

MAGYARÖRMÉNY TUDÁSTÁR

Jelen dokumentumot a Magyarörmény Tudástár ingyenes digitális könyvtárból töltötték le. A pontos felhasználási jogokat kérjük nézze meg a honlapon!

www.MagyarormenyTudastar.hu

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVII. évfolyam 191. szám
2013. január

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor mindenkit szeretettel vár az *új helyszínre*, a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termébe, bejárat a Budapest V., Semmelweis utca 6. szám felől

---

Lépcsőima

Csiki Margit Gitka
örmény motívuma

Az örmény liturgiában – misekezdetkor – a pap és a diakónus (valamint a többi segédkező) megállnak az oltárlépcső előtt és felváltva imádkozzák a lépcsőimát. Miért ez a neve? – Mint említettük: az oltár lépcsője előtt imádkozzák. A II. vatikáni zsinat liturgia reformjág megvolt a lépcsőima a római katolikus (latin szertartású) misében is. Sőt ennek hatására került be a középkor folyamán az örmény liturgiába és ott megmaradt napjainkig. Az örmény lépcsőima bővebb, mint a latin volt. Az év folyamán részleteiben felidézünk!

A pap kezdi:

Az Atya, és a Fiú, és a Szentlélek nevében. Ámen. És a szent Istenszülőért, Urunk fogadd el könyörgésünket és üdvözíts minket.

A Szentháromság neveit tartalmazó keresztvetéssel kezdődik, de azonnal kiegészítjük az Istenszülő nevével, hisz hitünk szerint Ő a leghatásosabb közbenjárónk. Eme imával kezdjük mi is az új esztendőt!

Dr. Sasvári László

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006. 4–5. o.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Örömszerzés tizenhetedszer

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál konferencia termében szépen díszített karácsonyfa előtt rendezte meg a 2012-es esztendő utolsó klubestjét a Fővárosi Örmény Klub. A Szent Karácsony ünnepén című műsor résztvevőit dr. Issekutz Sarolta, a rendező Fővárosi Örmény Önkormányzat és Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke, csengettyűszóval köszöntette. A klub kétszázadik, tizenhetedik karácsonyi műsorát a Bp. Főv. II. kerületi Örmény Önkormányzat, a Ferencvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat, a Bp. Főv. XI. ker. Újbuda Örmény Önkormányzat és a Bp. Főv. XII. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat támogatta.

A karácsonyi estet megtisztelte Fülöp Ákos atya, az Orlay utcai örmény katolikus plébánia adminisztrátora, akit felkért az estet megnyitni dr. Issekutz Sarolta, hogy köszöntse az ünnepi klub résztvevőit. Ákos atya rövid beszédében a karácsonyi titkáról tett tanúságot és kihangsúlyozta az örmény katolikus templom rendszeres látogatásának igényét. Ezt követően az ünnepi hangulathoz illoen a klub háziasszonya Dr. Czirják Árpád Ferenc pápai prelátus, a kolozsvári Szent Mihály templom ny. plébánosának karácsonyi gondolatait olvasta fel. A Magyar Örökség-díjas Ferencz Éva énekművész karácsonyi egyházi énekeinek

Fülöp Ákos atya

erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2012. évi működéséről is. (A beszámoló szerkesztett változatát a 4-6. oldalon adjuk közre.)

A karácsonyi műsor a Szongott Kristóf-díj átadással folytatódott, a díjat idén az egyesület elnöksége – az 1998-as alapítása óta Ajtony Gábor elnök vezette – Csíkkörzeti Magyar-örmény Közösség Szent-háromság Alapítványa, Csíkszereda részére ítélte oda. (A laudáció a 7-9. oldalon.) Az oklevelet Szongoth Gábor alelnök olvasta fel, majd dr. Issekutz Saroltával közösen adták át a Szongott Kristófról készült bronz emléklakettet, az oklevelet és ajándékokat a hu-

A karácsonyi klubest közönsége

Ferencz Éva

szonkettedik kitüntetettnek. Az alapítvány nevében Dr. Ajtony Zsuzsa köszönte meg a díjat.

A kulturális műsor Várady Mária által felolvasott Nyírő József: Álózi bácsi karácsonya c. novellával és Fogolyán Kristóf fuvolaművész át-szellemült játékeval zárult. A közönség a művészek előadását nagy tapssal köszönte meg.

Várady Mária

A klub háziasszonya minden évben a szeretet ünnepén ajándékkal is köszönti a megjelenteket. Az ajándék idén Murádin Jenő: Magyarörmény paletta című könyve volt, amelyhez egy kis fenyőtobozt is adott emlékül. Emlékeztette a hallgatóságot a tavaly karácsonyi füzetekben megjelent A kis fenyőtoboz története c. mesére, hogy legyen otthon helye a mi karácsonyfánkon is a szeretet jel-

dr. Issekutz Sarolta, Szongoth Gábor és Dr. Ajtony Zsuzsa

képeként. dr. Issekutz Sarolta kegyelemmel teljes, áldott karácsonyi ünnepeket és sikerekben gazdag új esztendőt kívánt a közösség tagjainak, családjainak egy pohár pezsgő kíséretében. A fogadáson Sergio barátunk örmény pilafot, örmény salátát és süteményt kínált, amelyek ismét nagy tetszést arattak mindenkinél. Az esten ajándékvásárlással is készülhettünk az ünnepekre.

Fogolyán Kristóf

Fővárosi Örmény Klub

2013. január 17., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
bejárat a Budapest V., Semmelweis u. 6. szám felől

Műsor

Rozsos Tamás László:

Az erdélyi örmény eredetű nemes Lukács család genealógiája c. könyvét bemutatja a szerző, aki a helyszínen dedikálja művét
Közreműködik:

Kobzos Kiss Tamás Magyar Örökség-díjas zeneművész

Rendezte: Fővárosi Örmény Önkormányzat
és Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület.

Beszámoló az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2012. évi működéséről

Az egyesület működéséhez a tagdíj bevételeket, adományokat és az adózó állampolgárok személyi jövedelemadó 1 %-a felajánlásait (190.199 Ft) használtuk fel. Együttműködési megállapodásokat kötöttünk a Fővárosi Örmény Önkormányzattal és több kerületi örmény nemzetiségi önkormányzattal – amelyek az egyesület képviselőiből alakultak – programjaink, kiadványaink megjelentetésének támogatására.

Köszönet az adományozóknak, az együttműködő örmény önkormányzatoknak a nyújtott támogatásokért, illetve a közös projektekben részfinanszírozással való részvételért. Ezen közös projektek az örmény kultúra megismertetését, terjesztését célozták meg.

Az egyesület idén sem fizetett személyi juttatást az egyesületi munka vezetéséért, és alkalmazottat sem foglalkoztatott, sem irodai rezsiköltségeket nem fizetett, de fizette a telefon-, internet- és a helyiségbérelti díjat.

Májusban – főleg a jogszabályváltozásokra tekintettel – módosította Alapszabályát, megemelte a 16 évvel ezelőtt megállapított tagdíjakat, megújította tagsági regisztrációját, megújította Elnökségét.

*

A Fővárosi Örmény Klub 17. évét zárjuk, ez a karácsonyi est a 17. és egyúttal a 200. klubest. Változatlanul sikeresek klubdelutánjaink érdekes programjainak és a közösségi összetartásnak köszönhetően. Változatlanul felváltva rendezik a kerületek, a főváros és az egyesület a havi klubdelutánokat, amelyek októbertől új helyszínen: Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál

termében kerülnek megrendezésre (V. ker. Semmelweis u. 6.). Változatlanul minden klubdelutánról képes beszámoló jelenik meg a füzetekben, a decemberi füzetekben a klubműsorok rendezőiről olvashatunk tájékoztatást, míg a füzet végén a klubműsorok is összesítésre kerültek.

Idén is átadtuk a *Szongott Kristóf díjat* – immár 14. alkalommal – a *Csikkörzeti Magyar-Örmény Közösség Szentháromság Alapítványa* – *Csikszereda* részére, akiknek és főleg Ajtony Gábor elnöknek gratulálunk az 1998. óta tartó folyamatosan kiemelkedő tevékenységért, a csikkörzeti magyarörménység összetartásáért.

A mai ünnepi karácsonyi klubestet az EÖGYKE és a Fővárosi Örmény Önkormányzat rendezte, melyhez rendkívüli támogatást nyújtott a II. kerületi-, a Ferencvárosi-, a XI.- és XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat. Köszönjük. Az Egyesület több klubest rendezésébe is besegített, valamint minden hónapban a klubestek vezetését, a hangosítást, műszaki berendezések és eszközök biztosítását, szállítását és üzemeltetését is végzi.

Az *Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek*, kulturális és információs havilapunk XVI. évfolyama jelent meg idén, a decemberi a 190. lapszám. Átlagosan 44 oldal havi terjedelemben jelent meg, eddig 1250 példányban, valamint 100 pl-ban a 2012. füzetek évkönyv két kötetben. 2013-tól csökkenti fogjuk a füzetek papíralapon megjelenő darabszámát, összhangba hozva az egyesület taglétszámával. Ez azonban nem érinti az erdélyi olvasóinkat, ők változatlanul megkapják továbbra is a füzeteket. Ez az egyetlen magyar nyelvű, rá-

adásul egyetlen örmény havilap a Kárpát-medencében, így kulturális missziót tölt be és egyúttal dokumentumértékű a jelen és a jövő számára. A füzetek megjelenésének kiemelt támogatói voltak ebben az évben is a Fővárosi Örmény Önkormányzat, a II. kerületi- és a Ferencvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat. A füzetek és meghívók, beszámolók a www.magyarormeny.hu honlapunkon is olvashatók, amely olvasói kör egyre bővül. Idén is eljutott a füzetek és évkönyv a közgyűjtemények olvasópolcára és gyűjteményébe.

Idén az Erdélyi Örmény Múzeum könyvsorozat 18. köteteként kiadtuk *Murádin Jenő: Magyarörmény paletta* c. kislexikont, amely a magyarörmény képző- és iparművészek közül 36 személyt mutat be életrajzi adatokkal, alkotásaikkal. Hiánypótló tanulmány és kiadvány igényes kivitelben. Mint minden könyvünk, ez is eljut közel 100 közgyűjteménybe, itthon és külföldön, ezzel is gazdagítva a hazai örménységéről létrehozott örmény alkönyvtárakat, továbbá a könyvben megjelent művészek és a könyvkiadásban résztvevők tiszteletpéldányt kaptak. Az első kötetet követi 2013-ban a második kötet, amelyet dr. Benedek Katalin művészettörténész készít.

Több kiadványt is támogattunk, amelyek eredményeként idén jelent meg pl. az Erzsébetvárosi Örmény Katolikus Plébánia könyvtárkatalógusa, valamint az Örmény Katolikus Plébániák Gyűjtőlevéltár repertórium, vagy Dávid Csaba Dirán és Júlia Gyergyószentmiklós c. könyve, végül Szil-Vay Ingrid Újjászületés c. verseskötete.

Részt vettünk több *kerületi rendezvény* létrehozásában, így pl. a II. kerületben az *Örmény arcok, örmény szemek* c. kiállítást és a megnyitó műsort rendeztük, valamint

az *Ízek utcája* gasztronómiai bemutatót a Kerület Napja keretén belül; az Aradi Vértanúk emlékműsört és részt vettünk a Budavári- és a Zuglói Örmény Önkormányzatok rendezvényein.

Hathatós segítséget nyújtottunk az *Örmény Katolikus Plébánia* működésének javításához, segítettük a plébániai örmény könyvtárállomány bővítését nagy értékű könyvadománnyal, hangfalak adományozásával a rendezvények lebonyolításához nyújtottunk segítséget, a múzeum megismertetéséhez újságcikkkel és a Ferencvárosi ÖNÖ által szervezett televíziós felvételen való részvétellel és előadással járultunk hozzá. Továbbá a Zeneagapé szervezésével, ill. közreműködéssel, a Plébánia kertjének rendezésében való részvétellel, búcsúnapokon valamint koszorúzási ünnepségeken való részvétellel (március 15., október 6.) segítettük az egyház köré szerveződő közösséget. Az év kiemelkedő eseménye volt október végén a libanoni XIX. Péter Nersesz örmény katolikus pátriárka által küldött Avedik Hovannisiján örmény katolikus pap fogadása egyesületünk székhelyén és a bemutató szentmiséje az Orlay u-i templomunkban, amely – ígérete és reményeink szerint – folytatódni fog.

Részt vettünk *világi* (III.15., Örmény Genocídium április 24., október 6. és október 23.) és *egyházi ünnepeinken* itthon és otthon Erdélyben: így pl. Világosító Szent Gergely búcsún Szamosújváron, az Orlay u-ban, Nagyboldogasszony-napi búcsún Erzsébetvárosban, Kolozsváron a II. Kolozsvári Napokon, Fogolykiváltó Boldogasszony búcsún az Orlay u-i templomunkban, október 6-án Eleméren Kis Ernő sírjánál stb. Az Aradi Vértanúinkra október 2-án nagyszabású rendezvénnyel emlékeztünk Budapesten.

Ez évben is segítettük anyagiakkal, előadással és gyermekajándékokkal a *Szentpéteri József Ötvös Iparművészeti Stúdiót* ingyenes örmény művészeti oktatását – iskolások és felnőttek részére, részt vettünk a készített munkák kiállításában.

Régi örmény könyvek kölcsönével segítettük a Lipcei Egyetem könyvkiállítását, az 500 éves örmény könyvnyomtatás emlékére.

Számtalan örmény vonatkozású kiállításon, előadáson, koncerten, emléktábla avatáson, megemlékezésen vettünk részt. Október 5-én pedig Nagybecskerekén Lázár Vilmos emlékére bronz domborművet (Domonkos Béla alkotása) avattunk a Nagybecskereki Plébánia Templomban, ahol a 48-as vértanúkat keresztelték. Ezen projektet a Fővárosi Örmény Önkormányzattal és a Bp. Főv. II. kerületi Örmény Önkormányzattal közösen valósítottuk meg, a közös elnök dr. Issekutz Sarolta szervezésével, lebonyolításával.

Sajnos idén sok temetésen is részt vettünk, miután eléggé előregedett közösségünk. Közösségünk elhunyt tagjai emlékét őrizzük, szokásunkhoz híven a füzetekben is megjelentettük eltávozásukat.

Örömmel vettünk részt erdélyi örmény honfitársaink magyar állampolgársági esküjének letételénél.

Barangoltunk Erdélyben örmény őseink nyomában és részt vettünk a Csíkszépvízi örmény családi találkozón, amelyre könyvajándékokat is vittünk magunkkal. Megtartottuk a barangolás nosztalgia klubját is, amelyről mindenki boldogan vitte haza a szép emlékeket felelevenítő fotókat – sokak által készített fotókból összeszerkesztett – DVD-n, hagyományukhoz híven.

Második éve veszünk részt az örmény könyvnyomtatás 500. évfordulója alkal-

mából az Országos Széchényi Könyvtár és a Budapesti Történeti Múzeum „*Örmény kultúra a Kárpát-medencében*” c. kiállításának szervezésében, támogatóinak összességében. A kiállítás 2013. március második felében kerül megnyitásra a Budapesti Történeti Múzeumban, amelyhez kétnyelvű katalógus, nemzetközi konferencia társul. Sikerült igen jelentős összegű támogatásokat szerezni e nagyszabású rendezvénysorozathoz, melyért köszönet a Fővárosi Örmény Önkormányzatnak, valamint a Bp. Főv. II. kerületi-, Józsefvárosi-, Ferencvárosi- és a XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzatnak.

Részt veszünk hozzájárulásunkkal a XII. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat által szervezett *Hollósy Simon festőművész emléktábla avatásában* (2013. február 8., 11 óra) és megrendezzük az ezt követő megemlékezést és filmvetítést a XII. ker. Polgármesteri Hivatalban.

Ez évben is segítettük az örmény témakörökben kutatókat támogatással, könyvekkel és riportokkal.

Részt vettünk – a jogszabályok változása miatt – több nemzetiségi kerekasztal beszélgetésen, konferencián és segítettünk hozzánk forduló örmény önkormányzatainknak.

Az eltelt 19 év nagyon sok eredményt hozott az örmény kultúra megismertetése és az örmény identitás felszítása, táplálása terén. Érdemes részt venni benne, mert megőrizzük és megmutatjuk őseink eredményeit, és munkánkkal hozzájárulunk az örmény eredetű magyarok örmény identitástudatának fenntartásához, továbbörökítéséhez.

dr. Issekutz Sarolta elnök

(*Elhangzott 2012. december 20-án, a Fővárosi Örmény Klubban*)

Laudáció

A Csíkkörzeti Magyar-örmény Közösség Szentháromság Alapítványa

Rövid története

1730-ban Roszka István leMBERGI vikárius létrehozta a „Csíkszépvízi Szentháromság Segélyegyesületet”, melynek feladata az örménykatolikus egyházközösség anyagi támogatása volt. Az Egyesület – alapításakor – főleg szociális jellegű volt, anyagi hiánya miatt egyelőre szigorú spórolásra szorított, kevés vagyonát főleg adományokból gyűjtötte. Szabályzatát 1881-ben a m.kir. Belügyminiszter jóvá is hagyta 999/1881 március 6-i számmal és keltezéssel. Az Egyesület nagyon hatékonyan működött az Alapszabályzatban foglaltak szerint. 1949-ben a kommunista hatalom megszüntette, vagyonát államosította. A szépvízi örmény lakosság tragikusan megfogyatkozott, a plébánia pap nélkül maradt és az elárvult templomot a helybeli róm. kat. plébániához csatolták.

Teltek-múltak az évek, megtörtént a rendszerváltás és a Szépvízi elszármazott családok Csíkszeredában élő leszármazottai elhatározták, hogy megpróbálják újjászervezni a „Szentháromság Egyesületet”. Az elhatározás nem volt problémamentes, de 1998. okt. 2-án hivatalosan is a csíkszeredai Törvényszéken Alapítvány formájában, mint a hajdan volt „Szentháromság Egyesület” jogutódját, bejegyezték. Így jött létre, mint jogi személyiség, a „Csíkkörzeti Magyar-örmény Közösség Szentháromság Alapítványa”. Alapszabályzata meghatározza és részletesen tárgyalja az Alapítvány jellegét, felépítését, szervezeti formáját és céljait. Az Alapítvány független, politikamentes és nem profitorientált.

Céljai:

- ápolni és fejleszteni a csíki és nem csíki örmény származású magyarok önazonosság tudatát,
- folytatni azokat az elveket, amelyeket a hajdani Egyesület magáénak vallott, természetesen a mai viszonyokhoz alkalmazva,
- örmény családok felkutatása és kapcsolatteremtés közöttük,
- az örmény nyelv, kultúra és történelem megismertetése az ez iránt érdeklődőkkel,
- a tulajdonjogi viszonyok feltárása, az ingatlanok jogi helyzetének tisztázása, az elvesztett javak visszaszerzése, megőrzése és adminisztrálása.,
- kulturális rendezvények szervezése, azokon való részvétel bel- és külföldön,
- együttműködés lehetőségének megkeresése más örmény közösségekkel, amelyek azonos célokat követnek,
- kiadványok gondozása, amelyek az örmény múlttal, jelennel és jövővel foglalkoznak,
- kultikus helyek (templom, temető) nyilvántartásba vétele, gondozása és anyagi lehetőségek szerint, ezek karbantartása.

Az Alapszabályzat kötelező módon tartalmazza a vezető testület összetételét. Eszerint van egy Kuratórium, amely 7 tagból áll: elnök, alelnök, pénztárnok és 4 tag. A vezető tanács mellett, de ettől függetlenül, létezik egy ellenőrző bizottság.

Az Alapítványnak pillanatnyilag 50 bejegyzett tagja van, nyitva áll minden örmény és nem örmény származású, becsületes szándékú ember előtt, aki elismeri és elfogadja az Alapszabályzatban foglaltakat. Tagjelentkezéskor szándéknyilatkozatot kitöltését kéri, amelyen a személyi adatok és a havi hozzájárulás összege van feltüntetve.

Megvalósításai (a teljesség igénye nélkül):

Újra megjelentették Bodurian plébános atya 1930-ban kiadott „Vörös hold” című elbeszéléskötetét, majd ezután egy fényképeket tartalmazó album is napvilágot látott, mely a szépvízi örmény katolikus templomot mutatja be.

Rendszeresítették a „Katalin bálakat” minden év novemberének utolsó harmadában.

Küldöttséggel részt vettek és vesznek a budapesti, gyergyószentmiklósi, erzsébetvárosi és szamosújvári rendezvényeken és búcsúkon.

Évenként megrendezik a hagyományossá vált „Örmény Családok Találkozóját”, melynek anyagi háttérét a Zuglói Örmény Önkormányzat biztosítja.

Gyermekeik/unoikáik több alkalommal nyári táborozá-

son vettek részt a Siófoki Örmény Önkormányzat anyagi segítségével.

A hajdani Egyesület államosított ingatlanjait sikerült nagy nehézségek árán visszaszerezni. A visszakapott épületben (1862-ben épült) elindították egy Emlékház létrehozását. A nagyon lelakott épületet részletekben sikerült tatarozni, de még további munkálatok elvégzése is szükséges. A felújított szobákban liturgikus tárgyakat, könyveket, folyóiratokat, fényképeket

„Emlékek nélkül,
népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

**Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális
Egyesület**
hálája és elismerése jeléül

Szongott Kristóf-díjat
adományoz

**a Csíkkörzeti Magyar-örmény Közösség
Szentháromság Alapítványnak,**
amely elévülhetetlen érdemeket szerzett

a csíki és nem csíki örmény származású magyarok
önazonosság tudata ápolása és fejlesztése, a
közösség összefogása, az örmény kultúra és
történelem megismertetése, az egyházi és közösségi
ingatlanok visszaszerzése és megőrzése, kulturális
rendezvények szervezése és azokon való részvételé-
s, más örmény közösségekkel együttműködése,
kiadványok gondozása, valamint kultikus helyek
(templom és temető) nyilvántartásba vétele,
gondozása és karbantartása terén.

Budapest, 2012. december 20.

dr. Issekutz Sarolta
az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
elnöke

és bútorokat helyeztek el. A tatarozási munkálatokhoz a Hargita Megyei Tanács is hozzájárult anyagi segítséggel. A könyvtár és a fotókiállítás anyagának bővítéséhez az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Zuglói Örmény Önkormányzat is hozzájárult értékes anyaggal.

A Zuglói Örmény Önkormányzatnál közösen emléktáblákat is elhelyeztek a szépvízi örmény katolikus templom cintermében és a hajdani – mostanra felújított – épület külső falán.

További terveik:

Folytatni szeretnék eddigi tevékenységüket új tagok és támogatók bevonásával. Hangsúlyt helyeznek főleg a fiatal tagok mozgósítására.

Szorgalmazni szeretnék az Emlékház státusának mielőbbi elnyerését, a berendezés bővítését, fűtés és a biztonsági berendezés szerelését pályázatok révén.

Tervükben szerepel egy Emlékházat ismertető és népszerűsítő kiadvány szerkesztése is, amellyel elődeik emlékének akarnak tisztelegni.

*

Ajtony Gábor (1932, Csíkszereda)

Szülei: Ajtony-Ajvász Árpád – Fejér Dóra. Felmenői mind örmény származásúak, (erzsébetvárosi Szenkovics, ill. csíkszépvízi Fejér családok). Családfája 1772-ig vezethető vissza. Elemi és középiskoláit szülővárosában végezte, 1951-ben érettségizett a mai „Márton Áron” Gimnáziumban. „Osztályidegen” lévén (édesapja gyógyszerár-tulajdonos volt), többszöri próbálkozás után sem sikerült tanulmányait folytatni, ezért két évig gyári munkásként, kollégium-

Ajtony Gábor elnök a csíkszépvízi örmény katolikus templomban, 2012. augusztus 25-én

gondnokként és laboránsként volt kénytelen dolgozni. Az osztályharc enyhülése (Sztálin halála) után a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem Gyógyszerész Karán nyert felvételt 1953-ban. Itt 1958-ban diplomázott és a csíkszeredai Állami Gyógyszertárban kapott kinevezést, ahol édesapja mellett dolgozhatott. 1973-ban főgyógyszerészi vizsgát tett és megbízták egy új gyógyszerár létrehozásával. Ezt a patikát 1995-ig, nyugdíjazásáig vezette. Ezután is szakmájában dolgozott vidéken. Jelenleg a Gyulafehérvári Caritas szervezet gyógyszerésze.

1962-ben nősült, két lány édesapja.

1992-1996 között Csíkszereda Megyei Jogú Város önkormányzati képviselője volt.

1998-tól alapító tagja és elnöke a Csíkkörzeti Magyarörmény Közösség Szentháromság Alapítványnak.

Nemzetiségek Napja

A Nemzetiségek Napja alkalmából tartott ünnepségen *Balog Zoltán*, az emberi erőforrások minisztere – *Orbán Viktor* miniszterelnök nevében – 2012. december 18-án, kedden délelőtt a Parlament Delegációs Termében adta át a Nemzetiségekért Díjakat. A rangos állami kitüntetésben egy kulturális szervezet és tíz magánszemély részesült. (Mint ahogy a füzetek egy évvel ezelőtti januári számában beszámoltunk róla, 2011-ben a sok éves kiemelkedő tevékenységéért *dr. Issekutz Sarolta*, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat elnöke, a Fővárosi Örmény Klub alapítója részesült a Kisebbségekért Díj Hazai Kisebbségekért Tagozata elismerésben.)

Délután a Budai Vigadóban rendezett hagyományos kulturális ünnepség Gálaműsorán a nemzetiségi színházak műsorában a cigány, az ukrán, a horvát, a német és a szerb fellépők mellett az örmény nemzetiséget *Váraday Mária* színművész, a Budavári Örmény Önkormányzat elnöke képviselte. *Szöke István* rendezésében Nahapet Kucsak XIV. századi örmény költő 101 Hairen című verskoszorújából 23 szerelmes verset adott elő nagy sikerrel.

Hazánkban 1995 óta ünnepeljük a nemzetiségeket december 18-án, az ENSZ Nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségek jogairól szóló nyilatkozata elfogadásának a napján.

(Béres)

Hollósy Simon emléktábla a XII. kerületben

2013. február 8-án (pénteken) 11 órakor emléktáblát avatunk a XII., Böszörményi út 17/b. számú épület falán. A tábla Hollósy Simon (Máramarosziget, 1857. február 2. – Técső, 1918. május 8.) erdélyi örmény festőművészre, az első magyar művésztelep: a nagybányai festőiskola alapítójára emlékezik a róla elnevezett utca és a Böszörményi út sarkán lévő házban. Az emléktáblát a XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat készítette, támogatók a Hegyvidéki Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület.

Az avatáson Jankovics Marcell, a XII. kerület díszpolgára, Fonti Krisztina alpolgármester és *dr. Issekutz Sarolta*, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturá-

lis Egyesület elnöke mond méltatást a híres festőművészről.

A táblaavatást követően közösen átadtunk a Hegyvidéki Önkormányzat (XII. ker. Böszörményi út 23-25.) alagsori tanácstermébe, ahol könyvbemutatóval (Murádin Jenő: Magyarörmény palotta – Kiadó Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Budapest 2012) és Bogdán Pál: Hollósy Simon portréfilmjével emlékezünk a 156 évvel ezelőtt született művészre.

A megemlékezést a Bp. Főv. II. kerületi Örmény Önkormányzat támogatja.

Mindenkit szeretettel vár a rendező

Budapest Főv. XII. kerületi
Örmény Nemzetiségi
Önkormányzat

Hollósy Simon

Zeneagapé

2013. január 20-án az örmény katolikus templomban, (Budapest XI., Orlay u. 6.) a 16,30 órakor kezdődő szentmise után, melyen *Benkő Dóra Rózsa* fiatal énekesnő kápráztatja el közönségét. Minden érdeklődőt szeretettel várunk ifjú tehetségünk bemutatkozásán.

Szongoth Gábor szervező

Benkő Dóra Rózsa, 1991. október 23-án született Budapesten. Édesanyja erdélyi, székely-örmény gyökerekkel rendelkezik: dédnagyapja a csíkszépvízről származó Zakariás Gyula. Négy testvére van.

Általános iskolai tanulmányait Keszthelyen-Piliscsabán-Esztergomban, majd a középiskolát a Váci Pikéthy Tibor Zeneművészeti Szakközépiskolában végezte népi ének szakon. Jelenleg a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem első éves népi énekes hallgatója.

A népzene kicsi kora óta része az életének. Korengedménnyel, már 6 évesen az Óbudai Népzeneiskolába járt, ahol énekelni (Fábián Éva tanárnőtől), furulyázni (Juhász Zoltán tanártól), kobzolni (Kobzos Kiss Tamástól) tanult. Nyaranta a váraljai Egyszólam táborban palóc, gyimesi, dunántúli, mezősgéi, Küküllő-menti, moldvai hangszeres és énekes zenével ismerkedett. 2008-tól hegedülni tanul (Huszthyné Rita tanárnőtől), majd zenekarral, mint énekes lépett fel több alkalommal.

Óbudai éve alatt zenésztársaival kétszer indultak a gödöllői Országos Népzenei versenyen, mindkét alkalommal kiemelt dívdíjat kaptak. Esztergom városi népdaléneklési versenyen első helyezést nyert. A váci zenekarával Bonyhádon dívdíjat kaptak. Kétszer voltak Krakkóban a

Magyar Nagykövetségen, ott, mint énekes szerepelt.

Jelenczki István filmrendezővel eszteregomi filmforgatása alkalmával került ismeretségbe, három filmjébe kapott felkérést: Égi Élő Igazság, Háború a nemzet ellen, A hatalom cinizmusa. E három film betétdalait énekelte.

Számos rendezvényen, kiállítás megnyitón és egyházi ünnepségen énekelt az évek során.

Hangszeres és ének tanárain kívül nagy hatással voltak rá a népi ének és hangszer kiváló képviselői, művelői: Tereskéről, Gyimesből, Moldvából, Zalavégről, Visáról, Körösladányból, Orotváról, stb. „Ők azok, akik még élő és hiteles módon képviselnek egy olyan, elveszőnek tűnő kultúrát, amit sokan nagyon féltünk...”

Katolikus keresztények lévén, a templomi énekek között évek óta igyekeznek mindig megszólaltatni az archaikus népi imádságokból, énekekből is. „A templomi éneklések során jöttem rá arra, hogy azt a lelkeséget, amit a népdalaink hordoznak és üzennek, csak alázattal lehet képviselni.”

A Zeneművészeti Egyetemi tanulmányai befejeztével az éneklést és majd később a tanítást szeretné hivatásként művelni, hogy „tovább adhassam mindazt a kincset, amit én is megkaphattam”.

„Akit magyarnak teremtett az Úristen és nem fogja pártját nemzetének – nem derék ember.”

gróf Széchenyi István

Ozsváth Judit

Mindenki becserkészhető*

(1. rész)

Kasza Tamás tíz éve tagja a Romániai Magyar Cserkészszövetség vezetőségének. Korábban külügyi vezető, majd ügyvezető elnök volt, 2011-től pedig az elnöki tisztséget tölti be.

1976-ban született Szamosújváron, szülei egyetlen gyermekeként. Olyan keresztény nevelésben részesült, amit a családban tapasztalt szeretet és pozitív élet példa támasztott alá. Ez nemcsak az elkényeztetéstől óvta meg, de az igényesség felé is vezette. Már korai tinédzserkorától kezdte keresni magának azt a közösséget, amely a legközelebb volt kialakulófélben lévő értékrendjéhez. A karatétól a táncig sok mindent kipróbált, minden érdekes volt, de semmi sem volt igazán meggyőző számára...

Ozsváth Judit: Hosszas keresgélés után aztán mégis talált valami igazán vonzót. Mi volt ez?

Kasza Tamás: Kedves Barna atyánk (Szalontai Barnabás OFM) lelki vezetői munkája révbe ért, amikor az 1991-1992-es tanévben megnyitotta számunkra az utat az éppen kialakulni látszó ifjúsági lelkigyakorlatok felé. Első alkalommal Désre mentünk, hisz egy fiatal, lelkes és közvetlen Csaba atya nevű ferences pap (Böjte Csaba OFM) oda hívott össze bennünket. Ez volt az első ilyen szerű lelkigyakorlatunk, mely meghatározó nyomot hagyott bennünk, és ugyanakkor az első találkozásom is a cserkészzel. Teljességgel meghatározott és lenyűgözött, ahogyan a ferences atya és egyben cserkészvezető irányítása alatt tevékenykedtek és

Kasza Tamás

viselkedtek az ottani cserkészek. Nagyon sok érdekességet tudtak, és mindezek mellett valami leírhatatlan varázslatos légkör övezte őket – a kis titokzatosság teljességgel ellenállhatatlanná tette őket nemcsak számomra, hanem valamennyi lelkigyakorlatozó társam számára is.

Meg is kérdeztük Csaba atyától, hogy mik a feltételei a cserkészzé válásnak, és hazaérve beindítottuk a munkát. Olyan felnőtt személyre kellett találnunk, aki hajlandóságot mutatott közösség-, azaz csapat-alapításra és ennek vezetésére. Nem sejtettük viszont, hogy ez kemény dió lesz, és igen nagy próba elé állít bennünket. Szinte két évig kerestük, fogyhatatlannak tűnő lelkesedéssel az olyan személyeket, akikről reméltük, hogy ígert mondanak, de sajnos sorban mindenki visszautasított. Már csak hármunkban égett a vágy lángja, amikor 1993 nyarának végén megtaláltuk Laci bátyánkat, aki nagy örömmel fogadott bennünket, és a már szinte hihetetlennek tűnő választ adta felkérésünkre: „Igen, szívesen vállalom”. Raff László elektromérnök aztán tíz évig volt a csapatunk vezetője.

Hosszas, tudatos de hihetetlenül érdekes és motiváló felkészülés után 1994. május 8-án tettem le a cserkészfogadalmat, melyről nemcsak tudtam, de éreztem is, hogy egy életre szól. Éreztem, hogy végre kiteljesedett bennem az, amit már évek óta ke-restem, az, amire szüleim neveltek, ami-

re nevelőim, lelkevezetőim irányítottak. Olyan közösséget találtam végre, melyben teljességgel otthon éreztem magam, ahol társaim is hasonló értékrenddel rendelkeztek, olyan közösséget, mely értékei révén a legtökéletesebben ötvözte az istenit az emberivel, az egyházat a világgal, mely lefedte a legszélesebb érdeklődési körrel rendelkezők kíváncsiságát is, mely motivált, s mely nekem megadta a hiányzó testvéreket is.

Hivatásom, meghívásom már igen ifjú koromban elkezdett érlelődni bennem, és kis léptekben meggyőződéssel haladtam a papi hivatás irányába. Érettségi utáni éveimben egyre erőteljesebbé vált bennem a hívás, de ennek tisztázása sok akadályba ütközött, és kevésnek bizonyult a rendelkezésemre álló idő. Ekkor a gondviselés által küldött lehetőséggel elve a katonaságot választottam mint egyéves gondolkodási időt, és bölcsen tettem. Hazaérkezés-kor már tisztán láttam, hogy Isten hívását nem csak kizárólag papként lehet megélni, hanem elkötelezett közösségi vezetőként/ nevelőként, családos emberként is ugyanúgy az ő útján szolgálhatok. Ugyanakkor a katonaságnál ért egyedi élettapasztalat a hivatásában küszködő és idealista gondolkodású legényből férfit faragva küldött haza. A felismerés és a tapasztalat új lendületet adott életemnek.

Így végeztem el a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetemen a pszichológia szakot, remélve, hogy segíti majd nevelői munkámat, és megtanultam az órásmesterséget édesapámtól, a családi tradíció folytatásaként és a fenntarthatóság biztosítása végett, majd elismerést szereztem egy kolozsvári szakmai kiképzést tesztelő intézetben. Időközben egyházmegyei ifjúsági referens voltam, egyháztanácsos lettem, és folyamatosan cserkészkedtem.

Szüleim és említett mentoraim sorához csatlakozott még Petike barátom is (Pierre Clarmidy jezsuita), aki ifjúkorunk megformálásában és társkeresésünk döntéshozatalában egyaránt segítségünkre volt, miközben csapatunk és erdélyi magyar cserkészletünk igaz szövetségesevé vált. Itt említem még Laci bácsit (Arató László cserkészvezetőt, az egykori Márton Áron Kiadó vezetőjét), aki cserkészhivatásom megerősödésében és leképezésében játszott szerepet, az ökümenikus gondolkodás kiteljesedésében segítő taizéi közösséget és Sanyi bátyámat, aki életmunkája révén sokunk számára még igen hosszú ideig példakép marad.

Időközben egymásra találtunk társammal, megházasodtam, és cserkészházasságunk gyümölcseként 2011. május 16-án megszületett Panna lányunk és Gergő fiunk.

O. J.: Kérem, ismertesse a Romániai Magyar Cserkészt felépítését, és vázolja annak munkáját!

K. T.: Él nálunk az a mondás, hogy egy cserkész nem cserkész, mint ahogyan egyetlen sejt sem alkot egy testet. A legkisebb egység az órs (öt-nyolc személyből álló csoport), több órs alkot egy rajt, több raj pedig egy csapatot. Kisebb létszámú csapatok esetén több órs is alkot egy csapatot. Több csapat alkot egy körzetet, nagy létszámú cserkészszövetségek esetén több körzet alkot egy kerületet, s ezek summája alkotja a cserkészszövetséget. Ez valamennyi magyar cserkészszövetségben így van.

Az elmúlt évtizedben végrehajtott megfontolt változtatások sorozatának köszönhetően, az RMCSSZ jelenlegi alapszabályzata szerint egy háromtagú elnökség vezeti a szervezetet, mely mozgalmi vezetőből, ügyvezető elnökből és az elnökből áll. Ez a felosztás két alappillérre osztja a szövetség

*Keresztény Szó, 2012 szeptember

vezetőségét. A nevelésért a mozgalmi rész felel, és ezt erősíti a nevelési vezető, a vezetőképző vezető, valamint a lelki vezetők. A szervezeti oldalon dolgozik a külügyi vezető, a gazdasági vezető, a PR koordinátor és a főtitkár. Velük együtt alkotjuk a kibővített elnökséget. Meggyőződésem, hogy ez az eddigi legjobban kidolgozott felépítés, nekünk pedig megadatott, hogy a gyakorlatban is bebizonyítsuk ezt.

Az első erdélyi cserkészcsapatok már 1990-ben megalakultak (Udvarhelyen a Budvár, Kolozsváron az Apáczai Csere János), és gomba módjára szaporodtak. 1993 telén már 51-nél több csapat tevékenykedett. Jelenleg 138 bejegyzett cserkészcsapatot tartunk számon, és Erdély-szerre több mint 1500 szülő bízza ránk gyerekei iskolán kívüli nevelését. A cserkész módszer sikerére utal az a tény is, hogy a cserkészet a világ legnagyobb ifjúsági mozgalmá, valamint az is, hogy a jelenlegi Magyar Kormány nyilvánosan is elismerte a cserkészet több mint százéves értékorientált nevelői munkáját, és felvállalta felkarolását a minél hatékonyabb ifjúságnevelés érdekében. Csapatunkban, akárcsak a világon a legtöbb helyen, koedukáció van, felekezeti szempontból pedig, néhány kivételtől eltekintve (ezek a plébániai vagy parókiái csapatok) legtöbb csapatunk ökumenikus szelvényben dolgozik. Kisebbségi sorsban osztozva és legtöbb helyen szórványban élve a magyar közösség megélésének a fontossága előnyt élvez, s ugyanúgy egymás hitének a megismerése által egymás jobb megértése és gazdagítása.

A nevelési alkalmak és az önnevelésre serkentő lehetőségek sora megszámlálhatatlan, de az alapot a heti őrsi foglalkozások adják. Ezt követik a rajtalálkozók, a csapattalálkozók, a portyák és a kirándulások. Mivel a találkozás, ismerkedés,

megmérettetés alkalmi egyaránt hozzájárulnak a személyes és közösségi fejlődéshez, a csapatok nevelési munkáját a körzetek és a szövetség különböző korosztályoknak szervezett tematikus rendezvényekkel egészíti ki, illetve a legügyesebbek a vezetőképzésen kívül a nemzeti és nemzetközi programokra/táborokra is eljuthatnak.

O. J.: Milyen munkákat jelentettek/jelentenek az ön számára a szövetségen belül korábban és jelenleg betöltött feladatkörök?

K. T.: A cserkész köszöntés így hangzik: Jó munkát! Én úgy éreztem, hogy mindenben erre kell törekedni, hivatással és elkötelezettséggel. Soha nem könyököltem annak érdekében, hogy tisztségeket és pozíciókat érjek el életemben, éppen ezért elképzelhetetlennek tűnt, amikor 2002-ben – mint derült égből villámcsapás – az egyik választási közgyűlésen teljesen váratlanul javasoltak és megválasztottak külügyi vezetőnek. (Ezt valószínű azzal érdemeltem ki, hogy megszerveztem egy téli taizei zarándoklatot egy buszves értékorientált nevelési munkájára, majd azt követően Budapestre.) Megtisztelő és egyben nagy kihívás volt számomra, s bár különleges képességem nem volt hozzá, lelkesedéssel pótolva kezdtem el a munkát. Részben ismertem a szövetség éppen aktuális helyzetét, és volt bennem egy szilárd elképzelés arról, hogy milyen irányban kellene fejlődni, bővülni, de tudtam, hogy ez csapatmunkát igényel. Létrehoztam egy külügyi bizottság nevű munkacsoportot, meghíva oda hozzám közel álló és mások által javasolt cserkésztestvéreket, akik nyitottak voltak a munkára. Négy év alatt ebből a munkacsoportból nőttek ki a következő elnökség tagjai, de ugyanakkor – meghatározó lépésként – közös munkával sikerült aktualizálni a szabályzatunkat, újragondolni az őrvezető képzési folyamatot és elindítani az

országos vezetőképzést, valamint megszervezni REGE elnevezésű szövetségi táborunkat, mely szinte minden szinten új lendületet adott az erdélyi magyar cserkészetnek. Ha az 1990-es évek elejét az erdélyi magyar cserkészet hőskorának nevezzük, akkor a 2000-es évek elejét joggal nevezhetjük az újjászerveződés hőskorának.

2007-ben javasoltak, jelöltek és választottak meg az új alapszabályzatunk új tiszttségébe, ügyvezető elnöknek, hogy az elnöki munkakört tehermentesítsük. Ebben a folyamatban igen nagy segítséget jelentett számunkra, hogy – a magyar cserkészet alapértékein túlmenően – volt egy biztos origónk Gaál Sándor bátyánk személyében, aki nemcsak alapítója, de aktív vezetője, nevelője és 1993-94-től elnöke is volt a szövetségnek. Hihetetlenül sok mindent tanultam, és tanulhattam bárki, aki Sándor bátyánkkal együtt dolgozott, de a legcsodálatosabb az volt, hogy mi is felfedeztük, hogy tőlünk tanulva – s a cserkész örök fiatalág jegyében – ő is sok mindennel gazdagodott.

Ügyvezető elnökségem ideje alatt a lelkes és következetes csapatmunkának köszönhetően beindult a rendszeres erdélyi segéd- és őrvezetőképzés, tisztázódtak a szövetség jogi ügyei, nagyjából megszűntek az új szabályzataink, elkészült az annyira áhított egyenruhánk első része, az ing, állandósultak, továbbfejlesztettek és bővültek az országos rendezvényeink, és igyekeztünk minél tudatosabban nyitni a társadalom felé. Újraszerveztük az adminisztrációs rendszert, és ennek nyomán megszűnt a modern és használható cserkészszigazolvány, és nem utolsósorban megszerveztük programokban igen gazdag emlékvérvet, ennek keretében pedig a 2000 utáni második szövetségi nagytáborunkat, a MajNem-et.

Szövetségünk és személyes életemben a legnagyobb változást a 2011-es választási közgyűlés előtti időszak jelentette, melyben Sándor bátyánk tudatosította velünk, hogy úgy érzi, megérett az ideje annak, hogy átadja a cserkészsövetség vezetését. Hirtelen bizonytalanokká váltunk, és elkezdtük keresni az ideális elnökjelöltet. Amikor szembe kellett nézmem a kihívással, hogy egyedüli jelölt vagyok, nagyon küzdöttem önmagammal. Semmiképp sem tartottam magam annak a jelöltnek, akit én olyan tökéletesen körülhatároltam. Aggasztó volt ugyanakkor az is, hogy ezzel egyidőben munkahelyet kellett váltanom, és túl nagy volt a bizonytalanság, ugyanakkor pedig életem másik nagy változása, az apaság előtt is álltam.

Megtisztelő volt számomra, hogy a sok, nálamnál jóval idősebb és sokkal tapasztaltabb vezető is nekem szavazott bizalmat, így meggondoltan mondtam ki az igent, bízva abban, hogy Isten csakis olyan terhet ró ki az emberre, melyet az képes hordozni.

Az elnök feladata az elnökség munkájának koordinálása, a képviselő, a szerződéses és döntések felelősségteljes meghozataláról való gondoskodás, de ugyanakkor a bátorítás és a lelkesítés is. Azt gondolom, akkor vagyunk jó vezetők, ha tudatosan úgy kezdjük el a munkánkat, hogy a folyamat végére megtaláljuk azt, akinek majd átadhatjuk a stafétabotot.

Van egy mondás, mely meghatározza az önkéntes munkát: addig dolgozz, míg a munka nem jelent terhet számodra. Ha valaki elkezd panaszkodni arról, amit önkéntesen vállalt, akkor az már régen rossz. Ezért fontos objektívnek maradni, ameddig csak lehet, és a biztonság kedvéért időnként egyeztetni nagy tiszteletnek örvendő tisztánlátókkal, bölccsekkel.

Folytatjuk

Éble Gábor

A szamosujvári Verzár család*

(1. rész)

Bevezetés

A XVII. században hozzánk költözött örmény népről elmondhatjuk, hogy a legműveltebb volt az ugyanazon évszázadban hazánkba telepített és telepedett egyéb népek között. Nem a hadi mesterség, hanem a békés polgári foglalkozás volt a kenyere. Kitűnő kereskedő és iparűző nép volt, hamar magyarosodott s alkalmazkodott a hazai viszonyokhoz. A kik e népből vagyonra tettek szert, szívesen áldoztak a közjóra és sokat tettek a kultúra emelésére. Kereskedésük és iparuk valószínű jótétemény volt az országra, mely a XVII. században épp az ilyen elemekben nagyon megfogyatkozott volt.

A nálunk megmagyarosodott örmények természetesen a közéletben is szerepeltek, mihez azonban a nemesi rang fölöttlenül szükséges volt. Egyes családok már a XVIII. század első felében nyertek magyar nemességet, de az örmények nagyobb arányú nemesítése Mária Terézia idejében történt. Az ő vagyonos voltukat mutatja az a körülmény, hogy minden egyébtől eltérően a legnehezebb időkben jelentékeny pénzáldozatot is hoztak az országnak azért, hogy a magyar szent korona tagjai, az ország nemesi lehessenek.

Nem érdektelen dolog az örmény nemeseket megismernünk. Olyan nemeseket, kik karddal szereztek a nemeslevelüket, ezrivel ismertünk. Az örmény családok azonban nem ezek közé tartoznak. Ők majd mind munkával és takarékossgal szereztek a vagyonukat s munkásságuk eredménye volt a nemességük is.

Verzár-címer

Vannak ezek közt olyanok a kik csöndes, de az országra nézve fölötté hasznos működést fejtettek ki s így érdemük bizonyára felér azokéval, a kik karddal a kezükben egy levágott fejtér kaptak nemességet.

Különben az örmények akkor is teljesítették a kötelességüket, mikor a haza veszedelemben volt. Ilyenkor a hadakozástól sem vonták meg magukat s küzdöttek velünk és nem ellenünk. Hiszen az aradi golgothán is két vértanút látunk az örmény nemzet soraiból – Kis Ernőt és Lázár Vilmost!

A főbb örmény családok multjának földerítése tehát nem közömbös dolog. A magyar művelődéstörténet sok és becses adatot talál minden egyes család multjában. S e mellett megismerünk egy olyan népet, mely velünk jóban és rosszban mindig rokonszenvet mutatott.

Ezek az okok birtak reá bennünket, hogy a Magyarországra telepedett örmények egyik vezetőjének, valószínű atyjának életét földerítsük és családjának hiteles leszármazását megállapítsuk. Verzár püspök ez a derék férfiú, a kinek a nevéhez fűződik Szamos-Ujvár város alapítása s az örmény nép betelepülésének a biztosítása Erdélyben. Lelkes és derék ember volt, a ki nem a maga érdekéért, ha-

nem egyedül az örmény nép boldogulásáért és jólétéért dolgozott és küzdött egész életén át. Nem csoda tehát, ha az ő dicséretes emlékezete ma is él az örmény nép szívében. Megérdemli ő azt is, hogy a magyarság is megismerje küzdelmes életét. Mi hisszük, hogy nem végeztünk fölös munkát, mikor az ő életére és családjának leszármazására vonatkozó adatokat összegyűjtöttük és összeállítottuk. Hiszen az első örmény család ez, mely a magyar genealogia díszes pantheonjába bevonul. Az alábbi adatok bizonyítják, hogy a Verzár család megérdemli ezt a helyet.

E munkában a család nevéhez a «Szamosujvári» jelzőt fűztük. Ez nem a család nemesi előneve, hanem csupán azért használjuk itt, hogy a szamosujvári nemes Verzár családot megkülönböztessük azoktól a régi és új Verzároktól, a kik nem tartoznak e családhoz. Némileg ugyan meg is illeti őket a Szamosujvári előnév, mivel a Verzár család tagjai másfél száz évig éltek Szamos-Ujvár városában, melynek megalapítása és fölvirágoztatása körüli munkálatokban jelentős és kiváló részt vettek.

A család négy leszármazási táblázata hiteles anyakönyvi adatok alapján készült. Hogy ezt a családfát ily alaposan és kimerítően állíthattuk össze, abban nem csekély érdeme van Föt. Kapatán Márton szamosujvári örmény katolikus lelkész úrnak, a ki az ottani, örmény nyelven vezetett anyakönyvekből a Verzárokról vonatkozó összes, mintegy 230 adatot szívesen kikeresni és csoportokba állítva velünk közölni, a mely hathatós támogatásért e helyen is meleg köszönetet mondunk.

Kelt Budapesten, 1914 július 26.

Éble Gábor.

Verzár Oxendiusz püspök, a hazai örmények apostola

Az örmény nép Erdélybe való beköltözésének története eléggé ismeretes.¹ Apaffy Mihály Erdély fejedelme adott nekik helyet 1672-ben, mikor a Camieniz nevű, Moldvában fekvő városukat a török elfoglalta. Apaffy megengedte a fölkelőknek, hogy bárhol meglepedhetnek. S a betelepülő örmény nép csakugyan több helyen ütötte fel a sátorfáját. Kitűnő kereskedők és jeles iparosok lévén, Erdélyben hamarosan gyarapodni kezdettek. S ez volt a bajuk. A jólétük ugyanis irigységet keltett s a szegény örmények ezernyi kellemetlenségnek és üldözésnek lettek kitéve. A beköltözött nép türellemmel viselte a szenvedéseket, mert remélte, hogy a békesség helyreálltával ismét visszatérhet Moldvába.² Ki tudja, nem következik-e be az örményeknek az országra nézve ezen fölötté káros kiköltözése, az örmény népek a boldogulását e földön biztosítsa. Ez a férfiú Verzár Oxendiusz (Wirzirescus vagy Verzereskul) a hittudomány doctora, aladai püspök és az erdélyországi örmények apostoli vicarius,³ nemcsak az örményeknek, de korának is egyik legkiválóbb embere. Mérföldetelen szeretet lakozott a szívében üldözött népéhez s

¹ Lásd Szongott Kristófnak: «Szamosujvár szabad kir. város monografiája, 1700 – 1900» című művének I–IV. köt. és Tagányi Károly, dr. Réthy László, és Kádár József: «Szolnok-Doboka vármegye monographiája» című munka VI. kötetét

² Közös pénz. levéltár. Siebenbürgen 1696. Bécs. Az örmény nép folyamodása a királyhoz: maximis incommodis patientissime, hac tamen spe, huc usque vixit, fore ut tandem aliquando, chara pace subsequente iterum ad propria in Moldaviam remigrare valeat.

³ Közös pénz. levéltár. Siebenbürgen 1696. Bécs. Az örmény nép folyamodása a királyhoz: maximis incommodis patientissime, hac tamen spe, huc usque vixit, fore ut tandem aliquando, chara pace subsequente iterum ad propria in Moldaviam remigrare valeat.

* Budapest, Franklin-társulat nyomdája, 1915. Eredeti írásmód

ez a szeretet nem hagyta őt addig pihenni, míg nemzete boldogulását nem biztosította. Először is a róm. kath. egyházból terelte összes hívőit, jól tudván, hogy ezzel népének jövő boldogulását hatalmas lépéssel viszi előre. Hogy az örmény nép nagyobb erőt képviselhesen s hogy a támadásoknak jobban ellenállhasson, Verzár Oxendiusz püspök elhatározta, hogy a szétszórtan élő örményeket egy helyre telepíti és így lehetővé teszi, hogy azok saját maguk igazgassák önmagukat. Az 1696-ik évben folyamadott tehát népe nevében a királyhoz s arra kérte, engedje át méltányos áron az örményeknek a fiscalis javak egyikét: Szamos-Ujvárt vagy Görgény-Szent-Imrét. Lipót király 1696 aug. 20-án kelt végzésében nem elenezte e kívánság teljesítését s Apor Istvánra, erdélyi kincstárnokára bízta, hogy ez ügyben alkudozzék az örményekkel.⁴ A háború és zavaros idők miatt azonban évekig húzódott az ügy s Oxendiusz püspöknek még sokat kellett fáradnia és küzdenie, míg népének óhaja teljesedésbe mehett. Közben Oxendiusz püspök a maga számára nemesi kúriát vásárolt Görgény-Szent-Imre közelében s erre 1696 aug. 28-án királyi jóváhagyást is kapott.⁵

⁴ Közös pénz. levéltár. Siebenbürgen 1696 aug. 24. Bécs. Lipót király megismétli leiratát az örmény püspök kérése ügyében, de kijelenti, hogy a végleges döntés előtt tudni kívánja, nincsenek-e politikai és kamarai akadályai a kérés teljesítésének.

⁵ Lásd u. o. Ez a nemesi kúria a következő alkatrészekből állt: Egy házhely, rajta két ház (az egyikben a püspök édestestvére Verzár István, a másikban az ánya Dorottya asszony: Verzár Vaszil özvegye lakott). Egy három, kőre járó malom minden tartozékaival, a malmot a Görgény vize hajtja. Egy korcsmaház. A görgényi szőlőhegyen 2 drb szőlő. A felső fordulóban 4 drb szántóföld, az alsóban 5 drb szántóföld és 3 drb kaszáló. A püspök halála után 1716 márc. 30-án osztozkodott e javakon az ő két testvére István és Vaszil, illetőleg ez utóbbinak özvegye Dorottya úrasszony.

Az udvari kamara 1697 március 28-án arról értesíti Apor, hogy Oxendiusz püspök panaszkodik a miatt, hogy az Ó Felső-től neki és népének adott «gratiát» még mindig nem kapta meg. «Mi — írja a kamara — nem tudjuk, mi legyen a késelemnek oka? Ha olyan okok merültek volna föl, melyek a jelzett rationale megváltoztatását tennék ajánlatossá, értesítse Ó Felsőjét. Ellenkező esetben azonban adja meg Oxendiusz püspöknek azt, a mit az uralkodó már elrendelt».⁶

Nincs semmi nyoma annak, mit felelt Apor a kamara sürgetésére. Különbözik 1697-ben, mint tudjuk, a tatárok a radnai szoroson át betörték Erdélybe. E hírre a szentéletű Verzár Oxendiusz püspök fegyvert ragad s népével együtt hősiességgel küzd a tatárok ellen. Népe keserves küzdelem árán megmenekült ugyan, de a püspök maga török rabságba esett s három évig ette a rabok kenyerét. Csak a Karlovici békeség után 1699-ben szabadul ki. Ekkor azonnal hozzáfogott előbbi terveinek megvalósításához. Az 1700. év május 15-én sikerül is neki az örmények részére ideiglenes szabadságlevelet kieszközölni.⁷

Erre aztán az örmény nép 25,000 forintot megveszi a kamarától a szamosújvári dominium azon részét, mely a vártól dél felé nyúlt el. Valamikor e helyen állott Gerla falu s azért az új örmény várost jó ideig Gerlának is hívták.

Azonnal hozzá is fogtak a város alapításához, és az első, a ki magának e helyen házat épített, a püspök volt. Szongott szerint «Verzár püspök nemcsak akkor volt jelen, mikor kimérték Gerla város telkeit, hanem előrelátó gondos szeme örömtelten nézte azt a megható jelenetet is, midőn a szorgos munkások a város alapját rakták le».

⁶ Közös pénz. ltr. Siebenbürgen. Bécs

⁷ Közös pénz. ltr. Siebenbürgen. Bécs

A keletkező városnak az Armenopolis, magyarul Örmény-város nevet adták, mely csak később változott Szamos-Ujvár névre.

Ugyancsak 1700-ban, aug. 1-én alapította a püspök Szamos-Ujvárot a timártársulatot, melynek telepein készültek aztán a híres szattyán- és kordovánbőrök.

Mivel az ideiglenes szabadságlevél nem biztosíthatta teljesen az örmény nemzet jövőjét, Oxendiusz püspök tovább is buzgón fáradozott, hogy nemzete további boldogulásának minden föltételét megszerezze. A Rákóczi-féle szabadságharc után 1711-ben ismét egy szép és igen jelentős emlékiratot⁸ dolgozott ki az örménység érdekében s azt a maga és az örmény nemzet nevében az udvarhoz fölterjesztette. A 14 pontozatból álló emlékirat kifejti, hogy az örmény nemzet letelepítésére egy hely nem elégséges, azért Szamos-Ujvárt és Görgény-Szt-Imrén mint kincstári jószágokon, elegendő terület átengedését kéri, még pedig úgy, hogy a nevezett területeken csakis a római katolikus hitre tért örmény nemzet lakhassék. Kérelmezi továbbá azt is, hogy az örmény nemzet szabadon üzhesse iparát és kereskedését itthon és a külföldön. Az örmény nemzet igéri, hogy ingatlanok szerzésére nem törekszik, s hogy minden örmény család 10 rénes forint évi adóra kötelezi magát. Mivel — mondja az emlékirat — a Thököly- és Rákóczi-harcok idején az örmény nemzet mindeneiből kifosztatott, hogy régi állapotára juthasson, három évi mentességet kér. Kéri ezenkívül, hogy az örmény nemzet az erdélyi generalatus védelme alá helyeztessék s ügyeikben a saját bírájuk ítélkezessék. Lelkiükben Virziuscsus Oxendiusz aladai püspök alá tartozhassanak és saját nyelvü-

⁸ Ezt az előrelátó mély politikai bölcseséggel megszerkesztett latin nyelvű emlékiratot az Oklevelés Függelék-ben adjuk magyar fordításban.

kön tarthassanak isteni tiszteletet, a mint azt a római kúria jóváhagyta.

Mivel — mondja tovább az emlékirat — Ó Felsője a kiváltságlevél kiadását a fentebbi értelemben elhatározta, az örmény nemzet azt kéri még, hogy csak egy kiváltságlevél adassék ki s hogy a görgényszentimreiek a szamosújváriaknak legyenek alárendelve.

Bár az örmény nemzet fentebbi kérésének teljesítését Ó Felsője elhatározta, a várt kiváltságlevél azért sokáig nem jött le. Az örmények betelepülése és önállósága bizonyára sok akadályba ütközött és sok érdeket érintett. S míg ezek a kérdések nem tisztázódtak teljesen, addig azt nem is kapták meg. Közel másfél évtizedes várakozás után 1726 október 17-én adta ki III. Károly király a végleges kiváltságlevelet. Ez a tizenegy pontból álló kiváltságlevél nagyrészt teljesíti azt, a mit Oxendiusz püspök kért az örmény nemzet nevében. Csak a görgényszentimrei uradalom átadását nem teljesíti, a mennyiben csakis Szamos-Ujvárt (Armenopolist, magyarul Örményvárost) említi, mint a letelepült örmények városát.

A lánglelkű főpap, Verzár Oxendiusz püspök, a ki az örményeknek új hazát, új otthont szerzett, már nem érte meg e kiváltságlevél kibocsátását, mert 1715 márc. 10-én meghalt Bécsben. Hálás népe azonban mind máig nem felejtette el azokat a nagy érdemeket, a miket nemzetének e nagy fia szerzett népe jövőjének megteremtése körül. Világosan hirdeti ezt az a körülmény, hogy Szamos-Ujvár lelkes polgárai városuk alapítójának szobrot emelnek. Kiki tehetsége szerint adózott e nemes czéla s a dolog már addig jutott, hogy a magyar szobrászat jeles mestere Liptó-Ujvári Strobl Alajos már el is készíté a szobor gipszmintáját. Így hát rövid idő múlva Szamos-Ujvár legszebb terét fogja ékesíteni a méltó emlék, mely az örmény népnek hálás és a multat feledni nem tudó lelkét dicséri. *Folytatjuk*

Írták: dr. Kallos Lajos és dr. Kerekesházy József – a heraldikai részt dr. báró Nyáry Pál (1937)

Abedik gróf csodálatos élete^{*1}

(1. rész)

Ki volt Abedik?

Magyar-perzsa kapcsolatok! Milyen bizarrul hangzik ez ma, és milyen reális politika volt ez a XVII. században!

Az ember nem is hinné, hogy valaha, a messze Ázsiában, a trópusi Iszpanban székelő perzsa sahtól, illetve az ő segítségétől is függhetett az, hogy a mai Magyarország ismét szabad ország legyen.

Pedig így volt. A hatalmas császárt mezevilágának csodapalotájában versengve keresték fel a napkirály, az angol Stuartok, Lipót császár, a Nagy Mogul, a dán király, a velencei doge, Szobienkszki, a római pápa és a spanyol király díszes, ajánlékhozó követségei, hogy ezt a még mai szemmel is szinte érthetetlenül magas, humanisztikus műveltségű nagyurat a maguk számára megnyerjék. A XVII. század második felében, amikor Európa keresztény fejedelmeinek vágyálma és életcélja vérbe, idegekbe átítatódott fanatikus pogánygyűlölete arra ösztönözte őket, hogy a déli részről fenyegető törököt végre egyesült erővel kiűzzék a civilizált Európából, en-

nek a világkoalíciónak messzemenő, földrészeket átfogó tervei támadtak. A szultánok ősi ellenségét és riválisát, a nagyhatalmú, óriási seregekkel rendelkező perzsa sahtot akarták rávenni arra, hogy párhuzamos hadjáratot kezdjen az európai keresztény törökellenes tábor támadásaival.

Az ezerfelé húzó és száz parciális érdektől fűtött szövetségesek az akkori primitív közlekedési viszonyok mellett is egész hihetetlen méretű diplomata forgalmat bonyolítottak le. Az elsősorban veszélyeztetett és érdekelt Magyarország királyának volt a legfontosabb, hogy nyélbe üsse, a különösen Velence, a pápa, és a lengyel királyok által kezdeményezett perzsa szövetséget, az Abedik-féle okmányokban annyiszor hangoztatott „Persianische Allianzot”. Ügyes, vakmerő, tapasztalt és minden akadályt leküzdeni tudó zseniális emberre volt szükség, aki ezeket a szinte regénybe illő, ezer viszontagsággal járó ázsiai követ-utakat megvalósítsa.

A magyar király és német-római császár talált is ilyen embert: Abedik Pétert, az egykori menekült örmény fiút, a fanatikus törökgyűlölőt, a nagytehetségű író, a későbbi magyar gróftól és heves megyei földbirtokost. Erről az Abedik Péterről a mai korban senki semmit sem tud. Hosszú kutatásaink során egyetlen egy történész, egész könyvtárak, magán és állami levéltárak anyaga sem tudott Magyarországon adatot szolgáltatni személyéről.

A bécsi császári állami levéltárak mérhetetlen anyagában: – a Kriegsarchiv, a főhaditanács, a Hofkammerarchiv, a Haus-, Hof- und Staatsarchivban –, találtunk adatokat. Továbbá a velencei és egyéb olasz követjelentésekből, feljegyzésekből, diplomáciai levelezésekből, régi-régi angol és francia naplókából, feljegyzésekből, egzotikus, keleti vonatkozású gyűjteményekből, a mechitarista szerzetesrend anyagában kutathattunk. A XVII. századi itáliai útleírók, valamint a bécsi, egyetemi nyomdai kiadványok, a perzsa történelemkönyvek adatainak segítségével keltettük életre gróf Abedik Péter színes, fantasztikus, Aleppótól Jeruzsálemig, Iszpanhánig, Rómán, Moszkván, Teheránon, sziklás ázsiai fennsíkokon, viharos tengereken át Bécsbe és Magyarországra, és onnan ismét többször oda-vissza vezető életét.

A magyar történelmi és szakirodalom, – amely Abedik Péter személyére, – talán épp annak nem magyar eredete miatt sem figyelt fel, semmi adatot nem tartalmaz a férfú, a magyarság szempontjából is oly hasznosnak mutatkozott működésére. És ha a Királyi Könyvekben a királyi parancs be nem vezeteti érdemeit elismerő grófi diplomáját, „Pathai” előnevét, valamint magyar földesúri adománylevelét, akkor talán még a nevét sem találhattuk volna fel itt-ott, egykét szűkszavú bemutatásban, melyek azonban mind csak a Liber Regiust ki vonatolják.

Az Abedik Péterre vonatkozó kutatásaink nem várt, színes eredményekre vezettek. A következőkben el szeretnénk mondani, ki is volt ő, milyen tevékenységet fejtett ki, és ki is volt tulajdonképpen a magyar királynak ez a régen elfelejtett, nagy embere.

Mielőtt azonban pathai gróf Abedik Péter életrajzának ismertetéséhez hozzákezdünk, szükségesnek látszik a figyelmet

ráirányítani néhány olyan körülményre, amely az ő személyének és működésének a helyes megítéléséhez feltétlenül hozzátartozik.

Abedikben mi főképpen az embert, az érdekes, kalandos, Európát és Ázsiát járó, nagy politikai terveket forgató és végrehajtó embert vázoljuk fel. Ennek ellenére az egykori követen és írón magyar szempontból is igen sok az ismertetni való. Abedik Péterről eleve tudjuk, hogy örmény származású ember volt. A habsburgi birodalomba már felnőtt emberként került, s csak férfikora delén került Magyarországgal kapcsolatba. Tehát nem törzsökös magyar szülőktől származott, olyan férfúró van szó tehát, aki saját elhatározásából és vonzalmából úgynevezett érzelmi magyarrá vált, s ezt tettekkkel is bizonyította. Életútjának, amely bővelkedik herkulési választakban, egyik, talán legjelentékenyebb fordulópontján határozta el, hogy lépteit Magyarország felé irányítja. A hitükért lefejezett ősök és az üldözöttek között felnőtt, katolikus nevelésű férfi Rómában teológiával is foglalkozott. Bécsbe kerülése után érthetővé vált, hogy előző foglalatosságai Magyarországra irányította a figyelmét, és éppen itt, az akkori európai törökellenes koalíció színhelyén és csatamezején vélt szeretett otthonra lelteni. A keleti eredetű Abedik Péter számára érzelmileg is közelebb kellett álljon a magyar valóság, mint a német Bécs és a nemzetközi Róma. Ez nem csak feltételezés, hanem ellenőrizhető megnyilvánulásai is igazolják. A Magyarország déli részein rengeteg véráldozattal hadakozó seregnél akart működni, a császárkirályhoz és a bécsi főhaditanácshoz számtalan, ilyen irányú kérést terjesztett elő. S nem csak közvetlenül akart részt venni Magyarország felszabadításában, hanem külügyi működésével is elősegíteni azt, tehetsége szerint. A magyarság ellenség-

* Eredeti írásmódban

¹ Az Abedik családnév további névváltozatai az egyes forrásokban: Abedick, Bedic, Bedick, Bedik, Petik. „A név örmény eredetű. Helyes alakja Abedik, miután pedig keleti nyelvben a „b” betű áthasonul s azonos kiejtésű a „v” betűvel, ugyanaz a név ma Avedik alakban is feltehető.” (Dr. Kunos Ignác)

gei az ő ellenségei is voltak. Nem csak a törökkel, hanem – képzeljük csak el, mit jelenthetett ez a csak nem régóta Lipót szolgálatában álló, bécsi diplomata számára! – még a belső, birodalombeli magyarnyúzókkal is ellenszenvet érzett. Haragjának gyakran hangot is adott, például az eperjesi hóhérral, a nagyhatalmú Caraffa gróf császári tábornokkal szemben, akivel még őszre is verekedett. Ezzel szemben a magyarság nagy embereivel, különösen az alkotó, az egykori parasztyerekből lett hercegprímással, Szelepcshényi Györggyel különösen jó viszonyban volt. Nagy tisztelője a hercegprímásnak, aki pályájában is segítette őt, és büszkén írta le Abedik, hogy az többször megjelent előadásain is.

Abedik nagy tudású, széles látókörű ember volt. Mint Magyarország felszabadításának perzsiái szószólója nem csak az ország viszonyait, vezető államférfiainak ismerte, hanem otthonos volt a magyar történelemben is, sőt, még régi királyaink genealógiáját is fejből tudta.

Abedik egész diplomáciai működése arra irányult, hogy a törököt Európából, külö-

nösen annak legtöbbet szenvedett, számára oly rokonszenves Magyarországról a Szent Liga minél hamarabb kiűzze.

Buda felszabadítása előtt két évvel, amikor XI. Ince pápa hihetetlen anyagi áldozataira és diplomáciai erőfeszítéseire, amelyekre még a Napkirály és Lipót császár sem tudott megfelelően hatásos fel-tartóztató politikát alkalmazni, Abedik is teljes lendülettel bekapcsolódott a felbuzdult európai hatalmak törökellenes követ-ségjárásaiba. Magára vállalta az egyéni-leg a legviszontagságosabb és legtöbb ves-zéllyel járó missziót, s elindult a perzsa sah udvarába, olyan területeken át, ahol az oszmán hatóságok és személyes ellensé-gei állandóan az életére törtek.

1684 februárjában adták meg számára a császári udvarból azokat az utasításokat, amelyek értelmében az akkori Magyaror-szág felszabadítására irányuló katonai szövetséget kellett megszerveznie, amelynek végső célja Buda felszabadítása volt. Az ő áldozatos munkájának is köszönhető, hogy két év múlva Buda szabaddá vált.

Folytatjuk

Országos Levéltár K szekció anyagából

Bizalmas értesítések, 1920. november 18.

22. Az örmények magyarok akarnak maradni

A román impérium alá került területen az utóbbi időben olyan intézkedések történtek, amelyek az erdélyi és bánáti örménységet a magyarság testéből ki akarják szakítani. A kezdeményezések ebben a tekintetben már meg is történtek, de az egész akció, mint az erdélyi lapokból kivehető, pozitív eredményre nem fog vezetni, mert az egyes városokban szétszórott örmény társadalmi egyletek egymásután emelik fel tiltakozó szavukat a szétszakító törekvések ellen és kiemelik, hogy miután őseik is magyaroknak érezték magukat, ők, az unokák is azoknak vallják magukat. Ily értelmű határozatot hoztak eddig a kézdivásárhelyi, brassói, csíkszeredai, csíkszépvízi, gyergyószentmiklósi és erzsébetvárosi örmények. (MTI)

(Eredeti írásmódban)

Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit

Karavánúton Örményországban, Besse János utazása 1830-ban*

(Elhangzott a Magyarok Házában, 2012. október 18-án – 3. rész)

Örményország ábrázata csak az út nyolcadik napján kezd megváltozni. A karaván előtt dombok és síkság, a tekintet már szabadon csaponghat.

De itt van ismét egy hó borította hegy: a Masszal. Ezen is túl kell jutni, mert ott már egy tekintélyes város áll: Bajburt. A fáradt utas boldogan sóhajt fel: puha derékra pihentetheti meg tagjait. A valóság azonban döbbenetes. Bajburt csupa rom. Kiegett házak, üszkös falak. A hajdan gazdag, fényűző város áldozatául esett a legutóbbi háborúnak. Paszkievics elpusztította a várost. (Paszkievics Iván orosz hadvezér. Részt vett a napóleoni, perzsa és török háborúkban, és leverte a lengyelek 1831-es felkelését, ezért megkapta a „Varsó hercege” címet. A magyar szabadságharc leverésére I. Miklós cár Magyarországra küldte 180 000 főnyi orosz hadsereggel. Előtte történt a világo-si fegyverletétel.)

Bajburt hatezer lakosa annak idején a hegyekbe menekült és csak most, szinte Besse szeme láttára tér vissza egy részük a lerombolt otthonokba. A városban nagy az idegengyűlölet, és Besse is – akit oroszoknak néznek – kínos kalandba keveredik.

Így számol be róla: „... *Hirtelen látom, amint a törmelékek közül egy tizenhárom év körüli leány lép elő. Nagyon szép, de vad düh torzítja el vonásait és örült görcs rángatja egész testét. Meztelen karját a ma-*

gasba emeli, kezét ökolbe szorítja, engem fenyeget és kiáltozik, mint aki eszt vesztes-te. Igazi fúria...”.

És szinte nyomban ezután egy másik jelenet. Alighogy a karaván megpihen egy istállóban, megjelenik húsz török férfi, felelősségre vonják a karaván vezetőjét, hogy miért hozott ellenséget a városukba és Besse felé mutogatnak. Besse azonban nem várja be a karavánvezető válaszát, ő maga fordul a törökökhöz, és törökül felszólítja őket, hogy nézzék meg a trapezunti pasa által kiállított útlevelét, abban benne áll, hogy ő Ausztriából érkezik. A hangulat nyomban megváltozik, amikor meg kiderül, hogy Besse magyar nemzetiségű, még őrséget is állítanak a védelmére. Le is vonja a következtetést: az utasnak jó ismernie az ország nyelvét és szokásait, meg az emberek természetét.

Egynapi pihenő után folytatják az útjukat. Előttük a Masszal hófödte orma. Forrón tűz a nap, a hegyorom hórétege olvadozik, a hólé a lábuk alá zúdul. Az állatok megcsúsznak, elveszítik egyensúlyukat, felbuknak. Besse türelmetlen. Nem is várja be a megfeneklett karavánt, ezúttal nem hátul kullog, hanem a többieket messze megelőzi. Hátaslovát vezetve, gyalog, szörnyű fáradság árán, és feszülten vigyázva, halad egyre feljebb, megállás nélkül a csúcsig. Érdemes volt. A pompás látvány valóságos költőt csinál Besse Jánosból. Elragadtatással írja: „*Megálltam és néztem a legnagyobb*

*Radó-Tardy: Világjáró Besse János
– Tánicsics könyvkiadó, Budapest, 1963

a legrendkívülbb képet, amit valaha lát-tam. Nagy festőművész ecsetjére méltó látvány! Az egész egy csodálatos rajz volt, egyetlen nyelv sem mondhatja el gazdagságát, hatását, és örökké cserélődő, végtelen változatú árnyalatait.”

Erzerumig még hátra van kétnapi járás. Az Eufrátesz éppen kilépett medréből, a hegyeken megolvadó hó nagy tavaszi áradást okoz. Besse vezetője vízzel teli árokba bukik, és társának kell nagy ügyvel-bajjal kihalásznia onnét.

Erzerum városa összevissza épült. Keskeny, kanyargós, piszkos síkatorok. Besse magánháznál keres szállást, kap is annál a tisztaság örménynél, akinek váltót hozott.

Erzerumban az orosz megszállás alatt béke és rend honol, a lakosság minden nemzetisége úgy viselkedik, mint az oroszok őszinte szövetségese – állapítja meg Besse.

Vége a fásasztó karavánútnak, a sok kényelmetlenségnek. Az út orosz-kaukázusi módon folytatódik - kozák kísérettel.

1830. május 9. Délután 5 óra. Besse életveszélybe kerül. Egy hegyi folyón kell átkelni, a víz különösen nagyra duzzadt a sok esőtől és a lezúduló hó miatt. Besse és két kozák kísérelje a folyó erős sodrába zuhan, és kis híján odavesznek. Csak az utolsó pillanatban tudnak kikapaszkodni a partra. Ezután csuromvizesen kell még két óra hosszát tovább lovagolniuk, hogy emberlakta helyre kerüljenek. Közben szörnyű vihar tör ki, eső, jégeső, hó – mind a nyakukba zúdul, mind a vesztükre tör.

A következő emberlakta hely Mesengert falucska. Besse egy török paraszt házában talál szállást, a házigazda tüzet rak, hogy vendége megszálltkozhat. Vacsorára hat tojás, egy kancsó friss forrásvíz, utána mélyes álmom. Valóban csodálatra méltó, edzett szervezete van ennek az öregnek,

hogymásnap frissen, kipihenve, mintha mi sem történt volna, folytatja útját.

Mielőtt azonban elindulhatna, sorra jönnek látogatói: a helyőrség orosz tisztjei, akik a kozák kíséreltől értesültek az előző napi kalandjukról és meleg érdeklődést tanúsítanak utazónk hollywoodi iránt. Jólesik az érdeklődés Besse Jánosnak, látja, hogy orosz földön milyen kedves vendég a magyar utazó, nemcsak a honfitárs Emmanuel tábornok területén, hanem itt, az ősrendeteg kellős közepén is, idegenek között.

„Csak az útlevelel pecsételőd csinovnyikoktól meg a lusta, buta kulcsároktól mentse meg a sors” – teszi hozzá megjegyzéséhez.

Karsz városa a következő állomás. Besse ámulattal nézi az erős várat, mert ismeri Karsz elfoglalásának történetét. Az orosz csapatok (kozákok és négy zászlóalj gyalogság) fergeteges rohamot intéztek a halhatatlanul megerősített vár ellen. Vitézül verkedtek és már háromszáz halottat veszítettek, amikor váratlan esemény történt. Paszkievics tábornok még előzetesen szabad rablást ígért a karabagi és a nahicseváni muzulmánoknak, s most ezek négyezren rohanva érkeztek, nehogy lekéssenek a város elfoglalásáról. Áttörve az orosz csapatok között, egyetlen rohammal bevették Karszot, és annyi zsákmányt szedtek össze moszlim hittestvéreik holmijából, vagyonából, hogy az orosz parancsnok által jutalmul felajánlott aranyakat büszkén visszatartották. Helyettük érdemrendeket követeltek. Paszkievics jelentette ezt a cárnak, és I. Miklós 300 érdemkeresztet küldött neki szétosztásra.

Besse a történethez hozzáfűzi: „Így vonzózik magukhoz az oroszok azokat a törököket, perzsákat és tatárokat, akik a meghódított országrészekben maradnak és így aknázzák alá egyre inkább az ozmán birodalom és a perzsa sah hatalmát.

Amikor Besse a karszi pasalik orosz katonai parancsnokánál, BERGMAN tábornoknál ebédel, elmondja a tervét, hogy okvetlenül el akar jutni az Ararát hegyre. Hiszen ott vannak alig néhány mérföldnyire a bibliai hegytől, hősipkás feje szinte az orruk előtt úszik a felhőkben. Besse, a vérbeli utazó sohasem bocsátaná meg magának, ha meg nem mászná – legalább bizonyos magasságig – az Ararátot. (Az Ararát Arménia legmagasabb hegycsoportja. A csúcs 5210 m magas.)

Lázás érdeklődését azonban rögtön lehűti házigazdájának közlése, hogy legutóbb éppen az Ararát felé vezető úton egy faluban felütötte a fejét a pestis. Tudja, hogy ahol pestis van, ott a vesztegár sem hiányzik. Mit tehet hát, nekivág a további útnak. Azért vállalja a kényelmetlen, kínos karavánutat, hogy elkerülje a vesztegárat.

Rosszul összetákolt tutaj viszi át egy folyón, még egy hegyre kell felkapaszkodnia és fentről megpillantja az idilli síkságon elterülő falvak közt Gumri-t. (Térkép 3/4) Egy órával később mégis vesztegár-tábor foglya lett, cseberből-vederbe került. A viharvert, elnyűtt katonai sátrak szabad járást engednek szélnek-esőnek. Besse mindjárt az első éjszakán bőrig ázik a sátorban, másnap azonban EPIFANYEV doni kozák őrnagy meghívja a maga jobb és kényelmesebb sátrába. Jó barátságot kötnek, szinte mindennap együtt sétálnak. Kedves kirándulóhelyük az a magaslat, ahonnan felhőtlen napokon egészen közelről látni az Ararátot, hiszen csak alig egynapi járóföldre van a hegyóriás.

Május 25-én parancs érkezik, hogy a tábornok áthelyezik a Tifliszhez 75 versztával közelebb fekvő Gergerj-be. Másnap mindenkinél indulnia kell. Besse retteg a felkerekedő tömegetől, a tolongástól. Délután négy órakor lovat bérel, és elindul a veszélyes hegyi úton.

Az út felfelé olyan meredek, hogy a lovak alig mernek nekiindulni, lefelé síkos a hegyi patakoktól, amelyek lépten-nyomon átfolyanak rajta. De végre megszabadult a vesztegárból, szabad az út Tiflisz felé.

Egy utolsó nekirugaszkodás még és ott van útjának várva-várt céljánál. Vajon mit vár, mire számít a Kaukázus gerincének déli lejtőjén? Tudja, pedig ezt akkor Nyugatban még kevesen tudják, hogy itt már a középkor elején olyan magas műveltség virágzott, amely idősebb Európa országainak műveltségénél. Lehetetlen, hogy az ősi grúz irodalom ne tartalmazzon fontos, döntően fontos adatokat a grúzok közelében élt magyarokról. Ebben fanatikusan hitt Besse, és ez a hite hajtja vad hegyeken, sebes folyókon, gyakori veszedelmeken keresztül Tiflisz felé.

Ő igen, az ősi örmény kultúra emlékei vetekedhetnek a grúzokéval, a hajdani örmény történészek is sokat adhatnak a kereső-kutató magyarnak, ámde az örmény kultúra kincseit szédülták, évszázadokon át pusztították. De hiszen az örményeknek nagy része Tifliszbe menekült, itt talán nemcsak grúz, hanem örmény úton is nyomot találhat. Barátnak ölelésre tárt kar, ellenségnek könyörtelen fegyver – ez Grúzia.

1830. május 28-án érkezik Tiflisz-be. Megérkezését követő napon jelentkezik a törzskari főnöknél, aki udvariasan fogadja a magyar vendéget és magával viszi a kormányzói palotába, hogy maga mutassa be a kormányzónak, aki nem más, mint Paszkievics. A 48 esztendő, alacsony természetű, hihetetlenül gögös arckifejezésű, düledt szemű tábornok azonnal kiváltja Besse ellenszenvét. Az audiencia után Besse ezeket jegyzi fel útinaplójába: „A tábornok jellemének a dölyfösség az alapvonása, összehasonlításként, nagy különbséget látok az

olyan elkapottság nélküli modor, mint Voroncov gróf úrnak magas születéséből eredő nyájassága, nemes és bőkezű természet, másfelől Eriván és Erzerum meghódítójának gögössége között. Szilárdul elhatároztam, hogy többé nem lépem át gögös palotájának küszöbét.”

Besse ekkor még nem tudja, hogy 19 év múlva Paszkievics fogja megadni a kegyelemdőfést a magyar nép szabadságharcának is.

Öt napig marad Grúziában, a rokonkutatás azonban sajnos, sikertelen. Először felkeresi a túszként tartott avar és lezg törzsi vezetőket, elbeszélget velük népük eredetéről, helyzetéről.

„Hallottak a magyarokról, akik egykor a Kaukázus magas hegyei között éltek, de nem hiszik, hogy ők ugyanebből a népből erednének. Valóban, sem az arckifejezésük, sem a típusuk nem olyan, mintha kaukázusi magyarok lennének. Vad ábrázatúak, rút termetűek.”

Hasonló jelenetek következnek további grúziai útján: Goriban, Kutaiszban is csupa igent kap a hegyeken túli magyarokat illetően.

Egy kézzelfogható adat is felbukkan jegyzeteiben: „Egy igen művelt örmény ember, akihez engem trapezunti ismerőse ajánlott, megígérte, hogy megismertet egy régi, örmény nyelvű kéziratral, amelyben kifejezetten említés esik arról, hogy a Kaukázus túlsó oldalán magyarok uralkodtak. E becsületes örmény módfelett örült, hogy annak a népnek egy sarjadékát láthatja, s egészen különös örömeire szolgált, úgymond, hogy felhívhatja figyelmemet az őseimre.”

Sajnálatosan, az említett kéziratot állandó lakóhelyén, Trapezuntban hagyta, biztosított azonban róla, hogy amikor legközelebb visszatér ama városba, le fogja fordíttat-

ni török nyelvre a magyarokkal kapcsolatos cikkeket, és óhajomnak megfelelően egy másolatot át fog adni lovag GUERZIEK, Szardínia trapezunti konzulának, aki viszont ígéretéhez híven Budára fogja nekem továbbítani, Ausztria konstantinápolyi internunciusának közvetítésével.

Nagyon sajnálom, hogy ez a kézirat nem érkezett meg hozzám, nem is hallottam többé említeni, pedig újabb bizonyítéka lehetett volna korábbi értesülesemnek; nem tudom, kinek tulajdonítsam a mulasztást.”

Mi is őszintén sajnálhatjuk, hogy ez az örmény tudósítás végül is nem került elő, talán még ma is ismeretlen forrás.

Lehetséges az is, hogy MOZESZ HORENACI-nak, a legnagyobb örmény történetírónak az ötödik században írt művéről (annak egy másolatáról) volt szó, aki „Arménia földrajza” c. nagy művében említi a Kuma-menti magyarokat.

Besse pénze fogyóban van, ezért június 2-án hazafelé indul. Június 8-án érkezik Redut-kalé-ba, ahol hajót bérel, és irány: Európa. Kalandos utazás után, 1830. szeptember 2-án érkezik vissza Bécsbe.

A cári orosz birodalomban szerzett úti élményeit itt fejezi be: „Kedves kötelességemnek tartom, hogy itt kijelentsem, az Orosz Birodalomban töltött hosszú tartózkodásom alatt a polgári és katonai hatóságok mindenhol várakozáson felül jó szívvel, nyájasan fogadtak és mindenhol találkoztam azzal az őszinte barátsággal, azzal a fitogtatás nélküli vendégszeretettel, amelyről az oroszok olyan híresek: az országukban eltöltött időm mély és maradandó emlékeket hagyott bennem. (...) Hiszen mint minden rang és cím nélküli, egyszerű nemesembernek elegendő volt megmondanom, hogy magyar vagyok és máris szívélyesen, mondhatni szeretettel fogadtak.”

Epilógus

Besse az úti jelentéseit folyamatosan küldte haza, az első három még távollétében, a negyedik körülbelül éppen hazatérésekor (20. sz. kép), az ötödik pedig ugyanennek az évnek a végén jelent meg a Tudományos Gyűjtemény c. tekintélyes folyóiratban, amelyet ez idő tájt Vörösmarty Mihály szerkeszt.

Hazatérése után nem sokkal Besse János külföldre távozott. Anyagi körülményeinek javulásában és egy összefoglaló útleírást tartalmazó könyve kiadásának támogatásában reménykedett. Több országban is megfordult, de főképpen Franciaországban – Marseillesben – élt, ahol nyelvész professzorként oktatott.

Könyve csak kaukázusi utazása után nyolc esztendővel látott napvilágot, Franciaországban. Ennek kálváriáját az 1838-ban franciául megjelent kiadás előszavában mondja el.

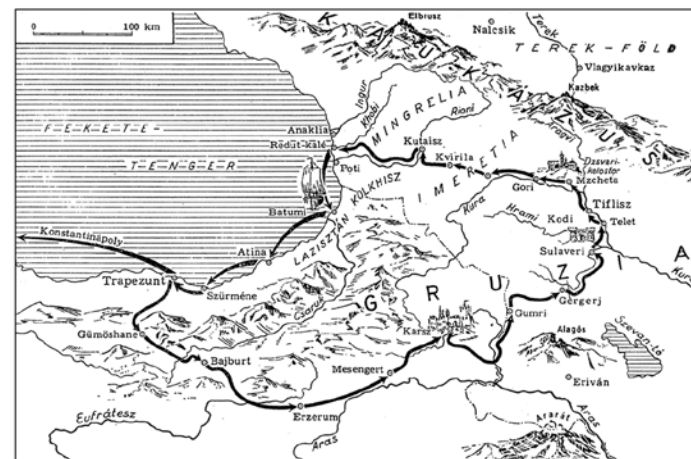
A könyv végén az előfizetők névsora olvasható: a 116 előfizető között ott van Oroszország, Svédország, Hannover, Spanyolország, Poroszország és Ausztria konzulja, neves tudósok, orvosok, kereskedők, közhivatalnokok. A könyv ajánlása József nádornak szól. Az útikönyv megjelenése, élénk franciaországi sajtóvisszhangja mintha visszaadná Bessének mindazt, amit az epedő honvágy kisajtol belőle. Sajnos, nem. Egészségi állapota már véglegesen megrendült és a honvágy még gyorsítja is a folyamatot.

Az utolsó dokumentumok, levelek, Besse János életének utolsó nyomai Jankovich Miklós hagyatékában maradtak ránk. Így az utolsó levele is: „1841. június 12. Párizs

Tehtetes Úr! Kitűnő és elfejejtethetlen Drága Jó Barátom Uram! Párizsba visszatérésemtől fogva annyi volt a gondom és bajom, hogy egy halálintés másik világra hívtott ótóra szenvedés után. De az Isten megint életre visszahívott, és holnap (dilizsanszba) magamat úgyszólván bepakkoltatom Strassburgig, onnan Karlsruhe, Württemberg, ahol Ulmban hajóra ülök, és Bécsből Pestre megyek, ahol egynéhány meleg fürdőt fogok venni és ott fogom várni a moldaviai uralkodó parancsolatját. Oly gyenge vagyok, hogy nem írhatok. Alig tartom pennámat. Igaz buzgó híve maradok holtom napjáig. Tehtetes Úrnak alázatos szolgálója: Besse János”

A levél alján a címzett, Jankovich Miklós feljegyzése olvasható: „június 24. A bizonyára már halott ógyallai Besse Jánosnak ez a levele ma érkezett. Jankovich Miklós”

Besse János élt hetvenhat évet, meghalt valahol Párizs és Pest között, akkor, amikor végre útban volt imádott hazája felé.

Bálintné Kovács Júlia rovata

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (34. rész)

„Népm szolgálatát ott, és úgy, ahogy és ahol lehet” – Puskás Lajos: Önéletrajz

Akiről a következőkben írok nem volt felszentelt pap, de ha a **Magyar Katolikus Lexikon** érdemesnek tartotta, hogy ismeresse munkásságát, én örömmel átveszem az ott megjelent szócikket (a rövidítéseket a könnyebb megértés végett feloldva), annál is inkább mert az ő örmény gyökerei bizonyítottak. A Füzetek hasábjain korábban már írtunk Róla.

„Puskás Lajos, ditrói (Gyergyóalfalu, Csík vm., 1901. máj. 22. – Kolozsvár, 1982. ápr. 10.): gimnáziumi tanár. – Árvaházban is nevelkedett. 1913: a család Nagyszebenbe költözött, – a gimn. 1. osztályát a debreceni piarista gimnáziumban a Tanítói Árvaház növendékeként végezte, ahol tornaórán a korlátról a hátára esett, csigolyája eltört. Feküdt gipszben, majd acélfűzőben, hátgerince alsó csigolyái meggörbültek. A II. osztályt Székelyudvarhelyt magántanulónként végezte, majd a három nyelvű Nagyszebenben tanult tovább, osztályából egyedül érettségizett jelesen. 1920: Ditróban telepedett le; Budapesten a Pázmány Péter Tudomány Egyetem hallgatója s az Országos Menekültügyi Hivatalban tisztviselő.

Puskás Lajos

lő, majd házitanító. 1923: anyja halálakor hazatért, a bukaresti egyetemen latin-történelem szakos tanári oklevelet szerzett. 1924. X: első magyar hallgatóként történelemből „cum laude” oklevelet kapott (dolgozata: „I. és II. Rákóczi György kapcsolatai a rumén fejedelmekkel”). A székelyudvarhelyi református kollégium tanáraként irodalmi harcok kezdett Nicolae Iorga prof-ral, aki azt állította, hogy a székelyek elmagyarosított oláhok. 1925: a kolozsvári piarista gimnázium latin-történelem és alkotmánytan tanára, a cserkészlet újjászervezőjeként cserkészparancsnok. Az ifjúsági könyvtár őre, a segítőegylet vezetője, az intézeti szövetkezet igazgatója. 1933. VIII. 1–15.: részt vett a Gödöllői Cserkész Világtalálkozón. 1940–44(?): Észak-Erdély cserkészeinek főparancsnoka. Az 1930-as években Márton Áronnal az egyetemi hallgatókat szervezte. Megalapították az Alfa Szövetkezetet, mely diákösszejöveleket, segélyakciókat, bálakat szervezett, a népviseletet és népművészetet ápolta azzal is, hogy a bálon népviseletben v. népi szövetből készült ruhában lehetett megjelenni. 1940 ősztől a kolozsvári Gábor Áron Diákotthon igazgatója. Megszervezte Kolozsvárt a *Tíz* szervezetet

(minden 10. családnak volt egy felelőse, aki gondoskodott a segítségnyújtásról és kapcsolatot tartott a város vezetőségével; ezt 1945 után „kémszervezetnek” minősítették). 1945: a „purifikáló” bizottság eltiltotta a tanítástól, de a piarista gimnáziumban tovább tanított. 1947. V. 5–X. 2.: Szamosújváron raboskodott, börtönnaplóját kicsempészte.”

Az alábbi szöveget a Wikipédiából vettem át:

„1947 májusában letartóztatták. Közel fél évig (május 5. – október 3.) bírói ítélet nélkül – sok száz erdélyi magyar értelmiségivel együtt – Szamosújváron raboskodott.

Szabadulását követően nem kapta vissza kolozsvári tanári állását. Ezért Márton Áron püspök Gyulafehérvárra hívta, ahol a Majláth Gimnáziumban tanított 1947–48-ban. Ettől a tanévtől kezdve Kisbácson, majd Kolozsváron általános iskolákban engedélyezték számára a tanítást. 1958-ban kényszernyugdíjazták. 1960-ban megfosztották az 1944 előtti szolgálati éveinek elismerésétől. Vagyis nyugdíjába csak a rendszerváltozást követő tizenhárom évet számították be, ami drasztikus nyugdíjsökkentéssel járt. 1959-ben letartóztatták két felnőtt fiát, az 1956-os eseményekkel kapcsolatos rendszerellenes tevékenység vádjával. (Puskás) Attilát húsz, Csabát tizennyolc év kényszermunkára ítélte a kolozsvári katonai bíróság.

1964-ben a két fiú közkegyelemmel szabadult, Puskás Lajos pedig ugyanebben az évben visszakapta korábban elvett szolgálati éveit. Ezután már komoly re-

torzió nem érte, de a román titkosszolgálat, a Securitate, egészen élete végéig szigorú megfigyelés alatt tartotta. Nyugdíjas éveiben belefogott a csángókra vonatkozó dokumentumok gyűjtésébe. A moldvai magyarok számára segélyakciót is indított. Domokos Pál Péterrel és más néprajzi gyűjtőkkel hat alkalommal ment a csángók közé hangfelvételeket, fényképeket gyűjteni.

1971 és 1974 között helyettes tanári állást töltött be több kolozsvári iskolában. 1975-ben rendezte a kolozsvári katolikus plébánia valamint az akkori 11-es számú Vegyes Líceum (ma Báthory István Elméleti Líceum) levéltárát, majd 1975–77-ben rendes alkalmazottként a gyulafehérvári püspökségi levéltárát.

1982. április 10-én hunyt el Kolozsváron. Sírját a Házsongárdi temető őrzi. Kívánságához híven családja a sírkőn cserkészliliomot faragtatott Kósa-Huba Ferenc szobrásszal.

Önéletrajzából részletek jelentek meg a Romániai Magyar Szóban *Börtönnapló* – Szamosújvár, 1947 címmel. 2000. február 9-26. között, majd Vincze Gábor bevezetőjével a Korunkban (1990/2; 1996/4).

Végül a *Börtönnapló* megjelent Puskás Lajos: *Más jövőt álmodtam* címmel Puskás Attila szerkesztésében, dokumentumokkal kiegészítve a Charta kiadónál, Sepsiszentgyörgy, 2008. (A teljes kéziratos önéletrajz megtalálható többek között a SZTE Társadalomelméleti és Kortörténeti Gyűjteményében és a kolozsvári Jakabffy Elemér Alapítvány Könyvtárában).

Folytatjuk

„Nemzetünknek mindig az volt egyik legnagyobb hibája, hogy vagy nem bízott magában, vagy elbízta magát.”

gróf Széchenyi István

Dr. Hermann Róbert

Az 1849–1850. évi megtorlások*

(3., befejező rész.)

A magyar szabadságharc vértanúi között kell számon tartanunk azt a tizenhárom, 1849. június-júliusában Marburgban és Bruck an der Murban kivégzett huszárt is, akiket ugyan nem Magyarországon, azonban egyértelműen a szabadságharc támogatásáért végeztek ki. Miután alakulatukat 1849 májusában Ausztrián át az olasz hadszíntérre irányították, Linz környékére érve a huszárok, közel lévén a magyar határ, úgy döntöttek, hogy még egyszer megpróbálják a hazajutást. Ez az egyik csapatnak sikerült, két másikat viszont elfogtak a cs. kir. hatóságok. A hadbíróóság annak alapján ítélte őket halálra, mert feltételezte, hogy az ezredparancsnok valószínűleg még az Itáliába indítás előtt kihirdette az ezredben az ostromállapotot. Ha ez megtörtént, akkor a helyi vonatkozások figyelembevétele nélkül a katonai törvényeket kell figyelembe venni. Ha mégsem hirdették volna ki az ostromállapotot, akkor a huszárokat felségsértésért kell elítélni, hiszen nyilvánvalóan azzal a szándékkal szöktek meg, hogy őfelsége, a császár csapatai ellen harcoljanak fegyveres kézzel.

Az első olyan halálos ítélet, amelyet magas rangú katona felett hoztak, Witalis Söll őrnagy, a tiroli vadászcsapat parancsnoka ellen született. Söllt a fővárosba bevonuló cs. kir. csapatok fogták el, s miután a hadbíróóság halálra ítélte, január 30-án agyonlőtték. Valószínű azonban, hogy az ítélet végrehajtását komolyan befolyásolta az a tény, hogy Söll harcolt a bécsi forradalomban is.

Ennél sokkal nagyobb feltűnést keltett, hogy Haynau június 5-én Pozsonyban fel-

akasztatta Mednyánszky László honvéd-őrnagyot és Gruber Fülöp századost, akik az 1849 februárjában kapitulált lipótvári várórséghez tartoztak, s a megadás ellen szavaztak. A hadbíróóság már korábban halálra ítélte őket, de az ítéletet sem Windisch-Grätz, sem Welden nem erősítette meg. Kivégzésük valósággal sokkolta a magyarországi közvéleményt. Annál is inkább, mert az eddig kivégzettek között a bécsi forradalomban betöltött szerepéért halálra ítélt Vitalis Söllön és Novák Tivadar nyugalmazott hadnagyon kívül nem voltak katonák. Mednyánszky báró volt, s az ilyen magas társadalmi állású személyeket az osztrák hadbíróóságok eddig legfeljebb börtönbüntetésben részesítették.

Augusztus 20-án Temesvárott lőtték főbe Hruby Gyula őrnagyot, Görgei volt segédtsíztjtét, majd 22-én Aradon felakasztották Ormai (Auffenberg) Norbert ezredest, a vadászrezdek szervezőjét. Ormai 1848-ban Munkácsról szabadult politikai fogolyként, előbb Kossuth szárnysegéde, majd az 1., később valamennyi honvéd vadászrezd szervezője volt. A hadbíróóság megállapította személyazonosságát, azt, hogy cs. kir. tiszt volt és a honvédseregben szolgált, majd halálra ítélte. Három nap múlva, augusztus 25-én a temesvári haditörvényszék ugyanígy ítélte halálra a temesvári csatában fogságba esett Murmann Sámuel nemzetőr őrnagyot, nyugalmazott cs. kir. főhadnagyot. Október 6-án aztán kezdetét vette a politikai és katonai elit elleni megtorlás. Ezen a napon Pesten főbe lőtték Batthyány Lajos grófot, az első független felelős magyar kormány miniszter-

elnökét, s ugyanezen a napon Aradon főbe lőtték a honvédsereg három tábornokát és egy ezredesét, s felakasztották kilenc tábornokát. A dátum kiválasztása nem volt véletlen: 1848-ban a bécsi forradalmi népezen a napon végzett Theodor Baillet de Latour tábornoszernagy, cs. kir. hadügyminiszterrel. Márpedig a bécsi kormánykörök meg voltak győződve arról, hogy a bécsi forradalmat és Latour halálát a magyarok, köztük Batthyány titkos akciói okozták.

Október 10-én Csány Lászlót, előbb a dunántúli hadsereg, majd Erdély kormánybiztosát, később a Szemere-kormány közlekedés- és közmunkaügyi miniszterét, és Jeszenák János bárót, Nyitra és Pozsony megyék kormánybiztosát vezették a bitófa alá. Csány legfőbb bűne azonban nem annyira a miniszterség lehetett, hanem az a szakadatlan tevékenység, amit kormánybiztosként a dunántúli, majd az erdélyi hadsereg harcképességének, s az ezen országrészekben található erőforrások biztosításának érdekében kifejtett. Jeszenák legfőbb bűne Lipótvár 1848 októberi biztosítása és a szlovák felkelés elnyomása lehetett.

Október 18-án Kolozsvár mellett, Szamosfalván végezték ki Tamás András alezredest és Sándor László századost. Tamás bűne az volt, hogy egyike volt a csikszéki ellenállás legfőbb szervezőinek, s kiáltványokban szólította fel a székelyeket az ellenállásra. Kihirdette a Függetlenségi Nyilatkozatot, s júniusban mozgósította a csiki nemzetőrséget a cs. kir. csapatok ellen. Sándor Lászlót azzal vádolták, hogy 17 román foglyot, akiket Székelyudvarhelyre kellett volna szállíttatnia, útközben agyonlövetett. Együttes kivégzésük azt a törekvést jelzi, hogy a cs. kir. hatóságok össze akarták kapcsolni a katonai-politikai és a köztörvényes színezetű ügyeket.

Október 20-án a szabadságharc három nem magyar származású tisztjét vezették a bitófa alá. A francia nevű, de lengyel Karol d'Abancourt de Franqueville százados, hasonlóan Ormai Norberthez, politikai fogolyként szabadult 1848-ban. A német Peter Giron aleredes részt vett a bécsi forradalomban, majd a német légio szervezője és parancsnoka volt. A lengyel Mieczyslaw Woroniecki herceg egy cs. kir. dzsídásrezdből kilépve előbb egy vadászcsapatot szervezett, majd az erdélyi lengyel légio soraiban harcolt, majd honvéd alezredesként Dessewffy Arisztid tábornok egyik segédtsíztjtje volt. Az ő együttes kivégzésük azt volt hivatva szimbolizálni, hogy a magyar szabadságharc nem magyar ügy volt, hanem veszélyes nemzetközi kalandorok vállalkozása.

Őket követte október 24-én három politikus. Szacsuvay Imre, a képviselőház jegyzője és Perényi Zsigmond, a felsőház elnöke az országgyűlés azon tisztviselői közé tartoztak, akiknek aláírása szerepelt a Függetlenségi Nyilatkozaton. Csernyus Manó már 1848 tavaszán felhívta magára a figyelmet, amikor a Kamaránál magyar nyelvű adminisztrációt követelt. Később Kossuth pénzügyminisztériumában dolgozott. 1849 januárjában Pesten maradt, s az osztrák polgári közigazgatásban dolgozott. Márciusban azonban Debrecenbe ment, s felajánlotta szolgálatait a magyar kormánynak. Állítólag hírszerzői szolgálatot is teljesített, de erről nincs szó az ítéletben.

Az 1849. évi végrehajtott halálos ítéletek egy aradi kivégzéssel értek véget. Október 25-én lőtték főbe reggel 7 órakor Kazinczy Lajos ezredest, aki egy északkelet-magyarországi hadosztály és az észak-erdélyi csapatok maradványainak parancsnokaként augusztus 24-25-én Zsibónál feltétel nélkül megadta magát.

2012. október 2-án elhangzott emlékbeszéd

Kazinczy kivégzése után – a nemzetközi felháborodás miatt – Aradon is felfüggesztették az ítéletek végrehajtását. Azonban ez a felfüggesztés csak ideiglenes volt. 1850. február 19-én még egy tizenhatodik honvédtisztet is kivégeztek. Ludwig Hauk honvéd alezredest, aki komoly szerepet játszott a bécsi forradalomban.

Összevethető-e az 1849-50-es megtorlás a 20. század nagy terrorhadjárataival? Aligha. Noha a kivégezettek többségét joggal tartjuk számon a nemzet vértanúi között, s – mint említettük – az ítéletek jogi megalapozottsága igencsak kétséges volt, a cs. kir. és az orosz fél eljárása ritkán ment túl a katonai szempontból és a hadijog alapján igazolható mértéken. A megtorlásnak kétségkívül volt egy komoly elretentő funkciója, de a legsúlyosabb ítéletet viszonylag ritkán alkalmazták vaktában, azaz, az azt elszenvető személy – a cs. kir. fél szempontjából – kétségkívül bűnösnek minősült. A reguláris csapatok megtámadását, a kémkedést, az izgatást, a fegyverrejtegetést, a hadifoglyok legyilkolását háborúban minden hadsereg megtorolja, s a magyar fél sem tett mást ilyen esetekben. Az irracionális elem, azaz a válogatás nélkül történő gyilkolás nem volt jellemző a cs. kir. oldal (legfeljebb az oldalán harcoló román és szerb fölkelők) gyakorlatára. A bebörtönzések sem vaktában történtek, azaz csupán egy társadalmi csoporthoz vagy felekezethez tartozás nem volt elégséges ok arra, hogy valakit meghurcoljanak. 1849-1850-ben egy éven át tartó háború során és után összesen 128 főt végeztek ki. Hol mérhető ez akár 1919 vörös- és fehérterrorjának, akár a holocaustnak, akár 1944-45 nyilas őrületének, akár 1948-1953, vagy 1956-58 kommunista terrorjának méreteivel?

A megtorlás formái 1849–1857

Az 1848-49-es forradalmat és szabadságharcot követő megtorlás esetében a közvélemény többnyire csak a kivégzések-re gondol, holott a megtorlásnak, a bosszúnak voltak egyéb, közvetlen és áttételes formái is.

Botozások, vesszőzések

Amikor a cs. kir. csapatok június 28-án bevonultak Győrbe, két magyar hölgy „illetlen mozdulattal” hátat fordított a bevonuló tábornoki karnak. Ezt egy tiszt észrevette, s a városházára idéztette őket. Egyiküket, egy 30 éves hölgyet megvesszőztek, másikat, aki csecsemőjével jelent meg, megkegyelmeztek. Július 11-én Nagyigmádon Susan altábornagy előbb a László József kócsi református papot, majd Győrffy Ferenc tatari református lelkészt verette félholtra. Őket követte Tóth Sándor oroszlanói községi jegyző, akire 50 botot veretett, végül Fieba József bánhidai katolikus plébános. A megbotozottaknak Mannsbarth Antal csákerényi katolikus plébános és Szikszay János református lelkész nyújtottak lelki vigaszt; őket később kivégezték. Fiebát november 30-án a pozsonyi hadbíróóság még négy év várfogságra ítélte. A botozások már a bécsi politikusokat is nyugtalanították: augusztus 10-én a minisztertanács ülésén Schmerling igazságügy miniszter tiltakozott a katonai hatóságok által az osztrák törvényekkel ellenkező módon polgári személyekre kiszabott botbüntetések ellen.

Ennek ellenére a botozások tovább folytatódtak. A legnagyobb európai felháborodást Maderspach Károlyné Buchwald Franciska esete keltette. Férje, Maderspach Károly a kor egyik kiváló hídépítő mérnöke, emellett a ruszabányai vasgyár egyik tulajdonosa volt. 1849. augusztus 17-én

Kmety György tábornok és kísérete, majd 20-án a török földre tartó Bem és Guyon Richárd tábornok, illetve Stein Miksa ezredes haladt át a településen. A három magasrangú tiszt Maderspachéknál szállt meg, majd az esti órákban folytatták útjukat. Augusztus 23-án bevonultak a cs. kir. csapatok a kisvárosba, majd magukkal hurcolták Maderspachnét. Kocsin kivitték a városon kívül arra a helyre, ahol júniusban a városka lakossága Szabadság-fát ültetett. Itt leszállították, majd Gröber százados parancsára két katona lefogta, letépte róla a felsőruhát, négy másik pedig nyírfa-gallyból font vesszővel megvesszőzte. Innen továbbhurcolták Karánsebesre, ahol néhány órára fogságba vetették, majd hazaengedték. Amikor a szerencsétlen férj értesült a történetéről, szégyenében egy, a bányásztnál használt jelző mozsárágyúval föbe lőtte magát. A hihetetlenül brutális eljárás oka állítólag az volt, hogy Maderspachnét megvádolták: az említett júniusi Szabadság-fa ültetés alkalmával egy, a császárt ábrázoló bábut temetett volna el. Maderspachné megvesszőzésének híre bejárta az európai sajtót, s nem kis szerepe volt abban, hogy Haynaut 1850-es londoni látogatása alkalmával a Barclay and Perkins sörgyár munkásai olyan alaposan elagyabugyálták.

A botozások még 1852-ben is állandóak voltak, főleg a másodfokú felségsértést (az uralkodó szidalmazását) büntették így.

A várfogság

A legáltalánosabb büntetési forma a börtön volt. A korabeli szabályok szerint a rab a saját ruháját viselhetette, pénzét és értéktárgyait elvették. Kapott szalmazsákot, szalmavánkost, lepedőt és pokrócot, használhatta a saját ágát is, de csak a fentebbi ágyneművel. Látogatót nem fogadhatott,

írószerket és könyveket nem tarthatott. Fontos esetekben a várparancsnok engedélyezhette a levélfírást, de csak egy tiszt felügyelete mellett. A könyvolvasást szintén engedélyezhette, de a könyv csak vallásos vagy erkölcsi tárgyú, illetve imakönyv lehetett. A várfogságra vasban elítélt fogoly kezére és lábára vasat vertek. A fogságot csak orvosi rendeletre, illetve várparancsnoki engedéllyel hagyhatta el. A fogoly ételmezésére egy 1820. november 16-i rendelet szerint naponta 8 krajcárt kapott, ezt, valamint a fa, a világítás és a mosás költségeit köteles volt szabadulása után a kincstárnak visszatéríteni. A várfogság automatikusan együtt járt a tisztí rang és a kitüntetések elvesztésével. Nőket nem lehetett sáncfogságra ítélni, de fegyházra igen; várfogságra csak akkor, ha tisztnek felesége voltak. A büntetés a hadbíróági ítélet kimondásának napján kezdődött, a vizsgálati fogságot nem számolták be. A foglyot a törzsfoglár élelmezte, naponta egyszer kapott meleg ételt, főzeléket vagy tészta húst vegyesen. Az éjjeliedényként szolgáló vödör vagy más alkalmas tárgy a cellában volt. Gyakorlatilag azonban a cs. kir. hatóságok igen sokszor eltértek e szabályoktól. A magyarországi börtönök közül a legrosszabb hírű a pesti Újépület volt, a legjobb körülmények az aradi várban voltak. Magyarországon ezen kívül Nagyszombatban, Munkácson, Gyulafehérvárott és Komáromban őriztek foglyokat.

A szabadságharc első hadifoglyait a königgrätzi várba vitték. 1849 nyarától Olmützben, Josefstadtban, Theresienstadtban s a már korábban hírhedtté vált Kufsteinben őrizték a szabadságharc elítélteit. Jókai szerint Kufstein volt a státusbörtönök akadémiaja. „Arad, Komárom, Josefstadt, a pesti Újépület

mind csak gimnáziumok és elemi tanodák hozzá képest; aki még csak ezekben végezte a kurzust, az ne is beszéljen; az csak félig van értesülve”. Kétségtelen tény, hogy az emlékirók valamennyi várbörtönről jegyeztek fel többé-kevésbé kedélyes epizódokat; Kufsteinről nem.

A foglyok számára a legkínosabb az unalom volt; a különféle foglalatosságok mind-mind ennek a kellemetlen vendégnek az elűzésére szolgáltak. Marcona hadfiak kertészkedtek, hímeztek, festegettek, írtak verseket, fordítottak különböző könyveket, csak hogy megszabaduljanak az unalom keltette depressziótól. Mások az őrszemélyzettel veszekedtek, panaszzra jártak, hogy így tartsák kondícióban magukat. Az egyhangú napok miatt a foglyok egy része különböző kedélybetegségekben szenvedett, volt, aki megőrült, vagy öngyilkosságot kísérelt meg. 1856 végére a foglyok többsége egyéni kegyelem vagy tömeges amnesztia révén szabadult, de az utolsó foglyok csak 1859-ben szabadultak.

Sáncfogság

A legkínosabb büntetések közé tartozott a sáncfogság, azaz az erődítési munkákban való részvétel. Az erre elítélt rabtól elvették a ruháit, s rabruhát kellett viselnie, haját lenyírták. A hat évnél rövidebb időre elítéltek 3,5 fontos (kb. 1,75 kg.), az ennél többre elítéltek 5,5 fontos (kb. 2,75 kg.) súlyos láncot viseltek a lábukon. (Ha lábgyöngöségük ezt lehetetlenné tette, akkor a kezükön). Szállításuk a „teljesen elkülönített, szellős, tágas, száraz, kikövezett, vasrácsos ablakú” kazamatákban volt (ebből a tágas, száraz, kikövezett nem minden esetben érvényesült); fekhelyük egy priccs volt, s csak télen kaptak pokrócot. Étkezésüket a törzsfoglártól kapták, ami egy 1817-es rendelet szerint napon-

ként egy meleg ételből, hetenként kétszer csont nélküli, fél fontyi (kb. 0,25 kg.) hús-ételből állt. Az erődítések körül mindenféle munkát kellett végezniük, így talicskázni, földet, követ, fát rakni, fát vágni, kőműves- és ácsmunkát végezni, utcát söpörni, havat lapátolni.

Besorozás

A volt honvédek besorozása a legtömegesebb megtorló rendszabály volt, hiszen a honvédseregben valaha szolgálók legalább 20-25 %-át, állítólag 40-50.000 főt érintett. A besorozásokat a szükségyszerűség nem indokolta, hiszen 1849 nyarán már megkezdődött a cs. kir. hadsereg redukciója. A besorozottak különböző fegyelmi problémákat okoztak a cs. kir. hadseregben. Az ellenállás nyílt formáira ritkán került sor: a testi büntetések, így a botbüntetés, vesszőfutas alkalmas visszatarató erő lehetett. A nemesi vagy arisztokrata származású honvédtisztek azonban már csak az otthonról kapott pénzüsszegek segítségével is kikezdehették a cs. kir. hadsereg merev hierarchiáját.

1852-ben a hadvezetés elrendelte, hogy a honvédekkel szemben nem szabad használni a pejoratív „Ex-honvéd” elnevezést, s nem szabad felhánytorgatni a múltjukat sem. A besorozottak egy része ettől kezdve különböző összegeken (500 forint) megválthatta magát, s megkezdtek egy részük kényszerszabadságolását is. Ennek egyszerre voltak pénzügyi és fegyelmi okai: a megváltási összeg jól jött az államkincstárnak; a hadsereg fegyelmének pedig jót tett e demokratikus elemek eltávolítása. A megváltási összeget persze inkább csak a nemesi származású, tehetősebb családok fiai tudták kifizetni; a szegényebb rétegek gyermekei kénytelenek voltak leszolgálni a nyolc esztendő.

A Kossuth-bankók

A megtorlás részét képezte az önálló magyar pénznek, az ún. Kossuth-bankóknak a forgalomból való kivonása is. Windisch-Grätz 1849. február 23-án a Debrecenbe menekült Országos Honvédelmi Bizottmány által kibocsátott 15 és 30 krajcáros pénzjegyeket, március 8-án az 5 és 100 forintosokat minősítette érvényteleneknek. A még a magyar forradalom „törvényes” időszakában kibocsátott 1 és 2 forintos bankjegyekkel kapcsolatban ígéretet tett, hogy azokat osztrák bankjegyekre be fogják váltani. A fordulatot, a teljes érvénytelenség kimondását az orosz intervencióról szóló katonai egyezmény megszületése hozta magával. Május 20-án Welden fővezér minden Kossuth-bankót (tehát az 1 és 2 forintosokat is) betiltott. Június 29-én pedig Haynau már elrendelte ezek beszo-
szolgáltatását, s a legszigorúbb büntetéssel fenyegette az ezt elmulasztókat. A lakosság azonban nem nagyon sietett a beadással. Valószínűleg azért a józan gazdasági megfon-

tolásból sem, mert senki sem hitte, hogy a birtokában lévő bankjegyekért semminemű kárpótlást nem fog kapni. Erre mutat, hogy a hatóságoknak újra és újra el kellett rendelniük a Kossuth-bankók beszo-
szolgáltatását, sőt, a pesti cs. kir. katonai kerületi parancsnokság 1849. december 12-én december 31-ig meghosszabbította a beadási határidőt.

A magyar társadalom összesen 66 millió forintnyi Kossuth-bankót vesztett el. (Ebből 500.000 forintot váltottak be az osztrákok Komárom feladása után.) Nem véletlen, hogy a Kossuth-bankók rejtegetése az egyik leggyakrabban előforduló „bűncselekmény” volt az elkövetkező években. A rejtegetés oka kettős volt: a társadalom egy része bízott abban, hogy valamikor ismét „magyar világ” lesz, s a bankókat névértékükön beváltják; a szimbolikus értelmezési tartományban pedig a győztes hatalom autoritását vonták kétségbe a rejtegetők. Nem véletlen, hogy ennek képviselői olyan keményen sújtottak le a bankjegyek birtokosaira. *Vége*

Szomorújelentés

Mély fájdalommal és nagy szomorúsággal tudatjuk, hogy

Balatoni Lászlóné

életének 76. évében 2012. november 16-án váratlanul elhalálozott. Szeretett halottunk hamvasztás utáni búcsúztatása a Csillaghegyi Református templomban december 9-én megtörtént.

A gyászoló család

*„Annyira akartam élni,
A betegséget legyőzni,
Búcsúztam volna tőletek,
De erőm nem engedett,
Így búcsú nélkül szívetekben
Tovább élhetek.”*

Balatoni Lászlóné sok évvel ezelőtt felvállalta, hogy gondozza a III. ker. Mátyás király út 65. számú háza falán elhelyezett Czetz János emléktáblát és rendben tartja az emlékhely környékét. Mindig részt vett emlékező rendezvényeinken is. Nagyon érdeklődött az erdélyi örménység iránt és szíven viselte egyesületünk működését, többször vett részt egyéb rendezvényeinken is, mint ahogy nemrég is. Köszönjük kedvességét, a barátságát, segítségét. Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Szerkesztőség

Elhunyt Jakobovits Miklós festőművész

Ismét fájdalmas veszteség érte Nagyvárad szellemi életét, és az összmagyar kultúrát: életének 77. évében elhunyt Jakobovits Miklós Munkácsy Mihály-díjas romániai magyar képzőművész, a Barabás Miklós Céh elnöke, muzeológus, művészeti író. (Megjelent ERDON (Erdély Online) hírportálon 2012. dec. 17.) A művészt december 19-én kísérték utolsó útjára Nagyváradon a Rulikovszky temető Steinberger kápolnájából.

Jakobovits Miklós
(Kolozsvár, 1936. augusztus 9. – Nagyvárad, 2012. december 16.)

A Munkácsy-díjas festőművész erős érzelmi szálakkal kötődik örmény identitásához is, és részt vállalt a magyarörmény kultúra értékeinek föltárásában és megővésében.

Kolozsváron 1954 és 1959 között Kádár Tibor és Miklóssy Gábor tanítványaként végezte a képzőművészeti főiskolát. Ezután véglegesen Nagyváradon telepedett meg, a Kőrösvidéki Múzeum főmuzeológusaként dolgozott, majd az Ady Endre Sajtókollégiumban művészettörténetet tanított. 1997 óta, a rendszerváltozást követően újjalakult Barabás Miklós Céh (az erdélyi magyar képzőművészek szövetsége) elnöke.

Festészete több hatást asszimilált. A szürrealizmus hagyományaira támaszkodva, a művészi groteszk lehetőségeivel alkotta meg *Bolondokháza* című képciklusát, mint a diktatórikus társadalmak paródiáját. Hatott rá a metafizikus festészet, az olasz trecento és arte povera festészeti fölfogása, az absztrakció, a minimal art irányzata.

Jelentősen hozzájárult a nagyváradi képtár gyarapításához. Munkatársával Alexandru Șășianuval közösen létrehozta a Nagyváradai Egyházművészeti Barokk Képtárat. Fölvállalta több er-

délyi örmény egyházművészeti alkotás restaurálását. Utazást tett Örményországban és erről vetített-képes előadásokon számolt be. Több kitüntetés is az örmény kultúra ápolásához kapcsolódik: az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület *Hollósy Simon centenáriumi emlékérmé* (1996), a budapesti Országos Örmény Önkormányzat *Kiss Ernő-Lázár Vilmos emlékérmé* (1996), *Romániai Örmények Szövetségének Művészeti Díja* (1997).

Számos kiállítása mellett (Nagyvárad, Kolozsvár, Bukarest, Sepsiszentgyörgy, Utrecht, Hamburg, Párizs) munkái eljutottak hazai és külföldi közgyűjteményekbe. Alkotásaiból őriz a bécsi Mechitarista Örmény Teológia Múzeuma is.

Gondolatok az erdélyi képzőművészetről (Nagyvárad, 1993) című könyvében 20. századi alkotóinkról, főiskolai tanárokról, pályatársakról rajzolt meglevenítő képet.

(*Részlet Murádin Jenő: Magyarörmény paletta /Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, 2012/ c. könyvéből*)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület Kiadó nem gondolta, hogy a röviddel ezelőtt megjelent kislexikon szócikke nekrológgá válik e váratlan halállal.

A művészre kegyelettel emlékezünk, emléket megőrizzük!

Dr. Issekutz Sarolta elnök

Shnorhavor Nor Tari!
Boldog Új Évet kívánunk!

Örmény Utakon Kelet-Anatóliában

Örmény és magyarok sorsa hasonló – mondták már többen, hiszen határvonalak választják el egymástól az ősi területeket. Egyben viszont különböznek: sajnos örmények már csak a határ egyik oldalán élnek... a többit kivégezték, aki szerencsés volt elmenekült.

2013 augusztusának közepén sajnós csak nyomokat tudunk felkutatni az egykori virágzó örmény őshazában – Kelet Anatóliában, ahol a népirtás az örményeknek csak emlékét hagyta.

Utunk során ellátogatunk *Kaiseriba* (Cesarea), Világosító Szt. Gergely szülővárosába. Meglátogatjuk az orvosi múzeumot, citadellát, Agirnas földalatti városát és Surp Kirkor romos örmény templomát.

Innen a *Soganli* völgyben, a *kappadokiai sziklakolostorokat* keressük fel, majd Szt. Pál apostol szülővárosát, *Tarzust* látogatjuk meg, ahol felkeressük a Szt. Pál templomot, és megnézzük Kleopátra kapuját.

Adana egykori örmény zsinat helye, a genocídium idején meghatározó hely. Híres itt a 4. századi római híd, a Ramazanoglu kas-tély-múzeum – római emlékekkel.

Mardinban született a genocídium alatt vértanúhalált Maloyan örmény katolikus püspök. Szabadtéri múzeumnak mondják az egész várost. Híres a 12. századi Nagy mecsete, az 5. századi ortodox templom.

Diyarbakir a genocídium egy újabb

színhelye, az örményekről a Szent Giragos örmény templom romjai mesélnek.

Az örmények második nagy tava Szeván után a *Van tó*. Partjaitól három km-re fekszik az *Aghtamar sziget*, a világhírű híres Szent Kereszt örmény kolostorral.

Bitlisben egy 19. századi örmény templom látható, mellette hagyományos kurd házak. Mellette fekszik Por falu örmény templommal és khatchkarokkal.

Innen az egykori 1001 templom városába, őseink fővárosába, *Aniba* vezet utunk, majd *Karsba*, ahol örmény, török, orosz, grúz kultúrák találkoznak. Itt található a Surb Arak'elots örmény templom, és még két örmény templom romjai.

Erzerum, érintésével érünk vissza *Kaiseriba*.

A tervezés folyamatban van, következő lapszámunkban részletekkel is szolgálunk. Utazás repülővel Kaiseriba, majd autóbusszal a megadott útvonalon. Indulás min. 30 fővel.

Jelentkezni lehet: dr. Puskás Attila, 0742181537 vagy a pattila001@yahoo.it email címen.

Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programvázlata 2013

Időtartam: 8 nap
(2013. augusztus 4–11.)

1. nap: Budapest, Kiskunhalas, Tompa (határátkelő), Szabadka (városnézés), Palics, Csóka, Feketető (a román kommunista diktatúra mártírja – Boldog Bogdánffy Szilárd püspök szülőfaluja)

Szállás és ellátás: az 1. és 2. napon Tóthfaluban bácskai családoknál (2 ágyas, komfortos szobák)

2. nap: Törökbecse (gróf Leiningen *Westenburg* Károly tábornok – aradi vértanú emlékmű-

ve, koszorúzás), Aracs – pusztatemplom (bencés apátság romjai), Zenta (városnézés, Zentai csata emlékműve), Tóthfalu (tájház, zenés bácskai trakta)

3. nap: Elemér (templom, Kiss Ernő altábornagy – aradi vértanú kriptája, koszorúzás), Nagybecskerek (városnézés, székesegyház, Lázár Vilmos ezredes – aradi vértanú domborműve és emléktáblája, koszorúzás, találkozó a bánsági magyar-örmények képviselőivel), Versec (városnézés, Szent Gellért templom)

Szállás és ellátás: a 3. és 4. napon Székelykevéen „bukovinai” székely családoknál (2 ágyas komfortos szobák)

4. nap: Nándorfehérvár (várlátogatás, Bajraki mecset, sétálóutca), Zimony

A nagybecskereki plébániatemplom

(Hunyadi torony), Székelykeve (Szent István templom, tájház)

5. nap: Szendrő (várlátogatás), Galambóc (vár, süllőpiknik a Dunaparton), Donji Milanovac (séta a mólón), Kis és Nagy Kazán-szoros (panorámaút), Vaskapu (határátkelő a gátkoronán), Orsova

Szállás és ellátás: az 5. és 6. napon Dunaorbágyon, a Duna Csillaga szállodában

6. nap: Duna Csillaga (üdülőprogram: fürdés a Dunában, napozás, fa-

kultatív programok: naszádozás a Kazán-szorosokban, Veteráni-barlang, Ponikova-barlang, gyalogtúra a Nagy Sukárra)

7. nap: Herkulesfürdő, Cserna festői völgye, Havasalföld (Novaci-Petrozsény: magashegyi panorámaút – 2140 m a tengerszint felett, könnyű gyalogtúra), zenés, táncos búcsúest Csernakeresztúron

Szállás és ellátás: a 7. napon Csernakeresztúron Bukovinából visszatelepült székely családoknál (2 ágyas komfortos szobák)

8. nap: Marosillye (Bethlen Gábor szülőháza), Máriaradna, Ópálos (hangulatos borkóstoló a kadarkától a kadirisszimáig), Arad (Szabadság-szobor – koszorúzás)

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (kétszer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelem-adónk 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizenhetedik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdetől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitás-örzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen azért dolgozunk, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevallásakor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma:
18085590-1-41

A kedvezményezett neve:
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Együttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a

Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma 0011,

amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szertartású Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Kiszakadt az angyalok dunnája...

Régmúlt gyermekkor hangulatát kelti az egész napon át tartó havazás. Fehér sapkát öltenek a házak, fák, emberek. Az utcai fényfüzerek csillogásában millió hópehely angyalszárny-érintésével élményével araszolunk gondjainkat cipelve az emlékeket betérítő hópaplanban, s komfortérzetünk bosszússágain morfondírozunk.

Halk finom dallamok oldozzák a zenehallgatásra összegyűlt lelki gyötrődéseit. Lényéből áradó finom nőiesség, biztos kézzel válogatott, magas művészi szinten megszólaló zeneművek – Nagy Emese hárfaművész kézjegyei – melyekre válasz a lélek-húr hangján érkező, szemekből áradó szeretethullám.

Köszönjük a megélt csodát, az élményt, a meghitt hangulatot, amivel megelőlegezte az Adventet, az Úr eljövétel ígését ebben a kivételesnek tekintendő időszakban: évezred 12-ik éve, 12-ik hónap, 12-ik napján.

Ebben a tökéletes harmóniában ott vagytok Ti is, kedves örmény származásúak határon innen és azon túl. Rátok is gondoltunk, értetek és nektek is szólt a dal, amelyet angyalok kórusa vitt el hozzátok. Ők vitték üzenetünk: **Áldott, Boldog Új Évet kívánunk** nektek, szeretettel, a Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület nevében
Szász Ávéd Rózsa és Dr. Puskás Attila

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület **székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)

(féléfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),

valamint a Budapest Főváros II. kerületi, és a Zuglói Örmény Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVII. évfolyam 192. szám
2013. február

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
mindenkit szeretettel vár az *új helyszínre*, a Pest megyei Kormányhivatal
Nyáry Pál termébe, bejárat a Budapest V., Semmelweis utca 6. szám felől

---

Lépcsőima

Csiki Margit Gitka
örmény motívuma

Diakónus: A szent Istenszülőt és az összes szenteket kérjük, legyenek szószólóink a mennyei Atyánál, hogy kegyeskedjék irgalmazni és jóságával üdvözíteni teremtményeit. Mindenható Urunk, Istenünk, üdvözíts minket és irgalmazz.

Az állhatatos könyörgés célt ér el Istennél. Mintegy ezért hivatkozik – ismételtén – a diakónus az Istenszülőre, de immár a többi pártfogót, a szenteket is megemlíti. Meg még a pártfogás – a közbenjárás – célját is: irgalmat (mely földi életünket megnyihí) s üdvözítést, mely örök célunkhoz segít. De a pártfogók mellett azért a kérést közvetlenül a Mindenhatóhoz is intézhetjük, hisz az irgalmát említve a jóságára is hivatkozás történt. De Istennek is az a célja, hogy üdvözítsen minket, és segít saját kegyelmével. Jó ezen mélyebben elgondolnunk a nagyböjt közelségében.

Dr. Sasvári László

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006. 4–5. o.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Együtt a nemes Lukács család több évszázados öröksége

A Fővárosi Örmény Klub idei első programján új oldaláról mutatkozott be az EÖGYKE egyik tagja, *Rozsos Tamás László*, „Az erdélyi örmény eredetű nemes Lukács család genealógiája” című könyv (Budapest, Rozsos Tamás 2012, 394 oldal) szerzője. A klub háziasszonyának, *dr. Issekutz Saroltának* köszöntője után, hogy ráhangolódjunk a nagy szorgalommal összeállított genealógiára, *Kobzos Kiss Tamás Magyar Örökség-díjas* zeneművész megzenésített verseket játszott gitárkiséréttel. A 100 évvel ezelőtt született Kiss Tamás költő édesapának – többek között a Református Énekeskönyv 38. zsoltárjának a dallamára komponált – verseit hallhattuk.

Majd *Rozsos Tamás László* köszöntötte a megjelent kollégákat, rokonokat, barátokat, ismerősöket és ismeretleneket. Külön *Gudenus János József* genealógust, akinek az *Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* című könyve vezette a családi monográfiáról szóló könyve megírásához. Rozsos Tamás László megköszönte *Gyarmati Béla* családfával kapcsolatos észrevételeit is, és mindazok-

dr. Issekutz Sarolta

pek, egykori újságokban megjelent cikkek, írások, valamint levéltári anyagok, anyakönyvi kivonatok, családi hagyatékokból előkerült egyéb okmányok bemutatásával, a prominens családtagokhoz fűződő történetek felidézésével.

A szerző egyedülálló vállalkozásba fogott, amikor elszánta magát a nemes Lukács család felgöngyöltésére, így a családi történetírás egyik kiemelkedő mű-

A Fővárosi Örmény Klub januári közönsége a Nyáry Pál-teremben

Rozsos Tamás László

vét sikerült létrehozni. Az elhangzott előadás nemcsak arra szolgált bizonyítékkal, hogy milyen gazdag az a több évszázados örökség, amelynek ápolása a ma élő erdélyi örmény gyökerűeken múlik, hanem szelle-

mi táplálékot is jelentett a hallgatók számára. A könyvhöz *Gudenus János József* írt Bevezető ajánlást, amelyet a 6–7. oldalon adunk közre.

A könyvbemutatót *Kobzos Kiss Tamás* debreceni költők verseire írt zenei feldol-

gozása zárta, Csokonai, Kölcsey egy-egy versét énekelte, valamint a Bolond Istókot.

A nagy tapsot kiváltó zeneszámokat követően a Lukács család szép számmal megjelent leszármazottjai, és a család életútja után érdeklődők hosszú sorban várakoztak, amíg a szerző dedikálta könyvét.

A klubest hagyományos állófogadásán ezúttal finom vajas-, sajtos-, tepertős pogácsák mellett, baráti beszélgetésekkel zárult a 2013-as esztendő első klubestje.

Kobzos Kiss Tamás

Rozsos Tamás

A kutató (szerző) gondolatai a könyvhöz

1976-ban születtem s feleségem révén, távoli rokon kapcsolatba kerültem az erdélyi, örmény eredetű *Lukács* családdal.

A Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetemet esti tagozaton végeztem, voltam köztisztviselő s katoná, de mint ennyiből is kitűnik, nem vagyok „hivatásos”, csak „amatőr” családfa-kutató. Igaz, a *Lukács család címere*

keltette az érdeklődésemet, az időben még távolabb próbáltam „visszamenni”, a szervezetlen adatgyűjtögetésből szervezett kutatás lett.

Ezek alapján indultam el ezen az úton, s elkezdtem a saját, majd a rokonok családfáit kutatni, összeállítani. Az eltelt évek alatt sikerült egyre nagyobb s nagyobb tapasztalatra szert tenni a kutatások területén.

Jelen munkámnál szerkezetileg *Gudenus János József* 2010-ben kiadott könyve lett alapul véve, amely így könnyebben összehozható ezen munka eltéréseivel és egyezéseivel, bár a kutatások során a család közel háromszorosára bővült!

Nyilvánvalóan még így sem lehet nyugodtan hátradőlni, tekintettel arra,

hogy minden tudás, fortély s adatbázis megmozgatása után is maradtak a családfán üres foltok, amelyet persze az elkövetkező évek során talán még ki lehet pótolni adatokkal. A Lukácsok egyes ágai – a két legismertebben kívül (*erzsébet-városi*, *vizmai*) – különböző előneveket viseltek még: csanálói, kékesi, bresztováci, kaszaperi, nagyabonyi, amelyek nyilvánvalóan leginkább a birtokuk földrajzi elhelyezkedésére utalnak. Érdekes az, hogy többen „*erzsébetvárosi*” előnév helyett „*erzsébetvári*”-t használtak. A kitérőt cél az volt, hogy minél mélyebbre jutva, a Lukács családhoz tartozó és elérhető összes nemzedék (lehetőleg) minden képviselője felkutatásra kerüljön, de nemcsak a felkutatott személyek száma, hanem a róluk összegyűjtött adatok tekintetében is. Hihetetlen mennyiségű *polgári- és felekezeti anyakönyv* lett átnézve, amelyek rendszeretlenül hol jól olvashatók, hol kevésbé, majd a múltba visszahaladva több-kevesebb megbízhatósággal, egyre kevesebb adatot tartalmazva volt követhető a generációról generációra ívelő és szétágazó vonalak útja.

Persze ezek az iratok nem az utókor családfakutatói részére íródtak, a rögzített adatok valódisága néha kétséges, a tollszárral és sokszor „macskakaparás” szerű kézírással leírt szöveg talán már a bejegyzéskor is nehezen értelmezhető, szinte olvashatatlant volt.

Lukács Béla miniszter

Földrajzilag és időben egyre nagyobb intervallumot átfogó kutatás előbb, bár gyakrabban – sajnos – inkább utóbb hozott sikert, esetenként pedig teljesen holtpontra jutott. Felértékelődött egy-egy évszázados, kézzel leírt családfatörredék, megsárgult fénykép s a hátulján az írás, évszámok.

A levéltári kutatás kényelmetlenségeit (utazási idő, a kutatni kívánt anyag hozzáférhetőségének időigényessége, stb.) azonban sokszor feledtették az elért sikerek.

Másodlagos, de nem elhanyagolandó forrásként lettek végigkutatva a genealógiai irodalmak, amelyekben persze csak úgy hemzsegetek az elírások, síremlékek az elhagyatott s elhanyagolt temetőkből, tisztai személyi anyagok, lakcímjegyzékek, *a korabeli újságok* napi hírvoratai és nekrológjai, melyek megőrizték a család tagjainak közéleti szereplésének nyomait is.

Hihetetlen mennyiségű adatot szolgáltatott a 100 darab Lukács *gyászjelentés*, és a további több ezer átnézett, csak szegről-végről kapcsolódó, de valamilyen formában a család tagjairól, leszármazóiról is információt szolgáltató gyászjelentés. A három legrégebbi gyászjelentés a Lukács család részéről 1818, 1827 és 1840-ből származik.

A legrégebbi ismert Lukács őstől indul a leszármazás levezetése, mint egy elágazó törzsű hatalmas fa, azonban itt a szerteágazó és egyre növekvő gyökérzet jelképezi az egy-egy leszármazó ágát a családfának. Természetesen

az adatok hatalmas mennyisége miatt – a teljes populáció „bemutathatósága” érdekében – lefelé generációs szintekre elkülönítve, listaszerűen kerültek bemutatásra a leszármazók, az időben-térben történő elhelyezkedést megkönnyítő adatokkal (évszámok, település, foglalkozás). Fontosnak tartottam választ adni a fenti alapadatokon túl arra is, hogy az adott személy a XX. század előtt milyen vallású volt, s nem volt esetenként mellékes információ a keresztszüllők feltüntetésére sem a rokoni szálak, kapcsolódások igazolására.

Összeállításhoz választ lehet arra kapni, hogy miként is kapcsolódik a Lukácsok családfájához a bevezető ajánlásban felsoroltakon kívül *Mály Gerő* filmszínész, *Putty Lia* hollywoodi filmszínésznő, dr. *Méhes Károly*, dr. *Óvári Kelemen* és dr. *Farkas Lajos* MTA tagok, dr. *Gohl Ödön* muzeológus, dr. *Plósz Sándor* igazságügy miniszter, *Gajzágó Salamon*, a M. kir. Számvevőszék elnöke, vagy kicsit katonai vonalon is „körbenézve” *Horthy Miklós* altengernagy¹, *Hoffmann Hugó* és báró *Radivojević Pál* tábornokok, *Benke Béla* és *Ányos Aladár* altábornokok, gróf *Hoyos La-*

¹ HORTHY Miklós (1868–1957) kormányzónak elsőfokú unokatestvére volt Lukács Dénes gyógyszerész (1875–1935).

jos és *Zygodlovitz* Gusztáv vezérőrnagyok, valamint *Kazinczy László* ezredes (*Kazinczy* Ferenc költő öccse). Nem kapcsolhatóak minden „kétség” nélkül a családfához, de örmény eredetük miatt figyelemreméltó *Kacsóh* Pongác zeneszerző, *Nemes (Edelmann) Ede* altábornagy és dr. *Gaál Jenő* MTA tag, főrendiházi tag „törredék” családfákon való elhelyezkedése.

Külön hangsúlyt kapott az, hogy utalások legyenek a lábjegyzetben a bizonytalanságok és a korábbi genealógiai irodalomban fellelhető tévedések feltüntetése végett, amely nem azt a célt szolgálja, hogy korábbi szerzők hibáin „lovagoljunk”, hanem csak azt, hogy felhívja ezekre a figyel-

met. Végső soron a célt sikerült elérni, vagyis a Lukács család leszármazásáról egy mindent összefoglaló, igényes munka készüljön, amely az utódainknak örökíthető, büszkén hirdetve az örmény eredetű család valamikori nagyságát és dicsőségét.

Úgy gondolom, hogy a most kiadott könyv egy időtálló, akár szép ajándék is lehet gyermekeink, unokáink számára, s itt záró gondolatként utalnék Cice-ro ókori író, filozófus és politikus azon gondolatára, amely az ősökre vonatkozik: „*Provaum nescire turpe est*” vagyis „Az ősökről nem tudni gyalázat”!

A miniszter és ükunokája

Gudenus János József

Bevezető ajánlás

A magyar családtörténeti irodalomban a családok nagy számához képest meglehetősen kevés az önálló családi monográfia. Az örmény *nemesi* családok esetében is hasonlóképpen igaz ez a megállapítás, hiszen eddig – csaknem egy évszázada – mindössze egyetlen mű jelent meg *Éble* Gábor tollából „*A szamosújvári Verzár-család*” (Budapest, 1915.)

Éppen ezért különös öröm számomra, hogy *Rozsos* Tamás most közreadja a különböző előneveket viselő, örmény eredetű *Lukács* családról összeállított monográfiáját. Kezdetől fogva figyelemmel kísértem e mű létrejöttét, kölcsönösen segítve egymást az örmény eredetű családok kutatásában.

Az örmény *Luszigi* (a későbbi *Lukács*) család őse több ezer honfitársával 1672-ben érkezett a törökök elől menekülve Moldvából Erdélybe, ahol I. *Apafi* Mihály fejedelem engedélyével letelepedtek és létrehozták városaik, kolóniáikat. Ekkor még döntő többségük kereskedő és iparos volt.

A *Lukács* család egyik ága 1760-ban, másika 1762-ben kapott magyar nemességet. Ezek után kezdett el több más, nemességet szerzett örmény családdal hasonlóan a török hódoltság miatt elnéptelenedett déli-alföldi területek irányába fordulni figyelmük, és még a kereskedelem felhalmozott tőkéjüket birtokvásárlásokba fektetni.

A család tagjainak Erdélyből történő legnagyobb széttrajzása a XVIII. sz. végére és a XIX. század első éveire tehető, mert az anyakönyvek bejegyzéseinek tanúsága szerint ekkor jelentek meg Békés (1776), Temes (1795.k.), Pest sz. kir. város (1799), Bihar (1800.k.), Solt (1804), Csanád (1805), Alsó-Fehér (1806) vármegyékben.

Az erdélyi örmény eredetű *Lukács* család tagjai az 1848-49-es forradalom és szabadságharc előtt igazán jelentős szerepet nem játszottak a hazai közéletben. Természetesen akadt néhány vármegyei táblabíró, de jellemzően a család tagjai inkább még a kereskedelemmel, vagy a birtokuk igazgatásával voltak elfoglalva.

Azután az 1848-49-es szabadságharc gyökeresen megváltoztatta a család egyes „ágainak” az életét, de vagyoni helyzetét is, gondolva itt az erőszakos halálozásokra, prédálásokra és a későbbi vagyonelkobzásokra.

A szabadságharc győzelmeiben a család tagjai közül katonai helyállással is szerepet vállalt *Lukács* Dénes ezredes, *Lukács* János kormánybiztos, *Lukács* István főhadnagy, *Lukács* Kálmán hadnagy, s tragikusan súlyos véráldozatot szenvedett a család Erdélyben élő zalatnai ága 1848. október 24-én Preszákánál, ahol *Lukács* Simont, nejét és öt gyermekét – valamint 700 zalatnai polgárt – irtottak ki a felkelő románok.

A *Lukács* család tagjai osztoztak a világsi bukást követő megtorlásban is. Közismert tény, hogy a 13 kivégzett aradi vitézből kettő – *Kiss* Ernő és *Lázár* Vilmos – magyarörmény volt, s ekkor ítélték halálra *Lukács* János kormánybiztost és *Lukács* Dénes honvédtüzér ezredest is. Míg előbbinek sikerült külföldre menekülni a megtorlás elől, utóbbinak hosszú éveket kellett börtönben töltenie, miután halálos ítéletét kegyelemből 16 évre változtatták. A harcok előerőben elszenvedett veszteségében a család is osztozott, mivel az utolsó véres csatában halt hősi halált *Lukács* István tüzér főhadnagy.

Az 1867-es kiegyezést követő, az I. világháborúig terjedő időszakban a család tagjai a politikai közéletben, az államigazgatásban igazán kiemelkedő, országos, sőt azon esetenként túlmutató szerepekhez jutottak; elég csak *Lukács* László pénzügyminiszterre, országgyűlési képviselőre majd miniszterelnökre, *Lukács* Béla és *Lukács* György országgyűlési képviselőkre és miniszterekre, *Lukács* Antal főrendiházi tagra, *Lukács* György belügyi államtitkára és országgyűlési képviselőre vagy *Lukács* Antal országgyűlési képviselőre gondolni.

Közülük erzsébetvárosi *Lukács* György, Békés vármegyei főispán, cs. és kir. kamarás és felesége, báró *Perényi* Marjorie kiskorú gyermekeire, *Lukács* Györgyre, *Lukács* Miklósról (a későbbi operaházi igazgatóra) és *Lukács* Sándorra 1912-ben a magyar bárói méltóság és perényi előnév ruházott, s ezáltal a magyar arisztokrácia közé emelkedtek.

A tudományos és művészeti életben is megállták a helyüket, itt is a teljesség igénye nélkül említhető meg a *Magyar Tudományos Akadémia* tagjai közül *Lukács* Móric táblabíró, vagy az öt alkalommal is levelező tagnak jelölt *Lukács* Béla. De a *Lukács* család leányági leszármazottjai között is számos kiválóság született: pl. *Ötvös* Ágoston orvostudor, *Szilágyi* Dezső, a magyar képviselőház elnöke, valamint *Balogh* Artúr országgyűlési képviselő, mindhárman az MTA levelező tagjai voltak.

A kiterjedt család több tagja „kapcsolatban” állt *Kossuth* Lajos kormányzóval. Itt elég *Lukács* Dénes ezredes 1848-49-es szabadságharc alatti szerepére, *Lukács* Gyula gyógyszerész 1877-es, valamint *Lukács* Béla 1885-ös olaszországi, turini látogatására gondolnunk.

Talán nem mellékes, s érzékelteti a köznemesi *Lukács* család elért társadalmi pozícióját, hogy több tagjának volt módja szemé-

lyesen is találkozni *Kossuth* „ellenfelével”, I. Ferenc József császárral is (*Lukács* Dénes tüzeroktatóként, *Lukács* László pénzügyminiszterként, miniszterelnökként, *Lukács* Bélának miniszterként és a család egy hölgytagjának, *Woyciechowsky* Józsefné, született *Lukács* Rózának, az 1848-ban Zaltnán tanúsított, több ember életét megmentő bátor helytállásának érdeméért).

A családi monográfia elkészülte jórészt eloszlatja a részben homályos, összemósított ismereteket a *Lukács* család leszármazásával kapcsolatban, s példa lehet azok számára is, akik még szeretnének magyarörmény őseikről hasonló tudományos jellegű munkát készíteni.

Ezen legújabb kutatások tükrében érdekes azt látni, hogy a család különböző ágaiból származó *Lukácsok* élete a XIX. század második felében mennyire különbözőképpen alakult. Amíg a XX. század elején a családból *Lukács* László Magyarország miniszterelnöke, addig egy másod unokatestvérének a fia (aki pedig szintén *Lukács* családnévű) Békés vármegyében földműves napszámos!

A könyvben – végigfutva a névmutatón – szinte kivétel nélkül valamennyi erdélyi örmény családból származó név fellelhető, ami alátámasztja azt, hogy a magyarörmények egy nagy, összetartó családot alkottak a XVIII-XIX. században.

Felemelő érzés a könyvet végiglapozva kicsit visszatérni a múltba és megismerni az ősök életútját, elcsípni egy-egy elfeledett, de felkutatott töredéket mindennapjainkból, amelyek mostanra már a történelem – ezáltal nem a felejtés enyészetének – részévé váltak.

Úgy gondolom, ha valaki ebből az erdélyi örmény eredetű családból eredeztetni magát, méltán büszke lehet őseire és származására, s kívánom, hogy őrizze meg az elmúlt századok családi vonatkozású emlékeit.

Év végi jókívánságok

A korai januári lapzárta (technikai okok) miatt az év eleji füzetből kimaradtak a karácsonyi – újévi jókívánságok, így azt ezennel részben pótoljuk. Köszönet mindazoknak, akik e-mail, telefon, levél útján, vagy személyesen eljuttatták hozzánk jókívánságaikat.

Egyúttal köszönetet mondunk valamennyi munkatársunknak, akik munkájukkal, olvasóinknak, akik levelükkel, javaslataikkal, észrevételeikkel gazdagították a füzetek eddigi lapszámait. Kérjük további segítségüket is a közösség nevében immár a XVII. évfolyam számaihoz, hogy 2013-ban is tudjuk teljesíteni önként vállalt feladatainkat.

dr. Issekutz Sarolta elnök, Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Apostoli Kormányzó, gyulafehérvári róm. kat. érsek
Msgr. Jakubinyi György
Gyulafehérvár, 2012. december 17.

Tisztelt Elnök Asszony!

...Köszönöm az EÖGYKE hűséges küldését, és mindazt, amit a mi Erdélyi Katolikus Örmény egyházmegyéinkért tesztek tenni. ISTEN áldja jószágáért!

Kegyelemteljes Karácsonyt és a KIS JÉZUS áldotta boldog új esztendő kívánok tisztelettel és szeretettel

Jakubinyi György érsek sk.
 örmény apostoli kormányzó

*

T. Dr. Issekutz Sarolta elnök asszony
Tőkés László, az Európai Parlament erdélyi képviselője

Az Erdélyi Örmény Gyökerek iránti őszinte elismeréssel, köszönettel és szeretettel dr. Issekutz Sarolta elnökasszonynak, Budapest

Csillagjárás

Istennek Angyala
 Csillagok útján érkezik.
 Csillagok gyúlnak,
 csillagok ne hulljanak,
 tornyok csúcsán,
 ág hegyén világoljanak,
 véka alatt ne vakoskodjanak,
 ablakunkon bevilágítsanak,
 szívünkbe béköltözzenek.

Csillaghordozó emberek
 fényeskedjenek, csillag
 mutatta úton, kéz a kézben
 járjanak és célba érjenek.
 A jászolnál találkozzanak,
 fénykörében megállapodjanak,
 Isten-dícséretre felbuzduljanak.
 Szívükben Jézussal tovább
 induljanak...

... „Áldott, aki jó az Úrnak nevében!”

2012 Karácsonyán

Tőkés László sk.

Korniss Péter fotóművész kapta a Kölcsey-díjat

Korniss Péter Kossuth-, és Pulitzer-emlékdíjas fotóművész kapta idén a Kölcsey-emlékplakettet; a Kölcsey Társaság által alapított elismerést ma a magyar kultúra napja alkalmából rendezett ünnepségen adták át a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Szatmárcséken.

A Melocco Miklós szobrászművész által készített plakettet Jánosi Zoltántól, a Kölcsey Társaság elnökétől vehette át a fotóművész a község református templomában megtartott ünnepségen.

Korniss Péter pályafutása során 1961-től több évtizedig a Nők Lapja fotóriportere és képszerkesztője volt, képei a Nők Lapján kívül a National Geographic, a GEO Magazine, a Time és a Forbes magazinokban is megjelentek. Fotóriporteri

tevékenységén túl több fotográfiával kapcsolatos televíziós műsort készített. Első magyarországi kiállítása 1974-ben nyílt a budapesti Műcsarnokban.

(*Szabadság*, 2013. január 21.)

Szongott díjazott köszönete

Tisztelt Elnökasszony, kedves Sarolta!

Először is szeretném kifejezni hálás köszönetünket az Alapítvány Kuratóriuma és a magam részéről azért a kitüntetésért, amelyben Alapítványunkat részesítette az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület Elnöksége. Őszintén bevallom: nagyon jól esett. Külön öröm számunkra, hogy a kitüntetett neves személyiségek sorába emeltetett Alapítványunk is. A jövőben is azon leszünk, hogy eddigi tevékenységünket tovább vigyük – ha Isten is megsegít.

Ugyanakkor a magam nevében is szeretném hálás köszönetemet kifejezni azért a szíves fogadtatásért, amelyben Zsuzsa lányomat – mint megbízottunkat – ott léte alkalmával részesítetted.

Nem feledkezem meg az értékes könyv-küldeményről sem, amelyet az Alapítvány könyvtárában fogunk leltárba venni. Köszönjük szépen a küldeményt.

Végül kívánok áldott, kegyelmekben gazdag karácsonyi ünnepeket és boldog, egészségesben, sikerekben gazdag újesztendőt mind Neked és kedves Családodnak, mind pedig az EÖGYKE Elnökségének. B.U.É.K

Kézcsókkal és tisztelettel: *Ajtony Gábor*

Barcsay-kiállítás a Nemzeti Színház előcsarnokában

Barcsay Jenő képzőművész alkotásaiból nyílik kiállítás a Nemzeti Színház előcsarnokában január 12-én az intézmény fennállásának 175. évfordulóját ünneplő programsorozat zárásaként.

A február 16-ig látogatható tárlaton a kétszeres Kossuth-díjas festőművész, grafikus, művésztanár (1900–1988) több műve között azt az eddig még soha ki nem állított szénrajzot is láthatja a közönség, amely alapján a korábbi Nemzeti Színházat, a mostani Pest Magyar Színházat díszítő mozaik készült.

Kolozsváry Marianna művészettörténész, a kiállítás kurátora az MTI-nek arról beszélt: fontos, hogy a *Művészeti anatómia* című alapmű világszerte ismert szerzőjének – az oktatásban betöltött szerepe mellett – a művészetét is szélesebb körben megismerjék.

Elmondta: Barcsay Jenő halála után a Magyar Nemzeti Galéria megvásárolta az akkori Nemzeti Színházba készített mozaik tervét, amely egy nagyméretű kartonra szénrel rajzolt alkotás. A mű mostanáig feltekerve pihent a raktárban, a Nemzeti Színház 175. évfordulója alkalmat adott arra, hogy bemutassák a közönségnek.

„Gyönyörű, monumentális alkotás, egészen más – a technikából is adódóan –, mint a mozaik” – fogalmazott, hozzátéve, hogy az

emberek csoportja fenségebb, mint a mozaikon, és az alkotás módja is jól megfigyelhető a művön.

Elmondta: mivel a színházban már eddig is számos életmű-kiállítást rendeztek, *Alföldi Róbert* igazgató arra gondolt, hogy a művet egészítsék ki olyan képekkel, amelyek által bemutatathatják Barcsay Jenő művészetét. Ezért örököseitől és egy másik magángyűjteményből válogattak alkotásokat a kiállításra.

Az 1969-ben készült mozaik-terv mellett a késői, végletekig letisztult geometrikus Barcsay-műveket és a 60-as évek elején született szerkezetes városképeit, valamint figurális képeit is láthatja a közönség. Ez az anyag nagyon ritkán látható, különleges válogatás – jegyezte meg Kolozsváry Marianna.

Szöveg arról is, hogy Barcsay korai művei, a Szentendre körüli dombokat ábrázoló okkeres képei, ugyanazt jelenítik meg, mint szerkezetes alkotásai a végletekig leegyszerűsítve, elvonatkoztatva. „Ugyanazt festi, csak teljesen más kifejezésmóddal” – mondta.

Hozzátette: Barcsay festői nagyságát az mutatja, hogy még 70 évesen is meg tudott újulni. „Nem véletlenül volt nagyon jó tanár” – jegyezte meg Kolozsváry Marianna. (MTI)

Hollós Simon emléktábla a XII. kerületben

2013. február 8-án (pénteken) 11 órakor emléktáblát avatunk a XII., Böszörményi út 17/b. számú épület falán. A tábla Hollós Simon (Máramarossziget, 1857. február 2. – Técső, 1918. május 8.) erdélyi örmény festőművészre, az első magyar művésztelep: a nagybányai festőiskola alapítójára emlékezik a róla elne-

vezett utca és a Böszörményi út sarkán lévő házon. Az emléktáblát a XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat készítette, támogatók a Hegyvidék Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület.

Az avatáson *Jankovics Marcell*, a XII. kerület díszpolgára, *Fonti Krisztina* alpolgár-

mester és *dr. Issekutz Sarolta*, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke mond méltatást a híres festőművészről.

A táblaavatást követően közösen átsétálunk a Hegyvidék Önkormányzat (XII. ker. Böszörményi út 23-25.) alagsori tanácsstermébe, ahol könyvbemutatóval (Murádin Jenő: Magyarörmény paletta (Kiadó Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület,

Budapest 2012) és Bogdán Pál: Hollós Simon portréfilmjével emlékezünk a 156 évvel ezelőtt született művészre.

A megemlékezést a Bp. Főv. II. kerületi Örmény Önkormányzat támogatja.

Mindenkit szeretettel vár a rendező

Budapest Főv. XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Koltó-Katalini Református Egyházközség Lelkipásztori Hivatala felhívása

Falunk egykori kegyura, gróf **Teleki Sándor** Petőfi Sándor Koltón című, 1879-ben írt visszaemlékezésében ezzel a kijelentéssel zárta gondolatait: „... *még magyar él: e kis falu geográfiai nevezetesség lesz...*” Ehhez, a szinte profétai jövődőléshez szeretnénk felnőni minden olyan alkalommal, amikor a bibliai „jelállítás” parancsát teljesítjük. Így született meg a **Petőfi Sándor** és **Szendrey Júlia** egész alakos, páros szobra. Ezért álmodtunk a szoborpáros köré egy mellszobor-együttest azokról, akik a falunkat ismertté tévő Teleki Sándor és Petőfi Sándor jó barátai voltak.

Már áll a „vad gróf” büszkje. Születésének 200. évfordulója alkalmából **Liszt Ferenc** mellszobrát is sikerült felállítanunk.

A 2013-as esztendő az 1848-as forradalom kitörésének 165. évfordulója. Ennek jegyében szeretnénk emléket állítani az erdélyi hadjárat osztrolenkai hőseinek, **Bem József** lengyel tábornoknak. Már csak azért is, mert a lengyel és magyar nép történelmi barátsága oly közismert és példázatos.

A kiegészülő szoborpark új darabja annak is emléket kíván állítani, hogy Teleki grófnak a Bem apóval való első találkozása életének mennyire meghatározó élménye volt. Erről ő maga így vall emlékezéseiben: „... *Bementem a tábornokhoz. Ez volt életem döntő perce, sorsom e pillanatban határozódott el, ez logikai egymásutánja tizennyolc évi száműzetésemnek; itt kezdtem kiérdemelni a kötelet – e helyen avattattam fel a szabadságharcok katonájává: - áldalak tégedet, szent forradalom!*”

Nos, az elmondottak értelmében tisztelettel fordulunk Önhöz, hogy szíves támogatásával ez az újabb „álmom” jövőre megvalósulhasson. Tervünk előrelátható költsége 8.000-10.000 euró.

Őszi Petőfi-ünnepségünk, illetve a – remélt – szoboravatás valószínű időpontja 2013. szeptember 1., vasárnap.

Koltó, 2012. október hava

Varga Károly, Lelkipásztor-esperes
Tőkés László európai parlamenti képviselő ajánlásával

Az Egyházközségünk számlaszámai:

PAROHIA REFORMATA COLTAU: CATALINA, CIU 8948618

RO24 BRDE 250S V031 1300 2500 – RON; BRD Baia Mare

RO13 BRDE 250S V600 5028 2500 – EUR; BRD Baia Mare

RO05 BRDE 250S V600 5044 2500 – HUF; BRD Baia Mare

Száva Péter*

Az ének és a zene szerepe a liturgiában

Bevezetesként egy egyszerű, mégis nagyon elgondolkodtató kérdést teszek fel: *Mi az ön számára, mi számokra a zene?* Lehet, egyesek könnyebben, mások pedig nehezebben tudják ezt a kérdést megválaszolni. Egyeseknek hobbi, másoknak megélhetési lehetőség, sőt van, aki hivatásának érzi a zenét. Hamvas Béla így fogalmazott a zenéről: „A zenei hazugság a legelvetemültebb valamennyi hazugság között, mert az embert a legvédtelenebb oldaláról demoralizálja”.¹ Ez a kijelentés nem kíván negatív szerepet tulajdonítani a zenének, hanem az embernek a zene iránti érzékenységét hangsúlyozza. Dobszay László, korunk nagyra becsült magyar egyházzene-sze azt állítja a *Jegyzetek a liturgiáról* című könyvében (Szalkai Lászlóra hivatkozva): „A rendezett, tiszta zene az embernek nemcsak egyes jellemvonásaira hat, hanem egészében teszi az embert nagyszívűbbé, udvariasabbá, nyájasabbá, vidámabbá, szeretetre készsebbé”.²

Hogy közelebb kerüljünk a liturgiában, vagyis a szent cselekményben szereplő, megjelenő zenefajtához, -stílushoz, elkerülhetetlen, hogy a „musica sacra” fogalmával ne találkozzunk. Ha már feltettük magunknak a kérdést, és válaszoltunk arra, számunkra mit jelent a zene, vizsgáljuk meg azt is, hogy egyházunk számára mit jelent ez. „Az egyetemes egyház zenei hagyomá-

nya fölbecsülhetetlen értékű kincs”, olvashatjuk a II. vatikáni zsinat liturgikus konstitúciójának (*Sacrosanctum concilium*, 1964. december 4. – SC 112.) soraiban. Ugyanebben a dokumentumban a következő mondat így kezdődik: „Minden más művészi kifejezőmód fölél emelkedik”. Már a II. vatikáni zsinat dokumentumainak ebből a két kijelentéséből megtudhatjuk, hogy a zene kincs egyházunk számára, amely megérint és hozzásegít ahhoz, hogy könnyebben be tudjunk kapcsolódni a liturgiába, ez pedig magasztosabbá teszi a hitünk „csúcsát és forrását”.³

Az egyházzenevel kapcsolatosan Dobszay László három követelményt állít fel az egyház ősi hagyományára, az egyházatyák és X. Piusz pápa 1903-ban megjelent motu proprioja alapján: „Az egyházzene legyen *szent* (vagyis a liturgia tartalmával és formájával összhangban álló [...]), legyen *egyetemes* (vagyis objektív jellegű, Isten ígéjének és a liturgia üzenetének hordozására alkalmas, nem egyének vagy csoportok vallási élményének kifejezésében kimerülő), és legyen *művésziileg értékes* (akár egyszerűbb, akár komplikáltabb művészi formákat használ).”⁴ Ennek fényében teszem fel a kérdést: a kedves olvasó mit énekel? Énekel egyáltalán a szentmisén? „Nemcsak az Istenhez való szó imádság, hanem az Istenről való szó is.”⁵

* A szerző Brassóban született, a Johannes Honterus német nyelvű elméleti líceumban érettségizett, kántori szolgálatot is ellátott a brassói ferences templomban. A kolozsvári BBTE Földrajz Karán turizmusföldrajz szakon, a Római Katolikus Teológia Karon pedig vallástudományok szakon végzett, jelenleg ez utóbbi karon magiszteri hallgató pasztorális tanácsadás szakon. A kolozsvári Katolikus Egyetemi Lelkészség (KEL) aktív tagja.

A liturgikus ének néhány típusa

Egyházunk tanítását ismertetem a liturgikus zenére vonatkozóan a továbbiakban. A liturgikus konstitúció az egyházi énekek szövegével kapcsolatosan így nyilatkozott a 121. pontban: „Az egyházi énekre szánt szövegek egybe kell hangozniuk a katolikus tanítással. Ezért elsősorban vegyék azokat a Szentírásból és liturgikus forrásból.”

Az egyházzene szakértői ennek az ékes megszólalásnak, a liturgikus énekek három módját, fajtáját különböztetik meg. (...)

(A továbbiakban a szerző ezeket példák és ismerteti)

A vasárnapi szentmise éneklendje

A következőkben egy vasárnapi szentmise éneklendjének a felépítését, de ugyanakkor sajátosságait és különlegességeit vázoló nem a kioktatás szándékával, hanem hogy esetleg teljesebb képet adhassak hitünk csúcsáról és forrásáról, a szent liturgiáról, s azon belül a szent énekről, amely a szentmise és minden liturgia szerves része. Az énekeket és azok szerepét a szentmise időrendjében mutatom be.

Az *introitus* egyik legrégebbi elem a liturgiában, amely a kórus által énekelt „antifona ad introitum”-ban jelent meg. Az *introitus* éneklése határozott kezdetet ad a szent cselekménynek, amely a pap bevonulásával együtt történik.⁸ Ez az ének nemcsak a szentmise kezdetét jelenti, és nem is csak a pap közeledését az oltárhoz, hanem az ének által a hívek is kinyilvánítják jelenlétüket a szent térben, és megmutatják Isten iránti vágyukat.⁹

A vasárnapi szentmise éneklendje

A következőkben egy vasárnapi szentmise éneklendjének a felépítését, de ugyanakkor sajátosságait és különlegességeit vá-

zoló nem a kioktatás szándékával, hanem hogy esetleg teljesebb képet adhassak hitünk csúcsáról és forrásáról, a szent liturgiáról, s azon belül a szent énekről, amely a szentmise és minden liturgia szerves része. Az énekeket és azok szerepét a szentmise időrendjében mutatom be.

Az *introitus* egyik legrégebbi elem a liturgiában, amely a kórus által énekelt „antifona ad introitum”-ban jelent meg. Az *introitus* éneklése határozott kezdetet ad a szent cselekménynek, amely a pap bevonulásával együtt történik.⁸ Ez az ének nemcsak a szentmise kezdetét jelenti, és nem is csak a pap közeledését az oltárhoz, hanem az ének által a hívek is kinyilvánítják jelenlétüket a szent térben, és megmutatják Isten iránti vágyukat.⁹

A *Kyrie eleison* ókori keresztény fohász, amelynek kéri és hívó jellege van. Ezzel a köszöntéssel a városba bevonuló uralgó iránti hódolatát juttatta kifejezésre a hívó nép.¹⁰ Az 500-as években átvett *Kyrie-litániát* az évek során bővítették (Gelasius pápa litániája, amelynek verseire a válasz „Kyrie eleison” volt) vagy szűkítették (a 18 felkiáltásból I. Gergely pápa a felkiáltásokat eltávolítva a „Kyrie” és „Christe eleison” mondatokat megtartva a felkiáltások számát kilencre szabályozta). Az 1969-es miserend három invokációt ír elő, amelyeket a hívó nép ugyanannyiszor ismételi.¹¹ Ahhoz, hogy a liturgiát lelkileg hatékonyan ünnepelessük, ez Istennel és a közösséggel való kiengesztelődést igényel, így a megbocsájtást kéri hívó a hódolat ilyen kifejezése által Krisztus megmentő hatalmát is elismeri. Radó Polikárp írja a *Kyrie*-ről: „Nagyon szép és megragadó imádság ez a *Kyrie*: azt fejezi ki hogy a szent és félelmetes titok ünneplése előtt bűnbánatra van szükség, és egyúttal mindenért, amire a keresztény embernek, s az egyháznak szüksé-

ge van, a bánattól megtisztult lélekkel könyörög.”¹²

A *Gloria* a közösség összegyűlésének okát hangsúlyozza ki, mert végül is azért gyűlt össze az adott közösség, hogy Istent dicsőítse. Mivel az ének szentháromságos formulával zárul, ezért hívják nagydoxológiának.¹³ A *Gloria* a liturgiában mindig nagyon fontos szerepet játszott, mert „a keresztény himnuszoköltészet korábbi szakaszának felbecsülhetetlen öröksége”.¹⁴ Már a 6. században a pápai misében megjelent himnusz kezdő szavait az angyalok himnuszából merítették: „Dicsőség a magasságban Istennek, és a földön békesség a jóakarátú embereknek” (Lk 2,14). A *Gloria* két szakaszból tevődik össze: az első Istent dicsőíti, a második Krisztust szólítja. Isten dicsőítése a *Gloria* által a lehető legegyszerűbb, mégis mély, az Istenről tudott dolgok felsorolásával: „Urunk és Istenünk”, „mindenható Atyaisten”. Krisztus megszólítása kettős invokációval történik, amely egyszerre dicsőíti Jézust mint Istent és mint embert. Ezek után a figyelem Krisztus megváltói szerepére irányul, végül elismeri Krisztus egyediségét: „Te vagy az Úr, te vagy az egyetlen fölség”.¹⁵

A szentmisében ezután a *könyörgés* (*collecta*) következik, utána pedig az *igeliturgia*. A két olvasmány közötti válaszos zoltár, vagy más néven *graduale*, amelynek lényege, hogy a hívekben megerősítse az olvasmányban hallottakat. A válaszos zoltár a „graduale” elnevezést abból a gyakorlatból kapta, hogy régebb a kántor vagy a schola az oltár előtti lépcsőn (latin *gradus*) állt meg, mivel az ambó az evangéliumnak és a Szentírásnak az olvasására volt fenntartva, és onnan énekelte a zoltár választ. Így ez az ének a *graduale* nevet kapta. A válaszos zoltár készíti a népet, hogy válaszoljon elsősorban a zoltár-

ra, de ami ennél fontosabb, hogy tudatosan válaszoljon a meghallgatott Isten igéjére.¹⁶

A szentmise rendjében a következő ének az örömhír köszöntését szolgálja. Az *alleluja*, amelynek jelentése: *Dicsőség az Úrnak*, az egyház ujjongását jeleníti meg, Isten népe mindig felállva fogadja az evangéliumot. Az *alleluja*-vers része mindig az elkövetkező örömhírhez kötődik, már előlegezi az evangélium üzenetét. Az *alleluja* éneklése nagyböjti időben, bűnbánati napokon elmarad, azt egy traktus helyettesíti. A *traktus* elnevezést a liturgikusok az ének folyamatosságából (nincsenek ismétlődések) vezették le, amely a latin *tractum* szóból ered. Az *allelujából* később kifejlődött a *szekvencia*, amely az kezdetekben szöveg nélküli gazdag dallamot jelentett. Ehhez a Karoling-kor prózai szövegeket illesztett, ami szótagonként egy hangjegy hozzáillesztésében mutatkozott meg. A középkor a szekvenciaköltészet csúcsa, inkább himnuszjellegű lett. A szekvenciák elszaporodása akkora bőséget eredményezett, hogy a szentmisének állandó részévé vált, ezekből fejlődtek ki a népi egyházi énekek. Az 1570-es misekönyvreform csupán négy szekvenciát hagyott meg: húsvét-ra: *Victimae paschali laudes*, vagyis *Húsvét tiszta áldozatját*, pünkösdre: *Veni Sanctae Spiritus*, vagyis *Jöjj, Szentlélek*, Úrnapjára, amikor a *Lauda Sion*, vagyis a *Dicsérel, Sion, Megváltódat* kezdetű szekvenciát énekeljük, és végül a gyászmisékre kötött és énekeltek szekvenciákat. Mára csak a húsvéti és pünkösdvasárnapi szekvenciák maradtak kötelezőek, az úrnapjára és a Fájdalmas Szűzanya emléknapiján elhangzó *Stabat Mater* tetszés szerint énekelhető. A szekvenciákat az *alleluja* előtt kell énekelni, mert megjelenítik az aznapi eseményeket és magát az evangéliumban rejlő Krisztust.¹⁷

A homília (prédikáció), a Hiszekegy,

azaz a hitvallás után a hívek könyörgésével a szentmise igeliturgia része lezárul. Isten szólt hívő népéhez, az pedig meghallgatta és válaszolt neki az ének által.

A szentmise első részét „a katekumenek miséjének” nevezték, mert ezen a részen a hitűjancok, a katekumenek is részt vehettek (akiket mint be nem avatottakat az áldozati részről ünnepélyesen kiküldtek). Ezt követi a hívők miséje, a szentmise „eukarisztia liturgiája”. Az eukarisztia liturgiáján (hívők miséjén) a régi hagyomány szerint csak a megkeresztelték vehettek részt, ezért a szentmisének ez a része „disciplina arcani”, vagyis titokfegyelem alá került. Ma a szentmise részei nincsenek effajta titokfegyelem alatt,¹⁸ ennek ellenére a szent cselekmény számunkra még mindig kiemelt jellegű. Ez nem azt jelenti, hogy a szentmise egyik része fontosabb, mint a másik, hanem csak azt, hogy a szentmise egészében hatalmas érték a katolikus hívőknek.

Az eukarisztia liturgiája kezdetét a *felajánlási ének*, más néven *offertórium* jelzi. Ez az ének nemcsak „határok” a szentmise két része között, hanem általa az ember Isten kezébe helyezheti napi gondjait, sikereit, szándékait, odateheti az áldozati oltár elé minden örömét és bánatát. A felajánló ének, mint a neve is mutatja, átadást jelent: a prefációt követve, miután az angyali karokat is felkértük, hogy társsuljanak dicsőítésünkhöz, a *Sanctus*, vagyis a „Szent vagy” tölti be a templomot. Ez az ének a szentmise legrégebb gyülekezeti éneke. Két részből áll: az első Izajás látomása sugallta, amelyben elhangzik: „Szent vagy, szent vagy, szent vagy, mindenség Ura, Istene. Dicsőséged betölti a mennyet és a földet” (Iz 6,2-3.). A második rész megjeleníti Jézus bevonulását Jeruzsálembe:¹⁹ „Hozsanna, áldott, aki az Úr nevében jön, hozsanna a magasságban”

(Mt 21,9). A *hoszanna* annyit jelent arámul: „Segíts hát!”²⁰

Az *Agnus Dei*, az *Isten báránya* „Krisztushoz intézett imádság”,²¹ amely egyben emlékeztet Jézus halálának áldozatjellegére, ugyanakkor az „irgalmazz nekünk” és az „adj békét nekünk” kijelentések Krisztusnak mint báránynak a győzelmére emlékeztetnek. Az *Agnus Dei* befejezi a szentmise énekeinek állandó részeit. Az állandó részek a *Kyrie*, a *Santus* és az *Agnus Dei*, onnan a nevük, hogy ezeket az énekeket minden szentmisében énekelik, így hát a liturgia szerves és ugyanakkor állandó részeit képezik. Ennek a három éneknek a szövege és jelenléte a liturgiában kötelező egészében, mert fontos mondanivalója van minden egyes szónak, minden egyes megfogalmazásnak.

Az *áldozás* (*communio*) alatt különböző énekek választhatóak, amelyek antifónák vagy népi énekek lehetnek. Fontos, hogy ezeknek az énekeknek a tartalma, szövege Krisztus győzelméről, a kenyérről és a borról mint Krisztus testének és vérének a szimbólumairól szóljon, mert ebben a liturgikus cselekményben Krisztus testét és vérért vesszük magunkhoz, így közösséget alkotva elsősorban Jézussal, ugyanakkor a hívők ünneplő közösségével is. Fontos és hasznos, ha az áldozás lejártával rövid liturgikus csendet tartanak, amikor a hívőknek megadatik a lehetőség, hogy megálljanak, elcsendesedjenek és „ízleljék”, milyen édes az Úr.

A szentmise végén a befejező szertartásban elhangzott könyörgés és áldások, illetve alkalomadtán felcsendülő himnuszok után következik a *befejező* vagy *kivonulási ének*. Ez elsősorban a hívők háláját fejezi ki a megünnepelt alkalom miatt, ugyanakkor reményt adó és közbenjárást, áldást a mindennapokra kérő imát is jelent. Erre na-

gyon jó példa a mise végén elhangzó Mária-ének, amely a Szűzanya közbenjárását kéri a következő időszakra.

Befejezéstül és mintegy összefoglalásként motiválni, készíteni szeretném ennek a rövid ismertetőnek a végén az olvasókat arra, hogy bátran merjenek énekelni a szentmisén, tudatosítva, hogy nem csak a kántor feladata a szentmisén való éneklés. (*Keresztény Szó, XXIII. évfolyam 11. szám*)

Jegyzetek

- 1 Dobszay, László, Jegyzetek a liturgiáról, Győr, 358.
- 2 Dobszay, i. m. 358.
- 3 Vö. SC 10.
- 4 Dobszay, i. m. 329.
- 5 Dobszay, i. m. 340.
- 6 Dicsérvétek az Urat, Gyulafehérvár, 2007, 61.
- 7 Dicsérvétek az Urat, 87.
- 8 Jungmann, Josef A., A szentmise, Eisenstadt 1977, 158.
- 9 Kunzler, Michael, Az Egyház liturgiája, Szeged 2005, 263.
- 10 Kunzler, i. m. 266.
- 11 Jungmann, i. m. 166.
- 12 Várnagy Antal, Liturgia, Abaliget 1999, 252.
- 13 Nóda Mózes, Liturgia, Kolozsvár 2009, 101.
- 14 Várnagy, i. m. 252
- 15 Jungmann, i. m. 168.

- 16 Vö. Kunzler, i. m. 277-278.
- 17 Vö. Kunzler, i. m. 278-279.
- 18 Jungmann, i. m. 183-184.
- 19 Nóda, i. m. 101.
- 20 Vö. Kunzler, i. m. 299.
- 21 Nóda, i. m. 106.

*

sárágán (örmény ,gyöngysor‘): az örmény ünnepek egyházi énekeinek gyűjteménye, pátriárkák, püspökök, tudósok zsoltárai. – A legtöbb szöveg írója a dallamoknak is szerzője. Az egyes ünnepekhez fűződő vallási tételeket fejezik ki kötött rímek nélkül. Írásba foglalásukat Szt. *Nerzesz* rendelte el. A 11. században Árákel szüniuki püspök foglalta jegyzékbe a szerzők neveit. 1118-ból maradt meg a legrégebb kézírata. Kezdetben énekeknek nevezték ezen verseket, a sárágán elnevezést *Nerzesz* Snorháli használta először. (Ezt a szócikket a Magyar Katolikus Lexikonba Kádár Dániel készítette, felhasználva az alábbi forrásokat. *B.K.J* megjegyzése) *Armenia 1887: 5-6. sz. (Molnár Antal: Az örmény egyház énekei) – Örmény egyházi énekeskönyv az Erdély-részi örmények számára. Bécs, 1889.*

(Tallózta: *Bálintné Kovács Júlia*)

Zeneagapé

2009. december 27-én, vasárnap rendeztük az első zeneagapét az Orlay utcai Katolikus Lelkészségen, közvetlen a 16,30 órakor kezdődő mise után. A zeneagapé célja, hogy ismerjék meg minél többen a templomot, látogassák a misét. Ismerjék meg örmény identitású zeneművészeinket, egyben adjunk alkalmat számukra fellépésre egy meghitt, családi környezetben.

Eddig több mint húsz zeneagapét szerveztünk, mindegyik előadás magas színvonalú volt, és nagy sikert aratott. A zeneagapét szerény, de finom püspökkenyeres agapé követi egy kis beszélgetéssel, és aki óhajtja, megtekintheti az Örmény Múzeumot is.

Köszönet az eddigi fellépőknek a felkészülésért és az ingyenes fellépésért. A

zeneagapé büdzséből – amit évek óta a Zuglói Örmény Önkormányzat biztosít – csak a püspökkenyérre és a hangszerekkel kapcsolatos költségekre (zongorahangolás, esetleges taxi költség) telik.

Köszönet a segítőknek, *Zakariás Antal Diránnak*, aki biztosítja, hogy mindig fűtött helyiségben legyen az előadás, *Heim Pálnak* a hangosításért és a CD-k elkészítéséért, *Balogh Jenőnek* a vetítésben és hangosításban való segítségéért.

Az eddigi zeneagapé

2009.

- dec. 27. DJ Szongoth, Silent Night Csendes éj – 12 előadótól

2010

- jan. 24. Tigran Együttes (Szuper Géza gitár, Vikol Kálmán fuvola, Avedikian Viktória ének)
- febr. 28. Heim Mercedes énekművész műsora
- márc. 28. Szilvay Ingrid (zongora művész nő)
- máj. 30. Szt. László legendája (Sz. Család Gyerek színház kör)
- okt. 31. Fogolyán Kristóf (fuvola)
- nov. 28. Yengibarian Dávid (harmonika)
- dec. 20. DJ Szongoth, White Christmas – 14 előadótól

2011

- jan. 30. Puskás Kati és vonós négyese
- márc. 6. Vörösváry Márton ifjú hegedűművész

Kérjük Olvasóinkat, hogy támogassák továbbra is a zeneagapékat, vegyék a fáradságot és jöjjenek el (és előtte a misére is), javasoljanak örmény identitású, illetve örmény jellegű zenét – prózát szolgáltató előadásokat a következő alkalmakra. Az időpontok az előadásokra: jan., febr., márc., máj., okt., nov. és dec. hónapokban a 4. vagy 5. vasárnap a mise után kb. fél 6-tól negyed 7-ig.

Szongoth Gábor, szervező

- okt. 30. Szilvay Ingrid újból elkápráztat a megjelenteket nagyszerű zongorajátékával
  - nov. 20. Kirkósa Péter és családja vonós zenekara
  - dec. 18. DJ Szongoth, dalok – magyar előadótól
- ### 2012
- jan. 22. Vikol Kálmán zeneművész műsora
  - febr. 19. Örmény és magyar párhuzamok az Örök Városban (Róma)
  - Horváth Zoltán György vetített képes előadása, lemezzel örmény saragánokkal
  - márc. 25. Vörösváry Márton ifjú hegedűművész Bach, Mozart hegedűművek
  - okt. 28. Szilvay Ingrid zongoraművész műsora énekekkel színesítve
  - nov. 25. Puskás Eszter és a Hangist Együttese fellépése
  - dec. 23. Dj Szongoth, Country Christmas

Régi Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek (2012. decemberi számig bezárólag) díjmentesen igényelhetők, tetszőleges darabszámban (amíg a készlet tart) a Szerkesztőségnek írott e-mail, vagy levél útján. A kért példányokat a megrendelő nevére – lehetőség szerint – összekészítjük, azok átvehetők a Fővárosi Örmény Önkormányzat titkárságán hétfőnként 16,30-18,30 óráig.

Szerkesztőség

Ozsváth Judit

Mindenki becserkészhető*

(2. rész)

Ozsváth Judit: Elnöki munkája mellett aktív csapatvezető is. Kérem, mutassa be saját csapatát, beszéljen annak múltjáról, jelenéről és jövőbeni közös terveikről!

Kasza Tamás: Mint említettem, a dési cserkészekkel való 1992-es találkozásunk után egy évnél is több eltelt, míg megtaláltuk Laci bátyánkat, aki felvállalta a cserkészcsoport megalakítását. 1993 őszén volt az első toborzó, majd 1994. május 8-án negyvenen tettünk cserkészfogadalmat (Liliom, Sas, Párduc, Kéknefelejcs és Mókus őrsökbe szerveződve) a szamosújvári Ferenc-rendiek templomában. Elődeink tiszteletére mi is Czetz Jánost választottuk csapatnévadónknak, és tevékenységünket az egykori csapat jogutódjaként kezdtük el, a katolikus és a református egyházak támogatásával, ökumenikus szellemenben.

Foglalkozásaink azóta is heti rendszerességűek az őrsök számára és havi rendszerességűek a csapat számára. Ezeket a közösség- és kreativitást fejlesztő tevékenységeket a jókedv, a játszva tanulás jellemzi. Kirándulásaink alkalmával a természet világával és a környék jellegzetességeivel ismerkedünk, rendszeresen részt veszünk körzeti, országos és nemzetközi programokon, és mi is szervezünk ilyeneket – ezeken minden alkalommal öregbítjük csapatunk hírnevét. A cserkésztábor fénypontját és megkoronázását a nyári tábor jelenti, ahol kitüntetést és érvényesítést a nevelési folyamat.

A legügyesebbek az évek folyamán segéd-őrsvezető-, őrsvezető-, illetve segédvezető-

képzésben részesültek. Eddig több mint ezer fiatal fordult meg a csapatunkban.

Cserkészszeink jeles rendezvényein kívül 1998 óta rendszeresen részt veszünk és kimagasló eredményeket érünk el az Erdélyben és Magyarországon megrendezett rovásírásversenyeken. Ez késztetett arra, hogy – 2002-től kezdődően – Szamosújváron rendezzük meg a *Csodaszarvas nyomában* elnevezésű Országos Rovásírásversenyt.

Városunk kultúrkinccseinek és szellemiségének továbbélte végett rendezzük évente a helyi fiatalok számára az *Armenopolis* városismereti vetélkedőt.

Tízéves csapatünnepségünk kimagasló eseményeként létrehoztuk az *Emlékhelyet*, azért, hogy általa városunk és a cserkésztábor jeles személyiségeinek tisztelegjünk. Az emlékműegyüttes helyet ad Lord Baden-Powell, Czetz János, Gabányi János és Barina atya emléklakettjének, és lehetőséget nyújt az arcképcsarnok kibővítésére.

Tizenhét éves csapatéletünk alatt öt olyan megtiszteltetés ért, amely visszaigazolta munkánk minőségét és értelmét. 2003-ban, háromszori győzelem eredményeképpen, mienk lett a Magyar Nemzeti Rovásírásverseny vándorszerlege. A rendszeres országos rendezvények szervezéséért Szövetségünk 15 éves emlékünnepségén csapatunkat Szent György-plakettel jutalmazták. 2007-ben, a 21. cserkész világtalálkozón (Jamboreen) szövetségünk felrajnyi képviselőjében hat cserkésztábor kapott helyet. 2010-ben, Szövetségünk emlékévében munkája elismeréseként valamennyi vezetőnk Puskás Lajos-kitüntetésben részesült, csapatunk pedig hat kimagasló teljesíté-

ményért megkapta a Z. Sebess József-emléklakettet.

Ebben az évben az időközben családossá vált cserkészeinkkel megalakítottuk a családossá cserkésztábor, és a régen, de még közösen elültetett tervet kezdtük el szervezni: csapatunk 20 éves születésnapjára csapatnévadónk második szülőhazájába, Argentínába, Buenos Airesbe készülünk utazni, ahol szeretnénk megkoszorúzni Czetz János egyetlen köztéri szobrát, az általa alapított Katonai Akadémiát és Térképészeti Egyetemet, valamint egy marék erdélyi földdel és teljes elismerésünkkel tisztelegni végső otthonául szolgáló sírja előtt.

O. J.: Kérem, beszélje el a cserkészek között megélt legmeghatározóbb élményeit!

K. T.: Nehéz egyet kiválasztani, ezért talán kategorizálni tudnék inkább.

Életmentés élménye: Ciblesi tájékozódási versenyen vettem részt valamikor 1995 táján, cserkészként teljesen egyedül, ismerősök meghívásának eleget téve. Körülbelül két-három óra járásra voltunk az első településtől. Egyik éjszaka a táborozás mellett valaki rosszul lett és összeesett.

A szervezők és résztvevők ijedten és bepánikozva tanakodtak, hogy mitévők legyenek. Látván ezt, odaugrottam, megtettem a szükséges és elengedhetetlen lépéseket, majd gyorsan rendelkeztem, hogy mire van szükség a beteg elszállításához. Pár percbe telt, míg elkészült az improvizált, de strapabíró hordágy, aminek segítségével elszállították a beteget addig, amíg a mentő fel tudott jönni. Hihetetlen elégtételelem volt – az adrenalin túltengésem mellett –, hogy életet menthettem. Azóta is arra biztatom cserkészeimet, hogy ezt a tudást vegyék komolyan, mert lehet, hogy csak egyszer kell alkalmazni az életben, de akkor életet menthet!

Az önnevelésre való serkentés élménye: A legalapvetőbb cserkészmódszerek egyike az

önnevelés. Nemcsak saját gyengéik és erősségeik felismerésében segítünk a fiataloknak, hanem abban is, hogy felfedezzék hajlamaikat, képességeiket. Így történt, hogy egy regős tanyázás idején meglepetéssel fedeztem fel egyik őrsi tagomról, hogy rendkívül ügyesen farag, bár saját bevallása szerint akkor tette ezt először. Minden eszközt felhasználva biztattuk és segítettük kezűgyeisége fejlesztésében. Elküldtük Csernátonba faragó tanfolyamra, felnőttkor kezdeti éveiben segítettünk neki faragó műhelyben elhelyezkedni. Irányításom és a csapatvezető gondos odafigyelése révén nemcsak szakmáját fedezte fel a cserkésztáborban, hanem azóta Párizs egyik híres magán-restaurátorműhelynek a vezető faragó mestere lett. Ugyanígy volt példa arra, hogy az őrsi elsősegélyesből tapasztalt asszisztens lett, a krónikásból megprofizált fotós, és tovább folytathatnám a sort.

Lehetőség élménye: Az utcánkban lakott egy sokgyermekes család. Szerény körülmények között éltek, és a szülőknek nem volt túl sok idejük foglalkozni a gyerekekkel. A sok testvér között volt egy kis pöttöm gyerek, aki hihetetlenül szerette rúgni a labdát, estétől reggelig csak ezt csinálta a poros utcán. Kíváncsiskodó természetű volt, mindig lefült, amikor hazaérkeztem, és kérdezősködött. Látván benne a szikrát, megkóstoltattam vele a cserkésztábor, s mint a légy a mézhez, úgy odaragadt. Alakult, szívta magába a tudást, formálta magát cserkészként, és annak ellenére, hogy nagyon nehéz körülmények között nőtt fel, és sok családi problémával kellett megküzdenie, idővel kiforralt keresztény értékrendje mégis arra készítette, hogy segítse a családját. Egyetemet vállalt a munka mellett, és kezűgyeiségeivel a mai napig elcsodálkoztat bennünket. Több mesterséget megtanult már, és közben felnőve csapatunk és cserkésztáborunk vezetőinek sorát gyarapítja.

Folytatjuk

*Keresztény Szó, 2012 szeptember

Írták: *dr. Kallos Lajos és dr. Kerekesházy József – a heraldikai részt dr. báró Nyáry Pál (1937)*

Abedik gróf csodálatos élete^{*1}

(2. rész)

Az Arsacida eredet

Abedik Péter magyar grófi diplomájában azt olvashatjuk, hogy az Arsacidák fejedelmi házából származik. Ugyanezt állítja a bécsi archívumban talált 1683. december 29-én kelt irat is.

Ismeretes, hogy a donációs levelekbe, még a magyar családok számára adományozottakba is, számtalanszor csúsztatták be több, kisebb vagy nagyobb elírás, amelyek egy része lehetett akár szándékos is, más részük figyelmen kívül hagyásból került az iratokba. A cél természetesen az volt, hogy az előkelő származást bizonyítsa, azt kidomborítsa, s ez a királyi diplomák adatainak hitelességét kérdőjelezte meg. Különösen így volt ez az 1600-as években, amikor ezek a „királyi hibák” meglehetősen gyakran fordultak elő. Érthető tehát a gyanakvás egy olyan megszűrő jött ember esetében, mint Abedik, akinek származási iratait még be sem kérhették az udvarba, hiszen sorsa éppen azt igazolta, hogy nemcsak ősei, hanem az iratok is a pusztulásra voltak kitéve.

Azonban a királyi származás az okiratba valahogy mégiscsak belekerült, tehát feltételezhető, hogy a kancelláriában folytatott

előtárgyalások során Abedik Péter mégiscsak tudott olyan bizonyítékot bemutatni származására vonatkozóan, amely elfogadhatott. A kutató – mivel a megfelelő iratokkal nem rendelkezhet, – nem tehet mást, mint megvizsgálja, vajon van-e annak valamilyen alapja, hogy Abedik Péter az Arsacidaházból származott?

Az Arsacidák fejedelmi dinasztiája a parthusok felett uralkodott. A parthusok ősi népe, amely még a rómaiakat is több ízben megnyerte, harcias mivoltánál fogva Perzsia, utóbb Örményország ura lett. Nevüket I. Arsaces-től (Kr. e. 250–248) kapta, akinek testvérétől, Tiridatestől származik az a dinasztia, amely Krisztus után 226-ig uralkodott Perzsiában. Az egyik ág tehát Perzsia, a másik Örményország trónjára került.

Az Arsacida-ház történelme bővelkedett csatákban, sikerekben, győzelmekben, és véres leszámolásokban, csak -, hogy mást ne említsünk, amikor Tigrán Ázsia legnagyobb koronás fője lett, nem sokáig élvezhette hatalmát: Krisztus után 69-ben Lucullus elvette hódításait, s fia sem uralkodhatott sokáig, mert Antonius elfogatta, Cleopátra pedig megölette őt.

Tény azonban, hogy az Arsacidák azonos ágát, amelytől Abedik Péter származhatott, Krisztus után az ötödik századig uralkodói voltak Arméniának. Az utolsó koronás fő Krisztus után 651-ben III. Jezdegerd volt, aki 632-ben lépett trónra. Az arabok győzték le seregeit, ő maga pedig igazán nem viselkedett harcias mó-

don: ostromlott várának ablakából, köztelen leereszkedve próbált elmenekülni, egy egyszerű molnár azonban, akihez a magános király menedéért fordult, aranyos ruhájáról felismerte őt, leütötte és kirabolta.

A trónról elűzve sem tűntek el az Arsacidák a történelem színpadáról, s bár pozíciójukat és vagyonukat elvesztették, származásukra büszkék voltak. Tehát egyáltalán nem lehetetlen, hogy Abedik az Arsacidák leszármazottja ezt azonban hiteles okiratok nem bizonyítják, csupán a férfiú hagyományőrzése, kivételes műveltsége, elhivatottsága az, amely valószínűsíthető.

Gyermekkor és ifjúság

Kisáziában, 125 kilométerre a Földközi tenger partjától egy ősrégi, sok történelmi változást megért, élénk forgalmú város terül el. A neve: Aleppo. Északról dél felé, nyugatról keleti irányba egyszerű sivatagi utak metszik keresztül, amelyeken nehézleptű meharitevék viszik és hozzák az árukkal zsúfolt ládákat. 1516 óta ottmán kézen van a város, de a lakosságnak ekkor még nagy része keresztény volt. A muszlimok mellett megfértek a szíriai, és a perzsa őskatolikusok, a maroniták, orthodoxok, görögök, s az örmény keleti katolikusok. A Karagöz család, amelyből Abedik Péter is származott, a perzsa katolikusok közé tartozott. A nagyapa, Abedik aga hatalmas vagyonát édesapjától örökölte, ő maga pedig Szíriának, Mezopotámiának, és Kis Örményországnak a főadószedője volt Murad szultán uralkodása idején. Aleppóban nagy tiszteletnek örvendett. A városban pompás palotája volt, feleséget a killisi gazdag családok köréből választotta, a neve: Shah Mamunz.

A márványból épített, dúsan aranyo-

zott palotáról egykori történészek és utazók is említést tettek: „Hodzsa Abedik nagy és tekintélyes úr. A városban úgy jár-kelel, mint egy pasa. A vám, a városháza, a rendőrség, az üzletek és a fürdők feletti felügyelet mind az ő keze alatt volt. Címe: Cselebi, ami szintén magas műveltségét jelezte.”

Abedik aga fivére, Asvazabu (istenfélő), a perzsa sah udvarában élt. Amikor bátyját, az akkor már hatvanéves Abedik agát az aleppói helytartó, Chelil pasa lefejeztette, az Abediknek nevezett öcs magához vette testvére fiát, Muradot. A sah kedvesen fogadta, tisztelte őt, ám Murad, amikor kissé enyhült Aleppóban a helyzet, visszatért oda, menteni kívánva a megmaradt vagyont, és közelebb is szeretett volna élni a számos rokonhoz.

Magas kort ért meg. Tizenkét gyermeke volt, de közülük csak egy, Abedik Péter maradt életben. Manuknak nevezték...

A kisfiú 13 éves lehetett, amikor a szultán szigorú rendeletet bocsátott ki, amely őt is érintette. Mivel arra méltónak találtatott, a parancs úgy szólt: vezessék a szultán udvarába, hogy körülötte teljesítsen szolgálatot s ezzel hozzon további fényes dicsőséget az Abedik családra. A nagy megtiszteltetés mögött azonban világos volt a szándék, amely arra irányult, hogy a szultán, régi keleti szokásként az udvarába akarta venni a leigázott tartományok előkelő és befolyásos családjaik fiatal sarjait, mintegy túszokként, másrészt az ottani neveléssel átalakíthatókat az iszlám befogadására.

Édesanyja azonban, megneszelve a tervet, ismerősei segítségével elszöktette fiát Jeruzsálembe. A hatszáz kilométeres utat többnyire gyalog tette meg kísérelővel, amely igazán kalandos vállalkozás volt. Amikor a padisah küldötte megje-

* Eredeti írásmódban

¹ Az Abedik családnév további névváltozatai az egyes forrásokban: Abedick, Bedic, Bedick, Bedik, Petik. „A név örmény eredetű. Helyes alakja Abedik, miután pedig keleti nyelvben a „b” betű áthasonul s azonos kiejtésű a „v” betűvel, ugyanaz a név ma Avedik alakban is feltehetően.” (Dr. Kunos Ignác)

lent a családnál a „jó hírrel”, az anya nyugodtan közölte: rendkívüli a megtiszteltetés, ám várni kell addig, amíg Manuk visszatér Jeruzsálemből, hogy aztán a sztambuli útra felkészülhessen. Időszerte látszott, hogy a család összeüljön, s meghányják-vessék, mi legyen a fiúcska sorsa, mert az nem volt kétséges, hogy a padisah haragja szörnyű lesz amiatt, hogy kijátszották a tervét.

E megbeszélés eredménye volt az a döntés, amelynek során kialakulhatott Abedik Péter nem mindennapi érdekességű karrierje. A család Jeruzsálemet sem tartotta elég biztonságosnak, ezért úgy döntöttek, hogy átcsempészik a fiút Rómába, hogy kibontakozó tehetségét a kereszténység szolgálatába állíthassa. Amikor a padisah megtudta végre, hol is bujkál a kisgyermek, vissza akarta hozatni, a befolyásos Francois Picquet francia konzul (a család barátja) azonban értette a módját, miként kell a dühöngő törököt megfelelő mennyiségű arannyal lecsillapítani.

Abedik az Urbán-kollégiumba került, amelyet 1621-ben alapított VIII. Urbán pápa, s fő célja az volt, hogy a török megszállás alatti területeken működő papokat, misszionáriusokat képezzenek ki az intézményében. Manuk itt cserélte fel örmény nevét a Péter névre. Ragyogó tehetsége, éles esze kiemelte társai közül, vizsgái oly jelesen sikerültek, hogy számos támogatót szerzett. Elvégezte a teológiai iskolát is, s kivívta az egyházi emberek csodálatát, akik egyenesen bíborosi kappát helyeztek számára kilátásba. Abedik azonban másféle életre vágyott. A nyugodt római, egyházi karriert küzdelmekkel terhes életre kívánta cserélni, amelynek végső célja a török hatalom megtörése. Búcsút mondott tehát Rómának és megkezdte áldozatos munkáját. Maga IX. Kelemen pápa volt az, aki még kinevezése előtt nagy tisztelettel és szeretettel figyelte Abedik tanulmányi előmenetelét, aki követségbe küldte őt a perzsa sahhoz, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a fiatal férfi összekötője legyen az iszlám európai és ázsiai ellenfeleinek. *Folytatjuk*

Fővárosi Örmény Klub

2013. február 21., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
bejárat a Budapest V., Semmelweis u. 6. szám felől

Műsor

ifj. Vákár Tibor

- Örmény építészet Gyergyószentmiklóson
- 105 éve született Vákár Tibor építész és festőművész

Vetített képek előadás

Rendezi: Budapest Főv. II. kerületi Örmény Önkormányzat

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

Dérénik Démircsján

Az örmény

Értitek-e vajon az örményt?...

Mennyire különös, mennyire rejtélyes.

Mennyire megtévesztő. Nem ő, hanem a jelenség. De ki is ő, hogyan is lehetne leírni? Hiábavaló fáradság: keresed a lényegét, megtalálod, de látod is, hogy az már megint csak jelenség. Nyughatatlan az arca, nem hagyja, hogy lerajzolják.

A fajtája is különös. Számszerint majdnem a legkisebb, szenvedésben a legnagyobb, időben a legrégebb, végzetében mindenkinél változatlანabb. Legkedvezőtlenebb a hazájának helyzete, ő meg a legsökönösebben ragaszkodik hozzá.

Mennyire reménytelennek tűnik a jövője, ő mégis mennyire reményteljes. Mondhatjuk, hogy életében két dolgot nem látott sohasem: az egyik a szerencse, a másik meg a reményvesztettség. Hogyan ismerd meg őt, mily mértékkel mérd? Mértéke a határtalanság: csodálatra méltó kiegyensúlyozottság, melyet már túlzásba visz. Hát nézd, ez az örmény? Ez a házaló, ez a burzsoá, a teremtmények között a legkicsinyesebb, a vadállatok közt a legjólakottabb. Ilyen kíméletlenül lealacsonyítja magát... hát képes ez a saját mértékével felérni a világ magasabb értékeit? Közhasznú dolgokra egy vasat sem ad. De egy napon aztán csak látod, hogy meghalt és egész vagyonát a társadalomra hagyta. Hát menj, derítsd ki, miféle ember volt.

Nézd ezt a teherhordót: mi ez, igazi igazságszerető? Hátán hegynyi rakomány, bele van görnyedve, gerince török.

Munkát végez vagy önmagát veszejt el? Bosszút áll saját magán, vagy mit művel? Ki ellen vétkezett, hogy magát bünteti? Mennyi erő, mennyi szorgalom. De vidd csak el a házadba szolgának. Szívtelen, hálátlan, lusta. Mi jár a fejében? Egy kis összeget összekaparni és menni boltot nyitni? Az ember a saját kenyérének és munkájának az ura akar lenni, nem pedig a szolgája. És már az, hogy örmény, azt jelenti, hogy úr... De láttátok-e őt, mint kivándorlót? Mily lusta koldus. A legelőnyösebb munkát nyújtsd, neki nem kell. A nép adjon, ő egyen. És nem törődve, szó nélkül éhenhal, azt mondanád, tünnetőleg, ellenkezésképp. És ez az a falusi, aki a tegnap még veszettül, dühösen, lelkét kiteve túrta, hányta, facsarta a földet. A legszerencsétlenebb barom a réten. Úgy gyűjti a termést, hogy azt gondolod, örökké kell élnie és senkinek se akar hagyni semmit. De menj a kunyhójába, ezer rabló, ember, kutya és farkas gyűlik a kenyérére. Eszik az ő kenyérért, ahogyan Ábrahám atya asztaláról.

Láttátok a házát? Vakondtúrás... De nézd az országát! Micsoda nagyszerű kolostorok, pompás vártornyok, kecses kőkeresztek. Hát meg lehet-e érteni, hogy mindezt ő építette? Beszélgetést hallasz, fele az Egyház és Isten káromlása. Megtöltötte országát templomokkal, de évente egyszer sem lép be oda imádkozni. A mindennapi életben sem imádkozik, vallását sohasem hirdette másoknak. És hihető-e, hogy történelme a legnagyobb valláshábo-

rúk történelme, s e nem imádkozó nép Nárékációjának¹ ajkairól szárnyalt a legemelkedettebb ima Isten felé...?

Elviselni sem képes szertartást, szokást, rangot, illemszabályt. Tökéletesen közepszerű. Az ő Khrimján Hájrikja² leginkább a katolikoszságot utálta. A diplomáciában egy dologgal törődött csak: őszintének lenni. Annyira őszinte volt és nyílt, hogy kétséget nem hagyóan agyafúrt képmutató benyomását keltette. Míg szomszédai csupán megjátszák a világ színpadán, hogy nem támadnak fejszével a szembenállóra, addig az örmény nyíltan súlyt le fejszéjével. „Hát az igazság...?” – értetlenkedik ő.

Agyalágyult ő és alázatos, mint Szászuni Dávitja³ és ugyancsak hozzá hasonlóan lázadó s támadó. Az idegen lába alatt meghunyászkodó szolgálá-

¹ Grikor Nárékáci (Náréki Gergely, 951-1003) – örmény szerzetes, költő, misztikus filozófus, teológus, kit később szentté avattak. Leghíresebb műve a 95 imából álló „Gyötrelmek könyve” (Mátján vohpérkutjun), melyet az örmények szent könyvként tisztelnek és gyógyítóerőt tulajdonítanak neki.

² Khrimján Hájrik (Mkrtics Khrimján, 1820-1907) – 1892 és 1907 között az örmény Apostolikus Egyház feje, az Összes Örmények Katolikosza, kit hazaszeretete, jólelkűsége és szerénysége miatt a „hájk” (örményül: apa, apácska) megszólítással illelték, ki egész életében és munkásságában népe jólétéért, szabadságáért és önállóságáért küzdött

³ Szászuni Dávit – VIII. századi szájhagyomány útján terjedő örmény eposz hőse, aki kiűzte az arab megszállókat Örményországból. Először Garegin Szrvántdzéanc foglalta írásba 1873-ban.

vá válik, mint az ő Dzenov Ohánja⁴, de mikor végveszedelem fenyegeti, hirtelen hőssé változik és sárkány módjára ágaskodik. Általában jóindulatú, simogasd meg s mindent elvehetsz tőle, és általában inkább ő az, ki barátságát nyújtja feléd, a te közeledésedet visszautasítja. Addig, amíg más népek csupán mások szeretetét akarják kivívni, az örmény megtalálja módját, hogy gyűlöletet ébresszen maga ellen. Tehetsége van magát meggyűlöltetni. Mások sikerét annyira sem irigyli, mint egy püspök. De ha valakivel összeveszik, annyira haragtartó, mint egy tevé. Minden örmény számára létezik egy másik örmény, akivel halálig tartó ellenségek. Számára ez életszükséglet.

Rendetlen és kezelhetetlen a társadalomban, az államban, az irányelvekben. Mint közösségi tag nincs benne összetartás, elviselhetetlen, lázadó. Ahol forradalom, ott örménység. De, mint „robbanóakna”, szélsőséges. Harcát egyidőben három fronton vívta. A Sah ellen, a Szultán ellen, a Cár ellen. Mondhatni, minden örmény szélmalomharcos egy kicsit, Don Quijot-hoz hasonlóan. Látta a legborzalmas mézszárlásokat, mégsem tanult belőle. Helyezkedéséből hiányzik a tájékozódási képesség. Tártár volt nála? Az oroszot várta. Az orosz jött? Szeme az európain volt. Megérkezett az angol? Ismét az oroszot várta. Jön az orosz, nem fogadja... Nem lehet tudni, mit akar. Akar saját államot alapítani, nem akar?... Egyik kezeléssel összekaparja azt az államot, másikkal meg azon van, hogy alapjából lerombolja.

Miért ilyen, mitől elégedetlen, mi a szándéka?... Miért ennyire kiegyensúlyozatlan, ellentétes, nehéz természetű,

⁴ Dzenov Ohán – Szászuni Dávit nagybátyja

átlagosságában felfoghatatlan, szárnyalásában fenséges és utolérhetetlen?

Míntha valami megbosszulnivalója volna, valami keserűség a szívében, ami miatt félrevonul, fondorkodva, hogy hogyan ártson. Nem! Akarod tudni az örmény legnagyobb erényét? A legmegbocsátóbb faj a világon. Mit hozott rá a történelme? Borzalmas mézszárlásokat, kínszásokat, népirtást... De ki igyekezett mindenkinél inkább megmenteni Envert és Kemált⁵? „Mészárolj le engem, – mondja ő – ím, ez a te büntetésed meg az én bosszúm.” Nekem úgy tűnik, valami hatalmas sérelem van az örmény szíve mélyén, nagyon mélyre elrejtve... Nekem úgy tűnik, ezért van az, hogy mikor rátámadnak, mikor súlyosan megsebesítik, japánhoz hasonlóan összehívja hozzátartozóit, feltárja sebeit és kést rántva felhasítja gyomrát.

Ilyen az örmény. Nem akarja, hogy őt megérintsék, közeledjenek hozzá, szeressék akár. Magányos ő, elvonuló, jólelkű és szabadságszerető.

Mikor az örményt nézem, úgy tűnik, hogy sérelme annak a sasnak a sérelme, kit lehozta a magas hegyekből. Botladozik, leesik a kövek közé, a szemébe, beszennyeződik, szárnyát töri. Ennivalót nyújtasz felé, nem fogadja el. Nem szereti sem a szomorúságot, sem a boldogságot, a szenvedést és a szabadságot részesíti előnyben. Nehéz természetű, magányos, de nincsen benne alantas

⁵ Enver pasa, Kemál pasa – Enver pasa az első világháborúban Törökország háborús minisztere volt, Kemál pasa (Musztafa Kemál Atatürk) a háború idején parancsnok, majd az Oszmán Birodalom bukása után Törökország első elnöke. Az 1915-ös örmény népirtás értelmi szerzői és megszervezői.

gyűlölet, mely ismeretlen érzés a magas hegycsúcsok fölött. A rabulejtett sas mély gyásza van a szívében. Ez Hájk⁶, kit megfosztottak élete egyetlen alapfeltételétől, a szabadságtól.

„Semmit sem akarok tőletek – mondja az őt elnyomóknak – , tiétek legyen az igátok, tiétek legyen az örömötök, menjetek, éljétek békében és boldogságban. Ha ti az életet szeretitek, én az életnél is sokkal értékesebbet szeretem: a Szabadságot.”

Fordította:
Dájbukát Borbély László

⁶ Hájk – Hájk Náhápét, az örmények legendabeli ősapja, az örmény nemzet megeremtője

Vörösmarty Mihály:

Tartson meg az Isten

(Részlet)

*Tartson meg az Isten
Minden magyar embert,
Azután a többi,
Ha rosszban nem hevert.
Mert a gazemberért
Még vizet sem adok,
Gazt még földemben is
Többől kiszagatok.
Vége tartson Isten
Épségben bennünket.
Mert sok terhes munka
Kívánja kezünket...
Jusson és maradjon
Termésünk díjából;
Így osztozunk meg jól
Isten áldásából.*

Dávid Csaba

A jászol

Végül a tizenöt-húsz lépésnyire lévő utcai lámpát választotta csillagul.

Aztán kinyitotta a pálinkás üveget s nagyot húzott belőle. Érezte, hogy üres gyomrát átjárja az ital s melegíti. Ismét tört egyet a mákos beigliből s befalta az immár fagyos süteményt.

Ezt az egészben lévő, bontatlan csomagot egy igen akadozó kedvében lévő járókelő adta a kezébe még délelőtt s hozzátette:

– Boldog ünnepeket.

– Kegyednek is, asszonyság! Isten fizesse!

Csak hát már este hat óra volt, s a beigli időközben megfagyott. De azért jól esett. Közben elővette egyetlen igazi kincset, a bicskáját s körülnézett faágakért. A parkban itt-ott heverték is ágak s közöttük olyanok is, amelyek a célnak igencsak megfeleltek.

Már huszonnégy, vagy talán negyvennyolc órája, hogy az ötletet gömbölygette magában. Két napon át egyetlen liter csigert, azaz kannás bort sem vásárolt s erősen gyűjtötte a pénzt. Az ünnep közeledtével néhány ember kissé adakozóbb kedvű lett, volt, aki egy százast, más azonban kétszáz forintot vetett oda. Előző nap késő délután egy sántikálva járó, bajszos öregember benyúlt a zsebébe s onnan egy ezrest sírított az ő markába. Még azt is megfigyelte, hogy amint az öreg tovább sántikált, könnyek csillantak a szemében.

Neki pedig azonnal meglódult az esze... kezdte látni a jövőt: szép lesz a holnap este. Elvonul a kicsi parkba, ahol más hajléktalanok nem járnak s megépíti a betlehemet.

Most fázós kézzel faragni kezdte a két ágat. A kövérebb s rövidebb ág lesz Mária, hiszen asszony...

...már egyáltalán nem haragudott az asszonyra, inkább megértést érzett iránta. Mit tehetett volna a szerencsétlen? Amikor őt utcára tették a munkahelyéről, az asszony elmenekült, elhagyta. Ő pedig csak addig fizethette a bérelt lakást, a fűtést, a villanyt, amíg volt még valami maradék pénz a számláján. Utána aztán se lakás, se számla, se semmi...

...meghúzta közben a pálinkát. Ez most finom ital volt, amelyet már igen régen nem ivott, mert mindig csak a rossz, ócska borokra tellett. De ez, ez igen!

Aztán a Mária nevű ágnak kicsikét megfaragta az egyik végét, hogy nyaka, feje legyen s leszúrta a fa tövébe, a földbe. Amennyire sikerült, mert a föld elég kemény volt. Aztán jött a másik, a vékonyabb s kellően hosszabb ág, ez lesz József, a férfi. Ez egy kicsit görbe is volt, éppen jó, mert a kis Jézus fölé hajol. Ezt az ágat úgy alig két arasznyira a másiktól szúrta le. Ez vékonyabb lévén nehezebben is hatolt a fagyos földbe.

Aztán benyúlt a nejlonszatyorba s a mélyéről előhúzza a dobozt. Szeretettel s gondosan megsimogatta. A fadoboz kicsi volt, olyan 7-8-szor 15-16 centiméter, a fedele már régen leszakadt s eltűnt valahol.

Ez a kincs, ez a sérült fadoboz lesz a jászol. A két, enyhén megfaragott bot közé tette s még fagyott, száraz füvet is tépett belé, hogy a szénát ábrázolja. Igaz, hogy a széna sárga, ez a fagyott fű pedig zöldes volt, de hát erre vállalt vont.

Aztán ismét a pálinkához nyúlt s érezte, hogy megint nagyszerűen átjárja a melege.

S a kis Jézus?

Erre az egyre nem gondolt. De az alkohol meglódította a fantáziáját.

A kis Jézus helyett majd az ő, saját kicsi gyermekét képzele oda, a jászolba. Azt a kicsi fiút, vagy leányt, akit ő nem ismert, mert az asszony öt hónapos terhesen hagyta ott. De bizonyára megszületett – még az is lehet, hogy mostanában?

Összefolyt az idő s ő képtelen volt kiszámítani, hogy mikor is születhetett a kicsi gyermek? Nem baj. Az a lényeg, hogy odaképzeli a betlehemi jászolba.

A gyertyát is elővette, amit ugyancsak az összeszedett pénzen vásárolt s egyre bizonytalanabb kézzel meggyújtotta és a betlehem elé tette. Még azt is megállapította, hogy jól választotta meg a helyet, mert az a bizonyos utcai lámpa éppen megfelelő irányból világított, mint csillag.

– És én leszek a pásztorok, az összes pásztor – morogta, aztán odafeküdt a kicsi, furcsa betlehem elé, ismét meghúzta a pálinkás üveget, amely ezután már majdnem üres lett.

Énekelni próbált, valami olyasmit, hogy „Csorda pásztorok, midőn Betlehembe...” – de érezte, hallotta, hogy rekedt torkán csak nyikorgás jön ki. Ezen kicsit bánkódott s mély álomba zuhant.

Gyönyörűt álmodott. Ment haza a munkából s út közben egy kicsi babát vásárolt, meg persze, egy csomag pelenkát, az élelmiszerboltban pedig jól felrakodott. Amikor aztán megnyitotta a lakásajtót, a felesége jött eléje mosolyogva, karján az alvó csecsemővel. Jó meleg volt és minden csupa mosoly. A gyermek felébredt s körüle még az anyja is eltűnt, a kicsi pedig kinyújtotta feléje a karját.

Akkor jött rá, hogy a fényes folyosó végén a gyermek Jézus várja.

– Igen, én találtam – válaszolta a rendőr kérdésére a férfi, aki egy szál melegítőben futóedzést tartott reggel a parkban. Nem is várta meg, hogy a fagyott testet elvigye a halottszállító, hanem hazakocogott, mert hideg volt.

Országos Levéltár K szekció anyagából

Délvidéki lapszemle,

1932. január 23.

„Kisebbségi ügyek

Újvidék legrégebbi templomát az 1743-ban épült örmény templomot lebontatja tulajdonosa, az örmény mechtarista szerzetes rend és négyemeletes bérházat épít a templom és a paplak helyébe. Őszre már tető alatt is van. Az örmények 1732-ben menekültek Belgrádból a török üldözés elől Újvidékre, azóta állandóan egyházat és papot tartottak, de már évek óta egyetlen-egy híve sincs az egyháznak, kizárólag maga a lelkész. (Napló 23.)”

(Eredeti írásmódban)

Bálintné Kovács Júlia rovata

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (35. rész)

123. Rác Mihály, örmény szertartású. 1802. szept. 29-én született, 1828-ban szentelték pappá. Latin szertartású volt. Szolgált: Erzsébetvároson, mint káplán, 1850-től Nagyszébenben, mint tanár, majd lemondott, és ismét Erzsébetvároson volt káplán. Ott is halt meg 1853. február 8-án.

124. Sáhín Bertalan, örmény szert. adminisztrátor. Apost. "ad nutum S. Sedis". Kinevezését (1971. nov. 30.) nem kézbesítették és nem hajtották végre. Szamosújváron született 1903. április 28-án. A gimnáziumot Szamosújváron és Désen, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron, a Hittudományi Főiskolán végezte. Pappá szentelték Bécsben, 1928. október 14-én. Szolgált: 1929: Szamosújváron káplán, 1934: Erzsébetvároson, 1960: Gyergyószentmiklóson örmény szertartású plebános, 1971: pápai prelátus. Meghalt: Gyergyószentmiklóson, 1974. május 5-én. Sírja az örmény katolikus temetőben van.

125. Sárga Joachim (Jonatán), Kolozsváron tanult (1771–1776) között a Jezsuita Gimnáziumk és Akadémián. Szolgált Szamosújváron, mint káplán 1779 (1781)-ben. Szongott szerint Der-Ovágim Sárgái 1778-ban szolgált Szamosújváron, ahol az év november 20-án keresztelést jegyzett be az anyakönyv II. kötetének 501. lapjára. Azt is feljegyzí, hogy „1784. augusztus havában megőrült, azért a püspök rendelkezéte, ki nemcsak a várost, hanem a helybeli örmény papság véleményét is kikérte, – egy zárdába vitetett. Itt élte le életének hátralévő napjait.” Szárhegyen halt meg, 1791. december 21-én.

126. Sáska Jenő Ditróban született 1947. júl. 22-én, meghalt Kolozsváron, a kórházban, 1998. okt. 20-án. Örmény katolikus plébános. – Örmény családban született, de a latin szertartásban kereszteltek. 1961: Gyulafehérvárt a kántoriskolában, majd a teológiai főiskolán tanult. 1971. április 18-án szentelték erdélyi egyházmegyes pappá. Szolgált: 1971: Gödemesterházán káplán. Az örmény szertartást Sáhín Bertalantól tanulta meg, 1973. szeptember 1.: Márton Áron püspök átengedte az örmény apostoli kormányzóság szolgálatára, Szamosújvár örmény plébánosa lett. Felújította a Salamon-templomot és az örmény székesegyházat. A kolozsvári egyetemi templomban havi rendszerességgel bevezette az örmény szentmisét. – Széles körben ismert és közkedvelt személy volt. A nagyon nehéz időkben összetartotta az erdélyi örményeket, ellenállt a vallásellenes politikai nyomásnak, a magyarok elnyomása ellen éppúgy felemelte szavát, mint az örmény katolikus vallás visszaszorítása ellen, de lelki támaszt nyújtott szükségben lévő protestáns magyaroknak is. Az erdélyi görögkatolikus templomok elkobzása után a szamosújvári örm. székesegyházban biztosította a görögkatolikus liturgia megtartását. Halála előtt nagy nem-

zetközi részvétellel és ünnepélyességgel megszervezte a szamosújvári örm. székesegyház fennállásának 250. évfordulóját, Der-Nerseszján örményországi örm. katolikus és Jakubinyi György gyulafehérvári érsek celebrálta a szentmisét.

És nemsokára derült égből a villámcsapás:

Szomorújelentés

„Akik könnyezve sírnak, mikor vernek, aratáskor majd örvendeznek.”
(115. zsoltár)

A Gyulafehérvári Főegyházmege belsőszolnoki esperesi kerületének papsága, a papi évfolyamtársak, a Család és Rokonság nevében is mély együttérzéssel tudatjuk, hogy nagytisztelendő

Sáska Jenő

a szamosújvári örményszertartású katolikus egyházközség lelkipásztora életének 52., áldozópapságának 27. évében f. év október 20-án, váratlanul elhunyt.

A temetés gyászistentisztelete Szamosújvárt a katedrálisban kezdődik 1998. október 26-án, hétfőn de. 9.30 órai kezdettel.

Ennek végeztével földi részeit a gyergyószentmiklósi örmény temetőbe szállítják, hogy a családi sírhelyen elföldeljék. A temetői szertartás aznap du. 16.30 órai kezdettel van hirdetve.

URUNK JÉZUS, FOGADD IRGALMAS SZERETETTEL KIMÚLT SZOLGÁDAT, ADJ NEKI MENNYEI LAKHELYET.

Főesperesség

Örmény miniatúrák a karácsony jegyében

A karácsonyi témakört felölő örmény miniatúrákból nyílt kiállítás december 2-án a Boldog Salkaházi Sára templom közösségi termében.

A rendezvény programja Avedikián Viktória énekművész dalával kezdődött, mely igazi emelkedett, karácsonyi hangulatot teremtett. Ezt követően a jókora termet megtöltő látogatókat és a közreműködőket Nuridsány Zoltánné, a XV. ker. Örmény Nemzeti Önkormányzat elnöke köszöntötte, majd László Tamás polgármester a történelmi eseményeket sorra véve méltatta az örmény nép hagyomá-

nyait, azt, hogy megőrizték kultúrájukat, muzulmánokkal körülvéve is a keresztény hitüket, identitásukat, de ugyanakkor Magyarországon magyarrá is váltak. A karácsonyhoz kapcsolódó nemzeti szokásokról, és a miniatúrákon is látható ábrázolás módokról beszélt dr. Fröhlich Ida egyetemi tanár megnyitójában. Elmondta, az örmények egy része a magyarokhoz hasonlóan, december 24-én, míg a másik része január 6-án tartja a karácsonyt. A búza, mint élet- és termékenységjelkép fontos szerepet kap ilyenkor, sokan búzát csíráztatnak, az örmény karácsony

jellemző étele a búzaleves. Édesség készül dióból, mákból, az alapanyagok hasonlóak a nálunk megszokotthoz, csak az elkészítés módja más. Ami a Mária ábrázolást illeti, szemben a más kultúrákban általános szobai jelenettel, az örményeknél a leggyakrabban az úgy nevezett Mária kútjánál jelenítik meg a Szűzanyát. Ez látható a tárlat anyagában is.

Lovas Éva
(Életképek, XV. kerületi helyi lap)

Magyarörmény nemesi családok otthonai

– kastélyok, kúriák, nyaralók (2. rész)

Dombegyháza – Lonovics kastély

Egykori leghíresebb lakója „a reformkor csalóganya” *Gertyenyesi Hollósy Kornélia Júlia Klára*, Eu-

rópa- és világhírű énekesnő volt. Szopranhangja már a temesvári zárda énektanárának is feltűnt. Arany János verset írt hozzá – bemutatták Donizettinek is. Hívták külföldre, de nem ment, nyolc évig állt a siker csúcsán megszámlálhatatlan szerepben és helyszínen. 1864-ben hagyta el végleg a fővárost és vonult vissza a Békés megyei dombegyházi férje birtokára. 1890. február 10-én halt meg influenza járványban. A helyi „Kriptáj” (kun)halmon épült családi kriptában temették el, amelyet leromboltak már az 50-es években, a benne nyugvó 11 halott –

Gertyenyesi Hollósy Kornélia

A kiállítás megtekinthető december 23-ig, meghosszabbítva 2013. január végéig.

Helyszín: Budapest Újpalotai Boldog Salkaházi Sára Plébánia, röviden: Újpalotai Plébánia, 1156 Budapest XV. kerület Pattogós u. 1.

Megközelíthető: járművel vagy gyalogosan a Szerencs utcán, a Pattogós utca sarkáig, a 73-as buszcsaláddal a Főtérig, onnan gyalog, a 69-es villamossal vagy a 96-os buszcsaláddal a piacig, majd gyalog a posta felé.

köztük Hollósy Kornélia – földi maradványait eltüntették, szétdobálták. A kastély kifosztását is megkezdték és 1957-60 között teljesen eltüntették, elhordták. A kriptát a 90-es években a család ugyanott újjaépíttette.

Tallózta: I. S.
(*Szelekovszky László: Kastélyok és kúriák Békés megyében (Kőrös – Maros Nemzeti Parkért Egyesület, 2008) Elpusztított, elhordott kastélyok és kúriák*)

Éble Gábor

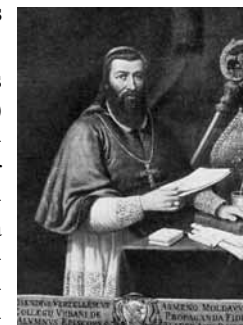
A szamosujvári Verzár család*

(2. rész)

A család rangraemelése és címere

Mária Terézia királynő a hétéves háború tartama (1756–1762) alatt nem kevesebb, mint 32 örmény kereskedőt emelt magyar nemességre. E tömeges nemesítésnek az volt a főoka, hogy a hosszas háború alatt a hadipénztár teljesen kiürült és így gondoskodni kellett a hiány pótlásáról. Azért a főispánok hazafias cselekedetre, pénzáldozatra buzdították a vagyonos kereskedőket, köztük elsősorban az örményeket. Arra ösztökélték őket, hogy fizessenek a hadi kincstárba bizonyos összeget és annak fejében armalist kapnak. Így fizetett be aztán a 32 kereskedő a hadipénztárba fejenként 2000 rénes forintot vagyis együtt 64,000 forintot, a mi a pénz mai vásárló ereje szerint egy milliónál nagyobb összeget tesz ki! Ezek az örmény kereskedők tehát nem keresték a magyar nemességet, hanem bizonyos áldozat fejében kínálták azt nekik. Nem lehet tehát azt állítani, hogy pénzért vásárolták azt. A tiszta valóság az, hogy ezen örmények a legnehezebb időben hazafias áldozatot hoztak s hogy kereskedésükkel is a közjót szolgálták. Ezek fejében adta nekik az uralkodó a magyar nemességet.

Így jutott a Verzár család is a magyar nemességhez. Az ő nemeslevelükben az említett érdemekén kívül Mária Terézia azt is nagy érdemül rója föl Verzár Már-

Verzár Oxendiusz

tonnak, hogy szépnagybátyja, Verzár Oxendiusz püspök az örményeket megtérítette és a római katolikus egyház kebelébe bevezette. Verzár István szamos-ujvári kereskedő ugyanis a nagynevű Oxendiusz püspöknek unokaöccse volt. Ennek a Verzár Istvánnak gyermekei voltak Márton (Vártán), György, Péter (a gyermektelen) és Lukács, a szamosujvári főesperes-plebános.

Verzár Márton előkelő kereskedő lévén, csakhamar a város bírja lett, kinek ebbeli érdemeit és áldozatkészségét megjutalmazandó, Mária Terézia királynő 1760 október 7-én Bécsben őt magyar nemességre emelte feleségével és gyermekeivel együtt és érdemeit a nemeslevélben a következőképpen sorolja föl: «Tekintetbe vévén Verzár Mártonnak, erdélyországi Szamos-Ujvár városunk polgárának és kereskedőjének hűségét és hű szolgálatait, a melyeket, hogy ő Nekünk és Felsőleges házunknak különböző időkből és alkalmakkor — egyrészt az ő községében, melyben ő bíró is volt, méltóságának tisztét szorgosan betöltvén, másrészt pedig a nevezett város első kereskedői közt a kereskedelmet a Mi adóink gyarapításával úzte, jelesül pedig a jelen háborús viszonyokban kincstárunk javára bizonyos pénzösszeget beszolgáltatóván — tett és teljesített; tekintetbe vévén pedig azt is, hogy Verzár Oxendiusz, a ki püspöki méltósággal felruházva az ősi hitnek az ő néptörzsénél való

* Budapest, Franklin-társulat nyomdája, 1915. Eredeti írásmód

védelmében és előmozdításában igen jelesen buzgólkodott és a ki még a nagy császárnak, Lipótnak, a mi legjobb szeretett nagyatyánknak és elődünknek udvarában az ő népe részére vallási ügyekben közbenjárt, az ő szépnagybátyja volt; másik atyja fia is, a szintén egyházi méltóságú Verzár Lukács esperes és a fentnevezett városnak több éven át lelkésze — az ő közeli atyja fia volt: mindezeket tekintetbe véve, ugyan azon Verzár Mártont és feleségét Kárimisz Horebszimát és a már született fiait Istvánt, Joachimot, Györgyöt és Oxendiuszt s leányait Manuságot és Máriát s jövődre törvényes ágyból születendő gyermekeiket s azok mindkét nemű összes örököszeit és utódait — igazi és kétségtelen nemesseink kebelébe és számába besorzandóknak rendeljük.»

A négy fiú közül csak Györgynek, Torontál vármegye táblabírájának szakadt magva, kinek Adeodat fia zsenge korában, Emánuel pedig mint Torontál vármegye főorvosa nőtelenül hunyt el, a mint az az I-ső, vagyis a törzsoktáblán látható. István ágának leszármazását a II-ik tábla, Joachim ágáét a III-ik tábla és Oxendiusz (Sándor) ágáét a IV-ik tábla tünteti föl a XVIII. század elejétől kezdve napjainkig, csupa anyakönyvi adatok alapján.

Mikor Márton a maga és családja részére a nemességért folyamodott, ugyanakkor folyamodott ő elhunyt testvérének, Györgynek három fia nevében is, részükre nemeslevélért. Ez a kérelme is meghallgatást nyert s Mária Terézia királynő ugyancsak 1760 október 7-én Bécsben kelt külön nemeslevéllel, de ugyanolyan címerrel, mint a milyent Mártonnak adományozott, nemességre emelte György gyermekeit: Verzár János és Verzár Péter szamosujvári kereskedőket és a még kiskorú, később papi pályára lépett Verzár Oxendiuszt.

Jánosnak egyáltalában nem voltak gyermekei. Péternek két fia közül csak György kötött házasságot (Jakabffy Máriával), de ebből a frigyből csak egy leánygyermek származott és így ezen ágnak magva szakadt.

A jelenleg élő Verzárok tehát mind I. Márton ivadékai.

Verzár Márton eredeti címeres nemeslevele és az ő unokaöcscsei: Verzár János, Péter és Oxendiusz nemeslevele egy időben kelt és teljesen egyenlően igen fényes kiállításban készült, a mi a két család vagyonságára vall.

Verzár Márton eredeti nemesi diplomáját sikerült az Országos Levéltárban Budapesten megtalálnom, a hova azt Verzár Görgy ügyvéd, Torontál vármegye táblabírája még 1823-ban július 1-én kelt nádori rendelettel helyeztette el; található pedig ott, a régi országos levéltárban Ladula RRR. 15. NR. 23. alatt.

A kihalt ág nemesi diplomája, vagyis a János, Péter és Oxendiuszé jelenleg a szamosujvári «Örmény Múzeum» tulajdona, a hová az Nuridsán János volt szamosujvári kereskedő hagyatékából került mint ajándék.

Mindkét nemesi diploma bibor selyembársonnyal borított nyolcz (34 cm. nagyságú) gazdagon aranyozott bronzsarkdíszzsel és két sárga és két fekete kötőszalaggal ellátott, 37 1/2 cm magas és 27 1/2 cm széles kemény táblába kötött nyolcz pergamenlevélből (16 oldalból) áll, az első levél belső oldalán a festett nemesi címerrel, sodrott aranyzsinórral összevarrva, melynek végén függ aranyozott kerek (15 1/2 cm átmérőjű) bronz tartályban a királyi nagy közép pecsét. Ezen kívül mind a két nemeslevél be van vezetve a Királyi Könyvek-be és a Verzár Márton által jóváhagyás végett benyújtott és

elfogadott festett címervázlat a magy. kir. Országos Levéltár erdélyi udvari kancelláriai részében 1760. 512. szám alatt őriztetik.

A család eredeti színes címérének hű színes képét mellékeljük. A címér leírása a következő:

Három arany csillaggal rakott jobb hátránt vörös színű pólyával vágott paizs alsó ezüst mezejében zöld gyepen szemközt fordult, aranyzsinóros, aranyöves, vörösruhás és mentés és menyét- bős balra fordult fityegőjű vörössüveges s ballábával a mezőn álló magyar vitéz balját csípőjére támasztja, jobbjaiban friss vértől csepegő kardot emel feje fölé; a felső kék mezőben hátsó lábán ágaskodó, kiterjesztett szárnyú arany griff, jobb karmában meztelen kardot, baljában lapos arany keresztet tart. A sisakdísz: Fekete sasszárnyak között a lapos arany kereszt. A foszlányok: Jobbról ezüst-vörös, balról arany-kék.

Ez a címér valóságos symboluma Verzár Oxendiusz püspök magasztos és hősies tetteinek, a melyekért mindvégig grata persona volt az uralkodó háznál. Ő térítette meg ugyanis az örmény szertartását, de nem egyesült hazai örményeket és vezette be a római kath. egyház kebelébe. Ezért van a címérben a két kereszt. — Midőn pedig Mustafa szultán 1697-ben roppant sereget vezetett Magyarországra és a tatárok már a radnai szoroshoz is közeledtek, «Verzár Oxendiusz püspök fegyvert ragad, híveiből sereget gyűjt és megakadályozza a barbárok betörését Erdélybe. De ugyanakkor ő maga török fogságba kerül, honnan csak három évi szenvedés után 1699-ben a karloviczi békekötés után nyerte vissza szabadságát».

Oxendiusz püspöknek e vitézi magatartását és küzdelmét jelképezi a címérben a levágott török fejét tipró magyar vitéz.

Valóban nagy kegyelettel viseltett Verzár Márton az ő szépnagybátyja: a püspök iránt, midőn a felségfolyamodványhoz jóváhagyás végett csatolt címérben annak érdemeit kívánta megörökíttetni.

A Verzár család nemesi diplomája szövegének közlése alkalmával Dr. Temesváry János «A magyar-örmény nemes családok címerelevelei» című művében így nyilatkozik Oxendiusz püspökről: «Verzár Oxendiusz püspök, az erdélyi örmény hierarchia leáldozó napja, a címerszerzők őseinek testvérbátyja volt, ki mély tudományával párosult szeplőtlen életével tündöklő világító toronyként maga körül oly fényt árasztott, mely messzelövellő sugaraival nemcsak rokonságának és kö-

zeli környezetének, de az összes hazafias örménységnek egét is bearanyozta».

A közelemben szerplő családtagok

E munka lényegét képező négy leszármazási táblán elfordul nagyobb kort elért Verzár (férfi 84, nő 78) = 162, zsenge korban elhunyt Verzár (férfi 24, leány 14) = 38, összesen 200 született Verzár; beházasodott családtag 104 (férfi 53, nő 51) és így mindösszesen 304 családtag.

A nagyobb kort elért 162 Verzár közül biztos tudomás szerint 20 kereskedő, 14 tisztviselő, 9 orvos, 4 lelkész és 2 ügyvéd.

Jelenleg él (19 férfi, 17 nő összesen) 36 Verzár és (8 férfi, 10 nő összesen) 18 beházasodott családtag.

Folytatjuk

Verzár Oxendiusz püspök szobrának gipszmintája, Szobrol Alajos tervezte

Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programja – 2013

Útvonal: Budapest – Kiskunhalas – Tompa – Szabadka – Palics – Csóka – Feketető – Tóthfalu – Törökbecse – Aracs – Zenta – Tóthfalu – Elemér – Nagybecskerek – Újvidék – Pétervárad – Székelykeve – Pancsova – Nándorfehérvár – Zimony – Székelykeve – Szendrő – Galambóc – Donji Milanovac – Kis és Nagy Kazán-szoros – Vaskapu – Orsova – Dunaorbágy – Dunatölgyes – Herkulesfürdő – Zsilvásárhely – Novaci – Petrozsény – Csernakeresztúr – Déva – Marosillye – Máriaradna – Ópálos – Arad – Nagylak – Makó – Szeged – Budapest

Időtartam: 8 nap (2013. augusztus 4–11.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2000 km

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Szükséges felszerelés: nyári túraruházat, sportcipő, elemlámpa, fürdőruha

Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi vezeti az utazás kezdetétől annak végéig

Főbb események:

- Barangolás a magyar-örmények nyomában, örmény emlékhelyek felkutatása
- Lerójuk kegyeletünket a hit és a szabadságharc magyar-örmény vértanúinak emléke előtt:
- Boldog Bogdánffy Szilárd püspök – Feketetőn
- Kiss Ernő altábornagy – Eleméren
- Lázár Vilmos ezredes – Nagybecskereken
- Koszorúzás gróf Leiningen Westerburg Károly tábornok aradi vértanú szobránál Törökbecsén
- A Vértanúk emlékműve és a Szabadság-szobor Aradon
- Tiszteletadás a II. világháború magyar áldozatainak emléke előtt a szabadkai temetőben
- Városnézés Nándorfehérváron, Szabadka szecessziós városközpontjában, Zentán, Újvidéken és Nagybecskereken
- Várlátogatás Nándorfehérváron, Péterváradon, Szendrőn és Galambócon
- Rozgonyiné balladáját hallgatjuk Galambóc várában

- A középkori Európát megmentő 1456-os nándorfehérvári diadal története
- Hunyadi torony Zimonyban
- Monumentális bencés romkolostor (Pusztatemplom) Aracson
- Püspöki palota és székesegyház Nagybecskereken
- A legdélebbi Szent Istvánnak ajánlott templom Székelykevéen
- Kulturális hagyományteremtés Tóthfaluban
- Hangulatos üdülőtelep szecessziós pavilokkal Palicson
- Panorámutazás (150km) az Al-Dunai áttörés déli oldalán Galambóc és Vaskapu között
- Naszádos hajókirándulás az Aranyember történetének színhelyén a Kazán-szorosokban
- Veteráni barlang bejárása a Dunáról
- Gyalogtúra a Nagy-Sukárra, a Kazán-szoros északi peremére
- Séta Herkulesfürdőn Erzsébet királyné (Sissi) nyomában
- Pazellerkeringőjének varázsa Herkulesfürdőn
- A Szent Korona rejtékhelye Orsován
- Vaskapu: rálátás az erőműre és ismertető az Al-Duna szabályozásának eseményeiről
- Látványos alpesi út a Déli-Kárpátokban Havasalföldről Erdélybe, Novaci és Petrozsény közt
- A nagy fejedelem Bethlen Gábor szülőháza Marosillyén
- Kegyetemplom Máriaradnán

- Üdülőprogram fürdéssel és napozással Dunaorbágyon
- Süllőpiknik a galambóci vár alatt
- Hangulatos borkóstoló a kadarkától a kadorisszimáig Balla Géza pincészetében Ópáloson
- Zenés bácskai trakta „lankadt pitével” Tóthfaluban
- Búcsúest bográcsgulyással és fergeteges bukovinai néptáncbemutatóval Csernakeresztúron
- Tóthfaluban, Székelykevéen és Csernakeresztúron személyes élményeken keresztül újból szembesülünk a határon túli magyarok őszinte szeretetével és barátságával

Részletes program:

1. nap: **Indulás:** Budapestről, reggel 6 órakor a Batthyány téri felső rakpartról

Határátkelő: Tompa

Láttnivalók: Szabadka (városnézés, temetőlátogatás), Palics (séta az üdülővároskában), Csóka, Feketető (a román kommunista diktatúra mártírja – Boldog Bogdánffy Szilárd püspök szülőfaluja)

Szállás és ellátás: az 1. és 2. napon Tóthfaluban bácskai családoknál (2 ágyas, komfortos szobák)

2. nap: **Láttnivalók:** Törökbecse (gróf Leiningen Westerburg Károly tábornok – aradi vértanú emlékműve, koszorúzás), Aracs – pusztatemplom (bencés apátság romjai), Zenta (városnézés, Zentai csata emlékműve), Tóthfalu (tájház, zenés bácskai trakta)

3. nap: **Láttnivalók:** Elemér (templom, Kiss Ernő altábornagy – aradi vértanú kriptája, koszorúzás), Nagybecskerek (városnézés, székesegyház, Lázár Vilmos ezredes – aradi vértanú domborműve és emléktáblája, koszorúzás), Újvidék (városnézés, Mária neve templom), Pétervárad (várlátogatás)

Szállás és ellátás: a 3. és 4. napon Székelykevéen „bukovinai” székely családoknál (2 ágyas komfortos szobák)

4. nap: **Láttnivalók:** Nándorfehérvár (várlátogatás, Bajraki mecset, sétálóutca), Zimony (Hunyadi torony), Székelykeve (Szent István templom, tájház)

5. nap: **Láttnivalók:** Szendrő (várlátogatás), Galambóc (vár, süllőpiknik a Dunaparton), Donji Milanovac (séta a mólón), Kis és Nagy Kazán-szoros (panorámaút), Vaskapu (határátkelő a gátkoronán), Orsova

Szállás és ellátás: az 5. és 6. napon Dunaorbágyon, a Duna Csillaga szállodában

6. nap: **Láttnivalók:** Duna Csillaga (üdülőprogram: fürdés a Dunában, napozás, fakultatív programok: naszádozás a Kazán-szorosokban, Veteráni-barlang, Ponikova-barlang, gyalogtúra a Nagy Sukárra)

7. nap: **Láttnivalók:** Herkulesfürdő, Cserna festői völgye, Havasalföld (Novaci-Petrozsény: magashegyi panorámaút – 2140m a tengerszint felett, könnyű gyalogtúra), zenés, táncos búcsúest Csernakeresztúron

Szállás és ellátás: a 7. napon Csernakeresztúron Bukovinából visszatelepült székely családoknál (2 ágyas komfortos szobák)

8. nap: **Láttnivalók:** Marosillye (Bethlen Gábor szülőháza), Máriaradna, Ópálos (hangulatos borkóstoló a kadarkától a kadorisszimáig), Arad (Szabadság-szobor – koszorúzás)

Határátkelő: Nagylak

Érkezés: Budapestre 21 óra körül

Részvételi díj: 76 000 Ft/fő – ifjúsági kedvezmény 18 éves kor alatt 16 000 Ft/fő

Az ár tartalmazza a vezetést, szállást, félpanziót, belépőt, borkóstolót, művészi produkciók árát, kivéve a busz költséget.

Buszköltség: (ami a foglalót is jelenti) 20 000 Ft/fő, minimum 30 résztvevő esetén.

A bejárt helyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal és a népköltészet remekeivel idézzük fel.

In memoriam Jakobovits Miklós

Tudtuk, hogy nagy beteg, de tudtuk, hogy emberfeletti kínok árán is élni és dolgozni akar. Utolsó pillanatig küzdött, és majdnem utolsó pillanatig, ameddig az ecset ki nem hullott a kezéből dolgozott is. Az élet és a festészet szerelmese volt.

„A titkokat keresem, amelyek sejtelmes derengésükben sugároznak felénk, a sors és az emberi melegség megbízható radiálását a színeken és a formákon keresztül” – vallotta meggyőződéssel. Vallotta, mert egész életét a művészet és a művészközösség szolgálatába állította.

A Barabás Miklós Céh elnökeként mindig figyelemmel kísérte művészkollégái sorsának alakulását, segítőkészsége még élete utolsó heteiben sem ismert határokat. Mélységesen humanista, emberszerető magatartására jellemző, hogy már nagy betegen is elsősorban másokon, bajban lévő kollégáin igyekezett segíteni. S hogy a fiatalokkal mindegyre bővülő Céh tevékenységét az anyaország a kitüntető, Magyar Örökség díjjal jutalmazta, az is elsősorban neki, önfeláldozó közösségi tevékenységének köszönhető. Aminthogy az alakulóban lévő Erdélyi Magyar Művészeti Központ alapjait is ő álmodta meg és fektette le.

Jakobovits Miklós 1936-ban született Kolozsváron. 1950-1954 között Barabás István és Piskolti Gábor irányításával elvégzi a marosvásárhelyi Művészeti Középiskolát, majd sikeresen felvételizik a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolára. Mesterei: Kádár Tibor és Miklóssy Gábor. A főiskola elvégzése után Nagyváradra költözik, ahol kiteljesedik művészi tevékenysége és szervezői képessége. Közeli barátság fűzte Mohy Sándorhoz, Nagy Alberthez, Fülöp Antal Andorhoz. Első kiállít-

tásának 1965-ben a nagyvárad-i Művészeti Galéria nyújtott otthont, hogy aztán rendszeresen jelentkezzen munkáival többek között Sepsiszentgyörgyön, Kolozsváron, Bukarestben és az ország többi jelentős kultúrközpontjában, valamint külföldön, Hollandiában, Németországban, a francia fővárosban. Festői munkássága mellett szakszerű elemzéseivel, esszéivel művészeti íróként is sokat tett az erdélyi képzőművészet népszerűsítésért. Hazai kitüntetései és díjai mellett 2003-ban megkapta a Munkácsy-díjat és a Magyar Művészeti Akadémia is tagjai közé fogadta.

Jakobovits Miklós a mindig önmagát adó, de ennek ellenére örök kísérletező, örökké megújulni képes művész típusa volt. Rendkívül színes, komplex egyéniség, szeretgázó érdeklődési köre jól nyomon követhető munkássága különböző periódusainak művészi dokumentumaiban. A realiztikus, figurális ábrázolásmódtól, a diktatúrát keményen ostromozó groteszken keresztül jut el az anyag és az emberi lét mélyrétegeit valató és megjelenítő, időközön és tereken túlmutató, metafizikus kisugárzású képtárgyakig. Sajátosan visszafogott, a művészi elmélyülés mélységét igazolni látszó színvilága a kékek, szürkék, fehérek, lilásbarnák és okkerek megannyi árnyalatával mintha felülemelkedne az evilági lét prózai hétköznapi-ságán, előrevetítve azt a tökéletes harmóniát, azt a varázslatos dimenziót, amelynek titkait kezdetől fogva kutatta, s amely most a maga teljességében immár örökre feltárult előtte.

Drága Miklós, mindannyiunknak nagyon fogsz hiányozni, de szellemiséged tovább él, emlékedet örökre megőrizzük. (Szabadság, 2012. 12. 18.) Németh Júlia

Szomorújelentés

„Szűnjék meg a gyűlölet és váljék valóra a Te igazságod ígéje, a szeretet”
/Börtön-ima/

Magam és gyermekeink nevében mély fájdalommal tudatom, hogy szeretett férjem,
vitéz Zakariás Gábor

híradástechnikai mérnök, a Magyar Királyi Honvédség hadnagya, nyugalmazott mérnök alezredes életének 91., boldog házasságának 60. évében, rövid szenvedés után visszaadta lelkét Teremtőjének.

A Farkasréti temetőben 2013. január 24-én 14.15 órakor római katolikus szertertartás szerint, katonai tiszteletadás mellett helyezük örök nyugalomra. Az engesztelő szentmise a temetés után, a Farkasréti Mindenszentek Plébániatemplomban kerül bemutatásra.

Soha el nem múló szeretettel gyászoljuk:

felesége Dolly, gyermekei András és Judit, testvére Kató, menyje Judit, veje András, unokái Eszter, Andrea, Tamás, Guszti, unokaveje Keve, dédunokái Anna, Zete és Botond,

valamint rokonai, volt bajtársai, katonái, lovas társai és igaz barátai

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

A Szentpéteri József Ötvös Iparművészeti Stúdió Szentpéteri alkotóműhelyébe várjuk szeretettel

Helyszín: a XI. Bp. **Gazdagrét-Csikihegyek Általános Iskola**
földszinti technika terme. 1118. Bp. Csiki-hegyek utca 13-15.

Időpont: 2012 október 1-től **hétfőnként** délután **14 órától 16 óráig, 16h-18h-ig**
gyermek alkotóműhely, **18 órától 20 óráig felnőtt** stúdiófoglalkozás.

Részvétel: anyagköltség **3000 Ft/hó**

(támogatásoktól függően esetleg kevesebb is lehet)

Lehetőséget nyújtunk a különböző **ötvös** kézműves technikák, mint **ékszerkészítés**, **vörösréz és sárgarézlemez domborítás, forrasztás, öltözködés-kiegészítők** készítése, **tűzzománcozás** transzparens zománcokkal, **huzaltechnikák, kőfogalás** megismerésére és kipróbálására. Szentpéteri alkotóműhelyünkben igazi **egyedi** alkotások születnek, melyeket kiállítunk **kiállításainkon**, kiegészítik **játszóházaink**, táboraink.

Az elkészített tárgyak a tanulók tulajdonát képezik. Igény szerint különböző művészeti szakiskolákra **felkészítő tanfolyamot** indítunk.

Megindult a viselettörténeti műhely, várják a jelentkezőket!

Felvilágosítás és jelentkezés:

Borosnyay Klára ötvösművésznél: 06 20 534 1563
borosnyay.klara@szeptepeteri-studio.hu
www.szeptepeteri-studio.hu

Örmény Utakon Kelet-Anatóliában

Örmény és magyarok sorsa hasonló – mondták már többen, hiszen határvonalak választják el egymástól az ősi területeket. Egyben viszont különböznek: sajnos örmények már csak a határ egyik oldalán élnek... a többit kivégezték, aki szerencsés volt elmenekült.

2013 augusztusának közepén sajnos csak nyomokat tudunk felkutatni az egykori virágzó örmény őshazában – Kelet Anatóliában, ahol a népirtás az örményeknek csak emlékét hagyta.

Utunk során ellátogatunk **Kaiseriba** (Cesarea), Világosító Szt. Gergely szülővárosába. Meglátogatjuk az orvosi múzeumot, citadellát, Aginas földalatti városát és Surp Kirkor romos örmény templomát.

Innen a **Soganli** völgyben, a **kappadokiai sziklakolostorokat** keressük fel, majd Szt. Pál apostol szülővárosát, **Tarzust** látogatjuk meg, ahol felkeressük a Szt. Pál templomot, és megnézzük Kleopátra kapuját.

Végül az egykori 1001 templom városába, őseink fővárosába, **Aniba** vezet utunk, majd **Karsba**, ahol örmény, török, orosz, grúz kultúrák találkoznak. Itt található a Surb Arak'elots örmény templom, és még két örmény templom romjai.

Erzerum, érintésével értünk vissza **Kaiseriba**.

A tervezés folyamatban van, következő lapszámunkban részletekkel is szolgálunk. Utazás repülő-

vel Kaisariba, majd autóbusszal a megadott útvonalon. Indulás min. 30 fővel.

Jelentkezni lehet: dr. Puskás Attila, 0742181537 vagy a pattila001@yahoo.it email címen.

A BUDAVÁRI ÖRMÉNY NEMZETISÉGI ÖNKORMÁNYZAT
Szeretettel meghívja Ont, kedves Családját és Barátait

A Hosszú az nem Srég
címművészeti mulatságára zenével, tombolával,
a Márványmenasszony Étterembe
2013. február 23-án, szombaton

12 órákor Sasvári-Merza Krisztina várja a fiatalokat!
Örmény motívumok – ötvös- és kódexműhely
Szentpéter József Ötvös Iparművészeti Stúdió
Haik Viktória és Takács-Kiss Zsuzsanna színművészek
Interaktív gyerekműsora

16 órákor Vidám Örmény Nemzetiségi Nap Budán
köszöntőt mond dr. Jeney Jánosné alpolgármester asszony
Nóti Károly pesti kabaré!
Előadják: Flórián Antal, Simon András, Várady Mária,
Németh Anna és Máté Krisztián színművészek
Bevezetőt mond **Tarján Tamás**

Most is muzsikál a
GÁTI - NÉMETH DUÓ

Szerkesztette: **Várady Mária**
Rendezte: **Szöke István**

Helyszín a **Márványmenasszony Étterem**
Budapest I. kerület, Márvány utca 6.
Megközelíthető a 18 és 56-os villamos Mikó utcai megállójától, vagy a 178-as
autóbussz Krisztina téri megállójától.

Támogatók:

Budánéi Önkormányzat Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület Márványmenasszony Étterem

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (kétszer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelem-adónk 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizenhetedik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdetől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitás-örzészünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen azért dolgozunk, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevallásakor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma:

18085590-1-41

A kedvezményezett neve:

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Együttel kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a **Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma 0011**, amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szertartású Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma!

Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Állást keres!

38 éves, kisgyermekes, nem dohányzó örmény nemzetiségi képviselő 6-8 órás irodai vagy esetleg kreatív munkát keres Budapesten.

Nyelvtudás: német, latin, angol. Jó számítógépes ismerettel rendelkezik, szociális aszisztensként végzett. Gyermekvédelemben, idősgondozásban vagy önkormányzati helyen is tudna asszisztensi munkát végezni.

Tel.: 06-20-33-88466,
email: dbd@mailbox.hu

Örményország–EU-turizmus

Jereván, 2013. január 10., csütörtök (MTI/AFP) – Örményország csütörtökön eltörölte a rövid időtartamú utazásokhoz előírt vízumkényszert az Európai Unió állampolgárai számára, hogy előmozdítsa az egykori szovjet kaukázusi tagköztársaságba irányuló turizmust.

Az uniós állampolgároknak ezentúl nem kell vízumot kérelmezniük, ha örményországi tartózkodásuk nem haladja meg a 180 napot – mondta Tigran Balajan, a jereváni külügyminisztérium szóvivője. Hozzátette, hogy a vízumkényszer eltörlése segíti az európai üzleti kapcsolatok erősödését, valamint a turizmust.

Az új rendelkezés kiterjed az Európai Unión kívüli, de a schengeni övezetre vonatkozó előírásokat alkalmazó három országra – Liechtensteinre, Norvégiára és Svájcra – is.

Korábban az EU-tagok állampolgárai – meghívólevél nélkül – az örmény külképviseleteken, a határállomásokon, illetve elektronikus úton kaphattak beutazási vízumot.

Moszkva igyekszik nyomást gyakorolni Örményországra, hogy csatlakozzon Oroszország, Fehéroroszország és Kazahsztán vámuniójához. Jereván ugyanakkor igyekszik erősíteni gazdasági és politikai kapcsolatait az EU-val.

Maja Kocijancic, az Európai Bizottság kül- és biztonságpolitikáért felelős szóvivője tavaly decemberben kijelentette: amennyiben Örményország csatlakozna a vámunióhoz, csökkennének esélyei arra, hogy Jereván szabadkereskedelmi megállapodást írjon alá az unióval.

(kgd \ kti \ gry – MTI, 2013. január 10., Információ)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)

(féléfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),

valamint a Budapest Főváros II. kerületi, és a XV. kerületi Örmény Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVII. évfolyam 193. szám
2013. március

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
mindenkit szeretettel vár az *új helyszínre*, a Pest megyei Kormányhivatal
Nyáry Pál termébe, bejárat a Budapest V., Semmelweis utca 6. szám felől

---

Lépcsőima

Csiki Margit Gitka
örmény motívuma

Pap: Fogadd el, Urunk, könyörgésünket a szent Istenszülőnek, egyszülött Fiad szeplőtelen szülőjének közbejárására és minden szenteid könyörgésére, és e nap kegyelménél fogva (és azokéra, akikre ma emlékezünk), hallgass meg minket Urunk és irgalmazz, bocsáss meg, engesztelődj meg és engedd el bűneinket, hogy hálaadással dicsőíthessünk Téged a Fiúval és Szentlelkeddel együtt, most és mindenkor és örökkön örökké. Ámen.

Az állhatatosságnak megfelelően még bővebben kifejti az ima törekvéseinket, utalva az elvégzendő liturgiára, (a nap kegyelmére) és a nap szentjeire. De szerepelnek itt már a bűnbánat gondolatai is, és utalás arra, hogy csak Isten kegyelme segítségével imádkozhatunk jól.

A húsvét közelségében gondoljunk erre is!

Dr. Sasvári László

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006. 4–5. o.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

A magyar haza és az örmények javát szolgálta

A Fővárosi Örmény Klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* a gyergyószentmiklósi művészeti fesztiválon hallotta *ifj. Vákár Tibor* előadását a város örmény építészetéről. Az akkori élmény hatására hívta meg előadónak. Azok sajnálhatják, akik nem tudtak ott lenni a februári klubdélutánon a Nyáry Pál konferencia teremben. A vetített képekhez fűzött magyarázatok kíváncsiságunkat elégitették ki, megtudtuk, hogy a főtéren, az utcákon melyik házban kiknek a családja lakott. Az előadás második részében fényképeken elevenedett fel az édesapa, a 105 évvel ezelőtt született Vákár Tibor építész-mérnök, festőművész, közéleti szakember emléke.

Miután a klub háziasszonya köszöntötte a megjelenteket, elmondta, hogy a Teréz körúton, az örményekhez sok szállal kötődő Sergio Tabeira uruguay-i szakács vendéglőjének különtermében 1996. március 21-én alakult meg a Fővárosi

dr. Issekutz Sarolta és ifj. Vákár Tibor

Örmény Klub. Az első klubdélutánon Vákár Tibor tartott előadást munkásságáról, örménységéről, életéről, eredményeiről. „Ezzel indult el az a sorozat, amelyen be kell mutatni az élő művészeinket, hírességeinket. Mert nemcsak azokra kell emlékeznünk, akik az elmúlt évszázadokban éltek, hanem, akik köztünk élnek ma.” – mondta. Megtudtuk azt is, hogy a Vákár családja érdekessége, hogy anyai és apai ágon is Vákár.

Ifj. Vákár Tibor Örmények építésze Gyergyószentmiklóson címre módosította képekkel illusztrált előadását. Felelevenítette miért lett Gyergyószentmiklós örmény város, beszélt a történelmi dokumentumokban leírt letelepedésről, az örmény kereskedelem hagyományairól. Gróf Teleki József utazót idézte: „Ez a város gyergyószék fővárosa.” A településről fennmaradt első ismert ábrázolásától kezdve a piactérről készült első is-

mert fényképig körbe jártuk a főteret, megtudtuk, hogy melyik ház melyik örmény kereskedőnek volt a háza. A sarkon még ma is áll a Vákár ház, a földszinti fűszerkereskedés, amelyet az 1900-as évek elején vett birtokba a család. Megismerhettük az

örmények utcájában ácsolt gerenda- és kőházak építészeti történetét, valamint a helyi örmények gazdag adományaiából épült örmény katolikus templom történetét is. Láttunk, hallottunk történeteket a gyergyószentmiklósi Vörösköpyegesek kitüntetett tiszttségéről, Vákár József plébános húsvéti ételszenteléséről, a kántori lakásról, az örmény szeretet-házról, kereskedőcsaládokról, és kereskedő cégek reklámjairól is.

Az előadás második részében vetített képekből bepillantottunk Vákár Tibor hihetetlenül gazdag, sokszínű életútjába. A Münchenben építészként töltött évektől az Erdélybe történt, 1940. szeptember 10-i gyergyószentmiklósi bevonulásig, amikor is hadnagyként vezette haza csapatait. Végig nézhettük azokat a képeket, amelyeken kolozsvári, hargitai, budapesti építész feladatokkal bízták meg. Láthattuk a műemlékvé-

dő előadásán készült fotókat a diósgyőri vár széthordott köveiről, a tapolcai tavas-barlang kiépítéséről, az 1978-as moszkvai kongresszus emlékeiről, a Történelmi Múzeumban rendezett emlékkiállításáról, vagy amikor nyolcvan évesen, mint egykori lovas tüzér még képes volt csikós nyeregben lovagolni a debreceni konferencián. Bemutatott élete a magyar haza és az erdélyi örménység javát szolgálta.

dr. Issekutz Sarolta büszkén emlékezett arra is, hogy Vákár Tibor az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület alapító tagja volt, és hozzájárult ahhoz, hogy a füzetek címlapján látható gyergyói templom rajza legyen az egyesület emblémája. Fia, *ifj. Vákár Tibor* régészként folytatja az apja által át-

adottakat, örményként, műemlékvédőként lépett nyomdokaiba.

dr. Issekutz Sarolta az EÖGYKE kiadásában megjelent örmény könyvekkel és kiadványokkal köszönte meg *ifj. Vákár Tibor* előadást, és megköszönte *Benyik Béla* egyesületi tag is *Vákár Tibor* munkásságával kapcsolatos diáit, amelyet az EÖGYKE-nek adományozott.

Az est információk, és a kulturális egyesület programjainak ismertetésével zárult.

A Fővárosi Örmény Klub februári közönsége a Nyáry Pál teremben

Fővárosi Örmény Klub

2013. március 21., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
bejárat a Budapest V., Semmelweis u. 6. szám felől

Műsor

- **Herman Róbert** hadtörténész – Az Aradi Erekllyemúzeum kincsei – vetítettképes előadás
- **Dr. Szarka György** – Barangolás Bácskában, Bácságban és az Al-Duna vidékén 2013. augusztus 4–11. között – vetítettképes előadás

Rendező: Ferencvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

Emléktábla Hollósy Simon festőművésznek

Emléktáblát avattak az erdélyi örmény gyökerű magyar festőművész, a nagybányai festőiskola alapítója, Hollósy Simon tiszteletére a róla elnevezett hegyvidéki utcában. A táblaállítást a kerületi örmény önkormányzat kezdeményezte.

„A Hegyvidéki Önkormányzat fontosnak tartja, hogy emléket állítsunk mindazoknak a személyeknek, akik itt éltek, vagy más módon ide kötődtek, s az élet valamely területén nagyot alkottak, ezzel is öregbítve hazánk, Az ünnepség szövegét és egyben kerületünk jó hírét” – jelentette ki *Fonti Krisztina* Hollósy Simon emléktáblájának avatóünnepségén. A kerület alpolgármestere elmondta: a most elkészült emléktábla más, mint a többi, hiszen nem arról szól, hogy itt élt és alkotott egy híres ember. A kerületi örmény önkormányzat az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Hegyvidéki Önkormányzat támogatásával a céllal készítette el a táblát, hogy a hegyvidékiek több információhoz jussanak arról a nagyszerű festőművészről, akinek nevét 1953 óta viseli utca a kerületben.

„Régi tervünk valósulhatott meg azal, hogy elkészíthettük Hollósy Simon emléktáblá-

Az ünnepség szövegét

Az emléktábla avatás résztvevői

ját” – nyilatkozta dr. *Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit*, a kerületi örmény nemzetiségi önkormányzat vezetője. Az elnökszöveg arról számolt be, hogy a művészi kivitelű, Slavei Tamás által tervezett tábla költségeinek na-

gyobb részét állami támogatásból fedezték, a hiányzó összeget pedig a Hegyvidéki Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület egészítette ki.

Az avatóünnepségen felszólalt kerületünk díszpolgára, *Jankovics Marcell* is, aki a festőművész iskolateremtő munkásságát méltatta, s beszélt néhány olyan alko-

tásáról, melyek megítélése szerint a magyar képzőművészet legjelentősebb alkotásai közé tartoznak. Mint fogalmazott, a művész a „mágikus realizmus” kiemelkedő képviselője, s e műfaj mintapéldájának tartja a Rákóczi induló című képét.

Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke Hollósy Simon magyarörmény gyökereit mutatta be, s kiemelte: a festőművész családja nagyban hozzájárult a magyar polgárosodáshoz, a gazdaság, illetve a művészetek fejlődéséhez. Édesapja ismert kereskedő volt, aki családnevét hazafiságból Korbulyról – melynek jelentése: holló – Hollósyra magyarosította. Testvérei közül ketten szintén jelentős művészek voltak: József egy ideig, hozzá hasonlóan festőművészként tevékenykedett, míg Kornélia zongoraművész lett.

A festőművész méltó emléket kapott

Hollósy Simon (Máramarossziget, 1857. február 2. – Técső, 1918. május 8.) festőművészként a naturalizmus, a realizmus, illetve a plein air egyik legkiválóbb magyar képviselője. Iskolát teremtett Münchenben, Nagybányán és Técsőn, alapító tagja volt a nagybányai művésztalpnak. Nagybányai tevékenységére utal a most felavatott emlékműn látható bronz alkotás: egy szelídgesztenye ág, mint a város szimbóluma. (Hegyvidék, 2013. 02. 08.)

*

A Hollósy Simon emléktábla avatását követően a Hegyvidéki Önkormányzat alagsori tanácstermében az ugyancsak erdélyi örmény származású Bogdán Pál: Hollósy Simon festőművészről készült portréfilmjével emlékeztünk a 156 évvel ezelőtt született művészre. A film után könyvbemutatókkal folytatódott a rendezvény, amelyen dr. *Issekutz Sarolta* először *Murádin*

A filmvetítés közönsége

Jenő: Magyarörmény paletta (Kiadó: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Budapest 2012), majd számos, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kiadásában megjelent könyvre hívta fel a figyelmet. Az agapével zárult rendezvényt a Budapest Főváros II. kerületi Örmény Önkormányzat rendezte.

Murádin Jenő

Hollósy Simon

(Máramarossziget, 1857. február 2. – Técső, 1918. május 8.)

A magyar festészet ikonikus alakja, a nagybányai művésztelep alapítója, aki predesztinált vezérségével, alapját rakta le a modernizmus térhódításának. Bonyolult lelki alkatát a racionalitás eszközeivel megközelíteni máig is nehéz, annyira összemósódik benne ösztönössége és

az ifjúságra, a növendékeire gyakorolt mágius hatása. Vezérsége sem a tudatos szervezésben nyilvánult meg, mint nagybányai pályatársai Réti István vagy Thorma János esetében, hanem az őt bárhova is követni vágyó tanítványok rajongásában. Művészpedagógiai elhivatottsága is ebben a lelkesíteni tudásban mutatkozott meg. „Mindenkite művészebbnek, jelentékenyebbnek érezte magát hatása idején, az ő fényétől fényleni látszott, az ő pezsdítő erejétől forrott” – írta róla a nagybányai művésztelep történetírója, Réti István. Mednyánszky László emlékezése szerint: bármily sokan vannak társaságában egyedül „csak ő látszik”.

Pályarajzának állomásai: München, Nagybánya, Técső.

A bajor főváros akadémijára, fivérével, Józseffel tanulni ment ki. Münchenben azután sok évre megtelepedve, barátai ösztönzésére, *Tengerihántás* (1885) című képének páratlan sikere nyomán magán festőiskolát alapított. Amikor pedig egy millenáris kép, *A huszti vár* megfestésére hazahívták, növendékeivel együtt jött le Nagybányára. Ez az expedíció ismétlődött meg azután folyamatosan, művészteleppé alakítva a nagybányai exodusokat. Técső úgy került a képbe, hogy Hollósy, nagybányai pályatársai-

val meghasonulva, növendékeit a leghosszabb ideig ebbe a Máramaros megyei, Tisza menti vidékre, Kis- és Nagytécsőre vitte. Képpalkotó művészete is nagyjából ehhez a hármastagolódáshoz igazodott. Csak a végtelenségig fejlesztett és több változatban újrajkezdett kompozíciós műve, a *Rákóczi-induló* kapcsolja össze nagybányai és técsői korszakát. Másrészt élete alkonyának técsői időszaka teremtett olyan nagyszerű műveket, mint 1916-os drámai *Őnarcképe*, a Nereszen hegyet ábrázoló tájképek vagy a *Parasztudvar szekérrel* című alkotása, a Tisza menti tájra boruló végtelen magasságú éggel.

Örmény származású művészeink közül leginkább Hollósynál domborodik ki családi és faji kötöttsége. Életrajzában és pályatársai vagy tanítványai emlékezetében is ez a kép rögződött róla.

Ferenczy Valér: „Erős, magas, vállas alak; szép örmény fej, nem is annyira szép, mint érdekes; egzotikus kalóztípus, nagy sötét, dülledt szem, markáns orr, szénfekete, rendetlenül arcába lógó haj.”

Réti István: „Kékesfekete, hullámos, dús haját homlokába fésülve hordta, s ebből az éjsötét keretből élesen vált ki sápadt, egy színű arcbőre, amelyre pirosságot nem festett soha a nap, sem a bor, sem az indulat. A haragtól még csak sápadtabb lett. Rendes arckifejezése szomorkás volt. Óriási szemgömbje kissé bandzsalítva nézett, és hogyha mosolygott, nedves fényben csillogott.”

Családjá az örmény kirajzás tipikus példája. Nagyapja, Korbuly Karácsony, gróf Tele-

ki Sándornak volt a marhakereskedője, s már 1840 körül Szamosújvárról Máramarosba telepedett. Az apának, Korbuly Simonnak divattizlete és korcsmája volt Máramarosszigeten. Ő volt az, aki portáján vendéglátó módon helyet adott a Galiciából hazaszökött Lenkey-huszároknak, és hazafias lelkesedésében a Korbuly nevet Hollósyra változtatta. Három fia közül István városi tanácsos lett, Simon és József pedig művészeti tanulmányokat végzett.

A festő Hollósy Simon gyermek- és ifjúkorának meghatározó élménye volt a máramarosi táj. Amikor szülővárosától megbízást kapott *A huszti vár* megfestésére, nyomban válaszolt. „*En azt tiszszeres örömmel fogadtam el* – írta 1895. március 29-i levelében Páll Emánuelhez –, *amál is inkább, mert az az én legfőbb vágyam, mint neked évekket ezelőtt megírtam, otthon tájképet festeni.*”

Az sem véletlen, hogy Nagybányáról távozva a festő növendékeivel legszívesebben Máramarosszigeten, illetve Técsőn tartózkodott.

Máramaros megye egykori técsői járásában örmény honfitársaira talált. Egyre nyomasztóbb magányát a técsői gyógyszerész családja, az Ágostonok családjának meleg szeretete oldotta.

A festő pályarajzát, egykori tanítványa, az örmény eredetű Felvinczi Takács Zoltán készült megírni. S bár erre monografikus formában nem került sor, az általa leírtak máig a leginkább megbízható adatok a korai Hollósyirodalomban. A festő hagyatékát is, a család megbízásából eredetileg Felvinczi Takács őrizte, ideiglenesen a Hopp Ferenc Keletázsiai Művészeti Múzeum raktárában helyezte el.

(Murádin Jenő: *Magyarörmény paletta* (Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Budapest 2012)

Szerk. megjegyzés: Hollósy Simon édesanyja, Mály Anna ugyancsak ízig-veérgig erdélyi

örmény nemesi család sarja volt, ugyanúgy, mint a Korbuly-Hollósy család.

Hollósy Simonról Ady Endre a nekrológijában ezt írta 1918-ban: „Magyar és alkotásra hívtott zseni volt és nagyszerű pedagógus: ezt is lehetne néhány klasszikus példával magyarázni. Ezt a furcsa, bánatos nagyságát a kiemelkedő magyar géniuszunk, ki oltári szentségétől majdnem megfosztva, él még is, s örül, hogy új életeknek, új művészegéniségeknek szolgálhat. Nem hiszem egy percig, hogy ne fájlalta volna a legönösebb, legművészebb dicsőséget, de azt se, hogy nem valósággal művészet volt neki a tanítás. Még öreg sasnak se mondhatom, mert nem volt öreg, csak éppen a nagyon magasat nem tudta beszárnyalni.”

*

Murádin Jenő: Magyarörmény paletta (Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Budapest, 2012) c. könyvében lexikonszerűen feldolgozott festő- és iparművészek névsora:

Agárdy Gábor	Karácsony János
Ázbej Imre	Keszy Harmath András
Ázbej Kristóf	(André Georges Keszy)
Barcsay Jenő	Keszy Harmath Ödön
Botár Edit	(Harmath Ödön)
Darkó László	Király Mária
Dobribán Emil	Sarolta Ciupe
Fábián Gyöngyvér	Kopacz Mária
Flórián György	Losonci Lilla
Gábrus Zakariás	Lukáts Mária
Gámentzy Zoltán	Mály József
Gross Arnold	Nuridsány Éva
Gyulai Líviusz	Nuridsány Zoltán
Hollósy József	Onucsán Miklós
Hollósy Simon	Papp Gábor
Jakobovits Miklós	Sáhin Edgár
Jankovics Marcell	(Edgar Chahine)
Jovián György	Szervátiusz Tibor
Juhász Ernő	Szongott Jakab
Karácsony Ernő	Vákár Tibor

Jakobovits Miklós-díjat alapítottak

Szerdai sajtótájékoztatóján Szabó Ödön parlamenti képviselő, ügyvezető elnök bejelentette: az RMDSZ Bihar megyei szervezete a közelmúltban elhunyt képzőművészről elnevezett *Jakobovits Miklós-díjat* hozott létre, melyet ezentúl minden esztendőben január 22-

Nagyvárad - Szabó Ödön parlamenti képviselő, ügyvezető elnök bejelentette: az RMDSZ Bihar megyei szervezete a nemrég elhunyt képzőművészről elnevezett díjat alapított (középen Jakobovits Márta)

vezetett esti gálaünnepség keretében fognak átadni olyan Váradhoz, illetve nem csupán a partiumi megyeszékhelyhez kötődő művészeknek, aki méltó erre. Hangsúlyozta: úgy érezték, kötelességük továbbörökíteni a Bihar megyei RMDSZ egyik alapítójának is tekintett Jakobovits Miklós hagyatékát, emberi attitűdjét, hiszen a város hírnevét öregbítette nem csupán az országban, hanem a határokon túl is, világszerte.

Ennek érdekében konzultáltak Jakobovits Miklós özvegyével, a szintén képzőművész Jakobovits Mártával, aki örömmel támogatta az ötletet. Rajta kívül egy változó létszámú

szaktestület dönt majd minden évben arról, hogy ki érdemes ennek a rangos elismerésnek az elnyerésére, az idén ömellette Deák Árpád, Ujvárossy László és Ujvárossy Gyöngyi alkotóművészek tagjai még a grémiumnak. A Deák Árpád szobrászművész által készített díj tulajdonképpen két részből áll: egy Jakobovits Miklós portréját tartalmazó éremből és egy festővászon oly módon való minimalista ábrázolásából, mintha kimozdulna a síkból.

Ciucur Losoncz Antonius (ERDÉLY Online, 2013. január 16.)

Örmény ládafia – kaftán a divatban

„Örmény ládafia” címmel nyílik kiállítás hamarosan, 2013. február 14-én, csütörtökön 17.30 órai kezdettel, a Teleki Magyar Házban. Az illyefalvi Rustica Alkotóműhely vezetője, Simó Júlia által tervezett ruhákat Kalamár György mutatja be, s a megnyitó keretében Kalamár Gáspár Gábor Örményországról készült útifilmje is vetítésre kerül.

Simó Júlia ruhatervező az örmény nép-

viselet elemeiből alkotott ma is hordható, egyedi női- és férfiruhákat. A kollekciót - amint a művésznő elmondta - egy örményországi utazás ihlette. „Örményország legféltreesebb falvaiban sem hordják már a népviseletet - a Szovjetunió és a kommunista propaganda sajnos kiirtotta ennek hagyományát. Így csak a jereváni Szépművészeti Múzeumban látott ruhákból tudtam

inspirálódni, meg egy könyvből, amit ott vettem, és ami a hagyományos örmény viseletet mutatja be” - mesélte Simó Júlia.

A Nagyvárányán is kiállításra kerülő ruhák egy része a jereváni múzeumban látott darabokhoz nagyon közel álló másolat. Egy kicsit kevesebb a díszítés, mint az eredeti öltözeteken, és persze kevesebb a réteg, mert manapság már senki nem hord öt-hat szoknyát egymás fölött. A „korszerűsítés” és hordhatóvá alakítás azonban nem megy a hagyományhűség rovására; Simó Júlia sokszor külföldről szerzi be a ruhákhoz a csipkéket, bársonyokat.

„A viselet, a népművészet és a felfedezés: ez a három elem a kiállított ruhák forrása” - mondta Kalamár György, az alkotó férje, üzlet- és útítársa, aki szerint Simó Júlia ruhái védekezést jelentenek a nagyváros

beolvasztó hatása, uniformizálása ellen. „A népművészet a sajátunk, és ami a sajátunk, az megnyugvást ad nekünk” - tette hozzá Kalamár György.

A kiállítás megnyitóján azt a Kalamár Gábor által készített örményországi útinapló-filmet is levetítjük, amely a művésznőt meghihető tájakat, embereket, ősi keresztény templomokat, évezredek kőfaragványokat dokumentálja. Az Örmény ládafia c. kiállítás március 12-ig lesz látható a Teleki Magyar Házban!

Az Örmény Ládafia c. kiállítás VI. megnyitója Kézdivásárhelyen lesz április 6-án, ahová ugyancsak várnak minden kedves érdeklődőt - magyart és örmény-magyart a rendezők

Simó Júlia és Kalamár György (Nagybánya.ro 2013. 02. 07.)

Újraértelmezett művészettörténet

A digitális festészet egyre elterjedtebb a kortárs képzőművészetben. A technikai eljárás mellett a képek egyediségét adja az is, hogy az egyetemes művészettörténet ismert alkotóinak műveit, motívumait, figuráit használja fel, jeleníti meg a legkorszerűbb eszközökkel és üzenettel. Ezzel és a digitális technika segítségével Ázbej Kristóf egy új formanyelv alapjait teremtette meg: megalapította a fuzionizmus nemzetközi irányzatát - mondta a hegyvidéki alkotóról Sárkány Győző grafikusművész a Hegyvidék Galéria új kiállításának megnyitóján.

A fuzionizmus a fúziós dzsessz és a fúziós konyha után kapta a nevét. „Ázbej Kristóf újraértelmezi a művészettörténe-

Ázbej Kristóf: Otthon, édes otthon

tet, művei által a múltból térünk vissza a jelenbe” - fogalmazott Sárkány Győző.

Az örmény gyökerű Ázbej Kristóf családja már a harmincas években a kerületben élt - említette köszöntőjében Fonti Krisztina alpolgármester. Ennek ellenére a mostani a művész

első önálló kiállítása a Hegyvidéken, igaz, tavaly már szerepelt az önkormányzat által Lendván megrendezett Hegyvidéki távlatok című csoportos tárlaton.

J. E. A *Fuzionista tanulmányok* című válogatást február 28-ig tekintheti meg a közönség. Cím: Hegyvidéki Galéria, XII. Városmajor u. 16. (Hegyvidék, 2013. február 12.)

Gyarmati Béla

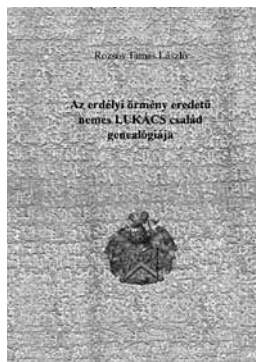
Adalékok az örmények bejöveteléhez

– gondolatok egy új könyv kapcsán

Nagy öröm, hogy nemrégiben megjelent egy olyan, az erdélyi örmény elődökkel foglalkozó genealógiai munka¹, ami címében foglalt célját eddig nem kutatott független források felhasználásával próbálja meg elérni. Kutatási területét a címben pontosan körülhatárolta, és azt minden eddigénél alaposabban dolgozta fel. A genealógia eredetileg a nemes családok fiági utódai számára szolgált származási igazolásul (és a rokonság nyilvántartására örökségi ügyekben), a szóban forgó nagyszerű munka viszont a nemes ősköztől leányágon származásokat is igyekszik bemutatni. Mikor érdek-lődéssel bogarászom az élénk tárt Lukácsok sokaságában (álmélkodva azon, mennyi rejtett, már-már elfeledett adatot sikerült felkutatni!), szomorúan gondolkodom arra, hogy e kiterjedt famíliának az említett elődöktől származó legalább háromszor annyi utódról nem maradt ránk semmi ismeret, így a közrendű testvérektől származó leszármazottak is kívülről kerültek a szerző által kijelölt korlátokon².

¹ Rozsos Tamás: „Az erdélyi örmény eredetű nemes Lukács család genealógiája”, Bp. 2012

² Én éppen ennek a teljességre való törekvésnek a jegyében fájjalom, hogy a nem-nemes Lukácsok nem kaptak benne helyet! Jól tudjuk ugyanis, hogy a nemességét szerzett két testvérnek, Jakabnak (1762) és Miklósnak (1760) volt még öt fiútestvére, akiknek némege, máig székelyföldön élő leszármazottai követhetők, sőt, e testvéreknek volt három ismert nagybátyja is (Márton, János és István).

Bár a nemesi családok családfáinak időrendje értelemszerűen a nemesítés időpontjától – esetünkben 1760-, illetve 1762-től – szokott indulni, de tudjuk, hogy az örmények erdélyi jelenléte jóval korábbi. Ha eltekintünk a korábbi (talán a honfoglalásig visszamenően is kimutatható) Kárpát-medencei szörfványos jelenléttől, akkor is legalább az Erdélybe történő betelepülés időpontjaitól kezdve visszanyúl. Az örmények a közhiedelem szerint 1672-ben telepedtek le Erdélyben (ez szerepel a mű ajánló előszavában is). Ez azonban bizonyosan pontatlan: bár ebben az évben sokan, valószínűleg szervezeten telepedtek le, de már évtizedekkel korábban is oly sok örmény élt Erdélyben, hogy a sok évtizedes folyamatot helytelen a hagyomány szerint egyetlen évszámhoz kötni. Három érdekes adalékkal támasztanám alá megjegyzésemet.

A gyergyószentmiklósi örmény templom körüli cinterem falán lévő kapuba beépítve máig tiszteletre méltó hűséggel megőrizték az ott addigra megszaporodott lélekszámú örmény közösség számára létesített „idegenek temetője” kapujának egykori szemöldökfáját, rajta az alapítás 1637-es évszámával! Bár a régi véset festéssel való kiemelése ma hiányos (a középső sor nem látható), de hála Szongott Kristófnak, szövegét mégis ismerjük: „Hoc Cemeterium Georgius Ferencfi Sacerdos, in Sepulturnum Peregrinorum Fieri Curavit. Anno 1637. 9.

May.” (Ez a temető az idegenek nyughelyéül Ferencfi György pap által létesített az 1637-es év május 9-én.)

A gyergyószentmiklósi örmény templom kiskapujának szemöldökfája

1637-ben tehát már annyi örmény élt – s halt – Gyergyószentmiklóson, hogy a korban szokásosan saját hitüknek megfelelő küllön temetőre volt igény!

A második érdekes, az erdélyi betelepülés kapcsán eddig sehol nem említett adalék ismertetése előtt két dolgot kell előre bocsátani. Az egyik az, hogy az Erdélybe betelepülő örménység még nem használta a mai értelemben vett családnevet. Akkoriban elég volt egy (vagy több) keresztnév és bérmanév, meg esetleg egy becéző-csúfoló ragadvány-név), amikkel együttesen egy örménynek legkevesebb három neve volt³ s ha ez kevés volt, a magyar (német, latin stb.) nyelvi környezetben hozzá tették vagy az atya (kereszt) nevét, vagy egy a származásra utaló nevet. Így képződött a Luszig fia János (Ovhannes Luszighi) névből a Luszig = Lukács családnév, vagy a Botosaniból való Mánug nevéből így lett Bocsánczi Mánug. Más nemzetek idevetődött fiainak esetében hasonló volt a szokás: a görög származásának ismert Zota nevét Görög Zotaként jegyezték le.

A másik háttér-utalás az, hogy a XVII. századi feudális Erdélyben valamennyi vándorló kereskedő tartozott meghatározott (nem csekély, fejenként évi 2000 firt összeg)

³ Tarisznyás Márton: „Gyergyó történeti néprajza” (Budapest, 1994, reprint)

szeggel) megváltani kereskedési jogát. A fejedelmi kincstár azonban nem foglalkozott e taksák utáni fáradozással, hanem annak begyűjtésére megbízólevelet állított ki arra érdemesnek tartott egyéneknek. Rákóczi György 1643-as megbízólevele az alábbiakat tartalmazza: „Georgius Rákóczi, dei gratia princeps Transylvaniae, pertium regni Hungariae dominus et Siculorum comes, etc. ... Mivel országunkban kereskedő idegen görögök, örmények és rácoknak országunkban való szabados bójövetelt és itt benn való kereskedést kegyelmesen megengedtük: melyre képest mostan újonnan való magok kötelezése szerint 2000 forint summa pénzt esztendőnkint fiscusunk számára tárházunkban adminisztrálni tartoznak, mely summa pénznek és contributióknak felszedésére és adminisztrálására rendeltük főképpen Görög Lukácsot, szászsebesi Timonai Görög Zotát, Policzani Christophot, Piros Istvánt, Policzani György deákat, Usztoniczay Miklóst és Örmény Lukácsot, kiknek szabadságot és autoritást [felhatalmazást] is engedtünk, hogy országunkban azmely idegen kereskedő görögök, örmények és rácok lesznek, azonkívül is penig, azok Hunyadon, Háczeken és Marus-Vásárhelyen laknak és az város közé az ország adójában, dolgaiban nem szolgálhatnak, nem adóznak, városi embernek nem tartják magokat, azokat mind kizikbe contribuáltathassák, azokat pedig reájok illendőképpen háromló taxájokat [adójukat] megadni és kezeikben contribuálni [megfizetni] ez ilyenek közül nem akarnának, azokat meg is foghaszálják és mindaddig tartóztathassák, vagy fogásban tarthassák, méglen az ő részéről nem contribuálnak.

Parancsoljuk azért kegyelmesen minden rendbéli híveinknek ez levelünket látván, idegen kereskedő görögök, örmények és rácoknak szabadosan jönni menni, kereskedni megengedje. Taxájoknak

vagy contributiójuknak felszedésére rendeltetett görögöknek pedig minden helyen azhol kívánatik, segítséggel lévén, ha szükség kívánja, embereket is adjon melléjük, hogyha pedig valamely görög, rácz, örmény – fejevári, szászsebesi és szászvárosi görögökön kívül, – közikben kontribuálni nem akarnak, az olyanokat mindjárt megfogadni tartozván, mindaddig fogságban tarthassa őket, az még közikben nem contribuálnak. Explicálván [kivévén] mindazáltal ezek közül mindenestül fogva az váradi görögöket. Tilalmas lévén pedig tőlük mindazoknak az marháknak [árúknak] kivitele, kiket az ország statutuma [törvénye] meg nem enged; az ilyenekben az ki comperiáltatik [rajta kapatik], vagy kezéhez találattik, minden marháját elveszti érette... Datum in civitate nostra Alba-Julia, die decima quarta mensis Maii, anno domini millesimo sexcentissimo quadragésimo tertio, Georgius Rákóczi.”

Ez nem csak azt erősíti, hogy ekkor Erdélyben már sok örmény fordult elő, hanem azt is, hogy közülük a fejedelem éppen egy Lukács nevűt bízott meg a sokezer forintoknak a fejedelem számára történő begyűjtésével. Akiben sokszor 2000 forintok erejéig megbíztak, annak tekintélyes személyiségnek kellett lennie, aki vagy elérhető (és zálogként megfogható) vagyonnal rendelkezett, vagy haszonbérbe vétel formájában előre le tudta fizetni a várható összeget. Meg merem kockáztatni, hogy az itt nevesített örmény a mi – köztudottan kiemelkedő

en vagyonosnak ismert⁴ – Lukácsaink eleje volt!

A harmadik mozaik az Ebesfalván való korai örmény jelenlétről tanúskodik. Ávedik nyomán Gazdovits Miklós⁵ mutatja be, hogy Ebesfalván 1654-ben már annyi örmény élt, hogy templomuk volt és két papot tartottak, akik 1658-ban hat bizonyosan örmény esketést anyakönyveztek!

A fent bemutatott bizonyosságokat áttekintve tehát – az 1672-évi nagy tömegű örmény betelepülést nem tagadva és nem lebecsülve – bátran mondhatjuk, hogy az örmények – és nem csak a címbe, később megnevezett Lukácsok, hanem közrendű rokonai is – Erdélyben sokkal régebben jelen voltak, mint ahogy azt a közhiedelem tarja, és korábbi jelenlétüket tárgyilagossá dokumentumok bizonyítják.

Számomra igen nagy boldogság, hogy ma sokkal többet tudhatunk róluk, mint valaha remélhettük volna! Hiszen csak az hal meg, akit elfelednek, tehát elődeink történetét jobban megismerve bennünk ők is tovább élhetnek!

⁴ Lukács Miklóst (*1693) később 300 marha gazdájaként jegyezték, Lukács Ripszime (1745–1778) hagyatékánál pedig 500 marhát és 10000 ft készpénzt pereltek az örökösök. (Erről beszámol: B. Garda Dezső: „A gyergyószentmiklósi örmény kereskedők” in: Acta Siculica 2009, 391–434). Ezek a vagyonok nem egyik pillanatról a másikra születtek! ⁵ Gazdovits Miklós: „Az erdélyi örmények története” (Kriterion, 2006)

Régi Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek (2012. decemberi számig bezárólag) díjmentesen igényelhetőek, tetszőleges darabszámban (amíg a készlet tart) a Szerkesztőségnek írott e-mail, vagy levél útján. A kért példányokat a megrendelő nevére – lehetőség szerint – összekészítjük, azok átvehetőek a Fővárosi Örmény Önkormányzat titkárságán hétfőnként 16,30-18,30 óráig.

Szerkesztőség

Ozsváth Judit

Mindenki becserkészhető*

(3., befejező rész)

A „színkavalkád” *élménye*: Ha egy magyar cserkésznek a fogadalom egy életre szól, akkor a legnagyobb cserkészélmény és megtiszteltetés, ami érheti, talán az, hogy eljusson egy cserkész világtalálkozóra, egy dzsemborira. Számunkra, erdélyi cserkész számára sok szempontból csakis egy álmoként felfogható, megtapinthatatlan fogalom volt ez hosszú ideig, míg aztán 2007-ben valósággá nem vált. A Magyar Cserkészszövetségnek köszönhetően a cserkészmozgalom 100. évfordulójára 21 cserkész utazott ki Angliába, a cserkészlet szülőhazájába, közel 40 ezer cserkessel együtt ünnepelni. Hihetetlen élményfolyamat volt, mely közel két évig tartott, a felkészülési időtől, a válogatástól kezdve a csapattá válásig, a konkrét felkészüléstől a közös munkáig, a dzsemborit megjáró székelykaputól az ottani emlékparkban felállított kopjafaig és az utóprogramokig. (Megjegyzem, a székelykapu odakint zárandokhelyé tette az altáborunkat. Hazahozva ma a Vadas Cserkészparkunk bejáratát díszíti.) Az utóprogramoknak igen sok hozadéka volt, többek között – nagy örömmre – a házasság tudat alatti csírája is ekkor ültetett el.

Párválasztás élménye: Azt mondják, hogy a világon sokkal több a nő, mint a férfi. Ez papíron jól is mutat, meg a hölgyek is igen szépek és csábítóak tudnak lenni a messzi távolból, meg közelről is, de amikor egész életre szóló társat választ az ember, nem feltétlenül bölcs, ha kizárólag a szeme kecsegtetésére hallgat. És hol találhat leginkább társra, ha nem egy olyan közösségben, amelyikben

otthon érzi magát, osztozik a közös értékekben, és a közösség tagjai testvérként tekintenek egymásra. Csapatunkban négy cserkész házasságra adta Isten az áldását, mind a négy házasságban eddig két-két gyermek született. Jómagamban meggyőződéssel mondhatom, hogy nemcsak személyes, de családi életemet is megalapozta a cserkészlet, egy plusz tartást, merevítést adva mindkettőnk életének.

A fogadalom élménye: Cserkészfogadalmat egyszer tesz az ember életében, majd azt követően minden évben a fogadalom újításával erősíti meg önmagával szemben a fogadalmát, illetve bátorítja és erősíti a közösségbe lépő új fiatal elhatározását és fogadalomtételét. Csodálatos dolog érezni azt, hogy minimum hat-kilenc hónap próbaidő, testi-lelki-szellemi felkészülés után az általa kiválasztott közösség tagja lehetsz, és megkapod az annyira áhított nyakkendőt. És a kör nem zárul be, mert ezáltal egy 2000 fős erdélyi közösség tagjává is válsz, és automatikusan gazdagítod a világon tevékenykedő 36 millió aktív cserkész közösséget.

A fogadalomtételnek másik fele is van, aminek az átérése viszont kevesebb embernek adatik meg: a fogadalomtétel befogadása, amit csakis képesítéssel rendelkező cserkészvezető tehet meg. Szavakban nehezen lehet leírni azt a megtisztelő és felelősségteljes érzést és egyben örömet, ujjongást, amit a csapat- vagy cserkészvezető érez ilyenkor. Ebben a pillanatban duplázódik saját fogadalmunk érzése és értelme: nem csak elköteleztem magam egy életforma iránt, hanem az iránt is, hogy az előttem fogadalmat tett emberpalántákat a lehető legjobb tudásom

*Keresztény Szó, 2012 szeptember

szerint vezessem az „emberebb emberré és magyarabb magyarrá” válás útján.

A megbízatás, közösségépítés élménye: Hét évvel ezelőtt kihívásként és megtiszteltetésként éltem meg a cserkészszövetségünk 15 éves születésnapja alkalmából megszervezett emléktábor társparancsnokságát. Az egyedi tapasztalatok, emlékezetes pillanatok, élmények sokak számára felejthetetlenek tették a REGE-tábort, de hála Istennek ennél sokkal többet nyújtott: összehozta Erdély különböző régióinak fiataljait, alkalmat adva közös talentumaik felismerésére és fejlesztésére. Az a tábor megadta a lehetőséget egymás felfedezésére, erősségeink és gyengéink felmérésére, a közösen végzett jó munka öröme, és végül egy álom megvalósítására. Hét év távlatából ma látom, hogy e tábor hozadékaként jutott ki először erdélyi cserkészek csoportja a világfórumra. Felfrissült lelkesedéssel indultak be régi és új csapatok, itt találkozott össze cserkészszövetségünk jelenlegi vezetősége is, megalapozódott a majdani vezetőképző törzs, és egyre több fiatal kezdett érdeklődni – a csapatban végzett munka mellett – szövetségünk sorsa is. Mindezek következményeként erősödött, fejlődött a szövetségünk, megerősödött és kibővült a vezetőképzésünk, gyarapodott a tudásunk, és megtanultuk kiegészíteni egymás munkáját, pótolni egymás hiányosságait.

Ozsváth Judit: Hogyan látja, mennyire nyitottak a mai fiatalok a cserkészlet iránt? Miben különböznek társaiktól a cserkész gyermekek és fiatalok?

Kasza Tamás: Úgy érzem, a cserkészlet nem véletlenül a világ legnagyobb ifjúságnevelő mozgalmá má már közel száz éve. Most, amikor iskoláinkban egyre inkább a tárgyi tudásra helyeződik a hangsúly, és szinte teljeséggel kimarad a nevelés, nagyon fontos társadalmi feladatot kap a cserkészlet. Minden

szülő azt szeretné, ha gyermekei egészséges, teljes életet élő emberekké válnának – ebben nagyon hatékony segítséget nyújthat a korszályi kiscsoportokra, a játszva tanulásra és a pozitív vezetői példára hangsúlyt helyező cserkészlet.

A cserkészpedagógia alapjait olyan zseniálisan tette le az alapító Lord Baden-Powell of Gillwell, hogy az kiállta már az évszázad próbáját. A folyamatosan és rohamosan változó világban a cserkészlet alapjai és értékei ugyanazok maradnak, ám módszereit folyamatosan az aktuális kor fiataljainak igénye szerint kell alakítani. Nálunk mindez eszköz a nevelésre, és a célt szolgálja, számukra pedig egy új világ lehetősége.

Pedagógusok jelezték vissza, hogy a cserkész fiatalok sokkal aktívabbak, leleményesebbek, kreatívabbak, illet tudóbbak, és sokkal nagyobb a magukkal szembeni és a közösségekben, a közösségért vállalt felelősségérzetük.

Minden kor fiatalja más, de egy dolog közös marad bennük: hihetetlenül kíváncsiak, és nagy az érdeklődésük az új iránt. Csak ezt kell ügyesen és leleményesen kihasználni, és szinte kivétel nélkül mindenki „becserkészhetővé” válik.

O. J.: Milyen cserkésztervei vannak helyi, illetve országos szinten?

K. T.: A világon nyolc magyar cserkészszövetség dolgozik, melyeket a Magyar Cserkészszövetség Fóruma egyesít. A 21 éve tartó közös munka alatt segítettük egymás fejlődését, rengeteg képzést, tábort, programot, kiadványt dolgoztunk ki, lehetőséget adva a cserkésztestvériség határtalan megélésének élményére is. Mindezek mellett megálmodtuk és útjára indítottuk a közös cserkész vezetőképzési folyamatot, és nem utolsósorban megalkottuk az Összmagyar Cserkész Stratégiát. Mint említettem, a jelenlegi Magyar Kormány elismeri a cserk-

szetnek a nevelés terén elért hatékony munkáját, és konkrét támogatásáról biztosított bennünket. Ilyen lehetőség (és felelősség) 80 évvel ezelőtt adódott meg a magyar cserkészletnek, Teleki Pál tiszteletbeli főcserkész ideje alatt, amikor megbecsült helyet vívott ki a magyar cserkészlet számára az akkori magyar társadalomban és világviszonylatban is.

Erdélyben is az Összmagyar Cserkész Stratégia mottója alapján szeretnénk eljárni, *biztosítva minden magyar gyereknek a lehe-*

tőséget, hogy találkozhasson a cserkészzel. Ennek a tervnek a megvalósítása kezdődik el ebben az – iskolai évvel megegyező – cserkészevben. Ez nagy munkára hív bennünket, melyben előre látjuk a jó termést, de tudjuk, hogy a „szőlőmunkás” igen kevés. Ugyanakkor abban is biztosak vagyunk, hogy hittel, munkával, kitartással és közös összefogással, Isten kegyelméből akár csodákra is képes lehet az ember. A jövőben ezt a csodát szeretnénk megosztani az erdélyi magyar szülőkkel és az ő gyerekeikkel.

Mária a gyermek Jézussal

3,63 méteres bronz szobor a budai vár Dunára néző középkori pillérére

Klukon Edit zongoraművésznő elgondolása alapján, öt év előkészítést követően érvényes építési engedélyt kapott az Immaculata Alapítvány a Köztéri Szobrok Emeléseért egy 3,63 méteres bronz szobor felállítására a budai vár Dunára néző középkori pillérére. A szobor *Mátyássy László* csodálatos műve: Mária a gyermek Jézussal. A megvalósítást segíti elsősorban az örömeny származású *Dávid Katalin* művészettörténész, mariologus és *Erdélyi Zsuzsanna*, hazánk másik nagy asszonya, néprajztudós, folklorista. A megvalósítást támogatják egykori köztársasági elnökeink, a várkerület polgármestere, a vári építkezések kormánybiztosa és számos neves és névtelen adakozó, akik valamennyien úgy találták, hogy „Budapest népének, függetlenül attól, hogy ki mit vall, kibem hisz, ez a veretes Mária szobor spirituális erőt sugároz, s az oly annyira vágyott belső nyugalom ígé-

retét hordozza. Nemcsak nekünk magyaroknak, hanem mindenkinek, aki hozzánk téved és föltekint a vár fokára. Fölragyog a magasban az Anya alakja, a sajátja éppen úgy, mint az emberiségé.” (Erdélyi Zsuzsanna)

Kérünk mindenkit, különösen magyarörmény testvéreinket (a szerk.), támogassák e szép kezdeményezést, hogy reményeink szerint ez év őszén már valóban álljon a szobor a vár fokán: Mária a gyermek Jézussal!

Technikai adataink:

adószám: 18264753-2-43

banksz.sz: Reiffeisen Bank

12011265-00175632-00100009

e-mail: mariaszobor@gmail.com

kuratóriumi elnök: Klukon Edit

Kérjük az adományozókat, hogy címüket, adószámukat közöljék, mert az alapítvány csak így tudja kiállítani a megfelelő igazolásokat!

Immaculata Alapítvány

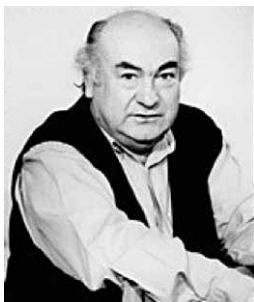
Novák Ferenc

Örmény magyarok ivadéka

Nagyenyesi születésű vagyok. Ez a város a régi vármegyei beosztás szerint Alsó-Fehér vármegyében volt, de hát én Romániában születtem, 1931-ben, március huszonhetedikén.

Az apám akkor a nagyenyedi fegyháznak volt a gondnoka. Ő az elvetélt generációhoz tartozott, amelyiknek az olasz fogásban, tizenkilencben, a kerdőívre rá kellett írnia, hová megy haza. Magyarországra. S mondták, igen, de hova? Hát Szamosújvárra, hogy folytassa az egyetemet, amit Kolozsváron abbahagyott a háború miatt. Kolozsvár? Megnézzük! No, az már nem Magyarország. Értse meg, kérem, az már Románia.

Rémes sebesüléssel jött haza, a jobb karja béna volt, a vállán találta egy dum-dum-golyó. Még szerencsésnek mondhatta magát, mert Romániának járt Vöröskereszt-segély; ha Magyarországra jön haza, nem kap segílyt, mert Magyarország vesztes ország volt. Így kiküldhették Bécsbe, megoperálták. Megtalálták a sérült idegpályákat, utána megint tudott a jobb kezével dolgozni, írni. Pedig addigra már megtanult bal kézzel írni. Amikor rendbejött, mihez kezdjen? Román egyetemhez nem volt kedve. Ezek a szamosújváriak mind bőrsők, disznósok, szörmések voltak, ezekhez se volt kedve. Valami barátja hívta a nagyenyedi börtönhöz tisztviselőnek, így lett belőle gondnok. Később a pusztasziget szuggesztív jelenlétével lecsendesített egy börtönlázadást, ezért hálából kinevezték a fogarasi kis fogház igazgatójává. Ettől kezdve mint fegyintézeti vezető folytatta

az életét, 1945-ig. A bécsi döntés az erdélyi Besztercén ért minket. Csodálatos történelmi városka; a Hunyadiak birtoka volt, szép, árkádós főtérrrel, káprázatos XV. századi szász gótikus templommal, sőt még egy korábbi, valamikor katolikus magyar templommal, amit aztán a görög katolikus egyház vett meg. Alapjában szász városka volt. A lakosságának, azt

hiszem, 1940 környékén még több mint ötven százalékáa szász volt, a többiek románok, magyarok. Így az én gyermekkorom Besztercéhez kötődik; körülbelül öt éves voltam ekkor.

Családom régi története is mind Erdélyhez kötődik. Apám családja, a Novákok, valahonnan Morvaországból, Tábor környékéről kerültek ide. A husziták szomorú fehérhegyi ütközete után kaptak letelepedési engedélyt Dicsőszentmártonban és Marosvásárhelyen. A Novák családban az volt a divat, hogy az elsőszülött fiút papnak adták. Egyszer megnéztem a dicsőszentmártoni anyakönyvet, sok időre visszamenőleg találtam a pap nevével a Novák aláírást, tehát valószínűleg igaz, amit a család hagyomány, más Novákoké is, őriz. Ennek alapján nagyapámnak, mint elsőszülöttnak papnak kellett volna lennie. De ő fellázadt, tanító lett Borgoprundon, Beszterce-Naszód vármegyében. Itt egy majálison beleszeretett a Szamosújvárról származó örmény fatelepes unokahúgába, feleségül vette. Később Szamosújvárra kerültek, itt lett igazgató-tanító, így is ment nyugdíjba.

A másik nagyapám a Makkai családból származik. Ez a família lazán kötődik az ernyei (Maros megye) famíliához, de elszegényedett család. Nagyapám, Makkai József, aki megunta a szegénységet, a hét-szilvafás nemességet, mesterséget tanult, bádógosműhelyt nyitott Kolozsvárt. Szépen gyarapodott, s amikor – ez még a század elején volt – valami vásáron, talán Lipcseben, alumíniumlemezeket látott (ami akkor újdonság volt), annyira beleszeretett,

hogy elhatározta: alumíniumedényeket fog gyártani. Prágában talált szakembert, egy Slezák nevezetű művezetőt, Németországból gépeket hozatott, s először öt-hat géppel megindította az üzemet a kolozsvári Hosszú utcában, ez a Dézsma utcának a folytatása.

Én még gyermekkoromban láttam az épület homlokzatán – nem lehetett levakarni –: Makkai József alumínium. Aztán igazi gyárat építettek a Malomárok partján. Talán nyolcvan emberrel dolgozott, s olyan minőségű alumíniumedényeket gyártott, hogy én még ma is abban főzök.

Szóval ez volt a Makkai nagyapám.

Örmény nagyanyám új „mintákat” szőtt a családi szötesbe. Szamosújvárról tudni kell, hogy itt élt a három legnagyobb örmény kolónia egyike, azt mondhatom, örmény város volt. De hát ezek „dühödő magyar örmények” voltak. Már nem beszéltek örményül, csak a legöregebbek, de tartották a maguk szokásait. Inkább vallási kötődés volt ez, büszkén mondogatták,

hogy ők örmény katolikusok, s illet nekik örményül tudni a miatyánkot meg az üdvözlégyet. Talán ők voltak a legnationalistább magyarok. Egészen addig, hogy az a Pongrácz Gergő, aki a játszópark-som volt Szamosújváron, lett a testvéreivel együtt a Corvin-köz főnöke 1956-ban.

Makkai nagyapám is öntudatos magyar volt, amatőr szobrászként megfaragta a Kárpátok védőjét, meg mindenfajta alapítványnak tagja volt, amelyik a magyar kultúrát, irodalmat

Kriszdosz hájrjáv, hájrjáv i merelóc!
Ornyál jehici Hiszusz Kriszdosz!
Áldott húsvéti ünnepeket kívánunk!

Tüzes Bálint

Itt a húsvét ünnepe

sebes a nyúl ülepe
Mindenkinek tojt valamit,
a piros tojást nem hagyom itt...
Asztalomom tészta s rossz bor
Megöntözhet-é egy bozgor??!!

pártolta. Egészen az első világháborúig, mert aztán, úgy látszik, az öreg-

nek a szíve nem tudta elviselni a román átállást – pedig hát a román állam nem bántotta a kapitalistákat, mint ahogy a földbirtokosokat sem bántotta, nem vette el a birtokot, a gyárat, nagy-

apám mégse viselte el, 1921-ben a szíve fölmondta a szolgálatot.

Nagynéném, apámnak legkisebb húga, Lolli néni egy romániai göröghöz ment férjhez. Nagy, Krétáról származó famíliába került. A Novákok szeretettel fogadták be az újabb rokonságot. Nagynéném sógora Stavru bácsi Európa hírvévesztés volt. Párizsi neveltetése okán jellegzetesen európai gondolkodó. Később, a háború után Bukarestben, nagy beszélgetéseim voltak vele.

Hát ilyen volt erdélyi „nagy családom”, ahonnan elindultam 1944 őszén ebbe a temérdek városba, Budapestre, ahol a Honvéd együttes vezetője lettem.

Előszó helyett

Szil-Vay Ingrid költő versei a talán hirtelenül elhagyott, de soha el nem felejtett szülőföldjét, Kárpátalját, szülővárosát idézik. Felelevenítik a rég elmúlt, de emlékezetünk és műveltségünk mélyrétegeiből mégis felsejlő aranykort. Költészete nem természet-közeli, mert ő maga nem csupán beleszületett a természetbe, hanem abban fogant, így maga a természet. Önfeledten dalolja az edeni tájat, álszemérem nélkül éneklő a férfi és nő között felszikkázó vonzalmat, az égi és földi szerelmet, a testiség gyötrelmét és felszabadult örömét. Panteista alkotó, aki leborul a Napisten éltető ragyogása előtt, vagy a Földanya termékeny szent testét tiszteli, akár Szkitiából kijött honszerző őseink, vagy Sinka István, a XX. század sokat szenvedett szilaj pásztor költője. Az őskultúrákkal egy. A magyarba és az örménybe beleszületett, a japánból, etruszkból és egyiptomiból biztos érzékkel merít. Teheti. Az emberiség küldetéses népeinek ősműveltsége egy és oszthatatlan.

Az előtte járó nyughatatlan költő, Erdélyi József megénekelte a magyarok és japánok mesés találkozását, testvériesülését, amit a marker- gének azóta igazoltak. A Kárpátoktól Koreáig kincses temetők jelzik, merre jártak és hódítottak hunos véreink. Szil-Vay Ingrid Koreán túlra, a szorgos naptisztelő japánokra tekint, lényeglátó tömörséggel haiku-ban gondolkodik.

Biztos ösztönnel, jó formaérzékkel illeszti költészetébe az örmény versformákat, klasszikus örmény költők fordításával gazdagítja irodalmi műveltségünket.

Nagyhét szerdáján született, így várja a magyarok és az örmények megváltó Jézusát, a megcsúfolt élet megigazult feltámadását. Földön járó, játékos kedvű költő, de nem földhözragadt: spirituális. Olykor megkísérti a „szent kétségbeesés”. Mégis, ahogyan nem csupán felidézi, de életre kelti régen halott nagyapját, talán még az anyagelvű hitetlenek is hinni kezdenek a feltámadásban.

József Attila Bevezető c. versében Batu khán pesti rokonának vallja magát. Nála ez inkább költői képzelgés, mint valóság. Szil-Vay Ingrid anyai ágon megcáfolhatatlanul Batu khán leszármazottja, tűzről pattant tatár ivadék. (A hagyomány szerint Mátyás király Kalotaszegre telepített tatárokat, innen a mandulaszemű, pompás magyarok a Kalota partján. Úgy látszik, sokat rontottak rajtam Baráthosi Balogh Benedek diákkoromban olvasott turáni könyvei.)

Dédapám, Medvigy Mihály Beregszászon a Beregi Kaszinó takarékosan gazdálkodó, megbecsült elnöke volt, amíg Budapestre, a Kárpát-medence fővárosába ki nem neveztek táblabírónak. Az ő jogán, mint kárpátaljai gyökerű irodalomkutató ajánlom az olvasók figyelmébe az Ungvárról elszármazott, de a Kárpát-medence egységében és oszthatatlanságában sohasem kételkedő, nagyapja szerint hercegi rangú Szil-Vay Ingrid veretes verseit.

dr. Medvigy Endre

„Örmény kultúra a Kárpát-medencében“

Kiállítás, Budapesti Történeti Múzeum, 2013. április 5.– szeptember 15.

A kiállítás a Budapest Történeti Múzeum Vármúzeumában kap helyet, kurátorai Dr. Kovács Bálint (Lipcsei Egyetem, Pázmány Péter Katolikus Egyetem) valamint Pál Emese (Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár). A tárlaton bemutatásra kerül majd az erdélyi örménységre vonatkozó szakrális műtárgyak sora erdélyi egyházi gyűjteményekből. Továbbá a magyarországi közgyűjteményekben lévő a magyarországi örménység történetével kapcsolatos kivételes műtárgyak bemutatását is tervezzük. A BTM intézi az erdélyi műtárgyak restaurálását, a műtárgyszállítást, a kiállítási installáció elkészítését, a külsős kurátorok díjazását, stb. Az Országos Széchenyi Könyvtár az erdélyi dokumentumok restaurálása mellett nemzetközi tudományos konferenciát szervez és kétnyelvű kiállítási katalógust is megjelentet. E rendezvénysorozat, különösen a konferencia aktualitását az örmény könyvnyomtatás 500. évfordulója adja meg.

A rendezvénysorozat támogatói a hazai magyarörmény közösség részéről: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Fővárosi Örmény Önkormányzat, Bp. Főv. II. kerületi-, VIII. kerületi-, Ferencvárosi-, valamint XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat.

Bálintné Kovács Júlia rovata

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (36. rész)

127. Simai Gergely, aki 1829-től Zalatnán, mint tanár szolgált, és 1830-ban szentelték pappá, 1833. február 6-án 26 éves korában már meghalt. Szongott is említi: „végzett teológus, Zalatnára rendeltetett professzornak 1829-ben.”

128. Simai Kristóf, örmény szertartású. Szamosújváron szolgált Szongott szerint már 1777-ben, Ferenczi Sándor szerint 1781-től (1782-től) volt ott káplán, de lehet, hogy ez sajtóhiba, mert alább, Simai Lukácsnál is ezeket az éveket olvashatjuk. Kristóf halálának éve 1790.

129. Simai Lukács, örmény szertartású. Szolgált: 1781 (1782) Szamosújváron

káplán, 1785: Marosvásárhelyen tanár és káplán, 1812: kerületi jegyző, 1823: Szamosújváron plébános, esperes. Meghalt 1838. nov. 29-én, 85 éves korában.

130. Szakács Endre, Csíkszeredában született 1965. december 13-án. Teológiai tanulmányait Gyulafehérváron a Hittudományi Főiskolában végezte, ott szentelte pappá Bálint Lajos püspök 1992. április 25-én. Szolgált 1992: Brassó-belvárosban, majd ugyanebben az évben Gyimesközéplekon káplán, 1999: Bonchidán plébános, 2001: Szamosújváron örmény szertartású plébános, 2006: a Romániai Örmény Katolikus Ordináriátus általános helynöke. *Folytatjuk*

Az 1848–49-es forradalomra és szabadságharcra emlékezünk

Kiss Ernő

Boldogult Törös Tivadar munkatársunk a „Fővárosi Lapok“-ban (1895. október 8, kedd) a következő sorokat adta közre:

Oda lenn, Torontálban, a hol a fálvak és a városok, úgyszólván telve vannak a Kiss Ernőről szóló legendákkal, a Karátsonyiak, Dánielek és Gyertyánffyok kastélyaiban éppen úgy, mint egyszerű házacskákban, avagy nyilvános helyeken, gyakran támad bús beszéd az aradi tizenhárom közül mesés galériájával kitűnt vértanúról, a kinek bitóján azért nem zöldelt ki a borostyán, mert sortűz teríté le őt a halálba . . .

Egyszer ismét róla hallottam. Magasztalták, a rajongás szárnyalásával emlegettek tetteit, és a beszéd közbe olyan adat is vegyült, a mit Kiss tábornok életirója fontosra kell, hogy vegyen, mert nagyon sok találatosság készítheti erre. Egy pár érdekesség, jellemző vonást azonban előre kell vetnem, hogy a Kiss Ernő nagy tragédiáját előidézték körülmény érthetőbb, tisztább képet kapjon.

Az már ismert, mesékbe való bőkezűség volt, melylyel Kiss Ernő elárasztotta ezredét, mint a Hannover-huszárok parancsnoka. Még a külföldön is hire terjedt, hogy az Új-Pécsen parancsnokló huszárezredes miként csináltatott az egész ezrednek a saját költségén egyenruhát; finomat, szépet, hogy egy-egy közhuszárja jobban festett a mondurban, mint egy más ezredből való kadét. Tisztjeit szerette. azok pedig imádták őt. úgy, hogy minden gavallér huszártisztnek egyedüli vágya volt, hogy a Kiss Ernő ezredéhez jusson.

*

Egy alkalommal egy szegény kadétjából hadnagy lett. Abban az időben renge-

teg pénz kellett ahhoz, hogy egy huszártiszt kievpirozza magát. A szegény új hadnagynak minden örömét megkeserítette az a gond, hogy honnan teremse elő azt a mesés összeget? . . . Kiss Ernő, — ki nagyuri passzióval szeretett az ilyen helyzeteken segíteni, pár napra a kinevezés után feketére hívatta magához a hadnagyot.

— Tud tarokkozni ? kérde Kiss a hadnagytól.

— Parancsára!

Az ezredes belenyúlt a dolmányá zsebébe és onnan hamarosan elővett valamit és a sapkája alá rejtette az asztalon.

Az első pártit annyiba játszok, a mennyi a sapkám alatt van! — mondá gyorsan a parancsnok és a szegény hadnagy hüledezése között osztani kezdett és játszott. Kiss Ernő természetesen mindent elkészített . . . és elvesztette a partit, mire fölemelte a sapkáját és ott komolykodott az asztalon teljes valóságában, egy ezres bankó . . .

— Terringettét, hadnagy úr! önnek nagy a szerencséje! — tetette a dolgot Kiss Ernő, de ma tovább nem játszunk, mert még koldus-sá lesz... mondá csillogó szemekkel, a felett való örömeiben, hogy a hadnagyon a nélkül segített, hogy katonai önértetében megalázta volna...

*

Rendkívül szerette egy Plaján nevű főhadnagyát. Derék, magyar érzelmű tisztje vala ez, és mindennapos vendége a Kiss asztalának. Egy izben ebéd után, a házigazda a dohányzóba vonult vissza vendégeivel. Egyik asztalkán, egy káprázatos szépségű hamutartó állott. Telisteli volt rakva drágakövekkel, míg maga a hamutartó az ötvös művészei remeke volt.

Nos főhadnagy úr, fordult társalgás közben kedvencéhez Kiss Ernő, találja ki, mi volt az ára ennek a hamutartónak?

— Nem tehetem, nem értek hozzá, szabdozott Plaján főhadnagy.

— Csak próbálja meg, mert ha eltalálja, önnek adom.

Erre a nagy ígéretre a főhadnagy is összedezte magát, és elkezdett taláalomra számokat mondogatni:

— Ezer forint.

— Sokkal több!

— Háromezer...

— Följebb!

— Ötezer...

— Négyszer annyi! ... segített neki a gavallér házigazda, mire Plaján főhadnagy szinte megszedülve az örömtől mondta ki az előre sejtetett számot:

— Húszezer forint!

— Eltalálta! ... Itt van, az öné!

A szerencsés tiszt aztán évek múltán végig csinálta Kiss Ernő oldala mellett a szabadságharcot és mikor az aradi várból, hosszú fogságból kijött, úrrá tette — a hamutartó.

*

De mielőtt Kiss Ernő is rálépett volna a megszentelt emlékeztető tizenháromnak az útjára, megjelent a temesvári hadosztályparancsnok a garnisonban és megvizsgálta az Új-Pécsen állomásozó huszárságot. A legénység, a Kiss Ernő által csináltatott disz-uniformisban rukkolt ki, hogy annál nagyobb hatást tegyen a legenda szerint — Haynaura. Mikor aztán a bresciai hiéna meglátta a legénységen a tündöklő ruhát, szörnyű düh fogta el és oda fordult Kiss Ernőhöz: — Micsoda komédia ez, parancsnok úr?! Jegyezze meg magának, hogy ez nem az ő felsége uniformisa. Ez

hamis! Az igazi uniformis az, a mit a császártól kaptak.

Ha még egyszer ebben a maskarában látom őket, önt fogom szigorú felelősségre vonni! Adieu! . . .

És éppen sarkantyút akart adni a lovának, midőn a Kiss Ernő hangját hallja, ki idegesen szólt oda segédtsíjének :

— Főhadnagy úr! Vegye tudomásul jövőre, hogy mikor én tartok szemlét a legénység fölött, akkor díszuniformisban vonuljanak ki, ha pedig a hadosztály parancsnok úr jön, akkor komisz ruhában kell kirukkolni... Értette, főhadnagy úr?!

Kiss Ernő Nagybecskerek főterén állt szobrának feje, a Városi Múzeum tulajdona

Haynau tajtékozott a düh-től, midőn e szavak után Kiss Ernő szalutált neki és szó nélkül ellovagolt... El is követett mindent, de nem tu-

dott Kiss Ernő ellen semmi fegyelmi büntetést kivinni, mert föl, egész az udvarig ismerték a nábob-parancsnokot, a huszártisztek eszményképét.

*

De jött a bosszú napja.

Kiss Ernő olt ült az aradi vár kazamatáiban a többiekkel, kiket eljegyezték a vértanú halálra. Haynau pedig Budán ítélte, és terjesztett kegyelemre a nemzet vasrvert nagyjai közül, a kit akart. És a míg Világos után a Kiss Ernő kincseket érő ezüst- és aranyeműi is osztrák hadizsákmányul kerültek Temesvárra, és onnan senki se tudja — hova... azalatt Haynau nagy gondja volt a Kiss Ernő sorsára, és habár előkező kezek nyultak igen magasra, hogy azt az embert a ki eszményképe volt a lovas-katonaságnak, és a ki annyit áldozott egykor a hadseregért — megmentsék — a fogságnak, hasztalan volt.

Az 1848–49-es forradalomra és szabadságharcra emlékezünk

Rukkoltassa ki most komiszban a huzsárjait...

Az első sortüz csak térdre ejtette Kiss Ernőt és bekötött szemekkel, testében három golyóval így várt tovább.

A vezénylő őrnagy halálsápadtan, alig tudta a második sortüzet rávezényelni a hősök hősenek a testére.

ARMENIA-1900 (Eredeti írásmódban)

Czetz Jánosra emlékezve

Kedves Bálintné Kovács Júlia!

Mindenekelőtt szeretném megköszönni a hozzám eljuttatott Erdélyi Örmény Gyökerek füzeteit. Minden számnak örvendek, mert általuk értékes ismeretekkel gazdagodunk az örmény történelmi múlttal kapcsolatosan és jobban megismerjük az erdélyi örmény gyökerekkel rendelkező családok jelenlegi és múltbeli életét... Ha van lehetőség a füzetek küldésére kérem, küldjék a továbbiakban is, ezeket örömmel olvasom és gyűjtöm, de ha a továbbiakban erre nem lenne lehetőség, akkor az Interneten (e-mail-en) fogom elolvasni. Sajnos tudomásul kell vennünk, hogy az anyagi lehetőségek egyre korlátozottabbak.

Szeretnék Önnek néhány sort írni a Gidófalván, Sepsiszentgyörgytől 10 km-re levő községben látható emlékekről, melyekkel a község Czetz Jánosra, az örmény származású 1848-49-es szabadságharc honvédtábornokára emlékezik. Itt ebben a háromszéki faluban született 1822. június 8-án Czetz János. A falu központjában a községháza falán erre emlékezteti a járókelőket az ott elhelyezett emléktábla. A gyermekek és fiatalság tudatában azért él elevenen a nagy tábornok emléke, s a község iskolája is a nevét viseli. Maradandó élményt jelent az oda látogatóknak az 2012. április 11-én tiszteletére berendezett és átadott új Emlékszoba. Emlékszoba azelőtt is volt, szerényebb körülmények között berendezve, de ez a mostani jelentősen kibővült a budapesti Hadtörténelmi Múzeum által adományozott értékes anyaggal. Az emlékszoba falain a tábornok életét bemutató szemléltető táblák vannak, a dokumentumok, könyvek, iratok, családi fényképek stb. megfelelő asztalokon, íveg alatt láthatók és kérésre tanulmányozhatók. Az emlékszobával szemben van a műemlék református vártemplom, melynek cintermében emlékkopjafa van. Ezt a kopjafát Czetz János halálának 90. évfordulóján, 1994-ben avatták. Ugyanakkor Petri János, a falu volt tanácsi titkára és Kelemen József sepsiszentgyörgyi tanár Czetz János Emlékfüzetet szerkesztett, melyet 500 példányban adtak ki a magyarországi Tiszaföldváron. A fent leírtaknak, valamint az évenkénti megemlékezéseknek köszönhető, hogy a falu nagy szülöttjének emléke és szelleme elevenen él a gidófalvi emberek tudatában.

Ezen levélben mellékelek néhány általam készített felvételt Gidófalváról és az Emlékszobáról, melynek meglátogatását az ide látogatóknak bátran merem ajánlani.

A BTBT (Bálint Tibor Baráti Társaság – szerk.) tevékenységét az Internet és az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetei által figyelemmel kísérem, de sajnos tevékenységébe a távolság miatt és, koromnál fogva (80 évesen), már nem tudok aktívan bekapcsolódni. A támogatási díjat postán az ön címére küldöm.

Dr. Wotsch Gyula nyugdíjas főorvos

Írták: dr. Kallos Lajos és dr. Kerekesházy József – a heraldikai részt dr. báró Nyáry Pál (1937)

Abedik gróf csodálatos élete*¹

(3., befejező rész)

A férfikor

Abedik Péter nagyon megkedveltette magát a sah udvarában. Szolimánnál is megmaradhatott volna, ám ő elkívánczolt. Sikkerrel befejezván a rá bízott diplomáciai feladatot, előbb a perzsa kereszténység fővárosába utazott. Itt vette fel a kapcsolatot az ecsmiadzini Jákobbal, és nemskára az örmény katolikoszok székhelyétől nem messze eső Nasirvánban jelent meg. Itt egykori követtársa, Máté pap lett az érsek. Abedik mintegy három esztendeig élt ebben a városban, életének talán legmozgalmasabb idejét töltve el itt. Kapcsolata az érsekkel kitűnő volt, s jelen lehetett akkor is, amikor a római pápa követe, Piscopus megérkezett. A két férfi között azonnali volt a megértés, s Piscopus a későbbiekben is egyengette Abedik útját. Amely egyre kalandosabbá és veszélyesebbé vált.

Az európai városok felé indult a két férfi, és az őket kísérők kis csapata. Az út Oroszországon keresztül vezetett. Örökösen tartani kellett attól, hogy a tatárok rájuk rontanak, s a kemény orosz tél is erősen szorongatta a kis csapatot. Mikor Moszkvába értek, legelőbb is kényelmes szállást keres-

* Eredeti írásmódban

¹ Az Abedik családnév további névváltozatai az egyes forrásokban: Abedick, Bedic, Bedick, Bedik, Petik. „A név örmény eredetű. Helyes alakja Abedik, miután pedig keleti nyelvben a „b” betű áthasonul s azonos kiejtésű a „v” betűvel, ugyanaz a név ma Avedik alakban is feltehető.” (Dr. Kunos Ignác)

tek, ahol az európai követeket fogadni tudják majd. Erről az időszakról nagyon kevés adat maradt fenn, így nem tudni azt sem, hogy vajon a cár fogadta-e a követeket vagy sem.

1677 nyara már Bécsben találta Abedik Pétert és Piscopust. Az udvarban a megszokott királyi pompa fogadta őket, maga Lipót, ha nem voltak a vendégei, azonban patriarkális egyszerűségben élt a Hofburgban. Mindazok a műkincsek, amelyek a Habsburgok évszázadok óta felhalmoztak, el voltak zárva a hétköznapi használattól. Abedik és Piscopus előtt egy új világ tárult fel. A szolgálattévó kamarás intésére feltáruhtak az ajtók, és a két követ ott állt a kor egyik leghatalmasabb uralkodója előtt.

A mély meghajlásokra Lipót keskeny, göndörparókás fejét kissé megbiccentette, és a jelenlévő udvari méltóságok és egyházi férfiak előtt a követek előadták jövetelük célját, azaz azt az óhajt, hogy a fejedelmek és uralkodók támogatásával hozzák létre a szövetséget, amely kiűzi a törököt a keresztény Európából.

Sorra kapták a meghívásokat nemcsak a Bécsben székelő pápai nunciustól, aki aztán a későbbiek folyamán a Szent Liga létrehozásában s Lipótnak a háborúra való rábeszélésében is fontos szerepet játszott, hanem a bécsi politikusoktól is. Wallenstein Károly gróf, sőt, a gögös Dietrichstein herceg is meghívták őket palotáikba. Sor került a tisztelgésre Eleonóra anyacsásznéné előtt is, aki nagy érdeklődést mutatott a

küldetés iránt, s fogadta Abediket Lipót felesége is.

Az idős Piscopus egy idő után elutazott Rómába, Abedik azonban Bécsben maradt, ahol „az örmény perzsát” különös érdeklődéssel és tisztelettel vették körül. Írással töltötte az idejét, kalandjait, addigi életét vetette papírra. Így készült el Cehil Sutun¹, amelyet a királynak dedikált, s amelyben a magyarokról is sok szót ejt. A mű 1678-ban jelent meg, a bécsi egyetemi Voigt nyomda gondozásában, latin, perzsa, arab és gót betűkkel, Lipót születésnapjára.

Abedik kedves bizalmasa lett a királynak, és a belső köröknek, s élvezte bizalmukat. Sokat utazott Róma és Bécs között, de ellátogatott más európai nagyvárosokba is, ahol tovább terjesztette a Szent Liga elveit és ügyét. 1680-ban azonban már nem mentek olyan jól az ügyek, s egyre kevesebb pénzt folyósított az udvar is a tárgyalásokra, Abedik nem egyszer erélyes sürgetések után kaphatta csak meg járandóságát. Szaporodtak az ellenségek is, akik ahol lehetett, borsot törtek az „örmény-perzsa” orra alá, és igyekeztek őt kiszorítani az udvarból.

Abedik magyar grófsága

A Bécsben élő főméltóságok, akiknek, mint például a Batthyány-rokon Strattmann kancellárnak, számos magyarországi vonatkozásuk volt, egyre jobban ráirányították Abedik Péter figyelmét Magyarországra. A grófi diplomát abban az időben kapta meg, amikor Buda még török kézen volt.

Abedik sokat tett az ország felszabadításáért, és részese lehetett annak az örömmámornak, amikor Szobienszki János 26 ezer embere és Lotharingiai Károly ötvenezer harcosa felvette a harcot a 250 ezres török sereggel. I Cehil Sutun – Negyven oszlop csarnoka (1678, Viennae) A könyv a perzsa sahol.

Európa minden részéből érkeztek a segítségük, a pápa két alkalommal kis kérte a saht, támadja meg a szultánt, sőt, Etiópia császárához, és Arábiába is követeket mentesztett hasonló kéréssel. Ennek az izgatott szervezkedésnek részese volt Abedik, akinek diplomáciai szolgálatai hatásosak voltak.

Magyarországi megtelepedése sem volt kevésbé kalandos, mint egész addigi élete. Előbb Zayugróczon szeretett volna birtokot szerezni, utóbb azonban a Heves megyei Gyöngyöspatát kapta meg. A birtokszerzés körülményeinél nem elhanyagolható az a tény, hogy nem „céhbeli” vidéki magyar földesúrról volt szó, aki könnyedén megtudhatta volna, melyik birtok és mikor szabadul fel, s válik adományozhatóvá. De számos jól értesült fiskális akadt, akik megfelelő honorárium ellenében szállították az információkat. Így esett a választás előbb a vadregényes magyar Felvidékre, Zayugróczra. A Zayaknak, ennek az ősi, magyar protestáns mágnás családnak fehérfalu, „castellumnak” nevezett sziklavárában óhajtott Abedik a lábát megvetni. Azonban a helyzet másképpen alakult. Zay András befolyásos atyafisága valahogy kijárta, hogy bennmaradhattak Ugróczban, Abedik tehát elesett a lehetőségtől. Más birtok után kellett néznie. Választása most már a töröktől való visszafoglalás határmezsgyéjére eső országrészekre esett. Felhívták a figyelmét a később egységessé fejlődött heves megyei pathai uradalomra. Patha – a régi összeírások és földrajzi munkák nevezték így Gyöngyöspatát – a gyöngyösi járásban, a Mátra hegység lábánál terült el. Festői hely volt ez is, a Havas, a Várhegy és a Kecskető alatt elterülő virágos völgyben, az Ár és a Nagypatak mellett. Az adománylevelet a linzi várban, 1684. január 14-én írta alá Lipót, s látta el pecsétjével.

Az oklevélben külön utalás történt arra vonatkozóan is, hogy Abedik ezután használhatta a „pathai” előnevet. Abedik tehát magyar földesúr lett.

Mégsem található számottevő utalás Abediknek gyöngyöspatai korszakáról, ennek oka alighanem az, hogy a térségben rajta kívül még számos birtok akadt: így például báró Haller Sámuel, aki 17, a Bossányi család, a Huszárok, Sótérek, Repeczkyek, akik öt-öt és Vay Ádám, aki két telket birtokolt Pathán, ahol ezeken kívül még a lelkesnek is jutott számottevő ingatlan.

A grófi diploma szerint Abedik Péter címere így festett: egyszer vágott, kétszer hasított pajzs, az első kék mezőben arany nap, a második vörös mezőben húsvéti bárány, a harmadik kék mezőben ezüst hold, a negyedik arany mezőben koronás, három bikafő, az ötödik vörös mezőben halmon nyugvó katonai pajzs, a hatodik arany mezőben három méh. Az ezüst szív-pajzsban kétféjű sas. Pajzstartók: két koronás, arany oroszlán, a pajzs fölött perzsa turbánt viselő férfifő.

Ez a keletiesen pompás címer híven tükrözte tulajdonosa egész, mozgalmas életét és működését. Kidomborodott belőle egész egyénisége, származása, hiszen a címerek „beszélnek”, csak olvasni kell tudni belőlük.

Az első benyomás kétségtelenül a szembeötölő perzsa jelleg, amelyet a pajzs fölötti, szakállas perzsa alak, az aranysugaras nap, és hold domborítottak ki. A címeralakok Abedik régi, keresztény nemesi családjának emblémái voltak, amint azt az adománylevél külön hangsúlyozott is. A király a régi címert bővítette ki és erősítette meg csupán. A bécsi Heroldamt címerfestője valószínűleg Abedik kifejezett kérésére az adományozott keleti származását kívánta kihangsúlyozni azokkal a bővítő mo-

tívumokkal, amelyekkel a címer megnagyobbodott. A keleti származásra vallott a bikafő is, amely a régi balkáni fejedelmek címereiben is gyakorta szerepel. Bikafővel találkozhatunk némely magyar család – például a Balassa, Palásthy, Barna – címerekben is.

A legérdekesebb azonban kétségtelenül a Habsburgok kétféjű sasával díszített ezüst szív-pajzs, amely azt hangsúlyozta, milyen megbecsülésben állt a címer tulajdonosa a császárral. A jogot, hogy e szimbólumot használhassák, ugyanis külön császári adomány biztosította.

Abedik eltűnése

Pathai gróf Abedik Péter haláláról semmit sem tudunk. Szinte hihetetlen, hogy ennek a magasra emelkedett, Európa-szerre ismert diplomatának és magyar mágnásnak elmúlásáról semmiféle feljegyzés nem maradt fenn. Abedik Péter utolsó követjárása, azaz 1684-ben szinte teljesen eltűnt, – legalábbis a korabeli följegyzésekből. Mint ahogyan arra nézvést sem maradtak fenn okiratok, hogy megnősült-e vagy sem, voltak-e lezármazottai, vagy sem. Tény azonban, hogy a XVIII. századi iratokban az Abedik név már nem szerepel. Adat tehát családalapításról nincs, az esetleges utódoknak felderítése lehetetlen, és a történelem folyamán eddig még soha senki sem jelentkezett azzal, hogy ő maga, vagy a családja Abedik leszármazott voltna.

Abedik Pétert méltatlanul felejtették el, mint diplomatát, főurat, és méltatlanul, mint gondolkodó, író embert. Fő műve – a *Cehil Sutun* – mellett számos más munkán is dolgozott, így például könyvet írt A hit növekedéséről címen, amely egyházpolitikával foglalkozott. Diplomáciai jelentései, útirajzai is érte és eleven szellemű embert tükröztek.

Éble Gábor

A szamosujvári Verzár család*

(3., befejező rész)

Verzárok a pályán

Verzár Oxendiusz, Verzár Lukács botusáni kereskedő fia (1652—1715), a hittudomány doktora, aladai püspök (kinevezése 1690 okt. 3. fölszentelése 1691 jul. 30), az erdélyországi örmények apostoli vicarius (1690-tól), és Szamos-Ujvár város alapítója.

Verzár Lukács, Verzár István szamosujvári kereskedőnek és nejének .... Dolváthnak fia (1701—1778) 1736 július 6-tól szamosujvári plébános, főesperes, majd kanonok. A nemesi diploma kiemeli érdemeit.

Verzár Oxendiusz, Verzár Györgynek és nejének, Mechtildának fia (1747—1813), szamosujvári örmény katolikus pap, mint ilyen egy ideig Arad vármegyében tartózkodott.

Verzár István, Verzár Mártonnak és nejének Baraczházi Capdebo Annának fia, (1825—1903). Előbb Pócs-Petriben volt plébános, 1879 február 23-tól Nyiregyházán esperes-plébános.

Thaliának is van egy papja a Verzár családból. Ez Verzár Zoltán színész, Verzár Béla posta- és távirdafelügyelő fia, ki 1914-ik év tavaszán Budapesten végezte az országos színésziskola tanfolyamát.

Verzárok az orvosi pályán

Verzár Joachim, Verzár Györgynek és nejének Karácsonyi Zsuzsannának fia, 1831-től 1838-ig Pesten gyakorlóorvos volt és 1839-től 1849-ig Torontál vármegye főorvosa.

Verzár János, Verzár Istvánnak és nejének Bogdanovics Máriának fia (1781—1846). Bécsben végezte tanulmányait, ott nyert 1807-ben orvostudori diplomát és 1811-től 1846-ig szülővárosában Szamos-Ujvárt ő volt az első örményajkú gyakorlóorvos. Mint tudós és jeles orvos közkezdveltségnek örvendett. A szegényeket rendszeresen ingyen gyógyította.

Verzár Joachim, Verzár Mártonnak és Baraczházi Capdebo Annának fia (1821—1889), orvosi tanulmányait a bécsi egyetemen végezte, azután Budapesten a Szent Margitszigeten volt fürdőorvos.

Verzár Gyula, Verzár Istvánnak és nejének Csik-Somlyói Csiky Erzsébetnek fia (1845—1899), mint orvostudor Aradon volt gyakorlóorvos, utóbb visszavonult dombegyházi birtokára, hol neje, született Jakabffy Hermina úrasszony még él.

Verzár János, Verzár Mihály bérlőnek és Csik-Somlyói Csiky Johannának fia, született: 1859 március 11-én Maros-Vásárhelyt. Mint orvostudor gyakorlóorvos volt Oraviczabányán, hol 1913 augusztus 11-én meghalt.

Verzár István, Verzár Mihály bérlőnek és Csik-Somlyói Csiky Johannának fia, született: 1877 augusztus 19-én Kis-Lekenczén. Orvostudor, gyakorlóorvos Nagy-Váradon, a Biharvármegyei közkezdveltség osztályfőorvosa és a nagyváradai jogakadémia törvényszéki orvostan előadója.

Verzár Gyula, Verzár Sándor törvényszéki tisztviselőnek és nejének Koncz Annának fia, született: 1886 márc. 22. Gyula-Fehérvárt. Orvostudor. Jelenleg Budapesten egyetemi tanársegéd.

Verzár Ödön, Dr. Verzár János oraviczabányai orvosnak és 2-dik nejének Ivackovics Zsófiának fia, született: 1890 nov. 21-én Oraviczabányán. Orvostanhallgató a kolozsvári egyetemen.

Verzár Katalin, Verzár Béla posta- és távirdafelügyelőnek és nejének Revega Bertának leánya, született 1891 nov. 20. Budapesten. Gimnáziumi tanulmányait kitüntetéssel végezte, jelenleg (1914-ben) szigorló orvostanhallgató a budapesti egyetemen.

Verzár Márton nagykereskedő a debreceni vásáron

A nemességszerző **Verzár Márton** szamosujvári nagykereskedőről érdekes emléket őriz a gróf Károlyi nemzetség levéltára: Ez, Verzár Mártonnak 1760 január 4-én Debreczenben sajátkezűleg kiállított számlája 40 darab citromról. A citromokért gróf Károlyi Antal várkapitánya Nagy-Károlyból gyorsfutárt küldött a debreczeni vásárra. A futár a várkapitány utasításából Hatvani Istvánhoz, a hírneves debreczeni professorhoz fordult, adna neki segítséget, mivel ő nem ért a citrom vásárláshoz. A 40 citromot megvették, darabját 10 krajczárjával, együtt pedig 6 rénes forint és 40 krajczárért és Hatvani sajátkezűleg írta a számlára a következő értesítő sorokat: «Ezen expressus kérvén engemet, küldjek valakit velem, mert ő a vásárláshoz nem tud: az öcsémet küldöttem el, úgy vették a citromot. A nemes városnak is azon áron és nem különben adta. D. 5. jan. 1760. Hatvani István mpr.»

A citrom akkor még nagyon drága portéka volt nálunk, mert egy citrom árán 3 itcze jó bort lehetett kapni; azért is hangsúlyozza Hatvani, hogy a kereskedő a citromot Debreczen városának sem adta olcsóbban.

Mivel ezen érdekes okiraton Verzár Mártonnak a sajátkezű névalírása is rajta van és az egész számlát ő maga állította ki, mint családi emléket közöljük itt hű hasonmásban.

Verzár Mária

Verzár Joachimnak és nejének Govrik Veronának leánya, 1795 február 8-án Karácsonyi Emánuelhez ment férjhez. Mindkettőn emberséges emberek voltak. Gyermeük nem volt és így a családi boldogság helyett lelkükben a legnemesebb érzelem, az emberbaráti szeretet ütötte föl sátorát. Férje 1800-ban alapította Szamos-Ujvárott az előregedett szegények házát és ispotályát 20,000 forinttal, ő maga pedig 1818-ban ugyanazon célra 7600 forintot adott és a szegény árvák részére 38,000 forintos alapítványt tett.

A kék Verzárok

Karácsonyi Emánuelné édes testvére Verzár Márton szamosujvári, utóbb aradi kereskedő és kunágotai bérlő 1806 febr. 17-én lépett házasságra Baraczházi Capdebo Annával, kivel igen boldogan élt előbb Szamos-Ujvárt, utóbb Aradon. Egyszer a neje nagy beteg lett és a kétségbeesett férj a szamosujvári kálvária hegyen azt a fogadalmat tette, ha szegény nagybeteg felesége meggyógyul, hét esztendőig «Mária gyászt» visel. Neje szerencsésen felgyógyult és ő a fogadalmat híven megtartva hét éven át kék ruhában járt, a miért elnevezték öt kék Verzárnak és utódait kék Verzároknak.

* Budapest, Franklin-társulat nyomdája, 1915. Eredeti írásmód

Az Isten 15 gyermekkel áldotta meg őt, kik közül öt zsenge korban elhalt. Négy fia közül egy a papi pályára lépett, három pedig nőlen életet élt és így családja fiúágon kihalt. A hat leány: Veronika, Mária, Luczi, Anna, Margit és Rebi, mindannyian férjhez mentek. Veronika ki Csasz Bogdáné lett, megőrizte azon leveleket, melyeket édes atyja hozzá és férjéhez Nagy-Bányára intézett. Ezen levelek rövid bepillantást engednek a kék Verzár lelki világába és megvilágítják a család életviszonyait.

Kunágotáról 1830 január 12-én értesíti vejét és Veronika leányát «Kedves Fiam Uram és kedves Leányom megszólítással:

«Ime mostan közelebről elmúlt esztendőben november végével elmenvén tordai, szentmiklósi vásárra nagy fáradsággal azon nagy hidegekben, a hol is sok költség után vásárolván drágán 78 ökröt, azok nagy szomorúságunkra 26a decembris betegen érkeztek meg a tanyára: Kunágotára. Ezek kimenetelét már mostan egészen leírhatom, mivel én ezen levelet 12a januári kezdettem írni, de mai napon 9a februári be akarom fejezni.

Minekutána 3 hétig ezen ökrök betegeskedtek volna, még nagy szerencsénkre csak 31 ökör döglött meg, 36 a betegségből kigyógyult, 11 hála legyen a Teremtőnek, meg nem betegedett. Már régebbi ökreink is, 200 a mi kezünkben vagy, hála legyen a Teremtőnek, hogy egészségben megtartotta. Másrésről az is egy nagy akadály és baj, hogy itten körülöttünk a nemes vármegyék meg nem engedik semmi szín alatt marhát, ökröt egyik megvéből a másikba hajtani, és így a mi kereskedésünk egész hallgatásban vagy. Jó az Isten jót reméljünk és ő szent Felségét kérni meg ne szünjünk. Szerető hű atyátok Verzár Márton s. k.»

A marhakereskedést testvéröccsével Joachimmal együtt űzte. Öt év mulva ar-

ról értesíti vejét, hogy (a kor szokása szerint) többen társaságba álltak és marháikat jól eladták Bécsben. «Ezen közelebről elmúlt nyáron — írja levelében — a többi közt még a mai napon is körülöttünk uralkodó marhabetegség, marhadög nagyon megrémített, hanem áldassék Istennek szent neve, nékiünk semmi legkisebb és a többi kereskedőnek is nevezetes kárt nem tett. Mostani világon semmivel sem lehet igen dicsekedni; azonban áldassék Istennek szent neve az idén eddig közösen volt marháinkat meglehetősen eladogáltuk, mivel egy magyar uraság, azonban marháival kereskedő, T. Atzél János, Balta János, két Márkovics testvér, gergyói Czifra urak és mi ketten társaságban állván, Bécsben meglehetősen adtuk el ökreinket, júniustól kezdve hetenkint egy-egy falka ökröt felhajtván Bécsbe november 9-ig. Már mostanában nincsen semmi jószágunk. Birkáinkat is eladtuk. Semmi közös jószágunk nincsen, csak 14 nem igen nagy kalangya, vagy boglya szénánk és 1929 hold pusztánk van még öt esztendei árenda mellett írásosan. Joachim öcsém 4 hujus érkezett meg Szamos-Ujvárról Aradra, hogy a köztünk levő osztályt Isten segedelmével végrehajthassuk.» (A szamosújvári házukon osztozkodtak.)

Mártont 1833 nyarán nagy csapás érte, elvesztette nejét, a kit rajongóan szeretett. Halálát szeptember 10-én Aradon kelt levelében így írja meg Veronika leányának: «Noha elfelejtethetlen és orvosolhatatlan nagy az én fájdalmam és szomorúságom, mégis hozzátok viseltetett atyai szeretetem annyira kényszerített, hogy bűtől, bánattól ellankadt kezembe vegyem ezen gyászos pennámat és nékem elfelejtethetlen kedves Anyádnak, közszeretetet és tiszteletet érdemlett Anikómnak gyászos haláláról akarnálak titeket tudósítani, mely 27a Augusti Pesten, 12 napi bete-

geskedése után keresztényi módon, buzgó ájtatossággal minden szentségek felvétele után történt.» (Hamvai a kerepesi temetőben.)

Mennyire szerette gyermekeit, kitűnik Veronika leányához 1833 nov. 23-án Szamos-Ujvárról írott leveléből. «Nem adhatok elegendő hálát Isten ő szent Felségének — írja leányának — hogy engemet ennyire enyhít búmban és szomorúságomban. Egészséges vagyok hála Istennek. Aradon lévő testvéreidet: Luczikát, Margitot, Istvánkát és a kis (9 hónapos) Rebit mind jó egészségben hagytam. A kis Ninának és Terczinek Baraczházán, másoknak Pesten micsoda jól vagyunk dolguk, azt meg nem irhatom elegendőképpen.

Kedves édes gyermekeim, már én mostan, hogy Isten ő szent Felségének úgy tett, hogy az én ártatlan kedves báránymat, az én kedves életempárját (megreped a szívem) elvesztettem, Isten után bennetek vagyon egész örömem. Kérlek tehát kedves gyermekeim, hogy a kiktől ezután meg akarok örvendeztetetni, nehogy megsomorítottassam. Legyetek Istenfélők, jó példával józan életűek. Ha akarjátok, hogy Isten benneteket megáldjon, a szüleiteket megbecsüljétek, tiszteljétek és szeressétek; mert Isten áldása nélkül hiába futunk, fáradunk. Ha tehát szeretitek ti magatokat és gyermekeiteket és akarjátok, hogy szerencsések legyetek e világon is: tiszteljétek szüleiteket. Te pedig édes leányom legyél jámbor, nem pedig — mi a mi familiánknak betegsége — indulatos! Légy jó és takarékos gazdasszony a magatok hasznáért és így magad

jó és példás viseleted által mindnyájának szeretetét megnyerhessed, hogy ezek által nekem nagy vigasztalásomra lehess és többi testvérednek jövő szerencséd, boldogulásod előmozdíthassad.»

A nemeslelkű kék Verzár 1837 április 13-án írta utolsó levelét vejéhez: Csasz Bogdánhoz Aradra. Azután nemsokára nyomtalanul eltűnt. Egy napon gyermekeitől a szokottnál érzékenyebben elbúcsúzott és útra kelt, az utolsó útra, mert többé vissza nem tért. Azt mondják, neje utáni mély fájdalmát nem bírta tovább elviselni és a Maros folyóba vetette magát.

A közéletben szereplő Verzárok közül még a következőket említjük meg:

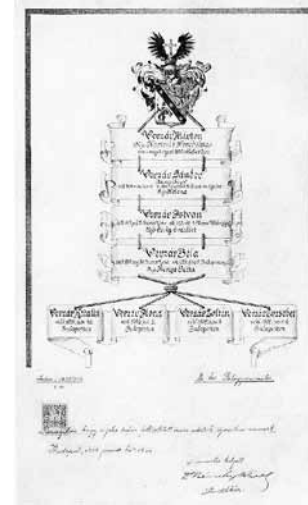
Verzár Béla

Verzár Istvánnak és nejének Csik-Somlyói Csiky Erzsébetnek fia, született 1850 augusztus 30-án Szamos-Ujvárt. A gymnasiumi tanulmányait szülővárosában, a jogi tanulmányokat Budapesten végezte, több évig patvarista volt, azután a magyar királyi posta-

szolgálatába lépett; jelenleg posta- és távirdafelügyelő Budapesten.

Harminczkét évi lelkiismeretes és hasznos szolgálataira való hivatkozással 1914 január havában családja részére a «Szamosújvári» nemesi előnév díjmentes adományozásáért folyamosított Ő Felségéhez. Kérleme, az ily ügynek szokásos lassú menete és a közbejött háború miatt, még eddig nem nyerhetett elintézését.

(Szerk: a könyvben a továbbiakban számos okirati dokumentum található.)

Verzár Béla nemesi ősfája

A Hosszú az nem Srég

A Budavári Örmény Nemzetiségi Napon a Márványmenyasszony három terme és nyitott ajtaja várta a látogatókat. Nem hiába, mert a csilláron is lógtak.

Február 23-án szakadt az eső, mégis sok gyermek vett részt a délelőtti kódexműhelyben. Még Sopronból is érkeztek kis alkotók. Nyolcszáz évet ölelt át az a sok kis apró kéz, amikor kezébe vette a sodort rézhuzalt vagy az ecsetet, dúcokat. Erős identitástudattal simulunk bele a világba mi, magyar-örmények, ha a

harmadik helyezett *Sinka Sára* örmény madarat rajzolt, s az „itt vagyok én” rajz pedig életeli piroszínű volt. *Sasvári Alíz* három rajzzal, köztük egy harmóniában festett, ívelt madárral – talán a kolostorok kőmadarai –, rajzával nyert második helyezést. *Füleki Anna* a verseny győztese, aki mind rajzban, mind ötvösművészetben szépen és gyorsan dolgozott. Rajzán sötét színnel

állt a kereszt, szilárdan, dombtetőn. Igen, az örmény nép a világ első keresztény népe. S e szép jelkép mellett a zöld abroszon csillogott a csigavonal formájú sodrott rézgyűrű és karkötő –, kecsesen, akár több ezer év óta az örmény nők karján.

Elragadóan kedves a *Haik Viktória és Takács-Kiss Zsuzsanna* gyermekszínháza, ahol a gyerekek szereplőkké válnak. Ügyesen kezükben tartják az előadás vezérfonalát, s közben szép beszédre, énekekre tanít-

ják a gyerekeket. A nagyszülők, szülők számára is élmény.

16 órától a Krisztina terem adott helyszínt a már hagyományos vidám előadásnak. Micsoda szerencsés találkozás! Mály Gerő alakításai nyomán eljutottunk *Nóti Károly* bohózataihoz. Mintha mindig is

A gyermekek a Márványmenyasszonyban

ezt kerestük volna, mert „Lepsénynél még megvolt!”

Sziporkázóan szellemes, derűs, pezsgő előadást hallottunk *Tarján Tamás* egyetemi tanár, színház-esztéta, színikritikus vezetőjében mind a szerzőről, mind az előadóról. Külön kiemelte az előadás rendezőjére, *Szöke Istvánra* jellemző „nyúzó” humort, utalva a *Mindenkit megnyúzunk* hatalmas sikert kiváltó – Miskolci Nemzeti Színház – előadására, rendezője Szöke István volt.

S mint a meghívó hátoldaláról olvashattuk: „Nóti Károly a magyar Kabaré és egyben az egyetemes magyar színházművészet csodás alakja. A 20-as évek után olyan mederbe terelte a pesti kabarét, mely ámulatba ejtette közönségét a Teréz-körúti Kabarétól Torontón át Párizsig.

Bejárta Amerikát, Európát, és ontotta a ragyogó kabarékat, melyeknek mélyén igazi színpadi alakjaiban a jeges örület bujkál. Amíg lesz Pesti Kabaré, addig lesz Nóti Károly is.” (Szöke István). És kezdődött az örület! – A nagy költő Rabindranath Tagore több generáció ivómércéjévé vált –, az ötlet a Nótié! Az optikai csalódás *A csillár* jelenetben végzetessé válik. A békés panzió örültek háza, ahol mindenki „emberből van”, és ezért nem lehet megfélemezni az indulatokat.

Flórián Antal most is elegáns, komédiázó, szeretni való és tiszteletet ébresztő színész, túl a 70-en!!! *Simon Andrással* közönségünk most ismerkedik közelről. Szó sze-

Tarján Tamás

rint. Hihetetlen, hogy a Pesti Magyar Színház színpadán is van, meg karnyújtásnyira tőlünk is. Energia, humorérzék, kisugárzás, – talán még a Háromszéken honos felmenőktől mentette át Magyarországra. A Hosszú az nem Srég, mert tavaly még Srég volt, de az idén már Hosszú lett: *Máté Krisztinán*. Jó újra látni őt színpadon, a mi közösségünkben. Éles alakításai, szép zengésű hangja, a színpadi játék iránti precizitá-

sa nagy öröm partnernek, nézőnek. *Németh Anna* olyan csábos volt, mintha nem a férjét hívta volna reggelizni! Vagy éppen ezért?

Nótit nehéz próbálni... sőt, Kulhaneket! Mert sokszor az eltalált hangsúly miatt nem tudom nevetés nélkül mondani a legjobb poénokat. Hogy Szöke István jól érti Nótit, azt a közönség hullámmozgása igazolta. A siker nagyon nagy volt.

A *Gáti-Németh Duó* megbízhatóan egészítette ki az előadást, hisz a mérce évről évre magasabb.

Ez a Nemzetiségi Nap jól sikerült. Köszönjük elsősorban Budavári Önkormányzatnak, amely támogatta pályázatunkat. Köszönjük *Dr. Jeney Jánosné* alpolgármester-asszony értékelő szavait, melyből az örmény közösség iránti megbecsülés és őszinte érdeklődés sugárzott. Köszönjük a tombola felajánlásokat, különösen *dr. Issekutz Sarolta*

A fellépő művészek

A Budavári örmény farsang közönsége

elnökasszony változatos könyvajándékait, amelyek az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület gyönyörű, értékes kiadványai voltak.

Ha Isten megadja, s élünk, jövőre már a Hetedik Nemzetiségi Napon találkozunk a Várkerületben!

Várady Mária

Wass Albert

Te és a világ

„Gondolj arra, hogy meztelenül jöttél erre a világra és meztelenül térsz belőle vissza. Vendég vagy ezen a földön. Csak az a Tied, amit a bőröd alatt hoztál és elviszel. Gazdag, aki egészséges. Aki erős. Aki nem szorul másra. Aki föl tudja vágni a fáját, meg tudja főzni ételét, meg tudja vetni ágyát és jól alszik benne. Aki dolgozni tud, hogy legyen mit egyék, legyen ruhája, cipője és egy szobája, amit otthonának érez. Fája, amit fölaprithasson. Aki el tudja tartani a családját, étellel, ruhával, cipővel, s mindezt maga szerzi meg: az gazdag. Örvendhet a napfénynek, a víznek, a szélnek, a virágoknak, örvendhet a családjának, a gyermekeinek és annak, hogy az ember él. Ha van öröme az életben: gazdag. Ha nincsen öröme benne: szegény. Tanulj meg tehát örvedeni. És ismerd meg a vagyonodat, amit a bőröd alatt hordasz. Élj vele és általa, és főképpen: tanulj meg örvedeni! Vendég vagy a világban és ez a világ szép vendégfogadó. Van napsugara, vize, pillangója, madara. Van virága, rengeteg sok. Tanulj meg örvedeni nekik. Igyekezz törődni velük. Azzal, ami még a világ szépségéből csodálatosképpen megmaradt, az emberiség minden pusztításai mellett is. Nem győzöm eleget mondani: tanulj meg örvedeni. Annak, hogy élsz. S mert élsz: gazdag vagy.”

2013. március 14-én 11 órára a XV. kerületi Örmény Önkormányzat tisztelettel meghívja Önt, családját és barátait

KISS ERNŐ

örmény származású, '48-as altábornagy,
aradi vértanú emléktáblájának megkoszorúzására.

A megjelenteket köszönti *Nuridsány Zoltánné* elnök
Közreműködnek a Hartyán Általános Iskola tanulói.

A koszorúzás helyszíne: a Budapest XV. kerület, Szentmihályi út 3-11. és a Kiss Ernő u. 47/2. szám alatt lévő sarokház. Megközelíthető: Újpest Központtól a 196, 196 A., a Keleti Pályaudvartól a 173, 173 E és a 196, 196 A jelzésű autóbusszal.

Szomorújelentés

Elhunyt Ajtony Árpád író, szociálpszichológus

Hatvankilenc éves korában elhunyt Ajtony Árpád, Párizsban élő író, szociálpszichológus – tájékoztatta családja szerdán az MTI-t.

A 1960-70-es évek budapesti írói és filmes neoavantgárd mozgalmanak emblematikus alakja hosszú betegség után január 16-án hunyt el párizsi otthonában.

Ajtony Árpád 1944. január 9-én született Székelykeresztúron. 1962 és 1963 között Szegeden tanult, 1967-ben az ELTE BTK magyar-történelem szakán diplomázott, majd 1970-ig a budapesti filmgyár dramaturgia volt, részt vett a Balázs Béla Stúdió munkáiban és a művészeti avantgárd kezdeményezéseiben. Első írásai 1968-ban jelentek meg magyarországi és jugoszláviai magyar folyóiratokban, az első szamizdat újság, a Szétfolyóirat (1971–1973) egyik készítője volt.

1973-tól Párizsban élt, ahol a hivatalos magyar kultúrpolitikával szembeni emigráns elenkultúra központi alakja lett. Az 1968-as diáklázadásokat követően legprogresszívebbnek számító Vincennes-i Egyetemen szociálpszichológiát tanult, Michel Foucault baráti köréhez tartozott. 1981-ben védte meg a XX. század eleji Ausztria nemzeti identitásáról és önképéről írt doktori disszertációját. Ezt követően pszichiátriai intézetekben dolgozott, 1984-től egészségügyi dolgozóknak szociológiai és antropológiai előadásokat tartott. A kilencvenes években a Versailles-i Egyetem pszichológiai tanszékének a tanára volt.

A rendszerváltás után forgatókönyvíróként ismét részt vett magyar filmek készítésében, valamint francia-magyar kutatási projektet szervezett a világnézetű átértékelődés pszichológiai folyamatainak vizsgálatára. A hetvenes években írt novelláiból A birodalom elvesztése címmel 1998-ban jelent meg első kötete a Jelenkor Kiadó gondozásában, amiért 1999-ben megkapta az elsőkötetes szerzőket elismerő Bródy Sándor-díjat. Második műve, amelyben 1969–1972 közötti írásai olvashatók, Miért ilyen későn? címmel 2002-ben jelent meg.

Szombaton búcsúztatják a párizsi Pere Lachaise temetőben.

(MTI – Magyar Hírlap Online, Irodalmi jelen, 2013. jan. 23.)

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programja – 2013

Útvonal: Budapest – Kiskunhalas – Tompa – Szabadka – Palics – Csóka – Feketető – Tóthfalu – Törökbecse – Aracs – Zenta – Tóthfalu – Elemér – Nagybecskerek – Újvidék – Pétervárad – Székelykeve – Pancsova – Nándorfehérvár – Zimony – Székelykeve – Szendrő – Galambóc – Donji Milanovac – Kis és Nagy Kazán-szoros – Vaskapu – Orsova – Dunaorbágy – Dunatölgyes – Herkulesfürdő – Zsilvásárhely – Novaci – Petrozsény – Csernakeresztúr – Déva – Marosillye – Máriaradna – Ópálos – Arad – Nagylak – Makó – Szeged – Budapest

Időtartam: 8 nap (2013. augusztus 4–11.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2000 km

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Szükséges felszerelés: nyári túraruházat, sportcipő, elemlámpa, fürdőruha

Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi vezeti az utazás kezdetétől annak végéig

Főbb események:

- Barangolás a magyar-örmények nyomában, örmény emlékhelyek felkutatása
- Lerójuk kegyeletünket a hit és a szabadságharc magyar-örmény vértanúinak emléke előtt:
- Boldog Bogdánffy Szilárd püspök – Feketetőn
- Kiss Ernő altábornagy – Eleméren
- Lázár Vilmos ezredes – Nagybecskereken
- Koszorúzás gróf Leiningen Westerburg Károly tábornok aradi vértanú szobránál Törökbecsén
- A Vértanúk emlékműve és a Szabadság-szobor Aradon
- Tiszteletadás a II. világháború magyar áldozatainak emléke előtt a szabadkai temetőben
- Városnézés Nándorfehérváron, Szabadka szécsessziós városközpontjában, Zentán, Újvidéken és Nagybecskereken
- Várlátogatás Nándorfehérváron, Péterváradon, Szendrőn és Galambócon
- Rozgonyiné balladáját hallgatjuk Galambóc várában

- A középkori Európát megmentő 1456-os nándorfehérvári diadal története
- Hunyadi torony Zimonyban
- Monumentális bencés romkolostor (Pusztatemplom) Aracson
- Püspöki palota és székesegyház Nagybecskereken
- A legdélebbi Szent Istvánnak ajánlott templom Székelykevéen
- Kulturális hagyományteremtés Tóthfaluban
- Hangulatos üdülőtelep szécsessziós pavilonokkal Palicson
- Panorámutazás (150km) az Al-Dunai áttörés déli oldalán Galambóc és Vaskapu között
- Naszádos hajókirándulás az Aranyember történetének színhelyén a Kazán-szorosokban
- Veteráni barlang bejárása a Dunáról
- Gyalogtúra a Nagy-Sukárra, a Kazán-szoros északi peremére
- Séta Herkulesfürdőn Erzsébet királyné (Sissi) nyomában
- Pazellerkeringőjének varázsa Herkulesfürdőn
- A Szent Korona rejtékhelye Orsován
- Vaskapu: rálátás az erőműre és ismertető az Al-Duna szabályozásának eseményeiről
- Látványos alpesi út a Déli-Kárpátokban Havasalföldről Erdélybe, Novaci és Petrozsény közt
- A nagy fejedelem Bethlen Gábor szülőháza Marosillyén
- Kegyetemplom Máriaradnán

- Üdülőprogram fürdéssel és napozással Dunaorbágyon
- Süllőpiknik a galambóci vár alatt
- Hangulatos borkóstoló a kadarkától a kadorisszimáig Balla Géza pincészetében Ópáloson
- Zenés bácskai trakta „lankadt pitével” Tóthfaluban
- Búcsúest bográcsgulyással és fergeteges bukovinai néptáncbemutatóval Csernakeresztúron
- Tóthfaluban, Székelykevéen és Csernakeresztúron személyes élményeken keresztül újból szembesülünk a határon túli magyarok őszinte szeretetével és barátságával

Részletes program:

1. nap: **Indulás:** Budapestről, reggel 6 órakor a Batthyány téri felső rakpartról

Határátkelő: Tompa

Láttnivalók: Szabadka (városnézés, temetőlátogatás), Palics (séta az üdülővároskában), Csóka, Feketető (a román kommunista diktatúra mártírja – Boldog Bogdánffy Szilárd püspök szülőfaluja)

Szállás és ellátás: az 1. és 2. napon Tóthfaluban bácskai családoknál (2 ágyas, komfortos szobák)

2. nap: **Láttnivalók:** Törökbecse (gróf Leiningen Westerburg Károly tábornok – aradi vértanú emlékműve, koszorúzás), Aracs – pusztatemplom (bencés apátság romjai), Zenta (városnézés, Zentai csata emlékműve), Tóthfalu (tájház, zenés bácskai trakta)

3. nap: **Láttnivalók:** Elemér (templom, Kiss Ernő altábornagy – aradi vértanú kriptája, koszorúzás), Nagybecskerek (városnézés, székesegyház, Lázár Vilmos ezredes – aradi vértanú domborműve és emléktáblája, koszorúzás), Újvidék (városnézés, Mária neve templom), Pétervárad (várlátogatás)

Szállás és ellátás: a 3. és 4. napon Székelykevéen „bukovinai” székely családoknál (2 ágyas komfortos szobák)

4. nap: **Láttnivalók:** Nándorfehérvár (várlátogatás, Bajraki mecset, sétálóutca), Zimony (Hunyadi torony), Székelykeve (Szent István templom, tájház)

5. nap: **Láttnivalók:** Szendrő (várlátogatás), Galambóc (vár, süllőpiknik a Dunaparton), Donji Milanovac (séta a mólón), Kis és Nagy Kazán-szoros (panorámaút), Vaskapu (határátkelő a gátkoronán), Orsova

Szállás és ellátás: az 5. és 6. napon Dunaorbágyon, a Duna Csillaga szállodában

6. nap: **Láttnivalók:** Duna Csillaga (üdülőprogram: fürdés a Dunában, napozás, fakultatív programok: naszádozás a Kazán-szorosokban, Veteráni-barlang, Ponikova-barlang, gyalogtúra a Nagy Sukárra)

7. nap: **Láttnivalók:** Herkulesfürdő, Cserna festői völgye, Havasalföld (Novaci-Petrozsény: magashegyi panorámaút – 2140m a tengerszint felett, könnyű gyalogtúra), zenés, táncos búcsúest Csernakeresztúron

Szállás és ellátás: a 7. napon Csernakeresztúron Bukovinából visszatelepült székely családoknál (2 ágyas komfortos szobák)

8. nap: **Láttnivalók:** Marosillye (Bethlen Gábor szülőháza), Máriaradna, Ópálos (hangulatos borkóstoló a kadarkától a kadorisszimáig), Arad (Szabadság-szobor – koszorúzás)

Határátkelő: Nagylak

Érkezés: Budapestre 21 óra körül

Részvételi díj: 76 000 Ft/fő – ifjúsági kedvezmény 18 éves kor alatt 16 000 Ft/fő

Az ár tartalmazza a vezetést, szállást, félpanziót, belépőt, borkóstolót, művészi produkciók árát, kivéve a busz költséget.

Buszköltség: (ami a foglalót is jelenti) 20 000 Ft/fő, minimum 30 résztvevő esetén.

A bejárt helyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal és a népköltészet remekeivel idézzük fel.

Szomorújelentés

Mindannyiunk által igen tisztelt alezredes úr! Szeretett Bajtársunk!

Megtört szívvel, a család mély fájdalmában osztozva búcsú-zunk tőled és kísérik el, most utolsó utadra. A tisztbajtársaid, a Bolyaisok és a Kossuthosok nevében megköszönöm neked azt a példás életet, ahogyan éltél. Ahogy katonaként, híradó tisztként becsülettel szolgáltál.

Vitéz Zakariás Gábor

„Látjátok feleim, egyszerre meghalt! és itt hagyott minket magunkra. Megsált! Ismertük őt. Nem volt nagy és kiváló./ csak szfv, a mi szíviünkhöz közel álló/ .. Ilyen az ember. Egyedüli példány! Nem élt belőle több és most sem él./ s mint fán se nő egyforma két levél./ a nagy időn se lesz hozzá hasonló! Nézzétek e főt, ez összeomló./ kedves szemet. Nézzétek, itt e kéz./ mely a ki-mondhatatlan ködbe vész/ kővé meredve./ mint egy erekye./ s rá ékírással van karcolva ritka./ egyetlen életének ősi titka./ Akárki is volt ő, de fény, de hő volt.” – így írta Kosztolányi Dezső: a Halotti beszédben.

Vitéz Zakariás Gábor m. kir. hadnagy, rehabilitált alezredes úr katonatiszti pályafutása 9 tisztársával együtt 1942. december 6-án a m. kir. „Bolyai János” Honvéd Műszaki Akadémián híradó tiszté avatásával veszi kezdetét. Olyan katonacsaládból származott, melyben felmenői között, több emberöltőn keresztül sok katonatiszt ért el magas beosztást. Élete igazi katonasors volt, ő mindig katona maradt!

Fiatal hadnagyként szegedi helyőrséghez került, fél éves szolgálat után önként jelentkezett hadibeosztásba. Megjárta a II. világháborúban a hadak göröngyös útjait. Végig hadműveleti területen, a 23. hadosztály köte-

lékében lévő önálló híradó század parancsnoka volt.

Háborús kiténtetése: tűzkereszt, Signum laudis, lovagkereszt, Signum laudis ezüst a kardokkal szalagon, német II. o. vaskereszt.

Különböző szakmai beosztásokban szerzett gazdag tapasztalatait a háború után, az új honvéd Kossuth akadémián kamatoztatta. Veres Péter, akkori honvédelmi miniszter intézkedése alap-

ján 1948. április 15-én a pécsi honvéd híradó zászlóaljban kapott századparancsnoki beosztást, ahova a honvéd Kossuth Akadémia első évfolyamának híradó akadémiakusa- it vonultatták be.

Az egykori akadémikusai imponáló, példát mutató századparancsnoknak ismerték meg. Amikor egy-egy emberpróbáló kiképzési nap végén az újonc tisztjelöltek nótaszóval érkeztek be a laktányába, őket a lóháton mindig büszkén ülő Zakariás Gábor százados vezette. 1948 őszén 125 fő híradó vonult be vele Budapestre, a Kossuth Akadémiára, akik tiszté avatásuk után híradó alegységek és egység kiváló parancsnokai, csapatok híradó főnökei lettek.

Zakariás Gábor századost 1949-ben letartóztatják. Vád: hűtlenség, feljelentési kötelezettség elmulasztása. Ítélet: öt év börtön. Amnesztiával szabadul 1953-ban. 1990-ben alezredesként rehabilitálják. Több állami kiténtetését követően 1995-ben vitézzé avatják. 1999-ben „Szabad Magyarorszá- gért” elismerésben részesítette a miniszterelnök. 1958-ban a BHG híradástechnikai gyár konstruktöre, mérnöke lett.

1965-től a telefongyár fejlesztési intézeté- be került. 1967-ben mellékállásban a műsza-

ki egyetem adjunktusa lett. 1983-ban nyugdíjba vonult.

A Magyar Politikai Elitéltek Közösség alapító tagja, és haláláig annak (MPEK) igazgatótanácsának tagja. Soha nem felejtette el a család erdélyi gyökereit, az ezeréves határon támogatta a hősi emléhely létrehozását és a vasúti – őrház helyreállítását. Számatalan lovastúrát vezetett, nemzetközi lovascsapatokkal megismertette az ország lovasterepeit. 1990-ben a katonai műszaki főiskola felvette a világhírű matematikus és hadmérnök Bolyai János nevét, és a Magyar Királyi Bolyai János Honvéd Műszaki Akadémia jogutódja lett. Itt is támogatta a katonai lovas szakosztály megszervezését, működését és versenyeit. 80 évesen zárta lovaspályafutását.

Zakariás Gábor nyá. alezredes példásan segítette a híradó tanszék, valamint a Puskás Tivadar Bajtársi Egyesület hagyományápoló tevékenységét. Szervezte az egykori akadémiaát végzett magyar királyi tisztek összefogását, az emlékdiploma átadási ünnepsé-

Szomorújelentés

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy

Korolovszky Vivien

2013. január 16-án, életének 87. évében elhunyt. Hamvasztás utáni búcsúztatása 2013. február 9-én 12 órakor volt a leányfalusi Szent Anna római katolikus templomban. (2015 Leányfalu, Szent Imre herceg útja 14.) Akaratához híven hamvait a későbbiek folyamán szűk családi körben a kért helyen fogjuk szétszórni.

Jójjárt Angéla

Szívünk mély fájdalmával tudatjuk, hogy a sepsiszentgyörgyi

Fogolyán Kristóf Miklós

életének 73. évében rövid betegség után visszaadta lelkét Teremtőjének. Temetése 2013. február 8-án, pénteken volt a vártemplomi ravatalozóháztól katolikus szertartás szerint.

A gyászoló család

Emléküket kegyelettel megőrizzük!

Zeneagapé

(Örmény katolikus templom, Budapest XI. ker., Orlay u. 6.)

Március 17-én, a 16.30-kor kezdődő szent mise után Bakó Mária, fiatal énekest hallhatjuk. Édesanyja Borosnyay Klára, a Budapest XII. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat képviselője, nagynyja Zakariás Katalin.

Bakó Mária

A Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola végzős diákja, már egészen kicsi kora óta érdeklődik a zene, a zenélés iránt. Iskolája rendszeres órái közé tartoznak egy héten többször is a kóruspróbák, a kis létszámú kamaraéneklések, a szolfézs, ének és hangképzés órák, és persze nem maradhat el a hangszeres oktatás sem. Így már korán szerepet kapott életében a zenei képzés, alsó osztályos korától kezdve tanul gitározni, néhány évet zongorázott is. Sokáig énekelt a templomi kórusban, az iskolai kórusal – pedig a rendszeres szerepléseknek hála – sokfe-

lé megfordult. Így például a tavalyi Berlinben megrendezett Bartók koncerten, vagy a néhány évvel ezelőtti olaszországi nemzetközi kórusversenyen, utóbbin a kórus két kategóriában indulva első és második helyet szerzett.

A Szentpéteri József Ötvös Iparművészeti Stúdió tagjaként a programokat énekével színesíti. Szabadidejében is szívesen énekel, a népdalok, a komolyzene és a világi dallamok egyaránt helyet kapnak nála, de a sportolásra és tanulmányaira is nagy hangsúlyt fektet.

Március 17-én meghallgathatják a Zeneagapén.

Mindenkit szeretettel várunk!

Kedves gyerekek és kreatív felnőttek!

A Szentpéteri József Ötvös Iparművészeti Stúdió vár Titeket **viseletkészítő** műhelyébe, a XI. kerület Csiki-hegyek iskolába. Ahol megismerhetitek őseitek öltözetét. Magyar és örmény viseleteket készítünk, foglalkozunk viselettörténettel, zsinórozással, dúcolással, batikolással, hímzéssel. Öltözetkiegészítés – mint például ötvös csattok, gombok, ékszerek készítése – az ötvös műhely segítségével.

Jelentkezés: *Horvát Ildikónál* 06 30 491 2866. Személyesen: Hétfőn 15-20h között az általános iskolában. (1118 Budapest, Csiki-hegyek utca 13-15.)

Borosnyay Klára stúdióvezető

(További felhívás a Füzetek februári számának 37. oldalán)

Örmény utakon Kelet-Anatóliában

Az utazás előkészületei tartanak. 2013 augusztusának közepén az egykori virágzó örmény őshazába, Kelet-Anatóliába tervezett zárandokút részletes programja a füzetek januári és februári számában olvasható. További tájékoztatás a következő lapszámokban.

Szomorújelentés

Mély fájdalommal, de Isten akaratában megnyugodva tudatjuk, hogy

Gáspár Ernő

2013. február 9. napján, életének 84., házasságának 55. évében visszaadta lelkét Teremtőjének. Szeretett halottunk hamvait 2013. március 1. napján, pénteken 9.30 órakor helyezük örök nyugalomba a Cinkota Ilona-telepi temetőben. Engesztelő szentmise 2013. március 1. napján 18 órakor a Szent József Plébánia templomában került bemutatásra (1165 Budapest, Pilóta utca 22.).

A gyászoló család

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (kétszer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelem-adónk 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizenhetedik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdetől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitás-örzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen azért dolgozunk, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevalláskor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma:

18085590-1-41

A kedvezményezett neve:

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Együttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a **Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma 0011,** amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szertartású Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma! Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Egyházi hírlevél

Nagybőjt az önmegtadadások, a bűnbánat ideje, amely által életünket jobbá alakíthatjuk. Felkészülünk húsvét örömnepére. Nagyböjti előkészületeinket a csendesség, a visszafogottság jellemezheti. Mindezekkel jellé válhatunk környezetünk számára. Az előkészület öröme tegye ragyogóvá majd húsvét ünneplését!

Szeretettel hívom a testvéreket a következő programokra:

Március 17-én 16 órától koszorúzás, majd szentmise nagyböjti elmélkedéssel, utána zeneagapé

március 24-én nem lesz szentmise

március 31. húsvétvasárnap, 16.30 órákor szentmise

április 21. nem lesz szentmise

április 24. Örmény Genocídiumi emlékmise 18 órákor

május 26. 16.30 órákor szentmise, utána zeneagapé

június 16. Világosító Szent Gergely ünnepe

A többi, itt nem jelölt vasárnapokon is 16.30 órákor várjuk szentmisére a testvéreket.

Szeretettel kérem a testvérek támogatását! Feladataink ellátásához nélkülözhetetlen, hogy ki-ki személyesen, lehetőségeihez mérten támogassa a plébánia működését. Ennek módja egyrészt szentmise kapcsán személyesen átadott adomány, vagy a csekkes befizetés, illetve a közvetlen utalás. Kérésre csekket szívesen küldök.

Fülöp Ákos örmény lelkész

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)

(féléfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),

valamint a Ferencvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVII. évfolyam 194. szám
2013. április

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor mindenkit szeretettel vár az *új helyszínre*, a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termébe, bejárat a Budapest V., Semmelweis utca 6. szám felől

Lépcsőima

A pap bűnbánati imát mond: **Megvallom Isten előtt, és a szent Intenzsülő és az összes szentek előtt, valamint előttetek, atyák és testvérek, minden bűnömet, amelyet elkövettem. Mert vétkeztem gondolatlanul, szóval és cselekedettel és minden bűnnel, amelyet emberek elkövetnek: vétkeztem, vétkeztem. Kérlek benneteket, kérjétek számomra Istentől bocsánatot...**

Csiki Margit Gitka
örmény motívuma

Ennek az imának a neve a magyar nyelvben: közgyónás. (Latinban = Confiteor... = Gyónom...) Kettős irányultságú: Isten és a mennyei erők, valamint a közösség előtt történik. Az utóbbi szentírási indítatású: „Valljátok meg tehát egymásnak bűneiteket, és imádkozzatok egymásért...” (Jak 5,16). A bűn nem csak magát az elkövetőt rontja, hanem rombolja a közösséget. Az már történelmi fejlődés, hogy egyéni bűnbevallás van (fülgönyös), melynek megtételére egyházi parancs kötelez, de a liturgia megőrizte az ősi formát s ezzel a bűnbánatot ébren tartja. A húsvét közelségében gondoljunk erre is!

Dr. Sasvári László

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Kuriózumok történelmi tettekről és helyekről

A Fővárosi Örmény Klub háziasszonyának, dr. Issekutz Saroltának köszöntése után a márciusi klubestet rendező Ferencvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat elnöke, Szenttamásy Katalin emlékezett meg nemzeti ünnepünkről, március 15-éről a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál konferenciatermében.

„A Pilvax kávéház pincére ugyanazzal a rezignált arccal szolgálta fel a kávé a hátsó asztalnál ülő, nagyrészt fiatalokból álló társaságnak 1848. március 15-én reggel, mint minden más napon. Nem is sejthette, hogy annál az asztalnál valami nagy-nagy dolog készül. A kávéház félhomályából indult el egy vékonybajuszú fiatalember, Petőfi Sándor és néhány fiatal hittársa, hogy hangot adjanak a bennük feszülő igazságérzetnek és szabadságvágyának. Kilépve a kávéházból hamarosan széles tömegek sorakoztak fel mögöttük, hogy a Nemzeti Múzeum lépcsőinél már egy egész nemzethez szólók halljanak szabadságról, hazaszeretetről és az elnyomás minden formájának tagadásáról. „Talpra magyar!” – kiáltott Petőfi, és a nemzet visszakiáltott. „Rabok legyünk vagy szabadok?” – kérdezte ekkor tőlük, és a nép sorsot választott magának. Nem is akármilyet. Egy olyan sorsot, amelytől megremegtek a schönbrunni kastély aranyozott falai, és megremegett tőle egész Európa. A magyar nép sorsot választott. Nem kért többet a hazugságokból, az elnyomásból, és nem kért többet abból, hogy másodrendű polgár legyen hazájában és Európában. A magyar nép öntudatra ébredt. Március 15-e a magyar nép öntudatra ébredésének ünnepe. Egy elnyomott nép élni akarásának végső és elkeseredett kiáltása, amely megmutatta a világnak, hogy él még egy nemzet a Kárpátok ölelő karjai között, amely képes az ön-

Szenttamásy Katalin és Dr. Hermann Róbert

gondoskodásra, amely képes hangot adni az érzéseinek, vágyainak, és amely méltó egykori dicső hőseire. Ma is ez a dolgunk. Ma is meg kell mutatnunk, hogy létezőnk, hogy jelen vagyunk, hogy van elég erő, elszántság és akarat bennünk ahhoz, hogy kilábaljunk a legnagyobb szakadék mélyéről is. Amikor március 15-ére emlékezünk, nem csupán a múltra gondolunk, hanem a jövőt is látnunk kell magunk előtt. Magunk elé kell idéznünk azt a számtalan elszánt és tenni akaró arcot, akik Petőfi, Jókai, Vasvári Pál szavait hallgatták. Emlékezzünk hát itt, ma, Európa szívében Petőfire, Kossuthra, és a szabadságharc bátor hőseire, de még inkább gondoljunk a jövőre, és az eljövendő idők hőseire, akik szorgalmukkal, munkáikkal és tenni akarásukkal egy új, egy erős, egy gazdag Magyarországot építenek. Amikor a szívünk felett

hordott kokárdára tekintünk, gondoljunk a költő szavaira:

„Sokszor nem elég tüzet gyújtani,
A lángok erejét meg is kell tartani.
Fogjuk fel a parázs minden melegét,
S nem csak egy kis tűzét, az egész nemzetét.”¹

Köszönöm, hogy meghallgattak! – Zárta az ünnepi megemlékezést Szenttamásy Katalin.

A műsor lebilincselő első részében Dr. Hermann Róbert hadtörténész vetített képeken mutatta be az Aradi Erekléműzeum kincseit. (A két kötetes Gyűjteményi Katalógus a Magyarország-Románia Határon Átnyúló Együttműködés Program 2007–2013 keretében készülhetett el magyar és román hadtörténészek, muzeo-

Dr. Hermann Róbert

lógusok, művészettörténészek közreműködésével.) Sokak számára eddig számos ismeretlen tény tartalmazó rendkívül szemléletes előadásában történelmi távlatból dokumentálta a forradalomhoz és a szabadságharchoz, majd a megtorláshoz, az Aradon kivégzett vértanúk hősi életéhez tartozó eseményeket. Megérthettük belőle a szabadságharc katonai-politikai összefonódásainak láncolatát, megismertük az ismert és a kevésbé ismert hősök életét és halálát. Közérthetővé és életszerűvé tette a kor jellegzetességeit, apró történeteivel, anekdotáival kifejezetten élvezetes, de történelmileg hitelesen és gazdagon illusztrálta mondandóját. Kitért a múzeumban található pénz- illetve éremgyűjté-

¹ Lábjegyzet: Részlet Dr. Juhász Enikő polgármester (Törökszentmiklós) egy március 15-i beszédéből.

mény gazdagságára is. (Előadásának szerkesztett változatát következő lapszámunkban közöljük.)

A nagy tapssal zárult előadást követően Dr. Szarka György Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna mentén című vetített képes előadása kiegészült a Dél-Erdélyről és a Havasalföldről szóló képekkel, illetve úti programmal is. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, illetve a Transsylvania Tours kolozsvári utazási iroda által szervezett út rész-

letes programját a 36-37. oldalon adjuk közre. Gyuri bácsi a három évvel ezelőtt elmaradt zárandokutatót, a szabadságharc és a hit magyar-örmény vértanúinak nyomdokaira tervezett utazást kibővítette, kegyeleti utazássá változtatta, amely kiegészül al-dunai üdüléssel, sőt a terv szerint 2140 méterről túrázik is majd

a csoport. A látogatás erősíti az identitás tudatát a „sziget magyarságnak,” többek között Csernakeresztúron. Az útiterv szerint Székelykevére is eljutnak, a legdélebbi magyar közösségbe, a magyar nyelvhatár déli kapujához. Hogy minél hitelesebb

A budapesti Hadtörténeli Múzeum kiállításán Kiss Ernő monogramos pisztolya (fotó: Balogh J.)

Dr. Szarka György (középen, fehér ingben) a közönség soraiban

legyen a táj bemutatása, Délvidéken *Faragó Zoltán*, írói nevén *Bácskay Zoltán*, a *Délvidéki magyar útikönyv* szerzője fogja a csoportot vezetni. Gyuri bácsi szavaival: „A határon túli magyarsággal együtt nem őrizni kell a hagyományt, mert nem fogoly, nem is ápolni, mert nem beteg, hanem velük együtt megélni a hagyományait. Ha hagyományaink megmaradnak és fiataljaink folytatják tovább, akkor megmaradunk

mostani szabadságharcot Erdély autonómiájáért”.

Az előadástól sokan kaptak kedvet utazásra, és voltak, akik *Saroltánál* nyomában bejelentkeztek az utaslistába. Az előadót dr. Issekutz Sarolta ajándékozta meg könyvekkel, majd a klubestet rendező kerület szíveslátásán finom szendvicsek várták a baráti beszélgetésre összegyűlteket.

nemzetnek.” A záródokok augusztusban meglátogatják majd a magyarság emlékhelyeit, megkoszorúzzák a magyar és magyarörmény vértanúknak állított emléktáblákat, és felkeresik azokat az érdekességeket, amikről az előadásban hallottunk. Gyuri bácsi szerint a tervezett augusztusi úttal „folytatják a

Fővárosi Örmény Klub

2013. április 18., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme, bejárat a Budapest V., Semmelweis u. 6. szám felől

Műsor

Kerékpárral világszerte járta:

Zárug Zita és Harkányi Árpád

Közreműködik: Zárug Kati és Heim Pál

Rendező: Zuglói Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

Szász Ávéd Rózsa

Tavaszi megemlékezés Szongott Kristófról Marosvásárhelyen

„... a legkiválóbb örmény emberek egyike ...”

A 19. sz.-i örmények élethelyzetének felismerője, történetíró, armenológus, Szongott Kristóf (született Marosbogáton 1843-ban, meghalt Szamosújváron 1907. január 26-án) születésének 170-ik évfordulóján életútjáról és munkásságáról megemlékezni nem csak tisztesség, de kötelesség is. Erre a „tisztelőadásra” került sor Marosvásárhelyen, ahol a zsúfolásig megtelt Bernády Házban tartott emlékestén a közönség Szász Ávéd Rózsa előadását hallhatta a tudós szamosújvári megtelepedéséről, az örmény közösségbe való beilleszkedéséről, a város közéletében vállalt aktív részvételéről.

Az előadó ezután az író kötetekbe foglalt írásait ismertette. Műfordításai (*Chorenei Mózes: Nagy Örményország története, Petőfi versek*) a magyar-örmény kapcsolatok mindenkor híveként mutatják be Szongottot. Gyűjtő-feldolgozó munkái (*A hazai örmények kereszt és vezetéknevei –1884, Szamosújvár, magyar-örmény metropolis írásban és képekben –1893, A hazai örmény családok geneológiája – 1898, Szamosújvár szabad királyi város. Monográfia 1700–1900. I–III. kötet, 1901–1903*) kordokumentumok, örökérvényű forrásmunkák az utódok számára.

Govrig Gergely örmény katolikus szamosújvári főpappal közösen 1877-ben alapított, és húsz éven át haláláig havi rendszerességgel kiadott „*Armenia örmény-magyar szemle*” az erdélyi örmény származású magyarok és Örményország történelmi korpája, amit a kultúra-hagyományok és sikeres életutak bemutatásával valósít meg, és hídszerpet tölt be korok és népek között. A lap kivitelezése, grafikai megjelenítése is figyelemreméltó, míg a német, francia, örmény nyelvű mellék-

let a nyugati diszpóra örményeit szólítja meg. Az „*Armenia*” hasábjain korabeli irodalmi élet kiválóságai, haladó gondolkodású író, költő nemzedék hallatja hangját, akik az armenizmus ideológiai irányzatának megfogalmazói, hirdetői lettek.

Az Erdélyi Örmény Múzeum Szamosújvár megalapításának gondolatával Szongott mozzalmat indít annak megvalósítására, bekapcsolva Erdély örményeit az anyag-gyűjtésbe, de ugyanakkor a kezdeményezés anyagi támogatásába is. A megnyitó ünnepséget, amelyre 1907 febr. 16-án került sor, sajnos már nem érthette meg, hiszen egy hónappal korábban elhunyt. A szamosújvári örmény főtemplom kriptájába temették, de dr. Bányai Elemér szavait idézve: „*minél inkább elvonulnak majd az évek sírhantja fölött, annál inkább fog nőni törekvéseinek jelentősége és a későbbi generáció lelkében az a tudat, hogy mint ember, író és tudós a legkiválóbb örmény emberek egyike volt*”.

A címben jelzett „*tavaszi*” jelző nem véletlen. A megemlékező est Verzár Csongor Garabet vetítettképes úti beszámoló-

jával folytatódott, aki a Rózsatermesztők Romániai Egyesületének tagjaként részt vett a szervezet Japánban tartott világkongresszusán. A „*felkelő Nap országában*”, a számunkra távoli nép kultúrájával való ismerkedést a meglepődést kiváltó alapszintű japán nyelvi tudása is segítette. El-

mondása szerint a japán nyelv tanulására a japán–magyar nép vélt vagy valós rokonsága készítette. A „rokonlátogatásra” szóló felhívás és *szake* kóstolgatás helyett a szervezők csak egy szerény rékási pincében kiforrt vörösbor melletti beszélgetésre hívták a résztvevőket.

Mária a gyermek Jézussal

3,63 méteres bronz szobor a budai vár Dunára néző középkori pillérére

Klukon Edit zongoraművész nő elgondolása alapján, öt év előkészítést követően érvényes építési engedélyt kapott az Immaculata Alapítvány a Köztéri Szobrok Emeléséért egy 3,63 méteres bronz szobor felállítására a budai vár Dunára néző középkori pillérére. A szobor *Mátyássy László* csodálatos műve: Mária a gyermek Jézussal. A megvalósítást segíti elsősorban az örmény származású *Dávid Katalin* művészettörténész, mariológus és *Erdélyi Zsuzsanna*, hazánk másik nagy asszonya, néprajztudós, folklorista. A megvalósítást támogatják egykori köztársasági elnökeink, a várkerület polgármestere, a vári építkezések kormánybiztosa és számos neves és névtelen adakozó, akik valamennyien úgy találták, hogy „Budapest népének, függetlenül attól, hogy ki mit vall, kiben hisz, ez a veretes Mária szobor spirituális erőt sugároz, s az oly annyira vágyott belső nyugalom ígérését hordozza. Nemcsak nekünk magyaroknak, hanem mindenkinek, aki hozzánk téved és föltekint a vár fokára. Fölragyog a magasban az Anya alakja, a sajátja éppen úgy, mint az emberiségé.” (Erdélyi Zsuzsanna)

Kérünk mindenkit, *különösen magyarörmény testvéreinket* (a szerk.), támogassák e szép kezdeményezést, hogy reményeink szerint ez év őszén már valóban álljon a szobor a vár fokán: Mária a gyermek Jézussal!

Technikai adataink:

adószám: 18264753-2-43

banksz.sz: Reiffeisen Bank

12011265-00175632-00100009

e-mail: mariaszobor@gmail.com

kuratóriumi elnök: Klukon Edit

Kérjük az adományozókat, hogy címüket, adószámukat közöljék, mert az alapítvány csak így tudja kiállítani a megfelelő igazolásokat!

Immaculata Alapítvány

Gyarmati Béla

Karácsony János örmény katolikus pap és az erzsébetvárosi Lukácsok

Érdeemes néha visszalapozni a Füzetek régebbi számaiba (ami ma az internet révén igen egyszerű), mert olyan dolgokra lehetünk figyelmesek, amiket megjelenésükkor nem tudtunk kellően értékelni. Számomra meglepetést keltett, amikor a Bálint Júlia által az egykor volt örmény papokról írott nagyszerű sorozatát böngészve az erzsébetvárosi katedrális létrejöttében nagy érdemeiket szerzett Karácsony Jánosról írottakat olvastam. A közlemény megjelenése óta ugyanis kissé megismertedtem az erzsébetvárosi Lukácsok XVIII. századi történetével, ezért úgy gondolom, pár aprósággal ma már én is hozzá járulhatok e szép emlékeztető, de kevéssé ismert származású pap történetéhez. E kiegészítéseket két okból tartom fontosnak. Egyfelől, mert e Karácsonynak semmi köze sem a szintén örmény Snorkian/Gratianus/Crăcunean/Karácsony családdhoz – akinek a leszármazottaként Erzsébetvárosban egy másik Karácsony/Karácsonyi János (1739-1769) is működött örmény katolikus papként, azonos korszakban! – sem a Zerif családból származott azon paphoz, aki a Zerif János helyett – nagyapja keresztneve alapján – szintén Karácsony Jánosnak nevezte magát (1739-1769) és szintén Erzsébetvárosban volt örmény katolikus pap, ő azonban a „miénknél” korábban! Ezek a névváltoztatások mutatják, hogy akkoriban egyáltalán nem volt ritkaság, hogy egy hívő lélek felvegye a Karácsony nevet.

Másfelől, fontosnak tartom ismertetni, hogy a mi Karácsony Jánosunk bizony a szívemnek kedves erzsébetvárosi Lukácsok közé tartozik! A rejtély magyarázata az Erdélybe betelepült örmények XVIII. századi névhasználati szokása. Ennek lényege, hogy nem ismerték a nálunk addigra természetes családnév fogalmát: a gyermekek keresztnevéhez, ha szükségét látták, atyjuk keresztnevét (vagy valami alkalmas ragadványnevet) téve biztosították az egyértelmű megkülönböztethetőséget. Az örmények elmagyarosodása során ezek az apai keresztnevek sokszor családnévvé merevedtek, azt eredményezve, hogy egy atyának különböző leszármazottai különböző (család)nevű családok őseivé váltak.

A Karácsony keresztnev mára kikopott az életből, pedig a Szilveszter ma is, nálunk is előfordul. Az erzsébetvárosi Lukácsoknak volt azonban egy 1689–1763 közt élt Lukács Karácson nevű elődje, aki az utóbb nemességet szerzett Jakabnak (*1691) és Miklósnak (*1693) egyik idősebb bátyjaként született. (Úgy tudjuk, velük együtt egy családból nyolc fiútestvér érte meg a serdülő kort.) Erről a családtörténeti irodalomban kevéssé ismert Lukácsról (aki Lukácsfi néven is szerepel), tudjuk, hogy Ebesfalván született. Mivel Lukács Karácson Gyergyóban lett kereskedő, ezért érthető, hogy 1719-ben oda is házasodott. Ő volt az, akinek közszereplését így örökítették meg a korabeli feljegyzések: „*a gyergyószentmiklósi örmény templom építési bizottságának át-*

tó például borospincékben, hiszen miután az anyagot nyolcszáznegyven fokon beégettük, nagyon jól ellenáll a korrózióknak. A gőzök sem tudnak kárt tenni benne, hiszen az alapul szolgáló vörösréz és a zománc között kötés alakul ki, amit kalapáccsal is nehezen lehetne megbontani. E tulajdonságai miatt épületek, burkolatok, belső falrészek díszítésére is kiválóan alkalmazható. Fontos szempont az is, hogy mivel kézzel készítették a darabok, minden esetben egyedi lesz a végeredmény.

– Van különlegesen emlékezetes darab az ön által elkészítettek közt?

– Persze, több is. Egyszer például Gérard Depardieu-nek is készítettem boros dobozt. Az köztudott, hogy a színész borászattal is foglalkozik, egy ismerősöm pedig kapcsolatban áll vele, így jutott el hozzám az alkotásom. Azonban ez nem több egy emlékezetes történetnél. Úgy gondolom, végzem a feladatom, alkotok, aztán a kész művek bárhová kerülnek, jó helyen lesznek. Ha olyan emberhez kerül, aki szereti, akkor nem számít, hogy egy hírességről vagy egy teljesen hétköznapi emberről van szó.

– A ma divatos modern, minimalista trendek mellett miért tartotta fontosnak azt, hogy a konzervatívabb, tradicionális irányzatokban alkosson?

– Mert ez bennem van és kikívánkozik. Ez ennyire egyszerű. Valószínűleg a családból hoztam magammal, talán az ősök követelik, hogy ne forduljak el a hagyományaink felől. A magyar témákat nem lehet figyelmen kívül hagyni. Mivel erdélyi származású vagyok, Erdély hagyományvilága, szimbólumai, népmesei motívumai állnak hozzám a legközelebb. De szívesen készítek címereket is, megalkottam már például a két anyagos nagycímert és a jelenlegi magyar címert is. A magyar történelemmel kapcsolatos legnagyobb munkám a Nagy-Magyarország a

hatvannégy vármegyével s azok címereivel, aminek az elkészítése fél évig tartott.

– Tehát nemcsak tárgyi művészetet, hanem ideológiát is ad az alkotásaival.

– Tudjuk, hogy vannak helyek, ahová, ha bevinnénk egy címert, „magyarkodással” vádolnának. Én nem magyarkodom, én magyar vagyok. A művészetemet nem tudom, és nem is akarom elválasztani az értékrendemtől.

– Ezért is tervezi már régóta a Képes Krónika feldolgozását?

– Régóta nagy vágyam, hogy elkészíthessem a Képes Krónika tűzzománc feldolgozását. Ez a terv talán most körvonalazódni látszik, hiszen – bár az anyagi forrásoknak mi is híján vagyunk – sikerült felvennem a kapcsolatot a Nemzeti Múzeummal is. Szerencsére mostanában mindenhol azt látom, hogy örömmel fogadják a hasonló elképzeléseimet, ami annak bizonyítéka, hogy a kultúra, a művészet közelít az ember felé. Nagy öröm ez, bár ennek a kettőnek már régen egy egésznek kéne lennie. A tűzzománcról azonban sokaknak még így is kevés fogalmuk van. Pedig a magyar Szent Koronán mi van? Tűzzománc. Éppen ezért a másik nagy célom, hogy tudatosítsam ez emberekkel: a zománcozás is történelmi kincsünk.

– Mondhatjuk hungarikumnak?

– Tenni kell még érte, de mondhatjuk. Úgy gondolom, hogy a technikának van olyan részlete, ami lehetne hungarikum. Vegyük például az úgynevezett erdélyi zománcot. Az elnevezés nem az anyagra vonatkozik, hanem magára a készítési eljárásra. Ez egy olyan technika, amit régen erdélyi mesteremberek alkalmaztak nyergek díszítésére. A tűzzománcozásnak annak idején volt neve a Kárpát-medencében. Hozzuk vissza a köztudatba, ismertessük meg az emberekkel, és legyünk rá büszkék!

(Demokrata, 2012. június 13.)

Tallózásaim – Bálintné Kovács Júlia rovata

Hollósy Kornélia, a „magyar csalogány”

(1. rész)

Emlékkönyvbe

Egy nép lakik túl tengeren,
Hol délre lejt az Álpok alja,
Hol fűszeres völgy, rónaság
Az erdős Appennint uralja:
Hajdan dicső nemzet, ma rab; –
S hogy lánc csörgését ne hallja:
Énekek űzi bús nesztét,
S az érc igát enyhíti dalja.
Oh, hát dalolj nekünk!...

(1857. máj. 1.)

Ezeket a sorokat Arany János írta a szabadságharc leverése után, az olaszokkal azonosítva magyar népünket.

Származása és ifjúkora

Hollósy Kornélia 1827. április 13-án jött világra családja gertenyesi birtokán Korbuly Bogdán és Csasz Mária Magdolna tizenegyedik, utolsó gyermekeként. Mindkét szülője örmény származású volt; a Korbuly család tetemes vagyónából szívesen adakozott a színjátszásra is, a Csasz családból neves professzorok származtak. Korbuly Bogdán és Csasz Mária tizenegy gyermekéből öt fiú volt. Csasz Mária legkisebb leányának, Kornélia Juliannának a születésébe belehalt. A tizenegy árván maradt gyermeknek anyára volt szüksége, ezért Korbuly Bogdán hamarosan másodszor is megnősült: a szintúgy örmény vérből való Lászlóffy Rebeka személyében talált új anyát gyermekeinek. A család gondtalan, boldog és anyagilag biztosított életet élt a gertenyesi birtokon. 1832-ben az uralkodó nemesi rangot adományozott Korbuly Bogdán és minden leszármazottja részére: a család ekkor nevét a magyaros hangzá-

Hollósy Kornélia (1827. ápr. 13.–1890. febr. 10.)
(Kovács Mihály festménye)

sú Hollósyra változtatta, nemesi előnevüket gertenyesi birtokuk után választották.

Hollósy Bogdán, magasabb szintű oktatást akarván biztosítani leányának, tizenegy éves korában a temesvári apácák iskolájába íratta be Kornéliát. A fiatal leány már ekkor kitűnt a többiek közül szép énekhangjával és zongoratudásával. Énektanára, a bécsi operaház kiöregedett tenoristája, Zimmermann felfigyelt adottságára, és különórák keretében kezdett foglalkozni vele. A tanár felhívta az édesapa figyelmét is leánya tehetségére, s a további

taníttatást, képzést ajánlotta. Hollósy Bogdán azonban hallani sem akart erről: az énekesnői pálya egy nemesi származású leány számára lealacsonyítónak számított, azonfelül a családfő szép jövedelme és jelentős vagyona miatt nem látta szükségesnek, hogy bármelyik leánya is dolgozzék. Maga Kornélia azonban énekesnői pályafutásról álmodott, ezért miután tizenöt éves korában befejezte tanulmányait, ismét édesapjához fordult ez ügyben. Elhatározását családtagjai is támogatták, így a családfő végül engedett leányának: egy tanulmányi út fedezésére kiadta anyai örökségét és a hozományra szánt összeget. Kornélia kérésére sógora egyik idősebb nőrokona, sóskúti Szabó Johanna kísérte el. Legelőször Bécsbe mentek, ahol Kornélia jelentkezett az udvari opera későbbi igazgatója, Matteo Salvi tanítványának.

1843 ősztől kiképzése Milánóban folytatódott Francesco Lamperti irányításával, két éven keresztül. Növendéki ideje végét egy énekmeisteri bizottság előtti vizsga jelentette, amit teljes sikerrel tett le.

Énekesi pályájának kezdete

Hollósy Kornélia először Korfun lépett fel a nyilvánosság előtt 1843-ban: Giuseppe Verdi Ernani című operájában Elvira szerepét énekelte. Két hónapi szereplés után a torinói opera énekesnek hívta a városba. Ott figyelt fel rá a híres, német származású Henriette Carl, aki egy olasz alkalmi operatársulatot szervezett bukaresi vendéggjátéokra. Az énekesnő megnyerte társulatának Hollósy Kornéliát, és három hónapra szerződtette. Bukarestben több operában is éne-

kelt; búcsúünnepségét 1846. április 18-án tartották, ennek keretében egy olasz és egy német nyelvű verset is írtak tiszteletére.

Bukarestből hazatért az olasz társulattal, hogy az erdélyi közönség előtt is énekeljen. A magyarok először 1846. június 4-én láthatták Vincenzo Bellini operájában, az Alvajáróban. A felemelt jegyárakból származó bevételt a Gyárvárosi kisdedóvó javára ajánlotta fel a társulat; és további két előadásból befolyt összeget is jótékony célokra szenteltek. A Pesti Divatlap elismerően vélekedett az énekesnőről, méltató cikkek sora jelent meg róla országszerte; Hollósy Bogdán azonban kitarított azon nézete mellett, miszerint az énekesi pálya nem egy nemesi kisasszonynak való. Leánya elrettentésére számos történetet elmondott bukotti énekesnőkről és arról, hogyan rekeszti ki a társadalom az erkölcsetlennek ítélt asszonyokat. Kornélia művészi elhivatottságát édesapja intő szavai nem tudták megintatni; nyáron Pestre utazott abból a célból, hogy egy rövid rokoni látogatást követően folytathassa itáliai szereplését. A fővárosban anyai nagybátyja, az orvosprofesszor-ként dolgozó Csasz Márton biztosított neki szállást, aki egyben arra is rávette, hogy itáliai útját megelőzően lépjen fel a pesti közönség előtt a Nemzeti Színházban. A színház vezetése beleegyezett a vendégszereplésbe, így 1846. július 23-án bemutatkozhatott a főváros előtt mint Gaetano Donizetti Lindája, női partnere pedig az olasz alténekes, Marietta Alboni volt. „A hazai újságírók Hollósy tiszta csengésű hangját és színpadi játékát dicsérték. Még azt is megbocsátották neki, hogy az idő rövidsége miatt nem magyarul, hanem

Lonovics-Hollósy Kornélia. *Illustráció a Vasárnapi Újság, 1856. évi 3. számából.*

olaszul énekelt.” A közönségsiker láttán és a sajtó nyomására augusztus 24-én a Nemzeti Színház szerződtette Hollósy Kornéliát.

Ettől fogva rendszeresen szerepelt egészen első visszavonulásáig. Nevéhez nemcsak az opera, hanem különböző jótékonyági akciók is fűződtek. 1846 októberében részt vett a Liszt Ferenc által adott hangversenyen, amit a József árvaház javára szerveztek. Közreműködött a gyermekkórház, a Pesti Jótékony Nőegylet, a Pest-budai Hangszegylet megsegítésére, a sváb-hegyi kápolna felépítésére és a Magyar Nemzeti Múzeum fásítására szervezett előadásokon. A forradalom és szabadságharc idején évi fizetésének három százalékát felajánlotta a honvédségnek és a Nemzeti Bank létrehozására. Az adománygyűjtő előadásokra a meghívást örömmel fogadta: fellépett a gróf Zichy Karolina szervezte ünnepségen, melyen mellette játszott még Liszt Ferenc és Joachim József is. 1848. július 12-én tagja volt annak a női küldöttségnek, amely Kossuth Lajost éllette előző nap elhangzott beszéde okán. A szabadságharc kitörése miatt a színházi előadások és látogatók száma drasztikusan lecsökkent, az utolsó operabemutatót december 16-án tartották. Hollósy Kornélia – jóformán egyedüliként – az osztrák megszállás alatt is színpadra állt, amit a Pesti Hírlap trefásan szóvá is tett. 1849. április 12-én a magyar felszabadító csapatoknak adott díszelőadáson Hollósy Kornélia Tompa Mihály egyik versét énekelte el; a továbbiakban pedig fellépett a kormányzó-elnök előtt és az ostromban megebesült katonák megsegítésére adott operastelen is.

A világosi fegyverletétel után a színházi életben is jelentős változások történtek: a magyaros, hazafias darabokat betiltották, minden előadás előtt eljátszották a császári himnuszt, a Nemzeti Szín-

ház élére a császárhű báró Augusz Antalt állították. 1849 elején Hollósy Kornélia legfőbb riválisa, Schodelné Klein Rozália a kormányt követve távozott a fővárosból, a fegyverletétel után pedig visszavonult. Ily módon Hollósy Kornélia vetélytárs nélkül lett a színházi élet első számú koloratúr dívája – épp ez okból kifolyólag váltott ki nagy megdöbbenést és értetlenséget távozása. A színház elhagyására általában két indokot szoktak felhozni: az egyik szerint Hollósy Kornélia külföldi fellépésekkel kívánta megszerezni a férjhezmeneteléhez szükséges hozomány összegét, a másik szerint az osztrák hadifogságban sínylődő fivérét próbálta meg kiszabadítani. Bátyja, a honvédtisztként szolgáló Hollósy József az aradi várbörtönben raboskodott; először halálra ítélték, később a döntést börtönbüntetésre módosították. A Hölgyfutár című lap így írt Hollósy Kornélia távozása kapcsán: „Ha hazáját szereti, ha a közönséget méltányolja, mely őt érdeme szerint bálványozza, úgy valóban megtehetné azt az áldozatot, hogy utazási szándékáról legalább a legközelebbi évre lemondana.” A búcsúelőadást 1850. március 23-án rendezték, megjelent rajta báró Julius Jacob von Haynau és helyettese, herceg Franz von Liechtenstein altábornagy is. A műsor nyitányaként Hollósy Kornélia Petőfi Sándor Ez a világ milyen nagy... kezdetű versét énekelte.

1850–1851 folyamán Hollósy Kornélia elősorban Bécsben és Varsóban lépett fel. A bécsi udvari színházban maga I. Ferenc József magyar király is meghallgatta; a varsói közönség nemcsak az operaelőadások, hanem a hangversenyek alkalmával is ünnepelte. A lengyelek körében valóságos kultusz alakult ki személye körül, magyarul előadott darabjai aratták a legnagyobb sikert. Neve hamar elterjedt a zene világában; egyaránt

kapott holland, orosz és olasz felkéréseket is. 1851 augusztusában Hollósy Kornélia, elutasítva a felkínált fényes lehetőségeket, a magyarországi visszatérés mellett döntött.

1851. szeptember 17-én lépett ismét a pesti közönség elé; ez alkalomból megtelt a színház, a sajtó és a nézők egyaránt kitörő lelkesedéssel fogadták. A Nemzeti Színház újabb, ezúttal két hónapos szerződést kötött vele – ennél hosszabb időtartamra ek-

kor Hollósy Kornélia nem volt hajlandó elkötelezni magát, tekintettel küszöbön álló házasságára. Fellépett a szabadságharc leverése óta először Magyarországra látogató uralkodó fogadásán a Várban.

1852 áprilisában a művésznő hazautazott édesapjához és nevelőanyjához, hogy előkészüljön az esküvőjére.

(Hollósy Gerti, *Ellenszék*, 2012. jan. 7.)

Folytatjuk

Erdélyi Magyar Breviárium

Czirják Árpád

Kinek tele a marka, még barátjával sem foghat kezét

A tömegtájékoztató nagyjából mindenhol állami monopólium. Még a valamirevaló demokráciákban is a hatalmon lévőknek messze ér a kezük, a háttérből nagyszerűen tudnak mindent irányítani. Egy-egy párt összeomlásakor a romokon való torzszalkodás, egymás szennyeseinek kitergetése sokszor fényt derít a valóságra. Azok, akik a társadalmi életben tapasztalható hibák, visszaélések orvoslására vállalkoztak, igen sok esetben megvesztegetett érdekembereknek bizonyulnak. Ennek ellenére pártok nélkül nincs politika és propaganda nélkül nincsenek pártok.

A vallástalan emberek az egyházak misztériós tevékenységét afféle vallásos propagandának tekintik. Különösebb érdeklődést azért nem mutatnak eziránt, mert számot tevő tétől nincs szó, a hitterjesztés költsége a kortes-hadjáratok kiadásaihoz viszonyítva nevelésesen elenyésző. Valóban így van. A hit átadása egészen más természetű. Nem lehet másoknak úgy átnyújtani, mint ahogy a politikus betáplálja a polgárokba programját, a hitet nem lehet, úgy beadni, amint az orvos fecskendővel beoltja a beteget. A hitet

nem lehet úgy megmagyarázni, mint ahogy a tanár felvázolja tanítványainak a matematika tételeit. A hitet bizonyítani sem lehet úgy, mint az okos ügyvéd a kételkedő törvénybíró előtt a vádlott ártatlanságát igazolja.

Amikor misszióról hallunk, általában a távoli világrészekre gondolunk, ahol a hittérítők nagy erőfeszítéssel hirdetik Krisztus tanítását. Az az érzésünk, hogy az evangelizációs munka nagyon is periferikus jellegű, hiszen Európán kívül, a messzi idegenben folyik. Kontinensünk mindig is a kereszténység melegágya volt. Évszázadokon át küldte az igénytelen, de bátor hírhirdetőket a világ minden tájára. Lassan az a tudat érlelődött meg az emberekben, hogy Európa nemcsak ipari cikkeket, műkincseket, a festészet, szobrászat alkotásait, hanem az evangéliumot is exportálta az új világnak. Időközben azonban a gyarmati világ lerázta magáról Európa igáját. A felszabadulás az önrendelkezéssel túl azt is jelentette, hogy az egykori elnyomottak nem kértek többé a gyámkodásból.

Kijelentették, hogy szükségük van az európai cikkekre, modern gépekre, de nincs

szükségük az Európából küldött kereszténységre. A „Made in Európa” feliratot viselő kereszténység értékét veszítette a harmadik világ piacán. Nem akarom a kereszténységet cáfolni – nyilatkozta annak idején Gandhi –, de az a véleményem, hogy amit Európa magáévá tett a kereszténységből, az a tagadása a hegyi beszédnek. Ha a keresztények olyanok lennének, mint amilyen a Bibliájuk, India rövidesen keresztény lenne. Feltehetjük magunknak a kényelmetlen kérdést: vajon milyen kereszténység az, amelynek földjén világháborúk, ateizmus, koncentrációs táborok, egymást gyűlölő és leigázó egyházak keletkeztek.

Mekkora a távolság az evangélium forrása és a XX. század között és mégis az a könyv, amely mézcsepp a száznak és keserűség a gyomornak, mindig hitelesen megőrizte az üzenetet, Isten ígését. Nem elég, ha a könyvkiadók a Biblia eredeti szövegét szavatolják, azt az olvasónak kell hitelesítenie, megélt formában továbbadnia.

Európa keresztényei ne azon töprengjenek tehát: hogyan juttathatnák az evangéliumot idegen kontinensekre, ott már sok helyütt megtalálható egy európainál talán igazibb kereszténység. Az evangélium itthon, Európában kerül egyre nagyobb veszélybe.

Bálintné Kovács Júlia rovata

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (37. rész)

131. Száva Antal, Csíkszépvezén született 1845. április 13-án. Pappá szentelésének időpontja nem pontosan ismert: 1874. aug. 7. (1870?). Szolgált: Gyergyószentmiklóson, Székelyudvarhelyen, Kolozsváron és Csíkrákoson volt káplán, 1878–1880: Szőke-

Szent Ferenc fiainak nem kell többé világgá menniük, itthon kell misszionáriusokká lenniük. De hogyan? Ez az ő titkuk. Mi, kívülállók csak annyit látunk, hogy kezét és szívét rajzolnak egymás mellé. Szerintük a két testrészt elválaszthatatlan és egyik a másik után igazodik. Egyszerre mindkettő nem lehet sem üres, sem tele, akinek tele a marka, annak üres a szíve és még kellemetlenebb, hogy embertársának kezét sem tud adni.

Simon Jukundián

Ferenc-rendi pap-tanár, zenetudományi író 1813. április 29-én született Csíkszentkirályon. Csíksomlyón és Bécsben tanult. Volt hitszónok, tanító, tanár, tanítóképző intézeti igazgató Csíksomlyón, ugyanitt tartományfőnök is. 1893-tól haláláig Nagyszebenben működött. A korszerű erdélyi tanítóképzés egyik megalapítója. 1869-ben adta ki énekeskönyvét, melynek Károni János nagyszabású énekgyűjteménye, a *Cantionale Catholicum, Régi és új, deák és magyar ájtatos egyházi énekek ...* (1676) volt az alapja. Ebben mintegy 97, a nép ajkáról gyűjtött éneket is közölt. A mű Kolozsváron jelent meg, címe: *Katolikus egyházi énekeskönyv*. Simon Jukundián 1894. április 22-én hunyt el Nagyszebenben.

falván, 1881–1894: Ákosfalván volt lelkipásztor. Aránylag fiatalon, 1899. augusztus 31-én hunyt el.

132. Szenkovits Béla, Szászdányán (Kisküküllő vármegye) született 1845. június 25-én. A gimnáziumot Marosvásárhe-

lyen és Székelyudvarhelyen, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Elég sokára szentelték pappá: 1892. július 12-én. Szolgált: Nyárádköszvényesen, 1893: Kézdiszentkereszten, 1894: Nagykászonban, 1895: Csíktaplocán káplán, majd 1898: Királybányán, 1900: Kidén lelkipásztor. Meghalt 1907. február 11-én.

133. Szentpétery András, Gyergyószentmiklóson született 1914. január 7-én. A gimnáziumot Gyulafehérváron végezte. Pappá Székelyudvarhelyen szentelték 1940. június 29-én. Szolgált: 1940: Kézdiszentkereszten, 1942: Gyergyóremetén, 1945: Zetelakán káplán, 1946: Györgyfalván lelkipásztor. Meghalt 1971. június 29-én.

134. Szentpétery János, örmény szertartású. Erzsébetvárosban született 1845. március 27-én. Pappá szentelték 1869. április 3-án. Szolgált: Gyulafehérváron, Csíksomlyón és Brassóban, mint gimnáziumi tanár. 1882–1900: Gyergyószentmiklóson plébános. 1900–1903: Kolozsváron státusi tisztviselő. Meghalt 1903. április 5-én.

135. Szócs Csaba Születés helye és ideje: Gyergyószentmiklós/Ditró, 1982.08.02. A közeppiskolát Ditróban, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron a Hittudományi Főiskolán végezte. Gyulafehérváron szentelte pappá 2007. június 24-én Dr. Jakubinyi György érsek.

Az interneten azt olvashatjuk, hogy: Teológiai tanulmányok: SIS, BBTE. Egyéb tevékenységek: 2007–2009: Marosvásárhely – Keresztelő Szent János (belváros) – segédlelkész, 2009–2010: Kolozsvár – Szent Mihály (belváros) – segédlelkész. Szolgálati helye: Kolozs 2012. június 23-án, a Világosító Szent Gergely búcsún, Szamosújváron ő

mondotta a szentbeszédet az örmény katolikus székesegyházban, amelyet a Füzetek 185–186. számában meg is jelentettünk.

136. Temesvári Gergely, Gyergyószentmiklóson született 1822. március 3-án. A gimnáziumot Csíksomlyón, filozófiai és teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelve: 1845. április 23. (16?). Szolgált: Székelyudvarhelyen tanár és subregens, majd 1849: Csíkszentmártonban és Kapnikbányán káplán. 1850: Oláhláposon, 1855: Bodzán, 1857: Törösváron, 1864: Verestoronban, 1865: Aranyosbányán, 1875: Zalatnán adminisztrátor, 1876: Mócson, majd Szarvaskenden plébános. Magyarszarvaskenden halt meg 1888. július 3-án.

137. Temesváry János dr., Szamosújváron született 1857. február 8-án. A gimnáziumot Szamosújváron, Nagyszebenben és Gyulafehérváron, teológiai tanulmányait Bécsben a Pázmáneum növendékeként végezte. Pappá szentelve: 1880. február 25-én. Felmentelése után Gyergyószentmiklóson tanít az elemi iskolában, majd Gyulafehérváron a püspökségen káplán és levéltáros. Ezt követően Nagyszebenben káplán. 1882-től: Székelyudvarhelyen, Gyulafehérváron, Aradon, Zomboron, Szamosújváron gimnáziumi tanár. Budapesten halt meg 1936. október 15-én. Munkái: *Erdély választott püspökei* (1618–1695). Szamosújvár 1913. *Erdély középkori püspökei*. Kolozsvár 1922.

A Magyar Katolikus Lexikonban ezt olvashatjuk:

Temesváry János (Szamosújvár, Belső-Szolnok vm., 1857. febr. 8.–1922. aug. 10. után); történetíró. – A gimnáziumot 1867-től Szamosújvárt (örményül), 1870-től Nagyszebenben, majd 1872–74: Gyulafehérvárt, a teológiát 1874–78: a Pázmáneumban végezte, Bécsben 1878: doktorra avatták.

Gyergyószentmiklóson tanító, 1879: tisztviselő az erdélyi püspöki irodán. 1880. II. 25: pappá szentelve, segédlelkész Nagyszebenben. 1882 őszén a székelyudvarhelyi r.k. gimnázium tanára. 1883: Kolozsvárt egyetemi hallgató 1886: bölcsészdoktori és történelemlatin szakos tanári oklevelet kapott. Tanár a gyulafehérvári főgimnáziumban. 1886–1888. XI. 9: az Alsó-Fehér vármegyei Történelmi Társaság főtitkára. Állami szolgálatba lépett, 1889: Aradon, 1891: Zomborban, 1895: Szamosújvárt tanár. 1907: a szamosújvári örmény múzeum igazgatója. Egyháztörténeti tanulmányai főként újságokban jelentek meg. – Fontosabb munkái: II. Gejza magatartása a pápaság és császárság második küzdelmében. Bölcsészdoktori értekezés. Szamosújvár, 1886. – Az alsó-fehérvármegyei történeti, régészeti és természettudományi társaság évkönyve. 1. évf. Szerkesztette. Kolozsvár, 1888. – A magyarörmény nemes családok címerlevelei. Szamosújvár, 1896. – A szamosújvári Rubens-kép. Uo., 1900. (Különnyomat.) – Öt erdélyi püspök rangemlése. Kolozsvár, 1910. – Csikmádifalvi Szentandrásy István erdélyi püspök. Uo., 1912. – Erdély választott püspökei (1618–1695). 1-2. köt. Szamosújvár, 1913–14. – Erdély középkori püspökei. Kolozsvár, 1922. – Az erdélyi püspökök címerei. Bp., 1930. – Manzor Pius erdélyi püspök élete és irodalmi működése. Bp., 1931. – Hét erdélyi püspök végrendelete. Kolozsvár, 1931. – Adalékok az erdélyi jezsuita rendházak eltörlésének történetéhez. Hely és év nélkül.

138. Theodorovich Mihály dr. (Todorovics Der Minas Thoroszjan), apostoli vikárius és erdélyi örmény szertartású főesperes 1721-től haláláig 1760. január 3. (2.?) szentszéki kinevezéssel. Gyergyószentmiklóson született. A gimnáziumot Besztercén és Szamosújváron végezte. Szolgált: 1736-ig szamosújvári plébános,

1753: alesperes. Mária Terézia 1758-ban kinevezte örmény püspököknek, de Dániel Tódor királyi örmény tanácsos megakadályozta a kinevezés végrehajtását. A mechtaristák szamosújvári kriptájába temették.

139. Theodorovics Simon (Der Simeon Thoroszean), örmény szertartású. Kolozsváron (1726) a SJGA-n tanult. Szolgált: 1726–1753 Gyergyószentmiklóson plébános, és ott maradandót alkotott. Ma is hálásan gondol rá az örménymagyar közösség.

Ezt érezhetjük az alább idézett beszámolóból is, amit a világhálón találtam.

A templomépítés legfőbb szorgalmazója Theodorovich Simon volt, akit 1726-ban neveztek ki a gyergyói örmények plébánosává. Hamarosan kijelölték a templom helyét és elkezdtek az építkezés költségeinek gyűjtését. A szükséges összeg legnagyobb részét a különböző örmény társulások (Szentháromság Legény Egyesület, Boldog Asszony Tímár Társulat, Szent István Társulat) biztosították, de majd minden örmény család hozzájárult az építéshez adományaival. (Az adományozók listája megtalálható az 1734-ben Theodorovich Simon által örményül írt, majd Szongott Kristóf által lefordított emlékkönyvben.)

1730. április 25-én fogtak hozzá a fakápolna lebontásához, s az új templom falai már 1733-ban készen álltak. (...)

Mielőtt a hajóba lépne egy újabb örmény nyelvű emléktáblát láthatunk, melynek szövege megközelítő magyarsággal így szól: „Épített ezen szentély az örmények 1182. évében, azaz 1733-ban Gyergyó örmény népe által Simon Tor. plébános úr és János tisztelendő úr, Ákonc Tódor egyházi előjáró, Lázár Ohanján főbíró idején, azok által, kinek nevét följegyezték ezen templom aranykönyvébe. Tudd és olvasd, és értünk irgalomért könyörögj! Ámen”.

Folytatjuk

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
Kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet
egyszerűsített beszámolójának mérlege, 2012

Adatok e Ft-ban

Sorsz.	Tétel megnevezése	Előző év	Előző évek módosításai	Tárgyév
1.	A. Befektetett eszközök (2.+ 4.+ 6. sor)	483		399
2.	I. IMMATERIÁLIS JAVAK	120		120
3.	2. sorból: Immateriális javak érték helyesbítése			
4.	II. TÁRGYI ESZKÖZÖK	363		279
5.	4. sorból: Tárgyi eszközök érték helyesbítése			
6.	III. BEFEKT. PÉNZÜGYI ESZKÖZÖK			
7.	6. sorból: Befektetett pénzü. eszk. érték helyesbítése			
8.	B. Forgóeszközök (9–12. sorok)	2 892		1 482
9.	I. KÉSZLETEK			
10.	II. KÖVETELÉSEK			
11.	III. ÉRTÉKPAPIROK			
12.	IV. PÉNZESZKÖZÖK	2 892		1 482
13.	C. Aktív időbeli elhatárolások			9
14.	ESZK. (AKTIVÁK) ÖSSZ. (1.+ 8.+ 13.sor)	3 375		1 890
15.	D. Saját tőke (16.+18.+19.+20.+21.+22.+23. sor)	3 367		1 890
16.	I. JEGYZETT TŐKE/ INDULÓ TŐKE	2 388		2 388
17.	II. TŐKEVÁLTOZÁS/EREDMÉNY	-114		978
18.	III. LEKÖTÖTT TARTALÉK			
19.	IV. ÉRTÉKELÉSI TARTALÉK			
20.	V. TÁRGYÉVI EREDMÉNY ALAPTEV-BŐL	1093		-1476
21.	VI. T. ÉVI ERED. VÁLLALKOZÁSI TEV-BŐL			
22.	E. Céltartalékok	0		0
23.	F. Kötelezettségek (26.+27.+28. sor)	8		0
24.	I. HOSSZÚ LEJÁRATÚ KÖTELEZETTSÉGEK			
25.	II. RÖVID LEJÁRATÚ KÖTELEZETTSÉGEK	8		
26.	G. Passzív időbeli elhatárolások	0		0
27.	FORRÁSOK (PASSZ.) Ö. (15.+24.+25.+26.)	3 375		1 890

Budapest, 2013. 03. 18.

P.H.

dr. Issekutz Sarolta
elnök, s. k.

Pénzügyi beszámoló 2012
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
Kettős könyvvitelt vezető egyéb szervezet
egyszerűsített beszámolójának eredmény kimutatása

Adatok e Ft-ban

Sorsz.	Tétel megnevezése	Előző év alaptev.	E. év v. tev.	Előző év összesen	Tárgyév alaptev.	T. év v. tev.	Tárgyév összesen
I.	Értékesítés nettó árbev.			0	0		0
II.	Aktív.saját teljesítm. értéke			0	0		0
III.	Egyéb bevételek	10 338	0	10 338	3 787	0	3 787
	ebből: -támogatások	1 407		1 407	425		425
	ebből: -alapítói			0			0
	ebből: -központi költségvet.	400		400			0
	ebből: -helyi önkormányzati	8 246		8 246	3 172		3 172
	ebből: -egyéb, ebből 1%	285		285	190		190
IV.	Pénzügyi műveletek bev.	1		1	5		5
V.	Rendkívüli műveletek bev.	0	0	0	0	0	0
	ebből: -támogatások			0			0
	ebből: -alapítói			0			0
	ebből: -központi költségvet.			0			0
	ebből: -helyi önkormányzati			0			0
	ebből: -egyéb, ebből 1%			0			0
VI.	Tagdíjak	134		134	199		199
A.	ÖSSZES BEVÉTEL	10 473	0	10 473	3 991	0	3 991
VII.	Anyagjellegű ráfordítások	7 747		7 747	4 226		4 226
VIII.	Személyi jell. ráfordítások*	125		125	45		45
IX.	Értékcsökkenési leírás	101		101	121		121
X.	Egyéb ráfordítások	1407		1047	1 075		1 075
XI.	Pénzügyi műveletek ráf.-i	0		0	0		0
XII.	Rendkívüli ráfordítások	0		0	0		0
B.	ÖSSZES RÁFORDÍTÁS	9 380		9 380	5 467		5 467
C.	ADÓZÁS ELŐTTI ER.	1 093		1 093	-1 476		-1 476
I.	Adófizetési kötelezettség	0		0	0		0
D.	Jóváhagyott osztalék	0		0	0		0
E.	TÁRGYÉVI EREDMÉNY	1 093		1 093	-1 476		-1 476

Budapest, 2013. 03. 18.

P.H.

dr. Issekutz Sarolta
elnök, s. k.

A kulturális transzfer lehetőségei Örmények Közép- és Kelet Európában

nemzetközi tudományos konferencia programja
Országos Széchényi Könyvtár (2013. április 5-6.)

2013. április 5., péntek

09:30–10:00

Köszöntés: Dr. Boka László (OSZK)

Megnyitó előadás:

Prof. Stefan Troebst (GWZO Leipzig):
Az örmények globális kereskedelmi hálózata a korai középkori Kelet-Közép-Európában

Művelődéstörténet – Szekcióvezető:
Kontler László, CEU, Budapest

10:00–10:20 Armenuhi Drost-Abgarjan:
Az örmény apostoli egyház 1500 éves himnáriuma a nyomtatástörténet perspektívájából
Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg, Halle

10:20–10:40 Perger Péter: *Misztótfalusi örmény betűi* – OSZK, Budapest

10:40–11:00 Őze Sándor: *Nagy Sándor kapuja: egy apokaliptikus toposz örmény és magyar párhuzamai* – PPKE-BTK, Piliscsaba

11:00–11:30 Vita, Kávészünet

Egyház és teológia – Szekcióvezető: Fröhlich Ida, PPKE-BTK, Piliscsaba

11:30–11:50 Nagy Kornél: *Egyházi unió, katolizáció, rekatolizáció, latinizáció. Az egyházi unió mint integrációs példa az erdélyi örmények esetében* – MTA-BTK-TTI, Budapest

11:50–12:00 Miriam Kartashyan: *Az Örmény Katolikus / Római Katolikus Unió (1742) és nyugati valamint keleti kapcsolatai* – Universität Bern, Theologische Fakultät, Bern

12:20–12:40 Kovács Bálint: *A 17-18. századi örmény missziók hálózatelméleti kutatásának kérdései és lehetőségei* – GWZO, Lipcse

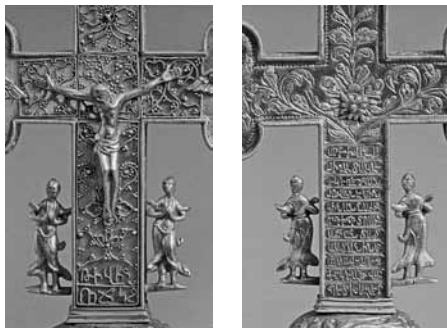
12:40–14:15 Ebéd

Örmények Európa peremén a 19. században – Szekcióvezető: Horváth Sándor, MTA-BTK-TTI, Budapest

14:15–14:25 Pál Judit: *Az erdélyi örmények integrációja a 18-19. században* – Babes-Bolyai Tudományegyetem, Történelem és Filozófia Kar, Kolozsvár

14:25–14:45 Anahit Simonyan: *A 19. század végi erdélyi örmény sajtó* – Magyar-Örmény Kulturális Társaság, Jereván

14:45–15:05 Krzysztof Stopka: *Gente Armeni natione Poloni: A 19. századi galíciai örmények identitása* – Uniwersytet Jagielloński Zakład Historii, Oświaty i Kultury, Kraków

Örmény feliratos kereszt, Szamosújvár (Gherla, RO) Örmény katolikus plébánia, 1717

15:05–15:25 Vita; 15:25–16:00 Kávészünet

16:00–17:00

Kiállítás megnyitó:

„Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében”

– Budapesti Történelmi Múzeum

Csak meghívottak részére! A kiállítás április 6-tól szeptember 15-ig látogatható.

Öv részlet, Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség, 19. sz.

2013. április 6., szombat

A művészet aspektusai a kelet-európai örmények közösségében – Szekcióvezető:
Botos Máté, PPKE-BTK, Piliscsaba

09:30–09:50 Dickran Kouymjian: *Amszterdam és Konstantinápoly között. A nyomtatás hatása az örmény művészetre és társadalomra* – California State University, Fresno

09:50–10:10 Iryna Hayuk: *Az örmény nyomtatás Ukrajnában a kezdetektől a 20. századig*
Lviv National Academy of Arts, Lviv

10:10–10:30 Tamáska Máté: *Kultúrák szintézise Szamosújvár városképében* – Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác

10:30–10:50 Pál Emese: *Az erdélyi örmények szentkultuszának művészettörténelmi sajátosságai*. Babes-Bolyai Tudományegyetem, Történelem és Filozófia Kar, Kolozsvár

10:50–11:00 Vita

Az örmény integráció modelljei a 20. században – Szekcióvezető: Pók Attila MTA-BTK-TTI, Budapest

11:00–11:20 Kránitz Péter: *„A kelet magyarjai”, „Az örmény spjurk Magyarországon az örmény népirtás után* – PPKE-BTK, Piliscsaba

11:20–11:40 Kali Kinga: *Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus*. ELTE-BTK, Budapest

11:40–12:00 Hakob Matevosyan; *A „lehetetlen” örmények. A magyarországi örmény identitás dimenziói* – Institut für Kulturwissenschaften, Universität Leipzig, Lipcse

12:00–12:20 Konrad Siekierski: *Örmények a mai Romániában. Az ünnepek mint a közösségi identitás létrehozói*
Armenian Academy of Sciences, Institute of Archeology and Ethnography, Jereván

12:20–14:00 Ebéd

A konferencia tudományos titkára: Dr. Kovács Bálint (bkovacs@rz.uni-leipzig.de)

Kapcsolattartó: Kádár Krisztina (kadar.krisztina@oszk.hu)

A konferencia díjmentesen látogatható.

A Budapesti Történelmi Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár és a Geisteswissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas an der Universität Leipzig tisztelettel meghívja Önt

Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében

című kiállítás megnyitójára
2013. április 5-én 16 óra.

Köszöntőt mond:

Dr. Bodó Sándor
a BTM főigazgatója,
Dr. Sajó Andrea
az OSZK főigazgatója és
Prof. Dr. Stefan Troebst
igazgató-helyettes,
GWZO an der Universität Leipzig

A kiállítást megnyitja:

Dr. Martonyi János
külügyminiszter
és
Prof. Dr. Armenuhi Drost-Abgarjan
Martin-Luther-Universität
Halle-Wittenberg

A megnyitón közreműködik:
David Yengibarjan,
örmény harmonikaművész

Helyszín: Budapesti Történelmi Múzeum
Budavári Palota E épület
1014 Budapest, Szent György tér 2.

Vákár Tibor

„Örmény” építészet Gyergyószentmiklóson

Már honfoglaló eleinkkel számos örmények telepedett meg a Kárpát-medencébe, az ő jelenlétüket számos helynév is bizonyítja. Bár a történetírás, a betelepülés éveit Apafi Mihály fejedelem uralkodásának idejére teszi, lassú betelepülésük folyamán jelentős számú örmény kolóniák már korábban is megtalálhatóak voltak a Kárpát-medencében.

A nagyobb tömegű betelepülésre, 1672-ben, I. Apafi Mihály fejedelem letelepedési engedélyét követően került sor, mely részeként Erdélybe mintegy hatszáz örmény család érkezett, akiket az örmény történetírás hagyományja, az ősi Ani városából származtat. Az ekkor érkező örmények első hulláma, főleg a határ melletti városokban Csíkszépvíz, Gyergyószentmiklós, Beszterce, Petele, telepedett le, majd innen vándoroltak tovább később Erzsébetváros illetve Szamosújvár településekre.

Az örményeknek Gyergyószentmiklóson való letelepedése nem volt véletlen, a település ugyanis a Moldovával kapcsolatos kereskedelmi útvonal mentén feküdt, nem messze a Pricskén található vámtól, valamint 1607-től – Rákóczi Zsigmond által adományozott – országos vásártartási joggal is rendelkezett, a településnek a Gyergyói medencében betöltött központi szerepét, a hetivásárok is tovább emelték.

A betelepülő családok – a kisebb kereskedelmi torzskodásokat leszámítva – hamar beolvadtak a település gazdasá-

Vákár Tibor

gi és társadalmi életébe, ennek következtében az országos és hetivásárok jelentősége is emelkedett. Az örmények templomot, iskolát építettek, majd a telekvásárlási és házépítési engedélyek megszerzése után, már Gyergyószentmiklós arculatában is jelentős szerkezeti változásokat hoztak. Nem csoda, hogy Teleki József

1799-ben írt „Úti jegyzése” című leírásában, a mezővárost már „Gyergyónak fővárosa”-ként említi.

A település korabeli kinézetéről sajnos nem maradtak fenn képi ábrázolások –1808-ban majd 1874-ben hatalmas tűzvész pusztította el Gyergyószentmiklóst, a források szerint körülbelül 700 ház vált ekkor a tűz martalékává – így csak az a néhány fennmaradt, az örmények által épített ún. parasztkorok ház tanúskodhat a korabeli épületek típusairól.

A városban megalakult örmény céhek hatalmas ipari és gazdasági fellendülést hoztak a város számára, az örmények gazdasági életének fontos részei többek között a gabona és a borszállítás voltak, jelentős tőkére azonban bőr és a szarvasmarha kereskedelemből tettek szert. Korabeli feljegyzések szerint a Gyergyói örmények évente 40 000 szarvasmarhát adtak el Nyugat-Európa számára, Németországtól egészen Dél-Itáliáig. Ennek az expanzív örmény kereskedelemnek köszönhető, hogy Gyergyószentmiklós már 18-19. században a térség legjelentősebb ipari és gazdasági központja lett.

A növekvő lélekszámú örménység, a gazdasági élet fellendítése mellett, a magával hozott szellemi és anyagi kultúrájával felgyorsította a polgárosodás folyamatát is a városban, ennek köszönhetően, az örmények építkezései jelentősen meghatározták a település ma is látható városias arculatát.

A 18. század második felében jelennek meg, a régi Piac tér területét övező azon épületek, mellyel az örmény kereskedők új építészeti értékekkel gazdagítják a kialakuló város architektúráját. Ezek az építkezések jelentősen átalakítják a régi Piac tér arculatát, a régi boronaházak lebontásával új épületek kerülnek kialakításra. Megjelennek az erkéllyel, magas tetőszerkezettel, stukkókkal gazdagon díszített, széles homlokzattal bíró egyemeletes házak, melyek alsó szintjén, az élénk kereskedést folytató üzlethelyiségek kapnak helyet. A tér É-i oldalán található hosszú homlokzatú, egyen párkányal rendelkező épületsor, a város építészeti arculatának ma is meghatározó része. Az ezzel szemben lévő részen a Teke-rőpataki út két oldalán, a Romfeld ház és a Vákár ház késő klasszicista épületei hangsúlyosan határozzák meg a városból Csíkszereda felé vezető útszakasz kezdetét. Továbbá itt kapnak helyet a város legjelentősebb örmény kereskedőinek épületei is – Bogdán, Bocsánczy, Sáska, Lengyel, Jakabffy, Lázár, Zárug, Lukácsffy, Ciffra, Novák, Kabdebo, Kopacz, Palavits, Merza, Vákár – melyek alkotják 1907-ben városi rangra emelt Gyergyószentmiklós központját.

A tér nyugati oldala épült ki legkésőbb, az itt kialakult házsor legimpozánsabb épülete a Novák féle szecessziós palota, amely ma a Polgármesteri Hivatalnak ad otthont. A nyugati oldali házsor kialakítá-

sával Piac térből Fő tér lesz, melyet az úti leírások Erdély egyik legszebb kisvárosi főterének neveznek.

Az egykor V-alakú térről az Örmény parókiáig vezető útszakasz, az egykori Templom utca volt a város tulajdonképpeni főutcája, melyet az örmény családok házai szegélyeztek. Az útszakasz első részén Dr. Vákár P. Artúr 1908-ban épült emeletes háza emelkedik ki az épületek közül. A korai szecesszió jegyeit magán viselő, félköríves zárterkélyvel rendelkező, emeletes épület érdekessége, hogy az új ház magában foglalja a 18. sz.-ban épült örmény kereskedelmi épület egy részét. Ebben az épületben működött a Kossuth könyvnyomda, valamint Gyergyószentmiklós egyik jelentős sajtótermékének, a Csíkvármegye című újságnak kiadóhivatala. Az épület emellett számos rendezvénynek, színházi előadásnak is helyt adott, amely fontos szerepet játszott az örmény közösség kulturális életében. Az épület az I. világháború alatt Tiszti kaszinóként is működött, itt kötött életre szóló barátságot a háztulajdonos és gróf Bethlen István Magyarország későbbi miniszterelnöke.

Az útszakasz további részén – a Fő térrel ellentétben – nyomokban fennmaradtak a Gyergyószentmiklós örmény épületeinek korábbi elemei is. A 17-18. század fordulóján épült Czárán ház, Gyergyószentmiklós egyik legszebb fennmaradt ún. parasztkorok épülete, amely felújítása után is magán viseli az örmény épületek jellegzetes építészeti elemeit. Az első szinten ma is megtalálható a boltíves – fatáblás ajtó és ablaknyílásokkal rendelkező – utcára nyíló üzlethelyiség, mely az örmény kereskedelem azon korszakára utal, amikor az örmények kereskedelmi tevékenységüket még a ka-

pualjból voltak kénytelenek folytatni. Hasonló késő barokk stílusjegyekkel rendelkezik az emeletes Dobribán és a Kopacz féle ház, melyek homlokzataikkal próbáltak beilleszkedni az utcaképhe.

Az utcakép első szakaszát a katolikus templommal szemben lévő oldalon, a Két híd utca sarkán álló 1733-ban épült Bocsánczy féle barokk és a Kövér féle, nagy copf stílusú kovácsoltvas kapubejárattal rendelkező sarokház zárja le.

Felfelé haladva az utcaszakasz további része az egykori Szentháromság térbe torkollik, melynek végét a 19. sz. fordulóján épített Lázár-Miklóssy féle ház zár le. Az innen nyíló Örmények utcájának túloldalán kapott helyet az 1769–80 között épített örmény plébánia és kápláni épület, amely nagy része az 1874-es tűzvészben megsemmisült. A plébániaépület mai formáját 1912-es restaurálás után nyeri el, a plébánia míves szépségét kiemeli a megemelt timpanonos homlokzat, illetve a boltíves barokk kapubejárát, amivel az eredeti épület hangulatát akarták visszaadni. Az utcának ezt a szakaszát 1770–78 között a Vertán család által emelt emeletes, széles kapubejáróval büszkélkedő ház zárja le, amelyben jelenleg Tarisznyás Márton múzeum működik.

Az Örmények utcáján befordulva jutunk el az örmény hitélet és kultúra szellemi központjához az örmény templomhoz. A Gyergyószentmiklóson letelepedő örmények, többszöri kérelmük eredményeként Ferenczi György esperes-plébánostól 1637-ben megkapták az idegenek temetkezési helyét, ahol Theodorovics Simon plébános felhívására 1730–1734 között, örmény római katolikus, barokk stílusú templomot építettek fel. Az egyhajós keletelt szentélyű templomnak egyetlen É-i oldalkápolnája van, a díszesen párká-

nyozott templomot 1733. augusztus 24-én báró Bajtay Antal erdélyi püspök szentelte fel. A templom barokk vonalvezetésű hangablakos tornyát egy évvel később Lukácsi János saját költségén építette meg. A barokk templombelső gazdag enterieurjét, az örmény hívek adományai révén alakították ki. A templomot övező cintermet az 1748-ban épített, kapubástyákkal ellátott várfal veszi körbe. A tört alaprajzú kőfalból két nyolcszögletű, meredek cserepes sisakkal fedett lőportorony emelkedik ki. A zindellyel fedett kőfal lőréseit idővel befalazták; az egykori lőrések nyomai csak belülről láthatók. A cinterem belső falában lévő kőmélyedéseket kálvária képek, valamint a cinteremben lévő egykori sírok keresztjei díszítik.

Gyergyószentmiklóstra betelepedett örmények jelentősen hozzájárultak a város fejlődéséhez, az általuk létrehozott, változatos stílusjegyekkel rendelkező építészeti örökség ma is a város szerves részének tekinthető. Mindez annak ellenére, hogy az I. és II. világháború következményeként, társadalmi és gazdasági jelenlétük erőteljesen csökkent a városban. Nem szabad elfeledni azonban, hogy Gyergyószentmiklós számára ezeket az eredményeket a két nép, a gyergyói székely és örmény társadalom közös együttélése hozta létre, ezért a múlt emlékeinek megőrzése és fenntartása továbbra is mindkettőjük fontos érdeke.

Szongott Kristóf, armenológus írta egykor: „Példát adtam nektek, hogy a mit én is tettem, úgy cselekedjétek ti is. Én megtanultam a hazai nyelvet – tanuljátok meg ti is. Én mindig a haza érdekeit szolgáltam – ezt tegyétek ti is.”

(Elhangzott a Fővárosi Örmény Klubban, 2013. február 21-én)

105 évvel ezelőtt született

Vákár Tibor építész-mérnök

(1908–2002)

Vákár Tibor építész-mérnök 1908. május 14-én született Gyergyószentmiklóson, az Osztrák-Magyar Monarchia egyik legkeletibb városában. Édesapja Dr. Vákár P. Arthúr magy. kir. kormányfőtanácsos, politikus, köztársasági elnök.

Elemi iskoláit – korai érettségére jellemzően – már ötéves korában elkezdte Gyergyószentmiklóson. Középiskolai tanulmányait – az I. világháború miatt kialakult helyzetben több helyen – Csíkszeredában, Marosvásárhelyen, Balatonbogláron és Gyergyószentmiklóson folytatta.

Vákár Tibornak a szülőföldhöz való ragaszkodása azonban mind építészeti, mind művészeti hitvallását egész élete során meghatározta.

A család Budapestre való végleges letelepedése után, középiskolai tanulmányait

a Reáltanoda utcai br. Eötvös József főreáliskolában folytatta, ahol 1926-ban tett érettségi vizsgát. Rajztudása miatt már a Reáltanoda utcai gimnáziumi éve alatt figyelem középpontjába került, 1926-ban a Tehetséges Ifjak Versenyén második díjat, az Országos Középiskolai Rajzversenyen 3. díjat szerzett.

1926-ban a Magy. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem mérnöki és építész-mérnöki karára iratkozott be, ahol 1926–30 között folytatta építészeti tanulmányait.

A családi tanács határozata ellenére Műegyetemi tanulmányaival párhuzamosan képzőművészet iránti törekvéseit sem mulasztotta el kielégíteni, az iparművészeti alakrajz iskolában Marsovszky és Szőnyi István tanítványaként fejlesztette tovább grafikai tudását. A műegyetemi abszolutorium után, pedig a Magy. Kir. Orsz. Képzőművészeti Főiskolán Benkhardt Ágost növendékékként végzett.

1938-ban dr. Kotsis Iván műegyetemi tanár ajánlására, Karl Störner német építész hívja meg tanulmányútra Németországba, ahol még ez évben Karl Kergl, majd Ernst Hannauer müncheni építészek irodájában nyert állást, itt az új müncheni városnegyedek bérházcsoportjainak tervezése és környezeti városrendezési kialakítása tartozott építészeti feladatai közé.

1939 végén magyarországi munkahelyére – a Központi Városháza Polgármesteri Hivatalának XIII. ügyosztályára – mint városrendező tér vissza. 1940-től a Budapesti Mérnöki Kamara, majd a Magyar Mérnök és Építészegylet tagja lesz, melyek több esetben delegálják – kiküldött bírálóbizottsági tagként – tervpályázatok elbírálására.

Számos alkalommal szerepel díjnyertes pavilonterve a Budapesti Nemzetközi Árumintavásáron (1933, 1934, 1937, 1940), ezekhez hasonlóan több díjat nyert

A Vákár család

az állami kislakásépítés tervpályázatainak építészeti terveivel, melyek közül több kormányzói elismerést is kiérdemelt.

A II. Bécsi döntés után – Észak- Erdély visszatértekor – Kolozsvár thj. sz. kir. város mérnökeként az Építési Osztály vezetője lett, ahonnan 1941-ben saját kérésére, Marosvásárhelyre helyezik át, mint a város főmérnöke. Feladatai közé tartozott a városok műszaki – közigazgatásának megszervezése, a városrendezés fejlesztésének irányítása, melyet alapos szakmai körültekintéssel maradéktalanul ellátott.

Ezekben a háborús években főleg a Magyarországhoz visszacsatolt erdélyi területek tervezési feladataiban és tervpályázataiban vett részt. Kolozsvár városi mérnökeként, Erdély fővárosának városrendezési és történelmi városképének helyreállítási terveivel foglalkozik. A főtér rendezési tervéért a Kolozsvár főpolgármestere polgármesteri emlékéremmel tünteti ki, a Szent Mihály templom és környékének rendezése, mind az árkok megnyitása az ő elképzelései alapján valósult meg.

Erdélyi szolgálata ideje alatt Marosvásárhely, Gyergyószentmiklós, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely városrendezési és műemlék helyreállítási terveit készíti el.

1945-től visszatért a főváros szolgálatába, ahol építészeti tevékenysége két területen bontakozott ki. A Központi Városháza Polgármesteri Hivatalának mérnökeként részt vett Budapest háború utáni talpra állításában, műszaki közigazgatásának megszervezésében, a műemlékek helyreállításában, de egyúttal a jövő európai világvárosának kialakítását is tervezte.

1945 őszén Weichinger Károly műegyetemi tanár személyes meghívására lépett a Műegyetem oktatói kötelékébe, először mint tanársegéd, majd mint adjunktus.

Weichinger Károly és Korompay György építész tanárokkal együtt vett részt a háború által lerombolt Műegyetem, Városépítészeti és Épületszerkezettani tanszékeinek felállításában.

1946-tól egyetemi tanári pályafutásával párhuzamosan, a Fővárosi Tervező Iroda (FŐTI) irányító tervezőjeként vett részt a romokban heverő főváros, a felrobbantott dunai hidak és hídfők romjainak újjáépítésében, munkáját a főváros vezetése Újjáépítési Emléklappal jutalmazta meg.

Az ő nevéhez fűződik többek között a Lánchíd és környékének rendezése, a Duna-parti szállodasor, a Vigadó tér, a központi Városháza épületének és az Invalidusok kápolnájának és Budapest központi épületeinek műemléki helyreállítása stb.

1950-ben, amikor a főváros vezetése elhatározta, a Sikló mellett lévő – Lotz Károly alkotta – egyesített magyar címer megsemmisítését, ezt ő helyszínen saját felelősségére leállította, és a bontásra kiküldött munkásokkal elfalaztatta, így „eltüntetve” a mozaikcímet azt megőrizte az utókor számára. Hasonló módon saját kezű elfalazással mentette meg, a Gerlóczy utcai tűzoltószertár melletti Szent Flórián plakettet, melyet a főváros túlbuzgó hivatalnokai – ideológiai veszélyesnek tartva – pusztulásra ítélték.

Az egyetemről való eltávolítása után 1950-tól, a Városépítési Tervező Iroda (VÁTI) alkalmazásában kezdeményezőként vesz részt az ország újjáépítésében. Az első három éves terv keretében – a Városépítési Tervező Iroda szakembereiből – 1950-ben életre hívott Tervfőmérnöki Testület első tervfőmérnökének nevezik ki, súlyos feladatként a nehézipar fejlesztése során kialakítandó iparvárosok városrendezésének és műszaki fejlesztésének úttörő munkáját jelölték meg. Tervfőmérnöki működésének keretében 7 súlyponti település – Kazincbarcika,

Berente, Perces, Hejőcsaba, Bodajk, Diósgyőr és Nagy-Miskolc – új polgári lakóépületeinek telepítését, általános rendezési és beépítési terveit készítette el munkatársaival.

Az ezen időben kezdődő műemléki városképi vizsgálatok keretében 30 város és település (Miskolc, Székesfehérvár, Veszprém, Szombathely stb.) Műemléki Vizsgálatát készítette el fényképpel és térképekkel illusztrálva – melyek alapjait képezték az érintett városok építészeti kutatástörténetének és műemléki helyreállításának.

1953-tól lett a Magyar Építőművészek Szövetségének tagja, ahol 1954-ben a MÉSZ konferenciáján felszólal a Markaz lovagvárának megmentése érdekében, melyet a szovjet katonai parancsnokság lögyakorlati célpontnak használ.

A műemlékek megmentése érdekében tett lépéseiről a „szocreal ellenségének” kiáltotta ki a felsőbb szakmai vezetés, az ezért személy felé irányuló politikai nyomás csak a XX. kongresszuson elhangzott „hrucsovi beszéd” légköre után enyhül meg kissé.

1954-től a VÁTERV Műemléki Műtermének csoportvezetőjeként Székesfehérvár, Veszprém, Szombathely, Sopron, Szécsény, Karcag, Nyíregyháza, Nagykálló városrendezését, műemléki épületeinek helyreállítási és kivitelezési munkálatait vezeti.

1955-ben rendez meg Budapesten – a VÁTERV kultúrtermében – az ország első műemléki kiállítását, amelyet Szombathely, Kecskemét, Debrecen és Veszprém városa követ, melyen a főrendezői feladatai mellett építésztként is számos műemléki helyreállítással szerepel.

1958-ban a fővárosi HKI műemléki osztályának csoportvezetője lett feladatai között a Nagy-Budapest területén lévő műemléki épületek tervezése és helyreállítása szerepelt. Megvalósult munkái közé tartozott ebben az időszakban Pest középkori város-

falának megmentése és restaurálása, a Kálvin téren lévő kecskeméti kapu barbakánjának tűzfalon való bemutatása, valamint a Margitsziget domonkos kolostor romjainak műemléki helyreállítása.

1968-tól a BUVÁTI műemléki osztályának tervezőjeként kap megbízást a pesti Duna part és a Vörösmarty tér városrendezési koncepciójának elkészítésére, munkáját azonban nem fejezhette be, városrendezési feladatát elvették és 62 évesen nyugállományba kényszerítették.

1970-ben történt kényszernyugdíjazása után a Néprajzi Múzeum alkalmazásában, a Szentendre Szabadtéri Néprajzi Múzeum népi épületeinek felállításához helyszíni felméréseket, bontási és felállítási terveket, valamint a skanzen szatmári tájegységének telepítési terveit készíti el.

Számos tárlaton és önálló kiállításon jelenik meg – itthon és külföldön – grafikáival, akvarelljeivel, melyeknek anyagát Erdély és főleg a székelyföld világának képei alkotják. 1975-ben építészeti és képzőművészeti munkásságának elismeréseként Párizsban a Francia Építész- és Grafikusok Szövetsége örökös tagnak választja.

Meghívott szakértőként a Magyar Nemzeti Sírkert Bizottságának tagja, mint építészeti-művészeti szaktanácsadó, ebben a minőségében tesz javaslatot a Kerepesi temető rendezési tervére.

1986-ban a „Műemlékek megmentése és helyreállítása érdekében végzett kiemelkedő tevékenységéért” Podmaniczky Emlékéremet adományozott számára főváros, 1995-ben pedig számos műemlék megmentéséért Műemlékvédelemért emlékéremet is megkapta.

1989-ben elsőként emeli fel szavát itthon és külföldön a tervezett erdélyi falurombolás ellen, ekkor a Magyar Építőművészek Szövetségének keretében többekkel együtt,

kiállítás-sorozattal tiltakozik – erdélyi grafikákkal – az esztelen rombolás megakadályozására.

1991-ben építészeti pályája elismeréseként „Hat évtizeden át végzett sokrétű és értékes építészeti tevékenységéért” Ybl díjat kap.

1995-ben pedig fél évszázados kimagasló építészeti és grafikai munkásságának elismeréseként a parlamentben a Köztársasági érdemrend kiskeresztjét adományozzák számára.

Magyarörmény nemesi családok otthonai

– kastélyok, kúriák, nyaralók (3. rész)

Kunágota–Vörös Kupa Jakabffy–Verzár kastély

Jakabffy Tódor földbirtokos, nyug. huszárornagy 1879-ben született Kunágotán. A kassai katonai alreáliskola elvégzése után a Ludovika Akadémiába került, 1895-ben kezdte meg katonai szolgálatát a 3-as honvéd huszárezredben és teljesített 1918-ig, amikor átvette a kunágotai gazdaságát. A világháború alatt két évig teljesített harctéri szolgálatot az orosz fronton, ahol hadifogságba esett és 1918-ban került haza. Tagja volt a kunágotai község képviselőtestületének, valamint megyei táblabírói aljegyző is volt.

Verzár örmény család, Mária Teréziától kaptak nemességet. Szamosújvári kereskedők voltak. Címerszerző Verzár Márton dombegyházi bérlő volt.

Kupai kastély: Ybl Miklós tervezte 20 szobás, alapincézett épület. Kapuja kőpilléres, kovácsoltvas. Parkja 40 hektár körüli, legmélyebb pontján egy kerek, csónakázó, halas tó, középen kis sziget, márvány asztallal. Maga a kastély egy kunhalmon állt. A kastély közelében két

1999-ben az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület Szongott Kristóf-díjat adományozott részére építőmérnöki, grafikai, műemlékvédelmi munkásságáért, valamint a magyar és örmény kultúra, egyház és hagyományok területén kifejtett tevékenységéért.

2000-ben szülővárosa Gyergyószentmiklós díszpolgári címet adományoz részére, majd fél évvel később „Budapest”-díjat vehet át a Főváros polgármesterétől.

kisebb családi kriptá állt, helyüket csak egy gazos folt és pár darab otthagytott téglá jelöli.

Tallózta: I. S.

(Szelekovszky László: *Kastélyok és kúriák Békés megyében (Körös – Maros Nemzeti Parkért Egyesület, 2008) Elpusztított, elhordott kastélyok és kúriák*)

Folytatjuk

Majtényi Mihály

A 110 évvel ezelőtt, 1901. július 21-én született ünnepelt írónk, Majtényi Mihály (Markovics, Markovich) tiszteletére az újvidéki Forum Könyvkiadó és a Magyar Szó napilap alkalmi kiadványokat jelentet meg – A napilap a *Kokain* című, 1929-ben megjelent novelláskötet újrakiadásával emlékezik meg az évfordulóról; az expresszionista látásmóddal megírt elbeszélések Szeli István akadémikus *Majtényi Zentán* című tanulmányának kíséretében olvashatók – Majtényi Mihály díjnyertes regénye, a *Mocsár* valószínűleg augusztusban kerülhet az érdeklődő kezébe – A HID júliusi számában két tanulmány szól legismertebb mesélőnk életéről és munkásságáról: Mészáros Márta magyartanár *Vizualitás és narráció* című munkája és Németh Ferenc művészettörténészé, a Forum Könyvkiadó igazgató-főszerkesztőjéé, aki írónknak a szülővárosban, Nagybecskerekben eltöltött éveinek szentel több fejezetet – Németh Ferenc megemlíti, hogy Majtényi életének 1923-ig tartó szakaszáról nem sokat tudunk, pedig már középiskolásként diáklapot szerkesztett – Első szépirodalmi publikációi nem prózák, elbeszélések, hanem versek voltak.

1971 májusában az Újvidéki Rádió színészegyüttese színre vitte Majtényi Mihály *A száműzött* című művét. Témáját a szerző évekig a szívében hordozta. *Tomiban ősz van* című elbeszélésében már megrajzolta a kegyvesztett Ovidius alakját. Nagygyellért János, azaz Ovidius, a hatalmas Róma tegnap még körülrajongott, ünnepelt költője elveszti császára bizalmát, és Tomiba száműzetik.

A színpadon való megmutatkozás az akkor hetvenéves író alkotókedvének új lendületet adott. Másik színpadi műve, a *Harmadik ablak* nem jelent rendkívüli színészi és rendezői feladatot, de egyébként is: Majtényi Mihály az örömeikért, tiszteletért nem a színpadon hadakozott, alakjainak sokágú lélekfolyamatát prózában, regényekben és novellákban valósította meg vibráló intellektussal.

Az 1974-ben Újvidéken elhunyt Majtényi Mihály próza- és drámaíró, publicista, szerkesztő, műfordító az elemi és a piarista gimnáziumot szülővárosában,

Nagybecskerekben végezte el. 1920-tól 1927-ig kereskedelmi tisztviselőként, könyvelőként dolgozott, majd – miután megnyeri a szabadkai Napló novella-, később regénypályázatát – újságíró lesz, s 1928-tól állandó tagja, szerkesztője, munkatársa a vajdasági magyar lapoknak. A zentai Friss Újságnál 1928-29-ben segédszerkesztő, a zombori Új Híreknél ugyanezt a tiszteletet tölti be 1929 és

1937 között, de a felelős szerkesztő feladatait is ellátja. A szabadkai Napló munkatársa 1937-től 1944-ig. 1944 és 1951 között a HÍD főszerkesztője, 1956 és 1973 közötti időszakban pedig a Magyar Szó újságírója. 1973-ban vonul nyugdíjba.

Majtényi egtájunk jól nevelt „garabonciás”-a volt, nagy és színes mesék előadója. A *Mocsár* és a *Kokain* című regényében a recenzorok az expresszionizmus jegyeit látják megvillanni. A *Császár csatornáját* a háború éveiben jelenteti meg, és a „gyilkos Bácskát”-t írja le benne fullasztó légkörével. Bori Imre szerint Majtényi műveiben hang-

súlyos a múlt, és megidézője jelentős íróember. A mese és a költői novella másodlagos jelentőségű életművében, szépirodai kiteljesedése a regényben játszódott le. Több művét friss esztétikai és társadalmi-politikai tapasztalatok ihlették.

B. Z.

Bibliográfia: Mocsár, regény, Bács megyei Napló, 1928. január 15-február 12., Előszó Bori Imre, Híd, 1971; Kokain, novellák, Zenta, év nélkül, (1929); Császár csatornája, regény, Budapest, 1943; Májusfa, elbeszélések, Szabadka, 1948; Forró föld, elbeszélések és karcolatok, Újvidék, 1950; Élő víz, regény, Újvidék, 1951; Budapest 1967; Garabonciás, regény, Újvidék, 1952, 1966, előszó Bori Imre, 1981; Bige Jóska házassága, regény Újvidék, 1955, 1966 utószó Bori Imre, 1981; Harmadik ablak, Szabadkai Népszínház, 1958; Lássuk a medvét, elbeszélések, Újvidék, 1959; A magunk nyomában, emlékezések, esszék, Újvidék, 1963; Szikra és hamu, emlékezések, esszék, Újvidék 1963; Csillagszámláló, elbeszélé-

sek, Újvidék, 1963; Így is történhetett, kisregény, elbeszélések, Újvidék, 1968; Remények batárján, válogatott elbeszélések, előszó Major Nándor, Újvidék, 1971; A száműzött Rádiószínház, Újvidék, 1971; Betűtánc, tárcák, karcolatok, riportok, Újvidék, 1975; Hétféjú sárkány, regény, utószó Juhász Géza, Újvidék, 1981; Harmadik ablak, Újvidéki Színház, 1984.

Munkáival szerepel – még Markovichként – a Vagyunk (1928) és a Bács megyei Napló 1929. évi Almanachjában, az Akácok alatt (1933), A diófa árnyékában (1942), a Délvidéki elbeszélők (év nélkül), a Téglák, Barázdák (1946) című antológiában –1921-ben a Bács megyei Napló díjazottja (Mocsár) – 1970-ben első díjat nyert a Forum Kk. színműpályázatán (A száműzött) – Zentán Csányi Endrével megindítja A Mi Világunk című rövid életű irodalmi lapot –1976-tól két évente a Magyar Szó novella-pályázatot hirdetett a tiszteletére.

(*Hét Nap, Vajdasági magyar hetilap, Vajdasági Kincsestár, 2011. augusztus 10.*)

Tallózásaim – Bálintné Kovács Júlia rovata

Flórián Tibor

Miközben a szamosújvári Műkedvelő Egyesületről olvashattunk az előző Füzetekben, újra találkoztunk Flórián Tibor nevével, akinek a neve máskor is felbukkant írásainkban. Most megragadom az alkalmat, hogy bemutassam őt közösségünknek.

Először az 1981-ben megjelenő Romániai Magyar Irodalmi Lexikonból idézek, amely bizonyos értelemben többet mondó, mint az, amit a Wikipédiából olvashatunk.

„**Flórián Tibor** (Selmecbánya, 1908. április 12. – Punte Gorda, Florida, 1986. má-

cius 6.) költő, műfordító. Középiszkolai tanulmányait Szamosújváron és a kolozsvári piarista gimnáziumban végezte, majd a Ferdinand Egyetemen hallgatott jogot. Első verseit az Ellenzék közölte (1928), a Keleti Újság, Jóbarát, Hírnök, Független Újság s más lapok munkatársa, a Kemény Zsigmond Társaság tagja.

Az *Új arcvonal* c. gyűjteményes kötetben (Kolozsvár, 1931) mutatkozott be. Első önálló verskötete, a *Felhők fölött, felhők alatt* (Kv. 1935) a Hitel kiadásában je-

lent meg Reményik Sándor bevezetőjével és Gy. Szabó Béla eredeti fametszeivel. Ugyancsak Gy. Szabó Béla illusztrálta *Vázlatok* c. Verseskönyvét. (Kv. 1936). A fiatal realisták irodalmi csoportosulásához csatlakozott, az *Új erdélyi antológia* c. Gyűjteményben (Kv. 1937) is szerepel. Meditatív jellegű, helyenként az expresszionista szabad versek hatását mutató, laza kötésű költeményeiben egyaránt jelen van a vallásos érzés és az erotika, lírájában megszólal a néptestvériség és békevágy. Emil Isac verseit fordította magyarra a Pásztortűz és a budapesti Láthatár számára. Átköltésében jelent meg *Krisztus árnyékában* címen (Kv. 1938) magyarul Octavian Șireagu egy teljes kötetnyi prózai költeménye. Egyes írásait román, angol, német, francia és török nyelvre is lefordították.”

Érthető, hogy életének további szakaszáról 1981-ben Romániában csak nagyon szűkszavúan írhattak, ezért most a Wikipédoából idézek.

„1945 tavaszán Németországba került egy sebesültszállító oszlop parancsnokaként. 1948-49-ben Münchenben elnöke volt a Magyar Kulturális Szövetségnek. A *Virradat előtt* c. kötet az ő összeállításában és szerkesztésében jelent meg Münchenben 1948-ban, a kötet hontalan magyar költők verseit tartalmazza.

1949-ben telepedett le az Egyesült Államokban. 1950-től 1973-ig New Yorkban dolgozott, a Szabad Európa Rádió (SZER) amerikai szerkesztőségében. Négy éven át töltötte be a clevelandi Kossuth Könyvkiadó elnöki tisztét. Az Amerikai Erdélyi Szövetség munkájában is részt vett, 1978-tól haláláig az Árpád Akadémia élén állt. Éveken keresztül titkára volt a Hontalan Írók PEN Központja amerikai csoportjának. Élete utolsó szakaszát a Connecticut állambeli New Milfordban töltötte.

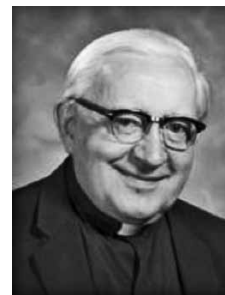
Elhalálózása: Punte Gorda, Florida, 1986. március 6..

Művei

- Felhők fölött, felhők alatt (versek, Kolozsvár, 1935);
- Vázlatok (versek, Kolozsvár, 1936)
- Krisztus árnyékában, Octavian Șireagu versei (műfordítás, Kolozsvár, 1938);
- A kőtáblák összetörnek (versek, Cham, 1946);
- Mélység fölött (versek, Wulfen, 1948);
- Új versek (München, 1948);
- Keserű gyökerek (versek, New York, 1975);
- Venezuelai tollrajzok (versek, Caracas, 1984).

Meskó Lajos Géza piarista szerzetes

1911. április 23-án született Baján, hat gyermek közül harmadikként. Édesapja Meskó Zoltán utásztiszt, majd országgyűlési képviselő 1945-ig, ezután pedig politikai okokból 1959-ig börtönben raboskodott. Meskó Lajos a gimnáziumot a piaristák pesti iskolájában végezte, majd az érettségi után felvételét kérte a rend-

be. 1933. október 8-án tett ünnepélyes fogadalmat, és 1936. június 14-én szentelték pappá. Osztályából összesen hatan léptek be a noviciátusba, köztük volt a jól ismert Lénárd Ödön atya. Meskó atya magyar-latin szakos tanári diplomát szerzett. Nyelvésznek készült, szakterülete az etimológia volt, különösen a nevek ere-

dete. Új szavakat is alkotott, amelyekből az erőnlét megmaradt és mindennapi szavunkká vált.

Tanári működését a rend kecskeméti iskolájában kezdte, majd Pest, Debrecen, Sátoraljaújhely és végül Kolozsvár következett. (Merza Gyula 83 éves korában hunyt el, 1943. december 17-én temették a kolozsvári Házsongárdi temetőben. Temetésén részt vettek a Piarista Főgimnázium 6. és 7. osztályos tanulóit Uitz Mátyás és *Meskó Lajos* piarista tanárok vezetésével.)

A háború végén, 1944-ben decemberében egy kórházvonat lelkészeként Nyugat-Európába került. Kartotékos rendszerben gyűjtötte a magyar menekültek adatait, hogy így segítse a menekült családok egyesítését. 1947-ben a rend római központjába utazott, ahonnan az akkori generális, Tomek Vince az Egyesült Államokba küldte Gerencsér István és Rozsály Ferenc rendtársával egy új provincia megalapítására. New York állam Derby városában megalapították az első piarista rendházat, majd 1956-ban a pennsylvaniai Devonban alapítottak gimnáziumot. 1969-től ebben a rendházban élt egészen haláláig. Az Egyesült Államokban latint, spanyolt, történelmet tanított. Közben részt vett a pasztorációban is.

Az amerikai Katolikus Magyarok Vasárnapja hetilap munkatársa volt több évtizeden keresztül. Írói álnevei: Bujdosó Bálint, Kubinyi G. Lajos, Kubinyi Géza, Kubinyi M. Lajos.

A cikkek mellett verseket írt és fordított. Négy verseskötete jelent meg. Kétezer év keresztény írásából, himnuszaiból válogatott műfordításait Forrásvíz címmel gyűjtötte össze – ennek kiadása még nem történt meg. Az 1930-as évektől egészen haláláig gyűjtötte a magyar szavakat és idézeteket egy szinonimaszótár és idézetár összeállításához. A hatalmas anyag földolgozása és kiadása folyamatban van.

Élete kétharmadát emigrációban, angol nyelvi közegben töltötte, anélkül, hogy hazáig látogathatott volna. Magyar nyelvi és kulturális gyökere azonban olyan erős volt, hogy egész életében abból táplálkozott. A legújabb magyar irodalmat az emigrációban is figyelemmel kísérte.

Meskó Lajos Géza piarista paptanár, nyelvész, költő. Az Egyesült Államok első piarista középiskolájának egyik alapítója 98 éves korában, Pennsylvania állam West Chester városában hunyt el 2008. október 4-én.

A gyászmisét a piarista rend amerikai provinciája október 8-án mutatja be Devonban.

Felsővályi Ákos

(*Magyar Kurír*)

Kedves gyerekek és kreatív felnőttek!

A Szentpéteri József Ötvös Iparművészeti Stúdió vár Titeket **viseletkészítő** műhelyébe, a XI. kerület Csiki-hegyek iskolába. Ahol megismerhetitek őseitek öltözeteit. Magyar és örmény viseleteket készítünk, foglalkozunk viselettörténettel, zsinórozással, dúcolással, batikolással, hímzéssel. Öltözetkiegészítés – mint például ötvös csattok, gombok, ékszerek készítése – az ötvös műhely segítségével.

Jelentkezés: *Horvát Ildikónál* 06 30 491 2866. Személyesen: Hétfőn 15-20h között az általános iskolában. (1118 Budapest, Csiki-hegyek utca 13-15.)

Borosnyay Klára stúdióvezető

(További felhívás a Füzetek februári számának 37. oldalán)

Az erdélyi örmény kereszténység

Előadás a Pázmányon

Február 28-án dr. Issekutz Sarolta előadást tartott (képünk) a Pázmány Péter Hittudományi Egyetem Ökumenikus Kör meghívására a Veres Pálné utcában „Az erdélyi örmény kereszténység” címmel. A több mint egyórás előadás – vetített képek háttérrel – megismertette a hallgatósággal az örménység történetét, az örmény írásbeliség és az örmény egyház kialakulását. Bemutatta az erdélyi örménység hányatott múltját, majd hazára találását Erdélyben, a polgáriadásban betöltött szerepüket, végül az örmény katolikus hitük történetét, melyben a Mechitarista Rend segítségével jelentős szerepet játszott.

Országos Levéltár K szekció anyagából (3. rész)

Ásatás Szamosújvár főterén

1943. december 16. 15 óra 35 perc

Ha/Ma 1 Szamosújvár, december 16.

Szamosújvár főterének rendezési munkálatai során az örmény katolikus nagytemplom előtti részen kis mélységben csontvázakat bolygatott meg az ásó. A csontvázak körül látható barna, elkorhad fától eredő csikok koporsós temetkezésre vallottak. Miután az Erdélyi Nemzeti Múzeum Történelmi Tárát értesítették a leletekről, dr. Roska Márton egyetemi ny.r.tanár, igazgató szállott ki a helyszínre, hogy a feltárásokat vezesse. Ásatásai során hét koporsós temetkezési sír került elő. A tér burkolatának felszedése után Novák József tanársegéd újabb nyolc sírt tárt fel, illetőleg mért be. A sírok mellékletekben

roppant szegények voltak, de várostörténelmi szempontból annál érdekesebbek. Egy 1612 és egy 1616-beli II. Mátyás-féle ezüst dénár, egy rossz ezüstműből való hajkarika a fontosabb leletek egy-egy sírből, egy negyedik sírből pedig kisméretű vaskarikák kerültek elő a mell tájáról, amelyek ruhadarab összekapcsolására szolgálhattak. Az a körülmény, hogy a dénárokat voltak lyukasztva, mutatja, hogy sokáig hordhatták ékszer gyanánt vagy hajba fonva és így bizonyosra vehetjük, hogy ezek a sírok annak a fatemplomnak a cinterméhez tartoztak, amelyet az 1672-ben beköltözött örmények első püspöke, Verzereskul építtetett.

(MTI)

K. Nagy Botond

Utazás az óriás tenyerén

„A nagy hegy, a tenger, a sztyeppe valamiféle természetes megrendülést idéz elő, egy kicsiny sziklatemplom ugyanerre képes, pedig nincs benne monumentális elem. A spayeri domban három örmény templom is elférne, hosszan, keresztben vagy egymáson. A speyeri dóm lenyűgözött a hatalmas, üres terével, mint a Kaukázus. Az örmény kolostortemplomok ezzel az európai monumentalitás-igénnyel látszólag nem foglalkoznak, nem mint ha építészetileg nem tudták volna meg-

oldani azt, amit a középkor Európája. Ani romjai minden kétséget eloszlatnak efelől. Ha a monumentális gótika vagy román stílus arról beszél, hogy Isten milyen nagy, és az ő dicsőségére épül a dóm, a katedrális, a bazilika, akkor a kicsiny, romos örmény sziklatemplom arról szól, hogy

Isten közel van. És ez a közelség elgondolkoztat. Vallásos környezetben nőtem fel, még csak a szokásos kamaszkori lázongó ateizmus sem hatott rám különösebben, a gyerekkori vallási tanítás, a nagyapám naiv paraszti hitvilága nem ingott meg bennem, akkor sem, ha én más-ként fogalmazok, mint ő. Isten a helyén van, csak velünk, emberekkel van baj. És nem az a kérdés, hogy van-e Isten, hanem hogy mi emberek vagyunk-e? Bár ezek innen-onnan szedett bölcsességek, nekem ezen a téren minden egyszerű volt.” – írja Vida Gábor 2012. október 11-én kelteztet Örmény levelében. A szerző a Ma-

rosvásárhelyi Örmény–Magyar Kulturális Egyesület meghívására vasárnap délelőtt olvasta föl a Látóban tavaly decemberben megjelent levelét, az Amit Kelet-Törökországban láttam című, igen érdekes, emlékezetes vetített képes előadása részeként, a Bolyai téri Unitárius Egyházközség Dersi János termében. Amint azt Nagy Attila, az egyesület alelnöke felvezető kérdésére elárulta, 2008-ban Kali Kinga szerkesztett a Látónak egy örmény vendégszámot.

– Az anyagoknak én voltam a gazdája és rájöttem, hogy egy olyan kultúráról olvasok, amelyről nem tudok semmit, holott én szerkesztettem az Antonia Arslan Király Kinga által magyarra fordított, Pacsirtavár című regényét is. A Látó örmény száma nagy siker

lett, mára már nem is kapható, csak az interneten olvasható az anyaga. Jómagam pedig tiszteletbeli örmény lettem, és felkértek, hogy lenne-e kedvem elutazni Törökország keleti végébe, és még onnan is tovább vagy 1000 kilométert. A háromhetes, 8000 kilométernyi autótúrát mély élményekkel gazdagított.

„Haghpatban az öt francia turista jól jött, melléjük szegődtem, és az idegenvezetőjük sok fontos dolgot elmesélt. Kint szemerkélt az eső, hideg volt, fotózni nem igazán tudtam, és csak álltam egy idő után a sűrű épületben, a turisták elmentek, a víz csöpögött, és egy-

szer csak azt éreztem, hogy rettenetes az a súly, ami a vállamra nehezedik. A kolostor könyvtárban voltam, hatalmas, földbe ásott korszokban tartották régen a könyveket, tekercseket, de a mongolok elégették mindet, hiába fedték be a szerzetesek az egész könyvtárápületet földdel, mintha csak egy kis domb volna az udvaron. Álltam a könyvtárban vagy a refektóriumban, a padlón is díszesen faragott sárkövek, a falon is megannyi kőlap, a jellegzetes örmény ornamentikával, felirattal, és azt éreztem, hogy most kellene mondani egy Miatyánkot, de nem jut eszembe a szöveg. Most nagyon közel van, azt éreztem. Rövid ideig tartott, majdnem le roskadtam. Nem hasonlított ez az érzés semmilyen múltó rosszultra, szédülésre, semmire, amit eddig átéltem. Azután léptem egyet, megláttam az egyik francia turista kék esőkabátját, kimentem a szemerkélő esőbe, kezdődött a mise. Nem álltuk végig, nem értettünk belőle semmit, az egyik ministránsfiú csodálatos hangon énekelt. Sokáig jöttünk-mentünk még a kolostorban, sok kisebb-nagyobb helyiségből áll, azután autóba ültünk, és elmentünk egy másikba. Haghpatba még egyszer vissza szeretnék menni.”

– 2011-ben Mikes-évforduló volt és én írtam egy török levelet. De az örményországi utazás annyira megérintett, hogy megígértem magamnak, az örmény kultúrájának alaposan utánanézek. És megírtam az Örmény levelet, amelynek okán felkértek, hogy előadást tartsak az utazásomról.

„Másnap reggel úszni fogok a Szevanban, ezt nem lehet kihagyni, a tó vize olyan tiszta, mint az Adria vagy akármelyik hegyi patak, és nagyon hideg. Soha nem azért kell megmerítkezni egy ilyen vízben, hogy az ember letudjon valamit: ezek a nagy folyók, tavak, a tenge-

rek valójában óriások, meg lehet kérdezni tőlük, hogy kedvelnek-e? Nem szoktak válaszolni, de aki úszta már át a Tiszát, a Dunát, úszott be mélyen egy tengerbe, a Szevan-tóba vagy az Adriába, tudja, mit jelent kint lenni, egyedül – egy óriás tenyerében.”

Mint azt a számos nagyszerű fotóval illusztrált előadás végén Nagy Attila összegezte: Vida Gábor útján nem csak a test, hanem a lélek utazása is jelen volt. Esszészzerű levele élő tanúság.

„Ani. Ezt azért meg kell említeni, a fehér város, a középkori Magna Armenia fővárosa, a selyemút egyik fontos pontja. Hatalmas, bejárhatatlan és elhagyott, elhanyagolt romváros, Anatólia szélé (ma Törökország), ahol a patakon túl az egykori Szovjetunió erődtéményei látszanak. Aniban nem lehet tudni, hogy ha egy cserépdarabot felvesz az ember, akkor az száz- vagy kétezer éves. Az erdélyi örmények egy része úgy tudja, onnan származik. De van egy templom, amin megakadt a szemem. Csontváry Baalbek című festményén van egy kettéhasadt kupolaszerű építmény, és most, amikor meg nézem a reprót, mosolygok azon, amit ott, Aniban gondoltam: dehogy, sose láttam én ilyet még. A Megváltó temploma (Szourp Pirkics), amit egy földrengés hasított ketté, mint egy kés. Aniban megtöltöttem a zsebeimet cserépdarabakkal, millió szám vannak. És megfogadtam, hogy leülök majd egyszer, és elolvasom aprólékosan, hogy mit láttam, mert amit mondani tudok, az kevés, amit viszont olvasni kell, erőmön fölül van talán. Az örmények nyelve ugyanúgy megtanulható, mint a magyaroké.

És mégis.”

(*Népujság, 2013. március 21.*)

Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programja – 2013

Útvonal: Budapest – Kiskunhalas – Tompa – Szabadka – Palics – Csóka – Feketető – Tóthfalu – Törökbecse – Aracs – Zenta – Tóthfalu – Elemér – Nagybecskerek – Újvidék – Pétervárad – Székelykeve – Pancsova – Nándorfehérvár – Zimony – Székelykeve – Szendrő – Galambóc – Donji Milanovac – Kis és Nagy Kazán-szoros – Vaskapu – Orsova – Dunaorbágy – Dunatölgyes – Herkulesfürdő – Zsilvásárhely – Novaci – Petrozsény – Csernakeresztúr – Déva – Marosillye – Máriaradna – Ópálos – Arad – Nagylak – Makó – Szeged – Budapest

Időtartam: 8 nap (2013. augusztus 4–11.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2000 km

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Szükséges felszerelés: nyári túraruházat, sportcipő, elemlámpa, fürdőruha

Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi vezeti az utazás kezdetétől annak végéig

Főbb események:

- Barangolás a magyar-örmények nyomában, örmény emlékhelyek felkutatása
- Lerójuk kegyeletünket a hit és a szabadságharc magyar-örmény vértanúinak emléke előtt:
- Boldog Bogdánffy Szilárd püspök – Feketetőn
- Kiss Ernő altábornagy – Eleméren
- Lázár Vilmos ezredes – Nagybecskereken
- Koszorúzás gróf Leiningen Westerburg Károly tábornok aradi vértanú szobránál Törökbecsén
- A Vértanúk emlékműve és a Szabadság-szobor Aradon
- Tiszteletadás a II. világháború magyar áldozatainak emléke előtt a szabadkai temetőben
- Városnézés Nándorfehérváron, Szabadka szécsessziós városközpontjában, Zentán, Újvidéken és Nagybecskereken
- Várlátogatás Nándorfehérváron, Péterváradon, Szendrőn és Galambócon
- Rozgonyiné balladáját hallgatjuk Galambóc várában

- A középkori Európát megmentő 1456-os nándorfehérvári diadal története
- Hunyadi torony Zimonyban
- Monumentális bencés romkolostor (Pusztatemplom) Aracson
- Püspöki palota és székesegyház Nagybecskereken
- A legdélebbi Szent Istvánnak ajánlott templom Székelykevéen
- Kulturális hagyományteremtés Tóthfaluban
- Hangulatos üdülőtelep szécsessziós pavilonokkal Palicson
- Panorámutazás (150km) az Al-Dunai áttörés déli oldalán Galambóc és Vaskapu között
- Naszádos hajókirándulás az Aranyember történetének színhelyén a Kazán-szorosokban
- Veteráni barlang bejárása a Dunáról
- Gyalogtúra a Nagy-Sukárra, a Kazán-szoros északi peremére
- Séta Herkulesfürdőn Erzsébet királyné (Sissi) nyomában
- Pazellerkeringőjének varázsa Herkulesfürdőn
- A Szent Korona rejtékhelye Orsován
- Vaskapu: rálátás az erőműre és ismertető az Al-Duna szabályozásának eseményeiről
- Látványos alpesi út a Déli-Kárpátokban Havasalföldről Erdélybe, Novaci és Petrozsény közt
- A nagy fejedelem Bethlen Gábor szülőháza Marosillyén
- Kegyetemplom Máriaradnán

- Üdülőprogram fürdéssel és napozással Dunaorbágyon
- Süllőpiknik a galambóci vár alatt
- Hangulatos borkóstoló a kadarkától a kadorisszimáig Balla Géza pincészetében Ópáloson
- Zenés bácskai trakta „lankadt pitével” Tóthfaluban
- Búcsúest bográcsgulyással és fergeteges bukovinai néptáncbemutatóval Csernakeresztúron
- Tóthfaluban, Székelykevéen és Csernakeresztúron személyes élményeken keresztül újból szembesülünk a határon túli magyarok őszinte szeretetével és barátságával

Részletes program:

1. nap: **Indulás:** Budapestről, reggel 6 órakor a Batthyány téri felső rakpartról

Határátkelő: Tompa

Látóvalók: Szabadka (városnézés, temetőlátogatás), Palics (séta az üdülővároskában), Csóka, Feketető (a román kommunista diktatúra mártírja – Boldog Bogdánffy Szilárd püspök szülőfaluja)

Szállás és ellátás: az 1. és 2. napon Tóthfaluban bácskai családoknál (2 ágyas, komfortos szobák)

2. nap: **Látóvalók:** Törökbecse (gróf Leiningen Westerburg Károly tábornok – aradi vértanú emlékműve, koszorúzás), Aracs – pusztatemplom (bencés apátság romjai), Zenta (városnézés, Zentai csata emlékműve), Tóthfalu (tájház, zenés bácskai trakta)

3. nap: **Látóvalók:** Elemér (templom, Kiss Ernő altábornagy – aradi vértanú kriptája, koszorúzás), Nagybecskerek (városnézés, székesegyház, Lázár Vilmos ezredes – aradi vértanú domborműve és emléktáblája, koszorúzás), Újvidék (városnézés, Mária neve templom), Pétervárad (várlátogatás)

Szállás és ellátás: a 3. és 4. napon Székelykevéen „bukovinai” székely családoknál (2 ágyas komfortos szobák)

4. nap: **Látóvalók:** Nándorfehérvár (várlátogatás, Bajraki mecset, sétálóutca), Zimony (Hunyadi torony), Székelykeve (Szent István templom, tájház)

5. nap: **Látóvalók:** Szendrő (várlátogatás), Galambóc (vár, süllőpiknik a Dunaparton), Donji Milanovac (séta a mólón), Kis és Nagy Kazán-szoros (panorámaút), Vaskapu (határátkelő a gátkoronán), Orsova

Szállás és ellátás: az 5. és 6. napon Dunaorbágyon, a Duna Csillaga szállodában

6. nap: **Látóvalók:** Duna Csillaga (üdülőprogram: fürdés a Dunában, napozás, fakultatív programok: naszádozás a Kazán-szorosokban, Veteráni-barlang, Ponikova-barlang, gyalogtúra a Nagy Sukárra)

7. nap: **Látóvalók:** Herkulesfürdő, Cserna festői völgye, Havasalföld (Novaci-Petrozsény: magashegyi panorámaút – 2140m a tengerszint felett, könnyű gyalogtúra), zenés, táncos búcsúest Csernakeresztúron

Szállás és ellátás: a 7. napon Csernakeresztúron Bukovinából visszatelepült székely családoknál (2 ágyas komfortos szobák)

8. nap: **Látóvalók:** Marosillye (Bethlen Gábor szülőháza), Máriaradna, Ópálos (hangulatos borkóstoló a kadarkától a kadorisszimáig), Arad (Szabadság-szobor – koszorúzás)

Határátkelő: Nagylak

Érkezés: Budapestre 21 óra körül

Részvételi díj: 76 000 Ft/fő – ifjúsági kedvezmény 18 éves kor alatt 16 000 Ft/fő

Az ár tartalmazza a vezetést, szállást, félpanziót, belépőt, borkóstolót, művészi produkciók árát, kivéve a busz költséget.

Buszköltség: (ami a foglalót is jelenti) 20 000 Ft/fő, minimum 30 résztvevő esetén.

A bejárt helyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal és a népköltészet remekeivel idézzük fel.

Egyházi hírlevél

A Genocídium 98. évfordulójáról április 28-án vasárnap 16.30-kor szentmisén emlékezünk meg és híveinket agapén is megvendégeljük. (Figyelem: a márciusban meghirdetett időpont változik.)

A szentmisét előreláthatóan *Avedik Hovanessian* atya, a bejruti pátriárka személyi titkára fogja celebrálni.

*

Magyarország egyetlen örmény katolikus temploma az örmény katolikus liturgia ápolója és székháza azoknak az örmény egyházi és világi kultúrát bemutató gyönyörű tárgyakkal, könyvekkel a birtokosa, amelyek az örménység hazai jelenlétét testesítik meg és reprezentálják.

A páratlan lelki, szellemi és ház-vagyont Kádár Dániel apátplébánosunk 40 évvel ezelőtt teremtette meg számunkra és ránk a hívekre bízta ennek gondozását és megőrzését.

Zeneagapé

Március 17-én Bakó Mária fiatal énekesnő volt vendégünk a Zeneagapén, ahol csengő, tiszta hangján számos magyar népdalt és dalt adott elő, valamint az *Aranymiatyánkot* és a *Salve Regina-t* énekelt. A közönség tapsát honorálva ráadást is adott a szerény fiatal lány mindenki örömére. (Életrajza a márciusi füzetekben olvasható.)

Híveink biztosan érzik, hogy ezeknek az értékeknek a megőrzésében közre kell működniük és a fenntartáshoz adományaikkal úgy tudnak közreműködni, ha adományaikat az **OTP 11707024-20005210** számlájára juttatják el és jelenlétükkel a vasárnapi szentmiséken, a páratlanul szép liturgián is részt vesznek.

*

Május hónapban szeretnénk egy ismerkedéssel egybekötött gyermeknapot rendezni a templom kertjébe, melyre szeretettel várjuk a nagyszülőket, szülőket és a kicsiket (cca. 10-12 éves korig, természetesen szívesen látjuk az idősebbeket is, de lehet, hogy ők már unatkoznanak).

Részletek a templom honlapján (www.ormenykatolikus.hu) április közepétől olvasható.

Gondnokság

Örmény utakon Kelet-Anatóliában

Az utazás előkészületei tartanak. 2013 augusztusának közepén az egykori virágzó örmény őshazába, Kelet-Anatóliába tervezett zarándokút részletes programja a füzetek januári és februári számában olvasható. További tájékoztatás a következő lapszámokban.

Utunk során többek között ellátogatunk *Kaiseriba* (Cesarea), Világosító Szt. Gergely szülővárosába. Meglátogatjuk az orvosi múzeumot, citadellát, Agirmas földalatti városát és Surp Kirkor romos örmény templomát.

Jelentkezni lehet:
dr. Puskás Attila, 0742181537
vagy a pattila001@yahoo.it email címen.

Kedves Olvasóink!

2002-ben felhívással fordultunk olvasóinkhoz, kérve segítségüket egy „Magyar-örménykicsoda?” összeállításához. Most megismételjük felhívásunkat. Kérünk mindenkit, akiknek elhunyt, számottevő munkásságot felmutató magyar-örményekről adatai vannak (a magyar-örmény családhoz való rokoni kapcsolat, életrajzi adatok, – életpálya, foglalkozás, végzettség vagy valami hasonló –, valamint az adatok forrását, vagy az adatközlő nevét) közöljék velünk, vagy küldjék el az e-konyvtar.magyar-ormeny@gmail.hu címre. Kérésünket az teszi időszérűvé, hogy hamarosan megkezdődik az eddig rendelkezésünkre álló híres, vagy jelentős munkásságot kifejtő emberek adatainak közlése az örmény-katolikus templom honlapján (www.ormenykatolikus.hu).

Észrevételeiket, kiegészítéseiket várjuk a megadott „drótposta” címen. Szerkesztőség

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadó (kétszer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelem-adó 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizenhetedik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdetől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitás-örzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyar-örmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen azért dolgozunk, hogy magyar-örmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevalláskor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma:

18085590-1-41

A kedvezményezett neve:

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Egyúttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a **Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma 0011**, amelynek részegyháza a magyar-honi, történelmi örménység Örmény Szertartású Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma! Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Gyergyószentmiklós főtere 1911 körül (cikkünk a 22–28. oldalon)

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),

valamint a XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

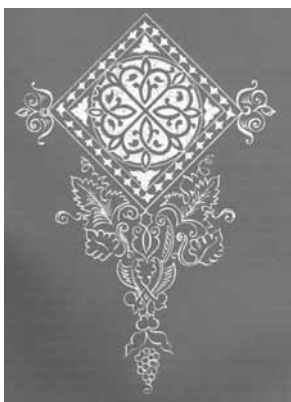
„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVII. évfolyam 195. szám
2013. május

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor mindenkit szeretettel vár az *új helyszínre*, a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termébe, bejárat a Budapest V., Semmelweis utca 6. szám felől

Lépcsőima

Örmény motívum

Diakónus: **Irgalmazzon neked a hatalmas Isten, és adja meg minden bűnöd bocsánatát, múltbeliekét és mostaniakét, őrizzen meg a jövődöbeliektől, és erősítsen meg minden jócselekedetben és vezessen el az örök élet nyugalmaiba.**

A diakónus az imát a liturgiát bemutató papért mondja el. Igen: egy papnak nagy a felelőssége! Az ima említi a múlt és a jelenbeli bűnöket. A jövődöbeliektől pedig mentse meg az Úr. Az Ő kegyelmével ez lehetséges. De nem elégséges a bűn elkerülése, a jótettek is igen fontosak, de ezeket is csak Isten kegyelméből tudjuk igazán végrehajtani. Ezekkel: jótettekkel-kegyelemmel juthatunk az örökkévalóságba.

A pap válasza: **Ámen.** (= Úgy legyen)

Dr. Sasvári László

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres A.

Egy nem mindennapi utazásról

A Fővárosi Örmény Klub áprilisi műsorát gyönyörű „nyári délutánon” a Zuglói Örmény Önkormányzat rendezte. Zárugné Tancsin Katalin elnökszeny rendhagyó vetítettképes előadást tartott, ugyanis miközben lánya, Zárug Zita és veje, Harkányi Árpád fekvőkerékpárral a világműri (nász)útjukról adott tájékoztatást a Lánchíd Rádióban készített Bak Réka riportban, azalatt az út során készült, általuk összeállított és kivetített 360 fotóban gyönyörködhetünk Heim Pál közreműködésével. Aláfestésként olykor-olykor el-elhangzottak magyarázatok, kommentárok is. A végén rövid videókat is láthattunk a fiatalok útjáról.

Zárugné Tancsin Katalin bevezetésként emlékeztette a hallgatóságot arra, hogy lánya, akkor még vőlegényével együtt, a klubban előadást tartott az El Caminoról. Az előadás után nem sokkal 2011. június 4-én összeházasodtak, és június 11-én indultak útnak fekvőkerékpárral világműri útjukra. A klubest napjáig, április 18-áig több mint 16 ezer kilométert

Zárugné Tancsin Katalin

Thaiföld útjain vezetett, majd egy körút Laosz, Vietnám és Kambodzsa tájaira, és áprilisban újra Thaiföld.

Öt óra az időeltolódás, de a fiatalok interneten keresztül üzenetet küldtek a klub közönségének: „Szeretettel üdvözlünk mindenkit Thaiföldről. 16 300 kilométer van a hátunk mögött, és pár nap múlva megérkezünk a huszonharmadik országunk-

A Fővárosi Örmény Klub áprilisi közönsége

ba, Malajziába. Örülünk, hogy otthon megérkezett a tavasz, Thaiföldön trópusi éghajlat van egész évben, már nagyon közel vagyunk az egyenlítőhöz.”

Nagyon sok a média megjelenésük, szerepeltek tévében, rádióban, újságban. A www.360fokbringa.hu honlapon napi kapcsolattal nyomon követhető, hol, merre járnak.

Az emlékezetes estét gasztronómiai élvezet zárta, köszönet érte Krisztián Tamás szakács négyfős csapatának, akik a rendező önkormányzat jóvoltából erdélyi módra készített töltött káposztával (amelyet darált füstölt hús ízesít) és almás rétesrel látták vendégül a megjelenteket.

Fővárosi Örmény Klub

2013. május 16., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
bejárat a Budapest V., Semmelweis u. 6. szám felől

Műsor

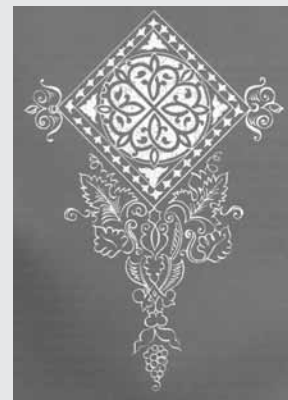
Örményországi utazások

Dr. Szilágyi András orvos-művész vetítettképes előadása

Dr. Szilágyi András neurológus, pszichiáter és orvosi pszichológus. Elismert zongorista. Évtizedek óta foglalkozik Liszt Ferenc személyiséggel, Liszt műveket játszik, Liszt-kutató.

Megjelent könyvének címe: Liszt személyisége. Körtemplomokat kutat. A Kárpát-medence Árpád-kori rotundái és centrális templomai azok, amelyek elvezették az eredeti ókori keletkezési színhelyekre: Egyiptomba, Szíriába, Örményországba stb. Ezek az ókori centrális templomok, amelyekből kifejlődtek a középkori magyar templomok. Hosszú évek kutatásainak eredménye egy könyvben manifesztálódott.

Címe: A Kárpát-medence Árpád-kori rotundái és centrális templomai.

Rendező: Budapest Főv. XV. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Támogató: Fővárosi Örmény Önkormányzat

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Mindenkit szeretettel vár Nuridsány Zoltánné elnök

Gyarmati Béla

Székelyföldi magyarörmény családok*Szubjektív gondolatok dr. Száva Tibor-Sándor új könyve kapcsán
(1. rész)*

Úgy nőtem fel, hogy örmény származásom nem tudatosult bennem. Amíg az ember fiatal, nem is nagyon izgatja, hogy kik voltak az elődei, később, ha szerencséje van, megtalálja az őseit és kicsit megismeri őket, mielőtt találkozna velük! Én nyugdíjasként édesapám hagyatékában találtam meg az apai oldal elődeinek hét nemzedékre visszanyúló, nagyjából 600 nyomdai oldalt kitevő félkész családfáját, a Képes Családi Történeteket, és akkor rádöbbentem rá, hogy anyai ági elődeim is voltak, de róluk szinte semmit se tudok és, hogy mára nincs senkim, aki biztosítaná a csatlakozást hozzájuk. Amióta nyugdíjas vagyok, azon dolgozom, hogy ezt a hiátust kipótoljam.

Örmény eredetem olyan családokhoz köt, mint a Begidsán, Lukács, Nuridsán, Temesvári, Zakariás – meg egy sor olyan utóbb megismert familia, akiket szinte mind Száva Tibor úr könyvének köszönhetek. Ha az ember hét nemzedékre próbálja meg visszakövetni az őseit, akkor 64 családról kellene több-kevesebb ismerettel rendelkeznie – legalább a nevüket ismereni illene!

Könnyebb az elődöket kutatni, ha van az ember birtokában valamelyik elődjétől származó „családfa”. (Ez lehet az egyetlen pozitív hozadéka a '40-es évek szegényteljes faji megkülönböztetésének: szüle-

ink-nagyszüleink rákényszerültek a régi anyakönyvek felkutatására. Szerencsére az örményeket Magyarországon sose üldözték úgy, mint a zsidókat!) Én több családra vonatkozóan is találtam a megsárgult papírok között családfának nevezett vázlatokat: alig olvasható nevekkal és egyetlen évszám nélkül!

Ahol az ősök nemességgel bírtak, ott a helyzet általában kicsit jobb, hiszen a nemesi kiváltságok érvé-

nyesítésének minden nemzedék számára az volt az előfeltétele, hogy a megnevesített őstől való megszakítatlan – férfiági – leszármazást kétségtelenül igazolni tudják, tehát a nemesi származás rendszerint együtt járt a családfák megőrződésével. Első lépésben én is a családtörténeti szakirodalomhoz fordultam – speciel az erzsébetvárosi Lukácsokat illetően. Megdöbbenve tapasztaltam, hogy ahány helyen találtam családfát (vagyis inkább családfa töredéket/vázlatot), azok mind hiányosak és egymásnak kölcsönösen ellentmondóak voltak: Nagy Ivántól Siebmacheren át Gudenusig, sőt, Rozsosig!¹ E munkák kivétel nélkül olyan kezdő-adatokból indulnak ki, amelyeket családi emlékezetek

¹ Nagy Iván: Magyarország nemes családai; Siebmacher's Wappenbuch...; Gudenus János-József: Az örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája; Rozsos Tamás: Az erdélyi örmény eredetű nemes Lukács család genealógiája.

őriztek meg, és amely családfák semmivel se megbízhatóbbak, mint amit én találtam a családi kacatok közt. Ezeket a jórészt hiányos, rendszerint csak egyetlen ágon követett leszármazásrendeket a XIX. század második felében adtak át publikálásra olyan szerzőknek, akik kétségtelen jóhiszeműséggel átvették ezeket a szinte ellenőrizhetetlen anyagokat, majd az újabb kori lehetőségek révén (anyakönyvek, újságok halálzási rovatai, gyászjelentés gyűjtemények, stb.) további adatokkal bővítették. A közzevetők nem egyszer olyan forrásokból is tudtak meríteni, amiknek egy része mára alig, vagy egyáltalán nem hozzáférhető.² Elismerve a szerzők hozzáadott értékének nagyságát, azt kell mondani, minden fal olyan erős, mint a fundamentuma!

² Például dr. Temesváry János: A Magyar-Örmény nemes családok címerelevelei

Egy egészen különleges értékű forrás volt számomra a gyergyószentmiklósi örmény anyakönyvek névmutatója. Ez a Budaörsi Örmény Önkormányzat és a Pro Artis Alapítvány támogatásával, Fancsali János sorozatszerkesztésében létrejött füzet a gyergyószentmiklósi örmény anyakönyvek keresztelési, házassági, halálzási névmutatójának latinbetűs átírása és magyar fordítása.³ Ez a forrás igen kivonatossá (hiszen csak az eredeti anyakönyvi bejegyzésekre történő utalásokat kellett tartalmaznia), azonban így is óriási jelentőségű, mert a nevekhez évszámokat rendel, a gyerekekhez apát, a férjhez feleséget, amiknek alapján máris előrébb jutottam.

Folytatjuk

³ Csiky Attila Csaba: A székelyföldi örmény katolikus egyház anyakönyvei I., Gyergyószentmiklós (1725-1905)

Magyarországi Örmények Egyesülete 41/922. szám**Felhívás**

Az örménységnek egy kisebb csapatát 250 évvel ezelőtt Erdély népe a megsemmisülés elől oltalmában részesítette s testvéreül fogadta annak minden egyes tagját.

Most ez a tragikus eset megismétlődött!

Keleten testvéreinknek nemcsak vagyoni, hanem fizikai léte is a megsemmisülés veszélyének van kitéve s ez elől többen Magyarország területére jönnek s a magyar nép vendégszeretétét kívánják igénybe venni.

Most midőn a magyar ínségesek javára a Kormányzó úr Ő Főméltósága mozgalmat indított, kötelességünk, hogy hálaérzetünknek e mozgalomban való részvételünkkel is kifejezést adjunk.

Felhívom tehát testvéreimet, hogy adományával szándékunkat előmozdítani szíveskedjék.

Budapest, 1922. november hó 12-én

Dr. Ávedik Félix
Ügyv.igazgató

Ph.
Magyarországi Örmény Egyesülete,
1920

Retezár Péter

gróf Apponyi Antal*

(1. rész)

Most egy tündérmesébe illő igaz történetet fogok elmondani, amelyikben a fényes királyfi fehér lován elragadja szívének választottját, a gyönyörűséges polgárleányt.

1847 végét írjuk. Kincses Kolozsvár, Erdélyország fővárosa hetedhét országra szóló fényűző bála készül. A pazarul kivilágított főtéri Bánffy palota kapujába díszes hintók érkeznek hosszú sorokban és ontják magukból az egész ország területéről hivatalos előkelőségeket, akikkel gróf Bánffy Dénes, Kolozs megye főispánja együtt kívánja búcsúztatni az évet ezen a szilveszteréjszakán.

A környék eladó úrilányai már hónapok óta készülődtek és most végre elérkezett az a várva várt pillanat, amikor bemutatathatják szebbnél-szebb toalettjeiket. A várakozás izgalmát csak fokozza a tudat, hogy a városban állomásozó huszárezred tisztjei is megtisztelik jelenlétükkel a főispán estélyét.

A tündöklő hölgykoszorú hajadonjai lopva tekintenek a délceg vitézek csoportjára, melyből sudár termete és nemes vonási által kitűnik egy nyalka ifjú százados, aki nemcsak társadalmi helyzete, hanem kifinomult műveltsége és szellemes társalgása miatt is bajtársai központjában áll, akik mohón szívják magukba minden szavát.

Ám egyszerre elnémul a nyájas társalgó, aki nem más, mint gróf Apponyi Antal huszárszázados, mert hirtelen úgy érzi, hogy villámütés érte. Szeme, mely eddig szórakozottan siklott át a táncoló párok forgatagán, beleakadt egy szikrázó

fekete szempárba és ettől a pillantástól elsüllyedt körülötte a világ. Úgy érzi, mintha varázsütésre csak kettesben maradtak volna a tágas bálteremben, ő és a fekete szempár tulajdonosa, az az egzotikus arcélű, dús hollófekete hajú, magas, karcsú termetű fiatal nő. Ugyanezt érzi a maga részéről a szép örmény lány, Retezár Katalin is. Ám a káprázat csupán egy pillanatig tart, ami azonban elég arra, hogy Katalin megsejtse, hogy ezen a felejthetetlen éjszakán a végzet lépett be az életébe és sorsa megpecsétlődött.

Közben, az ígézetből mitsem sejtve, zavartalanul folyik körülöttük a vigasság. Antal, mint rutinos világfi, megtalálja a módját, hogy a szigorú illemszabályoknak megfelelően megismerkedhessen Katalinnal és a fiatal huszártiszt a következő hetekben gyakori vendég lesz a Retezár portán.

Ám a gondterhelt szülők, akik józanul ítélik meg a helyzetet, tisztában vannak azal, hogy ebből a viharos kapcsolatból házasság soha nem származhat és mindent elkövetnek azért, hogy imádott gyermeküket megóvják a végzetes csalódástól. A fiatalok azonban fütyülnek a társadalmi előítéletekre és meg vannak róla győződve, hogy felekezhetetlen szerelmük erejével szembe tudnak szállni a világgal és minden akadályt le fognak győzni. Vakmerő lépésre szánják el tehát magukat. Antal felmentését kéri a hadsereg kötelékéből és megszőkteti Kata-

lint! Kihaszánva, hogy gróf Bánffy Dénes főispán, Antalnak atyai jóbarátja is éppen Bécsbe tart, ahol a híres professzoroknál kívánja májbaját gyógyíttatni, az ő pártfogása és az éjszaka leple alatt ők is útra kelnek, remélve, hogy Antal szüleinél megértésre és támaszra találnak majd.

Hiú ábránd! Ha a Retezár szülők nem helyezték az egyenlőtlen kapcsolatot, mennyivel jobban ellenezték azt a főúri grófi Apponyi szülők! Hisz nagyreményű fiúk nemcsak rangja alatti viszonyba keveredtek, hanem – ami ennél még sokkal súlyosabb – a lázongó Magyarországról választott magának párt és ez elfogadhatatlan árulásnak számított a császárhű családban. Sőt, ennél is több, veszedelmes kihágás, hisz nem szabad elfelejteni, hogy a szabadságharc kellős közepén vagyunk. Így tehát még azt sem tűrhették, hogy fiúk az elegáns, nagystílű belvárosi lakásban tartózkodjon, amit szerelmének a Szent István dóm szomszédságában, a Lugeck 1-ben vásárolt és rendezett be meleg szerelmi fészeknek. Innen minden áron és sürgősen el kellett öt távolítani, ha az egész család nem akarta kockára tenni a császár kegyét. Így hát Antal, egy elháríthatatlan császári pa-

rancsnak engedelmessé, mely külhoni diplomáciai szolgálatra rendelte, kénytelen volt megválni szerelmétől.

Katalin hiába várta öt vissza és sírta ki a két szép szemét. Bécsben nem volt többé maradása, mert időközben Antal gyermekét hordozta a szíve alatt, tehát nem volt más kiútja, mint megszegyenülten hazatérni a szülői házba Szamosújvárra. Itt született meg 1849-ben gyermekét, aki a keresztségben – hogyan is lehetne másként – az Antal nevet kapta. A romantikusan kezdődő tündérmese nem végződött happy enddel. Katalin, aki környezetének kérelmetlen kiközösítése közepette, odaadó szeretettel nevelte fiát, hiába várta vissza szerelmét és szárnyaszegetten, mindenkítől elhagyatottan halt meg fia karjaiban.

Antal, aki bálványozta szomorú sorúsú édesanyját, aki minden áldozatot meghozott fia taníttatásáért, csak anyja halála után mert megnősülni. Nem akarta jegyesét, az előkelő Szongott Margitot az ő személyét övező megvetés mártíriumának kitenni. Ám a fiatal házasságnak most sem kegyelmezett az előítéletektől átítatott, bigott vidéki társadalom és a szó szoros értelmében száműzte őket tulajdon hazájuk-

**Retezár Katalin
(gróf Apponyi Antal)****Retezár Antal
Szongott Margit****Retezár Antal
Schuster Médi****Retezár Katalin****Retezár Árpád
Bosni Margit****Retezár Menyhért
Fricker Grete****Retezár Ibolya****Retezár Antónia
(Antonka)****Retezár Antal****Retezár Imre
Hegedős Ágnes****Retezár Ágnes
Bittner Zsolt**

* Részlet Retezár Péter: *A Retezár család krónikája és a rokonság kiemelkedő személyiségei* c. házi kiadványából (írta és összeállította Retezár Péter, 2001. december 31.).

ból. Szerencsére volt hova menniük, várta őket Katalinnak tágas bécsi lakása. Oda költöztek tehát és ott született meg négy gyermekük.

Érdekes megemlíteni, hogy az ebből a törvénytelen családi ágból származó utódok számára mind a mai napig tabu eredetük megemlézése. Erről a témáról velük nem lehet beszélni. Ime a vonatkozó ágnak a leszármazottai: (a rokoni összefüggést lásd a Retezár családfánál)

Figyelemreméltó, hogy hányszor fordul elő a családban a titokzatos ős, Antal keresztneve, még nőiesített formájában is.

Retezár Antal elsőszülött fia az a kedves Tóni bácsi, akivel 1969-ben, erdélyi utunk alkalmából, édesapámmal és Mónica leánnyommal találkoztunk Kolozsvárott és aki elkísért bennünket Tordára az ősi családi házhoz, a Bagoly szőlőbe – melyhez legkedvesebb gyermekkori emlékeim fűződnek – és aki megmutatta nekünk a Tordai Országgyűlés történelemmel terhes épületét. Az a Tóni bácsi, aki könnyekig megrendült, amikor a távoli Argentínában született kilenc éves Mónica kislányom a tordai hasadéokban elénekelte a székely himnuszt ... Ő volt az, aki ott és akkor fényt derített homályos eredetükre és megtisztelt bennünket azzal, hogy megosztotta velünk a féltve őrzött családi titkot. Még a bécsi lakás címét is közölte.

Utolsó közös emlékünk Tóni bácsival Tordához kapcsolódott. Itt találkoztunk a negyvenes években a bécsi döntés folyamán visszakérült Erdélyben. Aztán, a kommunizmus sötét éve alatt erre nem volt több lehetőség és most, 1969-ben újra találkozhattunk, az életünkben utoljára. De ez a találkozás olyan mély nyomot hagyott a lelkemben, hogy ennek emlékére megkértem apósomat, hogy fénykép alapján fesse meg Tóni bácsi és Médi néni

korán elhunyt Ibolyka nevű leányának Házsongárdi temetőbeli sírját, illetve gyönyörű síremlékét. A remekül sikerült olajfestményt azután eljuttattam Tóni bácsiék-nak, amiért nagyon hálásak voltak. Ettől fogva intenziváltam a kapcsolatot másik leányukkal, Antonkával is, aki Budapesten lakott élettársával. Antonka többször meglátogatott bennünket Langenlebarban és mi is öt Budapesten. Bensőséges kapcsolatunk egészen haláláig tartott.

A második gyermek, Katalin soha nem ment férjhez. Nagyon szép hangú énekesnő volt, aki több hangversenyt adott Budapesten és Kolozsvárott.

Retezár Menyhért (Méni bácsi), aki erdélyi szász lányt vett el feleségül, ott lakott a Szent Domonkos úti házzal szemben, melyet édesapám a nővéreinek építtet. Gyermekük nem volt, ő főkönyvelő volt.

Retezár Árpád nagy tudású feltaláló volt. Horthy kormányzótól kormányfő-tanácsosi rangot kapott. Már diákkorában, a kolozsvári unitárius gimnáziumban, ahol édesapámmal járt együtt, felkeltette tanárai figyelmét kisebb találmányaival. Bogdánffy Jenő is felfigyelt rá és fiatal vegyészmérnökként kinevezte a Péti Nitrogénművek hetven fős kutatócsoportjának az élére, majd mielőtt ő maga külföldre távozott, az óriási vállalat ügyvezető igazgatójává tette. (Lásd Bogdánffy családnál.)

A háború elvesztése után elbocsájtották, de nagy tudásának köszönhetően a Veszprémi Egyetem Vegyipari Kara hívta meg tanárnak és egy tanszék vezetésével bízta meg. Innen is ment nyugdíjba és elhunytakor az egyetem saját halottjának nyilvánította. Temetése nagyon szép és felemelő volt és egy kedves epizód illusztrálja, hogy nemcsak kartársai körében örvendett nagy tiszteletnek és elismerésnek, hanem diák-

jai is nagyra becsülték és különösen szerették. Történ ugyanis, hogy miután az egyetem rektora elmondta az illusztris kollega sírjánál a felemelő gyászbeszédet, az egyik diákja jelentkezett szóra, hogy társai nevében elbúcsúzzon a szeretett tanártól. Így kezdte: „Kedves Árpád bácsi!” És egy szót többet nem tudott kiejteni, mert eleredtek a könnyei és hangja sírásba csuklott és dolgozatlanul lesomfordált az emelvényről. Ez a jelenet azonban ékebben beszélt a legfennköltebb szónoklatnál, mert hamisítatlanul fejezte ki azt a nagy úrt, melyet a rajongott mester tanítványai szívében hagyott.

Árpád bácsinak két fia volt: Antal, aki apja éles eszét örökölte és agrármérnök lett, de sajnos harminc éves korában autóbaleset áldozata lett. A második fiú neve Imre.

Retezár Imre egy külön fejezetet érdemel, mert úgyis mint sportoló és mint köznyelven „bogarász” különöset vitt véghez és nevünket világviszonylatban ismertté tette.

De kezdjük az elején. Imre 1933-ban született, tehát nálam két évvel idősebb. Középszkolai tanulmányait a budai Szent Imre cisztercita gimnáziumban kezdte és ugyanott fejezte be, miután a kommunizmus alatt annak nevét József Attila gimnáziumra változtatták, ahova én is jártam. Tehát iskolatársak voltunk, csak úgy, mint egy generációval elébb apáink a kolozsvári unitárius gimnáziumban. Saját bevallása szerint ebben a környezetben – és nem utolsó sorban a cserkészlet befolyására – fordult a természet felé és tanulta meg azt szeretni és csodálni.

1951-ben mint ifjúsági sportoló 110 méteres gáton rekordot fut és ez a rekord egészen a mai napig érvényben van, tehát ötven éve! De ugyanakkor a felnőtt kategóri-

ában is mindenkit maga mögött hagy. Ekkor még nincs 18 éves. És ezután 16 éven keresztül ő a bajnok! Itthon és külföldön egyaránt ismerik nevét. Közben megkapja a legnagyobb sportkitüntetést, amely a több mint tíz évig veretleneknek jár: „örökös bajnokká” kiáltják ki. 42-szer volt válogatott, ami még egy futballistának is dicséretére válnék, atlétikában meg egyszerűen szenzáció. 169 érem tulajdonosa és a „Magyar Köztársaság Érdemes Sportolója” című kitüntetést birtokolja.

Közben elvégezte az egyetemet és mérnöki diplomát kapott. Most ki kell térni egy szisztéma magyarázatára, mely a kommunista országokban lehetővé tette, hogy aránytalanul sok sportoló érhesse el kiemelkedő sikereket az amatőr státuszban. Amíg a nyugati társadalmakban az amatőr sportolókat legfeljebb erkölcsileg, illetve szakmai téren támogatták a klubjaik, de megélhetésükről maguknak kellett gondoskodniuk, a kommunizmus olyan formán kerülte meg a profi státuszt, hogy sportolóinak a honvédség, illetve a rendőrség köteleiében biztosított jól jövedelmező beosztást, mely nem csak lehetővé tette számukra a korlátlan edzési lehetőséget, hanem még a rangsorban való folyamatos emelkedést is. Így került hát Imre is – aki egyetemista korában az Újpesti Dózsa, tehát a belügyminisztérium színeiben már mint élsportoló volt számon tartva – hivatalosan is a belügyminisztérium kötelékébe, ahol kész mérnökként egy biztos beosztást kapott, mely állás lehetővé tette, hogy a továbbiakban is teljes mértékben a sportnak szentelje erejét és idejét, miközben a rendfokozata emelkedett és rendőr alezredeként ment onnan nyugdíjba.

Azt gondolhatnánk, hogy egy ember életében egy ilyen fényes sportkarrier elegendő dicsőséggel szolgál. Nem úgy Retezár

Imrénél, aki élete igazi álmát, hivatását csak ezek után tudta teljes intenzitásában kiélni és olyan fokra tökéletesíteni, hogy a sport után a tudomány terén is nemzetközi elismerést szerzett nevünknek.

Imre mindig hangoztatja, hogy rovarász hajlamossága már gyermekkorában mutatkozott. Ezt én szemtanúként tudom bizonyítani. Mint említettem, ugyanabba az iskolába jártunk a Feneketlen tóval szemben, a Villányi úton. Ma már szinte elképzelhetetlen, hogy ez a szépen parkosított liget valamikor egy vadregényes, rendezetlen, vizes, bozótos, burjánzó növényzettel benőtt terület volt. Imre ezen ment át napjában kétszer, az iskola és a tó másik oldalán lévő Kosztolányi Dezső tér között, ahol lakásuk volt, illetve van a mai napig. Érdekes volt megfigyelni, ahogy leszegett fejjel, a világtól elrugaszkodva gázolt a bozóton, időnként el-eltűnve abban, ami az éretlen farsak, a beavatatlanok gúnyolódására adott mindig újabb okot. Mert eltűnései a jövőd tudós első szárnypróbálgatásai voltak, amikor egy-egy érdekes bogár nyomára bukkant és azt követte.

Ebből a különc kamaszból vált a világhírű rovarász, vagy még tudományosabb szóval „entomológus”, aki 1975-ben felfedezett a Kaukázusban egy addig ismeretlen futóbogarat, amit hivatalosan róla neveztek el „Carabus Tribax Retezári”-nak és ezáltal bevonult a nevünk a tudomány halhatatlan világába.

Kérdeztem Imrét, hogy vajon miért pont a Kaukázusba repítették ifjúkori álmait, ahova eljutni abban az időben egyenlő volt a lehetetlennel. Ő csak a gyermekkori olvasmányaira, a lenyűgöző útleírásokra tudta vonatkoztatni ezt a különös indítást, ami legyőzhetetlenül érlelődött benne élete folyamán. Én viszont megfejtetem a rejtélyt. Szerintem ebben az esetben

az atavizmus klasszikus formájával állunk szemben, amely a kései utódot visszacsalja ősei földjére, az örmények őshazájába, hogy ott megajándékozza a szakmai dicsőséggel, a nemzetközi elismeréssel. Ebben a vonatkozásban egy másik különös „véletlen” is szerepel. Illetve, vajon véletlenek lehet-e mondani, hogy 1918-ban a Magyar Rovartani Társaság alapító tagja gróf Apponyi Sándor volt? ...

Retezár Imre tudományos munkásságáról nagyon gazdag irodalom áll az érdeklődők rendelkezésére, én azonban megelégszem azzal, hogy a „Növényvédelem” című szakfolyóiratnak 1993 augusztusi számában megjelent önéletrajzából néhány sort idézzek, amelyekből világosan felismerhető Imre életfilozófiája.

„Barátaimmal együtt tíz alkalommal jártam és gyűjtöttem a Kaukázusban és eljutottam olyan területekre is, ahol idegen addig nem fordult meg. Majd további személyes kapcsolatok kialakulása révén még két közép-ázsiai gyűjtő utat is tettem. A Kaukázus, amelynek szerelmesévé váltam, a szebbnél-szebb és felejthetetlen élményeken túl, tudományos eredményekkel is megjutalmazott ... Gyűjteményem, amely kizárólag futóbogarakból áll, 50 ezer példányt tartalmaz ... Jelenleg egész életemet a rovarászat tölti ki, az jelent számomra a munkát, a kikapcsolódást és a szórakozást ... Boldog embernek tartom magam ... Anyagi gazdagságot nem értem el, erre nem is vágyom ... gazdagnak érzem magam azonban mindazon élményekben, amelyekkel a rovarászat megajándékozott. Bár az állatokat jobban szeretem, mint általában az embereket (akik egymást és a természetet igyekeznek elpusztítani) ... azt vallom, hogy egyedül a természet az, amely a legtöbbet nyújtja az életben és mindent meg kell tennünk an-

nak érdekében, hogy pusztulásának elkerülhetetlen folyamatát késleltetni tudjuk.”

Retezár Imre entomológiai pályafutásának van egy számomra nagyon közvetlen vonatkozása is. Mégpedig az, hogy az 50.000 válogatott bogárból álló gyűjteményt Imre abban a két szép szekrényben őrizi, amit édesapám halála után én ajándékoztam neki.

Imre felesége, Ági kertészmérnök és a Fővárosi Városrendészetnél volt vezető pozícióban. Nevéhez fűződik többek között a Gellérthegy parkosítása. Feleségemet bensőséges barátság fűzi hozzá. Leányukkal, kis Ágival Mónica a már többször említett unokatestvéri találkozáson ismerkedett meg. Ő és szülei Budán laknak.... Fiúgyermek hiányában, a családnak ez az ága sajnos kihálásra van ítélve...

Most következnek még néhány szó az Apponyi dinasztiáról, bár ha valakit a téma komolyan érdekel, az mindent megtalálhat a lexikonokban.

Két egymástól független Apponyi ágat tart számon a genealógia. Az u. n. „ifjabb” ág 1808-ban nyert grófi rangot és 1898-ban kihalt. A másik, az „idősebb” grófi ág, amelyhez a szóban forgó Apponyi Antal is tartozik, 1718-ban bárói, majd 1738-ban grófi rangot kapott.

Van a történelmi jelentőségű családnak egy tagja, aki magatartásával, illetve nyilvános fellépésével egy sorsdöntő pillanatban jóvátette őseinek „labanc” múltját. Apponyi György császári kancellár fi-

áról, Apponyi Albertről van szó, aki bár több közméltósági hivatalt töltött be, valójában Trianon kapcsán vált ismertté. Az első világháború végén, 1920-ban a Párizs melletti Trianon kastélyban, a magyar delegáció vezetőjeként kénytelen volt aláírni - miután briliánsan, lelkesen és meggyőződéssel és tehetsége teljes bevetésével megkísérelte megakadályozni - az u. n. „békediktátumot”, mely végzetesen, igazságtalanul és részrehajló módon csonkította meg hazánkat és melynek határozataihoz mind a mai napig kénytelenek vagyunk igazodni a határkérdésekben. Gróf Bethlen István -, aki jelen volt, amikor a békekonferencián Apponyi franciául, angolul és olaszul fejtette ki jogi, erkölcsi, politikai és gazdasági érveit a béketervvel szemben - a következőképpen emlékszik rá: „Sohasem láttam embert veszett ügyet több méltósággal és több önrizzel képviselni, mint Apponyit akkor ...”

Hogy a vér mennyire nem válik vízzé és a gének szerepe milyen meghatározó, színesen megvilágítja a következő epizód. Retezár Katalin fiát egyik utazása alkalmával megszólították a bécsi pályaudvaron: „Erre méltóztassék, Kegyelmes Uram, itt várja a fogat.” Apponyi Albertnek nézték, akinek szintén akkor volt esedékes Bécsbe való érkezése. Különböző ez a megdöbbenő hasonlatosságot, a jellegzetes Apponyi vonások jelenlétét a családi archívumban őrzött fényképek is bizonyítják.

Zeneagapé

Május 26-án az örmény katolikus templomban (Budapest XI. ker., Orly utca 6.) a mise után a zeneagapé műsorán fellép *Benkő Dóra Rózsa* első éves népi énekes hallgató. A fiatal énekesnőről a füzetek januári számában olvashattak, a januári agapén technikai okokból nem tudott szerepelni.

Szongoth Gábor

Tallózásaim – Bálintné Kovács Júlia rovata

Hollósy Kornélia, a „magyar csalogány”

(2. rész)

Házassága és gyermekei

Hollósy Kornélia első pesti látogatása alkalmával ismerkedett meg jövődöbelijével, krivinai Lonovics József (1824–1902) földbirtokossal és jogásszal. A szintén nemesi rangot viselő Lonovics család és a Hollósy család között az első kapocs akkor jött létre, mikor az énekesnő nővére,

Hollósy Mária feleségül ment Lonovics Károlyhoz. Lonovics József és Hollósy Kornélia

megismerkedésüktől fogva tartották a kapcsolatot: a művésznő lengyelországi tartózkodása alatt rendszeresen leveleztek, valamint az útlevel megszerzése után Lonovics József egyszer meg is látogatta menyasszonyát. Az esküvőt 1852. április 21-én tartották az aradi minorita templomban, a szertartást Fábry Ignác kassai püspök végezte.

A menyegző után az ifjú házaspár a férj édesapjának egri birtokára költöztek. Itt jött világra a pár első gyermeke 1853. április 8-án. Egy hónappal később meghalt Hollósy Kornélia apósa, ekkor a család átköltözött az osztrák fővárosba azért, hogy az ápolásra szoruló idősebb Lonovics József – Hollósy Kornélia férjének nagybátyja – közelében lehessenek. Az újjászervezett Nemzeti Színház igazgatója ugyan próbálkozott Hollósy Kornélia visszacsábításával, de levelezés útján nem sikerült megegyezésre jutniuk. 1854 májusában Hollósy Kornélia a magyar fővárosba utazott meghallgatni a „svéd csalo-

Lonovics Józsefné
Hollósy Kornélia

gány”, Jenny Lind előadását. Ekkor már személyesen tárgyalhatott újbóli szerződéséről és visszatéréséről; ezt végül második gyermeke születése hiúsította meg.

A házaspár társasági életet élt, szalonjukban megfordult a korabeli magyar művészvilág krémje. Baráti körükbe nemcsak zenészek, hanem irodalmárok is tartoztak. A Lonovics–Hollósy család pesti otthona a művészek és pártfogóik kedvelt találkozóhelye volt. Gyakorta vendégeskedett náluk a svájci száműzetésből hazatért Batthyány Lajosné, akinek leányát Hollósy Kornélia tanította énekelni. A szalon legfontosabb vendégei közé tartozott Eötvös József, Szapáry Gyula, Irinyi József, Podmaniczky Frigyes, Laborfalvi Róza, Erkel Ferenc és pesti tartózkodása alatt Liszt Ferenc is. Lonovics József és Hollósy Kornélia házasságából két gyermek született.

Lonovics Gyula (1853. április 8. – ?), felesége nyéki Nyéky Irma
Lonovics Ferenc (1854–1856. július 7.), kisgyermekként elhalálozott.

Újból a magyar színpadon

1855 márciusának végén a Lonovics–Hollósy család visszaköltözött a magyar fővárosba, az Egyetem utcai Wenckheim-palotába, onnét egy évvel később a Hatvani utca sarkán álló Zrínyi-házba. Visszajövetelük oka volt, hogy kedvező feltételek mellett 1855 áprilisában Hollósy Kornélia

és a Nemzeti Színház megkötötték a régióta tervezett szerződést; a művésznő április 11-én a Kunok című darabban lépett ismét színpadra. Harmincadik születésnapja alkalmából hangversenyt adott, aminek bevételét teljes egészében a vakoknak ajánlotta. Az eseményről tudósító cikkben szerepelt először Hollósy Kornélia mint a „magyar csalogány” – a későbbiekben felváltva nevezték hol a magyar csalogánynak, hol a nemzet csalogányának, egészen Blaha Lujza megjelenéséig, amikor is a „nemzet csalogánya” végérvényesen Blaháné lett.

Visszatérése után Hollósy Kornélia majdnem öt éven keresztül szünet nélkül szerepelt operákban, hangversenyeken, különböző előadásokon. Hírveve az európai operákban is elterjedt, 1860-ban a brit Covent Garden ajánlott számára állást. 1860. január 30-án megjelent azon a híressé vált Reményi Ede-koncerten, amelyen a művész előadta a Rákóczi-indulót, s emiatt a hatás-

gok átmenetileg eltöltötték a koncertezéstől. Ugyanezen év tavaszán Hollósy Kornélia énekelte Ellinger József és Kőszeghy Károly mellett a Requiem szóját gróf Széchenyi Istvántömegtüntetéséssé vált temetésén. Utolsó jelentős fellépése 1861. március 9-én volt: az esemény zenetörténetileg is kiemelkedő, ugyanis ekkor volt Erkel Ferenc háromfelvonásos művének, a Bánk bán operának az ősbemutatója, ahol Hollósy Kornélia Melinda szerepében lépett fel.

1862-re megszaporodtak a művésznő visszavonulásáról szóló szóbeszé-

dek. A sajtó már közel egy éve cikkezett arról, hogy az énekesnő pályája csúcsán visszavonul, hogy teljes egészében családjának szentelhesse magát. A rosszindulatú lapok azzal is meggyanúsították, hogy a pesti szerződése lejárt után a bukaresti operához szegődik azért, mert ott magasabb fizetést ajánlottak számára. Más vélemények szerint visszavonulása hátterében a színhá-

zi vetélkedések és intrikák húzódtak meg. 1862. július 29-én Hollósy Kornélia utoljára lépett fel a Nemzeti Színházban: Melinda szerepének eljátszása után Erkel Ferenc nemzetiszín szalaggal átkötött babérkoszorút adott a művésznőnek, a búcsúbeszédet Reményi Ede mondta. Hollósy Kornélia ezzel távozott a színházi életből, fellépőruháiból egyházi öltözékeket varratott, amit a pesti ferenceseknek és a birtokain lévő plébániáknak adományozott. Ezután kétéves országos körúton

vett részt: jóformán minden nagyobb városban énekelte, előadásaira – melyeken főként operaáriákat és műdalokat adott elő – minden jegy elkelt. A körút anyagi sikerrel zárult, a befolyt összeget jótékony célokra ajánlotta fel. 1864-ben a körút vége egyet jelentet Hollósy Kornélia visszavonulásával a nyilvános szerepléstől.

Visszavonulása után

A Lonovics–Hollósy család a mintegy ezer hold földre rugó dombegyházi birtokon élt. A földet Lonovics József vásárol-

Hollósy Kornélia mint
Garai Mária (1847)

ta a Marczibányi családtól; a tágas kúriát és parkot is magában foglaló birtokon csendes élet zajlott. Hollósy Kornélia családjának és a jótékonykodásnak szentelte minden idejét; rövidesen a környék egyik legkiválóbb gazdaasszonyaként vált ismertté. Egyetlen életben maradt fiát, Gyulát féltő gonddal és nagy szeretettel nevelte, később pedig az elsőrangú oktatás érdekében egy pesti intézménybe küldte. A színpadra csak egy alkalommal tért vissza, mikor 1865. augusztus 15–20. között részt vett a Pest-budai Hangászegylet fennállásának negyedszázados ünnepségén: itt Liszt Szent Erzsébet című oratóriumában énekelt augusztus 17-én.

1868-ban férjét a helyi Gazdasági Egyesület alelnökévé, 1872-ben elnökévé nevezték ki. 1879-ben Lonovics Józsefet választották meg csanádi főispánná, így férje oldalán Hollósy Kornélia a megye első asszonya lett. E minőségében vállalta el a megyei Vöröskereszt Egylet elnöki tisztjét, illetve az 1888-as Kelemen László-emlékünnepek fővédnökségét.

1889-ben az influenzajárvány elérte a családi otthon is. Hollósy Kornélia unokája, a nagyanyja után szintén Kornélia névre keresztelt hatéves gyermek is megbetegedett. Hollósy Kornélia odaadóan ápolta, de vesebántalmai miatt legyöngült szervezete megkapta a kórt. Minden orvosi segítség és ellátás ellenére 1890. február 10-én, hétfőn este hatkor Lonovics Józsefné Hollósy Kornélia meghalt a családi birtokon. Temetését két nap múlva tartották, maradványait a dombegyházi családi sírboltban helyezték örök nyugalomra. Makón később a fia által is támogatott színházat az ő tiszteletére nevezték el; az épül életveszélyessé vált, így 1941-ben lebontották. 1924-től kezdve nevét utca viseli a városban, szobrot is állítottak neki.

Művészete

Hollósy Kornélia karrierjének legsikeresebb időszakában, az 1846–1856 közötti években összesen negyvennyolc operában lépett fel hétszáznyolcvan alkalommal, ezenkívül közel százötven hangversenyen is szerepelt. Erősségének főként a lírai és romantikus szerepkört tartották, ezért leginkább Verdi, Donizetti, Rossini, Bellini, Meyerbeer és Erkel darabjaiba osztottak neki szerepet. Erkel Ferencnek ő volt az egyik kedvenc énekesnője: külön az ő számára illesztett új részt a Hunyadi László című operájába, aminek egyik 1847-es előadásán Hollósy Kornélia mint Gara Mária szerepelt a Szilágyi Erzsébetet alakító Schodelné Klein Rozália oldalán.

Népszerűségéhez nagyban hozzájárult az is, hogy a neoabszolutizmus évei alatt a művésznő magyaros, hazafias érzelmű dalokat énekelt – annak ellenére is, hogy I. Ferenc József a kiegyezés előtti mindkét magyarországi látogatása alkalmával fellépett az uralkodó előtt. Tehetségéről a külföldi szaktekintélyek és újságok is elismerően nyilatkoztak. Legnagyobb sikerét minden bizonnyal a Bánk bán első előadásán jelentette; erről Mosonyi Mihály így írt a Zenei Lapokban: *„Hollósy L. Cornélia asszony, mint Melinda kellőleg bizonyítja, hogy drámai szerepben is méltó helyet tud elfoglalni, s hogy az ének koloratura nem egyedüli hivatása. Ő oly igéző valamivel rendelkezik, mit a legóriásibb körvonalatú énekesnőnél is hasztalanul keresünk. Nem szavazhatunk eléggé köszönetet a szerzőnek azon művészi tapintatáért, hogy a t. művésznőnek szerepét kiválólag a szép hordozott hangú éneklésre alapítja. A szerző nem is csatlakozott művészi tapintatában.”*

Miklósi-Sikes Csaba

Magyarörmény kultúra két erdélyi kutatója

Keresztes Zoltán és Jakobovits Miklós emlékezete...

Az alábbiakban két olyan erdélyi magyarörmény kiválóságról szeretnék megemlékezni, akikkel három évtizeddel ezelőtt megadtott, hogy az erdélyi örmény múlttal kapcsolatban éveken át ismeretterjesztő előadásokat tarthattunk.

Ez a történet az 1980-as évek legelején kezdődött azzal, hogy a romániai magyar képzőművészet legavatottabb ismerőjeként ismert Murádin Jenő felvette annak ötletét, hogy Keresztes Zoltánnal és Jakobovits Miklóssal tartsunk az erdélyi örmények történetéről egy ismeretterjesztő előadást Kolozsváron, az akkoriban általa vezetett szabadegyetem „Szép világa” nevet viselő kollégium keretében. Az előadásra 1981 novemberében került sor.

Murádin bemutató szavai után, Keresztes az erdélyi örmények betelepüléséről, Jakobovits örményországi útjairól, míg jómagam az erdélyi örmény építészet emlékeiről beszéltem. Mondandónknak olyan sikeres volt, hogy ezt követően még kétszer meghívtak Kolozsvárra, ahol a helyi rádió is két részes adást szentelt előadásunknak. Sorra jártuk Erdély városait, minek során megfordultunk Szamosújváron, Gyergyószentmiklóson, Tordán, Megygyesen, Székelyudvarhelyen, Nagyváradon, Aradon, stb. Szép sikereket arattunk, mindenhol szűfoltásig megtelt termekben adtunk elő, s nem egyszer megessett, hogy ezt követően éjszakákba nyúló beszélgetéseket folytattunk a résztvevőkkel. Meglepő módon az akkori hata-

lom eléggé közömbösen viszonyult fellépéseinkhez. Előadásainkkor rendszeresen kiszúrtunk – de volt, hogy a helybeliek közül jelezték – a „delegált” megfigyelőket. A belügyiek elő-elő vettek minket, hogy mi a célunk ezzel a sok örményezéssel, de ezeken túl komolyabb atrocitás nem ért bennünket. Tudni kell, hogy ezekben az években igazán csak a dákorumán elméletnek volt létjogosultsága, Szamosújvárt csak Gerlának, Kolozsvárt csak Cluj-Napocának (stb.) lehetett nevezni és az is vicces volt, hogy az újságokban, a meghívókon és a plakátokon milyen címetek adtak előadásainknak. Közülük mindössze két kolozsvári meghívót idéznék, ahol az egyik „Hagyományos és korszerű városkép Gerlán”, a másik „Gerlai műalkotások régen és a szocializmus éveiben” címmel jelentek meg, ami nem jelentette azt, hogy az emberek ne tudták volna pontosan, hogy miről fognak szólni az előadások. De hát ilyen egy paranojaktól terhes világ abszurdba hajló megnyilvánulásai...

A két előadótársam közül a Bolyain 1953-ban közgazdász végzettségű **Keresztes Zoltánt** (Gyulafehérvár, 1929. dec. 23. – Kolozsvár, 1996. nov. 3.) jobbra mint keresztretjvény szerkesztőt ismert a város lakossága. De volt újságíró, rádió-riporter, illetve az erdélyi örmény múlt avatott kutatója is. Elismert könyvtörténeti szakértő, antikvárium tisztviselő, ahonnan a tiltott könyvek forgalmazása miatt bocsátották el. Összeállította

a Keresztes-család történetét, illetve családfáját. Az 1989-es fordulat után megalapította a Magyar-örmény Baráti Társaságot és életre hívta az *Arménia: magyar-örmény időszaki szemle* c. folyóiratot, amelynek első 14 számát ő szerkesztette. Azokban az években Zoli volt a kolozsvári magyar értelmiség első számú „könyvbeszerzője”, aki olyan régi könyveket is be tudott szerezni, melyekről mi átlag halandók addig csak álmodoztunk.

Jakobovits Miklós (Kolozsvár, 1936. aug. 9. – Nagyvárad, 2012. dec. 16.) katolikus örmény család gyermekeként született. Gyermekéveit Sepsiszentgyörgyön töltötte, művészeti tanulmányait Marosvásárhelyen, majd a kolozsvári főiskolán végezte. Ezt követően, 1959-től haláláig Nagyváradon élt, ahol előbb díszlettervezőjeként működött (1961–63), majd középiskolában tanított. 1965-től a nagyváradi Körös-vidéki Múzeum képzőművészeti részlegének munkatársa, majd főmuzeológusa volt. 1989 után meghatározó szerepet vállalt a nagyváradi Egyházművészeti Barokk Képtár létrehozásában. Alapító tagja a nagyváradi Ady Társaságnak, a Keresztény Kutató Központnak, az 1994-ben újraalapított Barabás Miklós Céhnek, ez utóbbiaknak igazgatója, illetve elnöke volt. Rendhagyó művészeti és közéleti életpályáját jelzik azok a díjak, amelyekben részesítették: Kulturális Érdemrend (1974), Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet „Szolnay Sándor” díja (1994), Erdélyi Magyar Közművelődési Egylet „Hollósy Simon” centenáriumi emlékérdeme (1996), Budapesti örmény kisebbségi önkormányzat „Kiss Ernő-Lázár Vilmos” emlékérdeme (1996), Romániai Örmények Szövetsége Művészeti Díja (1997), Munkácsy Mihály-díj (2003), Magyar Érdemrend kö-

zépkeresztje (2012). 2009-ben Zintz Mária szerkesztésében megjelent Nagyváradon Jakobovits művészetét és munkásságát bemutató tartalmas és szép kivitelezésű album. Az évek folyamán igaz barátság alakult ki közöttünk. Felkeresett engem Sümegen, erdélyi utjaimkor én is rendszeresen meglátogattam őket.

Közöttük én voltam a kakukktojás, akinek felmenői között – Zoli éveken át tartó igyekezete és sajnálatom ellenére – nem sikerült örmény szálatat felfedezni. Hogy mégis tagja lettem a triónak, abból eredt, hogy ezekben az években a Kolozs Megyei Tervező és Kutatóintézet alkalmazottjaként Szamosújvár műemléki topográfiáját készítettem. Munkám közben elkaptam a „gépszíj” és így történt, hogy Szamosújvár mellett Erzsébetváros, Csíkszépvíz, Gyergyószentmiklós, stb. örmény emlékeit is igyekeztem megismerni. Kutatásaim és ismeretterjesztő előadásaink 1989-ig tartottak, amikor családommal elhagytuk Erdélyt, majd nyugdíjazásomig a Sümegi Városi Múzeum vezetőjeként dolgoztam.

Keresztes Zoltán és Jakobovits Miklós azon nagyságok közé tartoztak, akik életükkel jelentős társadalmi és szakmai szerepvállalásaikkal mellett, az örmény kultúra ápolása keretei között mozogtak. Szellemiségükkel azok közé tartoztak, akik megmutatták, hogy életükkel miként lehet szellemi kapukat emelni és nyitni, a maguk helyén hogyan lehet jelképpé magasodni. Mondják, ilyenek azok a példák, amelyet a szükség állít az emberek elé: azt és úgy tenni, amint kell, és ahogy lehet, tudva, hogy az élet a legjobb tanító.

Drága Barátaim, számomra ez ad reményt arra, hogy a hálás utókor emlékezni fog rátok.

Megalakult a Jakobovits Miklós-emléktársaság

Első találkozója tartotta meg szerda délután az In Memoriam Jakobovits Miklós Társaság, amelynek alapító tagjai: Jakobovits Márta, az egyesület elnöke, valamint Koncsek Vadnai Zita és Opris Ibolya. A társaság célja: a nemrégiben elhunyt neves képzőművész, Jakobovits Miklós művészetét továbbvinni, emlékét, jelentős hagyatékát megőrizni, terveit megvalósítani.

A zártkörű megbeszélést a nagyváradi Lorántffy Zsuzsanna Református Egyházi Központ alagsori termében tartották meg. A Jakobovits család barátai, tisztelői gyűltek össze a találkozó alkalmából. Először a megbeszélést moderáló dr. Földes Béla köszöntötte a meghívottakat és szólt a baráti társaság fontosságáról. Ezután Veres Kovács Attila váradolási református lelképásztor méltatta Jakobovits Miklós művészetét, humanitását.

Ezt követően a képzőművész özvegye, Jakobovits Márta kerámiaművész egy Hamvas Béla-idézetrel kezdte mondanóját: „Az embernek önmagából művet kell alkotnia, hogy az örökben abban éljen. De a műnek nyitva kell állnia, hogy aki be akar lépni, befogadja.” Szólt arról, hogy férjének az egész élete alkotás volt, ezért lényeges a nyilvánosság számára föltárni ezt a művet. Szeretnének szervezni egy kiállítást a grafikáiból – Jakobovits Miklós elképzelései szerint –, amelyet betegsége miatt tavaly már nem sikerült megvalósítani. Arra gondoltak, hogy – mivel Váradon nincs megfelelő kiállítóhely – jó volna ezt a grafikai tárlatot a debreceni MODEM-ben létrehozni. Szó volt a Horváth Imre költőhöz fűződő barátságáról is. A váradi poeta halálának huszadik évfordulója (1993. április 11-én távozott az élők sorából) alkalmából sikerült megjelentetni az 1993-ban kiadott,

Jakobovits Miklós rajzaival, rézkarcaival illusztrált, *A sárga ház* című verseskötet bővített újrakiadását.

Jakobovits Márta hozzáfűzte: sokan segítettek abban, hogy párjának ez az óhaja most megvalósulhasson.

Sok minden szerepel még a tervek között. A művész Rómában készült alkotásait bemutatnák a Római Magyar Akadémián. Az örmény származású Jakobovits Miklós meghívást kapott Jeravánba, ezért a társaság az örményországi fővárosban is szeretné kiállítani a művész munkáit. Mivel meglehetősen érdekes a művészi folyamat kibontakozása, a különféle alkotási korszakok kialakulása, szeretnének életmű-kiállítást szervezni Budapesten. A társaság várja a pártolókat, önkénteseket, akik szívesen segítenének a különféle tevékenységek során. Valószínűleg más városokban is tartanak majd találkozót.

A megbeszélés második részében többen is megosztották a jelenlévőkkel a Jakobovits Miklósról őrzött emlékképeket. Befejezőképpen Jakobovits Márta megjegyezte: reméli, hogy rendre meg tudják majd valósítani néhai párja terveit.

Toth Hajnal

(A nagyváradi Reggeli Újság 2013. április 12. számában megjelent tudósítás szerkesztett változata.)

Jamrik Levente– Jungmayer Mihály

40 éve a Duna mélyén a titokzatos Senki-szigete

(1. rész)

Jókai nem hazudott: létezett a „Senki-szigete”. A magyar-román-szerb hármashatár közepén elnyúló Ada-Kaleh szigete turisztikai attrakciónak számított jó klímája, vadregényes festői romjai és etnikai egzotikumai miatt, amely a Vaskapu I. erőmű építése miatt 40 éve tűnt el a Duna hullámaiban.

„Nevem Senki”

Jókai Mór „Aranyember” című regényének egyik központi helyszínére, az utópisztikus és idilli életkörülményeket bemutató „Senki szigetre” talán mindenki emlékezik kötelező iskolai olvasmányából. A társadalomtól és az üzleti világtól elzárt dunai ködben megbújó szigetről az olvasó azt hinné, hogy csak az író fantáziájában született meg, holott maga a „nagy mesélő” vallotta be „Utóhangok” című írásában, hogy a „*jogilag sem a magyarokhoz, sem a törökökhöz sem tartozó*” szigetről Frivaldszky Imre természettudós mesélt neki egy al-dunai geológiai túráját követően. A szóban forgó sziget ráadásul Európa lakói előtt sem volt ismeretlen. Hérodotosz legendáiban Cyraunis néven említették a Dunába ömlő Cserna folyó torkolatánál elnyúló gránitszigetet, de a rómaiak gyakran hívták Yernis-nek, Saan-nak és Cotinusának is, ami „cserszőmörce földjét” jelentette. A németek nemességükkel csak Caroline-Insel néven emlegették.

Az 1750 méter hosszú és 4-500 méter széles sziget a folyam kanyarulatának megfelelően ív alakú volt, felső végénél két kisebb kavicszátony terült el. Stratégi-

ai fontosságú helyen (a Vaskaputól 4 km-re, az osztrák-magyar - szerb - román határ közelében) feküdt. Katonai jelentősége abban állt, hogy az al-dunai hadjáratok, határátkelőként pedig a szárazföldi közlekedés egyik fontos ellenőrző pontja volt, ezért is erősítette meg Hunyadi János 1444-ben egy földvárral a szigetet, amit 1691-ben bővített ki 400 férőhelyes erősségé Veterani császári altábornagy. A törökellenes háborút lezáró, 1699. január 26-án megkötött karlócai béke után a Bánát, így a közeli Orsova városa a szigettel együtt a törökök kezén maradt, akik egy hadikikötőt alakítottak ki a sziklatömb északi részén. A Duna által körbeölelt szigetet ekkortól kezdték el Ada-Kaleh-nek

hívni, ami magyarul „erődszigetet”, „szigetvárat” jelent.

1717 augusztusában a császári osztrák és magyar csapatok visszafoglalták a szigetet, majd Savoyai Jenő utasítására Bánát új kormányzója, Claudius Florimund Count von Mercy tábornok egy hatszögű „Vauban”-stílusú erődöt építtetett a dunai sziget közepére, amelynek négy nagy bástyáját a hadsereg akkori vezéreiről nevezetett el: Károly, Jenő, Mercy és Wallis. Ahogy húszéves építése során elkészült az erősség, a vidini török pasa rögtön ostrom alá vette a vízi várat. Az 1738. május 29-től augusztus 15-ig tartó több hullámban levezényelt támadások során báró Kehrenberg ezredes 2000 katonájával és 120 ágyújával nem tudta a túlerőt feltartóztatni, így kénytelen volt feladni Ada-Kaleh szigetét. Az 1739. szeptember 1-én megkötött belgrádi béke ötödik pontja alapján Orsova és a sziget a török kezén maradhatott, míg a Temesi Bánság közigazgatásilag a császár birtokába került. A fényes Porta ekkor keresztelte át az erősség bástyáit Tekijára, Elisabethre, Verciorovára és Allionra, és ekkor költöztetett muszlim vallású polgárokat a szigetre. 1788 februárjában Bécs ismét hadat üzent Konstantinápolynak. Az 1789. október 24-től gróf Wartensleben császári altábornagy vezette ostrom során Mehemed Takir aga és 2740 főnyi védőserege 1790. április 16-án kapitulált. Az Új-Orsovára átkeresztelt sziget parancsnokának azonban hiába nevezték ki Haan vezérőrnagyot, a szisztovói béke alapján a sziget oszmán fennhatóság alatt maradt.

Miután Bem tábornok 1849. május 16-án megszállta Ó-Orsovát, követeket küldött át Ozman bejhez, a sziget várparancsnokához azzal az üzenettel, hogy a török

földre menekült osztrákokat fegyvereztesse le. Bem apó két nap múlva személyesen is tárgyalt vendéglátójával, aki megígérte a hadvezér kívánságának teljesítését. Az 1849. augusztus 24-i mehadiai ütközet után a magyar honvédsereg maradványai és több politikus, mint például Szemere Bertalan és Batthyány Kázmér is itt lépett török földre, miután menekülés közben elásták Ó-Orsova határában a magyar Szent Koronát.

Az Osztrák-Magyar Monarchiának Ada-Kaleh hovatarozása nem volt közbömbös, hiszen sem Bécs, sem Budapest nem akarta, hogy a török ellen szabadságharcot vívó Románia és Szerbia bármiféle katonai kontingenst helyezzen el ide. Az orosz-török háborút lezáró 1878. március 3-án San Stefanó-i béke értelmében Konstantinápolynak az összes dunai szigetre épített erődjét le kellett volna rombolnia, és Új-Orsovát Belgrádnak kellett átadnia. Gróf Andrássy Gyula közös külügyminiszter kezdeményezésére azonban 1878. május 21-én az osztrák-magyar és a török kormány képviselői Bécsben arra jutottak, hogy az erődöt a szerbek helyett inkább a császári és a királyi csapatok szállják meg addig, amíg azt a szultán később vissza nem kéri. A megszálló erő parancsnokává lovag Gröller Albin vezérőrnagyot nevezte ki Ferenc József, aki május 26-án hajnal 3 órakor foglalta el csapataival a szigetet. Ada-Kaleh időközben elveszítette katonai jelentőségét, így 1894-ben már csak 1 tiszt és 28 gyalogos katona képezte a sziget magyar helyőrségét az 500 muszlim hitű polgár mellett. Bosznia-Hercegovina annexiójakor gyakran kikötöttek itt a dunai birodalom hadihajói és monitorjai is.

(Falanszter 2011.12.10.)

Folytatjuk

Béres L. Attila

A konferencia előadói és hallgatói is örmény hagyományt őriztek

(1. rész)

Hatalmas érdeklődés mellett rendezték meg április 5-én és 6-án „A kulturális transzfer lehetőségei – Örmények Közép- és Kelet-Európában” című nemzetközi tudományos konferenciát az Országos Széchényi Könyvtár Dísztermében. A konferencia aktualitását az örmény könyvnyomtatás 500. évfordulója adta meg. A két-napos rendezvénysorozat előadóit és résztvevőit, köztük a hazai magyarörmény közösség, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, a Fővárosi Örmény Önkormányzat, Budapest számos kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzatának képviselőit Dr. Boka László (OSZK) tudományos igazgató köszöntötte. A konferencia tudományos titkára Dr. Kovács Bálint volt.

Az OSZK méltó módon ünnepelte a könyvtörténeti évfordulót, amely Hakob Meghapart nyomdász első teljesen örmény betűkkel nyomtatott könyvének, az Urbatagirneknek (Péntekkönyv) 1512/1513. évi kiadásához kapcsolódott. Egy nemzetközi konferenciát szervezett a Kárpát-medencei örménység történeti, kulturális, művelődéstörténeti értékeinek szakmai értékelésére. Az első nyomtatott örmény könyv félévezredes időtartamára való emlékezés pedig alkalmat nyújtott arra is, hogy az erdélyi és a magyarországi örménység kultúráját, és magyar kulturális vonatkozásait egy nagy kiállításon bemutassák a két szomszédintézmény összefogásával, illetve a lipcsei intézmény szakmai támogatásával. (A Távol

Dr. Boka László, az OSZK tudományos igazgatója (Fotó: Kabdebó János)

Dr. Kovács Bálint, a konferencia és a kiállítás kurátora (Fotó: Kabdebó János)

Pál Emese, a kiállítás kurátora (Fotó: Balogh Jenő)

az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében c. kiállítás a Budapesti Történeti Múzeumban szeptember 15-ig látogatható.) A konferencián öt szekcióban, a művelődéstörténet, egyháztörténet, irodalom, történelemtudomány, kulturális antropológia, szociológia és művészettörténet kutatóinak az előadásait hallhattuk. Fényképes beszámolóinkban az előadások tömörített tartalmát is közreadjuk.

A plenáris nyitóelőadást Prof. Stefan Troebst, a Kelet-Közép-Európa történetét és kultúráját kutató lipcsei intézet (GWZO) vezető professzora tartotta „Az örmények globális kereskedelmi hálózata a koraiújkori Kelet-Közép-Európában” címmel. Az egész világra kiterjedő családi alapú örmény kereskedelmet mutatta be térképeken, a tranzit területeket, a folyami-, tengeri-, valamint a szárazföldi útvonalakat és kereskedelmi célpontokat, örmény diaszpóra centrumokat. Megismertük az örmény kereskedelem történeti kialakulását, az örmény kereskedőknek a svéd királlyal történt levelezését, a lengyel, litván, finn, orosz kereskedőkkel folytatott kereskedelmi versenyt, a luxus termékek útvonalát Európáig, Fülöp-szigetekig, Fokvárosig és Mexikóig, az örmény diaszpórák kialakulását, és hogyan őrizték az örmények a selyemhernyók termesztési titkait. Megtudtuk, hogy a lipcsei intézet méri fel az erdélyi örmény kereskedelmi könyvek fajtáit, és kutatja, milyen volt a kereskedelmi gyakorlat a világon. Az előadó azt is kifejtette, hogy mi az örmény kereskedő cégek sikerének titka, miért működött jól a rendszer, és hogy további kutatást igényel még az Északi területek és Erdély kapcsolata, valamint hogy miért következett be a kereskedelmi hálózat összeomlása.

A nyitóelőadást követően a Művelődéstörténet szekcióvezetője, Kontler László

Prof. Stefan Troebst (Fotó: Balogh Jenő)

Armenuhi Drost-Abgarjan (Fotó: Kabdebó János)

Perger Péter (Fotó: Kabdebó János)

lő (CEU Budapest) mutatta be Armenuhi Drost-Abgarjan (Martin-Luther-Universität, Halle-Wittenberg), aki „Az örmény apostoli egyház 1500 éves himnáriuma a nyomtatástörténet perspektívájából” című előadásában elmondta, hogy a Saragán a keleti kereszténység irodalomtörténeti mérföldköve, fontos a szerepe a szájhagyományban terjedő szövegek megőrzésében. A XIII. században jött létre, háromezer himnuszt tartalmazott, a XV. században lezárták. A saragánok nem teológiai írások, van irodalmi, művészeti és történelmi értékük is. A gyűjtemény evangéliumként szerepel, kinyilatkoztatás, énekekben bemutatott himnológia. Sok szöveg elveszett, de így is több mint 750 saragán maradt fenn. A himnárium az örmény Biblia előtt, 1664-ben megjelent első örmény nyomtatott könyv. Nyomdatörténetben ismert, hogy Misztótfalusi Kis Miklós fontos tevékenységet végzett Amszterdamban 1680 és 1689 között az örmény könyvnyomtatás területén. Schütz Ödön vizsgálta a saraknoc kiadásokat. A saragánokat az örmény egyház liturgiájában folyamatosan használják, az örmény egyház zoltárait tartalmazza.

A következő előadó az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa, Perger Péter „Misztótfalusi örmény betűi” című értekezésében a magyar és örmény kultúra találkozásának különleges eseményének

A konferencia információs táblója (Fotó: Balogh Jenő)

értékelte, hogy a XVII. századi magyar betűmetsző, Misztótfalusi Kis Miklós nyomdabetűket készített az amszterdami örmény nyomda számára. Misztótfalusi élettrajzának ismertetése után az előadó elmondta, Schütz Ödön és Haiman György vizsgálatai nyomán alapos tipográfiai vizsgálatokat végzett Misztótfalusi betűmetszői, nyomdászati tevékenységéről, a himnáriumban 1685-ben már meglévő örmény betűíról. A dokumentumok-

ból és a téma kutatóinak megállapításaiból biztos, hogy Misztótfalusi bolor (szöveg), majuszkulár, álló- kurzív és nort betűi az amszterdami nyomdából kerültek később Velencébe. A következő századokban is számon tartották Misztótfalusi örményeknek tett nyomdai szolgálatait.

A Krakóból érkezett *Krzysztof Stopka* (Zakład Historii, Os'wiaty i Kultury), a „*Gente Armeni natione Poloni: A 19. századi galíciai örmények identitása*” című előadásával, felkészültségével lenyűgözte a hallgatóságot. Kutatása szerint a galíciai kétszáznegyven ezer örményből a XIX. század végére Lembergben mintegy 1700 örmény maradt. Az örmény identitás magatartásbeli stratégiája a katolikus egyház és a lengyel nemzet érdekeinek figyelembe vételével történt. Az örmény érsek lengyelekhez írt levelében hiányolja az identitás lényegét, a kapcsolatot az óhazával. Az 1887-es kongresszuson az örmény irredentizmus az orosz II. Sándor cár külpolitikájának része. Galíciába J. Theodorovics örmény érsek 1911-ben Törökországból hozat örmény papokat. Az örmény integráció meghatározó, az örmény értelmiség identitása elbukik a lengyel politika, a „lengyelesedés” miatt, de az etnikai

hagyományok és az örmény katolikus rítus megmaradnak. A zenészek, írók, művészek pedig újraélesztették az örmény motívumokat. A lengyelekkel való házasságban az örmények nem távolodtak el a gyökerektől, az átmenet hatékony. A galíciai örmények 1980-ban megrendezett találkozóján az örmény identitás a lengyel nemzetudattal együtt jelentkezik.

A kávészünetet követően *Az Egyház és teológia* szekcióvezetője, *Fröhlich Ida* (Pázmány Péter Katolikus Egyetem BTK) konferálta fel a következő előadót. *Nagy Kornél* (MTA-BTK-TTL) „*Egyházi unió, katolizáció, rekatolizáció, latinizáció. Az egyházi unió mint integrációs példa az erdélyi örmények esetében*” című előadásának szerkesztett változatát a füzetek 26–31. oldalán közöljük. Előadásából kiemelem, hogy míg Lengyelországban az örmények nagyobb száma miatt az örmény egyházi hagyományok megmaradtak (örmény nyelvű mise, liturgia reform), addig Erdélyben az egyházi unió az apostoli szentszék szentszögéből sikeresnek bizonyult, *Oxendio Virziresco* (Verzár Oxendiusz)

A konferencia közönsége (Fotó: Balogh Jenő)

püspök működése alatt végbement az erőltetett latinizáció, az örmény identitás háttérbe szorult. Az erdélyi apostoli örmény egyház csatlakozott a római katolikus egyházhoz.

Bernből érkezett a fiatal *Miriam Kartashyan* (Universitat Bern, Theologische Fakultät), aki „*Az Örmény Katolikus/Római Katolikus Unió (1742) és a nyugati, valamint keleti kapcsolatai*” című előadásának lényege hogy a kettészakadt Örményországban az oszmán, illetve perzsa fennhatóság alatt az örmények katolicizálása elszakadást jelent az örmény apostoli egyháztól és az örmény népcsoport identitásától is. Politikailag hibás lépés, mert nincs egység. A római katolikus misszionáriusokat kiltják az örmény plébániákról és templomokból. A büntetések, üldöztetések, erőszak (lefejezés), Róma részéről pedig a kényszerterítések, felkelések szítása fenntartja a konfliktusokat, ami érdeke a franciáknak (XIV. Lajos), illetve az oroszoknak (I. Péter). Az oroszok befolyást szereznek a török területen élő örmények felett. 1724-ben felosztják az örmény területeket. Konstantinápolyban elindul az apostoli örmény egyházi kiadvány. A feszültségek feloldá-

sára egy francia diplomata javaslatára örmény templomot építenek Libanonban. Nyugat-Örményországban stabilizálódik a helyzet, Brahama Mirjam örmény érszek a római egyház mellé állt, kapcsolatba lépett a kilikiai patriarchával. Kolostorokat vett át az apostoli egyház. 1742-ben XIV. Benedek pápa idején az örmény patriarcha áttette székhelyét Libanonba, 1826-tól Örmény Katolikus Egyház néven szerepel.

A konferencia tudományos titkárát, Dr. Kovács Bálintot már többször hallottunk a Fővárosi Örmény Klubban is. Az OSZK-ban rendezett tudományos konferencián „A 17-18. századi örmény misztiók hálózatelméleti kutatásainak kérdései és lehetőségei” címmel tartotta meg előadását. Kutatásában a szociológiai módszerek segédeszközök az adatok értelmezéséhez.

Folytatjuk

Szathmáry István Pál

Örmény kincsek bűvöletében

Megmaradás és értékteremtés a Kárpát-medencében

A kultúra megtartó erejéről és az értékteremtés évszázadairól szól mindenekelőtt a Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében című gazdag és nemzetközi összehasonlításban is kivételes kiállítás a Budapesti Történeti Múzeumban.

Lát-hatás

Már a kiállítás legelején szimbólumok erejében bóklászunk: az Ararát-hegy mint örökös viszonyítási pont és a mindenkori menedék jelképe tűnik elő, beljebb pedig díszes utazóládák emlékeztetnek az örmények több évszázados bolyongásaira, az újrakezdések közepette sem megtorpanó anyagi és szellemi gyarapodás időszakára.

Az örmények hagyományörzése számunkra is példaértékű lehet, ahogy arra még a kiállítás megnyitóján hívta fel a figyelmet Németh Zsolt külügyi államtitkár. Ahogy fogalmazott: az örmény diaszpórák példája mutatja, hogy a nyelvvesztés nem jár feltétlenül a kultúra és az identitás feladásával.

Számos erdélyi település és magyar főváros történelmében hagytak nyomot az elsősorban szorgos kereskedőként és kéz-

művesként dolgozó örmények, akik magukkal hozták sajátos vallási tradíciójukat is; a kiállítás többek között erre a kultúrkincre irányítja a figyelmet. A kegytárgyak, vallási témájú festmények mellett az önazonosság megtartásában kiemelt szerepet játszó armenizmus dokumentumai, valamint a budapesti örmény diaszpóra tárgyi emlékei is figyelmet érdemelnek.

A két nép együttélésének hosszú időszaka számos kapcsolódási pontot kínál. A rendezők külön termet szenteltek például az 1848-49-es szabadságharc örmény származású hőseinek. Az örmények ugyanis a kisebbségek között a létszámukhoz képest a legmagasabb arányban vettek részt a harcokban a magyarok oldalán, és olyan történelmi hősökkel gyarapították a nemzeti emlékezetet, mint Lázár Vilmos

honvéd ezredes vagy Kiss Ernő honvéd altábornagy. A kiállítás arra is felhívja a figyelmet, hogy az első világháborút megelőzően az örmények aránya alig érte el a fél százalékot, mégis több minisztert, számos parlamenti képviselőt, mi több, egy miniszterelnököt (Lukács László 1912-től 1913-ig) is adtak az országnak, nem beszélve azokról, akik kulturális teljesítményükkel járultak hozzá az ország szellemi életének gazdagításához, elég csak példaként említeni a zeneszerző Kacsóh Pongrátot vagy a világhírű fotóst, Brassait.

Az örmény kultúra sokszínűségét bemutató tárlatnak egy fontos évforduló is apropót szolgáltat: világszerte 2012-13-ban emlékeznek meg az örmény könyvnyomtatás 500. évfordulójáról. Hakob Meghapart nyomdász 1512-13-ban adta ki az első teljesen örmény betűkkel nyomtatott könyvet, az Urbatagiriket (Péntek-

könyv). Éppen ezért a Budapesti Tavasz Fesztivál során megvalósuló tárlaton a történelem első keresztény államát létrehozó örménység írásos kultúrájának ismertetése is hangsúlyos szerephez jut. Az örmény ábécészkönyvtől a XVIII. századból származó tudományos kiadványon át a világ legelső nyomtatott örmény–latin szótárának egyik példányáig számos könyvészeti ritkaság kapott helyet a kiállításon.

A Kovács Bálint és Pál Emese által rendezett, szeptember 15-ig nyitva tartó tárlat legrégebbi egyházművészeti tárgyai és könyvei XVIII. századi erdélyi örmény templomok gyűjteményeiből származnak, és eddig nem szerepeltek egyetlen nemzetközi kiállításon sem.

(Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében. Budapesti Történeti Múzeum)

(Magyar Nemzet, 2013. április 17. Kultúra)

Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében

Budapesti Történeti Múzeum

Meghívó

A Fővárosi Örmény Önkormányzat **ingyenes csoportos tárlatlátogatást** hirdet a magyarörmény közösség részére tárlatvezetéssel a *Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében* c. kiállításra az alábbi időpontokban:

Május 11. szombat de. 10 órai találkozással,

Május 29. szerda de. 10 órai találkozással a Budapesti Történeti Múzeum (Budavári Palota) előcsarnokában.

Egy csoportban max. 25 fő vehet részt, ezért kérjük e-mail (magyar.ormeny@t-online.hu), vagy telefoni (201-1011) visszajelzésüket, megadva nevüket és elérhetőségüket, így regisztrálásra kerülnek. Ha betelt a létszám, visszajelzünk azzal, hogy a másik csoportban elsőbbséget élvez. Kellő jelentkező esetén később újabb csoportokat is indítunk. Kérjük, hogy jelezze vissza, ha nem tud a már regisztrált időpontban megjelenni, hogy mást még tudjunk értesíteni.

A kiállítás szeptember 15. napjáig látogatható.

Dr. Issekutz Sarolta elnök

Nagy Kornél

Egyházi unió, katolizáció, rekatolizáció, latinizáció

Az egyházi unió, mint integrációs példa

az erdélyi örmények esetében*

Az erdélyi örménység egyházi uniója hosszú időken keresztül nem került sem a hazai, sem pedig a nemzetközi tudományosság érdeklődésének középpontjába. Holott az előadás címében szereplő fogalmak már egy korábbi középkori unió problémáinak a kora-újkorai változatát képezték a múltban, amelyet sajátosan árnyalt az a történelmi tény, hogy az örmény apostoli

Nagy Kornél
(Fotó: Balogh Jenő)

egyház Konstantinápoly és Róma részéről egyaránt szembe találta magát az egyesítő egyházpolitikával. Ez azonban elválaszthatatlanul kapcsolódott világi politikai tendenciákhoz. Hasonlóképp nem lehetett figyelmen kívül hagyni azokat az egyházi uniókat sem, amelyek a 17. században a Magyarországon élő, különféle nemzetiségű, ortodox egyházakkal az általános rekatolizáció jegyében kötettek.

Ezért felmerült az a kérdés, hogy miért kellett a világ legősibb keresztény egyházát unióra kényszeríteni? Az örmény apostoli egyháznak a 451. évi khalkédóni egyetemes zsinathoz fűződő ellentmondásos viszonyát az ortodoxia részéről általában – és helytelenül – a monofizitizmus elfogadásával magyarázták, mert az örmény apostoli egyház politikai okok-

ból nem vett részt az egyetemes zsinaton, és nem fogadta el a zsinat hivatalos tanítását. Ezzel szemben az örmény apostoli egyház nemzeti zsinatain Jézus isteni, azaz egy természetét valló, monofizita tant és annak vezéralakjait határozottan elutasította. Ugyanakkor Konstantinápoly és Róma a középkortól kezdve egészen a 18. század végéig továbbra is fenntartotta ezeket a vádakot.

Az örmény apostoli egyház viszont az unió kísérletekben önállóságának a feladását látta. Ezért egyre inkább gyanakvással figyelték a két egyház közeledését. Mindazonáltal Konstantinápoly és Róma a középkorban a térítések terén rész sikereket fel tudott mutatni az örmények körében, de a teljes örménységet nem tudta magának megnyerni. Ebben pedig az örmény apostoli egyház oroszánrészről vállalt. Egyrészt az örmény államiság bukása után az egyház testesítette meg a középkori örmény államszervezetet mind az anyaországi, és mind a diaszpórában élő örmények körében. Ugyanakkor a szörványokban élő örmények a vallási unió szempontjából sebezhetőbbek voltak, mint az anyaországiak, mert egy-egy ingadozó hitű, a diaszpórában élő örmény

főpap vallási egyesülésével megszakította az apostoli egyházhoz való tartozást, és egyúttal megindította az örményeknek az ortodox, vagy a katolikus egyházba történő betagozódását.

Másrészt az örmény apostoli egyházhoz erősen kötődött a liturgikus nyelv és irodalom megszületése, amely jelentős mértékben hozzájárult az örmények etnikai azonosságtudatának megeremtéséhez. Ez volt az oka annak, hogy Konstantinápoly és Róma középkori kísérletei az örmények áttérítésére mindig kudarcot vallottak. Ugyan a római katolikus egyház a kilikiai, valamint firenzei uniók zsinaton majdnem sikereket ért el, de végül az örmény apostoli egyház nemzeti érdekekre hivatkozva valójában ezeket a zsinatokat határozottan elutasította. Eme uniók kudarcok indítékai véleményünk szerint abban keresendők, hogy az örmény apostoli egyház vezetői mindig is azt hangoztatták, hogy

igaz követői voltak a Szentírásnak és a korai egyházatyáknak. Dogmatikai és tanbéli kérdésekben mindig is konzervatív álláspontot képviseltek, és minden egyes unió kísérletben az örmény apostoli egyház által ébren tartott nemzeti hagyományokat látták veszélyeztettnak. Az örmény apostoli egyház a 4–10. század között kialakult tradíciói és tanításai az örmény

rás részeivé váltak. Talán ez magyarázza az előbb említett konzervatív álláspontot, amely mindenféle külső behatást, azaz unió kísérletet – mind Konstantinápoly, mind Róma részéről – az örmény egyház és a nemzet elleni árulásnak tekintett. Ez a gondolkodás a kora-újkorban az örmény apostoli egyház köreiben teljesen általánossá vált, és egy-egy unió kísérlet mindig is nagy hullámokat gerjesztett. Azonban ebből a szempontból a diaszpóra továbbra is sérülékeny maradt. Ennek egy ilyen tipikus esete volt a lengyelországi (vagy leMBERGI) örmények egyházi uniója Rómával 1627–1681 között, amely érzékeny hatást gyakorolt az erdélyi örmény diaszpórára is. Ugyanis körükben a katolikus missziókat az immáron unitussá vált leMBERGI érsekség kezdeményezte 1682–1683 fordulóján.

Az erdélyi örmények egyházi egyesülése így már elkerülhetetlen folyamat-

Örmény feliratos kereszt. Szamosújvár, Örmény katolikus plébánia, 1717
(Fotó: Balogh Jenő)

* Elhangzott 2013. április 5-6-án, az OSZK-ban rendezett A kulturális transzfer lehetőségei. Örmények Közép- és Kelet-Európában nemzetközi tudományos konferencián

nak bizonyult. Csak idő kérdése volt, hogy az 1668–1672 közötti betelepülésük után húsz, vagy harminc évvel később fogadják el az egyházi uniót. Sőt egyesülésük ténylegesen megelőzte az erdélyi rekatolizáció tényleges korszakát, amely a Habsburgok uralmával kezdődött el 1690-ben. Amennyiben már a Habsburg uralom alatt katolizáltak volna, akkor bizonyosnak vehető, hogy más természetű esetről kell beszélnünk. Hiszen a bécsi udvar mindent elkövetett, hogy sikeresen tudja az alattvalókat áttéríteni. Ezért támogatta kiemelten a jezsuitákat, az erdélyi románok és a kárpátaljai ruszinok egyházi unióját, illetve a magyar katolikus egyházat. Viszont az Apostoli Szentszékkal a missziók miatt konfliktusba keveredett. Tudniillik Magyarország és Erdély a 17–18. század fordulóján az Apostoli Szentszék egyik fontos missziós célterülete volt. Ez már önmagába véve is komoly nézeteltérések eredményezett a bécsi udvar rekatolizációs politikájával.

Közismert tény, hogy az örmény egyházi unió létrejött Erdélyben Oxendio Virziresco (1654–1715) szentszéki misszionáriusnak (későbbi püspöknek) volt köszönhető. Az utóbbi évek kutatásainak alapján egyértelműen kiderült, hogy főleg egyházpolitikai tényezők játszottak szerepet az erdélyi örmények vallási uniójában. A háttérben az Apostoli Szentszék akarata húzódott meg, mert feltett szándéka volt, hogy az örmény apostoli egyházat egyesítse Rómával. Az Apostoli Szentszék úgy látta, hogy egy esetleges vallási unióval helyreállhat az a régi vallási oikumené, amely a két egyházat jellemezte Világosító Szent Gergely (287–325) és I. Szent Szilveszter (314–335) pápa pontifikátusa idején. Ám Róma azt is kihangsúlyozta, hogy az örmények egyháza Világosító

Szent Gergely méltatlan utódai miatt lépett a szakadártság, illetve az eretnokség útjára, és távolodott el az ortodoxiától. Így Róma az örmény diaszpórákban látta azt a hídfőállást, amely később hozzásegítette volna őket majd az anyaországi örmény egyház teljes egyesüléséhez.

Az erdélyi örmény vallási unió története rengeteg utóbb egyöntetűen mítosznak bizonyuló eseményekkel volt felékesítve. Ugyanis az egyesülést levezénylő Oxendio Virzirescóról eredendően csak azt lehetett tudni, hogy Erdélyben működött, és neki volt köszönhető Szamosújvár, vagy latin nevén Armenopolis alapítása. Mivel mítoszok láncolatáról van itt szó, csak két problémát szeretnénk kiemelni. Az egyik Minas T'oxat'ec'i (1610–1686) moldvai püspök volt, akinek vezetésével menekültek be az örmények Erdélybe 1668-ban. Róla azt lehetett tudni, hogy 1686 legvégén Lembergben letette a katolikus hitvallást Opizio Pallavicini (1633–1700) bíboros, varsói apostoli nuncius kezébe, és elfogadta az erdélyiek nevében az uniót. Valójában a szentszéki dokumentumok határozottan cáfolták ezt az eseményt. Sőt Minas püspöknek esze ágában sem volt katolizálni, mivel esküdtt ellensége volt a Rómával történő vallási egyesülésnek. Lembergbe is csak azért ment, hogy hitvitákat folytasson Vardan Hunanean (1644–1715) unitus érsekkel az örmény apostoli egyház védelmében. A másik momentum az volt, hogy az erdélyi örmények vallási uniója békés körülmények között, csendben konfliktusok nélkül zajlott le. Erre úgyszintén a szentszéki források cáfoltak rá. Oxendio püspök ugyanis másképp értelmezte az egyházi uniót, és másképpen az áttért erdélyi örmény papság, valamint a lakosság. A püspök a latin rítus feltétlen híve volt, míg a papság az

egyházi uniót úgy értelmezte, hogy megmaradnak bizonyos örmény istentiszteleti szokások, pl. a liturgikus nyelv-, vagy az örmény naptár használata, stb. Emiatt Erdélyben két nagy viszály is kirobbant. 1691-ben Vardan Potoczky és Astuacatur Nigošan szerzetesek, illetve 1697-ben Elia Mendrul főesperes vezetésével szembeszegültek a püspök elhibázott vallásopolitikájának. A szembeszegülő papok pedig sikeresen tüzeltek fel az örmény lakosságot, hogy megtagadják az unitus hitüket. E mögött Oxendio Virziresco erőszakos és türelmetlen rekatolizációs politikája állt. A helyzet annyira súlyos volt, hogy a 17. század végén az Apostoli Szentszék-nél felmerült Oxendio leváltása is, mert rengeteg erdélyi örmény visszaköltözött Moldvába és végleg visszamondta az egyházi uniót. Az ügyeket végül csak a világi hatóságok, az erdélyi jezsuiták és Andrea Santa Croce (1656–1712) bécsi apostoli nuncius hathatós támogatásával tudták csak lezárni.

Ezért fontos tisztázni a latinizáció fogalmát az armenisztikában, melyet a mechtarista egyháztörténészek vezettek be a 20. században. Álláspontjuk szerint a latinizáció azt jelentette, hogy a kora-újkorban, az egyházi uniók megkötése után, az áttért örmény közösségeknek a latin szertartást kellett feltételek nélkül elfogadniuk. Ez igen komoly konfliktus mézőket nyitott meg a közösségekben.

Oxendio Virziresco tehát keményvonalas rekatolizációs álláspontot képviselt. Sőt maga a püspök egy tipikus neofita pap volt. Az Apostoli Szentszék missziós intézményének a Sacra Congregatio de Propaganda Fide (továbbiakban: Propaganda Fide) papneveldejében, a római Collegium Urbanumban szerzett ismeretei alapján, valamint az egyházi unió okán

az erdélyi örmények teljes latinizációját tartotta célszerűnek. Meglátása szerint, csak az az igazi örmény keresztény, aki megtartja a római katolikus egyház szokásait és ünnepeit. Ellenkező esetben azt a világi, vagy egyházi örményt, – aki az egyesülés ellenére megtartja a régi örmény szokásokat –, azt eretnokség, vagy szakadártság vádjával illethették. Oxendio ugyanakkor tisztában volt azzal, hogy népének milyen sanyarú, szenvedésekkel teli történelem jutott osztályrészül az elmúlt évszázadokban. Ő az örmény nép szenvedésének egyedüli okát abban látta, hogy az örmények a 6. században letértek az egyetemes ortodox és katolikus hitről, valamint hamis és eretnek tanításoknak hódoltak. Az Isten pedig ezért büntette az örménységet szüntelenül. Az örmény nép további szenvedéseinek megszüntét szerrinte csakis a római katolikus egyházzal történő unióval lehetett elejét venni. Ezért minden olyan régi örmény szokást, mint például a liturgiákon az örmény nyelvhasználatot, régi, istentelen és eretnek szokásnak minősített, és ezeket Erdélyből mindenképp gyökeresen ki akarta irtani. Magát sohasem örmény unitus papnak, hanem örmény születésű, latin szertartású egyházfinak tartotta. Ez pedig újabb konfliktusokat nyitott meg az erdélyi örménység körében.

Ezzel szemben teljesen más volt a helyzet a lengyelországi örmény unitus egyházban. Nevezetesen a lengyelországi örmények számarányukat tekintve nagyobb közösséget alkottak, mint az erdélyiek, és hatékonyabban tudtak szembeállni a katolikus egyház latinista elképzeléseivel. Ráadásul a lengyelországi örményeknek komoly támogatójuk akadt az 1664-ben alapított lebergi Örmény Kollegiumban tanító olasz theatinus szerze-

tesekben, akiknek többsége hosszú éveket töltött el misszionáriusként az anyaországi örmény területeken. Ők felismerték, hogy a latinizáció erőltetése egyenesen az egyházi unió tönkretételéhez vezethet. A kérdésben ráadásul meg tudták maguknak nyerni Giacomo Cantelmi (1645–1702) akkori varsói apostoli nunciust, későbbi nápolyi érseket, aki végső soron a theatinusok tanácsára kezdeményezte a leMBERGI örmény unitus zsinat összehívását 1689-ben, ahol a legmélyebb részletekig kidolgozták a lengyelországi örmény unitus egyház rítusát. Azaz az örmény egyházi hagyományok részben megmaradtak. Egyébiránt Oxendiót és hű követőit e zsinatra meghívták, ám máig ismeretlen okokból nem jelentek meg. Így az erdélyi örmény unitus egyházban továbbra is az Oxendio által erőltetett latinizáció maradt a meghatározó.

Ennek oka az volt, hogy Oxendio Rómában, a Propaganda Fide szemináriumában végezte teológiai tanulmányait a 17. század utolsó harmadában. Ebben a korszakban a keleti származású papnövendékek is hangsúlyosan a nyugati teológia szellemében nevelkedtek. Alapvetően a római Collegium Urbanumban tanult örmény származású papok nevelése és felszentelése témánk szempontjából is valóban problémás terület. A legutóbbi kutatások során az előbb említett időszakban a Collegium Urbanum iratai arról árulkodnak, hogy az ott tanuló örmény növendékek kimondottan latin rítusban nevelkedtek. A szeminaristákról továbbá annyi értesülés állt még rendelkezésre, hogy az iratokban csupán örmény származásukat tüntették fel.

A Collegium Urbanum hivatalos iratai viszont nem adtak kellő információt Oxendio Virziresco tanulmányairól. Ez

alól csak a papnevelde katalógusában található, és az 1685. esztendőre vonatkozó nagyon rövid bejegyzés képezett kivételt. A katalógusban az szerepel, hogy Oxendio magas szinten elsajátította a latin és az olasz nyelvet, valamint a római katolikus teológiát és dogmatikát. Ez számunkra inkább azt feltételezi, hogy Oxendio már tanulmányai során a latinizáció híve lett. Misszionáriusként, majd püspökként az Apostoli Szentszékhez eljuttatott jelentései egyöntetűen arról tanúskodnak, hogy Erdélyben a latinizációt támogatta, valamint erőltette, és ezt támasztják alá a róla készült jelentések is. Sőt nem véletlenül nevezte Bethlen Miklós erdélyi kancellár Oxendiót „erővel térítő” latinista egyházipolitikája miatt: „az császár capellájával is misét mondó bitang örmény püspöknek.” Egyébiránt a Collegium Urbanumban az első kimondottan örmény rítusú növendék az anyaországi születésű és az 1720-as években Erdélyben apostoli vizitátorként tevékenykedő Minas Barun, míg a második az erdélyi Luca Virziresco (Oxendio Virziresco unokaöccse), a harmadik és a negyedik az úgyszintén erdélyi Dragomán Kristóf és Dániel Minas volt.

A latinizáció kérdésében fontos volt tudni, hogy ki volt az a püspök, vagy érsek, aki Oxendiót pappá szentelte, és milyen rítusban? Ezzel kapcsolatban ugyancsak a közelmúltban kerültek elő felbecsülhetetlen értékű iratok, melyekben végzős papnövendékként azzal a kéréssel fordult a Propaganda Fidéhez, hogy őt örmény rítusban szentelje fel a Rómában tartózkodó és a frissen áttért Yovhannes Polsec'i érsek, Konstantinápoly korábbi örmény pátriárkája. Ugyanis tulajdonképpen felettese, Moldva Erdélyben tartózkodó püspöke, Minas T'oxat'ec'i eretnek hitű. A Propaganda Fide ezt a kérést elutasította, mégpe-

dig azzal az indoklással, hogy Yovhannes pátriárka nem őszintén unitus, és katolizálása ellenére továbbra is eretnek és szakadár szokásoknak hódol. Így az Apostoli Szentszékben nem nézték volna jó szemmel, hogy egy katolikus örmény növendéket, egy ilyen bizonytalan, ingadozó hitű fő-

Az örmény könyvnyomtatás remekei a Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében c. kiállításon (Fotó: Balogh Jenő)

pap szenteljen fel. Oxendiót végül egy Jan Bogdanski, illetve egy Stepan Martirosean nevű lengyelországi és anyaországi születésű örmény növendékekkel együtt latin rítus szerint szentelték pappá Rómában. A szertartást maga az akkor címzetes seleuciai érseki címet viselő Edoardo Cybo (1619–1705), a Propaganda Fide titkára vezette 1681-ben.

A latinizáció szempontjából az is kulcskérdésnek számított Erdélyben, hogy Oxendio milyen misekönyvet használhatott? Ismereteink szerint az örmény unitus püspök latin nyelvű misekönyvet használt és a szentségeket a Sacramentarium Romanum szerint szolgáltatta ki. Sőt Opizio Pallavicini bíborostól, varsói apostoli nunciustól és Edoardo Cybo titkártól fennmaradt egy-egy levél 1687-ből, amelyekben azt kéri az Apostoli Szentszektől, hogy a pénzügyi segítségen kívül mielőbb juttassanak el Erdélybe Oxendióhoz latin nyelvű misekönyveket, mert a misszionárius ezekben nagy hiányt szenved.

Összefoglalva, az erdélyi örmény egyházi unió az Apostoli Szentszék szemszögéből sikeresnek bizonyult. Oxendio tevékenységével tulajdonképpen megbon-

tott egy olyan régi örmény hagyományt, amelyben az örmény közösség egyet jelentett az egyházzal. A közösség közép-pontjában, különösen pedig a középkori és kora-újkorai diaszpórákban, az örmény apostoli egyház állt, amely egyet jelentett a nemzeti azonosságtudattal. Az erdélyi örmény egyházi unióval, Oxendio tevékenységével és a latinizáció erőltetett bevezetésével az örmény identitás szorult háttérbe. Oxendio egyébiránt élete vége felé belátta, hogy nagy hibát követett el a latinizáció erőltetésével, és komoly károkat okozott az erdélyi közösségben. Hibáit jóvá akarta tenni, de ezeknek az orvoslására már nem maradt ideje: 1715-ben Bécsben elhalálozott.

Ha viszont ezt az egyházi uniót belülről, az örmények szemszögéből nézzük, akkor az kudarcnak volt tartható, mert az egyesülés idővel nyelvi és kulturális asszimilációt eredményezett. A történelemben azok az örmény szórványok, amelyek akár Konstantinápolyval, akár Rómával léptek vallási unióra, nyelvíleg és egyúttal kulturálisan szinte néhány generáció alatt beolvadtak, illetve beintegrálódtak az őket körülvevő idegen környezetbe.

Erdélyi Magyar Breviárium

Czirják Árpád

Nem fényűző, hanem fényt hozó emberekre van szükség

Az emberek néha lényeges dolgokra sem figyelnek fel, máskor pedig nevelésesen jelentéktelen tárgyakhoz is körömszakadtáig ragaszkodnak. Leonardo Boff egyik könyvében elmondja életének egyik fontos eseményét, ami valószínűleg a kívülállók számára alig mond valamit, legfeljebb különcködésnek tartja azt.

A brazíliai származású egyházi író már hosszabb ideje Németországban élt, amikor apja odahaza meghalt. A testvérek hosszú levélben számoltak be a szomorú eseményről és ugyanabban a levélben elküldték azt a cigarettavéget is, amelyet apjuk halálán ágyán utoljára szívott, és közben könnyben úszó szemmel távolban élő fiáról beszélt. Az író – vallomása szerint – azóta is őrzi ezt a cigarettacsikket. E cigarettavég számára nem egy bűzös hulladék, amit ki kell dobni, hanem becses emlék, ami elkíséri őt a sírig. Valahányszor rátekint, boldog emlékére apja jelenik meg lelki szemei előtt. Egy teljesen értéktelen tárgy, sőt kellemetlen cigarettavég is olyan jelle tud válni, ami messze túlmutat önmagán.

Ha az utca porába, vagy szemetesládába dobott kenyeret látunk, bosszankodunk és arra gondolunk, hogy a szülő nem tanította meg gyermekét a kenyér megbecsülésére. Ha viszont a liturgia keretében a pap vesz kezébe kenyeret és elmondja fölötte az ígét, az a kenyér már túlmutat önmagán, a halálba induló Krisztus szeretetének jelévé magasztosul. Ugyanígy vagyunk az emberekkel is. Ha az utcán a to-

longó tömegben egy járókelőbe ütközünk, elnézést kérünk ugyan, de bosszankodunk, ám ha később a színházban kiderül, hogy színész az „illető”, egészen másképpen nézünk rá, főleg ha művészi szinten jeleníti meg a darabot.

Mindenki tapasztalhatta, milyen feszült a várakozás, mikor a színházban felgördül a függöny. Hogy a színpad akkor még üres? Tévedés! A sok száz rászégező tekintet benépesíti azt, az üres színpadon ilyen formában egyszerre megjelenik az egész közönség is. Ha a tekintet a lélek ki-sugárzása, akkor a színpad üresen is a nézőtér fókuszpontjává változik, amelyet a 'belépő' színésznek érzékelni kell. A színházban a „néző”, anélkül hogy színpadra lépne, a darab folyamán maga is szinte együtt cselekszik a színésszel. Ha a színész jól játszik, játéka villamossággal telíti a színpadot. Mit számít az, hogy Macbeth várkastélyának lépcsője közönséges fehérre meszelt fából van, a művészi alakítás révén az a közönség látásában átlényegül és jobban csillog, mint a legjobb minőségű karrarai márvány. A dráma fejleményeinek hatására a nézők szíve erősebben megdobban, a szorongástól elakad lélegzetük, önkéntelenül is megpróbálnak közbelépni, elhárítani a szerencsétlenséget, megváltoztatni a végzetet. Így a darab cselekménye megkettőződik a nézőben lejátszódó párhuzamos drámai cselekmény révén, amely ugyan csak a képzetben él, de hatása messze túlhaladja azt.

Ha viszont a színésznek az alakítás nem sikerül, a varázs megtörik, arcjátéka csupán torz fintor lesz, a díszletek egyszerre közönséges ragasztott rongyokká válnak, a nézőkön pedig kínos érzés lesz úrrá. Ha szeretik a színészt, szánakoznak rajta és szeretnék, ha a darab mielőbb véget érne. A színész ellentáborra már sokkal kíméletlenebb: kineveti a pórut járt hóst. Némi igazsága van is, hisz nincs visszatartóbb, mint egy művészi ihlet nélküli erőltetett alakítás.

Mátrai Betegh Béla színésszel, rendezővel a közönség mindig elégedett volt, de ő magával szinte mindig elégedetlennek mutatkozott – mint vallomásaiban olvassuk. Egy művész számára lehet-e ennél megbízhatóbb minősítés?

A templom szolgálói és Thália szentélyének papjai különböznek is, de hasonlítanak is egymásra. Mindkét hivatás művelői fölöttünk állanak, hisz a szószék és a színpad magaslatáról beszélnek, nem tanácsot osztogatnak, hanem csatlakozhatatlanul kijelentenek, nemesak besegítenek,

hanem új létsíkra emelnek. Az előbbiek az élettelen kenyeret, az utóbbiak magát az élő embert teremtik újjá. Még akkor is fényt hoznak, ha netán a fényűzést kedvelik.

Mátrai Betegh Béla színész és rendező 1846. március 19-én született Kolozsváron. A budai Várszínházban kezdte pályafutását. Ezután vidéki városokban lépett fel. Hosszú ideig a kolozsvári színház művezetője, 1883-tól a budapesti Nemzeti Színház segédrendezője, 1902-től főrendezője haláláig. Számos színművet fordított magyarra, átdolgozott műsordarabokat. Ismertebb szerepei: Shylock, Jago (Shakespeare); Moór Ferenc (Schiller: Haramiák); Biberach (Katona: Bánk bán). Művei: *Koncsag Lajkó* (népszínmű, Kolozsvár 1876); *Az élet színpadja és a színpad coulissái tarka vázlatokban* (Kolozsvár 1880); *A kolozsvári színház* (Kolozsvár 1882); *Meg volt írva a csillagokban* (regény, 1900, a Budapest című lapban). Mátrai Betegh Béla 1912. augusztus 19-én hunyt el Gödöllőn.

Bálintné Kovács Júlia rovata

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (38. rész)

140. Vákár János Gyergyószentmiklóson született 1826. november 23-án. A gimnáziumot Csíksomlyón, filozófiát Kolozsváron, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron végezte. Pappá szentelve: 1851. augusztus 3-án. Szolgálati helyei: Csíknagyboldogasszonyon káplán, 1852–1864; Csíksomlyón és Székelyudvarhelyen gimnáziumi tanár. 1865–1879: Oroszhegyen plébános. 1881: Bálványosváralján

nyugdíjas lelkipásztor. Meghalt 1884. november 5-én.

141. Vákár József, örmény szertartású. Gyergyószentmiklóson született, 1889. szeptember 28-án. A gimnáziumot Marosvásárhelyen és Székelyudvarhelyen, teológiai tanulmányait Gyulafehérváron a Hittudományi Főiskolán végezte. Pappá szentelve: 1912. június 14.(26) Szolgált: 1912: Szépvízen káplán. 1918: plébános,

1928–1960: Gyergyószentmiklóson plébános. 1960. október 4-én hunyt el.

A Magyar Katolikus Lexikon szócikkében, amelyet Kádár Dániel örmény katolikus plébános készített: **Vákár József** (Gyergyószentmiklós, Csík vármegye, 1889. október 28.– Gyergyószentmiklós, 1960. okt. 4.): örmény plébános. – A gimnáziumot Székelyudvarhelyt, a teológiát Gyulafehérvárt és 1911: az örmény szertartást Bécsben végezte. 1912: ugyanott pappá szentelve. Szépvízen segédlelkész, 1915: ugyanott, 1928: Gyergyószentmiklóson plébános. – *Fontosabb munkái: A gyergyószentmiklósi latin és örmény szertartású római katolikus templomok története.* Kolozsvár, 1940. – *A csíkszépvízi örmény plébánia története.* Gyergyószentmiklós, 1941. K.D.

A világhálón: „Még Fáraó Simon plébános ideje alatt, 1912-ben káplánnak nevezte ki a Püspökség az 5830/1912-es számú irattal Vákár Józsefet, akit abban az évben szenteltek pappá. A fiatal káplán kisegítője lett az öregkorba hajlott lelkipásztorának, és átvette Isten igéjének hirdetését. Az új segédlelkész hivatásszeretettel és lelkesedéssel végezte kötelességeit, mind az egyház keretében, mind az állami iskolánál, amelynek kezdettől fogva hitoktatója volt. Ittléte alatt az oltáregylet működése új lendületet nyert, a hitélet elevenné vált. Az egyházközség óhajának eleget téve, minden pályázat mellőzésével, zsinatvizsgás plébánosnak nevezte ki Vákár Józsefet Majláth püspök 1915. augusztus 7-én. Mint új plébános, a hívek iránti ragaszkodásával és tettrekésséggel igyekezett kiérdemelni a közbizalmat, amellyel megajándékozták, és önzetlen munkáját becsülték. Rendbe hozta a plébánia levéltárát és könyvtárát. Felújította a templomi ruhák készletét, folytatta a Historia Domus írását.”

1916-ban többek között ezt írja: „Ez év egyik nevezetessége június 26-án volt, mikor is földrengést éreztünk. Éppen fél 9 óra tájékán szentmisémet befejezve az utolsó ima végzésénél bizonyos szédülést éreztem, aminek nyomában annyira megtántorodtam, hogy az oltárt is meg kellett fogjam, nehogy elessem. Nem tudtam mire véljem e dolgot. Fordulok ki az oltártól s akkor látom, hogy a lüszterek mind moznak. Egyszerre tisztában voltam az eseménnyel. Egy földrengésnek kellett lennie. Ezen hitemben erősített meg Fáraó ny. esperes úr is, ki a miséje előtti praeparatio végzése közben érezte az ingást. Természetesen már utca hosszat beszéltek a rendkívüliséget, a lapok pedig bő referációjában számoltak be az erdélyi városokban előfordult károkról, így pl. Erzsébetváros, Nagyszében tájékán kémények is omlottak meg, cserepek hullottak le a házak tetejéről, a konyhákban az edények, s a szobák bútorai valóságos ördögtáncot jártak.”

1928-ban, Görög Joachim hirtelen bekövetkezett halálával megüresedett a gyergyószentmiklósi plébániahivatal. Az egyházközség Vákár József plébánost kéri és javasolja megválasztásra. Négy tagból álló bizottság jött Szépvízre, hogy Vákár plébánost értesítsék megválasztásáról, és felkérjék új plébániájának elfoglalására.

„Vákár József plébános nem ismeretlen városunk egész közönsége előtt. Közöttünk élte gyermekkorát, s már mint gyermek, mindnyájunk osztatlan szeretetét érdemelte ki, s azóta is, mióta pappá szentelték és csíkszépvízi plébános lett, csupa jót és nemeset hallottunk róla.”

„A szépvízi egyházközség nem fogadta szívesen ezt a hírt. Sokáig nehezteltek a gyergyóiakra, hogy megkérdésük nélkül ragadták ki körükből szeretett papjukat.”

Folytatjuk

Csudák és szentek

Március 21-én koraeste szakrális hangulat fogadta a Várnegyed Galéria vendégeit. A művészeti alkotásokban testet öltő öszövétségi és keresztény motívumok között Imrényi Zsófi és Imrényi Dávid ortodox görög egyházi dalokat énekelt. Kacsóh Cecília textilművész és Mátyássy László szobrászművész Szimbólumok című tárlatának megnyitójára a tavasz első napján a nagyhét közeledtét jelezte.

Az I. kerületben élő művészházaszaspár lapunk számára elmondta, a Várban lévő műteremlakásukban az élet egybefolyik az alkotással. Családjuk több generációs művészcsalád, Cecília mindkét nagypapája zeneszerző volt (Eisemann Mihály és Kacsóh Pongrác), de három felnőtt fiuk is művészi pályára lépett. Áron filmrendező, Bence színművész, Jónás pedig fotóművész.

A Várnegyed Galéria falain régről ismert legendás hősök, keresztény szentek – Szent György, Szent Simon – idézik a nemzedékeken átívelő történeteket. *Kacsóh Cecília* geometrikus és organikus világú hímezéseinek számos madármotívum között Jónás madara, a Királyi madár és a Kék madárfa is felbukkan. A gyakran azonos színű textil és fonál (monokróm) technika megállásra és gondolkodásra készíti a látogatót. A textilbe álmodott mondák és regék között tetten érhető a játékoság is, a Halcsoda, a Csigavirág, a Bújócska mellett – a galériában szinte eldugva – erről árulkodik a hímezett Önarckép is, amelyen a művész egy indáival hívogató növény/életfa testébe rejti el önmagát.

A hímezések koszorúzta teret *Mátyássy László* szobrászművész alkotásai töltik ki. A tradicionális stílusvilágú, bronzba öntött Szent István és Szent György mellett egészen egyedi alkotás a *Naphajó* című szobor. Az üvegtárlóban elhelyezett, bronz-

ékesített kék bársony evangéliumi borító az ötvösművészet, a kisplasztika és a könyvkötészet remeke. Ugyancsak formabontó alkotás a Pap Károly író emlékére készített szobor. A kerámiából készült Fej című szobor Kacsóh Cecília grafikája alapján készült, a kiállításon az ihlető alkotás is megtekinthető.

Dr. Nagy Gábor Tamás polgármester köszöntőjében arra utalt, hogy a tárlat címűl választott *Szimbólumok* kifejezés a görög *syn* (össze-) és *ballein* (dobni) kifejezésből származik. Jelentése: összetenni valamit. A szó egykor azt a jelet jelölte, amelyet tudatosan kettévágtak, hogy később összeillesszék. A cím kitűnően tükrözi a művészházaszaspár alkotásait, amelyek az ősi harmóniáról beszélnek és a teremtett világ rendjének üzenetét hordozzák.

A tárlatot a 90 esztendő *dr. Dávid Katalin*, Széchenyi-díjas művészettörténész,

a keresztény szakrális képzőművészet leg-nevesebb hazai szakembere nyitotta meg.

cília textilművész és Dr. Dávid Katalin művészettörténész magyar művészetben betöltött szerepére. Mátyássy László szobrászművész az Istenszülő Mária szobra felállításáról a márciusi füzetek 15. oldalán olvashatnak felhívást, látványképet a füzetek áprilisi számának 6. oldalán adtunk közre.

r.a.

(Megjelent: Várnegyed, a Budapest I. kerület Budavári Önkormányzat lapja, 2013. április 5.)

Szerk. megjegyzés: Büszkék vagyunk az erdélyi örmény gyökerű Kacsóh Ce-

Szomorújelentés

Köszönjük, hogy Te voltál az édesapánk

„A jó harcot megharcoltam, a pályát végigfutottam, hitemet megtartottam.” (2 Tim 4.7)

Fájdalommal, de Isten akaratában megnyugodva, tudatjuk mind-azokkal, akik ismerték és szerették, hogy

Nits Péter

2013. április 4-én, hosszú, de türelemmel viselt betegség után, 74 éves korában, boldog házasságának 52-ik évében, szentségekkel megerősítve, visszaadta nemes lelkét Teremtőjének. Hamvasztás utáni temetése egy későbbi időpontban lesz Kolozsváron.

Nits Péter 1939. július 5-én született Kolozsváron. Nővére után, első fiúként érkezett egy szamosújvári örmény családba. Édesapja Nits Gyula, szamosújvári gyógyszerész, egyben az örmény székesegyház főgondnoka és orgonistája, édesanyja Medgyesi Aliz, aki addigi állását feladva, további életét négy gyermekük nevelésének szentelte.

Jó hallását, zenei érzékét szülei korán felismerték, gyerekként még otthon kezdte el a zongora és orgona tanulmányait. 12 évesen elkerült a családi házból a kolozsvári zeneiskolába. Itt először fagottot tanult, egyetemi tanulmányait azonban már nagybőgőn folytatta. Nagy álmát, hogy karmesteri diplomát szerezzen, az akkori rendszer nem tette lehetővé.

Már egyetemi évei alatt is besegített a kolozsvári Magyar Opera zenekarába, a diploma megszerzése után pedig 35 évig hűséges maradt szeretett operaházához. Állandóan képezve magát, 1984 tavaszán beteljesült élete nagy álma, először léphetett fel a karmesteri emelvényre. 1993-ig több mint 500 előadást vezényelt, minden anyagi elismerés nélkül. Természetesen, a karmesteri tevékenység mellett, folytatta a zenekari muzsikálást is.

1993-ban érkezett Szegedre, a szegedi Szimfonikus Zenekarhoz. 2010-ben végleg nyugdíjba vonult, de várta, mikor hívják újra muzsikálni. Abban a szerencsés helyzetben volt, hogy a mestersége, egyben a hobbjaja is lett. Talán a muzsikálást Ő nem is mesterségnek, hanem hivatásnak vette. Neheztelni csak akkor láttam, ha valaki nem vette komolyan ezt a szép, de nehéz pályát. Viszont annál többször láttam hálásnak.

Hálás volt feleségének, aki mindig nyugodt, szeretetteljes légkört biztosított Neki és 52 évig boldog házasságban éltek. Igazi támaszai voltak egymás számára gondban, örömben egyaránt. Két leányuk született, Réka és Emese.

Hálás volt nekünk, gyermekeinek, hogy megpróbálták az Ő útján járni, példaképként követve Őt. De hagyta, hogy járjuk a magunk útját, akkor is, ha nem lett belőlünk muzsikus.

Hálás volt testvéreinek, akik – habár korán elkerült otthonról – mindig szeretettel várták haza. Majd később, amikor a sors három ország négy városába szórta szét őket, a találkozások mindig egy bensőséges ünnepet jelentett mindnyájuk számára.

Hálás volt Egyházának, hogy gondjaiban, betegségében vigaszt nyújtott. Orgonajátékával soha nem magának akart elismerést szerezni. Isten dicsőítése mindig fontosabb volt számára.

Hálás volt a kolozsvári Magyar Operának, ahova annyi szép emlék fűzte és ahol karmesteri pálcát vehetett a kezébe.

Hálás volt a szegedi Szimfonikus Zenekarnak, hogy tovább muzsikálhatott, és akikkel a nagyvilágban, oly sok szép helyre eljutott.

Hálás volt egyházközségeinek, hogy mindig szeretettel fogadták. Húsvéti, karácsonyi, Világosító Szent Gergely ünnepi szentmiséin való részvétel, orgonálás, jelentette számára az igazi ünnepet.

És mi is hálásak vagyunk Neked, drága Édesapa, hogy példaadó életeddel, jóságoddal, megfelelni akarásoddal, családcentrikus magatartásoddal, igaz és őszinte Istenhittel itt voltál közöttünk. Hisszük, hogy nem váltunk el... csak Te előre mentél.

Köszönjük a Jó Istennek, hogy Te voltál az Édesapánk.

Nits Réka és Emese

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy

Zakariás Sándorné sz. Ágoston Anna

105. éves korában, 2013. április 5-én elhunyt. Április 17-én 12,45 órakor vett búcsút tőle a Kispesti temető ravatalozójában lánya Nusi, unokái, dédunokái, ükunokája, rokonai és mindazok, akik őt szerették.

Emléküket kegyelettel megőrizzük!

Kedves gyerekek és kreatív felnőttek!

A Szentpéteri József Ötvös Iparművészeti Stúdió vár Titeket **viseletkészítő** műhelyébe, a XI. kerület Csiki-hegyek iskolába. Ahol megismerhetitek őseitek öltözeteit. Magyar és örmény viseleteket készítünk, foglalkozunk viselettörténettel, zsinórozással, dúcolással, batikolással, hímzéssel. Öltözetkiegészítés – mint például ötvös csattok, gombok, ékszerek készítése – az ötvös műhely segítségével.

Jelentkezés: *Horvát Ildikónál* 06 30 491 2866. Személyesen: Hétfőn 15-20h között az általános iskolában. (1118 Budapest, Csiki-hegyek utca 13-15.)

Borosnyay Klára stúdióvezető

(További felhívás a Füzetek februári számának 37. oldalán)

Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programja – 2013

Időtartam: 8 nap (2013. augusztus 4–11.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2000 km

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Szükséges felszerelés: nyári túraruházat, sportcipő, elemlámpa, fürdőruha

Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi vezeti az utazás kezdetétől annak végéig

Részletes program:

1. nap: **Indulás:** Budapestről, reggel 6 órakor a Batthyány téri felső rakpartról

Határátkelő: Tompa

Látnivalók: Szabadka (városnézés, temetőlátogatás), Palics (séta az üdülővároskában), Csóka, Feketető (a román kommunista diktatúra mártírja – Boldog Bogdánffy Szilárd püspök szülőfaluja)

Szállás és ellátás: az 1. és 2. napon Tóthfaluban bácskai családoknál (2 ágyas, komfortos szobák)

2. nap: **Látnivalók:** Törökbecse (gróf Leiningen *Westerburg* Károly tábornok – aradi vértanú emlékműve, koszorúzás), Aracs – pusztatemplom (bencés apátság romjai), Zenta (városnézés, Zentai csata emlékműve), Tóthfalu (tájház, zenés bácskai trakta)

3. nap: **Látnivalók:** Elemér (templom, Kiss Ernő altábornagy – aradi vértanú kriptája, koszorúzás), Nagybecskerek (városnézés, székesegyház, Lázár Vilmos ezredes – aradi vértanú domborműve és emléktáblája, koszorúzás), Újvidék (városnézés, Mária neve templom), Pétervárad (várlátogatás)

Szállás és ellátás: a 3. és 4. napon Székelykevéen „bukovinai” székely családoknál (2 ágyas komfortos szobák)

4. nap: **Látnivalók:** Nándorfehérvár (várlátogatás, Bajraki mecset, sétálóutca), Zimony (Hunyadi torony), Székelykeve (Szent István templom, tájház)

5. nap: **Látnivalók:** Szendrő (várlátogatás), Galambóc (vár, süllőpiknik a Dunaparton), Donji Milanovac (séta a mólón), Kis és Nagy Kazán-szoros (panorámaút), Vaskapu (határátkelő a gátkoronán), Orsova

Szállás és ellátás: az 5. és 6. napon Dunaorbágyon, a Duna Csillaga szállodában

6. nap: **Látnivalók:** Duna Csillaga (üdülőprogram: fürdés a Dunában, napozás, fakultatív programok: naszádozás a Kazán-szorosokban, Veteráni-barlang, Ponikova-barlang, gyalogtúra a Nagy Sukárra)

7. nap: **Látnivalók:** Herkulesfürdő, Cserna festői völgye, Havasalföld (Novaci-Petrozsény: magashegyi panorámaút – 2140m a tengerszint felett, könnyű gyalogtúra), zenés, táncos búcsúest Csernakeresztúron

Szállás és ellátás: a 7. napon Csernakeresztúron Bukovinából visszatelepült székely családoknál (2 ágyas komfortos szobák)

8. nap: **Látnivalók:** Marosillye (Bethlen Gábor szülőháza), Máriaradna, Ópálos (hangulatos borkóstoló a kadarkától a kadirisszimáig), Arad (Szabadság-szobor – koszorúzás)

Határátkelő: Nagylak

Érkezés: Budapestre 21 óra körül

Részvételi díj: 76 000 Ft/fő – ifjúsági kedvezmény 18 éves kor alatt 16 000 Ft/fő

Az ár tartalmazza a vezetés, szállás, félpanzió, belépők, borkóstoló, művészi produkciók árát, kivéve a buszköltséget.

Buszköltség: (ami a foglaltat is jelenti) 20 000 Ft/fő, minimum 30 résztvevő esetén. A bejárt helyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal és a népköltészet remekeivel idézzük fel. **Az útvonal és főbb események az áprilisi számunkban!**

Kedves Olvasóink!

2002-ben felhívással fordultunk olvasóinkhoz, kérve segítségüket egy „Magyar-örménykicsoda?” összeállításához. Most megismételjük felhívásunkat. Kérünk mindenkit, akiknek elhunyt, számottevő munkásságot felmutató magyar-örményekről adatai vannak (a magyar-örmény családhoz való rokoni kapcsolat, életrajzi adatok, – életpálya, foglalkozás, végzettség vagy valami hasonló –, valamint az adatok forrását, vagy az adatközlő nevét) közöljék velünk, vagy küldjék el az e-könyvtar.magyar-ormeny@gmail.hu címre. Kérésünket az teszi időszérűvé, hogy hamarosan megkezdődik az eddig rendelkezésünkre álló híres, vagy jelentős munkásságot kifejtő emberek adatainak közzétevése az örmény-katolikus templom honlapján (www.ormenykatolikus.hu).

Észrevételeiket, kiegészítéseiket várjuk a megadott „drótposta” címen. *Szerkesztőség*

1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1% 1%

Közeledik az adóbevallás ideje... A törvény szerint személyi jövedelemadónk (kétszer) egy százalékát erre jogosult, bejegyzett egyházaknak, közintézményeknek, civil szervezeteknek, egyesületeknek ajánlhatjuk.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület jogosult arra, hogy személyi jövedelem-adónk 1 %-át az EÖGYKE-nek ajánlhassuk.

Tizenhetedik éve működő Egyesületünknek így lehetősége nyílik arra, hogy működése anyagi nehézségeit részben megoldja. Meggyőződésünk, hogy az EÖGYKE kezdetől fogva nyitott könyvként működik, hiszen minden lépésünkről rendszeresen beszámolunk az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek hasábjain.

Akik részt vesznek programjainkon, meggyőződhetek arról, hogy a tagdíjat, adományokat, a pályázatok során elért támogatásokat kizárólag kulturális és hitéleti identitás-örzésünkre, hagyományaink ápolására, a magyarörmény társasági élet, a közösség megteremtésére, jobbítására fordítjuk. Kérjük, hogy jövedelemadója bevallásakor gondoljon Kulturális Egyesületünkre – ezáltal önmagára is. Hiszen azért dolgozunk, hogy magyarörmény közösségünk céljait megvalósítsa, örmény gyökereink tárgyi és szellemi kultúráját megőrizze, átadja gyermekeinknek, unokáinknak – az utókornak. Tartozunk ezzel tehetséges, tisztességes és jó magyarrá vált őseinknek, tehát önmagunknak is.

Nem kell mást tennie, mint a jövedelemadó bevalláskor az APEH által rendszeresített bevallási nyomtatványon nyilatkozatot tegyen szervezetünkre.

A kedvezményezett adószáma:

18085590-1-41

A kedvezményezett neve:

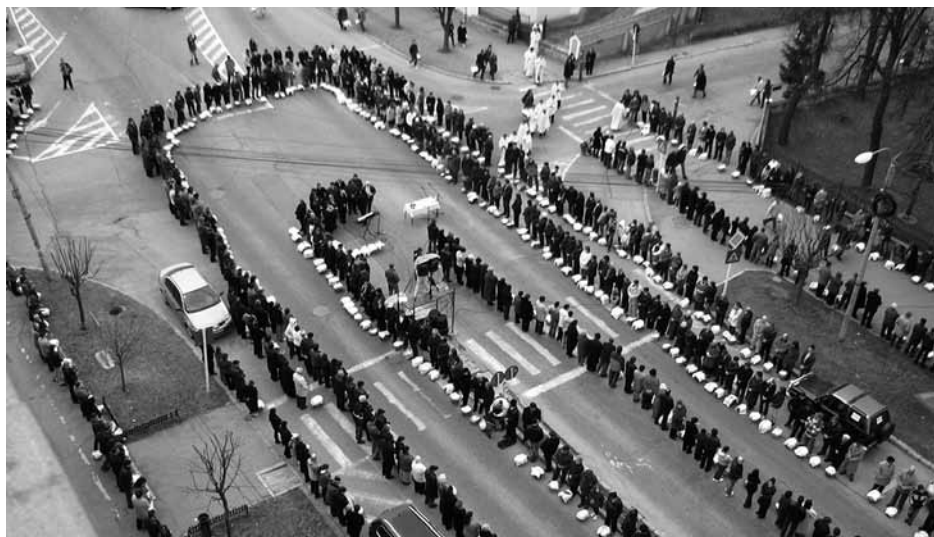
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Egyúttal kérjük és javasoljuk, hogy a másik egy százalékkal támogassa a **Magyar Katolikus Egyházat, amelynek technikai száma 0011,** amelynek részegyháza a magyarhoni, történelmi örménység Örmény Szerartású Római Katolikus Egyháza.

Templomunknak, amelyet évtizedeken át Kádár Dániel apátplébános vezetett, nincs önálló technikai száma! Köszönjük, hogy gondol ránk.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Erdély megtartotta igazi hagyományait

Csíkseredában nem fértek a templomba, ezért az utcán nagyon-nagyon sokan, szép sorban álltak és így szenteltettek ételt 2013 húsvét vasárnap reggel. A román újságíró szerint példa lehetne a román ortodoxok számára, akik még a szenteltvízosztásánál is összeverekednek.

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)
(félfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”

(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVII. évfolyam 196. szám
2013. június

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor mindenkit szeretettel vár az *új helyszínre*, a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termébe, bejárat a Budapest V., Semmelweis utca 6. szám felől

---

Lépcsőima

Örmény feliratos kereszt részlete, 1717. Szamosújvár, Örmény katolikus plébánia
(Fotó: Balogh Jenő)

Pap: Szabadítson meg (+) benneteket is az emberszerető Isten, és engedje el minden hibátokat. Adjon időt a bűnbánatra és a jó cselekvésére, igazgassa továbbra is az életpeteket a Szentlélek kegyelmével: Ő, aki hatalmas és irgalmas, és övé a dicsőség mindörökké. Ámen.

Bűneinket sokszor gyarlóságainkból, fogyatékoságainkból, hibáinkból kifolyólag is elkövethetjük. Ezekről Isten tud bennünket kegyelmével megszabadítani. (Ezt kívánja kieszközölni a pap áldása = + !)

Számunkra tehát a kegyelem szükséges, főként a megfelelő idő kegyelme a bűnbánatra és a jócselekedetekre. E két tevékenységünk szorosan összetartozik, ezekhez a Szentlélek működése szükséges. Ha engedjük Őt bennünk munkálkodni, Isten dicsőségét is szolgáljuk.

Dr. Sasvári László

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. A.

Nosztalgia utazás a körtemplomok világába

Az eltelt 18 évben egyetlen egyszer nem maradt el előadás a Fővárosi Örmény Klubban. Egy szép tavaszi napon *dr. Issekutz Sarolta*, a klub háziasszonya, és *Nuridsány Zoltánné*, a rendező Budapest Főv. XV. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat elnöke köszöntötte a májusi klubdelután közönségét a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál konferencia termében.

A rendező önkormányzat elnöke bemutatva az előadót, a Magyar Örökség-díjas *Dr. Szilágyi András* orvos-művészt, akit férje révén a ciszterci gimnázium egyik előadásán ismert meg. Az *Örményországi utazások* címmel megtartott vetítettképes előadás előtt megtudtuk azt is, hogy a májusi előadónk neurológus, pszichiáter és orvosi pszichológus, egyúttal elismert zongorista is. Egyik kedves zeneszerzője Liszt Ferenc, akiről *Liszt személyisége* címmel könyvet is írt. Hobbija a körtemplomok kutatása, a Kárpát-medence Árpád-kori rotundái és centrális templomai, amelyek elvezették Örményországba, Szíriába, Egyiptomba, az eredeti ókori körtemplomok színhelyeire. Az ókori centrális templomokból fejlődtek ki a középkori magyar templomok. Hosszú évek kutatásainak eredményét *A Kárpát-medence Árpád-kori rotundái és centrális templomai* című könyvében írta meg.

Balról-jobbra: Nuridsány Zoltánné,
Dr. Szilágyi András és dr. Issekutz Sarolta

Dr. Szilágyi András színesen beszélt az örmények történelméről, a magyarországi-, erdélyi örmény jelenlétéről, kapcsolatáról. Az

A Fővárosi Örmény Klub májusi közönsége

Örményországban készült cca. ezer fénykép közül válogatott ki 350 fotót, Jereván ugyan kimaradt, ellenben mintegy két órán keresztül vetített képeken láthattuk a déli-, északi- és nyugati tájak, a Szeván-tó környéki, és az örmény egyházi centrum, Ecsmiadzin templomait, panorámáit. A felvételek nem utazási magazinokba készültek, de nagyon beszédesek lettek az előadó hozzájuk fűzött emlékei, kutatásainak magyarázata által. Hallhattuk, hogyan talált összefüggést az örményországi körtemplomok, valamint a Kárpát-medencei Kerekgyháza, Nagykőrös-Nyárkútrét, Isaszeg, Mezőtárkány, Ipolykiskeszi, Kispesleke, Apostag, Homolytályapuszta, Székesfehérvár, Kolozsmonostor, Köröspatak, Ludaspaták, Székelyszáldobos, Kiszombor, Karcsa,

Dr. Szilágyi András

Gerény, Székelyudvarhely, Ják, Pákozdi, Gyergyószentmiklós, stb. karéjos templomainak alaprajzai között.

A közönség köreiben voltak, akiknek a képek vetítése közben elhangzott válogatott zenei betétek különösen nagy élményt jelentettek, ismert és kevésbé ismert örmény dallamok tették színessé az előadást.

Az előadás végén *dr. Issekutz Sarolta* megköszönte *Dr. Szilágyi András*-nak a tudományos igényt is kielégítő előadást és emlékül az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által kiadott, *Murádin Jenő: Magyarörmény paletta* című könyvét adta ajándékba.

A programok ismertetését követően a szokásos vendéglátáson finom szendvicsek fogyasztása közben beszélgettünk az előadásról hallottokról is.

Fővárosi Örmény Klub

2013. június 20., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
bejárat a Budapest V., Semmelweis u. 6. szám felől

Műsor

- Könyvbemutató
Dr. Száva Tibor-Sándor:
Székelyföldi magyarörmény családok
A szerző a helyszínen dedikálja művét
- Dohnányi Ernő: c-mol szonáta
Előadják: **Kirkósa Ágnes** hegedűművész
és **Arany Zsuzsanna** zongoraművész

Rendezői: Budapest Főv. XI. ker. Újbuda Örmény Önkormányzat
Támogató: Fővárosi Örmény Önkormányzat
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Gyarmati Béla

Székelyföldi magyarörmény családok*Szubjektív gondolatok dr. Száva Tibor-Sándor új könyve kapcsán
(2. rész)*

Már ennek alapján nyilvánvalóvá vált például, hogy az erzsébetvárosi Lukácsoknak nem csak a nemesítés előtti legrégebbi korukat felelték el az utódok, de a nemesítések körüli viszonyokról is tökéletes zűrzavart hagyományoztak ránk, következőképpen a családfák épp a gyökereknél hibásak¹. E tekintetben jelentett számomra újdonságot Száva úr új, 2012 szeptemberében megjelent könyve². Nem kérte, hogy dicsérjem, tán nem is örül neki, mégis meg kell tennem! Ő ugyanis olyan oldalról közelítette meg az örmény elődök kutatását, ami mások számára lehetetlennek tűnt: a székelyföldi eredeti örmény nyelvű anyakönyvek feldolgozásán keresztül. Megtanulta az örmény írást (unokám szerint „kucabettük”), és több évtizednyi munkával kihámozta az anyakönyvi adatok mögötti rokoni kapcsolatokat. Az általa kutatott időszak független az egyes családok nemesítésétől: nemesek és közrendűek egyenlően vannak kezelve. A kutatási időskála kezdete jóval a XVIII. századi nemesítések előtti időre nyúlik vissza, rendszerint az Erdélybe történt betelepülésig, vagy még régebbre. Másik vége pedig addig tart, ameddig a leszármazást a székelyföldi utódok számon tartják – nem egyszer napjainkig!

Én először az általam keresett Lukácsok kapcsán találtam benne adatokat, majd kivétel nélkül mindegyik, általam ismert örmény előd-családra vonatkozóan! Érdemes

idézni belőle az ismertett családok névsorát: Ábrahám, Ábrahám, Ágopsa, Ájváz, Ákoncz, Ákszend, Ámira, Ándrus, Anisor, Antal, Ánton, Ávák, Ávéd, Ázbé, Baka, Bárány, Bárchudár, Begidsán, Bergár, Biáthá, Bocsánczi, Bocshig, Bodó, Bogdánok, Bokor, Buslig, Chácshum, Chárib, Chutlubej, Czárán, Cziffra, Császár, Császár, Csercsel, Csergöffy, Csíky, Dájbukát, Dániel, Danszki, Dávid, Dávidovics, Deák, Deér, Derder, Diárbekir, Dobál, Dobribán, Dombi, Donogán, Donovák, Durák, Eránosz, Ergérczin, Erzerumci, Fark, Fejér, Ficzus, Főjsz, Frenkul, Fugulyán, Gábrriel, Gáhuszép, Gáspár, Gergely, Gerláczy, Goskár, Gordul, Gurjéch, Györfi, György, Ilách, Isáák, István, Izai, Jakab, Jakab, Jakobi, Jánosi, Jolbej, Jursa, Kákicz, Kantai, Kapatán, Kapdebó, Karácson, Keresztes, Kiss, Korbul, Kosotán, Kozocsa, Kövér, Krikor, Kristóf, Kristóf, Kritsa, Lászlófi, Lázár, Lázár, Lengyel, Lukáts, Luszigi, Májráméncz, Málnási, Mánug, Mánya, Márdirosz, Márton, Maxim, Mélik, Merza, Meskó, Miklós, Miklósy, Moldován, Nigol, Nikos, Nuridsán, Oszkerics, Oxendius, Ötvös, Pál, Pallavits, Persián, Petelác, Petelei, Polgár, Porumbéncz, Potoczky, Rauschmán, Retedsár, Révucz, Sáska, Simon, Stechnó, Szabó, Szálár, Szálasi, Szánaf, Száeszta, Szárúkán, Száva, Szebený, Szefer, Szekula, Szenkovics, Szentpéter, Szépvízi, Szerácz, Szjév, Szóts, Szultán, Tarisnyás, Temesvári, Thukcsi, Thumán, Tódor, Totobej, Török, Ulián, Ulube, Urmánczi, Urszuly, Vakar, Várterész, Vártus, Vertán, Verzár, Záchnó, Zakariás, Zárug, Zérigh...

¹ Ezt még a lefrissebb munka (a Rozsos-könyv, lásd az 1. sz. lábjegyzetben) sem tudta teljesen rendbe tenni!

² Dr. Száva Tibor-Sándor: Székelyföldi magyarörmény családok, (Csíkszereda, 2012)

A közölt nevek egy része ugyanazon családokra utal, mert a XVIII. században az örmény névhasználat meglehetősen eltért a nálunk addigra kialakulttól. Szerencsére, a szerző egy-egy fejezetben részletesen foglalkozik a korabeli örmények magukkal hozott nyelvvel és névhasználati sajátosságaiával. (Ezt a fejezetet Szongott Kristóf vonatkozó műve³ mellé tehetjük a tiszteletbeli könyvespolcon, mert e nélkül a kigyűjtött óriási anyagnak a tört részét sem érthetnénk meg!) Számomra mindig kínos kérdés volt, hogy szépanyám családi nevét a családi emlékezet hol Begidsánként, hol Ördögként említette, miközben a zalatnai anyakönyvekben Todor néven is szerepelt! Ez az új könyv tisztázta szépanyám családjának soknevűségét, egyszermind családi feljegyzéseink visszaigazolták Száva úr nyomozásának ide vágó eredményeit.

830 oldalon több, mint 170 család, az 1600-as évektől napjainkig! Ráadásul, szinte minden családnál előfordulnak olyan utalások (a legtöbbször évszámokkal), amik más, nem tárgyalt családok felé lehetővé teszik a kapcsolódást. Akinek volt örmény elődje, azt itt nagy valószínűség-

gel megtalálhatja. Akinek kevés volt, az meglepve fogja felismerni a korabeli rokoni kapcsolatok hálóján keresztül hány más, legalább hallomásból ismerős családhoz kapcsolódnak az ősei. És minél több ősről volt örmény, annál több örömünk lesz, mert annál több ismerősről találhatunk értékes és hiteles adatot! (Természetesen, az a família, amelyik nem fordult elő a székelyföldön, az kívül esett a címben szabott kutatási területen, de hát valahol mindig meg kell húzni a határokat: a munka terjedelme így is lenyűgöző.)

A modern nyomdatechnika, sajnos, itt is megmutatta, hogy a régi mesterek közül nem csak a tímárság halt ki, hanem a nyomdai korrektor is, aki a feldolgozás során keletkezett apróbb hibákat kijavította volna. Talán lesz egy következő, javított kiadás, de ha nem, a 2012-es kiadás⁴ már így is olyan érték, aminek mielőbb a könyvespolcunkon van a helye! (Legalábbis, akinek örmény elődei voltak – és melyikünknek nem voltak?)

⁴ A szerző elérhetősége a kiadvány 4. oldalán: t.szava@aon.at, a kiadvány bolti forgalomban megvásárolható Kolozsvárott az Anticariat Róser könyvesboltban (str. Matei Corvin nr 3., tel/fax: +40 264 594131)

³ Szongott Kristóf: A magyarhoni örmény családok genealogiája

Kedves Olvasóink!

2002-ben felhívással fordultunk olvasóinkhoz, kérve segítségüket egy „Magyar-örménykicsoda?” összeállításához. Most megismételjük felhívásunkat. Kérünk mindenkit, akinek elhunyt, számottevő munkásságot felmutató magyar-örményekről adatai vannak (a magyar-örmény családhoz való rokoni kapcsolat, életrajzi adatok, – életpálya, foglalkozás, végzettség vagy valami hasonló –, valamint az adatok forrását, vagy az adatközlő nevét) közöljék velünk, vagy küldjék el az e-könyvtar.magyar-ormeny@gmail.hu címre. Kérésünket az teszi időszerűvé, hogy hamarosan megkezdődik az eddig rendelkezésünkre álló híres, vagy jelentős munkásságot kifejtő emberek adatainak közlése az örmény-katolikus templom honlapján (www.ormenykatolikus.hu).

Észrevételeiket, kiegészítéseiket várjuk a megadott „drótposta” címen. *Szerkesztőség*

Milyenek voltak? (műhelyforgácsok, de nem „titkok”)

Mik voltak a szokásaik, milyen az életmódjuk?

Vagyis: milyenek voltak a mi elődeink, a dédapánk, az ükanyánk, sőt, esetleg az ő dédapjuk-dédanyjuk? Az örmények, örménymagyarok? Az éppen már félig-meddig magyarosodó örmények? (Mert akkortájt, mondjuk úgy 250-300 évvel ezelőtt még szó sem volt „elmagyarosodásról”, az még csak éppen a kissé nyögvenyelős beilleszkedés volt.)

Az mindenesetre szívet melengető érzés, hogy az elődeink – vagy őseink, kinek hogy tetszik – oly sok, értékelhető nyomot hagytak maguk után. Sok ilyesmit olvasok és tanulok, s nem csupán a 19. század közepéről, vagy második feléből származó visszaemlékezéseket. (A visszaemlékezésekkel amúgy is vigyázni kell, hiszen az emberi emlékezet csalóka, időként hajlamos kiszínezni dolgokat, másszor, más eseményeket elfakítani.)

De olvasok 200 éves kimutatásoktól kezdve 300 éves dokumentumokig bezárólag sok mindent: hivatalból készült összeírásokat, beadványokat, kérvényeket s egyáltalán nem csak örményektől. Magyaroktól, szászoktól, másoktól. Ki hogyan vélekedett a másíkról? Kinek mi volt a gondja, ki és mit kifogásolt?

A kép pedig, ami így kibontakozik, azt sugallja, hogy... hogy egyszerűen emberek voltak, szinte ugyanolyanok, mint vagyunk ma. Meglepő? A látszat ellenére, igenis meglepő!

Pedig annyi minden másként működött az életükben! Ármékszékre jártak s nem vízöblítéses vécére... Olajméccsel vagy gyertyával világítottak, lúdtollal írtak (ha

írtak)... Tessék elgondolni, ha ma egy igen-csak tehető férfi meghal, akkor a vagyona összeírásakor lényeges lesz-e, hogy kilenc, vagy tíz inget hagyott maga után? (Netán tizenkét, vagy huszonöt blúzt, asszonyi lévén? Vagy csak kettőt?) Pedig úgy 250-300 évvel ezelőtt ezek egy-egy hagyatéki összeírásnál ugyanúgy fontos dolgok voltak, akár a birtok fekvése, vagy a ház szobáinak száma!

Igen, ezek a dolgok (is) megváltoztak. A szokások nagy része más... de az észjárás, az indulatok, érzelmek – hát azok szinte egyáltalán nem. Ugyanúgy léteztek tyúkperek, az egyik szomszéd két lépéssel arrébb húzta fel a kerítését, mint járt volna neki.

Vagyis tessék nekem elhinni, hogy ük-apánk ükapja is ember volt, ugyanúgy a maga berögződéseivel, hibáival, jó és rossz tulajdonságaival, ahogy ma vagyunk mi, berögződéseinkkel, hibáinkkal, jó és rossz tulajdonságainkkal.

Jó negyven éve már, hogy ez az állítás meggyőződésemmé vált. És ez az egyik (kicsi) oka, hogy mertem hozzáfogni régen játszó dolgok megírásához. (Szándékosan nem írok „történelmi regény”-t, mert az más. Első s egyetlen „par excellence” történelmi regényem „Buda megvétele” címen a török alóli 1686-os felszabadításról szól, 1975-ben jelent meg a Móra Ferenc Könyvkiadónál.)

De ez csak egy kicsi ok volt, írtam az elébb. A komoly ok az, hogy rájöttem: bizonyos kérdéseket a számomra könnyebb megírni egy másik, elmúlt kor „köntösében”.

Jó példa erre „Dirán és Júlia” című regényem: ellentétet az őshonos székelyek-magyarok és az éppen, hogy letelepedett örmények között. (A 18. században efféle összetűzések igenis kiobbantak s a korabe-

li feljegyzések szerint elsősorban Gyergyószentmiklóson és környékén – a könyv ennyiben történelmi valóságot ábrázol.)

És a többi részlet? Valóban volt bizony egy magyar nemesi család, a Lázár, amely igencsak terjeszkedett Szentmiklóson és környékén... Voltak osztrák tisztok, akik azzal a megbízatással érkeztek a városkába, hogy azt „pacifikálják”... Nagy nehezen kezdtek terjedni az egyre korszerűbbé váló órák a gazdag házakban, vagy akár egy tudásra éhes tanítónál (lásd: Graham-járatú ingaóra)...

Nem igazán ismerték még a burgonyát s a leggazdagabbakon kívül nem találkoztak rizzsel... (Ez a két tény különösen lényeges egy részben mezőgazdaságból élő közösség mindennapjaiban, ráadásul minden, máig élő és ismert receptben csak kását – kölest, hajdinát – „használhattam” rizs helyett.)

Volt-e fegyverük, s ha igen, kinek, milyen? Milyen volt a házak berendezése? Egyáltalán, hogyan folyt a részben földművelő, részben állattartó közösségek élete? Mikor történt a részben ridegen tartott marha kihajtása a legelőre? És jogilag milyen legelőre?

Persze, mondhatjuk minderre azt, hogy technikai részletek. De apró részletekből áll össze az egész!

Legújabb (egyébként ötödik vagy hatodik) regényemet, a „Dzurkithján Ábel útjai”-t hasonló logikával írtam, csak ez sokkal bonyolultabb volt. Hiszen ebben a könyvben a visszaemlékező részeket leszámítva, 1846-1849-ben játszatom a cselekményt: ez pedig meglehetősen bőven dokumentált kor. Ezúttal az egyik legnagyobb problémát az jeleltette, hogy a dokumentáció többnyire az arisztokrácia, a nagypolgárok, a tehetősebb polgárok életvitelére, viszonyaira irányul.

Igen, de mi van például egy marosvásárhelyi kisember házában: üvegszemekből

van-e a szobák ablaka, vagy még hólyaggal vonták bé? Milyen egy színház világítósa? (Ebben külön akadályt jelentettek például az emlékezetünkben felidézhető történelmi filmjeink: amikor például Vörösmarty közönlis Liszt Ferencet jól ismert „Hírhedett zenésze a világnak” kezdetű versével, a filmben szép, bíborszínnel és aranyozással kirakott, nagyszerűen megvilágított színháztermet látunk.)

De vajon az 1840-es években milyen volt a kolozsvári Farkas utcai színház belülről? Mivel világítottak és hogyan? Gondolták volna, hogy ekkortájt – főként a kisebb, vidéki színházakban, így a marosvásárhelyi Apolló-házban – pipáztak és szivaroztak előadás közben a nézőtérben? Az ilyesminek történelmi témájú filmekben nyomát se látjuk.

Vagy milyen volt egy kis, falusi ház és berendezése? Saját szerencsémre a falut a két Küküllő vidékén választottam helyszínül, s annak (persze későbbi, a 19-20-ik század fordulóját tükröző) részletes feldolgozására rábukkantam: bútorok, berendezési tárgyak, szokások. És van okunk feltételezni, hogy a 19. század közepén-második felében a kis falvak anyagi kultúrája olyan nagyon sokat még nem változott.

Miféle gyógyszereket használtak? Ebben például gyógyszerész húgom segítségét kértem, aki lelkiismeretesen előhalászott egy ritkaságszámba menő gyógyszer-történeti könyvet s abból diktálta a recepteket, az alapanyagok eredeti elnevezésével. (Kezőcsök alapanyagaként például még nem létezett a vazelin, ez az egy tény volt, amit előzőleg tudtam.)

Szereplőim kinézetével, ruházatával általában keveset törődöm: azért van ez, mert írás közben látom a jelenetet, benne az alakokat s kevéssé jut eszembe, hogy mindent közölni kellene az olvasóval. (Többnyire nem is gondolom lényegesnek.) A moz-

dulataikat igen, a ruházatukat kevésbé. Ez most változott, mert az öltözködni ebben a regényben itt-ott bizony komoly dramaturgiai szerepe van.

Mondhatnék mást is: tudjuk, hogy Erzsébetváros örmény közössége meglehetősen hagyományörző, ám művelt, írni-olvasni tudó volt. Igen, de ki és mennyire?

És így tovább... mindezt csak azért újságotam el, nehogy azt higgyék, hogy az írás egyszerűen álmodozás és történetek kitalálása. Nem: egy százalékban álmodozás, 49%-ban tanulás és kutatás, a fennmaradó 50% pedig sok-sok mérlegelés és munka.

dc

Meghívó és felhívás!

Tisztelt Erdélyi Örmény Származásúak és kedves Barátaink!

Erdélybe 300 évvel ezelőtt érkeztek örmény őseink, akik elsősorban Székelyföldön kaptak letelepedési engedélyt, majd Szamosújváron felépítették Erdély legszebb barokk városát, Szamosújvárt. Azóta sok idő eltelt, és lassan elvesztették nyelvüket, és a befogadó nemzet – ami akkor a magyar volt – hű polgáiraivá. Immár örmény katolikusok – szabadon vagy számításból – és csodálatos templomokat építettek. „Cement” voltunk az erdélyi örmény társadalomban.

Jelenleg Erdélyben Gyergyószentmiklóson él a legtöbb örmény származású polgár, de Erdélyben sokan őrzik örmény identitásukat, büszkék is rá, annak ellenére, hogy ez az identitás mára „pozícionáltta” vált (Kali Kinga), vagyis nem egyértelműen örmény, és nem is egyértelműen magyar. Egy sajátosan erdélyi identitás ez, amit értenek az olasz, francia, amerikai, stb. örmények, hisz ott is ugyanez a helyzet.

Így vagyunk mi is, Erdélyben – 300 évet nem lehet belőlünk kitörölni, nem tudunk egyik napról a másikra mássá válni. Ilyenek vagyunk!

Már néhány éve együttműködünk mi, székelyföldi és erdélyi örmény közösségek, és különféle kulturális programokat valósítunk meg közösen. Ennek az együttműködésnek adtunk most, 2013-ban jogi formát az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége (EMÖSZ) képében, amelyet egyesületek és magánszemélyek hoztak létre azzal a céllal, hogy ezt a sajátos erdélyi identitást őrizzék, kutassák és továbbadják utódaiknak.

A Szövetség megalakulását támogatja az erdélyi Örmény Katolikus Egyház, az erdélyi civil szféra és a nemzetközi politikum.

Az alapító ünnepségre 2013. június 16-án kerül sor Gyergyószentmiklóson, a sajátos, ünnepi program szerint, amelyre meghívtuk az erdélyi társadalmi élet vezetőit, az örmény, magyar külügyi képviselőket, és az erdélyi örmény közösségeket.

Erre az ünnepségre hívjuk szeretettel Önt és kedves ismerőseit.

Az ebéden való részvételi szándékát – amely 30 lejbe kerül – kérjük 2013. június 10-ig jelezze a 0751888806 (Kulcsár László) vagy a 0742192047 (Ávéd Rózsa) telefonszámon, vagy emailban.

A találkozás reményében, üdvözlettel,

dr. Puskás Attila EMÖSZ

P. S. A vásárhelyiek Ávéd Rózsánál jelentkezhetnek, ui. buszt indítunk.

Szálasy Ferenc

Székelyudvarhelyi kitüntetettek

Március 15-e, a magyarok nemzeti ünnepe alkalmából, Áder János Magyarország köztársasági elnöke, a Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetést adományozta olyan személyiségeknek, akik a történelmi Székelyföldön élve és munkálkodva hozzájárultak a nemzet, a régió, a székely közösség megmaradásához és felemelkedéséhez.

A kitüntetett személyiségek közt vannak a székelyudvarhelyi *Dr. Balla Árpád* nyugalmazott gyerekgyógyász főorvos, az orvosi tudományok doktora, és *Bodurián János* zenetanár, a Székelyudvarhelyi *Dr. Palló Imre* Képzőművészeti Szakközépiskola igazgatója.

Mindketten hittel és megrendíthetetlen odaadással végezték és végzik választott hivatásukat, munkájukat.

Bodurián János (baloldalt) és Dr. Balla Árpád

A magas rangú kitüntetéseket ünneplés keretében 2013. március 20-án nyújtotta át *Zsigmond Barna Pál* Magyarország csíkszeredai főkonzulja, aki kihangsúlyozta, hogy a mai nemzedéknek kötelessége példát venni és tanulni a kitüntetettektől, keressék kapcsolataikat, és tanuljanak el tőlük mindent, amit csak lehet és hasznosítsák a magyar népközösség javára.

Tekintettel arra, hogy a kitüntetettek mindketten a Székelyudvarhelyi Magyar-Örmény Kulturális Egyesület nagy tiszteletnek örvendő alapító tagjai, ez egyben öröm és dicsőség a mi kis egyesületünk számára is, amiért ez úton is szívből gratulálunk nekik és egyben családtagjaiknak.

Zsigmond Barna Pál (háttal) Magyarország csíkszeredai főkonzulja gratulál Bodurián János zenetanárnak

Meghívó: Ízek utcája a II. kerületben

A Bp. Főváros II. kerületi Örmény Önkormányzat idén is részt vesz a Kerület Napja alkalmából megrendezésre kerülő *Ízek utcája* nemzetiségi ételkóstolón, **2013. június 15-én (szombaton) 12–13 óráig a Millenárison**. Szeretettel várunk mindenkit az örmény sátornál, örmény ízekkel, örmény szeretettel.

dr. Issekutz Sarolta elnök

Orvosi szigorral írja a verseket

Kilencedik kötete jelent meg nemrég Nagy Attila orvos-költőnek. Az *Időzz el* címűt szerdán este forgathatták először az érdeklődők egy nem hagyományos könyvbemutatón. Nem is neveztek bemutatónak, inkább költői estnek, amelyből nem hiányzott a beszélgetés, s természetesen megszólaltak a versek is.

Nagy Attila költői estjén bizony igen sokan voltak, néhányan már széket sem kaptak. Orvosok, barátok, irodalom- és versszeretők ismerkedtek az *Időzz el* című kötetel, miközben Gálfalvi György az orvos-költőt faggatta. Megtudhattuk, hogy negyedik korában egy barátjával „koprodukcióban” írta első versét, amelyben a tanító nénitől való elválás fájdalmát faragták

rímbe. „Azóta is úgy tekintek a versekre, mint egy titkos naplóra” – jegyezte meg a szerző.

Gálfalvi György felelevenítette, milyenek ismerte meg a fiatal költő Nagy Attilát. Megtudhattuk, hogy sosem volt könyöklős típus, sosem erőszakolta magát szerkesztőségekre. Szerénysége, alázatossága részben Székely Jánostól, vagy ahogy mindannyian szólították „János úrtól” ered, részben pedig orvosi hivatásából. „Hála annak, hogy nem filológiát végeztem. Az orvosi szakmához szigor kell, és ez sokat segített nekem abban is, hogy megtaláljam a megfelelő for-

mát a verseimhez, majd önmagammat kezdjem írni” – fogalmazott Nagy Attila.

A beszélgetést nem nyújtották hosszúra, átadták a szót a verseknek, majd a hárfának is. *Kosztai Gabriella* színművész Nagy Attila kilenc kötetéből válogatott verseket, s adta elő a vásárhelyi közönségnek, majd a költő felesége, Nagy Emese hárfán játszott.

Szász Cs. Emese

(szekelyhon.ro, 2013. április 25.)

Pál-Antal Sándor

Örmények Marosvásárhelyen

(1. rész)

Az alábbiakban az örmények Marosvásárhelyen való megjelenésére és 1848 előtti ottlétükre vonatkozó adatokat ismertetjük. E célból a marosvásárhelyi Nemzeti Levéltár-

ban őrzött városi levéltárban és a római katolikus egyházi anyakönyvekben végeztünk feltáró kutatást. A kapott adatok segítségével nyomon követhettük ennek az életerős,

rendkívül szívós közösségnek a város életébe való beilleszkedését, a magyar társadalom részévé válását.

Az örmények mint kereskedők tűntek fel Marosvásárhely közéletében. Az első velük kapcsolatos adatok a 17. századból valók. Ebben az időszakban főként a helyi országos vásárokon tűnnek fel mint vándorkereskedők. De a szórványos jelzések néhány, a városban élő örményről is tudósítanak. Az első, név szerint ismert személy Örmény (Eörmeni) Gergely, aki 1633-ban városi polgárjogot kap. Egy másik, Örmény (Eörmenj) János 1645-ben teszi le a város előljárói előtt a polgáresküet. A század végéig bizonyosan más örmény kereskedők, kézművesek is megjelentek a városban, akikről azonban adathiány miatt nincs tudomásunk.

A 18. század folyamán a szó szoros értelmében vett kereskedő kevés van a városban. Az évszázad első felében túlnyomó többségben a görög és macedo-román kalmárok és szatócsok folytatnak itt kereskedéssel kapcsolatos tevékenységet. Az örmények jelenléte a városban az 1740–50-es években válik érezhetővé. 1739-ben a minoriták boltjának működtetésére Kővér András pater superior Tódor Lukács örmény kereskedőt alkalmazza, amelyért 50 rénes forint taxát fizetnek a városnak. Az örmény ellen testületileg fellépnek a görög kereskedők – Ternovai Görög András, Görög István, Görög József és Görög Márton –, és ráveszik a tanácsot az engedély visszavonására és a konkurensnek a városból való eltávolítására. Két év múlva a görög kompánia megegyezik a tanácsal az idegen konkurencia megfélemezése és helyzeti előnyük biztosítása érdekében. Az egyezség tartalmát a kompánia 1741. március 17-én egy tíz pontba foglalt, szerződés jellegű nyilatkozatban rögzíti, amely egy sor előjogot biztosít számukra más kereskedőkkel szemben.

1742 augusztusában, a városvezetésbe is bejutott képviselőik révén a görög kereskedők a tanácsal erőszakkal távolítottak el egy Medgyesi Farkas nevű örmény kereskedőt, aki a jezsuita páterektől „a Szent György utca piatzi napnyugati szegeletén” házat vásárolt. A kitoloncolásért pedig hátlából 800 magyar forintért megvásárolják annak házat és a városnak ajándékozzák. Nagylelkű adományuk fejében a bor kiárusításának bérletét is további két évre meghosszabbítatják. De az egyre erősödő örmény térhódítást nem tudják megállítani.

A helyi korlátok leküzdése érdekében a jómódú örmény kereskedők pártfogásért a központi hatóságokhoz folyamodnak, ahonnan támogatást is kapnak. Főkörmányszéki közbenlépés segítségével bekapcsolódhatnak a helyi kereskedelmi életbe, és annak egyre erősödő részeseivé válnak. Az első név szerint ismert, Marosvásárhelyen szabad kereskedési joggal rendelkező örmény az erzsébetvárosi Patrúbán (akkori írás szerint Patrúbán, vagy Patrúbány) Lukács. Ő 1755-ben kap a főkörmányszék által megerősített szabad kereskedési jogot a városban. Pár évvel később az erzsébetvárosi örmény kereskedőkompánia négy tagjával köt szerződést a város, az itteni tevékenységük lebonyolításának a biztosítása érdekében. Az 1760. október 11-i megállapodás értelmében Csíki Márton, Csíki István, Patrúbán Lukács és id. Görög Demeter számára, akik már 5-6 éve bizonyos taksa lefizetése mellett addig is kereskedtek a városban, szabályozzák tevékenységük folytatásának feltételeit. Kérésükre a sátoros helyeik mellé a város nem emel újabb sátrakat, hanem szabad teret hagy a sokadalmi vásárok számára. Az egyezség második pontjában a város megígéri, hogy: „Itten a városban mostan lévő kereskedőkön kívül más akármilyen nemű kereskedők, akik a fenn denominált (a megneve-

zett) kereskedőknek praejudiciumukra (kárukra) lehetnének, kereskedés végett a város akaratjából ide a városra nem inducáltatnak (hozattatnak), és a négy országos vásáron kívül nem admittáltatnak (engedélyeztetnek).” Ugyanakkor megszabják, hogy a gyolcsot és egyéb afféle portékát árusító zsidó és lengyel kereskedők csak a sokadalmak alkalmával tartózkodhatnak itt. A házalást is eltiltják tőlük. A Fogarasi János „bakaniás kereskedő” (szatócs) és Görög Demeter selyemárús álltal a „piaczsor” melletti helyet 70 magyar

forintért, vagyis ugyanazért a taksáért, mint amennyit addig Fogarasiék fizettek, átadják a folyamodó örményeknek. Az előbbiekre számára pedig távolabb jelölnek ki egy helyet, és megszabják, hogy Fogarasi szatócikkkel foglalkozzon, társa pedig maradjon továbbra is a selyemárúsításnál. Mindezekért az örmények számára kedvező feltételekért Csíkiék az addigiaknál nagyobb taksát fizetnek: Patruban Lukács 150 forintot, Csíki István és Márton 120–120-at.

Folytatjuk

Emlékezés – A XX. század történetírója, a fotográfus: Dr. Szentpétery Tibor életműve

A XX. század bő kétharmadát végigfényképező, a doni fronton haditudósítóként dolgozó, az '56-os eseményeket megörökítő, a Budapestet Városvédőként dokumentáló, a Krisztinavárosi Budai Gyermekfotó műterem portréfotósa, a szenvedélyes ország- és természetjáró dr. Szentpétery Tibor munkásságát és életútját bemutató emlékülésre hívjuk szeretettel a Klebelsberg Kultúrkúriába (1028 Budapest, Templom utca 2-10.) mely 2013. április 20-án, szombaton 10 órakor kezdődik. Az emlékülés védnöke dr. Hende Csaba honvédelmi miniszter.

Dr. Szentpétery Tibor tanulmányainak a Pázmány Péter Tudományegyetemen való befejezése után önként jelentkezett a frontra, haditudósító lett: 1942. májusában került ki a Don-kanyarhoz. Augusztus 15-én a szeme előtt tartott Leica fényképezőgépe felfogta és eltérítette a neki szánt lövedéket. Súlyos sebesülten jutott haza, és csak egy gyors, bravúros operáció mentette meg a karját az amputálástól. 1945-ben Németországban esett amerikai hadifogságba. Szerencsére az amerikaiak hamar felismerték képességét, és a hadvezetés megbízásából fotográfálhatott.

Szabadulása után, 1946-ban hazatér szülővárosába, Budapestre. 1950-ig a Krisztinavárosi Budai Gyermek Fotó műtermében

dolgozott, elsősorban az I., II. és a XII. kerületi családokat fényképezte. 1950. május 1-jén államosították a műtermet. Egyetlen éjszaka csomagolta össze, mentette ki az általa fontosnak tartott anyagokat, és őrizte meg otthonában az utókor számára. 1956-ban a forradalom eseményeit napról napra, percről percre hűségeesen követte és öröközte meg a kabátja alá rejtett fényképezőgépével. A képek egy részét szinte az eseményekkel egy időben juttatta el a külföldi sajtónak, a negatívokat pedig a padláson elrejtve őrizte három évtizeden át.

1956 után fényképezte a Budai Vár háború utáni feltárását, a Néprajzi Múzeum cseréptárát, az Aquincumi Múzeum ásatásait. A Budapesti Városszépítő, majd Vá-

rosvédő Egyesület fotócsoportjának élén szervezte az épületek dokumentálását. Élete végéig büszke volt örmény gyökereire. A budapesti örmény egyházközség gondnokaként szervezte a közösség életét. Tevékeny élete 2005. február 20-án ért véget, 89 évesen. Kérésére hamvait a borsónyi Tűzköves forrásnál szórták a parkba a reá emlékezők.

Korszakos jelentőségű hagyatéka több részből áll: a 2. világháborúban, az 1956-os forradalom alatt készített fotóiból; a krisztinavárosi fotóműhelyben készített portréfotóiból; szenvedélyes természetjárása alatt készített fényképeiből, Erdélytől a Felvidékig, a Budapesti Városvédő Egyesületnek szülővárosa épületeiről készített fotóiból.

dr. Czaga Viktória

REZÜMÉ – emlékülés, 2013. április 20.

Dr. Szentpétery Tibor fotóművész-haditudósító munkásságáról, fotóhagyatékáról tartott a Klebelsberg Kultúrkúria egy emlékülést 2013. április 20-án.

Dr. Szentpétery Tibor (1916–2005) fotóművész hosszú életét tevékenyen élte, és minden minőségében (személyes, turista, portréfotós, katona, haditudósító, az '56-os budapesti események megörökítője, dokumentarista, városvédő, sportember, az örménykatolikus egyházközség évtizedeken át önfeláldozó módon dolgozó gondnoka, P. Kádár Dániel atya jobbkeze, az Orlay utcai templom építésének szervezője) marandót alkotott. A hagyatéka felbecsülhetetlen értéket képvisel, és gyors feldolgozásra, illetve adatmentésre szorul: a kb. 130ezer fekete-fehér negatív némelyike 70–75 éve szorosan összecsavarva, a kb. 30ezer színes diapozitív pedig az idő múlásával egyre színehagyottabban várja, hogy értő kezek archiválják – és így az utókor számára megmentésük, illetve az érdeklődők és a kutatók elé tárják.

A Magyar Nemzeti Múzeum, a Hadtörténeli Múzeum több fény-

Dr. Szentpétery Tibor

Az ifjú haditudósító

kép-sorozatát, tárgyát nemzeti örökségnek minősítette. Évek óta az országos intézmények is igényt formálnak a hagyaték egyik-másik, őket közvetlenül érintő részére, de az örökös-jogutódok olyan megoldást tartanak csak elfogadhatónak, ahol minden, a fotóhagyaték felül a fotóművész életéhez köthető egyéb tárgy is egyazon intézményben kerül letéti kezelésbe. Ezt a nagy feladatot vállalta

magára a Klebelsberg Kultúrkúria, amely a nemrég birtokukba jutott, most még romos állapotban lévő régi pesthidegkúti községházában kívánja majd a hagyatékot elhelyezni, bemutathatóvá, illetve kutathatóvá tenni. A Klebelsberg Kultúrkúria és a Pesthidegkúti Helytörténeli Kör a hagyaték megmentése érdekében keresi a támogatókat, valamint belföldi, illetve külföldi pályázatokon kívánnak a jövőben részt venni, hogy a szükséges munkálatok anyagi bázisát előteremtsék. A most szervezett konferencia kimondott célja, hogy szélesebb körben felhív-

ja a figyelmet a gazdag fotóanyagra, melyben dr. Szentpétery Tibor az 1930-as évektől 2000-ig folyamatosan és sokrétűen dokumentálta a XX. századot Magyarországon és a határokon túl egyaránt. Céljuk, hogy az eddig teljesen egyben tartott fotó- és tárgyi hagyaték feldolgozásra kerülhessen, közkinccsé válhasson. Ennek a folyamatnak az első eseménye volt ez a konferencia.

A konferenciát *Schanda Tamás*, a II. kerületi Önkormányzat Közoktatási, Közművelődési, Sport és Informatikai Bizottság elnöke nyitotta meg személyes hangvételű, meleg szavakkal, és az Önkormányzat elkötelezettségét jelentette be a hagyaték megőrzése tárgyában.

Karlócai Miklós a fotóművész, a turista, a közösségszervező dr. Szentpétery Tibor vonásait villantotta fel színesen, apró történetekkel tarkítva.

Dr. Szentpéteri József (MTA) évekkal ezelőtt tervezte, hogy tananyag-CD-ROM-ot készít a gazdag Szentpétery-életműből. Ez a munka ugyan nem valósult meg, de a fotóhagyaték kategorizálásának, jelölésének vázát annak idején megszerkesztették, ez az algoritmus akár a jövőbeni digitalizálás kiindulópontja is lehet.

Dr. Sárközy Réka (az '56-os Intézet munkatársa) 1991-ben egy majdnem 50 perces szélesvásznú dokumentumfilmet forgatott dr. Szentpétery Tibor kalandos életéről. A tudósító címmel, mely most a rendezvény záró-akkordjaként nagy sikerrel levetítésre is került. Az emlékülés során a haditudósító számára meghatározó Don-kanyari esemény-sorozat tényeiről és azok „utóéletéről”, sajtóbeli, történelmi, fotókon és filmen történő megőrkítéséről tartott gazdagon adatolt előadást.

Dr. Víz László a fotóművész városvédő- és dokumentáló tevékenységéből kiindulva mutatta be, hogy milyen fontos szere-

pe van a mindenhol jelen lévő kameráknak egy állandóan fejlődő, szervesen alakuló város életében. Az előadó társ-szerzője volt dr. Szentpétery Tibor Atlaszok, Hermák és Kariatidák c. könyvének, amelyben a budapesti épület-homlokzatokon megjelenő ember-ábrázolások kerültek megőrkítésre.

Dr. Kerny Terézia (MTA) szintén társszerzői minőségben tartott rendkívül személyes hangvételű, nagyon sok adattal, képmelléklettel kísért előadást a romániai falurombolás hírére az erdélyi százsz erődtemplomokat megőrkíteni siető dr. Szentpétery Tibor ezen tevékenységének jelentőségéről, az erőfeszítések ifjabb generációkban való továbbéléséről és intézményesüléséről. Az *Ottól a Kükküllőig* c. könyv német nyelven is megjelent, ma már az antikváriumokban is ritkaságszámba menő, keresett kincs, kutatási alapmű, sokat hivatkozott irodalom.

Az előadások sorát *Mészáros Attila* hájópítő-mérnök, „a fogadott unoka” szavai zárták – dr. Szentpétery Tibor emberi, erkölcsi üzenetét tolmácsolta.

Az emlékülés helyszínén kamara-kiállítást tekinthetett meg a közönség, melyet dr. Szentpétery Tibornak a Don-kanyarban, az 56-os budapesti utcákon és az Erdélyben készült fotóinak tablóból állítottak össze.

Dr. Czaga Viktória főlevéltáros, az emlékülés levezető elnöke a rendezvény végén egy emléklapot adott mindenkinek kérvén, hogy bárki, aki előre akarja és tudja mozdítani a hagyaték feldolgozását, ötleteivel, kapcsolataival, lehetőségeivel támogassa a nemes célt. A Kultúrjúria munkatársai valamint a jogutódok a fotóművész honlapján található elérhetőségeiken (www.szentpetyerfoto.hu) örömmel és köszönettel fogadják támogató megkereséseiket.

Szentpétery Márta
(A konferencián elhangzott előadásokat folytatásokban közöljük.)

Jamrik Levente– Jungmayer Mihály

40 éve a Duna mélyén a titokzatos Senki-szigete

(2., befejező rész)

Jókai nem hazudott: létezett a „Senki-szigete”. A magyar-román-szerb hármashatár közepén elnyúló Ada-Kaleh szigete turisztikai attrakciónak számított jó klímája, vadregényes festői romjai és etnikai egzotikumja miatt, amely a Vaskapu I. erőmű építése miatt 40 éve tűnt el a Duna hullámaiban.

A szigetlakók mindennapjai

Ada-Kaleh lakói sok kedvezményt kaptak Budapestről. Mentések voltak a katonai szolgálat alól, az áruk behozataláért nem kellett sem vámot, sem adót fizetniük. A török mellett szerbül, románul, a képzetebbek németül és magyarul is beszéltek. A sziget 1878-as elfoglalása után Konsztantinápoly már csak formálisan gyakorolta fennhatóságát egy általa kinevezett, négyévenként leváltott polgári személy, az ún. mudír vagy müdir (közösségi elöljáró, bíró) révén, aki a bécsi török nagykövetség alárendeltségébe tartozott és onnan kapta fizetését. Hivatalos ügyekben a sziget négy török egyenruhába bújt rendőre segítette munkáját. Ő volt a legfelsőbb bíró is, oldalán 6–18 segítővel. Rajta kívül még volt egy tanár és egy imam is a szigeten. A tisztségviselők fizetésére, valamint a sziget templomának és iskolájának működtetésére a Portának volt gondja. Az erőd falai közt helyezkedett el a gyalogsági lakatnya és mellette a bazár. A szigeten működött egy cigarettamanufaktúra is.

Az egykori belső várban, az erőd keleti kapujánál lévő mecset 1720 táján eredetileg ferences rendi templomnak épült, majd a sziget 1739-es török megszállása után török mecsetté alakították. 1902 és 1903 között a klasszicista stílusú épületet a szultán pénzéből felújították, ugyanakkor egy minaretet is mellé építettek. A legfőbb látniva-

lót ez a mecset képezte, hiszen három helyiségében hatosztályos népiskola működött, padlózatát pedig *II. Abdul al-Hamid szultán* által adományozott 480 kilós perzsaszőnyeg borította. A sziget keleti végében elhelyezkedő egykori római romokon nyugvó alsó erőd a török falun át volt elérhető. A múlt század utolsó évtizedétől kezdve Ada-Kaleh idegenforgalma megnőtt, az Al-Dunára látogatók egyik kedvenc kirándulóhelyének számított, hiszen a törökök híven megőrizték évszázados hagyományait, szokásaikat, vallási előírásait, ami az európai civilizációhoz szokott ember számára kuriózumnak számított. Ennek az unikális közegnek köszönhetően sok bécsi és budapesti értelmiségi választotta végső lakhelyének ezt az egy óra alatt körbejárható szigetet. Itt született például *Erdély Izolda* zenekritikus (1906), *Aszlányi Károly* színmű- és újságíró, aki sporttudósításai mellett bájos ifjúsági regényeket, novellákat is írt (1908), *Bonomi Jenő* etnográfus (1908), és *Gáspárdy Sán-*

dor festőművész (1909) is. A szigetet postahajójárat kötötte össze Törökországgal.

A szigetlakók legtöbbször földművelésből, szőlő-, mandula-, mogyoró-, gesztenye- és rózsatermesztésből, dohány és bors-termelésből, halászatból, kiskereskedésből (dohány, cukor, kávé, zöldségfélék eladása), valamint az Orsova és a sziget közötti csónak- és idegenforgalom lebonyolításából, ezen kívül csempészetből élt. A csempészetet, noha megakadályozására a szigetet este csak az osztrák-magyar katonai parancsnok engedélyével és a csónak orrába tett lámpával lett volna szabad elhagyni, minden szomszédos ország irányába gya-korolták. A régi várfalakat az Új-Orsován (Török-Orsován) szolgáló katonák és az ott élő lakosok egyaránt bontogatták. A szigeten a XX. század elején három török kávéház, egy szerb és egy magyar vendéglő működött, ez utóbbi a katonák kávéháza is szolgált-írja *Balla Tibor* történész. A vár belső területén három kaszárnyaépület volt, abból kettő üresen állt, a harmadikban lakott a sziget parancsnoka, valamint a garnizon. Ada-Kaleh igazi ura az ide kirendelt főhadnagy volt: ő felügyelte a rendet, szabályozta a lakosok és a katonák tevékenységét, engedélye nélkül este 9 óra után senki sem hagyhatta el a szigetet. A sziget négy pontján felállított, az égtájakról elnevezett órházaknál a legénység egy része őrszolgálatot teljesített, a többiek bontottak, építettek, kertészkedtek. A közvilágításról a budapesti Ganz cég gondoskodott. A szigeten élő törökök és a magyar katonai jelenlét egyébként nem volt sűrűdésmentes: A mudírok például számtalanszor ragaszkodtak olyan előjogaikhoz, amelyekkel eleve nem rendelkeztek, úgymint olyan földterületeket sajátítottak ki szigettársaiknak, amelyek vagy magyar, vagy török állami tulajdonban voltak, illet-

ve a sziget vám-és adómentességét kihasználva, rendszeresen hamis papírokkal látták el a Szerbiából csempésztett zöldségeket, amiket Orsova piacán árultak. Problémát okozott az is, hogy Szál József a szigeten kikötői gyaloghíd felállítását és a magyar parttal motorcsónak-összeköttetést kapott, ami annyit tett, hogy a turisták inkább az ő szolgáltatását választották, mint a török ladikosokét.

Szép napok és sötét évek

Bár már 1878-tól saját tulajdonban szeretne volna tudni Budapest a szigetet, Ada-Kaleh polgári irányítása 1918-ig a török államot képviselő mudír kezében maradt. Ausztria-Magyarország ugyanis egyrészt nem kívánta elmergesíteni a sziget miatt a Portával kialakult jó viszonyát, másrészt pedig az első világháború éveit alatti Törökország a dunai birodalom szövetségese volt. Ettől függetlenül *Lukács László* miniszterelnök úgy látta, hogy mivel Törökországnak a Balkán-háborút lezáró békében úgyszólván le kell majd mondania az Enos-Midia vonalától nyugatra eső területekről, így Új-Orsováról is, *dr. Medve Zoltán*, Krassó-Szörény vármegye főispánja magyar hadi lobogó alatt közigazgatásilag csatolja a szigetet Magyarországhoz. Erre 1913. május 12-én került sor – írja *Balla Tibor* történész.

Az első világháború hamar elérte a szigetet. 1914-ben az Ada-Kaleh-val szemben fekvő Tekija községből a szerbek lötték a szigetet, a hajóállomás, a mecset és 3 lakóház megrongálódott. Az iskola bezárt, a tanítónőket visszahívták Törökországba. A sziget lakossága a világháború ideje alatt különböző állampolgárságú egyének elegye lett, különösen mert Szerbia elfoglalása után az ottani területek muzulmánjai közül többen ide menekültek. A román

csapatok 1916. augusztus 29-én reggel öt órakor kezdték el lőni Ada-Kaleh-et, amit csak szeptember 2-án tudtak elfoglalni. A *bunyai Szívó Sándor* ezredes vezette november 13-ai ellentámadás során azonban a magyar csapatok végérvényesen visszaidőzték a románokat Havasalföldre.

Az első világháborúban győztes nagyhatalmak és Törökország által 1920. augusztus 10-én aláírt sévres-i, majd az annak helyébe lépő, 1923. július 24-i lausanne-i béke után a sziget Romániához került. 1925-ben területén állami cigarettagyárat létesítettek, amelynek speciális dohánya miatt annyira minőségi terméknek számított, hogy élvezete a kubai Habanos szivarral vetekedett. 1931-ben *II. Károly* román király megerősítette a szigetlakók (az 1930-as években is mintegy 650 fő élt ott) vámmentes cikkek árusítására vonatkozó korábbi jogait. A románok a szigetet klimatikus gyógyhellyé nyilvánították, és mint korábban a magyarok, ők is nagy előszeretettel látogatták, hiszen a jó klíma, a festői romok, a néprajzi egzotikumok mellett 1923-tól itt élt feleségével *Bicsérdy Béla* természetgyógyász, táplálkozástudós is, aki vegetáriánus életrendje ellenére 50 évesen világrekordot döntött, amikor fekve kinyomta a 188 kilót. A sziget pusztulása *Gheorghe Gheorghiu-Dej*, *Nicolae Ceaușescu* és *Josip Broz Titónak* köszönhető, akik az 1964-72 között közös román-jugoszláv vállalkozásban kívánták megépíteni a Vaskapu I. erőművet, amely akkor a világ legnagyobb víz-erőműve közé tartozott 2x2052 MW kapacitásával. Az építménybe csaknem 3 millió köbméter betont építettek be. A fő gát 441 méter hosszú és 60 méter széles. A gátrendszer 33 méter magasra duzzasztott 2 milliárd köbméter vizet, ami miatt Orsova óvárosa, valamint Nagyzsuppány,

Tuffás, Dunaorbágy és Koromnok falvakkal együtt Ada-Kaleh szigete is víz alá került. A szigeten élő török lakosságot Törökországba és Dobrudzába telepítették. A gát építésével egy időben *Adriana Miha* építész és *Nocolaescu-Plopsor* akadémikus kezdeményezésére az erőd, a kazamaták, a bazár köveinek egy részét sorszámmal látták el, s pár kilométerrel arrébb, a Szörényvár előtti Simian-szigeten újra felépítették. A mecsetet és a minaretet együtt azonban nem költöztették át ide. A szélesre felduzzasztott Dunából sokáig kilógott a mecset tornya, míg pár év múlva bele nem dőlt a folyóba. Ezzel örökre eltűnt a térképről egy, a magyar múlt fontos részét képező kis sziget. Senki szigete semmivé lett. (*Falanszter* 2011.12.10.)

Ada-Kaleh

A meglepetésekben gazdag és már több mint egy évtizedes balkáni bonyodalomban akarva, nem akarva nekünk is be kellett avatkoznunk. Bele kellett avatkoznunk egyrészt diplomáciai úton, amelynek eredménye független Albánia megeremtése, másrészt ténylegesen, amikor is egy mindenkitől elfelejtett kis török szigetet, egy mesebeli világ utolsó maradványát – Ada-Kaleht – kellett birtokba vennünk. Meglepetésszerűen hatott ránk a sziget annektálása, ez a legújabb magyar területi hódítás, bár ismerve a sziget múltját, az okkupálást a történeti események természetes és szükségszerű folyamának kell tekintenünk. Az egykori hatalmas török birodalom hanyatlásával a Duna déli vonulata lett az új északi határ, s így Ada-Kaleh lett az ozmán birodalom legészakibb pontja. 1716-ban Eugén herceg megszállja és megerősíti a kis szigetet, de már 1738-ban újra török kézen találjuk, s itt is marad kis megszakítással egész 1878. május 21-ig, amikor újra

Ausztria-Magyarország veszi fennhatósága alá, meghagyva a török közigazgatást. A lefolyt balkáni háborúban az örömmámorban úszó szövetségesek maguk mögött hagyják e jelentéktelen kis török területet; a londoni békekonferencián, ahol a hatalmas európai Törökország felosztásán egyezkednek, említést se tesznek róla; így csak természetes, hogy az enosz-midiai határvonal megállapítása után a már évtizedek óta fennhatóságunk alá tartozó kis szigetet jogosan birtokunkba vehettük, amit a magyar kormány nevében 1913. évi május hó 12-én Krassószörény vármegye főispánja Dr. Medve Zoltán, végre is hajtott.

Hogy miképpen, arra a kérdésre Őméltósága a következő levéllel volt kegyes felelni:

Ada-Kaleh szigetének a magyar közigazgatás keretébe vonása

1913. évi május hó 12-én kiszállottam a szigetre, hogy a m. k. belügyminiszter rendelete értelmében a cs. és k. közös külügyminiszterrel és a m. k. miniszterelnökkel történt megállapodás folytán a szigetet, mely addig Törökországhoz tartozott – de a monarchia által 1879. óta megszállva volt, – a magyar közigazgatás keretébe vonjam.

Kíséretemben voltak: *Issekutz Aurél*, Krassó-Szörény vármegye alispánja; *Podhradszky Andor*, orsovai járási főszolgabíró; *Kardhordó Károly*, Krassó-Szörény vm. tb. főjegyző, főispáni titkár; *Brandstatter József*, főispáni irodatiszt; valamint *Hosszu Jusztin* 43. sz. gy.-ezredbeli cs. és k. főhadnagy, a szigetet megszállva tartó különítmény parancsnoka és 4 m. kir. csendőr.

A hadi különítmény csolnakján hadilobogó alatt keltünk át a Dunán.

A szigetre érkezve felkerestem a velem voltak kíséretében a sziget kormányzóját – műdir – *Cheriff Eddyn* beyt. Hivatalos

helyiségében fogadott. Kugler hiteles török tolmács közvetítette a tárgyalást.

Közöltem a kormányzóval a m. kir. kormány rendelkezéseit, melyek szerint utasításom van, hogy a szigetet magyar közigazgatás alá vonjam, s hogy ennek folytán az ottani közigazgatási teendők ellátásával az orsovai főszolgabíró bízom meg, s hogy a közbiztonsági szolgálatot ezentúl a m. kir. csendőrség fogja ellátni, a hogy két csendőr a mai naptól a szigeten marad. Egyúttal felkértem a kormányzót, hogy hivatalos működést a jövőben ne fejtessen ki.

A kormányzó kijelentette, hogy az elmondottakat tudomásul veszi, az eljárás ellen tiltakozik, de ellenszegülni a magyar államnak nem akar, de nem is tudna; az eljárásról felveendő jegyzőkönyvet alá nem írja, jelentést tesz kormányának, kíméletet és méltányosságot kér a lakosság részére.

Ezután felkértem a vármegye alispánját, hogy vegye szeretetteljes gondozásba a sziget lakosságát, az orsovai főszolgabírót pedig utasítottam, hogy intezze a további rendelkezésekig a közigazgatási teendőket, feltétlenül respektálva a lakosság szerzett jogait, kiváltságait és tisztelve vallási és nemzeti szokásait.

Az alispán és a főszolgabíró megfelelő kijelentései után az eljárást befejezve távoztunk.

A jegyzőkönyvet kellő alakban kiállítva, s aláírva az egész hivatalos eljárás véget ért.

A sziget lakosságának feltűnt kintléttünk; nem tudták, mi történik, de sejtették, hogy jövő sorsuk dől el. Eleinte igen barátságosak voltak irántunk, az eljárás befejezte után azonban feltűnő hűvösség, hogy ne mondjam ellenséges hangulat volt érezhető.

Mondhatom, hogy az egész ténykedés alatt különös meghatottság vett erőt rajtam. Éreztem, hogy történelmi pillanatok ezek, mikor szeretett hazám területét,

habár csak csekély mértékben, de mégis növeltem, s a magyar állam alattvalóinak számát 637 lélekkel szaporítottam.

(*Kölcse*, 1913. november 3.)

Dr. Medve Zoltán cs. és k. kamarás,
Krassó-Szörény vm. főispánja
(*Falanszter* 2011.12.10.)

Ada-Kaleh (Új-Orsova) három ország – Magyarország, Románia és Szerbia – határán fekszik az Aldunán Orsovától kissé keletre. 1750 m hosszúságú, 4-500 méter szélességű. Körülbelül 500 főnyi török lakossága úgy a magyar kormány, mint Törökország részéről sok kedvezményben részesült: adót nem fizettek, nem katonáskodtak. Törökországból behozott áruikat vámmentesen adhatták el az orsovai piacon. Főbb kereskedelmi cikkek a cukor, kávé, dohány, rózsaoaj, szőlő, körte

és apró csecse-beccék. Igen sokan élnek révészkereskedésből is, akik a kíváncsi idegeneket szállítják át Orsováról Ada-Kalehra, ahol ugyan a török mecseten, a bazáron és az érdekes viseletű török nőkön kívül nem sok látványosság van. Ada-Kaleh földrajzi fekvésénél fogva kicsinysége mellett is nagyjelentőségű. Mint már említettem, három ország határán fekvő kis sziget a Duna közepében. A magyar és szerb partokon hegyek emelkednek, s csak a sziklába vágott szűk út vezet a magyar parton Romániába. E szűk kapunak legalkalmasabb védőhelye a sziget, amelynek megerősítésével elzárható az országba vezető út úgy a szárazföldi, mint a dunai részeken, míg a szigetnek idegen birtokban léte állandó veszedelme volna a közlekedésnek és a vasúti forgalomnak.

Koltó-Katalini Református Egyházközség Lelkipásztori Hivatala felhívása

A 2013-as esztendő az 1848-as forradalom kitörésének 165. évfordulója. Ennek jegyében szeretnénk emléket állítani az erdélyi hadjárat osztrolenkai hősének, **Bem József** lengyel tábornoknak. Már csak azért is, mert a lengyel és magyar nép történelmi barátsága oly közismert és példázatos.

A kiegészülő szoborpark új darabja annak is emléket kíván állítani, hogy Teleki grófnak a Bem apóval való első találkozása életének mennyire meghatározó élménye volt. Tisztelettel fordulunk Önhez szíves támogatásáért! Tervünk előrelátható költsége 8 000–10 000 euró.

A remélt szoboravatás valószínű időpontja 2013. szeptember 1., vasárnap.

Varga Károly lelkipásztor-esperes

Tőkés László európai parlamenti képviselő ajánlásával

Az Egyházközségünk számlaszámai:

PAROHIA REFORMATA COLTAU: CATALINA, CIU 8948618
RO24 BRDE 250S V031 1300 2500 – RON; BRD Baia Mare
RO13 BRDE 250S V600 5028 2500 – EUR; BRD Baia Mare
RO05 BRDE 250S V600 5044 2500 – HUP; BRD Baia Mare
Részletek a füzetek februári számában.

Béres L. Attila

A konferencia előadói és hallgatói is örmény hagyományt őriztek

(2. rész)

Hatalmas érdeklődés mellett rendezték meg április 5-én és 6-án „A kulturális transzfer lehetőségei – Örmények Közép- és Kelet-Európában” című nemzetközi tudományos konferenciát az Országos Széchényi Könyvtár Dísztermében. A konferencia aktualitását az örmény könyvnyomtatás 500. évfordulója adta meg.

A péntek délutáni programban az *Örmények Európa peremén a 19. században* szekcióvezetője, Horváth Sándor (MTA-BTK-TTI) mutatta be a következő előadót, a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem Történelem és Filozófiai karáról érkezett, Pál Juditot. „Az erdélyi örmények integrációja a 18-19. században” címmel megtartott, szerkesztett előadásában kifejtette, hogy a köztes társadalmi helyzet miatt a kisebbségekre jellemző

Pál Judit

(Fotó: Balogh Jenő)

penzforgalom, kereskedelem, a katolikus egyház az örmény identitás vára maradt. A XIX. század elején örmény konfliktust jegyeztek fel a többi népcsoporttal, de mivel meggazdagodtak, új kép alakul ki, Orbán Balázs szerint az örmények: „méltókká váltak a hazának”. Elvesztették negatív tulajdonságaikat, beolvadtak, asszimilálódtak, amit segített a XVIII. század végi nyelvváltás is. A rendiség elvesztése és az 1848/49-es forradalom és szabadságharc fordulópont, a közös nemzethez tartozást szolgálja, ekkor olvadt be az erdélyi örmény közösség. Integráció

Anahit Simonyan

(Fotó: Kabdebó János)

és identitás válság után Szongott Kristóf szerint az új ideológia, az armenológia újjáéleszti az örmény tudatot a dualizmus művészei, politikusai által.

Tört magyarsággal, de nagyszerű előadást tartott a jereváni Magyar-Örmény Kulturális Társaság elnöke, Anahit Simonyan, akinek módosult „A 19. század végi erdélyi örmény sajtó” címmel beharangozott előadása, a magyarországi örmény sajtó a 19-20. századi történetéről

szólt. Az Armenia havilap az örmény periodika része. A Szamosújvári örmény lapokban az örmény dialektus átadta a helyet a magyar nyelvnek, ami Lukácsi

Kristóf szerint a nemzeti öntudat elvesztés reális veszélye. Elindul a magyarországi örmény kutatás, megjelenik Alexa Ferenc örmény-magyar szótára, történelmi monográfiák Szamosújvárról, Erzsébetvárosról. Szongott Kristóf, Govrik Gergely és Bányai Elemér óriási érdemeket szerzett a magyarországi örmény gyökerek megőrzésében. Az Armenia első száma 1887. január 1-jén jelenik meg, fontos, hogy a ma-

A konferencia közönsége (Fotó: Kabdebó János)

gyar olvasók számára is hozzáférhető, így felkelti az érdeklődést, előmozdítja az örmény kultúra terjesztését. A bécsi mechitaristák lefordítják, a külföldi sajtó is átveszi a cikkeket, vitáznak. Magyarországon az örmény nyelvű *Nor Tar* (Új Század) folyóiratnak 1919-ben két száma jelent meg. A két világháború között Budapest vált a magyarországi örmények fő gyűjtőhelyévé. 1924-ben megalakult az Örmény Katolikus Egyházközség és az Örmény-Magyar Kereskedelmi Részvénytársaság. Az elnökasszony kiemelte még Hermann Antal, Merza Gyula, Törös Tivadar, Esztegár László, Simay Gergely, Simay János és Schütz Ödön munkásságát.

A pénteki előadássorozatot *Óze Sándor*, a piliscsabai PPKR-BTKK egyetemi docensének „Nagy Sándor kapuja: egy apokaliptikus toposz örmény és magyar párhuzamai” című előadása zárta. Felelevenítette a magyar és az örmény nép több ezer éves kapcsolatát, az idegen népek közötti ütköző zóna szerepét. Ezékiel próféciájában, Góg és Magóg legendájában, és a Bibliában János evangélistának tulajdonított Jelenések könyvében visszaköszön az apokaliptika alkotóeleme. Josephus Flavius szerint a Kaukázus fal, az örmény nép védi a keresztényeket. (Később a határ Magyarországra

tevédik át, a székely nép a határőrző.) A felirat szerint Nagy Sándorral megszűnik az örök béke korszaka. A K. u. 515-ben történt hun betörés, 1455. Konstantinápoly eleste, 1456. Jankó király (Hunyadi János) török feletti győzelme miatt a keleti világ számításba veszi a jövődölést. Philipp Melanchthon is ismeri a toposzt, ír Magyarország üdvtörténeti szerepéről, Európa megismeri a Hunyadi-kultuszt, így lesz Magyarország „Európa pillére”. Az előadó kitért tanulmányában Ady Endrére is, az örmény rokonság, a programvers, a hun-magyar rokonság mítosz, Góg és Magóg érzelmi előkép a sokféle identitáselem keveredésére.

*

Az első nap zárásaként átsétáltunk a Budapesti Történet Múzeumba, a „Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében” című kiállítás megnyitójára, amely az örmény könyvnyomtatás 500. évfordulójának sorába illeszkedett. (A kiállítás szeptember 15-ig látogatható.) A projekt szakmai koordinátorai: Dr. Boka László tudományos igazgató (OSZK), és Dr. Farkaby Péter főigazgató-helyettes (BTM). A kiállítás kurátora: Dr. Kovács Bálint tudományos munkatárs (Lipcsei Egyetem-GWZO, Pázmány Péter Katolikus Egyetem), valamint Pál Emese művészettörténész

Vendégek a kiállítás megnyitón (Fotó: Balogh Jenő)

(Babeş-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár).

A megnyitó kezdetén *Yengibarjan Dávid* tangóharmonika művész egy Hacsaturján darabot, örmény népzénet és improvizációkat játszott. A Budapesti Történeti Múzeum igazgatója, *Dr. Bodó Sándor* köszöntötte a megjelenteket, *Kövér Lászlót*, az országgyűlés elnökét, a diplomáciai testületek tagjait, és elmondta, hogy a múzeum feladatai közé tartozik a fővárosban élő nemzetiségek bemutatása. A görög kisebbség életéről rendezett kiállítás után, – amelyet az athéni parlament épületében is megrendeztek –, reméli, hogy a Kárpát-medencei örménységet egyszer majd Jerevánban is be tudják mutatni. *Sajó Andrea*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója örült annak, hogy az örmény könyvnyomtatás évfordulójára négy éve kezdeményezett kiállítás kibővült az örmények tárgyi kultúráját bemutató kiállításra.

Yengibarjan Dávid (Fotó: Balogh Jenő)*Dr. Bodó Sándor*, a Budapesti Történeti Múzeum igazgatója, *Prof. Stefan Troebst* (Lipcse), *Sajó Andrea*, az OSZK főigazgatója (Fotó: Balogh Jenő)

Prof. Stefan Troebst a lipcsei egyetem vezető professzora beszédében kifejtette, hogy az örmény kultúra és építészet nyomait sok minden őrzi Erdélyben. A kiállítást *Németh Zsolt* a Külügyminisztérium parlamenti államtitkára nyitotta meg, a Bibliából vett Noé történettel az Ararát-ról. Utalt az első keresztény állam és a magyar történelemben észrevehető párhuzamokra, és arra, hogy részese lehetünk az örmény kultúrából. Többek között megemlítette *Hollósy Simon*, *Hollósy Kornélia*, *Kiss Ernő*, *Lázár Vilmos*, *Pongrácz Gergely*, *Gyertyánffy Péter*, *Kacsóh Pongrácz* és a világhírű fotográfus, *Brassai* nevét. A kiállítás megrendezéséhez számos magyar és román közjogi és kulturális kö-

zösséget sikerült bevonni. A diaszpórában fontos az identitást hordozó szerep, és az államtitkár úr reméli, a közeljövőben rendeződik az örmény-magyar államközi kapcsolat, és tükrözni fogják azt a barátságot, amely a két nép kapcsolatát mindig is jellemezte. *Armenuhi Drost-Abgarjan*, a halle-wittebergi egyetem armenológusának az örmény identitás legfontosabb eleme, az Ararát a megváltás, a megmenekülés hegye. A három örményországi évforduló kapcsán (2001: 1700 éves első keresztény állam,

Németh Zsolt államtitkár és *dr. Issekutz Sarolta*, az EÖGYKE elnöke (Fotó: Balogh Jenő)Középen *Németh Zsolt* államtitkár és *Dr. Kovács Bálint*, a kiállítás egyik kurátora (Fotó: Balogh Jenő)

2005: 1600 éves a Meszrop Mastoc által alkotott örmény *Emese* (Fotó: Balogh Jenő) 500 éves az örmény könyvnyomtatás pedig felidézte a legjelentősebb (könyv)történeti eseményeket is. Az ünnepségsorozaton eddig soha be nem mutatott műkincseket és köteteket is bemutat a kiállítás.

Jobbról balra: *Óze Sándor* előadó, *Szakács Endre* szamosújvári örmény katolikus vikárius, *dr. Issekutz Sarolta*, *Fichtingerné Dr. Pásztor Emese* (Fotó: Balogh Jenő)

A tárlat hét termében hangsúlyt kapott az örmény írásos kultúra és a Kárpát-medencei örménység története. Láthatjuk az erdélyi örménység egyházművészeti kincseit, a műtárgyak sorát a magyarországi közgyűjteményekből és az erdélyi-, valamint a budapesti egyházi gyűjteményekből: a magyarországi örménység történetével kapcsolatos értékes és ritka műtárgyakat, relikviákat. Legtovább talán a világ első, örmény nyelven nyomtatott Biblia tárlója előtt maradtam, de elidőzttem a 18. századi erdélyi örmény templomok gyűjteményéből származó, eddig egyetlen kiállításon sem szerepelt könyvek és tárgyak, valamint a korabeli örmény nyomdákban (Konstantinápoly, Velence, Bécs, Amszterdam, Szentpétervár) származó kiadványok, így *Misztótfalusi Kis Miklós* nyomdájá-

van abban, hogy az ifjúsági irodalmunk európai színvonalra emelkedett.” Negyvenéves írói jubileuma alkalmából Horthy kormányzó a legfelsőbb elismeréssel tüntette ki. Tutsek Anna írásait egész generációk élvezték és merítették belőle erkölcsi tartást és áldozatos hazafiasságot.

A másik nem kevésbé híres és köztiszteletben álló nő tagja a Tutsek családnak Tutsek Piroska, Bogdánffy Gézának, tehát keresztapám bátyjának a felesége, akinek édesapja, Dr. Tutsek Lajos Brassó vármegye vezető tiszti főorvosa volt. Tutsek Piroska hosszú évtizedeken keresztül a Magyar Királyi Operaház énekesnője (drámai alt) és a Bécsi Állami Operaház állandó vendégszereplője volt. Úgy a pesti, mint a bécsi operában kizárólag elsőhelyű szerepkört töltött be. Más-különben Tutsek Piroska annak a Tutsek Árpád nevű örmény diakónus édesapjának a testvére, akit a gyermekeim is ismernek és aki Mónica leányom esküvőjén segédkezett a bécsi Mechitaristák templomában.

Egy kedves és nagy jelentőségű emlékre bukkantam a Tutsek rokonság tanulmányozása során. Arról az ünnepi beszédről van szó, amelyet Tutsek József, Tutsek Fanny dédnagyanyám testvérbátyja tartott 1920. április 18.-án, a Magyarországi Örmények Egyesületének alakuló közgyűlésén, melynek első elnöke a szintén rokon báró Dr. Dániel Ernő közlekedési miniszter volt (lásd a Dániel családnál). Íme, egy részlet a beszédből:

„Évszázadokkal ezelőtt romokba dőlt az örmény nemzet felett a gyenge boltozat s ezernyi ember vándorbotot véve kezeibe, új hajlékot épített magának messze idegenben.

Viszontagság-teljes vándorút után, a politikai és gazdasági megrázkódtatások hosszú évekig tartó szenvedései után, nyugalmat, vendégszerető hajlékot és békés ott-hont találtak itt, e hazának a földjén.

A sorsüldözött örmény nép egy töredékének segítő kezet nyújtott a vendégszerető magyar nép akkor, amikor azt a népet a politikai és gazdasági végpusztulás veszedelme fenyegette.

Őseink az elhagyott haza helyett új hazát, testvérek és szerető szívek helyett új testvéreket és forrón szerető magyar szíveket találtak. Szívük dobbanása összeforrta hajlékot nyújtó gazdáik szívének dobbanásával, megszerették a magyar haza vérről szentelt földjét és, bár soha nem tagadták meg fajukat és kegyelettel ragaszkodtak mindig az ősi haza hagyományaihoz; szívükben, érzésükben és egész gondolatvilágukban magyarokká lettek.

Most, évszázadok után, fordult a kocka. (Trianon évében vagyunk.) Összeomlás fenyegeti azt a magyar hazát, mely őseinket a pusztulástól megmentette. Mi sem természetesebb, minthogy mi, az annak idején segélyre szorultak törvényes utódai és leszármazottai, le akarjuk róni a magyar haza iránt soha, egyetlen nemzedék szívéből ki nem vett hálánkat.

Keresni fogjuk azokat az eszközöket, melyek ezt a célt szolgálják.

Bármennyire is ég mindnyájunkban a vágy, hogy e szomorú, nehéz időkben második hazánknak segítségére siessünk, az egyes embernek vajmi kevés súlya van. Kifelé a külfölddel, a rokon örmény egyesületekkel, valamint az ősi hazával szemben csakis egy egyesület keretén belül léphetünk fel és csak így kapcsolódhatunk bele az ő kulturális és gazdasági működéseik körébe. Ezért kell mindnyájunknak egybeseregleni és egy egyesületet alakítani.

Áldozatkészségünkről a haza iránt már Mária Terézia királynő alatt tanúbizonyságot tettek (az örmények). Mikor a karok és rendek a pozsonyi országgyűlésen életüket és vérüket ajánlották fel, ők, a még idege-

nek, nem honfűsítettak, százezreket bocsátottak a királynő rendelkezésére a hétéves háború folytatásának céljaira. Szamosújvár és Erzsébetváros, a két örmény metropolisz ezen teljesítményekért lettek a szabad királyi városok közé beiktatva.

Az 1848-as szabadságharcban a magyar nemzet örökre összeforrta az örményekkel. Kiss Ernő és Lázár Vilmos tábornokok (az Aradon kivégzett tizenháromból kettő örmény volt) vértanú-halált szenvedtek a magyar szabadságért. Ott láttuk a harc mezején a szintén örmény Czetz János tábornokot is, aki később, számkivetése alatt, az argentinai legfelsőbb katonai intézet megalapítója és parancsnoka lett.

Eddig tart az idézet dédnagybátyám beszédéből.

Most pedig áttérek a Bogdánffy család tüzetesebb ismertetésére. Elsőként következzék Bogdánffy Ödön méltatása, aki címzetes államtitkár volt, és mint ilyen, a Bogdánffyak közül ő érte el a legnagyobb közjogi méltóságot.

Vajdahunyadi Bogdánffy Ödön Bogdánffy Dániel és Tutsek Mária fiaként 1863-ban született Tordán. Mérnöki oklevelet a budapesti műegyetemen nyert. Szakmai pályafutását a MÁV gépgyárban kezdte, majd később a kolozsvári kerületben működött kultúr mérnöki minőségben. 1893-ban a földművelési minisztérium vízrajzi osztályára helyezték és az árvízjelző szolgálat tanulmányozására a kormány Franciaországba küldte. 1901-ben műegyetemi magántanári kinevezést kapott és 1910-ben a „Vízügyi Közlemények” szerkesztésével bízták meg. 1919-ben mint helyettes államtitkárt, az Országos Vízépítési Igazgatóság vezetőjének nevezték ki. Több vasút és csatorna megépítésében vett részt mint mérnök, továbbá a külföldön is híres Magyar Vízjelző Szolgálat megszervezésé-

ben, a Kolozsvári Elektromos Vízértélepek létesítésében, rizstelepek létesítésében és a Duna-Tisza csatorna megtervezésében.

Széleskörű irodalmi tevékenységet fejtett ki, nemcsak a szakirodalom terén, hanem mint címzetes államtitkár, írói tevékenysége kiterjedt a gazdaság és a szociálpolitika területére is. Ilyen nemű lényegesebb munkái „A földműves szocializmusa” és „A székely-kérdés”, melyet Transzylvanus írói álnéven adott ki. Vízügyi vonatkozású jelesebb munkái „Vízépítéssel az 1896 évi millenniumi országos kiállításon”, „A Balaton környékének csapadékviszonyai”, „A Duna és Tisza közötti csatorna”, „A vízjelző”, „Az Alföld hidrológiája”. 1944-ben hunyt el.

Dr. Bogdánffy Lajos, nagyapám Irén nevű nővérének a férje igen fiatalon, 1902-ben halt meg és ekkor nagyapám magára vállalta a két árván maradt kiskorú fiúnak, Gézának és Jenőnek a nevelését és a családi vagyont kezelését. Nagyapám tehát apjuk helyett apjuk volt és ezért a két fiú végtelesen hálás volt neki.

Ezt a hálájukat mindketten tettelesen is igyekeztek kimutatni előbb édesapámmal szemben, azután később, amikor engem a sors Argentínában Jenő karjai közé sodort, én is ennek a régi hálaérzetnek lettem a hasznélvezője. Kapcsolatunknak tehát, amely tulajdonképpen három generáción keresztül fonódott össze, nem a meghitt baráti érzelem, hanem a hála volt jellemzője. De a közvetlen barátság hiánya a kölcsönös kapcsolatokban mással is magyarázható, mégpedig először is Jenő utolérhetetlen üzleti sikereivel és vagyoni helyzetével, másrészt meg a jelentős korkülönbséggel. Hiszen a Bogdánffy fiúk édesapámnál jóval idősebbek voltak, és amikor ő egyetemista volt Budapesten, amazok már menő mérnökök, illetve sikeres üzletemberek

voltak. De megkísérlem betartani a kronológiát.

Az idősebb fiú, Géza, az operaénekes Tutsek Piroskának a férje, számos középületnek a tervezője és építője volt, így például az OTI (Országos Társadalombiztosítási Intézet) székháza, a MÁV betégbiztosító intézetének a rendelője, a Fehérvári úti rendőrlakótelep (amibe édesapámat is bevonta), stb. és számos vidéki középület tervezése és megépítése fűződik a nevéhez. Szüleim esküvői ebédje is Gézáéknál volt megtartva. Majd alkalmazta apámat, mint kezdő mérnököt, de ennek az üzleti kapcsolatnak sajnos nem lett jó vége – hasonlóan mint évekkel később Argentínában Jenő öccsének velem való kapcsolatának – de erről bővebben édesapám életrajzában lehet olvasni.

Azt is édesapám életrajzából tudjuk, hogy egyetemista korában Jenő sokszor vendégül látta őt vacsorára a Gellért szállóban, ahol Jenőnek állandó lakosztálya volt. Mikor én megszülettem, szinte természetesen adódott – apámnak nem lévén fiútestvére –, hogy elsőfokú unokatestvére, az akkor már milliomos Bogdánffy Jenő legyen a keresztapám. Különben ő volt a család pénzügyi zsenije, aki nemcsak a gazdasági, hanem a politikai helyzetet is mindig helyesen tudta felmérni, amit azzal is bizonyított, hogy 1938-ban, megsejtven az elkövetkezendő világégést, zsidó üzlettársai tanácsára elhagyta az országot és előbb az USA-ban, majd – miután onnan adócsalás miatt kiutasították Argentínában telepedett le.

Bogdánffy Jenő üzletemberi pályafutását tőzsdeügynökként kezdte. Érdekes megjegyezni, hogy az akkoriban Magyarországon működő 600 tőzsdeügynök közül csak három volt keresztény – közöttük Jenő – és az örmény agyafúrtságára és ügyességére vall, hogy a tisztára zsidó társaságban meg-

állta a helyét. Első önálló vállalkozása a Tutti-Frutti automata-gépek meghonosítása volt Magyarországon, ahol azidáig semmi hasonló automata-gép nem létezett. Később nem csak vállalkozó, hanem gyáros, méghozzá többszörös gyáros lett.

Fontosabb cégei: a Hazai Likörgyár, amelyik több mint száz hasonló vállalat közül, harmadmagával az államosítás után is megmaradt és a Generál Árukereskedelem RT, amely az amerikai autók magyarországi képviselőjét és szervizelését végezte. Érdekes megjegyezni, hogy – miután éleslátóan felmérte a politikai helyzetet – külföldre való távozása előtt az amerikai autók helyett a német személy- és tehergépjárművek importját bonyolította, és Szentirmay Félixet nevezte ki vezérigazgatónak. Szentirmay a politika terén a németek és magyarok között egy úgymond „szürke eminenciás” szerepét töltötte be, aki mindent a háttérből irányított, kormányokat buktatott vagy meghagyott. Nevét és szerepét csak az ismerheti, aki behatóan foglalkozik a negyvenes évek magyarországi eseményeivel. A Generál RT-hez tartozott a MOGÜRT gabonakereskedési cég is, mely a mai napig a harmadik-negyedik helyen áll a magyar ipari-kereskedelmi vállalatok fontossági listáján.

Ezen kívül a Szürke Taxi vállalat társtulajdonosa is volt, Szeleczky Zita volt férjével együtt. A Lábatlani Cementgyárnak is tulajdonosa volt, amely napjainkig hazánk legnagyobb cementgyára. Ezen kívül a Péti Nitrogénműveknek volt társtulajdonosa, amely egészen a mai napig Magyarország vezető kémiai üzeme. Továbbá a Standard Electric jelentős részvényese, amely nemzetközi konszern európai részlegének vezérigazgatója Weesenmayer Edmund volt, aki később a Német Birodalom magyarországi teljhatalmú megbízottja és nagyköve-

te lesz és a német megszálló csapatok irányítója (SS tábornok, Nürnbergben lúszévi fegyházra ítélték).

Aki figyelmesen olvasta ez utóbbi sorokat, rádöbbenhetett arra, hogy a harmincas évek vége, negyvenes évek eleje Magyarországnak politikai életét nyíltan vagy a háttérből irányító két ember Bogdánffy Jenő cégeinek a vezetője volt.

Sorolhatnám még hosszan üzleti érdekeltségeit, itt csupán az ismertebb cégekre szorítkoztam. Édesapám Jenőnek több cégénél is volt igazgatósági tag és a háború után azoknak az 1945-ben való államosításával járó felszámolási folyamatban jelentős része volt, Laczkó Mihállyal együtt, aki Jenő helyettese lett annak 1938-ban külföldre való távozása után. De a felszámolási munkálatok mellett Laczkónak és apámnak akkoriban a fő feladatuk Jenőnek nagy szenvedélye, a relett különböző tudományos szisztémáinak a kutatása és kialakítása volt. Apám azonban mindig két lábbal állt a földön és soha nem volt hajlandó be-

láthatatlan rizikót vállalni magára, aminek viszont nagy mestere volt Bogdánffy Jenő nagybátyám és keresztapám.

En a magam részéről, annak ellenére, hogy kapcsolatunk kudarcra végződött, örökre lekötöztette maradok, mert ő segítette át az 56-os forradalom bukásából eredő argentinai emigrációs életemnek a kezdeti nehézségein és felmérhetetlenül sokat tanultam tőle és úgy érzem, hogy későbbi vállalkozói sikereimnek a titka a tőle kapott beavatás, felkészítés, kiképzés volt – és ezzel bezárul a hála-jellemezte viszony, amiről előbb tettem említést.

Jenőnek Argentínában három gyára volt és Angliában egy skót whisky pincészete. A kisebb méretű külföldi vállalkozásairól nem tudok részleteket, csak annyit, hogy világszerte szétágazó érdekeltségei voltak.

Bogdánffy Jenő (későbbi nevén Perry) volt a harmadik a rokonságból Czetz János és Dániel Zoltán után, aki Argentínát választotta otthonául.

Folytatjuk

Élenjáró külföldi politikusok, hadvezérek

Az örmények mindenütt, ahol csak letelepedtek, igen gyorsan hírnévre, nagy tekintélyre tettek szert. Közülük sokan igen komoly szerephez jutottak az adott ország életében. Most eltekintek az igen hosszú felsorolástól és a felsoroltak részletes bemutatásától, csak néhány közismert nevet említenék meg.

George Deukmejian amerikai örmény politikus, Kalifornia kormányzója Napóleon Bonaparte (1804–1814) egyik legfontosabb tábornoka, sógora, marsallja (1804), majd Nápoly királya (1808–1815) Murát herceg – eredeti nevén Hovakim Murátján (*1767 †1815) – karabahi ör-

Napóleon sógora

mény volt, ahogyan I. Pál (1796–1801) orosz tábornagy, Valerjan Madatov herceg – eredeti neve Valerjan Rosztom Mádátján (*1782 †1829) – szintén karabahi volt. Egyiptom egyik legtekintélyesebb külügyminisztere, majd kormányfője (1878–1879), Szu-

dán későbbi kormányzója, Arakel bey Nubar pasa (*1825 †1899), eredeti nevén Arakel Nubarján, vagy: az újkori Perzsia egyik legkiválóbb külügyminisztere, Melkon Khan ugyancsak örmény volt. Egy gazdag isztambuli örmény bankár, Hagop Zarifi pasa volt a pénzügyi főtanácsadója II. Abd al-Hamid (1876–1906) török szultánnak. Szerbia és Nagy-Jugoszlávia élére is több örmény került. A Karađorđjevič-ház tagjai – Roland von Bagratuni édesanyjának oldalági rokonai – mellett, Nikola Pašič (*1848 †1926) is örmény volt és az eredeti neve Pasjan. Ő volt az 1882-ben alakult Szerb Radikális Párt egyik alapítója és Karađorđjeviček híveként, Obrenoviček ellenzékéhez tartozott. Nikola Pašič előbb a szerb nemzetgyűlés elnöke (1891–1893), aztán moszkvai nagykövet (1893–1894), 1904-ben és 1908-ban külügyminiszter és több ízben szerb miniszterelnök, majd a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság megalakulása után, annak miniszterelnöke (1921–1925) volt.

És egy ismert politikus a közelmúltból: kilíki örmény Elias Szárkisz eredeti nevén Szárkiszjan/Sarkisian, Libanon egyik korábbi köztársasági elnöke (1976–1982).

Nyolc évig Kalifornia kormányzója volt az örmény George Deukmejian (*1928, 1982–1990) és ugyancsak örmény Borisz Jelcin orosz elnök egyik főtanács-

George Deukmejian

adója, Andranik Mihranjan, valamint az orosz alkotmánybíróság elnöke, Vlagyimir Tumanov (Tumanjan), Burma kormányfője volt 1820 körül az örmény Szarkisz Manukjan,

aki nagymértékben hozzájárult a Nagy-Britannia elleni háború befejezéséhez. Thaiföld kalkuttai konzulja és egyben az ottani kereskedelmi kamara első elnöke, Sir Alexander Abgarian ugyancsak örmény volt.

Egy sor bizánci császár is örmény volt, zömében a Gnüni-ház tagja, közülük a legismertebbek: Maurikiosz (582–602), Philippicus Bardanes (711–713), V. Örmény Leó (813–820), VI. Bölcs Leó (886–912), VII. Biborbanszületett Konstantin (913–959), II. Romanosz (959–963), II. Baszileosz Bulgaroktonosz (976–1025) valamint VIII. Konstantin (1025–1028). Ugyanakkor a Dukasz (Δούκας), Palailogosz (Παλαιολόγος), Kantakuzenosz (Καντακουζηνός) és Komnénosz (Κομνηνός) házak – a kilíki Rubenjánok által – a Bagratuni ház oldalági voltak. Végül pedig megemlítendő a Pahlavi iráni uralkodó dinasztia, amely az örmény-parf Pahlavuni-ház oldalága. Az utolsó képviselőjét, a majd negyven évig uralkodó és számos haladó reformot életbeléptető Mohammad Reza Pahlavi sahinsahot (1941–1979) a KGB véreskezű ügynökei által megszervezett puccsal üzték el a trónjáról. Ennek a dinasztiának (a pártus-magyar ágának) volt a tagja az első örmény pátriárka-katolikosz Világosító Szent Gergely.

(www.metapedia – Tallózta: Bálintné Kovács Júlia)

Régi Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek (2012. decemberi számig bezárólag) díjmentesen igényelhetők tetszőleges darbszámban (amíg a készlet tart), a Szerkesztőségnek írott email, vagy elevél útján. Átvehetők a Fővárosi Örmény Önkormányzat titkárságán hétfőként 16.30–18.30-ig.

Szerkesztőség

Dr. Esztegár László

Örmény betűk, magyar betűmetszők

A tudós mechitharista atyák szíves figyelmébe ajánlom.

A magyar-örmény érintkezéseknek különösen ebben a folyóiratban, mind jobban növekvő adattárát akarjuk gazdagítani ezzel a kis közleményünkkel. Azt hisszük hiven szolgáljuk ez által azt a nemes ügyet, a melyet e folyóirat szerkesztője maga elé tűzött, midőn tudományos és hazafias célzatokkal vállalatát megindította. De még más célunk is van az itt következő adatok közzétételével. Két olyan kérdéstről lesz ezekben szó, a melyek némely részükben még nincsenek egészen tisztázva s a melyeknek tisztázásához szükséges, hogy az örménység keleti és európai szereplésével tudományosan foglalkozó hazai és külföldi szakemberek is esetleges újabb adatokat nyújtsanak. Az „Armenia” széleskörű elterjedtsége e tekintetben komoly eredményekre nyújt kilátásokat.

Mindkét adat a magyar és az örmény nyomdász-történet körébe vág s mindkettőnek szempontjából igen fontos.

*

Az elsőre kiváló fiatal történettudósunk dr. Dézsi Lajos hívta fel a figyelmet. A magyar könyvnyomtatás történetének egyik legkimagaslóbb alakjáról, a nagy hírű kolozsvári nyomdászról, Tótfalusi Kis Miklósról írott terjedelmes művében¹⁾ egészen természetesen kiváló súlyt helyez arra a körülményre, hogy a XVII. századi híres magyar könyvnyomtató Amsterdamban való tartzkodása idején messze földekről kapott, mint betűmetsző, megrendeléseket. Mindezekről maga Kis Miklós szól

¹⁾ Dézsi Lajos, magyar író és könyvnyomtató a XVII. században. Budapest, 1809.

„Mentség” című nevezetes munkájában. Így egy helyen ezeket írja: „Hol vagyon Georgia ad radices Caucasi? Azoknak soha sem lévén nyomtatások, hanem (mint a’ törökök) tsak manu Scriptummal élvén, reá vötte magát a’ Királyok, és maga leírván az Alphabetumot és valami contextust úgy küldötte nekem Amsterdámba. Én pedig nem approbálván azt a formát, más módosabb Betűket tsináltam nékik: mellyen igen örültenek.” Dézsi e nyomon indulva beható kutatások alapján arra az eredményre jut, hogy „részen Kisünk érdeme az első georgiai nyomda létrehozása is”²⁾. Az első georgiai nyomdánál azonban jobban érdekel bennünket a Kis Miklós „Mentség”-ének egy másik helye, a hol a következőket mondja: „Hol vagyon Amsterdámhoz képest Arménia? Azoknak sokat szolgáltam.” Egyik levelében pedig így ír: „Az örmény nemzetség engemet keresett meg és hozzám folyamodott betűkészítettségbeni boldogittatásának okáért.” Dézsi a nevezetes nyilatkozathoz a következő megjegyzést csatolja: „Örmény honfitársainknak, a kik folyóiratot tartanak fenn s nagy gondot fordítanak a magyar-örmény vonatkozások kutatására, fölhívjuk figyelmét ez adatra. Érdekes volna tudni: megemlékeznek-e az örmény írók a M. Kis szolgálatairól?”

Az örmény művelődés-történetnek hivatott buzgó művelőitől, a tudós mechitharista atyáktól remélünk tisztázó feleletet erre a magyar és örmény szempontból egyaránt érdekes és jelentős kérdésre.

*

²⁾ Dézsi Lajos, Magyar érintkezés Geórgiával a XVII. században. Uránia, 1. évf. 3. szám.

Másik nyomdászattörténeti adatunk föl nem derített részére szintén a mechithárista atyáktól várható a nem kevésbé fontos felvilágosítás.

Itt is erdélyi könyvnyomtatóról van szó, Kapronczai Ádámról, a ki a mult század végén Marosvásárhelyen meghonosította a könyvnyomtatás nemes művészetét, megelőzőleg azonban szakmájában nem kisebb helyen aratott nagy sikereket, mint a nagy kulturával bíró császárvárosban, Bécsben.

Ezekről a sikerekről már az első magyar hírlapnak, a pozsonyi Magyar Hirmondónak 1780 november 11-iki számában körülményes méltatás olvasható. Azzal kezdődik, hogy Tótfalusi Kis Miklós halála óta (1702) senki sem találkozott „a ki annak nyomdokaiba lépett volna” egész Kapronczaiig. Főlemlíti, hogy Mária Terézia „király aszszonyunknak köszönhetjük” Kapronczait, „mert ő Felségének adakozó kegyelmes jóvoltából taníttatott és tanult Bécsben.” Aztán így folytatja: „Az alatt az idő alatt (t. i. 1772 -1774-ig) a Deák betű metszésben magát jobban gyakorlotta, nemcsak, hanem a Német, Arab, Zsidó, Görög, Orosz és Örmény s ahoz képest egyéb betűknek metszését is megtanulta. A szemem előtt lévő remek munkája, melyet 1774-ben közrebocsátott, eléggé mutatja, mit lehessen a két hazának utóbb tőle remélnie. Az Arab és Örmény betűi mások felett igen gyönyörűek; az Anglusoktól és Hollandusoktól metszettel ugyan nem különbek azoknál, sőt annyiban alábbvalók is, hogy nem szerkesztethetnek úgy egymás mellé, mint Kapronczai Uramnak Arab betűi, melyek is mint egy folyvást és egyhuzomban irottaknak láttatnak. Már pedig ez különös szépségnek tartatik az Arab, Török és Perzsa nyomtatásban. Az ólta hihető, hogy sokkal többre vitte ebbéli mesterségét. Ugy hallani, hogy vissza fog rövid

nap Erdélybe, hazájába menni. Melynek nemcsak becsületére, hanem nagy nyereségére is lehet; kivált ha neki is, mint hajdan Tótfalusinak a szerencse s alkalmazhatóság úgy talál szolgálni, hogy más nemzeteknek számokra betűket készíthet. S arra nézve nagyon Erdélynek minek örvendenie.”

Az említett „remek minta” Firtinger Károly szerint³⁾ nem más, mint Kapronczainak u. n. próbakönyve, a mely Bécsben 1774-ben jelent meg.

Ime a második magyar könyvnyomtató, a ki örmény betűk metszésével foglalkozik s ez által sikereket ér el. Azonban fenmaradt egy más adat is Kapronczairól, a mely épen megoldatlan része miatt igen érdekes.

Ferenczi Zoltán ugyanis nemrég közzétette Kapronczai Ádámnak Benkő Józsefhez, Erdély nevezetes monografusához intézett két levelét. Az egyik levélhez, mely 1780. jan. 1-én kelt, Benkő a következő sorokat jegyezte: „Ettől a jó barátomtól (t. i. Kapronczaitól) tanultam meg a spanyolviasznak készítését, melyhez ő igen jól értett, és midőn Bécsben a Kürtzbeck typographiáján lakott, spanyolviaszszal tartotta az erdélyi kancelláriát. Ez által feleséges Mária Terézia rendbeszedette az örmény typographiát Triesztben, az honnan nékem sokféle csigákat hozott, a tengerből szedvén; hozott, a mit tengeri lónak is neveznek.”

Firtinger szintén főlemlíti, bizonyára az előbbi adat alapján, hogy „Kapronczait Mária Terézia királynő azon ritka kitüntetésben részesítette, hogy vele rendbeszedette Triesztben az örmények nyomdáját, midőn az Velenczéből oda áttéteztet⁴⁾.”

³⁾ Firtinger Károly, Ötven év a magyarországi könyvnyomtatás közelmúltjából. (Budapest, 1900) 90.91.1

⁴⁾ Magyar Könyvszemle, 1899. évf. 278.

Most már azt volna jó tudni, hogy ez a rendbeszedés miből állott, és milyen körülmények között ment végbe. Lehetetlen, hogy a mechitháristák levéltáiraiból gondos kutatás mellett erre vonatkozó részletesebb adatok elő ne kerüljenek. A magyar művelődéstörténetnek komoly érdeke, hogy a nemzet fiainak idegenben végzett jóra való munkássága érdeméhez méltó világításba helyeztessék. S aztán miért ne jegyezzük fel szorgalmasan mindazokat az eseteket,

a melyekben magyarok és örmények egymásnak javára működttek?

Teljes bizalommal reméljük, hogy a tudományos kérdések iránt annyira fogékony tudós mechithárista atyák nem fogják megtagadni közreműködésüket a felvetett kérdések mentül alaposabb tisztázásában.

Budapest, 1900. decz. 7.

(Megjelent: ARARÁT 1901. évi I. szám 8-10. old. – Eredeti írásmóddal)

Bálintné Kovács Júlia rovata

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (39. rész)

Ennek a résznek a megírását B. Garda Dezső történésznek köszönhetjük, aki többéves szorgos munkával összegyűjtötte az erre a régióra vonatkozó dokumentumokat, és könyveiben közkincsé tette azokat. Ezúttal Gyergyói örmények könyve című munkájából bőségesen idézek, mert 1., nincsen mindenkinek meg B. Garda Dezsőnek ez a műve, 2., mert szép a történet maga, és 3., mert úgy érzem, mának szóló üzenete is van.

Az előző részben Vákár Józsefet a Csíkszépvízen munkálkodó plébánost ismerhettük meg, ezúttal azt fogjuk megtudni, hogyan került Gyergyószentmiklóstra, és hogyan „pásztorolta” az ottani örménykatolikus közösséget.

„1928. február 10.–szeptember 12. között Kassai Lajos kanonokot, nyugalmazott csíkszeredai főgimnáziumi igazgatót kérték fel az örmény katolikus egyház ideiglenes vezetésére. Ő irányította május hónapban a plébános választást, melynek során a gyergyószentmiklósi örmény közösség Vákár József örmény plébánost kérte fel és hívta meg plébánosnak Gyergyószentmiklóstra. A hitközösség ekkor püspöki engedéllyel a hármast jelölés mel-

lőzésével választotta meg lelkipásztornak a szépvízi plébánost.

A Csíkszépvízről Gyergyószentmiklóstra jött plébános beiktatása, valóságos ünnepet jelentett a város lakói számára, melyről a helyi lapban Csibi Andor a következőképpen emlékezett meg: „F. hó 23-án elhangzottak Vákár József örm. szert. Plébános ajkairól paptársai és hívő sokasága előtt az egyedüli hatalmasságnak tett esküvő szavai, s mi mindannyian könnyektől ragyogó szemekkel mondtuk rá az Ament.

A fájdalom könnye, mely az emlékezetnek szólt, összevegyült örömkönnyeinkkel, a – bizalom és reménykedés könnyeivel.

„Fogadom, hogy hú papja leszek Istennek, fogadom, hogy hú papja leszek egyházam-

nak, fogadom, hogy hű lelki atyja leszek híveimnek, kiknek lelki élete gondozására ide rendelt a sors”, s hívei sokasága lelkében utána mondotta a saját fogadalmát.

Mise után az örmény plébánia helyiségében az egyháztanács és hívek, a város és hívek, a város és különféle egyesületek tisztelegését fogadta az új plébános, mely tisztelegések előtt dr. Fejér Gerő gyulafehérvári székesegyházi kanonok üdvözölte őt meleg szavakkal. Az új plébános meghatva mondott köszönetet az őszinte, meleg szívekből jövő szeretetért és bizalomért.

Beiktatása utáni esztendőben Vákár Józsefnek is köszönhetően új harangokkal gazdagodott a gyergyószentmiklósi örmény templom. Az 1929. május 20-i harangszentelési ünnepségről a következőket olvashatjuk a Gyergyói Újságban: „...Már a kora délelőtti órákban nagy csoportok siettek az ünnepség színhelyére, az örm. templom (udvarára B.K.J.) kerítésébe, hol díszes szőnyeggel leterített tágas emelvényen elhelyezve találtak a virág – girlandokkal övezett új harangokat, melyeket a gyergyószentmiklósi Közbirtokosság és özv. Mélik Istvánné úrasznonyának 50-50 ezer lejt kitevő nemes áldozatkészségéből, valamint egyesek szíves adakozásából a jó nevű Kauntz Frigyes szebeni harangöntő cégtől szerzett be a hitközség.

Az ünnepi szertartás megkezdése előtt már fejlődtek a különböző kulturális és hitbuzgalmi egyesületek, a Zárda, Árvaház és katolikus nevelő intézetek képviselője, a Tűzoltó Testület fegyvelmezett dísz szakasza, élén E. Deér Kálmán főparancsnokkal, az Iparos Dalkör lelkes csoportja Novák Béla elnökkel. Ott láttuk városunk agilis polgármesterét, dr. Benke Antalt, az intelligencia tekintélyes szép számát, az érdekelt buzgó hívek seregét és a szíves érdeklődők szín-pompás festői tömegét.

Pontban fél 11 órakor, midőn a papság megjelent az emelvényen a közszeretben álló infulás főpap, Szabó György apát-főesperessel, Sipos Sándor szárhegyi plébános, P. Kristó Modeszt házfőnök, Petres Kálmán zárda-igazgató és Vákár József örmény plébános kíséretével, fölhangzott az Iparos Dalkör hatásos éneke, mely Bálint Ákos kiváló karnagy dirigálása mellett méltó keretet adott a szentelési szertartásnak.

A további szerepet a papság vette át s messzi csengő hangon végezte az előírt zsolnárokat, melyeknek befejeztével a fungens főpap körülszentelve a harangokat, a legnagyobb hitközség áldott emlékü lelkipásztora nevével: Szent Joachim, a középsőt Szent Matild, a kisebbet: Világosító Szent Gergely tiszteletére avatta fel.

A magasztos szentelési szertartás jelentőségét és a hívek örömét Vákár József helyi plébános apostrofálta történelmi reflexiókkal átszőtt beszédében. A hitközség hátláját tolmácsolta a kegyes adakozóknak, rámutatva a harangok rendeltetésére, melyek a magasból közvetítik az Úr üzeneteit a lelkek mélységeihez, hogy éber lelkiismeretben, öntudatos hitéletben és megértő békét szolgáló összetörékvésben egyesítsék, s emeljék az emberek szívét.

Az érdeklődéssel fogadott alkalmi beszédet az Iparos Dalkör lendületes éneke követte. Majd a szépen díszített templomba vonult a közönség, hol kezdetét vette a hálaadó istentisztelet, mely alatt az Egyházi Dalkör gyönyörű közreműködéssel szerzett kimagasló élvezetet a zsúfolásig szorongó sokaságnak.

Evangélium után Sipos Sándor szárhegyi plébános lépett a szószékre és a radikális katholicizmusról tartott remek szentbeszédével ragadta magával a hallgatóságot. Szavainak nyomán mintha a pünkösdi Lélek áradt volna ki. Könny csillogott a szemekben, s minden jelenvolt mélyen átérezte, hogy a

szabados korszellem független moráljával szemben a gyökeres hithűség fallanszába kell tömörülni.

A meghatottság halk moraja hullámozott végig a templomon, midőn a szent mise Úrfelmutatásakor megszólalt a Joachim harang! Érzelmesen meleg, méla kongásával mintha csak beröppentette volna az áhítatos lelkekbe a korán elköltözöttnek esdő kérését: „Emberek, imádjátok, emberek, szeressétek, emberek, kövessétek a Szeretet Istenét!”

Fenséges volt a harangszentelési ünnep minden mozzanata.

Felejthetetlenül lélekemelő az Énekkarok művészi közreműködése, a kiváló ízléssel díszített oltárok, drága perzsákkal ékesített templomfalak, a meggyipiros színű köpenyben gyertyát fogó örmény ifjúságnak díszőrsége, az ünnepi orgonaszó, a hívek hálaadó Te Deuma és közlekesült Pápai himnusza.

S midőn mindezekről teljes elismeréssel megemlékezve, legszebb emlékeink közé soroljuk e szentelési ünnepségen szerzett impresszióinkat, óhajunk csak az lehet, hogy az Úrnak ez újabb hírnökei a „G” moll-ban kellemsen összecsengő harangok, borult és derült időben egyaránt érzékeny lelkekhez szóljanak!”¹

Vákár József részt vállalt a gyergyószentmiklósi közművelődés alakításában, a dalárda szervezésében, főleg pedig az ifjúság nevelésében. A művelődési élethez való kötődése, az ifjúság erkölcsi életének az alakítását felvállaló elhivatottsága mindennapi tevékenységének és vasárnapi prédikációinak a részei voltak. Ez az elhivatottság tükröződik a Gyergyói Lapokban megjelent írásában is, melynek tartalma a következő: „Zsendülő természet, ébredő rügyek, melegebb légáram jelzik a bontakozó új élet fakadását.

Tavaszi és élet közel eső valóságok, mert a tavaszban kifejlő élet, az életben duzzadó erők működnek.

¹ Gyergyói Újság 1929.május 26.

Az emberi élet tavaszát a fiatalság reprezentálja. Szépséget, erőt örömet és reményt hordoz az ifjúság! Ó a szülők gyönyörűsége, a társadalom reménye, a közeljövő serkenő vetése.

Nem lehet közönyös senki aziránt, hogy mit lát, mit hall, milyen benyomásokat és tapasztalatokat szerez az életről, milyen szelvényben, érületben, világnézetben fejlődik és izmosodik a fiatalság!

Már a klasszikus ókor hirdette az elvet: nagy tisztelet övezze a gyermeket, ifjút, kiből a nép és társadalom fenntartó gerince és oszlopa lesz.

Mennyivel inkább kell értékelnünk, s magunkévá tennünk ezen elvet ma, midőn a modern idők sodró árja tömegeket mozgósít romboló eszmék szolgálatára. (Kiemelések tőlem B.K.J.)

Résen kell állanunk, nehogy megközelítse ifjúságunk lelkét az az irány, mely nem érez felelősséget és vak dölyfösséggel támad a tekintély ellen, mely nem ismer tiszteletet és kegyetlen szítkokkal húzza le az eget, mely nem tűri a fegyelmet és fékezetlen indulattal emel kezét jóakarójára, sőt életadójára, mely nem törődik lelkiismerettel és kártokozó szándékkal gázol bele a más vagyonába, mely előtt semmi sem szent, erkölcsös, kegyeletre kötelező és becsülésre méltó. s meggyalázza emberi méltóságát, hitét, vallását, Istenét, árnyat borít saját népe dicső múltjára. megkeseríti amúgy is nehéz, gondterhes jelenét és sivárrá teszi a jobb jövőbe vetett bizodalmt s reményét.

Ismeretes ez az irány, mely telítve van rombolással, békebontással, ízig-vérig telve a lelket, testet, jólétet, egészséges fejlődést és haladást felforgató pusztítás garázdálkodásával!

Ez nem volt és soha nem lehet a mi iránynunk.

A mi világunk a kereszténységnek megdönthetetlenül szilárd alapján épült, s azon

isteni erőben gyökerezik, mely a népeknek igazi civilizációt, a kultúrának világszerte lendületet, a művészetnek ihletet, a költészetnek szárnyalást, a tudománynak fejlődést, az emberiségnek éltető igazságokat, megvesztegethetetlen lelkiismeretet, felemelő erkölcsöt, áldozatos szeretetet, lelki nemességet, boldogító családi otthont, eszmények után igazodó, törvénytisztelő, munkaszerető, öntudatos, bátor, hiű, tiszta lelkű, jellemes ifjú nemzedékeket adott.

A kereszténység valláserkölcsei forrásaiból kell erősíteni, táplálni az ifjúságot, az élőszo és nyomtatott betű hatalmával, a jó példa vonzó és megnyerő erejével, az iránta kötelező tisztelet és tettekben igazolt szeretet minden segítő és nevelő eszközével.

Ez úton szolgáljuk érdekeit s mozdítjuk elő boldogulását. Vele együtt a magunkét is! A boldogulás, jólét kérdése nem csupán szociális, gazdasági, pénzügyi, kulturális és politikai ügy, hanem az egésznek együttese, melyben elsőrendű helyet követel az etika, a legnemesebb értelemben vett erkölcs, mely valamennyinek mozgatója, irányítója, lelke és célravezetője.

Erkölc nélkül nincs jogtisztélet és osztóigazság, nincs megbízhatóság és méltányosság, nincs rend és törvényesség, nincs belátás és önzetlenség, nincs becsület és karakter, nincs sem kielégítő közjólét, sem megnyugtató egyéni boldogulás.

Az erkölcs pedig a vallás szülötte, a válásé, mely az ember életében a legáldottabb tényező. Övé az igazi boldogság első szava, s övé a megnyugvó szív utolsó dobbanása!

A valláserkölc tiszta levegőjében, tavaszi verőfényben, egészséges szellemében, készséges gyakorlatában és erőteljes világnézetében kell élnie az ifjúságnak, így tényleg lesz jó gyümölcs a virágos magyar Fán, lesz áldás a székely jövő reménydús vetésén.”²

² Gyergyói Lapok. 1934. április 14.

Vákár József több mint harminc éven keresztül vezette a gyergyószentmiklósi plébániát, az örmény közösséget sikerült összetartania. Nevéhez kötődik a Domus Historia megírása, vagy végleges formába öntése. Pontos feljegyzései, részrehajlás nélküli megállapításai az örmény Domus Historiát a gyergyói örmény közösség múltjának egyik leghitelesebb forrásává tették.

1960. október 4-én, 71. életében hunyt el, szülei sírjában nyugszik Gyergyószentmiklóson, az örmény temetőben.

Főbb munkái: A gyergyószentmiklósi latin és örmény szertartású római katolikus templomok története. Kolozsvár, 1940. – A csíkszépvízi örmény plébánia története. Gyergyószentmiklós, 1941. K. D.

Folytatjuk

Genocídiumi koszorúzás

2013. április 24-én a pesti Duna-parti örmény genocídiumi kökeresztnél koszorúzott többek között a Fővárosi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület nevében dr. Issekutz Sarolta, Zakariás Antal Dirán és Heim Pál (Fotó: Kabdebó János)

Sokat vártuk, de megérte

Május 26-án került sor – halasztások után – Benkő Dóra Rózsa első éves népi énekes felléptére az Örmény Katolikus Templomban, a Zeneagapén. Egy törekeny fiatalasszony lépett az oltár elé, majd Szongoth Gáborné fel-leghitelesebb forrásává tették.

1960. október 4-én, 71. életében hunyt el, szülei sírjában nyugszik Gyergyószentmiklóson, az örmény temetőben. Szépen csengő, erőteljes, tiszta szoprán hangja betöltötte az örmény katolikus templomot és könnyeket csalt mindenki szemébe. Istenáldotta tehetség, még sokat fogunk hallani Róla.

Köszönjük, hogy egy újabb fiatal, erdélyi örmény gyökerű (Zakariás család) művészpálcát ismerhettünk meg. Kár, hogy nem voltunk többen, sajnálhatják az otthon maradottak.

Reméljük, még sokszor fogjuk hallani. Mi szeretettel várjuk.

Elhangzott dalok:

Tavaszköszöntő (moldvai népdalok)

Mondd meg nekem cserebogár...

Tavaszi szél utat szárazított...

Pünkösdi ünnepe (soproni pünkösdi és csíksomlyói búcsús ének):

A pünkösdeknek jeles napja...

Itt van Anyánk, Mária...

Szentiváni énekek (Felvidékről):

Jelenti magát Jézus...

Szent Iván napjának előestéjén, június 23-án a lányok tüzet gyújtottak szalmából a falu szélén. A tűzhöz kimentek a legények, asszonyok és a gyerekek is. Amikor a tűz lángra lobbant, a lányok ezt a dalt kezdték énekelni. Szövege az esztendő három nagy keresztény ünnepét sorolja fel a hozzájuk kapcsolódó természeti jelenségekkel. Dallamának eredete középkori.

Vetekedik velem háromféle virág...

Az előző dalt követte a virágok vetéledéséről szóló ének. Éneklés közben a lányok és asszonyok a szövegben említett virágokat – mikor a nevüket kimondták – a tűzbe dobták (búzavirág, szőlővirág, róza).

Mária mennybemenetelének ünnepe

(moldvai népdalok)

Ó, áldott Szűzanya...

Szentséges Szűz Mária...

Szent István király ünnepe (moldvai népdalok)

Hol vagytok magyarok...

Ó, Szent István dicsértéssel...

Adventet, karácsonyt jelképesen megjelentető ének (Csík megye)

Szép violácska...

I. S.

Világosító Szent Gergely ünnepe 2013-ban

Szamosújváron június 15-én, szombaton 11 órakor lesz az Örmény Katolikus Székesegyházban, utána szeretetvendégség a parókiaián.

Budapesten június 16-án, vasárnap du. 16.30 órakor az Örmény Katolikus Templomban (Bp. XI. Orly u. 6.), a misén közreműködik az Imperatrix énekegyüttes, 15 órától múzeumlátogatás, a szentmise után agapé a plébánia közösségi termében.

Az Örmény Katolikus Plébánia hírlevele

Pünkösöd ünnepe az apostoli igehirdetés kezdete. A feltámadás örömhírét ettől kezdve hirdetik az egész földkerekségen. Közösségünk szeretné megélni és megmutatni ezt az örömhírt.

Szép ünnepünk volt április 28-án a genocídium ünneplése, amelyen jelen volt Avedik atya, az örmény katolikus pátriárka titkára. Örömmel mellet az is el kell mondanunk, hogy látogatásának költsége, csak a szállást kellett megfizetni, 13.000 Ft volt. Most még az egyházmegyétől megkaptuk az összeget, de jelezték, hogy jó lenne, ha magunk tudnánk állni a vendéglátás költségeit. Remélem, hogy Világosító szent Gergely ünneplése, június 16-án, aki templomunk egyik védőszentje, hasonlóan tele templommal történhet. Ugyanakkor fontos lenne megtalálni annak módját, hogyan tudnánk a fiatal nemzedéket megszólítani, meghívni a közösség életébe.

A plébánia nyári programjai, miserendje:

június 16. 16.30 Világosító Szent Gergely ünneplése; **június 23.** 16.30 szentmise
július 7. 16.30 szentmise; **július 21.** 16.30 szentmise
augusztus 4. 16.30 szentmise; **augusztus 18.** 16.30 szentmise
szeptember 1. 16.30 szentmise; *Fülöp Ákos* lelkész

Tisztelt magyarörmény közösség!

Magyarország egyetlen örmény katolikus temploma az örmény katolikus liturgia ápolója és székháza azoknak az örmény egyházi és világi kultúrát bemutató gyönyörű tárgyaknak, könyveknek a birtokosa, amelyek az örménység hazai jelenlétét testesítik meg és reprezentálják.

A páratlan lelki, szellemi és ház-vagyont Kádár Dániel apátplébánosunk 40 évvel ezelőtt teremtette meg számunkra és ránk, a hívekre bízta ennek gondozását és megőrzését.

Híveink biztosan érzik, hogy ezeknek az értékeknek a megőrzésében közre kell működjének és a fenntartáshoz adományaikkal úgy tudnak közreműködni, ha adományaikat a Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség **OTP 11707024-20005210** számlájára juttatják el és jelenlétükkel a vasárnapi szentmiséken, a páratlanul szép liturgián is részt vesznek.

Gondnokság

Szomorújelentés

Szomorú szívvel, de a feltámadás reményében értesítjük mindazokat, akik ismerték és szerették, hogy

Takács Lajosné, csikbánfalvi Keresztes Gabriella
szeretettel gazdag, de nehéz próbákkal megterhelt életének 92. évében, 2013. május 5-én, e mulandó világból csendesen átment Isten örök országába.

Temetése a Farkasréti temetőben 2013. május 28-án 12,45 órakor megtörtént a római katolikus egyház szertartása szerint.

Hálaadással emlékeztünk életére a Városmajori Jézus Szíve Templomban (Csaba utca) 2013. május 28-án 14,30 órakor kezdődő gyászmisén. *Szerettei*

Szomorú szívvel vesszük tudomásul, hogy

Jakabné Gopcsa Aranka
2012. augusztus 22-én, életének 85. évében hosszas betegség után eltávozott körünk-ből. A kelenföldi Szent Gellért templom urnatemetőjében helyezték örök nyugalomba.

Emléüket kegyelettel megőrizzük!

Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programja – 2013

Útvonal: Budapest – Kiskunhalas – Tompa – Szabadka – Palics – Csóka – Fekete-tó – Tóthfalu – Törökbecse – Aracs – Zenta – Tóthfalu – Elemér – Nagybecskerek – Újvidék – Pétervárad – Székelykeve – Pancsova – Nándorfehérvár – Zimony – Székelykeve – Szendrő – Galambóc – Donji Milanovac – Kis és Nagy Kazán-szoros – Vaskapu – Orsova – Dunaorbágy – Dunatölgyes – Herkulesfürdő – Zsilvásárhely – Novaci – Petrozsény – Csernakeresztúr – Déva – Marosillye – Máriaradna – Ópálos – Arad – Nagylak – Makó – Szeged – Budapest

Időtartam: 8 nap (2013. augusztus 4–11.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2000 km

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Szükséges felszerelés: nyári túraruhatás, sportcipő, elemlámpa, fűrdőruha

Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi vezeti az utazás kezdetétől annak végéig

Részvételi díj: 76 000 Ft/fő – ifjúsági kedvezmény 18 éves kor alatt 16 000 Ft/fő

Az ár tartalmazza a vezetést, szállást, fél-

panzió, belépők, borkóstoló, művészi produkciók árát, kivéve a buszköltséget.

Buszköltség: (ami a foglalót is jelenti) 20 000 Ft/fő, minimum 30 résztvevő esetén. A bejárt helyek hangulatát tájba illő zenével, felolvasásokkal és a népköltészet remekeivel idézzük fel.

A főbb események és a részletes program az áprilisi számunkban!

Mária a gyermek Jézussal

Klukon Edit zongoraművésznő elgondolása alapján érvényes építési engedélyt kapott az Immaculata Alapítvány a Köztéri Szobrok Emeleséért egy 3,63 méteres bronz szobor felállítására a budai vár Dunára néző középkori pillérére. A szobor *Mátyássy László* csodálatos műve: Mária a gyermek Jézussal. A megvalósítást segíti elsősorban az örmény származású *Dávid Katalin* művészettörténész, mariologus és *Erdélyi Zsuzsanna*, hazánk másik nagy asszonya, néprajztudós, folklorista. A megvalósítást támogatják egykori köztársasági elnökeink, a várkerület polgármestere, a vári építkezések kormánybiztosa és számos neves és névtelen adakozó.

Kérünk mindenkit, különösen magyarörmény testvéreinket, támogassák e szép kezdeményezést, hogy reményeink szerint ez év őszén már valóban álljon a szobor a vár fokán: Mária a gyermek Jézussal!

Technikai adataink: adószám: 18264753-2-43,
banksz.sz.: 12011265-00175632-00100009 (Raiffeisen Bank)

e-mail: mariaszobor@gmail.com

kuratóriumi elnök: Klukon Edit

Kérjük az adományozókat, hogy címüket, adószámukat közöljék, mert az alapítvány csak így tudja kiállítani a megfelelő igazolásokat!

Immaculata Alapítvány

A felhívásról bővebben a füzetek márciusi számában

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)
(féléfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),
és a Budapest Főváros XI. kerületi Újbuda Örmény Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVII. évfolyam 197–198. szám
2013. július–augusztus

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén 17 órakor
mindenkit szeretettel vár az *új helyszínre*, a Pest megyei Kormányhivatal
Nyáry Pál termébe, bejárat a Budapest V., Semmelweis utca 6. szám felől

---

Lépcsőima

Diakónus: **Emlékezzél meg rólunk is az Isten halhatatlan Báránya előtt!**

Pap: **Történjék rólatok megemlékezés az Isten halhatatlan Báránya előtt!**

Szent Pál is figyelmeztet arra, hogy egymásért imádkoznunk kell és illendő. Közösségben élünk: én-te (mi) kapcsolatban. Ezt a párbeszédese forma is jelzi. Krisztus mint áldozati bárány – az ószövetségi élőkép beteljesülése – mindannyiunkért feláldozta magát, meghalt mint ember, de mint Isten halhatatlan. A megemlékezéseket figyelembe veszi. Jézus kereszttáldozatát a liturgia jelenvalóvá teszi. A bemutató pap, így ő is közbenjáró.

Örmény kódexmotívum

Dr. Sasvári László

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. A

A történelem fogja értékelni

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület már az első *Dr. Száva Tibor Sándor* kötetet bemutatta, csakúgy, mint a következőket is. Az egyesület, a bécsi magyar közösségben élő nyugdíjas mérnökkel együtt lényeges, fontos dolognak tartja azt a törekvést, hogy a magyarörmények felmenői kilétét feltáró ismereteket, dokumentumokat közzé tegye. (Dr. Száva Tibor Sándor az 1999-ben alapított Szongott Kristóf-díj 2004. évi kitüntetettje.) A Fővárosi Örmény Klub júniusi műsorának előadója arra kapott lehetőséget, hogy legújabb, a *Székelyföldi magyarörmény családok* kötetét bemutathassa a Pest megyei Kormányhivatal Nyári Pál konferencia termében.

Egy kánikulai délutánon *dr. Issekutz Sarolta*, klub háziasszonya, és *Dr. Forgács Barnabás*, rendező, Budapest Főváros XI. ker. Újbuda Örmény Önkormányzat elnöke köszöntötte mindazokat, aki megtisztelték jelenlétükkel a könyvbemutatót.

A rohanó, izzadt életet magunk mögött hagyva néhány percre kikapcsolódhatunk, amikor két fiatal művész, *Kirkósa Ágnes* hegedűművész és *Arany Zsuzsanna* zongoraművész sűrű programjuk közben megörvendeztette a klubközönséget Dohnányi Ernő: cisz-mol szonátájának megszólaltatásával.

Dr. Száva Tibor Sándor bevezetőjében elmondta, hogy a kilencvenkét család hétezer nevével tartalmazó *Székelyföldi magyarörmény családok* című kötet az öt évvel ezelőtt megjelent könyve kibővített és átdolgozott kiadása, már a hetedik kötete.

Azért írta, mert az *A Fővárosi Örmény Klub júniusi közönsége*

összegyűjtött székelyföldi magyarokra vonatkozó értékes dokumentumok a közösség számára elvesztek volna.

A kutatás során hat családdal – Chárib-Ájváz, Bárchudár-Szefer, Derder-Deér, Szentpéteri-Lázár, Kákicz-Száreszta és Fugulyán-család – kibővült a 2008-as kiadáshoz képest a könyv. A szerző elmondta, hogy anyagihiány miatt a Duducz család még mindig kimaradt a könyvből. A más vidékről betelepült, amúgy székelyföldön élő magyarörmény családok pedig azért nem kaptak besorolást a könyvbe, mint törzscsaládok, mert

nem tartoztak a kutatási kategóriába. Ezért mondhatják sokan: a mi családjunk nincs benne!

A szerző a vonatkozó adatokból felolvasta az Európa-szerzte híres személyek, családok sorsának alakulását is. Nem kitalálta, hanem utána nézett az adatoknak, iratoknak. Az 1841-ben kiadott Cziráki Antal-féle összeírás volt az egyik olyan forrása, amelyben pontos adatokat talált a szociográfiai adatokról. Dr. Száva Tibor Sándor idézte Ipolyi Arnold váradi püspök (1823-1886) írását is: „Gyűjtsük össze és őrizzük emlékeinket, nehogy végleg elveszenek, és ez által is híresebb legyen a múlt, szegényebb a jelen, képesebb a jövő!”

Kérdésekre válaszolva Dr. Száva Tibortól megtudtuk azt is, hogyan fejtette meg az örmény nyelvű anyakönyveket. Alexa Ferenc 1910 körül megjelent örmény ábécéje volt a kiindulópont, és tíz évig tartott, amíg megismerte az örmény anyakönyveket. Dr. Száva Tibor Sándor kereste arra is a választ, hogy létezik-e többretegű identitás. Ugyanaz-e az integráció és az asszimiláció? A magyarörményeknek mit jelent az örmény ősök tisztelete, a népszokások megtartása? Tetán néhány ételkülönlegesség, ami megmaradt a felmenők hagyatékából? Néhány édesség, vagy a jellegzetes hurut leves, amelyre rámondták, hogy örmény leves, de valójában a mai Örményországban teljesen ismeret-

Dr. Száva Tibor Sándor

len, viszont Törökországban mindenhol készítik. Az erdélyi magyarörmény ősök sokáig a török-kipcsák-hun népcsoporttal közösségben éltek.

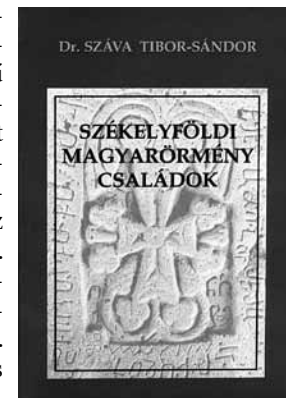
A könyvbemutató végén dr. Issekutz Sarolta fontos kiegészítése volt, hogy birtokában van az 1670-es évek-

ből Kiss Izsák örmény nyelvű kereskedelmi levelezése, amely az örmény nyelv használatát bizonyítja. Száva Lajos pedig annak örült, hogy Száva Tibor értékes könyvei szélesebb körben elterjedhetnek, és nagyon sok „örménymagyaroknak” örömet szerezhetnek. Megjegyezte, hogy ő is saját kezével lapozgathatta az anyakönyveket a gyulafehérvári Érseki Levéltárban és a szamosújvári Örmény Katolikus Gyűjtőlevéltárban, ahol maximális jóindulatot és segítőkészséget tapasztalt. Száva Tibor nagy érdeke, hogy feldolgozta és kiadta a Székelyföldi magyarörmény családok könyvet. Munkáját, majd a történelem fogja értékelni.

Dr. Száva Tibor Sándor zárásként néhány értékes információt is elmondott Szépvizi Balázs Béla és Magyar Adorján munkásságáról azoknak, akik nem veszik meg a

könyvet, de hozzátette, akik kíváncsiak, a könyvben olvashatnak róluk is bővebben.

A könyvbemutató végén számosan kértek dedikációt a szerzőtől, majd jó hangulatú beszélgetések közben mindenki boldogan falatozta a finom süteményeket és szendvicseket.

Emlékezés – A XX. század történetírója, a fotográfus: Dr. Szentpétery Tibor életműve

A XX. század bő kétharmadát végigfényképező, a doni fronton haditudósítóként dolgozó, az '56-os eseményeket megörökítő, a Budapestet Városvédőként dokumentáló, a Krisztinavárosi Budai Gyermekfotó műterem portréfotósa, a szenvedélyes ország- és természetjáró dr. Szentpétery Tibor munkásságát és életútját bemutató, a Klebelsberg Kultúrkúriában (1028 Budapest, Templom utca 2-10.) 2013. április 20-án elhangzott emlékülés előadásait folyamatosan közöljük.

Tisztelt Megjelentek! Kedves Barátaim!

Megható és felemelő ma itt lenni Önökkel. Megható és felemelő, hiszen Dr. Szentpétery Tibor fotográfusra emlékezünk ma, aki sok más közösség mellett, az itteni pesthidegkúti közösségnek is tagja volt. Nem is tudok ma

hagyományos megnyitó beszédet mondani, inkább elmesélném, hogy mit jelentett Tibor bácsi nekem és a generációmnak.

Tibor bácsi nekünk nem fotográfus, hanem hős. Már a szüleim sem éltek meg – hála Istennek – közelről háborút, forradalmat, az én első emlékeim pedig a rendszer-váltás környékéről valók. Nincs közvetlen, valós tapasztalom a háborúról, a katonalétről. Jó pár évvel ezelőtt **ezért** figyeltük tártott szájjal előadását egy vasárnap délután az Ökumenikus Iskola könyvtárában a „Beszélgetések a Könyvtárban” sorozat keretében, ahogy az életéről, a munkájáról, a vele történekről beszélt. Soha nem fogom elfelejteni, hogy megmutatta azt a híres fényképezőgépet, ami felfogta a neki szánt golyót.

Tibor bácsi a köztünk élő hős volt. Egy olyan ember, akinek ismertük a lányait és udvaroltunk az unokáinak, és aki ezzel együtt és így tudta megfoghatóvá és meg-láthatóvá tenni a korosztályom számára a

20. század fontos pillanatait. Jó lett volna vele többet találkozni és beszélgetni.

Márta lánya azzal a történettel jellemezte Édesapja elkötelezettségét, hogy Tibor bácsi amikor Ceaușescu falurombolási határozatáról tudomást szerzett, azonnal és gondolkodás nélkül in-

dult és saját költségén az erdélyi szász erőd-templomok jelentős részét felkereste, hogy azok időben és megfelelően dokumentálva legyenek.

A mai emlékülés az emlékezet mellett a jövőről is szól. A család véleményét osztja a II. kerületi Önkormányzat és a Kultúrkúria vezetése is, támogatjuk, hogy Tibor bácsi hagyatéka egyben kerüljön elhelyezésre, lehetőleg itt, Hidegkúton. Ha sikerül pályázati forrást szereznünk, akkor a felújított volt Községházában méltó módon valósulhat meg – a család szándékának is megfelelően – Tibor bácsi munkáiból egy állandó kiállítás.

Megtisztelő volt, hogy meghallgattak; a mai emlékülést örömmel és meghatódottsággal ezennel megnyitom.

Schanda Tamás

II. Kerületi Önkormányzat
Közköztudatási, Közművelődési,
Sport és Informatikai Bizottság elnöke

Megalakult az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége

Gyergyószentmiklóson az örmény katolikus templomban rendezték meg vasárnap az Erdélyi Magyarörmények Szövetségének (EMÖSZ) alapító ünnepségét tájékoztatta az *MTI-t Puskás Attila*, az EMÖSZ elnöke. Az EMÖSZ-t április 30-án jegyezték be a gyergyószentmiklósi törvényszéken. A szövetséget a Marosvásárhelyi Örménymagyar Kulturális Egyesület, a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Egyesület és több csíkszerdai, szamosújvári magánszemély alapította. Puskás Attila elmondta: Gyergyószentmiklóson él jelenleg Erdélyben a legnagyobb, mintegy 1200 főre tehető örmény közösség. Erdélyben 2000-3000 főre becsülik az örmény-magyar közösség létszámát, amely – elmondása sze-

rint – mindig befolyásos emberekből, főleg értelmiségiekből, kereskedőkből állt. „Mindannyian Örményországból származunk, de két úton jöttünk a jelenlegi Romániába. A mi őseink 300 éve vannak itt, és egy magyar közösségbe integrálódtak, míg akik Bukarestben egy ottani szövetségbe tömörülnek, és parlamenti képvisellel is rendelkeznek, körülbelül száz éve érkeztek, a genocídium után” – magyarázta Puskás Attila az erdélyi örménymagyarok sajátos identitását firtató kérdésre válaszolva. Hozzátette: magyar érzelműnek vallják magukat, magyarul beszélnek: örményül már szinte senki sem beszél közülük.

(*Szabadság*, 2013. június 17.)

Balázs Katalin

A magyarörmények őrmagyarok

Világosító Szent Gergely ünnepén a vörösköponyegesek jelenlétében, a Szent Korona hasonmása mellett jelentették be Gyergyószentmiklóson: megalakult az Erdélyi Magyarörmény Szövetség. Fűzes Oszkár, Magyarország nagykövete elmondta: a feladat nem a múltat, hanem a jövőt őrizni.

Dr. Puskás Attila az Erdélyi Magyarörmény Szövetség elnökeként mondta el, szükség mutatkozott arra, hogy az erdélyi örmény szervezeteket egy ernyőszervezet fogja össze, a rendezvény-szervezésben, örmény öntudat-erősítésben és érdekképviseletben is jelentős az, hogy a több éve végzett munka most egy jogi személyiség égisze alá kerül.

A friss szervezet bemutatására Gyergyószentmiklóson, Világosító Szent Gergely ünnepén került sor.

Erőgyűjtés, jövőörzés

A vörösköponyegesek részvételével sorra kerülő ünnepi szentmisét követően a gyergyószentmiklósi örmény katolikus templomban egyházi és világi méltóságok körében szólt *Fűzes Oszkár*, Magyarország romániai nagykövete, kifejtve: az anyaországi, ha erőt gyűjtene, Székelyföldre kell jönnie. Az itteni emberekkel beszélgetve tudatosodik benne, hogy van jövő. A kisebbségi létről és jogokról, az örménység erdélyi jelenlétének jelentőségéről beszélve a nagykövet erőforrás-

Vörösköpnyegek

nek nevezte az anyahazán kívül őket, akik nem a múltat, hanem a jövőt őrzik. Dr. Zsigmond Barna főkonzul, Szarka Gábor konzul és Borboly Csaba is jelen volt az eseményen, ahol a Szent Korona örmény vonatkozásairól tartott előadást Bíró Ernő. A Szent Korona Lovagrend jóvoltából kerülhetett erre az ünnepre, Gyergyószentmiklósról a korona hasonmása, a jelenlévők megtudhatták, alapos ok van arra, hogy elhiggyük: a Szent Korona kaukázusi örmény ötvösműhelyben készült hun megrendelésre, díszítése, a felhasznált képek és elrendezésük vélhetőleg Világosító Szent Gergely javaslatára készültek.

Örmagyarok: örmény gyökerű magyarok

Az ünnepség örmény közösségi ház kertjében tartott részén – ahol jelen voltak a Szent Gellért és Szent György Lovagrend, a Földváry Károly Hagymányórzó Egyesület képviselői – került bejelentésre a magyarörmény szövetség létrejötte, elnöke, Puskás Attila pedig javasolta: maradjunk meg jó örményeknek, jó magyaroknak, maradjunk meg örmagyaroknak. Örmények és

székelyek békés együttéléséről, az ebből származó hozadékról beszélt Nagy Zoltán, Gyergyószentmiklós alpolgármestere, az egyesület létrejöttét üdvözölve. Dr. Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke pedig az utóbbi húsz évben kifejtett munkájáról szólt, amikor Erdély városait járva segítette a helyi örmény szervezetek létrejöttét. Mint mondta, az új egyesület lehetőséget ad arra is, hogy a szórványban élő örmény magyarokat összefogja. Gyakorlati tanácsokkal látta el az elnökséget, így például azt javasolta, az örmény gyökerűek felkutatása érdekében vegyék kezükbe a telefonkönyvet, értesítsék munkájukról az örmény nevű családokat.

Összefogni az összetartozókat

A cél, hogy ernyőszervezet legyen az örmény gyökerű erdélyiek feje fölött – hangzottak az egyesület-létrehozók. Kulcsár László alelnök elmondta, az adat-

Szent Korona-őrök

gyűjtés már a rendezvényen elkezdődött, nemsokára készen lesz az egyesület honlapja, azon is található majd formanyomtatvány, melyet minél többen töltenek ki,

Kulcsár László alelnök, Dr. Puskás Attila elnök, Vincze Csilla moderátor és dr. Issekutz Sarolta, az EÖGYKE elnöke (Fotó: Szongoth Gábor)

annál pontosabb képet lehet kapni arról, hányan is alkotják a magyarörmények közösségét.

Számos adatlap kitöltésre került, hisz a vasárnapi eseményre a gyergyószentmiklósiakon kívül sokan érkeztek a környező falvakból, Marosvásárhelyről, Csíkszeredából, Sepsiszentgyörgyről, Brassóból és több magyarországi településről is. Mint elhangzott, az ernyőszervezetre nemcsak rendezvények szervezésében, népszerűsítésében lehet majd számítani, remélhetőleg, ha megerősödik, segíteni tud családi kötelékek keresésében, illetve akár jogi ügyintézésben is. A taggá válásnak nincs anyagi vonzata.

(Gyergyói Hírlap, 2013. június 17.)

Erdélyi Magyarörmények Szövetsége (EMÖSZ)

A nagy érdeklődést kiváltó rendezvényen egyházi és világi méltóságok jelenlétében, az erdélyi örmény származású utódok lelkesen üdvözölték az egymásra találás lehetőségét. Hiszen a nemrég megalakult szövetség elsődleges céljával az identitásvállalás megerősítése, hagyományok megtartása mellett, az összefogást, egymás segítségét jelölte meg. Jól lehet az erdélyi magyarörmény szervezetekben a szövetség létrehozásának igénye évekkel korábban már megfogalmazódott, működési feltételeinek kidolgozása hosszabb időt igényelt. Az EMÖSZ-t 2013. április 30-i időponttal jegyezték be a gyergyószentmiklósi Törvényszéken, alapítói a Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület (MÖMKE) és a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Egyesület (GYÖKE), valamint csf-

ki, szamosújvári és marosvásárhelyi magánszemélyek – hangzik el Kulcsár László alelnök ismertetőjében. Közeli és távolabbi célokról az elnök dr. Puskás Attila beszélt, kiemelve az alkalommal szétosztott „Mi az EMÖSZ?” szórólapon felsorolt sarkalatos pontokat.

Füzes Oszkár Magyarország romániai nagykövete az erdélyi örményszármazású magyarokat nem a múlt, sokkal inkább a jövő védelmezőiként határozta meg, akik dr. Puskás Attila kiegészítő gondolatai szerint, származásilag örmények ugyan, de magyar kultúrán nevelkedtek és a befogadó ország kultúrtérébe integrálódtak.

Az örmény származásúakat tömörítő csoportok együttműködésének jelentősége dr. Issekutz Sarolta, a Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnökének felszólalásában hangsúlyosodott, és első-

rendű feladatként határozta meg az elduogott településen, szórványban élő személyek felkutatását.

Dr. Puskás Attila reflexiója az örményszármazásúak adatbázisának létrehozását célzó és máris szétosztásra került adatlapok kitöltésének fontosságára irányult. Az együttműködés megteremtésének alapját szolgáló élő kapcsolatrendszer kialakításához az adatbázis létrehozása, állan-

Dr. Puskás Attila elnök ünnepi beszéde

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Nem telt el sok év azóta, hogy a gyergyói örmény kereskedő, ha éppen Szamosújváron akart kereskedni, elsősorban az ottani örményt kereste meg – mert lehet, hogy nem egyenes ágon, de valamiképpen mégiscsak rokonok voltak, és tudtak egymásról. De az sem számított kivételnek, hogy a szépvízi örmény – ha gyermekét pl. Gyergyóban akarta taníttatni, örmény rokonát kereste meg és ott kvártélyozta el a gyermekeit. És, hogy a közműltről is beszéljünk – amikor erdő, vagy ingatlan visszaigényléséről volt szó, ugyanígy segítette örmény az örményt Erdélyben. Volt ennek egy közös, erdélyi hagyományban gyökerező alapja.

És itt felmerül a kérdés: miért van szükség az Erdélyi Magyarörmények Szövetségére? Hiszen az erdélyi örmények eddig is „szövetségben” éltek! Egyik lehetséges válasz az lehet, hogy az örmények betelepedésük óta mindig megpróbálták alkalmazkodni az idők jeleihez. Korunkban számuk megcsappant, kis közösségekben élnek, amelyek egymagukban gyengék, és elszigeteltek. Ugyanakkor sok olyan helyi kezdeményezés létezik Erdély örmény közösségeiben, amelyeket érdemes az egész erdélyi örmény társadalomra kiterjeszteni. Megemlítendő az a szempont is, amikor a történelmi helyzet a

dó fejlesztése lehet a kiindulópont, de az Erdélyben élő magyarörmények lélekszámának hozzávetőleg pontos meghatározása érdekében is vitathatatlanul fontos tényezőt jelent.

Gratulálunk a Szövetség megalakulásához és bízunk a célok megvalósulásában sikerében.

Szász Ávéd Rózsa
Marosvásárhely

közös fellépés igényét szülte – gondolok a 2012-es Safarov-ügyre, amelynek kapcsán az erdélyi örmény szervezetek közös nyilatkozatban fordultak a nyilvánosság felé és sajátos identitásuk alapján egy mérsékelt álláspontra kérték fel a feleket. Nem utolsó sorban tény, hogy a mai világban is az együttes fellépés hatásosabb a felbecsülhetetlen értékeink, ősi templomaink, örmény-katolikus identitásunk megőrzése és áthagyományozása érdekében. Váci Mihály írja: „nem elég a jövőt sejtteni, hogy milyen kor jön el – a jövőt tudni kell”. Mindez valahol erkölcsi kötelessége a jelen örménységnek Erdélyben. Ezt a jövőt szeretnénk közös értelemmel, tudással és hittel tervezni és megvalósítani.

De talán az is lehet a válasz, hogy az erdélyi örmények egy sajátos identitással élnek Erdélyben és Romániában. Az erdélyi örmény civilizáció alapja örmény, de kultúrája erdélyi és magyar, mivel ősünk közel 350 évvel ezelőtt ezt a kultúrát találták Erdélyben. Mint ahogy korábban Moldvában a román kultúrát találták, és abban érezték otthon magukat. Erdélybe érkeve még nevüket is megváltoztatták, és egy kedves magyarörményt idézve „örmagyarrá” váltak. Ezt a sajátos identitást feladni kár és felelőtlenység, mert feladása az erdélyi örmény kultúra sajátos jellegének megszűnését jelentené.

„Nem elég a célt látni, járható útja kell!” – folytatja a költő. Az út szerintünk a Szövetségben valósul meg, amelynek gondolata nem új. Hat évvel ezelőtt Marosvásárhelyen gyűltünk össze Szamosújvárról, Csíkból, Gyergyóból, Erzsébetvárosból, Sepsiszékről, Kolozsvárról, és az Oxendius Egyeztető Fórum keretében megfogalmaztuk egy jogi keretek nélküli együttműködés igényét. Azóta is működik ez a kapcsolat, mert kiállításokkal, könyvbemutatókkal, előadásokkal minden évben jelen vagyunk egymás közösségeink életében Gyergyótól Szépvízen, Székelyudvarhelyen, Szamosújváron át Budapestig, hiszen a Budapesten élőkkel ugyanaz a civilizációs-kulturális „vérvonal” köt össze. Itt ki kell mondani, hogy az erdélyi örménység egyívű tartozását nagyban segítette dr. Issekutz Sarolta elnökszonny által ingyen küldött „Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetek”, amelynek fontosságát egyesek sajnos csak abban az esetben értenék meg, ha Isten őriz, valamilyen okból kimaradnának. És azt is meg kell említeni, hogy az elnökszonny volt az erdélyi helyiségekben örmény szervezetek törvényes keretek közötti megalakításának szorgalmazója (Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Erzsébetváros, Csíkszereda). A Szövetség a szó igazi értelmében tehát működik, még akkor is, ha jelenleg erdélyi örmények az örmény út más ösvényeit tapossák, vagy még csak tapogatóznak.

Sohasem voltunk sokan Erdélyben és bármilyen kezdeményezésünk általában alulról történő építkezés volt. Az örmények elsősorban az emberekben gondolkodtak. Mi is hiszünk, hogy ha megvan az ember, a közös nemes cél, akkor az anyagi fedezet is előbb-utóbb megadatik. Azt szeretnénk, hogy minden erdélyi és innen elszármazott Los Angelesztől Madagaszkárig, és Kalkuttától Constantáig ismerje és szeresse ezt a sajátos erdélyi örmény közösséget, az ősi civilizációt

és örmény-magyar kultúrát. Mindenki előtt nyitott a Szövetség, aki céljainkkal egyetért és erdélyi örmény gyökerei vannak.

Céljaink között elsősorban egy erdélyi örmény adatbázis elkészítése szerepel, mert az egyházi nyilvántartások csak ott léteznek, ahol templom és közösség is van. Szeretnénk a fiatalokra összpontosítani, mert nélkülük semminek sincs értelme. Szeretnénk tudatosítani a mai erdélyi, többségében román társadalomban is az örménység társadalomformáló erejét és igazi erdélyiségét, kifejezve azt, amit egykoron valaki így fogalmazott meg: „címent voltunk mi, itt a Székelyföldön”. Szeretnénk erősíteni azok identitását, akik végre a kommunizmus után felvállalhatják ősük hitét és kultúráját.

Két helyről várunk segítséget mindehhez: Isten áldása és a Ti hozzájárulásotok segít abban, hogy az örménység Erdélyben a hagyomány szellemében fennmaradjon.

Mert mindennek alapja Isten áldása és az ember. *A JÓ Isten áldása kísérelje jóra való törekvéseteket* – írja Ft. Dr. Jakubinyi György érsek-kormányzó úr, aki hozzánk eljuttatott üzenetében kifejezte örömét és támogatását, és ugyanakkor kérte papjait, hogy segítsék munkánkat. Ezt tette a plébános úr is, aki engedélyezte rendezvényünket, akinek mind ezért köszönetünket fejezzük ki.

„Nem elég útra lelni, az úton menni kell!” – Útra kelésben és úton levésben eddig is sokan támogattak bennünket – az ünnepség szervezésében mindenki lehetősége szerint segített – ez az igazi Szövetség életének alapja, amiért mindenkinek köszönetünket fejezzük ki.

Közel 350 éve élünk itt, e hazában, és ennek a nemzetnek váltunk részévé az idők során, sajátosan örmény jellegünkkel. ősünk sokat segítettek ezt az országot, amely befogadta őket, és lehetőséget adott a gyarapodásra. Ennek elismeréseként értékeljük most Füzes Oszkár nagykövet úr, dr. Zsigmond

Barna Pál főkonzul úr, Szarka Gábor konzul úr jelenlétét, és köszönjük azt a támogatást, amellyel Magyarország Főkonzulátusa rendezvényünk megvalósulásához hozzájárult.

*Nem elég jóra vágyini:
a jót akarni kell!
Es nem elég akarni:
de tenni, tenni kell!
A jószándék kevés!
Több kell: - az értelem!
Mit ér a hívős ész?!
Több kell: - az érzelem!
Am nemcsak holmi érzés,
de seb és szenvedély,
keresni, hogy miért élj,
szeress, szenvedj, remélj!*

Mindent összefoglalni azonban a költőnek sikerül a legjobban – végezetül hadd idézzem továbbra is Váci Mihályt:

*Nem elég - a Világért!
Több kell: - a nemzetért!
Nem elég - a Hazáért!
Több kell most: - népedért!
Nem elég - Igazságért!
- Küzdj azok igazáért,
kiké a szabadság rég,
csak nem látják még,
hogy nem elég!
Még nem elég!*

Dr. Puskás Attila elnök

Erdélyi Magyarörmények Szövetsége

(Elhangzott Gyergyószentmiklóson, 2013. június 16-án, az EMÖSZ bemutatkozásán)

A Szövetségbe az Alapszabályzatban meghatározott jogi keretek és feltételek szerint lehet belépni magán- vagy jogi személyként, amelyet a Füzetek következő számaiban közlünk. Ugyanitt tesszük közzé majd az örmény felméré adatait is. Az EMÖSZ elérhetősége: Postacím: Piata Petőfi Sándor 4, Gheorgheni, RO-535500 (Kulcsár László – tel.: +40-751888806) Str. Campului 3, 540175, Tg. Mures, RO-540175 (Puskás Attila – tel.: +40-742181537) Email: emosz2013@gmail.com Facebook: facebook.com/erdelyimagyarormenyek.szovetsege

Fővárosi Örmény Klub

2013. július 18., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
bejárat a Budapest V., Semmelweis u. 6. szám felől

Műsor

Film Bisztrai Mária színművészlől

(Xantus Gábor és Áron filmje)

Bevezetőt mond: Kabdebó János és dr. Kiss Margit

Közreműködik: Dudits András dudukon

Rendező: Budapest Főv. XIII. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Támogató: Fővárosi Örmény Önkormányzat

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Riti József Attila

Világosító Szent Gergelyt ünnepelték

Tizenhetedik alkalommal szervezte meg szombaton a szamosújvári magyarörmény közösség az örmények és magyarörmények legnagyobb ünnepét, Világosító Szent Gergely napját. Mint minden évben, a rendezvény idén is az örmény népviseletbe öltözött lányok és meghívott egyházi méltóságok felvonulásával kezdődött. Az ünneplő közösséget Jakubinyi György gyulafehérvári római katolikus érsek, a Romániai Örmény Katolikus Ordinariátus apostoli kormányzója tisztelte meg jelenlétével. A rendezvényen továbbá jelen voltak: Varujan Vosganian gazdasági miniszter, a Romániai Örmény Egyesület elnöke, Vákár István, a Kolozs megyei tanács alelnöke, Hamlet Gasparian, bukaresti örmény nagykövet, Sabo Marius, Szamosújvár polgármestere, Năsălean Ioan, alpolgármester, valamint a helyi tanács számos képviselője. A Világosító Szent Gergely-napi búcsúra mintegy 400 vendég érkezett az ország és a világ minden szegletéről.

Az ünnepi szentmisét Szakács Endre, helybéli örmény katolikus plébános celebrálta. A szentbeszédben, amit Drócsa László, kézdikővári örmény származású római katolikus plébános mondott, szó esett Világosító Szent Gergely életéről és az örmény népnek a kereszténység útjára való térése körülményeiről.

A mise végén Jakubinyi György érsek, a Romániai Örmény Katolikus Ordinariátus apostoli kormányzója magyar és román nyelven köszöntötte az egybegyűlteket.

Örmény népviseletbe öltözött lányok és egyházi méltóságok felvonulásával kezdődött az ünnepi szentmise

Ezt követően a résztvevők átvonultak az örmény katolikus plébániára, ahol a szervezők mindenkit örmény ünnepi ételekkel vendégeltek meg, többek között hurutos levest találtak fel a megéhezett vendégeknek.

Az ünnepség ebéd után folytatódott az örmény közösségi házban, ahol Ermone Martaian, örmény származású, jelenleg Budapesten élő képzőművész festményeit, és Kabdebó János, kolozsvári születésű, Budapesten élő fotóművész fényképeit tekinthették meg az érdeklődők, majd örmény táncokkal ismerkedhettek meg.

*

Világosító Szent Gergely az örmények és magyarörmények legnagyobb szentje. Szent Gergely az örményországi Ararát tartományban született 240-ben. Nemesi családból származott, de mivel keresztény dajka nevelte, még gyerekkorában megkeresztelték. Cézáréban pappá szentelték, majd csatlakozott III. Tiridat király kíséretéhez, de mivel megtagadta a pogány istenek tiszteletét, megkínózták, és tizenöt éven át raboskodott. Amikor a király súlyosan megbetegedett, Szent Gergely

meggyógyította. III. Tiridát király há-
lából megkeresztelkedett, és 301-ben ál-
lamvallássá nyilvánította a keresztény-
séget. Az örmény apostol szerepe lett

Drócsa László

Szentbeszéd Szamosújvárott

**Excellenciás és Főtiszteletű apostoli kor-
mányzó úr! Főtiszteletű főesperes urak,
Tisztelt paptestvérek! Kedves ünneplő
testvéreim!**

Minden évben – pünkösd utáni 4. szomba-
ton –, az örmény katolikusok és az örmény
gyökerekkel rendelkezők; szerte a világon
összegyűlnek, hogy imádságban és a leg-
szentebb áldozat bemutatása közben em-
lékezzenek Világosító szent Gergelyre, az
örmény nép nagy szentjére!

Én is – mint a csíktaplocai „hurut her-
ceg” – alias, Száva Lukács nagybirtokos
dédunokája –, és ti is mindannyian; ezért
gyűltünk össze ma itt *Hajakagak*-ban, a
Szamosújvár-i székesegyházban.

Minden igazi keresztény – vagyis Jézus
Krisztust követő – búcsús ünnep, akkor ér-
tékes a lelki előrehaladás szempontjából,
ha nemcsak a szentmisén való részvét-
tel ünneplünk, ha nemcsak egymással ta-
lálkozva fogyasszuk el ünnepi ebédünket,
hanem ha tanulunk is valamit attól, akinek
emléknapját üljük, ha példát veszünk attól,
akire emlékezünk!

Reményeim szerint, mindannyian ismer-
jük Világosító szent Gergely életmü-
vét, mégis elevenítsük fel azt, amiben sze-
rintem mindannyian követhetjük őt napja-
inkban is.

Az örmény közösség keresttségével –
ami a polgári és a katonai vezetők megté-
résével kezdődött –, a nép új önazonossága
születik meg. Ez lett az örmény lét alkotó

az örmények megtérítése. Előnevét on-
nan kapta, hogy ő világosította meg az
Evangéliummal az örmény népet.
(*Szabadság*, 2013. június 17.)

elemé és elválaszthatatlan sajátossága. At-
tól kezdve lehetetlen volt örménységéről be-
szélni anélkül, hogy annak ne lett volna lé-
nyeges része a *Krisztusba vetett hit*.

A történész – *Agathangelusz* – szimbó-
lumokkal teljes elbeszélésben mondja el
részletesen azokat a dolgokat, amelyek a
hagyomány szerint az örmény nép tömeges
megtérését kísérték. Az elbeszélés két hős
gondviselésszerű és drámai találkozásával
kezdődik: az egyik hős a ma ünneplő *Ger-
gely*, a másik az örmény király: *III. Tiridát*.

Először egy összeütközés történt, mert
Gergelytől a király azt követelte, hogy ál-
dozzon *Anahit* istennőnek. Ő ezt megta-
gadta, és elmagyarázta az uralkodónak,
hogy **egyedül Egy** a teremtője az égnek és
a földnek, aki nem más, mint a mi Urunk
Jézus Krisztus Atyja. Kegyetlenül meg-
kínózták, de Gergely – Isten erejével áll-
hatatos maradt. Amikor a király ezt látta,
szűk, mély és sötét kútba dobatta Gergelyt,
amelyben kígyók éltek, s ahonnan senki
nem került ki élve. A Gondviselés azon-
ban egy jámbor özvegy keze által táplálni
kezdte Gergelyt, s így ő hosszú éveken át
sértetlenül élt a kútban.

A történet következő eseménye Rómá-
ban játszódik, ahol Diocletianus császár
megpróbálta elcsábítani *Hripszime* szü-
zet – aki, hogy elkerülje a veszedelmet,
néhány társnőjével elmenekült Rómából,
és Örményországban keresett menedéket.
Szépségére fölfigyelt *Tiridát* király is, s ő

is meg akarta szerezni magának. Amikor
látta, hogy semmire sem megy, *Hripszimét*
társnőivel együtt kegyetlenül megkínóztat-
ta és megölette. Büntetésül e szörnyű tet-
téért, *Tiridát* vaddisznóvá változott és nem
kapta vissza emberi alakját mindaddig,
amíg égi jelnek engedelmessé ki nem
szabadította Gergelyt a kútból, melyben ő
immár 13 éve élt.

Amikor a szent imádságára újra emberré
változott, *Tiridát* megértette, hogy Gergely
Istene az igaz Isten, s elhatározta, hogy
családjával valamint hadse-
regével együtt megtér és az
egész országban hirdetni kez-
di az evangéliumot.

Így történt, hogy az örmé-
nyek megkeresztelkedtek,
és a kereszténység a nem-
zet hivatalos vallása lett.
Gergely pedig, akit közben
Cezareában püspökké szen-
teltek, *Tiridáttal* együtt bejár-
ta az országot, lerombolták a
bálványok kultuszhelyeit és
keresztény templomokat épít-
tettek.¹

Kedves ünneplő testvéreim!

Az örmények megtéréséhez fűződő esemé-
nyek hagyományos elbeszélése alkalmat ad
nekünk, hogy megfontoljuk a következőket:

1. Ki vagy te, Világosító szent Gergely? Szent!

Szent, akit mi tisztelünk, szent, akit mi ün-
neplünk, szent, akire mi emlékezünk! Szen-
tek azok, akik *nem azt teszik, amit lehet, ha-
nem azt, amit kell!* És hogy mit kell tegyen
egy szent, azt a bennük lévő isteni szóból, a
lelkiismeretből olvassák ki.

¹ vö. A romániai katolikus örmények
ordináriátusa – Szamosújvár 2001, 11-15 o.

Világosító szent Gergely is vállalhatta vol-
na a könnyebb, a hitét megtagadó utat. Sza-
badkozhatott volna, akár csak Jeremiás pró-
féta. De lelkiismeretén keresztül meghallot-
ta Isten hozzá intézett szavait: „*Nézd, ajkad-
ra adom szavaimat, ma nemzetek és orszá-
gok fölé állítalak, hogy gyomlálj és rombolj,
pusztíts és szétszórj, építs és ültess.*”²

Tudta, hogy mit kell tennie és azt roppant
nagy lelki- és fizikai erővel, lendülettel vé-
gre is hajtotta. Népe szolgálatában volt kivá-
ló, **népe szolgálatában lett szentté!**

Kik a szentek? Példaképe-
ink! Példaképeink, akikre fel-
nézhetünk, akiknek életét, ma-
gatarását követhetjük. Kü-
lönböznek a színész, labda-
rúgó- illetve énekes sztároktól,
akik életéből nem egyszer
hiányzik a belső tartalom. A
szentek életpéldájukkal segí-
tenek nekünk a hétköznapi
küzdelmekben. Nem egyik pil-
lanatról a másikra lettek szen-
tek, hanem szívós küzdelem
árán, többszöri újrakezdés ré-
vén. Nem voltak büntelenek,
de bűnbánatuk révén megsza-
badultak hibáiktól.

Drócsa László örmény gyö-
kerű plébános
(Fotó: Kabdebó János)

2. Ki vagy te, Világosító szent Gergely? Világosító!

Szent Gergely sajátos jelzője: világosító –
örményül: *luszavoric*s. Ez a jelző megkü-
lönbözteti őt a keresztény világban ünneplő
szentek között.

Világosító: jól kifejezi kettős tevékeny-
ségét népe megtérésének történelmében. A
megvilágosítás ugyanis a keresztény nyelv-
ben hagyományos kifejezés annak jelzésé-
re, hogy a keresttség által a tanítványt, akit
Isten a sötétségből csodálatos világosságá-

² Jer. 1,10.

ra hívott³, elárasztja Krisztusnak, a világ világosságának ragyogása.⁴ A keresztyén: Őbenne találja meg hivatásának és a világba szóló küldetésének lényegi tartalmát.

3. Ki vagy te, Világosító szent Gergely? Akiben a hit hatalmas ereje tükröződik!

Szenvedések és áldozatok árán is megtartotta keresztyén hitét és így a hite megtartotta Őt.

A hit évében vagyunk, amelyet Benedek pápa hirdetett meg. „A hit kapuja” kezdetű apostoli levelében írja, hogy „Újra fel kell fedeznünk a hit útját, hogy egyre világosabban meg tudjuk mutatni a Krisztussal való találkozás örömet és mindig megújuló élet-erejét.”⁵ Ugyanis – ahogy írja – „nem fogadhatjuk el, hogy a só ízét veszítse, sem azt, hogy véka alá rejtjük a világosságot.”⁶

A keresztyénységet ma sajnos a hagyományosan keresztyén országokban is sokan csak szociális, kulturális vagy politikai szempontból tekintik, és legfeljebb szép szokást látnak benne.

Isten szolgája, boldogemlékű Márton Áron püspök úr, 1980. május 15-én kelt utolsó körlevelében írta:

„Szeretett Híveim, mint főpásztorotok elsősorban a hitet akartam megerősíteni lelketekben, és a hithez való ragaszkodást hagyományokat örökségül.

Keresztyén és emberi életünk alapja a hit és ugyanakkor számunkra őseinktől való drága örökség, amelyhez apáink hűségesen ragaszkodtak, és amelyért sok áldozatot vállaltak. A hit tárgya a láthatatlan valóság és ezért mindig nehézséget jelent az embernek. A mai embernek különösképpen, amikor tudomány, kultúra, társadalmi élet egy-

³ 1 Pt 2,9

⁴ Jn 8,12

⁵ Porta fidei, 2

⁶ Porta fidei, 3

aránt elfordult a hittől. Az idősebb nemzedék, amelyik átélte a háború borzalmait és a sok változást, amelyen átment az emberiség élete, megtanulta, hogy **aki Istent elveti**, az könnyen megfélemedezik az emberieségről is, s hogy a világ állandó változásában csak a hit az, ami nem változik, amibe belekapaszkodhatunk.”

Kedves ünnepelő testvéreim!

4. Mi az, amit magunkkal vihetünk a mai ünnepen?

Világosító szent Gergely példáját *szemlélve*, *tartsuk meg*, *mélyítsük el* és minden életkörülmény közepette *éljük meg* keresztyén katolikus hitünket.

Engedjük, hogy a hit hatalmas ereje járjon át bennünket. Engedjük, hisz ez tesz képesé arra, hogy ne hajoljunk meg a világ és a hatalom kísértései előtt, s ellenálljunk a legkeményebb szenvedéseknek és a legcsábítóbb hízelgéseknek is.

Tiridát király sorsában észrevehető az Istentől való eltávolodás következményei: az ember elveszíti méltóságát, alárendelődik és rabja lesz a saját ösztöneinek. Az egész elbeszélésből fontos igazság világlik ki: a hatalomnak nincs abszolút szakralitása, és nem igaz, hogy mindig igaza van abban, amit cselekszik. El kell ismerni a döntések személyes felelősségét: ha a döntések rosszak, akkor is rosszak, ha király hajtja végre azokat.

Az egész emberiség születik újjá, amikor a hit leleplezi a bűnt, a gonosz megtér, s megtalálja Istent és az Ő igazságát.

A bálványoltárok helyén emelt keresztyén épületekben mutatkozik meg a keresztyénység igazi mivolta: *befogadja* azt, ami természete szerint érték az emberiség vallásos érzékében, s ugyanakkor a hit olyan újdonságát adja, mely nem tűr kompromisszumokat.

Így amikor Isten szent népét építjük, hozzájárulunk egy új civilizáció kialakulásához is, melyben magasabb szinten élnek tovább az ember legigazibb értékei.

Kedves testvérem!

Arra az aggodalmadra, hogy oly nehéz a hit útján járni, hogy oly nehéz a hit szerint élni – engedd meg, hogy egy párbeszédet idézzek, amely a Vatikánban: Ferenc pápa és egy diák között zajlott, 2013. június 7-én a VI. Pál teremben.

„Szentatyá! Francesco Bassani vagyok a XIII. Leó intézetből... keresem a hitet! Igen, hinni akarok, mert nehézségeim vannak. Néha kételyeim támadnak, de ez szerintem normális az én koromban... Néhány szót szeretnék hallani arról, ami megtart engem ebben a növekedésben és arra kérlek, néhány szóval adj nekem némi útbaigazítást, ami megtart engem és a többi gyereket is!”

„Az úton járás – a hitben is – egyfajta művészet – kezdi válaszát Ferenc pápa. Ha mindig sietve haladunk, elfáradunk, és nem érünk a célba. De ha megállunk, és nem megyünk tovább, akkor sem jutunk a célig. Az úton-járási művészet azt jelenti, hogy a horizontra, a látóhatárra tekintünk, és arra gon-

Száz. Ávéd Rózsa

Világosító Szent Gergely búcsús emlékezete Erdélyben – 2013-ban

Az emigrációra kényszerülő örmények egyes csoportjai már a kora középkortól kezdődően Európa, Ázsia, Afrika különböző országaiba ortodox, katolikus és protestáns régiókba telepedtek, és a többségekkel természetes kapcsolatfelvételt alakítottak ki.

Azonban, az örmény tudattal párosuló szentiszteletük megtartása mellett a Habs-

dolunk, hová is akarunk eljutni, vállalva az út összes fáradtságát.

Az út pedig sokszor nehéz, nem könnyű. Én azonban hűséges akarok maradni ehhez az úthoz, ami nem könnyű, érted? Mert van sötétség, jönnek sötét napok, az eltévelyedés napjai, sőt az elesések napjai! Elesik valaki, elesik... De gondolatok csak mindig erre: Ne féljete az eleséstől! Az úton-járási művészetben nem az a fontos, hogy nem esünk el, hanem hogy nem maradunk a földön. Kelj fel azonnal, és menj tovább!... Ez szép, ez egy mindennapi munka, az utat járni emberien, emberséggel... Egyedül járni, az egy ronda dolog, ronda és unalmas! Ellenben közösségekben, barátokkal, akik szeretik és segítik egymást, segítik egymást abban, hogy tényleg célba érkezzenek oda, ahová el akartak jutni, az más!... Ne félj menni!”

Kedves ünnepelő testvéreim!

Ne féljünk hát a hit útján járni, ne féljünk, hisz a hit az nem ízét veszített só, hanem mindenki számára világosság, amely jelzi az utat, hogy egymást bátorítva és segítve szentekké válhassunk. Ehhez kérjük Világosító szent Gergely közbenjárását. Ámen. (*Szamosújvár, 2013. június 15.*)

burg-házhoz való hűségük jeleként Erdélyben a „barokk szentek” tiszteletét is elfogadják. Valójában kompromisszumot kötöttek, mivel úgy vélték, hogy a sajátos örmény kultúra megőrzése csak a katolikus értékek integrálásával válik lehetővé. Az örmény szentkultuszban erőteljesen jelenlevő Világosító Szent Gergely tisztelet Er-

délyben a XVIII. századig az évenként három alkalommal előforduló ünnep megtartásával és azt megelőző tíz napos böjttel, a XIX. század vége–XX. század elejére már a pünkösöd utáni negyedik szombati ünnepséggel nyilvánították ki.

Világosítójuk emlékezete soha nem hanyatlott, él, sőt megelevenedett a szívekben, aminek jó példáját látjuk a szamosújvári Szt. Gergely búcsú és Gyergyószentmiklóson a Szt. Gergely tiszteletére celebrált mise megtartásával.

Szent Gergely búcsú Szamosújváron

Az évente sorra kerülő búcsún, amelyet 2013. június 15-én tartottak a főtemplomban. A magas rangú egyházi méltóságok mellett az Erdélyből elszármazott örmények mellett, akik lelki otthonuknak tekintik a főtemplomot, jelen voltak a Kárpátokon túli románajkúvá vált örmény szervezetek képviselői is. A szentmisén jelen voltak a MÖMKE tagjai és azok családtagjai is.

Az általuk megvalósuló képviselet azért is fontos volt, mivel a MÖMKE által szervezett Szongott Kristóf emléknapon (március) az egyesület elhatározta, hogy az első magyar armenológus sírjánál, a

Megtelt a székesegyház (Fotó: Kabdebó János)

A szentmise papjai (Fotó: Kabdebó János)

szamosújvári Főtemplom kriptájában, elhelyezzük az emlékezés és tisztelet koszorúját. Ez az emlékezet szervesen illeszkedik a MÖMKE éves tevékenységébe, ui. ősszel, az Egyesület magalakulásának 5-ik évfordulója alkalmából szervezett rendezvénysorozat keretében ellátogatunk születésének helyére, Marosbogátra is.

Elképzelésünk a búcsúszerzők segítségével valóra vált, amiért köszönet illeti őket ezúton is.

Szentmise, Világosító Szent Gergely emlékére: Gyergyószentmiklós

Világosító Szent Gergely tiszteletére Szilágyi Lőrinc örmény–katolikus plébános celebrált ünnepi szentmisét június 16-án, majd a Szt. Korona másolat örmény vonatkozásainak bemutatására került sor. A rendezvény keretében mutatták be az alapítók az Erdély Magyarörmények Szövetségét (EMÖSZ) a Közösségi házban. Ennek kapcsán tisztelte meg jelenlétével a rendezvénysorozatot Füzes Oszkár Magyarország bukaresti nagykövete, dr. Zsigmond Barna Pál, Magyarország Csíkszeredai főkonzulja és Szarka Gábor konzul, valamint Borboly Csaba, Hargita Megye Tanácsának elnöke, dr. Issekutz Sarol-

ta az EÖGYKE elnöke, valamint számos erdélyi magyarörmény. De lélekben jelen volt Hamlet Kasparian örmény nagykövet, Kelemen Hunor RMDSZ szövetségi elnök, Izsák Balázs SZNT elnök, akik üdvözlőiket és támogatásukat fejezték ki az EMÖSZ tevékenységéhez.

Az ünnepség művészeti csúcspontja volt a Szent Korona lovagrend, Szent Gellért Lovagrend, Szent György lovag-

rend gyergyói priorátusa képviselői kíséretében érkező Szent Korona másolat bemutatása. A koronatorénet ismertetésben Bíró Ernő lovag, a Szent Korona lovagrend tagja részletezte a történelmi ereklye (feltételezhető) örmény vonatkozásait is. Átala a templomot megtöltő gyergyói és más vidékekről érkező hívek meghatottan élték át a magyar–örmény múlt közös, szép pillanatait.

A szamosújvári búcsún

Szamosújvár az erdélyi örmények legfontosabb központja, az örmény katolikus püspökség székhelye. A város főterén áll az örmény katolikus székesegyház, amelynek egyik kincse egy Rubensnek (1577-1640) tulajdonított festmény. A szamosújvári örmények legrégebbi, ma is álló kőtemploma az 1723-ban épült Salamon templom (Boldogasszony templom). A városban idén 2013. június 15-én tartották a Világosító Szent Gergely-napi egyházi búcsút. Ezen a hagyományos egyházi ünnepen a magyarörmények és örmények legnagyobb szentjére emlékeztek a hívek és mindazok, akik ebből az alkalomból ellátogattak az erdélyi városba.

A búcsú napján 11 órakor az Örmény Katolikus Székesegyházban tartott nagymisét Szakács Endre örmény vikárius és Jakubinyi György gyulafehérvári érsek celebrálta magyar nyelven. Az ünnepen részt vett Varujan Vosganian, a romániai örmények szövetségének elnöke, gazdasági miniszter, valamint Hamlet Kasparian bukaresti örmény nagykövet is. Budapestről dr. Issekutz Sarolta az EÖGYKE és a Fővárosi Örmény Önkormányzat elnöke, Szongoth Gábor EÖGYKE elnökhelyettes, és több örmény képviselő volt jelen. Csoportok érkeztek Gyergyószentmiklós, Csíkszereda, Erzsébetváros (Dumbraveni), Kolozsvár, Marosvásárhely, Székelyudvarhely, Torda, Bakó, Bukarest, Constanta, és Jasi városából. A szentmise végén Szakács Endre vikárius Martaian Ermone Zabel és Kabdebó János kiállítására hívta meg a templomban jelenlévőket.

Jakubinyi György érsek (Fotó: Kabdebó János)

Ebéd után népes csoportok sétáltak át a kiállítások helyszínére, ahol *Esztégár János*, a szamosújváriak örmény elnöke és *Lénárd Éva* tanár nyitotta meg *Martaian Ermone Zabel* ikon-, valamint *Kabdebó*

Látogatók *Kabdebó János* fotókiállításán
(Fotó *Kabdebó János*)

János fotó-kiállítását. A megnyitón a vendéglátók örmény táncokkal is kedveskedtek a megjelenteknek. A kiállított képeket, fotókat és ikonokat neves előjárók mellett sokan tekintették meg. A szamosújvári helyi tévé pedig riportot készített *Martaian Ermone Zabelle* és *Kabdebó Jánossal*.

A kiállítások megnyitójával egy időben, 16 órától a TÉKA-ban könyvbemutató zajlott.

Egy nagyon szép, jó hangulatú, igazi nagycsaládos Világosító Szent Gergely ünnepeken vehettünk részt, ahol úgy érezhettük, még a Nap is mosolygott a résztvevőkre.

Kabdebó János

Budapest Főváros XIII. Kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat elnöke

Lukács Éva

Krónikás a krónikásról

Kiss Ferenc történész *Kádár József, Dés városának és a Szamosok vidékének krónikása* című kötetét ismerhették meg az érdeklődők múlt héten a dési Magyar Házban. Kovrig Annamária a Kádár József Kultúregyesület nevében köszöntötte a szerzőt, ugyanakkor néhai Balogh Zoltán mérnök, tanár nevét említette, akinek szívügye és óhaja szerint történt az egyesület névadása. Márton Kalapáti Jolán tanárnő a nagyszámú résztvevő látván elismeréssel nyugtázta a désiek érdeklődését városuk személyiségei iránt, kiemelve a helytörténeti munkák fontosságát.

Ezután Kiss Ferenc ismertette többéves kutatómunká-

ja eredményét, a mostani kötetet, amelyvel tisztelegni kívánt Dés 800 éves okiratos említése előtt. Argumentum címmel indítja tanulmánykötetét, megindokolva a témaválasztást: „Kádár József a hazai településtörténet, demográfia és nép-

rajz adatszerű feldolgozásával, tényrögzítő módszerével egy tárgyilagosabb történetírást járta, szakképzettsége, sokoldalúsága hozzásegítették időtálló műveinek megírásához. Életfelfogása, tudományos felkészültsége feljogosít arra, hogy munkásságát kellő módon értékeljük és időszerűvé tegyük, mert a Szamosok vidéke népi és művi kultúrája napjainkban már elképzelhetetlen annak a

hatalmas adathalmaznak a tanulmányozása nélkül, amelynek feltárásán, feldolgozásán és tudományos rendszerezésén Kádár József egy életen át fáradozott.”

Kádár József 1850. január 28-án született Várfalván, unitárius szülők gyermekeként. Tordai és kolozsvári diákévei, majd budapesti felsőfokú tanulmányai után ke-

rült Désre, ahol magyar irodalom és történelem szakos tanárként tevékenykedett. Tízéves kutatómunkájának eredményeként született meg *Szolnok-Doboka vármegye monographiája* című, közel négyezer oldalas, hétkötetes műve, amelyet saját költségén jelentetett meg 1901 és 1905 között. (*Szabadság Kult-Túra*, 2013. június 12.)

Kiss Ferenc

Kádár József, Dés városának és a Szamosok vidékének krónikása

Kádár József a hazai településtörténet avatott kutatója volt, aki adatszerű felfogásával és tényrögzítő módszerével egy tárgyilagosabb történetírást járta. Sokoldalúsága, szakképzettsége és egyéniségének töretlen ereje hozzásegítették időtálló műveinek megalkotásához.

Kádár József az Aranyos-vidéki Várfalván született, Tordán, Kolozsváron és Budapesten végezte tanulmányait, majd Désen, Szamosújváron és ismét Désen volt tanár és iskolaigazgató. Egyéniségének legfőbb vonása a nyitottság és sokoldalúság volt. Személyében kiváló közéleti munkást tisztelhetünk, aki ott, ahol tudásával és tehetségével segíthetett, teljes odaadással lépett fel. Dés és Szamosújvár városainak több társadalmi és művelődési vállalkozásának volt kezdeményezője és önzetlen pártfogója. Mindezek mellett személyében kiváló történetírót tisztelhetünk, aki tudományos munkásságának eredményeit 1878-cal kezdődőleg adta közre kora neves folyóiratainak hasábjain és különálló kötetek formájában. Megírta a dési ref. egyházközség és a város, Belső-Szolnok és Doboka megye 1848-49 évi, a megye népoktatásügyének, Szamosújvár szab. királyi város és Szék nagyközség történetét. Életének fő műve *Szolnok-*

Dobokavármegye monographiája, melyet dr. Réthy László, Tagányi Károly és Pokoly József hozzájárulásával hét hatalmas kötetben adott ki Désen 1900 és 1905 között. Munkájában az akkori vármegye 406 településének történetét adja elő mindenki számára közérthető formában. Monográfiája értékes felvilágosításokat nyújt a közép- és újkori erdélyi falu kialakulásának, szerkezetének, jogállásának és műveltségének megismeréséhez. A földrajzi-természeti és más anyagi tényezőktől függően kialakuló településeket a közösségi lét olyan formáinak tekintette, mely a történelmi események sodrásában ennek jogi, személyi birtok és családi viszonyaira is kihatottak. A vármegye településeinek bemutatásában a történelmi rész a leg részletesebb, melynek tanulmányozása során azóta eltűnt okmányok szövege, megsemmisült műemlékek ábrázolása és szertefoszlott szájhagyományok felelevenítése lepik meg az érdeklődő olvasót. Mind-

ezeket Kádár József faluról falura járva és a levéltárak félhomályából hozta napvilágra. Ezért is nevezik őt a Szamosok vidékének Orbán Balázsának. Adatgyűjtéseinek jelentőségével maga Kádár is tisztában volt, amikor azt írta, hogy „lesz idő, mikor e munka becses lesz..., mikor Lexikonja lesz sok kutatónak és szakembernek.”

A nagy megyei monográfia megírása óta eltelt évszázad alatt újabb adatok sokasága került a tudományos érdeklődés homlokterébe, anélkül hogy ezek a monumentális munka alapjait érintették volna. Napjainkban is érvényes igazságként fogadhatjuk el Szabó T. Attila megállapítását, mely szerint Kádár monográfiája „terjedelmére és adatainak bőségére nézve is a magyar vármegyékről írt hasonló jelle-

gű művek közül a legjelentősebb, legtisztéletreméltóbb teljesítmény.”

A Szamosok egybeáramlása vidékén fellelhető tárgyi és szellemi értékek megteremtéséhez, amint arra Kádár rámutat, az itt együttélő népek sajátos egyéniségükkel járultak hozzá, tették azokat változatossá, mintegy állandóan megújuló válasszként az egyetemes és sokszínű népi kultúra megannyi kihívására.

(Szerk. megjegyzés: 2013. június 15-én az ünnepi szentmise és szeretetvendégség után, 16 órakor a szamosújvári TÉKA Közművelődési Alapítvány konferenciatermében elhangzott nagysikerű könyvbemutató előadás szerkesztett változata. A könyv az EÖGYKE székhelyén megvásárolható.)

Világosító Szent Gergely ünnep Zuglóban

A Zuglói, XIII., XV., és XVII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzatok 2013. június 9-én vasárnap 16 órakor a Lipták villában Világosító Szent Gergely tiszteletére tartott közös ünnepi megemlékezésén Zsigmond Benedek (jobb oldali kép) méltatta világosító Világosító Szent Gergely életútját. Közreműködött a Hangist Együttes

Székely András Bertalan

Egy melodráma margójára

Bevezető a Várady Mária és Szilasi Alex által előadott „Ének Rilke Kristóf zászlótarló szerelméről, haláláról” c. opera – zongorára és egy színészre – magyarországi ősbemutatójához. Elhangzott az MTA budavári Zenetudományi Intézetében, 2013. május 29-én.

Hölgyeim és Uraim!

Sok nemzetet érintő, hazánkban lezajlott világtörténelmi jelentőségű eseménynek a szintén európai ágbogakkal rendelkező irodalmi, zenei leképezéséről kellene néhány percben Önökhöz szólnom. E többé-kevésbé lehetetlen feladat súlyát éreztem néhány hete, amikor Várady Mária művésznő felkért a feladatra, mégis az iránta, valamint Szőke István rendező és nem utolsó sorban Szilasi Alex zongoraművész iránti tiszteletből igent mondtam.

Hol is kezdjem? Ezelőtt csaknem három évtizeddel, 1984-ben, mint egy nemzetközi kutatócsoport tagja, jártam először Szentgotthárdon, ahol azonnal megragadta a figyelmemet a templom mennyezetén Dorfmeister István freskója a szentgotthárdi csatáról. Azután hetekig művelődésszociológusi terepmunkát végezve a rábavidéki szlovén falvakban, a nép ajkán, epikus emlékezetében, de a szakirodalomban is találkozhattam az ütközettel összefüggő legendákkal, mondákkal, hivatkozásokkal. Utóbb sokszor visszatérve, lehetetlen volt nem észrevennem a mai határ osztrák oldalán, a Schlösselbergen azt a tizenöt méter magas kőkeresztet, amely ugyanennek az emlékére épült. Trianon fintora, hogy a csatát bár az egész világ szentgotthárdiként jegyzi, a szomszédaink nagyfalvai/mogersdorfi eseményként szintén a magukénak tekintik...

Egyszóval: 1664-ben a Habsburgok szervezte európai haderő nagyjelentőségi győzelmet aratott a török seregek fölött. Akkoriban, a kontinensen dúló török háborúk fő

Szilasi Alex zongoraművész, Várady Mária színművész és Szőke István rendező

hadszíntere a három részre szakított Magyarország volt. Mohács (1526) és Mezőkeresztes (1596) után első ízben sikertől vereséget mérni az oszmán hadakra, ami végül is a későbbi teljes visszaszorításuk első állomásává vált.

Az európai seregek élén Raimondo Montecuccoli állt, a hadvezér mellett a francia de Coligny és a rajnai főparancsnok, von Hohenlohe szerepe magaslik ki, de velük egy sorban említhető Johann von Sporck tábornoké, a magyar Csányi Bernát várúr, Eszterházy Pál, későbbi nádor, Nádasdy Ferenc országbíró vagy V. (Lotaringiai) Károly her-

ceg neve. A keresztény oldalon a császári csapatok mellett francia, szász, sváb, bajor, brandenburgi, cseh, horvát, piemonti olasz, spanyol, németalföldi, magyar és szlovén tiszteket, lovasokat, tüzékeket, gyalogosokat találunk. Velük szemben sorakozott fel a *Köprülü Ahmed* nagyvezír, Izmail budai pasa – a szultán sógora – és mások irányította oszmán had, amelyben a birodalom jellegéből adódóan nemcsak törökök, hanem tatárok, szerbek, szkípetárok – vagyis albánok –, bosnyákok, bolgárok, románok – közöttük a moldvai/havasalföldi fejedelemség –, perzsák, sőt renegát magyar hajdúk is szolgáltak. Az ütközet a mai magyarországi szlovén lakta települések (Szentgottárd, Rábatótfalu, Felső- és Alsószőlők, Szakonyfalu, Apátistvánfalva, Permise, Kétyölgy), valamint az említett Nagyalva térségében zajlott.

A fentiekért azért éreztem fontosnak kiemelni, hogy a csata európai jelentőségére hívjam fel a figyelmüket. További hadtörténeti fejtegetések helyett már csak annyit, hogy dacára a diadalnak, Bécs – birodalmi megmondolásokból –, rövidesen megkötötte a vasvári békét, amelynek értelmében török kézen maradhattak az addig meghódított területek. Az udvar cserbenhagyta ezzel a magyar királyságát, elmulasztva annak felszabadítását, odadobva ez által Sztambulnak a Velencei Köztársaságot is. Nemcsak hazánkon söpört végig óriási tiltakozási hullám, hanem visszatetszést váltott ki számos német rendben, a franciák pedig egyeseken szégyenteljesnek minősítették. Mivel előbb az eszéki híd, majd Zrínyiújvár is áldozatul esett az osztrák érdekeknek, *Zrínyi Miklós* Habsburg-ellenes szervezkedésbe fogott, ami után röviddel a Csáktornya melletti kursaneczi erdőben, rejtélyes körülmények között halálra sebezte egy vadkan. Nemsokára a testvére, Péter és más

főurak vezette Wesselényi-féle összeesküvést is leleplezte a császári titkosrendőrség, hogy azután kemény megtorló intézkedéseket foganatosíthasson.

A történelmi háttér megvilágítása után ugorjunk nagyot az időben. 1875-1926 között élt egy nagyszerű osztrák költő, *Rainer Maria Rilke*. Mivel édesanyja régi prágai patríciuscsalád, édesapja pedig karintiai katonatiszt sarja volt, eleve a német és a cseh nyelven szocializálódott, ehhez jött még a francia-, majd orosznyelv-elsajátítása. Az európai látóköre segítette hozzá, hogy megújítsa kora líráját és a prózáját, nagyfokú műveltséget szerezzen az esztétika, a filozófia, a képzőművészet terén, saját művekkel gazdagítva azokat. Járt Tolsztojnál Oroszországban, Rodin személyi titkáraként élt Párizsban, hosszabb ideig Bécsben és Grácban, azután Svájcban, Bajorországban, az osztrák mellett felvéve a csehszlovák állampolgárságot is. Bejárva a földrészt, többek között a budapesti Zeneakadémián is tartott sikeres előadást a költészetről.

Nos, ez a nagyszerű ember családi hagyományul kapta, hogy az egyik ősök, bizonyos *Christoph Rilke von Langenau*, Montecuccoli armádiájában, mint zsoldos, részt vett a szentgotthárdi csatában. A fiatal kornét (a szó eredetileg kürtöst, de később zászlótartót, zászlóst jelentett a katonai rangok között) személye a gyermekkorától izgatta Rilket, ezért nem véletlen, hogy idővel meghihlette, s talán a legszebb művét is róla írta. Az „*Ének Rilke Kristóf kornét szerelméről és haláláról*” című alkotás műfaját *Hegedűs Géza* professzor ritmikus, olykor verse forduló költői elbeszélésnek nevezi. Rilke eme 1896-ban, egy éjszaka alatt írott líraian dallamos kispróza-románcát csak hét év múlva tette közzé, akkor viszont valóságos bestseller-sikert aratott vele. Végigolvasva a szöveget, jómagam is meg-

erősíthetem, hogy a lelket magával ragadó, nyelvében, életérzésében ma is korszerű műalkotás!

Az opust 1914-ben egy másik kiválóság, bizonyos *Casimir von Pászthory* megzenésítette. Mivel gyakorlatilag teljesen ismeretlen hazánkban, szükségét érzem néhány mondattal ráirányítani a figyelmüket. A német források *magyar zeneszerzőként* tartják számon, így e vonatkozást nyomatókosítani szeretném. 1886-ban Budapesten született, a Királyi Kúrián vezető kormánytisztviselő édesapja és a hannoveri német eredetű, Liszt-tanítvány, zongoraművész édesanyja gyermekeként. Családi okokból a középiskoláit Nürnbergben, a jogi, majd zeneakadémiai tanulmányait Bécsben végezte. Bejárván Európát, majd Kis-Ázsiát, a bécsi konzervatórium cselótanára lett. 1953-ban egyetemi tanári címet kapott. Operáit, baletteit, melodramáit, zenekari, kamarazenei, zongora- és dalműveit Grácban, Salzburgban, Bazelben, Weimarban, Karlsruheban és más jeles zenei helyszíneken mutatták be, illetve adták ki. A szakirodalom a muzsikáját stilsztikailag a wagneri–straussi tradíciókban gyökerezőként jellemzi.

A Rilke-szöveg megzenésítésének partitúrája francia nyelven nagyon sok kiadást megért. Az internet szerint melodráma, a meghívó szerint opera műfajú darab kottája kalandos úton jutott el nemrégiben Magyarországra. Szilasi Alex nagyon átgondolt alkotásnak tartja, amelyben a zene és a próza többnyire egymást követően csendül fel. Ahogy Várady Mária fogalmazott, „minden érzelmi és értelmi vonulat saját zenei motívummal jelenik meg, amelyek vissza-visszatérnek”. A mű tehát recitativóból és kíséretből áll.

A mai est egyben **hazai ősbemutató**, így zenetörténeti jelentőségű pillanat is egyben!

A létrehozói *Várady Mária*, a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház korábbi művésznője, a Chopin-művek méltán világhírű előadóművésze, a számos európai egyetemen oktató *Szilasi Alex* és *Szöke István*, aki a Biharnak a II. bécsi döntés után visszacsatolt felén született, ma pedig a fővárosban többek között Nyíró-darabot rendez. Alkotótársaik a kiváló jelmeztervező, *Fekete Mária*, a rendező állandó munkatársa, valamint az érzékeny, forrásként felzobogó, gyönyörű nyelven műfordító *Petra-Szabó Gizella*.

Végezetül engedjék meg, hogy néhány összefűzött gondolatot idézzek *Friedrich Nietzsche*-nek A tragédia születése c. könyvecskéjéből: „a zene... a dolgok még alakot nem öltött sűrűjét, magvát, vagyis a dolgok szívét adja vissza... a recitativót úgy kell meghatározunk, hogy az az epikus és a lírai előadásmód egyvelege, mégpedig korántsem valamilyen összetartó, szilárd ötvözet, amely ilyen különlemű dolgokból elő sem állítható, hanem csupán külsőlegesen összeillesztett mozaikszerű képződmény, amilyenre példát sem a természetben, sem pedig tapasztalataink területén nem találunk... A recitativóval újra felfedezni vélték az eredeti ember beszédmódját; az operával pedig a hazáját ennek az idillien, avagy heroikusan jó lénynek, akinek valamennyi tettét egyúttal a természetes művészsztón vezérli, aki minden közlendőjéhez énekel is egyet, hogy azután, akár a legcsekélyebb érzelmi mozdulata, izgalma, megindulása alkalmával, tüstént teljesen kiereszse a hangját.”¹

Kezdődjék tehát a játék!

¹ Nietzsche, Friedrich: A tragédia születése. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1986. 134., 155-156. pp.

Kali Kinga

Örmény-török valóságmátrix

Az *isztambuli fattyú* éppen annyira kritikája a modern török társadalomnak, mint amennyire az egyes (török) ember ügyében intézett védőbeszéd. Elif Şafak regénye két alig tizenkilenc éves kamaszlány, az (amerikai) örmény Armanoush és a török Asia barátságának nem kevésbé bonyolult története – az író eme szövevényes historia ürügyén olyan témába enged bepillantást, mely törvény általi tabunak számít ma Törökországban: az 1915-ös örmény genocídiumot és annak következményeit fessegeti a két etnikum életében, a két népcsoport történetének kontinuitásában. A regény mégsem nevezhető történelminek, mi több, a történelemnek mondhatni csupán az árnyéka vetül a műre – az viszont alaposan; de erre hadd térjünk vissza később. A regényben minden a genocídium tagadása köré rendeződik: az író az általános török szemszögből látta, *anélkül*, hogy ő maga a népi tagadása mellett foglalna állást. Sőt. Mindezt úgy, hogy nem megy bele túlságosan mélyen abba, mi is történt az Oszmán Birodalomban az első világháború leple alatt, közvetlen előzményeként a modern török állam megalakulásának. Nem törekszik a történet bármiféle tisztázására sem, sokkal inkább közismert történelmi realitásként kezeli a népi tagadást – egyszerűen kimondja, és ez által *török valóság* teszi: genocídium történt.

Şafak ezzel mintegy azonnal felzárkózik a török nép örök ellenségeinek sorába, az úgymond hazaárulók közé, a török állam hírhedt 301-es törvényét megsértve, mely megtiltja az 1915-ben történtek örmény genocídiumként való emlegetését – amint a regény török nyelvű változata, a *Baba ve*

Piç ('Az apa és a fattyú') 2006-ban megjelenik Iztambulban, a fiatal írónőt szinte azonnal perbe fogják és börtönbüntetésre ítélik a török nemzeti érzések megsértésének vádjával. És ez által nyilvánvalóan felzárkózik egy szűkebb szakmai listára is, mindazok mellé, akiket a török állam ugyanígy megtámadott a műveikben leírtáért, a Nobel-díjas török író, Orhan Pamuk, a török-örmény Fetiyeh Çetin, valamint a kurd Mehmet Gülner mellé (de említést kell tennünk ebben a sorban a néhai isztambuli örmény újságíróról is, a nézetei miatt nyílt utcán likvidált Hrant Dinkről – még akkor is, ha mindez kissé talán elaláthatja az értelmezést). Meghurcoltatásával egyidejűleg (és nyilvánvalóan nem mindentől függetlenül) könyve azonnal bestseller lesz Törökországban – a vádat később ejtik.

Şafak úgy kezeli tehát a tényeket, mint ha mindenki tisztában lenne, miről van szó – azt vizsgálja alaposabban, milyen életek lehetségesek a genocídium utáni valóságban, mi van (mi lehet) közel száz évre a szörnyűséget követően az örmény, illetve a török oldalon. Márpedig ha csupán a magyar olvasóközönséget is tekintjük, rögtön kijelenthetjük, dehogyis tudja mindenki, miről van szó. Mivel Magyarországon nem túlhangoztatott a törökországi örmények körében véghezvitt kivégzéssorozat és nyílt mérsárlás (és a török lakosságnak az örmény kisebbséget célzó fosztogatása, és a birodalmi szinten, szisztematikusan felépített deportálások a szíriai sivatagba, és mindaz, amit az örmények *Metz Jegerhnek*, azaz Nagy Szerencsétlenségnek hívnak), ezért szükséges itt erről is szólni néhány szót. Magyar nyelven nem

sok könyv jelent meg ebben a témában: Magyarország politikusan szólva általában is törökbarátnak nevezhető – és itt nem csupán arról a barátságról van szó, amit a török hódoltság századai „áraktak”. Talán inkább az Osztrák-Magyar Monarchia és Törökország első világháborús szövetségének bizonyos értelemben vett öröksége, akár bevallottan, akár nem – Magyarország feltehetőleg ezért sem (meg gyaníthatóan egyéb jól megfontolt gazdasági okokból sem) csatlakozott a nagyobb államok mellé (szám szerint 22, nem meglepő módon jobbára az egykori antant hatalmak országai közül kikerült) az örmény genocídium hivatalos, állami szinten való elismerésében – magyarán nem foglalt állást sem pro, sem kontra az első világháború leple alatt véghezvitt örmény népi tagadás ügyében. (Itt zárójelben és kissé malíciózusan megjegyzem, emiatt sem volt nehéz Örményországnak megszakítania a diplomáciai kapcsolatot Magyarországgal 2012. augusztus 31-én, az azeri baltás gyilkos kiadatása után, eladdig, hogy akadémiáik is „szakítottak” – a kapcsolat amúgy sem volt erős.) A mai magyar kulturális valóság is szinte kiiktatta a történelem eme fejezetét a hozzáférhetőségi palettáról, mintha egyáltalán nem is létezne – azaz mégsem egészen, hiszen Franz Werfel regénye, *A Musza Dagh negyven napja* mégiscsak megjelent magyarul is, itt is anno (többek közt az Európa Könyvkiadónál, 1957-ben és 1973-ben, de a Forum Lap- És Könyvkiadó Vállalat égisze alatt is, 1965-ben), és nem csak a romániai magyar nyelvű Kriterion Könyvkiadónál (1978). Azonban más genocídium-regény, illetve genocídiumot akár érintőlegesen feldolgozó irodalmi mű nemigen – a szintén az örmény népi tagadásról szóló olasz regény, az örmény származású olasz író, Antonia Arslan *Pacsirtavára*

a szintén erdélyi, marosvásárhelyi Mentor Kiadónál látott recenzen napvilágot, 2008-ban, Király Kinga Júlia fordításában – miután én magam hívtam fel nyomatékosan a kiadóvezető figyelmét a műre. Ebből talán elhamarkodottan az a következtetés vonható le, hogy Magyarországon (otrombán szólva) nincsen „piaca” az örmény népi tagadásnak, a könyvkiadás nem lát a témában eladhatóságot – és láthatólag az örmény lobbis sem nagyon igyekszik ezen a téren eredményeket felmutatni, mivel eddig alig egy-két kötet jelent meg csupán örmény kisebbségi önkormányzati pénzekből kiadva. Ezek közül fontos megemlíteni az örmény népi tagadás egyfajta képes krónikáját, *Nikolaj Hovhanniszjannak Az Örmény Genocídium* című munkáját (kiadja az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Erdélyi Örmény Múzeum sorozat, 10. kötet Budapest, 2007), mely leginkább archív korabeli fotográfiák kíséretében olvasható történelmi tanulmányként azonosítható; valamint a *Tanulmányok az örmény népi tagadás témaköréből* című többnyelvű tanulmánykötetet (örmény, angol, francia, német, magyar), Krajcsir Piroška és Dzsotján Gagik szerkesztésében (kiadja az Ararát Kulturális Egyesület, Dorog, 2008), mely armenológusok és történészek írásait tartalmazza Örményországtól Franciaországig, és szintén igen hasznos részeredményekkel szolgál a témában kutatók számára. Az önkormányzatiság körében (és támogatásával) azonban két másik, szépirodalmi célzatú munka fordítását is jegyzik: a dorogi örmény önkormányzat szorgalmazásával és támogatásában (valamint több örmény önkormányzat, illetve kulturális egyesület rész támogatásával) szintén eléggé recenzen kiadott *Hracjsja Kocsar* művekről van szó, *Az Eufrátesz hídján* című elbeszélés-gyűj-

teményről (Kornétás Kiadó, Budapest, 2011), valamint az író *Nahapet* című regényéről (Kornétás Kiadó, Budapest, 2008). Mindkét kötet kétnyelvű kiadásként, magyarul-örményül látta meg a (magyar) napvilágot, s mindkettőt Krajcsir Piroška armenológus fordította. Az előbbi kötetben elbeszélte történetek mindegyike feszegeti a kérdést, hogyan lehetséges a vétekesekek által el nem ismert népirtás terhével élnie egy nemzetnek, hogyan lehetségesek olyan emberi életek, amelyekben nem ismerős testközlelől, személyes tapasztalatként a nagyapa, nagyanya fogalma például: mivel megszakadt a kontinuitás, a népirtást túlélők leginkább árván maradt kisgyerekek voltak, akiket kimentettek valamiképpen, és akik távoli helyeken kezdtek új életet; miféle mindennapok lehetségesek olyan körülmények között, hogy a szülőföld, az otthon fogalma erőszakosan megváltoztatott. A kötet címadó elbeszélése például, amint azt már a címből is sejteni lehet immár, egy deportálási menet során elszüneteltettek meséli el, kínzó realizmussal és artisztikusan, rendez katarzissal – akár csak az előzőekben említett Arslan-családrégény, melynek névuma a Franz Werfel műhöz képest (azon felül, hogy családrégényként nyilvánvalóan közelebb enged magához a téma az íróját, és az érintettség súlyos nyomot hagy a műben), hogy ugyancsak kegyetlen aprólékossággal tárja olvasói elé az ember vadászat véres valóságát: a kivégzéseket, melyben családtagjai zömmel elvesztek, a deportálást, melyet bizonyos családtagjai szerencsésen vagy még inkább csodával határos módon túléltek. Az utóbbi kötet, a felemlített Kocsar regény pedig arról ad számot szépirodalmi formában, hogyan talál egymásra két ember, kiknek teljes családját kiirtották, és hogyan próbálnak sete-

sután új életet kezdeni: arról, milyen élet lehetséges a pusztítást túlélők számára.

Így többszörösen is örömdetes az Európa Kiadó választása, amellyel ezt az érrefelé kevésbé felfedett valóságszeletet tárja a remélhetőleg érdeklődő magyar olvasó elé, és 2009-ben megjelenteti *Az isztambuli fattyút* – s habár pár éve megjelent már a könyv, ugyanolyan, ha ugyan éppen nem több, társadalmi aktualitással bír a regényt elolvasni, netán újraolvasni és levonni belőle a tanulságokat a magyar olvasó számára, mint a kiadás pillanatában; én magam pedig régi restanciának teszek eleget azal, hogy mindezekről itt részletekbe menően szölok.

A szószátyárságában kissé lektúrnyanús regény, szövevényes történetével, kalandos fordulataival a súlyos téma ellenére is kimondottan könnyen olvastatja magát. Mindez annak az ötlet-arszenálnak is köszönhető, amelyet az író sziporkázva vonultat fel célja elérésének érdekében (hogy egyetlen példát hozzak itt fel: a fejezetcímek furamód kulináris alapanyagok, fűszerek nevei – *Fahéj, Cukor, Víz, Búza, Csicszeriborsó, Gránátalmagok, Aszalt kajszli*, stb., – kivéve az utolsó fejezetet, a *Ciánkálit*, amelyben az előző fejezetek címei végzetes édességrecept adalékaivá állnak össze, mintegy cinkossá téve az olvasót is egy készülő gyilkosságban). Az íráshoz megítélésem szerint kissé türelmetlen (amennyiben, ugye, bárki is ítékezhet ilyesmi felett), ám rendkívül inventív alkotóval van dolgunk: egyik ötlet a másikba kapaszkodva verseng azért, hogy a regény vagy *bestseller*, vagy irodalmi remek legyen, de valamelyik mindenképpen – és lehetőleg azonnal. Ebben a színes és szertelen ötletbazarban pazarul elvesztődhet a kitűzött cél is a sok trükkös, csecsebecse részlet közt – már amennyiben ele-

ve rendelkezik az író ilyennel, és nem csak az a célkitűzése, hogy hadd sodorja a hangulat az olvasóját. Elif Şafaknak mégis sikerült többé-kevésbé keresztülvinnie célját: láttatni a gyökértelenséget. Ha csupán villanásokra is – mivel a sok ötlet, sziporka, a szövevényes történetvezetés elnyomja, vagy még inkább elfecsegi a gyökértelenségnek nehéz csendjét.

A regény tehát, habár végig a múltat feszegeti, mégis leginkább a *múlttalanságról* szól, a két fiatal lány nagyon is különböző gyökértelenségéről. A regény, azon kívül, hogy cselekménye az örmény genocídium következménye valamiképpen, tulajdonképpen a múlttalanság problematikáját boncolgatja, két fiatal lány barátsággá szövődő, kezdetben párhuzamos, később közössé váló történetén keresztül. Egyikük, Armanoush, amerikai örmény származású, és mindent megtesz, hogy a múltját, gyökereit felkutassa – folytatja, amit ősei hagytak rá: nem felejt, kutatja az ő igazságát, képzzi magát a témában, virtuális csetszobákat látogat, amelyekben örmény és görög sors-társaival vitatkozik napi rendszerességgel, együtt próbálják megfejteni a megfejthetlent. Asia pedig, az egyik napról a másikra létező, egzisztencialistákat olvasó, Johnny Cashért rajongó török kamaszlány más-képpen múlttalan: ő még azt sem tudja, ki az apja, anyja sosem mondta el neki – igaz, mindez nem is nagyon érdekli, lételeme az álmatag lézengés, vagy még inkább a nihilista sodródás. Kettejük történetéből, barátságából bontakozik ki lassan az örmény és török szempontok egymásnak feszülése, más és más szempontból világitódik meg ugyanaz a súlyos kérdés: vajon bűnösök-e az utódok apáik vétkéért?

A nem Törökországban felnőtt, és nem is ott élő, nem is ott alkotó író kiváló éles szemmel lát rá a modern török való-

ság anakronisztikus voltára, a kortárs török haladás kerékkötőjére: arra, hogy az ott élők többsége az időt kizárólag a modern török állam megalakulásától kezdi számolni, azaz 1923-tól – az előtte levő fejezetek mindössze a múlt dicsőséges (vagy kevésbé dicsőséges, de mindenképpen aranyozott) lapjai; porosodó történelem, amiért nem felelős a ma embere: a török társadalom gyermekét gesztussal hárítja el a nemzeti felelősségvállalást. Az oszmán korszak és a modern török államiság közt megszakad az ok-okozati összefüggés, hiátus van a kontinuitásban, ami feloldozza a török népet mindenféle felelősség alól, az „ami volt, elmúlt” felszabadító felismerésével. Şafak megfigyelései a török társadalomról páratlanul pontosak: ettől a társadalomtól való távolságtartást szolgálja a szereplőalkotás is az írónőnél, például a török főszereplő Asia szűkebb családján kívül senkinek sincsen neve, aki a török „oldalhoz” tartozik. Şafak karikatúrát formál, és azokat „játszatja”, így mutat rá a mai török társadalom éretlenségére – a török karakterológia marionettbábuit formálja meg és mozgatja céljainak megfelelően regényében, kiket nevüktől is megfoszt, csupán csak körülírva életüknek általa megragadott lényegét, úgy azonosítva őket (például az Alkoholista Karikatúrista, az Ultranacionalista Filmek Cseppet Sem Nacionalista Forгатókönyvírója, a Rendkívül Tehetségtelen Költő, a Rovatvezető, aki Titkolta, hogy Meleg (sic!), a Karikatúrista Élettel Harcban Álló Felesége, ésatöbbi). Mindez azonban diszsonanciát kelt, és az olvasó számára legalább annyira zavaró, mint kacagnivaló. Ugyanis ezek a szereplők eleve bábuk, csupa rossz tulajdonság megtestesítői, a negatív érték-tartomány örök foglyai: az író eleve leírja őket a valóság palettájáról, és így nem

is passzolnak bele a hús-vér szereplők közegebe – Şafak így sajnálatosan saját szereplőit küldi kispadra a regényben. Azonban, hogy a másik, az örmény oldalról is hozzunk egy példát, az Armanoush által látogatott virtuális „kávészó”, a Konstantinápoly Café nevű, amerikai örmények és görögök által létrehozott csetszoba közössége sem különb az isztambuli Kundera Café szereplőinek (valódi) kávéházi csoportosulásánál (kik természetesen nem tudják, kicsoda is az a Kundera) – az örmény oldalhoz tartozó „barátok” is nevenséges nickel mindössze (Anti-Kavurma, Balszerencsés Háziasszony, Lady Páva/Siramark, Sztoikus Alex, Szapphó Lánya, stb. – kik között Armanoush maga is Madam Száműzött Lelkem néven van jelen): Armanoush igencsak problematikus, szintén ironikus távolságtartással ábrázolt nagycsaládján kívül tehát ezen a térfélen sincsenek hús-vér szereplők.

Habár a művet hajsza választja el attól, hogy ponyva legyen, a rendkívül pontos szociológiai megfigyelések, s ezek mentén a főszereplők jellemeinek megrajzolása mégis irodalmivá tesz. Figyelmes olvasónak talán az lehet a benyomása, hogy az író nőnek nincsen türelme megérlelni magában a mondandóját, és emiatt igencsak hullámzóan teljesíti a befogadó felé, nem hagy például elég teret neki, mindent kontroll alatt próbál tartani, hajsza pontos leírásokkal, megfigyelésekkel túlírva – nem számolva azzal, hogy nem és nem érdekli az olvasót, hogy a szereplők melyik napon mibe voltak felöltözve apróra pontosan, ha mindez dramaturgiai funkciótlan marad; vagy hogy milyen ételeket fogyasztottak el több regényoldalon keresztül. Mindennek nincsen jelentősége, nem hordoz üzenetet, sem lényegit, sem stilisztikait, a regény nem real-time műfaj – ez a regény pedig

különösen nem az. És nem csupán a miatt, mert historizál, de azért is, mert az író nő nem mindig tudja, mit kezdjen az elbeszélés idejével, és rendszert nélkülözve ugrik ide-oda az idősíkok között (hogy más ne mondjak, Asia, aki tudvalevőleg főszereplő, 3 egész oldalon keresztül nő fel 19 évesre, mialatt például a párhuzamos oldal történéseiben Armanoush mellékszereplő anyja ennél jóval több oldalon keresztül vásárol meg egyetlen darab csicseriborsó konzervet). De egyezzünk ki annyiban: az író bármit megtehet, még ezt is.

A szöveg zsenialitása ugyanakkor (mind ezek ellenére) abban is rejlik, ahogyan Şafak, a török író nő *metaforikusan lefejezi*, szimbolikusan lemészárolja a török férfit, egy család férfitagjainak tragikus, gyaníthatóan átkot hordozó sorsát generációkon keresztül bemutatva – a fátumot mintegy játékosan visszafordítva ellenük, talán mintegy kicsit igazságot szolgáltatva a kivégzett, lemészárolt, felakasztott, elégett, sivatagi vadállatoknak koncul vetett, ésatöbbi örmény férfiaknak. A regény szövevényes útjainak, fordulatainak kibogozását innen már az olvasóra bízom, izgalmas nyomozás lesz lányrablással, erőszakos átkereszteléssel, incesztussal, testvérgyilkossággal (vagy akár rituális „királygyilkossággal”, a fenti szimbolikus lekaszabolás-tétel értelmében), és egyéb nagy horde-rejű kriminalisztikai történésekkel – hogy a genocídium tényét fel ne említsem itt ismét, mivel erre ezek után ugyebár már automatikusan asszociál az olvasó, – amelyek rendszerint eladhatóvá tesznek egy regényt. Erre fele mutat az a tény is, hogy a fordítás alapjául szolgáló török regényváltozat (melyet Şafak egy török fordító segítségével dolgozott át az eredeti angol nyelvű regényváltozathoz) címe (*Az apa és a fattyú*) helyett a sokkal rejtélyesebb és így

eladhatóbb angol eredeti címváltozatát (*The Bastard of Istanbul*) használják a fordítók (Nagy Marietta és Sipos Kata), illetve a kiadó döntéshozói. (És a fordítók dicséretére váljon, hogy az örmény nyelvből való transliterációk is többé-kevésbé sikeresek, a helyükön vannak, pedig könnyedén el lehet veszni az átírások kusza rendjében, hiszen hol török helyesírás szerint kell írni az örmény neveket, hol angolul, attól függően, hogy éppen melyik földrészt mondhatják hazájuknak az örmény szár-

mazású szereplők – egy furkálódó megjegyzést azért tennék: a 360-440 közt Örményországban élt Meszrop Mastoc szerzetesnek, az örmény ábécé megalkotójának nevét semmiképpen sem kellett volna többszörösen is angol helyesírással hagyni a magyar szövegben, pláne, ha török nyelvből fordították, ráadásul ha Komitasz nevének esetében a magyar transliterációt sikeresen alkalmazták.)

(Megjelent a *Magyar Lettre Internationale* 2013-as tavaszi, 88-as számában)

Fővárosi Örmény Klub

2013. augusztus 15., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
bejárat a Budapest V., Semmelweis u. 6. szám felől

Műsor

Kali Kinga

**Kulturális stratégiák:
armenizmus és neoarmenizmus – előadás**

A **Tigrán zenekar** örmény és magyar népzeneket játszik

Rendező: Budapest Főv. XVI. ker. Örmény Önkormányzat

Támogató: Fővárosi Örmény Önkormányzat

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Lépcsőima

Következik a 42. zsoltár párbeszédes alimádkozása. (A régi latin szertartású mise lépcsőimájának az elején volt.)

Pap: **Belépek Isten oltára elé: az Istenhez, aki az ifjúság örömeivel tölt el engem.**

Diakónus: **Szolgáltass nekem igazságot, Isten, és adj nekem igazat az én ítéletemben.**

A mai 70-80 évesek, akik még ministráltak a II. vatikáni zsinat előtti latin misében, olykor még ma is idézik: Introibo ad altare Dei... = Belépek Isten oltára elé... Ami ennél is fontosabb a mondat második fele, melyben az ifjúság említése történik. Evangéliumi párhuzam van itt: Krisztus azt kívánja, hogy legyünk olyanok mint a gyermek. Meg kell újulnunk fiatalos erővel! De a fiatalnak még nem megfelelő az ítélőképessége, de Isten segítheti.

Dr. Sasvári László

Béres L. Attila

A konferencia előadói és hallgatói is örmény hagyományt őriztek

(3., befejező rész.)

Hatalmas érdeklődés mellett rendezték meg április 5-én és 6-án „A kulturális transzfer lehetőségei – Örmények Közép- és Kelet-Európában” című nemzetközi tudományos konferenciát az Országos Széchényi Könyvtár Dísztermében. A konferencia aktualitását az örmény könyvnyomtatás 500. évfordulója adta meg.

Szombaton délelőtt *A művészet aspektusai a kelet-európai örmények közösségében* téma szekcióvezetője, *Botos Máté* (PPKE-BTK, Piliscsaba) angolul olvasta fel *Dickran Kouymjian* (California State University, Fresno) előadását, aki nem tudott eljönni a budapesti konferenciára. Az *Amszterdam és Konstantinápoly között. A nyomtatás hatása az örmény művészetre és társadalomra* című tanulmány szerint a 16. századtól 1668-ig tartott a könyvnyomtatás hanyatlása, az első nyomtatott örmény Biblia kiadásáig. A Krím a 14. századtól fontos, az örmény papok által másolt kéziratok kezdetben uniformizálták a könyvnyomtatást, a 18. századtól uralkodóvá is váltak. Amszterdamban jelent meg az első örmény történelemkönyv 1669-ben, Konstantinápolyban pedig az első ünnepi kalendárium 1706-ban.

Iryna Hayuk (Lviv National Academy of Arts, Lviv) témája *Az örmény nyomtatás Ukrajnában a kezdetektől a 20. századig* volt. Az első örmény nyomda, könyvkiadó 1590–1624 között működött Lviv (Lemberg, Lvov) városban. A krími könyvnyomtatás történetét 1865-ben adták ki,

Tamáska Máté

1920-ban pedig megjelent az első örmény újság is.

Tamáska Máté (Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác) *Kultúrák szintézise Szamosújvár városképében* című előadásában kiemelte, hogy Erdélyben a kultúrahordozó a polgárság volt. A barokk városképet a Habsburg-kapcsolat, a rekatolizációs művészet jellemzi, de hatnak a helyi örmény építészetben a rendi hagyományok is. A várostörténetben szólt arról is, hogyan vált Szamosújvár az 1700-as évek elején tíz év alatt a legjelentősebb várossá Erdélyben. Szongott Kristóf írja: „Szép tervezete miatt méltó a megtekintésre.” Az előadó vetített képeken mutatta be hogyan alakították a kereskedők a főtércsulatát, miért került a templom a tér szélére, a városháza a központba a 19. század eleji városképen. A Salamon templom gótikus ablakkerete a történeti folyamatosságra utal, a kapu a helyi építőkre, a kőfaragás a kolozsvári mesterekre. A szamosújvári házak jellegzetessége hogy a különböző kultúrák keverednek a helyi jellegzetességgel, a barokk oromdíszítés a városi háztípussal. A nyitott veranda az örmény ház szer-

ves része, a különálló nagykapuk szobor-szerű épületteket generálnak. Szerencse, hogy a 20. századi modernizáció megőrizte Szamosújvár központi városképét.

ves része, a különálló nagykapuk szobor-szerű épületteket generálnak. Szerencse, hogy a 20. századi modernizáció megőrizte Szamosújvár központi városképét.

Pál Emese művészettörténész (Babes-Bolyai Tudományegyetem, Történelem és Filozófia Kar, Kolozsvár) *Az erdélyi örmények szent-kultuszának művészettörténeti sajátosságai* című előadása magyarázat volt a „Távol az Araráttól – Az örmény kultúra a Kárpát-medencében” kiállítás 3. terméhez. Elmondta, miért pont azokat a festményeket, tárgyakat láthatjuk a kiállításon. Térképen mutatta meg, hogy Világosító Szent Gergely képe, – amely egyértelműen utal örmény jelenlétre, vagy örmény megrendelőre –, hol, melyik településen található Erdélyben. Kiemelte, hogy a római katolikus és örmény templomokban is ugyanaz a kompozíció: Tiridat király megkeresztelése. Ha a király kínzásait is megjeleníti az oltár, akkor egyértelmű a keleti hatás. Sorra vette az erdélyi tizenhárom Világosító Szent Gergely ábrázolást a velencei Mechitarista kolostor reprodukciójától Vastagh György festményének hasonlóságáig, az 1752-es

Fröhlich Ida

gyergyószentmiklósi mellékoltárképtől a szamosújvári Salamon templomáig. Megtutuk azt is, hogy az erdélyi magyarok Mária tisztelete hatott az erdélyi örmények Mária tiszteletére, és hozzájárult a katolikus tanok elfogadásához, a sikeres asszimilációhoz.

Rövid szünet után *Az örmény integráció modelljei*

a 20. században témával folytatódott az előadássorozat. A szekcióvezető *Pók Attila* (MTA-BTK-TTI, Budapest) bejelentette, hogy elmarad a rendezvénytársorozat utolsó előadása, amelyet *Konrad Siekierski* (Armenian Academy of Sciences, Institute of Archeology and Ethnography, Jereván) *Örmények a mai Romániában. Az ünnepek mint a közösségi identitás létrehozói* címmel tartott volna.

Kránitz Péter (PPKE-BTK, Piliscsaba): „*A kelet magyarjai*”. *Az örmény spjurk Magyarországon az örmény népirtás után* című előadásának kezdetén az 1925-ös törvényről beszélt, amely az örmény menekültek befogadására feloldja az örmények útlevelekényszerét. A magyarországi örmény spjurk (diaszpóra) 1922-től jelentősen lecsökkent. A menekültáradat célja Nyugat, az Amerikai Egyesült Államokban mintegy kétmillió örmény él. Az örmény diaszpórák transznacionális kapcsolatait visszaadja a 20. századi sajtó. A két világháború között a zsidók negatív, az örmények pozitív tulajdonságait tünteti fel.

Kali Kinga (ELTE-BTK, Budapest): *Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus* című előadását adta elő. Az örmény identitásmentő mozgalom az erősödő asszimilálódás miatt már a 19-20. század fordulóján létezett: Szongott Kristóf és Merza Gyula 1895-ös kiáltványa arról szól, mit jelent örmény módon élni. Ma Magyarországon a külső hatás

Kali Kinga

új kulturális stratégiát, identitást mentő mozgalmat hozott létre, amelynek egyik jele az 1997-ben létrejött Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és az általa kiadott Füzetek is – mondta Kali Kinga.

Hakob Matevosyan (Institut für Kulturwissenschaften, Universität Leipzig, Lipcse) előadásának címe: A „lehetetlen” örmények. A magyarországi örmény identitás dimenziói előre jelezte hivatkozásai esetleges hiányosságait. Elmondta, hogy az örménység kétharmada él külföldön, de az örmény őshaza és a diaszpóra tagjai között alig van kapcsolat, túl sok különféle hatás, identitás érvényesül. Szerinte az erdélyi örménység „gazdasági tevékenység alapú” diaszpóra. Kijelentette azt is, hogy a genocídium emléke már halványul az erdélyi örményeknél. Mivel több száz éve élnek az őshazán kívül, nem jelenik meg az identitás, és idealizálják az erdélyi múltat. Magyarországon két csoport van, az örményül tudó genocídium utáni, illetve az erdélyi gyökerekkel rendelkező csoport. Az erdélyi örmények az örmény nyelvet nem beszélik, az elszármazottak szétszóródtak Budapesten, és csak a vallás tartja össze a csoportot. Fontos lenne pedig az örmény nyelv ismerete, hogy hosszú távon is kisebbség tudjon maradni.

Az előadásokat követő vitában többek között felszólalt dr. Issekutz Sarolta, az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület elnöke is. Hakob Matevosyan előadására reflektálva elmondta, az nem igaz, hogy az erdélyi örmények nem foglalkoznak az 1915-ös genocídium kérdésével, és az sem állja meg a helyét, hogy gazdasági érdekek vezették Erdélybe a 17. században az örményeket. Az örmények politikai és vallási menekülteként érkeztek 1672-ben. A leszármazottak örmény iden-

titásúak, magyar kultúrával. 2007-ben az EÖGYKE elsőként jelentetett meg könyvet a genocídiumról Magyarországon, a jereváni örmény akadémikus, *Nikolaj Hovhanniszján* könyvét *Az Örmény Genocídium* címmel, és ezer példányban eljuttatta a magyar parlamentbe az országgyűlési képviselőknek és politikusoknak, az EU parlamenti képviselőknek, valamint megküldték az önkormányzatoknak is. Az új, magukat keleti-örményeknek nevező csoport volt az, aki gazdasági okból csatlakozott az erdélyi örmény gyökerekkel rendelkező közösséghez. A nemzetiségekről szóló törvény 2012 januárjától pedig az örmény nemzetiséget kétnyelvűként ismeri el: magyar és örmény. A nemzetiségek közül egyedül az erdélyi örménységnél foglal el kiemelt helyet a származás a közösség hagyományőrzésében, ezért 2010-ben megjelentették második, javított, bővített kiadásban *Gudenus János József: Örmény eredetű magyar nemesi családok genealógiája* című könyvét, amely 57 magyar nemességet kapott örmény eredetű család 5500 családba történő beolvadását igazolja.

Hozzászólásában *Várady Mária*, a Budavári Örmény Önkormányzat elnöke Örményországgal és a keleti örménységgel való kulturális kapcsolatok meglétéről beszélt. 2010-ben a Fővárosi Örmény Klub vendége volt *Nelly Shahnazaryan* örmény író, aki hozzájárult *Keresztút* című monodramájának magyarországi előadásához. Az 1915-ös örmény genocídium eseményeit feldolgozó irodalmi mű, *Antonia Arslan* olasz-örmény író *Pacsirtavár* című regénye is megjelent a marosvásárhelyi *Király Kinga Júlia* magyar fordításában.

Dr. Diószegi György a görög és az örmény kultúra összekapcsolódását, közös

hagyományait emelte ki. Felszólalását azal zárta, hogy hagyományt őriz a nemzetközi konferencia hallgatósága is.

Pók Attila szekcióvezető zárszavában az identitástudat miben létét elemezte. Tragédia vagy a teljesítmény az alapja? „*Sikertörténet, ha a teljesítmény legyőzte a tragédiát új, jövő orientált szempontot visz az identitásba.*” Mint mondta, ne feledkezzünk el a tragédiákról, de ne feledkezzünk el a teljesítmények méltatásáról sem. Az elhangzott előadások felszínre hozták, hogy van mások által is elfoga-

dott közös örmény kultúra. Végül köszönetet mondott, hogy létrejöhetett a nemzetközi tudományos konferencia és a kiállítás.

*

A rendezvénysorozat támogatója volt a Nemzeti Kulturális Alap, a hazai magyar örmény közösség részéről az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Fővárosi Örmény Önkormányzat, Bp. Főv. II. kerületi-, VIII. ker.-, Ferencvárosi-, valamint XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat.

Kiállítás

Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében

Ezzel a címmel látható kiállítás szeptember 15-éig a Budavári Palotában – a Budapesti Történeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár közös szervezésében; az örmény könyvnyomtatás félezer éves jubileuma alkalmából világszerte megrendezett tárlatok sorába illeszkedve. Az első, teljesen örmény betűkkel nyomtatott könyv az *Urbatagirk* (Péntek-könyv) volt, amit Hakob Meghapart nyomdász adott ki 1512–1513-ban. Ezen a bemutatón az örmény írásos kultúra ismertetése áll az előtérben, de bőséges változatást kapunk más területekről is. Az erdélyi örménység egyházművészeti emlékei a szélesebb közönség számára mindmáig javarészt ismeret-

lenek maradtak, most azonban ezeken túl még magyarországi köz- és magángyűteményekből is láthatók a kiállításon örményekhez kapcsolódó ritka műtárgyak. A tárlat kurátorai: *Kovács Bálint* történész, a Lipcsei Egyetem Kelet-Közép-Európa Intézetének (Geistwissenschaftliches Zentrum Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas an der Universität Leipzig) tudományos munkatársa, valamint *Pál Emese* művészettörténész, a Kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem (Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj) Történelem és Filozófia Karának tanára.

Erdélyben az örmények a XVII. század második felében telepedtek le nagyobb számban. A XVIII. század de-

*Benczúr Gyula:
gróf Karátsonyi Jenő
(Fotó: Horváth Zoltán György)*

rekára négy településen – Szamosújváron (ma Gherla), Gyergyószentmiklóson (Gheorgheni), Erzsébetvárosban (Dumbrăveni) és Szépvízen (Frumoasa) – alakultak ki népesebb közösségeik. Lakóhelyeiken értékes könyvgyűjteményeket őriztek és hagytak az utókorra, amelyek nemcsak helyi viszonylatban maradtak „rangrejtve”; de a nemzetközi tudományos közvélemény sem férhetett hozzájuk úgyszólván napjainkig. Eddig nem szerepeltek külföldön a tárlat legrégebbi egyházművészeti tárgyai és könyvei, amelyek XVIII. századi erdélyi örmény templomok gyűjteményeiből valók. Ilyen egyedülálló kötet például a világ első örmény nyelven nyomtatott bibliája, továbbá különféle kiadványok, elsősorban az egykori monarchiából – Bécs, Trieszt, Velence; de a távoli Amszterdamból, Marseille-ből, Rómából, Konstantinápolyból, Szentpétervárból és más európai nagyvárosokból, amelyek a korabeli örmény nyomdászat központjainak számítottak. Fontos hozzájárulás az OSzK gyűjteményéből az örmény kéziratok himnáriuma (úgynevezett sáráknoc), amely 1563-ban készült Kis-Ázsiában, különösen díszes iniciálékkal.

Az 1848–49-es forradalomban és szabadságharcban hetvennél több örmény származású honvédtiszt szolgált a magyar ügyet, akik közül két aradi vértanút – Kiss Ernő altábornagyot és Lázár Vilmos ezredest – feltétlenül ki kell emelnünk. A kiegyezés után, a dualizmus korában a „boldog békeidők” politikusai között éppúgy akadtak örmények – Barabás Miklós, Benczúr Gyula vagy Than Mór örökített meg portrékon – mint a művészek sorában. A Münchenben majd Nagybányán is festőiskolát vezetett Hollósy Simon Magyar Nemzeti Galériából származó önarcképe mellett említhetjük Hollósy Kornélia, korának hí-

res operaénekesnője arcát is, aki apai ágon a Korbuly, anyai részről a Csasz örmény család leszármazottjaként tett szert országos népszerűségre. Kevésbé közismert gr. Nákó Kálmán Gyertyánffy Bertha élete, aki virtuóz zongorajátékával és cigány muzsikusból alakított, főként jótékonyági hangversenyeken fellépő zenekarával tűnt ki. Képzőművészeti tanulmányokat is folytatott, Friedrich von Amerling, a híres osztrák festőprofesszor tanítványa volt a bécsi akadémián. Amerling 1855-ben örökölte meg növendéke ült alakját. Ezt a képet a Szépművészeti Múzeum kölcsönözte a mostani kiállításra.

A nemzetközi rendezvényt számos más hazai és Kárpát-medencei közintézményből, egyházi és civil szervezettől származó ereklye teszi sokszínűbbé. A tárlat plakátján egy aranyozott, ezüsttalpas kereszt látható a XVII. század végéről, a szamosújvári Örmény katolikus plébániáról. Az elején domborműszerű Krisztustest, a hátoldalán növényimintás díszítmény alatt vésett örmény felirat olvasható arról, hogy ez a kegytárgy Hovanesz egyházigazgatóval és Annar és Tosz emlékére készült. Az ottani Örmény Katolikus Gyűjtő-Levéltárból származik egy ismeretlen örmény hölgy XX. század elején készült egész alakos műtermi felvétele is. A budapesti Örmény Katolikus Lelkészegység kölcsönözte azt az aranyozott ezüstből és rézből a XIX. század végén készített övet, amelyen ovális foglalatban örmény városok tájképei tűnnek fel. Aghtamar, Van, Ecsmiadzin és Varagavank domborított városképein mindig a templom áll a középpontban, mert az örmény társadalom számára az egyház – a múltban éppúgy, mint jelenleg – nemcsak kultikus, vallási helyszín, hanem a nyelvi, a nemzeti összetartozás jelképe is. A festmények és ötvös

remeklések mellett régi, műves miseruhák meg egyéb textíliák tanúskodnak az ősi örmény kultúra földrajzi és történelmi kiszármazásáról. Így például a Kaukázus hegyeinek Gandzsa régiójában (ma Gandzak/Jelizavetpol), 1821 táján készült az a mértani mintájú csomózott szőnyeg, amelyik az Iparművészeti Múzeum tulajdona. Kölcsönözött műtárgyakat a Hadtörténeti, a Néprajzi és a Magyar Nemzeti Múzeum is, és ezzel korántsem teljes a felsorolás...

(Barátság, 2013. jún. 15.)

Szász Ávéd Rózsa

Világosító Szent Gergely ábrázolások Erdély örmény templomaiban

Az örmények apostolának ábrázolása oltárképeken, festményeken fontos helyet foglal el az erdélyi egyházi emléktárhelyen: 13 oltárkép és olajfestmény található a jelenlegi kutatások szerint Erdélyben, amelyek az örmények nagy püspökét ábrázolják. „Egy tájainkon letűnőben lévő örmény kultúra tárgyi emlékeinek tekinthetők” – fogalmaz a Marosvásárhelyi Örmény–Magyar Egyesület közössége előtt Pál Emese doktori tanulmányának témaválasztásáról.

A kolozsvári BBTE Művészettörténész szak végzettjeként, a Műemlékvédő meszterképző után, a doktori képzése utolsó évében Pál Emesét az erdélyi örmények gazdag egyházművészeti hagyatékának kutatása foglalkoztatja. Legutóbb a budapesti Történeti Múzeumban rendezett „Távol az Ararától – Örmény kultúra a Kárpát-medencében” című kiállításon kurátorként, az erdélyi örmény templomok gyűjteményéből

(Szerkesztői megjegyzés: A Fővárosi Örmény Önkormányzat ingyenes csoportos tárlatlátogatást hirdet a magyarörmény közösség részére tárlatvezetéssel a Távol az Ararától – Örmény kultúra a Kárpát-medencében c. kiállításra. Egy csoportban max. 25 fő vehet részt, ezért kérjük e-mail (magyar.ormeny@t-online.hu), vagy telefoni (201-1011) visszajelzésüket, megadva nevéket és elérhetőségeiket, így regisztrálásra kerülnek. Az időpontot visszaigazoljuk. A kiállítás szeptember 15. napjáig látogatható.)

származó, 17. sz.-i egyházművészeti tárgyak és unikális köteteket bemutató részleg szervezésében vehetett részt.

A kárpát-medencei örmény identitás hosszú ideig az Ararát hegy, a kereszténység felvétele, Világosító Szent Gergely püspök alakja, a Mesrop Mastoc által megalakított, sajátos örmény abc jelképek határozták meg. Mindez mára már átértékelődött. Az erdélyi örmény-magyar identitás megfogalmazása, az 1990 után megalakuló civil, vagy újraelakuló egyházi örmény szervezetek által megélt Szent Gergely-tisztelet az erdélyi örménység életben tartását és fennmaradását jeleníti meg. Ezt szolgálja a Szt. Gergely búcsú Szamosújváron, a gyergyói szentmise, életútjának és a személyéhez fűződő legendakör részletes ismertetése stb.

Az örmények szentkultuszában mindmáig kiemelt szerepet tölt be Szent Gergely,

akinek „világánál, a világ világosságát, az örök igazságot, Jézus Krisztust megismerhették.”

Az erdélyi örmény templomok és néhol a katolikus templomok képzőművészeti alkotásai is (oltárkép, szobor, színes üveglablak, templomi zászló) kifejezetten Világosító Szent Gergely kiemelt szerepére utalnak. Ez Erdélyben külön oltárokon (Szamosújvár, Erzsébetváros, Gyergyó örmény katolikus templomaiban), főoltáron (Csíkszépvíz örmény-katolikus) vagy más, nem örmény-katolikus templomok oltárképekein (Dés, Nagyszeben, Székelyudvarhely, Fogarasi ferences templom, az Apanagyfalu, Máramarosziget, Brassó) egyértelműen végigkövethető.

Erdély XIX. századi örmény-katolikus templomai a korlátszéknek megfelelően barokk stílusban épültek, nem örmény mesterek építették, de az oltárképek témája sajátosan örmény, az ábrázolásmód pedig szervesen illeszkedik a korabeli római katolikus egyházművészetbe.

Pál Emese szerint az erdélyi templomokban található ábrázolások két csoportba sorolhatók:

– a Tiridat örmény király megkeresztelését megjelenítő ábrázolások (ide tartoznak a Szamosújvár, Erzsébetváros, Csíkszépvíz örmény-katolikus templomaiban látható képek, és a Dés, Nagyszeben, Székelyudvarhelyi ferences templomok és az apanagyfalusi római katolikus templom oltárképe). Többségük a XVIII. században készült, nem egy esetben a festő neve is fennmaradt.

– a narratív kerettel övezett típus (gyökerei az un. „életű ikon”-ig nyúlik vissza) középső részét a szent portréja tölti ki, oldalain, medalionokba foglaltan a szent életét és csodatételeit ábrázolja. Az ábrázolás ismeretéhez szükséges a szent legendájának is-

merete, mivel a kis jelenetek „az emlékezet mankói” (Gyergyószentmiklós oltárképe, Szamosújvár egyházművészeti gyűjteményében található olajkép, Máramarosziget).

A hagyomány szerint 1752-ben Velencében készült gyergyói oltárkép központi részén lévő keresztelési jelenetet 14 (alul örmény, felül latin nyelven) feljratozott medalion övezi. Az oltárkép központi része az örmény eredetmitosz fontos elemeit (Ararát hegyen megfeneklett Noé bárkáját, egy barlangba visszavonuló, imádkozó Szt. Gergely alakját, az angyalt, amint Szt. Gergelynek megmutatja és kijelöli az ecsmiadzini katedrális helyét, Szt. Hripszime és társai vértanúk halálát, az örmény nép Eufráteszben való megkeresztelkedésekor feltűnő keresztellett ellátott vörös oszlop megjelenését) jeleníti meg. A medalionok finom és gazdagon illusztrált szimbolikája pedig kiemeli és egyedivé teszi a gyergyói oltárképet.

Örményországban már a középkorban kialakult és elterjedt a Szent ikonográfiája (Szt Gergely templom freskói Aniban), és ezt az örmények prototípusként vitték magukkal Közép- és Kelet Európai megtelepülésükkor.

A szent ikonográfiának Erdélyben való elterjedését a mechtaristák velencei és bécsi nyomdáiból kikerülő, metszetekkel illusztrált Szt. Gergely életrajzok is segítették, és előképül szolgáltak a helyi oltárkép-festők számára. (metszetekkel illusztrált Szt. Gergely életrajz borítólapján a medalionokba foglalt szenvedéstörténet látható, megtalálható pl. a gyergyói örmény plébániatemplomban).

A vetítettképes élőadás gazdag ismeretanyaga a sajátos örmény hitélet megértésére szolgált és bizonyára alkalomként, másfajta szemlélődésre készített majd az előadás résztvevőit.

(*Marosvásárhely, 2013. május 24.*)

Gyarmati Béla

Az erzsébetvárosi Lukácsok – gazdagok és vallásosak

Az Erdélybe betelepült örménység más volt, mint az őket befogadó magyarság, aminek nyomait nagyon halványan még ma is érezhetjük. Az örmények vallásosságát azonban azok sem vonhatták kétségbe, akik helytelenítették a számukra érthetetlen örmény nyelvű misézést és helyette a – szintén nem értett szövegű – latin szertartásra jártak. Az örménység mély vallásosságnak köszönhető, hogy az erzsébetvárosi Lukácsok történetét kutatva több értékes emléknym bukkan elő, jellemzően templomokhoz kapcsolódóan. Tekintettel arra, hogy ezek a nyomok hol Gyergyószentmiklóson, hol Ebesfalván/Erzsébetvárosban maradtak fenn, tisztázni kell, hol is éltek a később erzsébetvárosinak nevezett Lukácsok! A legrégebbi dokumentumok arról tanúskodnak, hogy egy rövid idejű beszteceri tartózkodás után egy ideig Gyergyószentmiklóson telepedtek meg, ahova nyilvánvalóan a városka vásárjoga, és az ezzel járó egyszerű kereskedelmi lehetőségek vonzották a kereskedőket. A gyergyószentmiklósi jelenlétről sok XVIII. századi anyakönyvi bejegyzés tanúskodik. Később Lukácsaink felismerték, hogy az ebesfalvi örmény közösség számára megszerzett közösségi kiváltságok sokkal nagyobb értéket képeznek, mint a vásárjog: míg Szentmiklóson csak a helyi vásározás jelentett lehetőséget, addig az ebesfalvi örmények kiváltsága egész Erdélyre vonatkozóan szabad kereskedést tett lehetővé, aminél nagyobb kiváltság a feudalizmus rendszerében alig volt elképzelhető. Az ebben a kiváltságban való részesülésnek az előfeltétele az ebesfalvi/erzsébetvárosi polgárjog

megszerzése volt. Mivel az ebesfalván élő örménység az év nagy részében úton volt (egyik vásárról jártak a másikra, vagy látogatták a bérelt marhalegeltető-helyeket), így maguk is természetesen tartották, hogy az ebesfalvi örmény polgárjoghoz ne legyen követelmény az állandó helyben lakás, csak az oda történő adózás! Ezek után viszont több gazdag örmény is megtette tehát, hogy ugyan máshol élt, de Ebesfalván/Erzsébetvárosban házat tartott (vagy legalább bérelt), és az után szabályosan adózva megszerezte és fenntartotta az erzsébetvárosi polgárjogot. Ez volt az oka és alapja annak, hogy az erzsébetvárosi Lukácsok egy időben szinte egyidejűleg, vagy igen gyakran felváltva fordultak elő Gyergyószentmiklóson és Erzsébetvárosban. Még azt is tudjuk, hogy Lukács Tódor¹ háza Ebesfalván a Nemes utcában, közvetlenül tisztelendő Emánuel, a plébános háza mellett állott, ami után 6 frt és 40 kr éves adót kellett fizetnie.

A virágzó ebesfalvi örmény közösség 1723-ban kezdett az egykori Ó-templom²

¹ Lukács Tódor nem szerepel a nemes Lukácsok családfáján, mivel ő a későbbi nemesiséget szerzett Jakabnak és Miklósnak a legidősebb bátyja volt, aki gazdagsága ellenére is megmaradt közrendűnek. (Négy nemzedéket át követhető leszármazottairól SZÁVA TIBOR közöl adatokat a „*Székelyföldi magyarörmény családok*”-ban.)

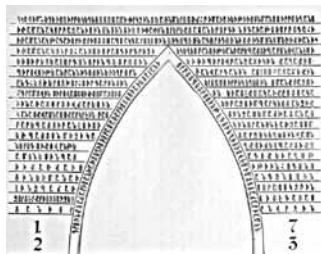
² Az ebesfalvi Ó-templomot a XIX. sz. vége felé elbontották, emléke mára szinte elenyészett, már-már elfeledett helyét, ahová kis híján lakótelepet építettek, ma régészeti feltárástól ismerjük.

felépítésébe. A bejárata felett egykor volt örmény nyelvű felirat képét az Armenia 1891. évi számában (209. o.) Szongott Kristóf bemutatta és a felirat magyar jelentését is közölte. E felirat valószínűleg három Lukácsról (azaz örményül: Luszig-ról) is említést tesz! Az Ó-templom építésének időszakában ugyanis a Lukács család „súlypontja” éppen Ebesfalván volt.

Az Ó-templom építését a felirat Nikos bíró úr és ennek fivére, Vártán úr időszakába teszi. Száva Tibor nyomán tudjuk (1. lábjegyzet), hogy Nikosz Luszig (Lukács Miklós) gyermekei közül Lukács Márton (= Vártán) 1687-ben, míg Lukács Miklós³ (Nikosz) 1693-ban születtek, atyuk hat gyermeke közül másodikként, illetve ötödikként és bár mindketten Gyergyószentmiklóson születtek, de Ebesfalván nőültek és eleinte ott éltek. Az örmény betűs felirat említést tesz még egy harmadik személyről, akit „a vallásos Luszig úr”-ként említ, s aki az ez időtájt még élő idősebb Miklós volt⁴. Az ebesfalvi Ó-templom építése 1725-ben befejeződött és – mint-

³ E Lukács Miklós volt korának valószínűleg leggazdagabb ebesfalvi örménye, aki rendhagyó módon egyszerre volt a marhakereskedők és a tímárok céhének a tagja.

⁴ A korabeli örmény névhasználat ismeretében szinte bizonyos, hogy itt *Luszig* alatt Nikosz *Luszigi* (*Luszig* fia Miklós) atyját kell érteni.

Az egykor volt ebesfalvi Ó-templom kapuzatának képe, Szongott Kristóf nyomán

ha itt bevégezték volna dolgukat – 1726-ban a Lukács-fiúk közül több is Gyergyószentmiklósról költözött, ott megnősültek és természetesen ott is bekapcsolódtak az ottani örmény szertartású katolikus gyülekezet életébe.

A Gyergyószentmiklósi örmények ekkortájt már régóta készülődtek kinőtt, öreg templomuk helyett nagyobb, szebbet építeni. Amikor az építkezés megindult, szervező bizottságot hoztak létre, melynek tagjai közé megalakulásakor az idősebb Lukács Miklóson kívül „*Lukács Miklós fia Jakabot*” is beválasztották. (Jakab 1691-ben született és valamikor 1780 után hunyt el.) Az alapok elkészülte után a bizottság átalakult, Jakab helyett „*Lukács Miklós másik fia, Karácson*” került a bizottságba.⁵ Miklós maga 40 arannyal járult a költségekhez. (Ez nagy összeg – számára 4–5 évnyi adó összege – volt akkor!)

Amikor az egykori idegenek temetőjében ma is álló, a Boldogasszonynak szentelt templomot 1734-ben befejezték, akkor az építkezésben közreműködő „jelesebb

⁵ E Lukács Karácson fia volt az a „Karácsonfia-János” (1727–1791), akinek előbb Karácsony János néven segédlelkész volt Ebesfalván, majd az ő – halála előtt már eszperesként megtartott – utolsó miséje volt az ő támogatásával felépült erzsébetvárosi katolikus nagytemplomban megtartott első mise...

személyek” nevét a déli bejárat fölé elhelyezett feliratos táblán örökítették meg.

„Ez a templom (az örmény egyházi időszámítás szerinti) ezeregyszázyolcvanháromban, (azaz) 1734-ben a Nicosi Lusighian (*Lukács Miklós*) családjaiból való tiszteletre méltó Nicos, Hagop és Hovannes (*Miklós, Jakab és János*) urak, valamint Iadun úrnő pénzéből készült, emlékeztül róluk, valamint élő és meghalt rokonaikra, akiket az Úr áldjon meg!”

A templomalapítással kapcsolatban a déli bejáratnál belül egy másik emléktáblát is helyeztek el, melyen az építkezést hozzájárulásukkal segítő „nemes férfiakra” kéri az Úr áldását.

Miklós úr még megértette a templom felszentelését és csak 1736-ban halt meg.

A templomépítésből az öreg Lukács Miklós legkisebb fia, János (*1698) is kivette a részét. János ekkor már a község megbecsült, gazdag tagja volt,⁶ aki valami különleges adományt akart tenni, ezért magára vállalta a toronyépítés költségét! A templomtoronyon a nyugati kapu felett két gyönyörűen cirkalmazott örmény-kipcsák nyelvű felirat emlékezik meg Lukács János adományozásáról.

A máig tökéletes állapotban megőrzött szöveg jelentését két évszázad-

⁶ Ez az idősebb Jakab fia Lukács János már 1727-ben Gyergyószentmiklósi tanácsos volt. Később, 1747-ben az örmények bírja volt, 1760-ban pedig a „a tímárok eleji” (legkiválóbb, vagy leggazdagabbjai) közé sorolták...

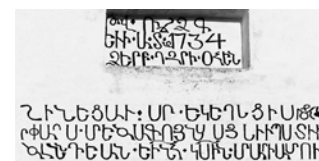
nyi feledés után ma megint ismerjük.⁷ A mélyesztett felirat szerint: „Építette RZRI(?) Ohen (*János kőművesmester?*) a saját kezével (örmény egyházi időszámítás szerint) 1183-ban, (azaz) 1754-ben”. Az alatta elhelyezkedő kétszer kétsoros felirat így szól: „Ez a szent templom a boldogságos Szent Szűz Mária dicsőséges születésének legmagasabb tiszteletére épített. E torony alapítója és építetője Hovhannes Nicosi Lusighian (*Lukács Miklós fia János*) úr volt”.

A virágzó örmény gyülekezetnek a hívek számának gyarapodása miatt nem csak nagyobb templomra, hanem nagyobb temetőre is szüksége volt, ezért a környező telkekből vásárolva megnagyobbították a temetőtől szolgáló templomkertet is. Amikor a templomkertet kibővítették, és azt várfal-szerű kőfallal kerítették kör-

be, akkor a déli kiskapu kőkeretére kívülről felvették az adományozó nevét, amint az a mai napig látható.⁸ E kegyes és nagyvo-

⁷ Mivel a felirat a hiedelemmel ellentétben nem örmény betűkkel és nem örményül íródott, hanem az elődök által hozott, Krím-félszigeti és a moldvai tartózkodás alatt kialakult kipcsák-örmény keverékkel, ezért a felirat megfejtése a mai örmény ABC alapján még örmény szótárral is reménytelen a laikusnak. A szöveg megismerését Gazdovits Miklós úr közvetítése révén a bukaresti örmény püspök úrnak és azon tudós szerzeteseinek köszönhetem, akik e kor-szak örmény nyelvét tanulmányozták.

⁸ A szabadon elhelyezett felirat: „1748 / Salutis causa nemini clausa / Erectum ad Joanaem Lukáts fundator”, magyarul: „1748 / Az üdvösség senki elől nincs elzárva / Emeltetett Lukáts János alapító által”.

A gyergyószentmiklósi örmény templom tornyának felirata

nalú adományozó megint csak az ekkor ötvenéves idősebb Jakab-fia Lukács János volt.⁹

A római katolikusoktól némileg eltérő liturgia szerint imádkozó gyergyószentmiklósi örmények egy része nem tartotta túl fontosnak ezeket az eltéréseket és saját örmény templomukhoz hasonlóan támogatta a római katolikus („latin szertartású”) Szent Miklós templom átépítését is. Az 1756-ra megnagyobbított, megszüpített Szent Miklós templom szépségei közt a művészettörténészek a két szép mellékoltárt is említésre méltónak tartják! Elsősorban a baloldali, északi mellékoltárt szokták elemezni, ami pedig – számunkra – közel sem olyan érdekes, mint a mintájául szolgáló jobboldali (déli) elődje.

Az útikönyv az adományozó örmény erzsébetvárosi Lukács Jakabnak a baloldali, északi mellékoltár fő oltárképe – Krisztus megkeresztelése – felett egy címerpajzson látható címerképére hívja fel a figyelmet. Ez nagyszerű, a címer képe

⁹ Ekkor egy időben több Lukács/Lukács János élt, ezért hangsúlyosan meg kell különböztetni Miklós-fia-Jánost (*1698), Karácson-fia-Jánost (az erzsébetvárosit „templomépítő” esperest, 1727–1791) és Jakab-fia-Jánost (*1745)

Az örmény templomkert kis-kapujának felirata

A gyergyószentmiklósi római katolikus templom északi mellékoltára, és rajta az erzsébetvárosi Lukácsok címere

¹⁰ A címernek az oklevélbeli leírása szerint ugyanis pajzson az egyik oroszlán pálmaágot, a másik kardot tart, ennek megfelelően a sisakdíszbeli oroszlán a jobb mancsában egyszerre tart kardot és pálmaágot. Az oltár feletti címerképen azonban a sisakdíszbeli oroszlán két kardot tart! a jelek szerint a tévedést a megrendelő nem vette észre, így azóta a hitelesnek vélt ábrázolás számtalan későbbi Lukácscímer-képnek szolgált hamis mintául (még az erzsébetvárosi Lukácsokról legutóbb megjelent könyv borítóján is...)

szép (bár „szokás szerint” hibás¹⁰).

Ez, a rajta látható címer felirata szerint 1775-ben elkészült oltár azonban nem az egyetlen, sőt, nem is az első a Lukács család által adományozott oltárok között, mivel a – szintén egy erzsébetvárosi Lukács által adományozott – déli mellékoltár már 1765-ben elkészült! Ez a Nepomuki Szent János tiszteletére emelt oltár tíz évvel korábbi, mint a turistakalauz által is az erzsébetvárosi Lukács Jakabhoz kötött északi mellékoltár! A déli mellékoltár fő képe fölött is ott látható az erzsébetvárosi Lukács címer! (A két oltár fölötti Lukács címerek oly mértékig egyeznek, hogy közös mintára, netán azonos festőre utalnak.)

E mellékoltár adományozója a nemes erzsébetvárosi Lukács János volt, azonban nem a korábbi „templomépítő” János, mivel ő nem tartozott a nemességet szerzett Lukács testvérek közé. Itt az adományozó az a Jakab-fia-János volt, aki az adományozásakor még fiatal le-

gény volt, szülei pedig a nemességszerző Jakab és neje, Todor Margit voltak¹¹. Ha ez így van, akkor ebből igen nagy jelentőségű következtetésre juthatunk! A mellékoltár főképe a gyónási titok mártírjaként tisztelt Nepomuki Szent János és életének két jelenetét ábrázolja: Zsófia királyné¹² gyónását, és Szent Jánosnak a Moldva hídjáról való vízbe vetetését. Ezen kívül a kép jobb alsó sarkában három világi személy is kivehető: egy legényember, kezeit feje fölött könyörgésre kulcsolva, egy asszony, akinek öltözeke némileg Szűz Máriára emlékeztet, és egy, a szent felé forduló, javakorabeli férfiember, oldala mellett kardhoz hasonlóan látszó bottal. A művészettörténészek szerint a hármast csoportban feltehetően az adományozó családja van

megfestve. Mivel semmit nem tudunk e felvételek ellene vetni, próbáljuk meg értelmezni a látottakat. Jakab fia János az adományozásakor még nőtlen legényember volt, tehát családja alatt szüleit érthetjük. Az 1745-ben született Lukács Jánosnak a szülei Lukács Jakab (*1690) és Todor Margit (1703–1780) voltak. A déli mellékoltár fő képén tehát a később ne-

¹¹ A nemes Lukácsokat tárgyaló munkák e Jakabbal és Todor Margittal kezdik a Lukácsok történetét, pedig már Jakab szüleitől, valamint testvéreitől és azok leszármazottairól vannak adataink. (Igaz, hogy azok közrendűek voltak, de hát akkor hagyjam ki őket az elődeim közül?)

¹² Zsófia királyné IV. Vencel cseh és német-római király felesége volt. Az ő gyónásának titkát akarta a féltékeny Vencel király János püspöktől megtudni, és amikor az megtagadta a gyónási titok felfedését, a féltékeny király bosszúból megkínóztatta és a Moldva vízbe dobatta a püspököt, akit a római katolikus hívek ezért a gyónási titok vértanújaként tisztelnek.

mességet szerzett Lukács Jakabnak és feleségének, Todor Margitnak az arcképet láthatjuk! 1765-ben már mindketten igen időseknek számítottak (Jakab 75, Margit 62 esztendő volt), amit a festő, érhetően, nem kívánt hangsúlyozni. Érdekes a férfialak: az oldalánál látható bot épp úgy van elhelyezve, hogy az egy nemesemberhez illő kardnak vélhető legyen. Ha a gondolatmenet helyes, akkor a XVIII. század derekán megnesemesített örmények közül egyedülként Lukács Jakab (és neje, valamint legkisebb fia) megfestett képét szemléltetjük az oltárképen!

A Nepomuki Szent János mellékoltár fő képének alakjai (jobbról balra): a nemességszerző Lukács Jakab, neje Todor Margit és az adományozó ifjú Lukács János

A Gyergyószentmiklóson élő erzsébetvárosi Lukácsok később is támogatták örmény gyülekezetüket. A XVIII. században még nyilván köztudott volt számukra, miképpen ala-

kult ki az egykori legényegylet ministrálási ceremóniájából a vörököpönyegesek máig élő hagyománya.¹³ 1781-ben Lukács Jakab, az erzsébetvárosi polgárként nemességet szerzett gyergyói hívő már igen öreg volt, és elkezdett készülni az Ura elé való járulásra, ezért az egyházközségnek a vörös köpönyegesek számára hét darab piros, ezüstsujtásos ruhát adományozott. (E köpönyegeket a XX. század végéig használták, amikor újakra cserélték, és azóta a régieket kegyelettel őrzik.) Számomra a gyergyószentmiklósi vörököpönyegesek szertartásának minden említése úkanyám úkapjának 250 évvel előtti emléket idézi fel.

¹³ A külsőségeiben máig megőrződött különleges, szép hagyomány eredete a mai utódokban már rég feledésbe merült, de Szongott Kristóf egy helyen utal arra, hogy a XIX. század közepéig még Szamosújvárot is hasonló szertartást végeztek az ottani Szentháromság Legényegylet tagjai.

Pál-Antal Sándor

Örmények Marosvásárhelyen

(2. rész)

1767 elején Ábrahám Pál és Lukács Pál örmény kereskedők kérnek és kapnak közösen a várostól árusítási jogot. Ők addig Patrubán Lukácsal együtt voltak, de mivel megkülönböztek, saját boltot nyitottak. Ők is a fentebbiek számára biztosított feltételek mellett kapják meg az engedélyt. Sokadalmi sátorhelyet is biztosítanak nekik a Patrubánéval szemben az erzsébetvárosi örmény kompánia sátorainak alsó szegletén. Velük egy időben, hasonló feltételek mellett engedélyezik Patrubán Márton ugyancsak erzsébetvárosi kompániabeli kereskedő itteni működését.

Csíki Márton 1768-ban már a polgárjog megadását kéri a várostól, de csak 1783-ban kapja meg azt. 1778-ban öt örmény kereskedő tevékenykedik a városban, mégpedig: Ábrahám Pál, Csíki Márton, Novák Márton, Patrubán Lukács és Patrubán Márton. 1799-re a polgárjoggal rendelkező örmény kereskedők száma tízre emelkedik.

Amíg a 18. század első felében a város kereskedelmét a nagyszabású Görög Kompániához tartozó görögök dominálják, az 1800-as évek elejére az örmény kereskedők befolyása eléri, és túl is szárnyalja a görögökét. Előretörésüket maga a városi előljáróság is aggódva figyeli. Erre utalnak az „esküdt közönség”, vagyis külső tanács több alkalommal is lejegyzett és az előljáróság tudomására hozott figyelmeztetései is.

1812-ben az esküdtek testülete azt sérelmezi, hogy „az örmények városunkban a török polgárainknak nagy prejudiciumára annyira megszaporodtanak, hogy már a város fényesebb és jobb helyeit ők bírják, a piac s ahhoz közel eső utcákbeli jószágokat legnagyobb

áron is megvásárolják, sőt naponként annyira sokasodnak, hogy attól lehet tartani, hogy miattuk ennek utána jó helyeken jószágot sem lehet másnak venni”. 1817-ben amiatt tiltakoznak, hogy Csíki Márton örmény kereskedő a Maros tülós partján vásárokat kezdett tartani.

A marosvásárhelyi szűcs céh 1814-ben több ízben is felpanaszolja, hogy a helybeli örmények közül némelyek, „hol nyilván, hol megszokott alattomos ravaszsággal”, a céh elővásárlási joga ellenére a báránybőröket a mészárosoktól felszedik, és őket a mesterségükhöz kötődő jövedelmük egyik ágától megfosztják. Különösen Patrubán Gergely és Issekutz Bogdán „magához hasonló két erzsébetvárosi örményekkel” vásárolja a mészárosoktól a bőrt, többet ígérve értük. 1819-ben ugyancsak a szűcsök azzal a panasszal fordulnak a tanácshoz, hogy Csíki Márton, Issekutz Bogdán és három másik kereskedő boltjaikban bőrneműt árulnak a céh privilégiuma ellenére, „úgy annyira, hogy már céhünknek tagjai a mesterségekből nem élhetnek, magok míveket el nem adják”.

A kereskedők száma a városban sosem volt magas, de a növekvő igényekhez igazodva számuk állandó emelkedésben van. 1835-ben 25 adófizető kereskedő család él Marosvásárhelyen, 1842-ben 31, ebből 10 özvegy, jelentős részük örmény. Ez utóbbi évben a városi nyilvántartások szerint örmények voltak: Csíki Gergely, Csíki István, Dragomán Kristóf, Emanuel Péter, Istvánfi Antal, Jakabffi József, Novák István, Petráskó Márton, Szenkovits Lajos, Dobál Antalné, Emanuel Mártonné, Isák Emanuelné, Issekutz Deodatné, Issekutz Mártonné, Nagy Istvánné Ötves Antalné és Stephani Demeterné. Közü-

lük jó anyagi helyzetével a 19. század első felében Csíki Márton, majd Csíki Gergely tűnik ki. Csíki Gergely 1842-ben a város legtöbb adót fizető polgára volt.

*

A város kereskedelmi életében számottevő szerepet játszó örmények pontos számát nem ismerjük, hiszen a nyilvántartásokban ritkán említik a kereskedőtársakat, a segédek, vagy egyéb feladatot is ellátó alkalmazottakat. Az 1800-as évek első felében bizonyosan harmincöt-negyven család is áruértékesítésből biztosíthatta megélhetését, ami 170–200 személyt jelentett.

Időközben a kereskedők mellett megjelentek más mesterséget űzők is, akikről csak elvétve szerezhettünk tudomást. A korabeli szokás szerint a városba telepedést elég szigorúan betartott, „törvényeknek” is nevezett jogszokások szabályozták. Főként a kézművesek igyekeztek meggátolni a céheknek nevezett érdekszövetségeiken kívüli kézművesek itteni ténykedését, a konkurencia kizárása érdekében. Ezért az örmények előtt is a 18. század utolsó harmadáig a gyökérverés csak a kereskedők számára volt nyitott. Ezen a gyakorlaton II. József idejében rövid időre változtattak, amikor a városba való letelepedést nyitottabbá tették. Ekkor válhatott Csíki Márton (1783) és Patrubán Márton (1786) kereskedő, valamint Szentpéteri Kristóf (az év ismeretlen) kézműves városi polgárrá.

II. József 1790-ben bekövetkezett halála után a város ismét visszaállította a polgárrá fogadás korábbi gyakorlatát. A kialakult helyzetet jól tükrözik az örmények jogaival kapcsolatos 1790–1793. évi országgyűlési viták. Ekkor a város ragaszkodott ahhoz, hogy a városi polgárrá fogadás a tanács kizárólagos joga maradjon, és a felsőbb hatóságok ne kényszerítsék őket arra, hogy akaratuk ellenére örményeket polgárokkul ma-

guk közé vegyenek. A városi polgárrá válás útját számukra csak a kereskedés üzésére tartották biztosíthatónak. És valóban, 1793-mal kezdődően az örmény származású városi polgárok mindnyájan a kereskedők sorából származtak: Dobál Antal és Patrubán János 1793-ban, Isák János 1795-ben, akik után következtek Petráskó Gergely, Novák Deodatus, Emánuel István, Isák Antalné és Ábrahám Pálné, mindnyájan 1799 előtt.

A szigorú polgárrá válási feltételek nem akadályozhatták meg a jobb megélhetési feltételeket nyújtó városba irányuló munkaerő-áramlást, hiszen a gazdasági fejlődés igényeinek a kielégítését a környékről vagy a távolabbi vidékről érkezők biztosították. És az idetelepedettek között találhatók szép számmal örmények is. Ez a gyarapodás érhető tetten az egyházi anyakönyvekben anélkül, hogy mindez az új polgárok lajstromaiban tükröződne.

Amint tudjuk, az örmények az örmény katolikus vallást követték. Ott, ahol nem tudtak saját egyházközséget létrehozni, a helyi római katolikus egyházközségek keretében gyakorolták hitéletüket. Ezt tették a marosvásárhelyiek is. Gyerekeiket az itteni plébániatemplomban tartották keresztvíz alá, házasságot is ott kötöttek, és halottaikat is katolikus szertartás szerint temették el. Így nemcsak egyházi életük, hanem népmozgalmi megnyilvánulásaik nyomán követését is az egyházi anyakönyvek segítségével végezhetjük. Az említett egyházi anyakönyvekben az 1740–1849 közötti időszakból ötven örmény családot azonosíthatunk. Voltak közöttük egy-két alkalommal említett családok (házasságkötéssel, születéssel vagy temetéssel kapcsolatosan), pl. az Avédith, Bogdánffi, Duha, Kozák, Kutsovits vagy László családok, akik 1848 előtt az Avédith, Bogdánffi, Duha, Kozák, Kutsovits vagy László családok, akik 1848 előtt különösképpen nem szaporodtak itt el, vagy nem éltek

huzamosabb ideig a városban. De vannak szép számmal olyanok is, akik népes családokká terebélyesedtek, és családfőik a város ismert és elismert polgáiraivá váltak. A legnépesebb örmény famíliák között találjuk a Bogdán (három népes család), Csíki (tizenegy család), Emánuel (öt család), Eránosz

(öt család), Issekutz (hat népes család), Istvánfi vagy Istvánffy (tíz család), Novák (tizenkét népes család), Patrubán (kilenc népes család), Petráskó (négy népes család) és Szentpéteri (öt népes család) nevűeket.

(*Népújás, Marosvásárhely, 2013. május 17.*)
Folytatjuk

Kedves Olvasóink!

2002-ben felhívással fordultunk olvasóinkhoz, kérve segítségüket egy „Magyar-örmény ki-kicsoda?” összeállításához. Most megismételjük felhívásunkat. Kérünk mindenkit, akiknek elhunyt, számottevő munkásságot felmutató magyar-örményekről adatai vannak (a magyar-örmény családhoz való rokoni kapcsolat, életrajzi adatok, – életpálya, foglalkozás, végzettség vagy valami hasonló –, valamint az adatok forrását, vagy az adatközlő nevét) közöljék velünk, vagy küldjék el az e-könyvtar.magyar-ormeny@gmail.hu címre. Kérésünket az teszi időszertűvé, hogy hamarosan megkezdődik az eddig rendelkezésünkre álló híres, vagy jelentős munkásságot kifejtő emberek adatainak közlése az örmény-katolikus templom honlapján (www.ormenykatolikus.hu).

Észrevételeiket, kiegészítéseiket várjuk a megadott „drótposta” címen. Szerkesztőség

Helyreigazítás

Retezár Péter: A Retezár család krónikája és a rokonság kiemelkedő személyiségei c. monográfiából az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2013. júniusi számában megjelent vajdahunyadi Bogdánffy és hatskuj Tutsek családok c. 2. részhez – Tutsek Csabával, Tutsek Árpád testvérével is egyeztetve – az alábbi korrekciót küldöm.

1. A Bogdánfy család említett ága egy f-fel írta nevét: „Bogdánfy”
2. A Bogdánfy családról bemutatott vázlatos leszármazási ábra (családfa) több ponton is korrekcióra ill. javításra szorul.
- a) Nagypám, dr. Bogdánfy Lajos és Bogdánfy Ödön testvérek voltak (édesapjuk Bogdánfy Dániel). Az ábra azonban egyenes ági leszármazottságra utal.
- b) Bogdánfy Ödön felesége nem Gajzágó Magdolna, hanem Magyar Klementina volt.
- c) A családfa ezen ágán látható egyik dédanyám – aki egyben a cikkíró nagypapjának, id. Retezár Gerőnek felesége is – helyes neve Tutsek Franciska (Fanny) és nem Tutsek Florianna.
3. Az előbb említett családfa tetején szereplő másik dédanyám, Tutsek Mária (Bogdánfy Dánielné) és Tutsek Anna irónól nem testvérek voltak, ahogy ezt a szöveges rész állítja, hanem távolabbi rokoni kapcsolatot állt fenn közöttük: Tutsek Anna nagyapja, Tutsek Ferenc volt Tutsek Mária testvére.
4. Édesanyám, Tutsek Piroska és Tutsek Árpád közötti kapcsolat is távolabbi – nem unokatestvéri – rokonság. Tutsek Árpád dédapja (id. Tutsek Gábor) és Tutsek Piroska nagyapja (Tutsek Károly, aki egyben harmadik Tutsek dédszülmő is) voltak testvérek.

Bogdánfy Géza

Bálintné Kovács Júlia rovata

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (40. rész)

142. Vákár Lukács 1803. augusztus 12-én született. Pappá 1826. szeptember 29-én szentelték. Szolgált Oláhláposon, 1828: Tekerőpatakon káplán, 1844: plébános, 1854: kerületi jegyző. Meghalt 1863. február 22-én. A világhálón tallózva egyebek mellett megtudtam, hogy Tekerőpatak Gyergyószentmiklós szomszédságában fekszik, és lakói pár száz éve így vallottak:

„A mi városhelyünk Gyergyó Szent Miklós, holott jeles örménység lakik és oda akár a mi naturokat, fát, szénát, gabonát vihetünk jó áron eladjuk, s pénzt szerzünk magunknak abból, tart egy órát ide, s ottan mindent vásárolni, mert feltalálattik”.

Vákár Lukács 1828-tól szolgált ott, és szerepe lehetett abban, hogy javítási munkálatokat végeztek a templomon: 1838-ban. A templom legnagyobb értéke a szószék, amelynek egyik képe egy magvető székelyt ábrázol. A szószék Vákár Lukács plébános ideje alatt készült 1842-ben. Gyergyószentmiklóson a templomkertben temették, ott lévő emléktáblája szerint:

„Itt alussza a szentek halalanak.... a boldog foltamadas edes remenyeben
Fo TDo (fotisztelendo???)

VAKAR LUKACS
a 37 éves buzgo aldoza...
mint tekeropataki nyugalmazott lelkesz es gyo egyhazkeruleti
jegyzo megszunedett ..... lenni
60 éves korában
1863 eeben februar ho 22
Aldas hamvaira”

143. Várterész Antal, 1874. június 11-én született. Pappá szentelték 1899. július 6-án. Szolgált Gelencén, 1911: Marosvásárhelyen káplán, 1903–1908: Gyergyóújfalúban plébános. Meghalt 1908. március 23-án.

144. Verzár Auxentius, örmény szertartású. Kolozsváron, (1763), a SJGA-n és Rómában tanult. Szolgált: 1773 (1781): Szamosújváron káplán. Meghalt 1813. január 31-én.

Szongott szerint néhai Verzár Györgynek fia Ángszend 1772-ben már Szamosújváron szolgált. A püspök Batthyány Ignác azt írja Verzár Auxentiusnak, hogy egyenlítse ki a békétlenséget („pacem colere”), vagy menjen Csík-Szépvízre ment ez a szamosújvári segédlelkész, hanem Arad megyébe lakozni. (Városi levéltár 1784. 75. szám)

145. Verzár Lukács, örmény szertartású. Szolgált 1773: Szamosújváron plébános, esperes, tb. kanonok. Meghalt 1778. december 28-án. Szongott 1730-at jelzi szolgálati idejéül.

146. Verzár Simon, pappá szentelték 1857. február 12-én. Gyergyószentmiklóson halt meg.

147. Verzár (Verzeresk, Verzereskul) Tódor, Szongott könyvében szerepel, mint 1721-ben Szamosújváron szolgáló pap.

148. Verzeleczi Lukács, örmény szertartású 1753: Szamosújváron plébános.

149. Vojt Simon, 1806. augusztus 12-én született. Pappá szentelve 1831. augusz-

tus 17-én. Szolgált: Székelyudvarhelyen tanár, 1832: Nagyságon káplán, 1833: Tekén, 1837: Oláhláposbányán, 1842: Szászrégenben, 1847: ismét Tekén, 1849:

Radnán, 1850: újból Tekén, 1856–1860: Aranyosbányán plébános. Meghalt 1860. február 1-én.

Folytatjuk

Hátha valaki nem tudja ...

Érdekes könyvre akadtam a minap. Reprint. Az eredeti 1941-ben jelent meg Budapesten a Vitézi Rend Zrínyi csoportjának gondozásában, a reprintet 2006-ban a Zrínyi Kiadó jelentette meg ugyancsak Budapesten.

A könyv szerzője vitéz Boksay Antal, a könyv címe: A legendás vasmadár. Az alcím már beszédesebb: ittebei Kiss József, a legjobb magyar vadászrepülő élete.

Nos, ittebei és eleméri Kiss Ernőről, az Aradon kivégzett 1848-as tábornokról mindenki tud, Budapesten, s az ország településein utcák, terek őrzik emlékét. Sokan tudnak a századik életévében nemrég elhunyt oldalági rokonáról ittebei Kiss Istvánról, aki a két háború között a Horthy Istvánról elnevezett takarékpénztárnak, a Diákkaptár Szövetségnek volt országos titkára, majd a Toldy Ferenc gimnáziumnak tanára, s így Antall József kollégája.

De ki volt ittebei Kiss József, akit a könyv szerzője a „legjobb magyar vadászrepülő” jelzővel illette, s akinek 19 légi győzelme és 17 vitézségi érme maga mögé utasítja az első világháború legendás német pilótáját a vörösre festett háromfedelű gépén repülő báró Richthofent, és a második világháború legismertebb pilótáit, mint a német Mölderst és a magyar Szentgyörgyi Dezsőt.

Nézzük, a könyv és az internet adatai alapján.

Kiss József a Millennium évében, 1896. január 26-án született Pozsonyban. Nagy-

apja, Kiss Ernő honvéd altábornagy, az aradi vértanúk egyike. Tanulmányait, bár mindvégig jeles eredménnyel végezte, az első világháború kitörése miatt nem tudta befejezni. Az érettségi bizonyítvány hiánya miatt nem lehetett tisztjelölt.

Az első világháború kitörésekor, önkéntes katonai szolgálatra jelentkezett. A pozsonyi 72-es gyalogoszadba osztották be és egységével a keleti frontra vezényelték. A Nida folyónál vívott csatában szerzett sebesüléséből felépülve 1915 őszén áthelyezését kérte a Császári és Királyi Légierőhöz. Kiképzése után, 1916 májusában az olasz frontra vezényelték, ahol a 24. számú felderítőszázad kötelékébe került.

Első légi győzelmét 1916. június 20-án aratta, amikor tíz Caproni típusú repülőgéppel került szembe. A harminc percig tartó összecsapás során az egyedül küzdő Kiss József repülőgépét hetven találat érte. Ennek ellenére az egyik ellenségét sikerült lelőnie. A második és harmadik győzelmét már a saját maga által kidolgozott taktika szerint érte el, úgy, hogy az ellenséges repülőgépet maga előtt terelte és a frontvonal mögött, saját területen leszállásra kényszerítette. 1917 novemberében, a hetedik győzelme után az 55. vadászszázadhoz helyezték át és ezzel Kiss József vadászpilóta lett. 1917. november 15-e és 18-a között három bevetésen vett részt, amely során öt alkalommal aratott diadalt ellenfelei felett. Tettéért arany vitézségi érmet kapott,

további légi győzelmei után pedig IV. Károly magyar király és a vezérkari főnök is személyesen gratulált neki. S nem véletlenül, mert az 55. vadászszázad által ellenőrzés alatt tartott területeken a Caproni típusú olasz bombázók, elsősorban Kiss Józsefnek köszönhetően, nem tudtak érdemleges tevékenységet kifejteni.

Az utolsó, végzetes bevetésre 1918. május 27-én, most 95 éve, reggel hat órakor került sor Kiss József, Kasza Sándor őrmester és Maier József százados részvételével. A magyar pilótákat a Cizmon folyó völgye felett angol Sopwith típusú repülőgépek támadták meg. Kiss József ügyes manőverezéssel az angol pilóták mögé került és tüzelni kezdett. A géppuskája azonban az első sorozat kilövése után meghibásodott. Ezzel gépe védtelenné vált, s ő ezért megpróbált kitérni a csata elől. Manőverezésbe kezdett, azonban az angol pilóták végül Campolongo községnél utolérték és lelőtték.

Így halt hősi halált ittebei Kiss József, az aradi tábornok unokája.

Az 55. vadászszázad tisztikara gyászjelentést bocsátott ki, melyben az addig tiszt-

helyettesként szolgáló Kiss József már hadnagyként szerepelt. Pályafutása során három arany, négy nagy ezüst, valamint öt-öt kis ezüst és bronz vitézségi érmet kapott. Összesen tizenkilenc légi párbajt nyert.

Pár nappal halála után az angol pilóták koszorút dobtak le a levicói repülőterre, melyhez egy levelet mellékeltek. Ebben a következő állt:

„A Royal Flying Corps végső üdvözlését küldi bátor ellenfelének, Kiss József pilótának, aki Campolongo felett halt hősi halált.”

Kiss József barátja, Vadász Ernő a következőképpen emlékezett meg róla a „Belgrádi Hírek” című újság 1918. május 30-i számában:

„Ő volt a magyar Richthofen, s ha hasonló viszonyok és körülmények között repült volna, mint Richthofen, talán még annál is nagyobb lett volna. A magyar aviatika legnagyobb hőse kétségtelenül ő volt. A repülés történetében külön fejezetet fognak nyitni számára, melynek aranylapján dicsőségesen fog ragyogni a bátor hős egyszerű neve: Kiss József.”

Dobai Miklós

XIII. kerületi Nemzetiségek Fesztiválja

A XIII. kerületi Nemzetiségek Fesztiválját az idén május 26-án, vasárnap rendezték meg a Babér utcai tempom melletti téren. A kerület tizenegy nemzetiségi önkormányzata, köztük Budapest Főváros XIII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat, nagy igyekezettel készült és vett részt az immár hagyományossá vált fesztiválon, amelynek különös aktualitást adott a XIII. kerület 75. éves fennállásának évfordulója.

A rendezvényt *Borszéki Gyula* alpolgármester nyitotta meg, majd a kerületi nemzetiségi elnökök köszöntötték a fesztivál résztvevőit. *Kabdebó János* örmény el-

nök hangsúlyozta, hogy Magyarországon nemzetiséginek lenni jó, hiszen a történelem során mindig befogadó ország volt és az is maradt.

A színpadon az örmény zenei programot *Puskás Eszter* és együttese szolgáltatta nagy sikerrel. Az örmény sátornál *Martaian Ermone Zabel* az ikonfetés rejtelmébe avatta be az érdeklődő gyermekeket és felnőtteket. Délután örmény ételkóstolóval kedveskedtünk az arra járóknak. A sátrunkat, hogy családiasabbá és dekoratívabbá tegyük, idén először *Kabdebó János* Örményországban és Erdélyben készült fotóival díszítettük.

Az örmény sátor

Kabdebó János és Borszéki Gyula

Emelett könyveket, EÖGYKE füzeteket, hírleveleket és egyéb kiadványainkat tettük közszemlére.

A változó időjárás ellenére, a változatlanul jó hangulatú, vidám rendezvényen sikerrel vettünk részt, örültünk a nagy érdeklődésnek.

Kabdebó János elnök,
Budapest Főváros XIII. kerületi
Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Ízek utcája a II. kerületben

Sikeres volt idén is az *Ízek utcája* nemzetiségi ételkóstoló 2013. június 15-én, a Millenárison. Évek óta változatlanul az örmény sátornál állt a legnagyobb tömeg, kígyózó sorban már jóval 12 óra előtt. Idén több száz adagban örmény pizzát (lahmasun) örmény salátával, valamint mamul édességet kóstolhattak régi-új rajongóink, valamint a kerületi önkormányzat testvérvárosi lengyel és török vendégei. Köszönetet mondunk a Budapest Főváros II. Kerületi Önkormányzatnak, hogy idén is – mint minden évben – támogatta a nemzetiségek gasztronómiai bemutatkozását, amelyhez a II. ker. Örmény Önkormányzat is adott további tá-

mogatót, hogy minél többen tudják megismerni az örmény ízvilágot.

dr. Issekutz Sarolta elnök

Világosító Szent Gergely innepé – cikk: 11–20. o.

Kóka Rozália

A történelem sodrában

A szabadkai pacsirta (1. rész)

Előbb Kovách Bélával ismerkedtem meg 2003 nyarán Amerikában, a Reménység-tavi ITTOTT Találkozóán. Éppen kifelé tartottam az előadótérből a bukovinai székyelkekről tartott előadásom után. Kedvesen rám mosolygott és megkérdezte:

– Hát, a csürkemártást máléval szereti-e?

– Most es megenném! – válaszoltam, és összenevettünk.

– Sándoregyházán a mi házuk volt a „numeró ájnc”, vagyis az egyes házszám!

– Jártam ott es, szép hely! – mondtam. Kedvesen megölelt, gratulált, mintha a testvérem lett volna. Később bemutatta ének-művész feleségét, Álmasztot is. A találkozón nem nyílt több alkalom a hosszabb ismerkedésre. Miután hazajöttem, időről-időre leveleket váltottunk interneten.

Egyik évben a kérésükre szerkesztettem egy '56-os műsort is, amit magyar és angol nyelven be is mutattak városukban, az ohioi Columbusban, a magyar közösség ünnepi megemlékezésén.

Legközelebb már Magyarországon találkoztunk. Meséltek a gyönyörű columbusi házukról, amit építész fiuk tervezett, s ami oly közel van az erdőhöz, hogy naponta lehet őzeket látni az ablakából. Hívtak, menjek el hozzájuk, akármikor, akármennyi időre szívesen látnak. Számomra nehéz eszten-dők következtek, olykor-olykor eszembe jutott a kedves meghívás. Egyszer még a térképen is megnéztem, hogy hol lehet az a város. Eljátszottam a gondolattal: de jó lenne, mint a mesékben, csak felemelkedni, s ott teremni az erdőszéli házban...

Nos, 2009 novemberében valóban megérkeztem Columbusba. Beköltöztem a gyönyörö-

rú ház egyik szobájába, az ablaka az erdőre nézett, s reggel, ahogy felébredtem, legelésző őzek csoportját pillantottam meg a késő őszi ragyogásban. Minden éppen úgy volt, ahogy Álmaszt és Béla elmesélték nekem a Bazilika melletti kávézó teraszán. Valaki azonban nagyon-nagyon hiányzott ebből az idilli képből. Kovách Béla 2008-ban meghalt. Felesége, akit valaha „szabadkai pacsirtának”, csalógánynak becéztek, most mint egy „párjavesztett gerlice”, jajongva siratta szeretett férjét.

Kurtúra szabott időből csak rövid autós városnézésre tellett. Elsőként az 1839-ben

„Apám, Bedrossian Nishan és anyám, Németh Anna”

épített hatalmas városházát néztük meg. Itt találkoztam először azzal a számomra nagy örömet jelentő Kossuth-kultusszal, amit aztán később a többi városban is tapasztaltam. A városháza portáján két dombormű található, az egyik Kossuth Lajost (Matits Ferenc alkotása), a másik az Egyesült Államok tizenhatodik elnökét, Abraham Lincolnt ábrázolja. Később Álmásztól megkaptam Kossuth 1852. február 6-i, columbusi beszédének szövegét is. Elsétáltunk a közeli Scioto folyóhoz, ahol Kolumbusz hajójának, a Santa Mariának a hű másolata horgonyoz. Azután kimentünk a város környéki gyönyörű kirándulóhelyekre. Álmászt csak mesélt, mesélt, a csodálatos, szerelemben és szeretetben, hűségben megélt félévszázados házasságáról. Majd felidézte a szülővárosában, Szabadkán eltöltött gyermek- és ifjú éveit. Történeteket örmény édesapjáról, sokat szenvedett édesanyjáról. Elbeszélése nyomán szinte megelevenedett előttem a huszadik század eleji gyönyörű magyar város, Szabadka, a Palicsi-tó varázslatos világa, mindazok a helyek, ahol én is élhettem volna, járhattam volna, ha nem kellett volna elmenekülnünk arról a vidékről 1944-ben. Csak egy karnyújtásnyira van onnan az én szülőfalum, Bajmok.

Megbűvölten és együttérzéssel hallgattam Álmászt emlékfolyamát, s bár még nem tudtam, hogyan hozakodjam elő a kéréssel, de elhatároztam, hogy megírom ennek a nagyszerű asszonynak az életét.

A Columbusban eltölthető időm végsően fogyatkozott. Egyik este megtartottam az előadásomat a maroknyi, de végtelenül kedves és melegszerű magyar közösségnek. Másnap aztán leültünk, és Álmászt magnetofonra mondta mindazt, ami az életéről néhány órába belefért.

*

A nevem Bedroszian Álmászt, ez örmény név. A Bedrosziánt úgy fordíthatnánk le,

hogy Péterfi, mert a Bedrosz örményül Pétert jelent, az Álmászt pedig gyémántot. Például van egy Almast című örmény opera is, a szerzője Alexander Spendaryan.

Szabadkán születtem, 1937. január 21-én. Apám örmény volt, anyám magyar.

Apám Amerikából jött Szabadkára 1914-ben. Volt egy barátja, akinek Szabadka melől, Palicsról származott a felesége. Elhívták apámat egy európai körútra. Körbejárták Európát. Voltak Németországban, Olaszországban, Hollandiában, és még sok más helyen. Aztán az asszony haza akart jönni Szabadkára, hogy meglátogassa a szüleit is. Volt neki egy húga, abban reménykedtek, hogy az a lány megtetszik apámnak és elveszi, de nem így történt. Nem tudom, hogy meddig maradt Szabadkán, azt se tudom, hogy miért kezdett el apám fényképezni.

Lehet, hogy azért, mert abban az időben nem volt egy fényképész se Szabadkán.

Anyám cipőfelsőrész-készítő segéd volt, apám az egész műhelyüket lefényképezte, az üzletet, a munkásokat, a főnököt, mindenkit.

Akkor tetszett meg neki anyám. Így találkoztak, s egy hónap alatt összeházasodtak.

Apám hat nyelven beszélt, de se szerbül, se magyarul nem tudott. Az udvarlás, az ismerkedés sváb nyelven folyt. Anyám egy kicsit gagyogott svábul, ahogy megtanulta a szabadkai sváboktól.

Apámat sajnos csak a családi mesékből ismerem. Nem sokáig élvezhettem az apai szeretetét, mert 1938 decemberében, egy hónappal a második születésnapom előtt meghalt. Perforált vakbéllel került be a szabadkai kórházba. Karácsonyeste volt, az orvos hazament, hogy elfogyassza az ünnepi halászlévet. Mire visszatért, apám már halott volt. Csak egyetlen emlékem maradt meg róla élesen. Apám ült a földön és a gyerekeit magához ölelte, majd a hátán nyarga-

láztam. Négyen voltunk testvérek, a nővérem tizenhat, a nagyobbik bátyám tizenkettő, a kisebbik bátyám kilenc évvel volt idősebb nálam. Apám imádott bennünket.

Anyám számára rettenetes tragédia volt az elvesztése, de ez még nem volt elég, két év múlva tbc-ben meghalt a nővérem is.

Apám a Van-tó mellett, Ishanek faluban született, ez a terület most Törökországhoz tartozik. Az édesanyja korán meghalt, három gyerek maradt utána. Nagyapám másodsor is megnősült, de az új asszony apámat egyáltalán nem tűrte. Szegény ezért kilencéves korában megszökött otthonról. Fellopózkodott egy török hajóra és elbújt, el akart menni a nagybácsijához Alexandriába, azt gondolta, hogy ott jobb sora lesz, mint otthon. Három nap után már nagyon éhes volt, fázott, sírdogálni kezdett, így aztán megtalálták a hajósok. Ki akarták dobni a partra, hogy hadd haljon meg ez az örmény kölkök. Szerencsére az egyik férfi felismerte, azt mondta a többieknek, hogy ő tudja, kinek a fia, azt is tudta, hogy apám nagybácsijának Alexandriában van egy nagy tejgyára. Azt gondolták a hajósok, hogyha átadják neki ezt a gyereket élve, akkor biztosan nagyon sok pénzt, nagy jutalmat kapnak.

Úgy is lett.

Apám tizenhét éves koráig élt Alexandriában a nagybátyjánál, akkor meg akarták házasítani egy egyiptomi lánnyal, de apám azt a lányt semmiképp sem akarta elvenni. Inkább megszökött, elment Ciprusra, onnan pedig kiment Amerikába.

Amerikában hosszú ideig a Fordnál dolgozott. Találtunk táviratokat az öreg Fordtól, ilyen szöveggel, hogy „Hol vagy Nishán? Vártunk a születésnapomra.”

Járt Ohióban is, de évekig élt Rhode Islanden, Pawtucketben és Massachusettsben,

Bostonban is, megtaláltuk a címét. Sajnos nem létezik már az az utca, ahol lakott.

Az I. világháború idején be akarták so-rozni apámat is katonának. Ő tiltakozott:

– Én most jöttem Amerikából, nem ismerek senkit, nekem senki nem ellenségem.

Itt van az asszony, akit szeretek, vele akarok élni, nem akarok háborúzni!

Szegény, a tetejében nem tudott jól se magyarul, se szerbül. Majdnem bolonddá nyilvánították. Akkor elmenekült Erdélybe, négy évig Szamosújváron bújatták az örmények.

Anyám néha-néha meglátogatta, nagyon féltette, nehogy elvigyék katonának vagy bebörtönözzék. Amikor egy kicsit rendeződtek a dolgok, hazajött és Zentára költöztek. Apám a vasútnál dolgozott, de ott se hagytak neki békét. Már nem tudta, hogy mit tegyen, végül megjásztotta az öngyilkosságot. Kiment a Tisza partjára, lerakta a ruháját, a cipőjét, s hagyott egy búcsúlevelet, hogy nem tud így tovább élni, hogy állandóan zaklatják, inkább meghal. Átúsztta a Tiszát és életben maradt.

Később újra Szabadkán laktak. Anyám akkor már mester volt, nyitottak egy üzletet. Anyám tervezte a cipőket, ő vette a méretet, ő készítette a formákat, mindent, mindent tudott. Apám is velük dolgozott, kitanulta ő is a mesterséget. Akkor még mindenki úgy csináltatta a lábbelijét. Nagyon jól ment az üzlet. Tizenhat balkaros gépe volt anyámnak, sok munkása, ez Amerikában megfelelt volna akkor egy kis gyárnak.

Apám nagyon szép ember volt. Amikor végigmentek a korzón, a lányok meg az asszonyok úgy bámulták, hogy szinte kiesett a szemük.

Anyám is szép asszony volt. Láthatod a fényképeken!

Apám nagyon vágyott vissza Amerikába. Mesélte anyám, hogy minden tavasszal nagyon beteg lett, szinte belehalt a honvágyba. Mindig mondogatta szegény:

– Hogyha meghalok, még a csontjaim is visszamennek Amerikába!

Háromszor vette meg a hajójegyeket Fiuméből (azaz Rijekából) Amerikáig, de anyám mindig azt mondta neki:

– Van énnekem itt Amerika, nem hagyom itt anyámat!

Amikor már nagyon jól álltak anyagiilag, jött valami gazdasági válság. Anyám az összes pénzüket bevarrta apám övébe, hogy vigye el Pesten keresztül Bécsbe, és ott helyezze el egy bankban. Elfogták apámat és mindent elvettek tőle. Mindenük odaveszett. Borzasztó rossz idők következtek, mindent újból kellett kezdeniük. Azután apánkat is elvesztettük...

Nagyon nehezen nőttünk fel. Anyánk azon igyekezett, hogy mindegyikünknek legyen valami szakma a kezében, mindent megtett, hogy előrehaladjunk. Rengeteget segített rajtunk a nagyanyánk. Neki volt földje, volt három háza, mi ott nála nőttünk fel.

A háború után anyánk a zadrugában (szövetkezetben) dolgozott. Éjjel-nappal varrta a cipőket, a papucsokat. Volt, hogy szegénynek ráesett a feje a gépre. Pali bátyám meg én ott ültünk mellette. Azt mondta nekünk:

– Csak öt percet hagyjatok aludni, gyerekeim, mert reggelre háromszáz papucs-nak készen kell lennie. Ráhajtotta a fejét a gépre, s tényleg, öt-tíz percet aludt, és utána megint dolgozott hajnalig.

Nagyon nehezen éltünk, de mind a hármunknak volt hegedűje. Először csak egyet vett, de akkor mind a hárman egyszerre akartunk hegedülni, gyakorolni. Azután vett még kettőt, hogy ne legyen több veszekedés.

Mi Szabadkán minden színházi előadásra elmentünk. Én minden operettet fejből tudtam. Akkoriban az volt a divat, hogyha kijöttünk a színházból, akkor mindenki énekelte a hallott dalokat. Kívülről fújtuk:

„Belgrádban egy bálon, 1956-ban”, „Borosz Bélával a »Juhászlegény« című népszínműben”, a János vitézt, a Leányvásárt. Az is szokásban volt, hogy szünetben egy-egy 6-7 éves kislány kijött a függöny elé, s valamit énekelt, táncolt. Anyám mesélte, hogy egyszer, úgy hatéves lehettem, a nagy csöndben bekiabáltam a kislánynak, hogy ezt én is meg tudnám csinálni, én is tudok táncolni meg énekelni. Nagy nevetés tört ki a nézőtérén. Ennek az lett a következménye, hogy a Szabadkai Gyerekszínház vezetője, Lévy Anna néni, aki a szomszédunkban lakott, megkérte anyámat, hogy engedjen engem is játszani a színházában. Anyám elengedett.

Tulajdonképpen az én művészi pályám ott kezdődött a Szabadkai Népkörben. Minden évben legalább négy-öt bemutatót tartottak. Mire 14-16 éves lettem, már minden főszerepet velem játszottak. Játszottam mesejátékokban, voltam Hófehérke, emlékszem, egyszer én voltam a Hamupipőke is, meg a királyné is. Nem tudtam olyan kajánul kacagni, ahogy egy gonosz banya kacag, ezért Anna néni azt mondta, hogy tát-sam ki jól a számat, s helyettem ő nevetett a színpalak mögött.

Tizenkilenc éves koromig játszottam Szabadkán. Szerepeltem az Édes Annában, a Csárdáskirálynőben, a Juhászlegényben, az Akácvirágban. Az utóbbiban már én tanítottam be az énekeket. Közben szorgalmasan jártam a zenedébe és a gimnáziumba. Szabadkán Siflis Imréné tanítványa voltam. A középiskolát a Luciával fejeztem be. Úgy is hívtak engem a városban, hogy a „szabadkai pacsirta”.

Koloratúrszoprán hangom, nagy hangterjedelmem volt, Belgrádban egyből felvettek a Zeneakadémia opera szakára. Zlata Djundjenac volt a tanárnőm, az Aidával diplomáztam. Amikor elsőéves vol-

tam, beléptem a Jugoszláv Néphadsereg Művészegyüttesébe. Az operába is sikerrel felvételiztem, de ők nem utaztak sehová, csak otthon játszottak. A művészegyüttesel viszont bejártam egész Európát. Énekeltem Kijevben, Moszkvában, Leningrádban, Németországban, Csehszlovákiában, Magyarországon, Budapesten is, Mohácson is. A turnék általában két hétig tartottak, s minden este volt koncertünk. Otthon is nagyon sokat hangversenyeztünk, keresztül-kasul bejártam Jugoszláviát. Tito „Galep” nevű hajóján is végigutaztunk egy turnét az Adriai-tengeren,

Belgrádban egy bálon, 1956-ban

de akkor ő már nem használta. Megismerem Titót és a feleségét, Jovánkát is. Az Újvidéki Rádió énekeseivel részt vettünk egy fogadáson. Én Kovách Polák Verával voltam együtt. Minden köztársaságnak volt egy szobája, Tito meg a felesége végigjárták a szobákat és hozzánk is bejöttek. Egyszer később Belgrádban volt valami nagygyűlés, ahol az én csoportom is fellépett. Két sorban álltunk, vártuk, hogy bevonuljanak a politikusok. Tito elment mellettem és odaköszönt:

– Szervusz Álmászt! – A kollégáim majd' elájultak. Persze soha semmilyen kapcsolatom nem volt velem se azelőtt, se azután. Az

biztos, hogy nagyon jó emlékezőtehetsége volt az öregnek.

1961-től az Újvidéki Rádióknak voltam a szólistája. Sok felvétel készült velem. Sajnos CD-m és videóm nincs. A televízióban is többször szerepeltem. Egyszer Sándoregyházán is készítettünk egy felvételt, Vicsek Károly rendezésében, akkor a „Fehér fuszulykavirág” kezdetű bukovinai székely népdalt énekeltem.

Hekk Paulával és Versegi Józseffel magyarnóta-estekkel jártuk a vajdasági falvakat, városokat. Néha még most is lejátszának egyet-egyét a felvételeimből. A múlt hónapban felhívott a sógorom és azt mondta, de kár, hogy nem vagy itthon, éppen most közvetítik az egyik nótát az Újvidéki Rádióban. Nagyon jól esett, hogy ennyi év után se felejtettek el.

– Énekelte-e Kodály dalokat?

– Igen, énekeltem Kodályt is, örmény népdalokat is, hogyne énekeltem volna! Még a belgrádi Zeneakadémián is énekeltem! A diplomahangversenyemen is énekeltem örmény dalokat, méghozzá örmény nyelven!

– Hogyan találkoztál a férjeddél?

– Ez egy nagyon furcsa, érdekes történet. Ezt talán a Jóisten akarta így! Volt nekem egy jó barátnőm, Erna, akivel együtt jártunk a zenedébe, táncolni, ide-oda. Az ő édesanyja elvált asszony volt, s mindig dolgoznia kellett, gyakran más városokban is, nemcsak otthon. Olyankor Ernáról édesanyám gondoskodott. Egyszer a barátnőm édesanyja az újvidéki szigeten háziasszonyként dolgozott valamelyik állami nyaralóban. Az iskola befejeztével Erna anyja meghívott bennünket, hogy töltsünk ott néhány hetet. Egyik nap bementünk Újvidékre, moziba, s olyan későn lett vége, hogy nem tudtunk visszajutni a szigetre. Így hát ott aludtunk Erna édesanyjának az ismerő-

seinél, Kovách Józseféknél. (Ő volt az Újvidéki Rádió első magyar bemondója, felesége tanítónő volt, Máriának hívták.) Nemsokára Erna anyja meghívta Kováchékat Szabadkára. Leendő anyósom is eljött a barátnőmékhöz. Hazament, azt mondta a fiának, hogy láttam egy lányt, aki neked megfelelne.

Azt mondta Béla:

– Szó se lehet róla, nem érdekel, nem akarok látni semmiféle lányt! – Bélának abban az időben volt valamiféle csalódása. Ő hét évvel volt idősebb nálam, neki január 20-án, nekem 21-én volt a születésnapom.

Aztán mégis valahogy a Jóisten keze, vagy anyósom keze, vagy mind a kettő benne volt, nem tudom, de Béla eljött a sógor-nőjével, Jóska feleségével Szabadkára. Azzal az ürüggyel jöttek, hogy bútort akarnak vásárolni – mintha Újvidéken nem lett volna bútörizlet! Meglátogatták a Jeszenszki családot, akik rokonaik voltak, és meglátogatták Ernáékát is. Amikor odamentem hozzájuk, ott ült Béla egy széken, törökülésben.

Nagyképűnek láttam.

Mi Ernával elmentünk a zenedébe, s amikor visszatértünk, a vendégek még mindig ott voltak. Azt mondta Erna anyja, hogy szeretnének elmenni a kávéházba, menjünk el velük. Na, a kávéházban szólt a zene, Béla folyton velem táncolt. Már borzasztóan szegyeltem magamat, mondtam neki, hogy legyen szíves felkérni a vendéglátójuk lányát is. Egyszer felkérte, de aztán csak velem táncolt újra. Hazamentek, kezdett írogatni nekem, hiába mondtam, hogy én nem írok neki leveleket, de ő csak írt, írt. Hétféteken eljött, megszállt ezeknél a Jeszenszkiéknél.

Talán a harmadik alkalommal meg akart engem csókolni a kapuban, amikor hazakísért, de én nem engedtem. Amikor bementem a házba, anyám megkérdezte, hogy mi volt. Mondom:

– Semmi! Ha egy akkora darab arany volna, amekkora, akkor se mennék hozzá!

Képzeld, ezt mondtam! Nem hittem benne, nem hittem, hogy olyan jó ember, amilyenek mutatja magát. Azt gondoltam:

– Mi a csudának jön ő ide Belgrádból, a Nukleáris Kutatóintézetből? Idejön lányt keresni? Azt hiszi, hogy én valami buta szabadkai liba vagyok, és most mindjárt hasra esem, mert ő onnan jön?

Ő csak ütötte a vasat és ütötte a vasat! Nyáron az intézetük becsukott egy hónapra, ő nagy hegymászó volt és mindig ment a hegyekbe. Engem is felvitt a Triglavra már az első évben. Képzeld el! Szabadkán a legnagyobb magasságot a vasúti töltés jelentette, s én, szabadkai lány létemre fölmásztam a Triglavra, 2864 méter magasra.

– *Azért akkor te nem ellenkeztél annyira, mint amennyire állítod!*

– Hogy hol kezdtem én nem ellenkezni, az is érdekes! Egyszer kimentünk Palicsra, persze a bátyám is velünk jött, mert egyedül nem mehettem sehova. Bélával kiúsztunk a mólóra, otthagytuk a bátyámat a parton. A mólón napoztunk és beszélgettünk. Egyszer Béla azt kérdezte:

– Hozzám jönnél feleségül?

Fölugrottam és azt mondtam neki szemből, hogy „zsálim szlucsáj”, ami azt jelenti, hogy nagyon sajnálom, vagyis szó se lehet róla! Ő is belenyugodott. Abba is, hogy nem engedtem, hogy megcsókoljon. Akkor is jött. Volt egy udvarlóm, aki elment katonának, még annak is írt, még azt is megvárta, hogy a fiú visszajöjjön, találkozott is vele. Akkorra én már elhidegültem attól a fiatalembertől. Találkoztak és Béla azt kérte tőle, hagyja, hogy én válasszak, ne járjanak mind a ketten utánam.

Még azon a délutánon egy hatalmas vihar támadt, nekünk vissza kellett úsznunk oda, ahol a vízipólósok játszottak. Bebújtunk a

deszkák alá, mert féltünk, hogy belénk csap a villám. Belénk is csapott, mert akkor engem Béla megcsókol! Amikor kimentünk, a bátyám látta, hogy biztosan történt valami, mert égett az orcám rettenetesen.

Egyszer csak befutott hozzánk Béla édesapja Zomborból. Végtelenül kedves volt, eljött megnézni bennünket, meg akart ismerkedni anyámmal, a bátyámmal. Egy szót nem kérdezett a fiáról, mindenféléről beszélgettünk, el voltam tőle ragadtatva, kész enciklopédia volt az az ember. Ezután ők hívtak meg minket egy ebédre. A bátyámmal ketten mentünk el, anyám nem jött velünk. Majdani anyósom megkérdezte tőlem:

– Te játszol az én fiammal?

Mert nem volt semmi jele annak, hogy én szeretem, hogy hozzá akarnék menni.

Inkább azt mutattam, hogy én nem vagyok „Argó leves” (levespor), nem fog ő engem öt perc alatt megfőzni. Én tulajdonképpen tényleg nem akartam hozzámenni, nem hittem neki. Túl jó volt, túl becsületes volt, annyi mindent tudott, olyan nagy tudása volt, annyira imádta a szakmáját, annyi minden újdonságot kitalált, olyan sokat segített az embereken, hogy mindez számomra egyszerűen hihetetlen volt. Aztán 1957. július 13-án mégis megesküdtünk, ötvenegy évet éltünk együtt boldogan.

Folytatjuk

Egyházi hírlevél

Nyári miserend az örmény kápolnában (Bp. XI. ker., Orly u. 6.) – a következő vasárnapokon a Szentmise 16.30-kor kezdődik:

július 7., 16.30 szentmise

július 21., 16.30 szentmise

augusztus 4., 16.30 szentmise

augusztus 18., 16.30 szentmise

szepember 1., 16.30 szentmise

Az itt nem jelzett vasárnapokon nem lesz Szentmise.

Fülöp Ákos lelkész

Tisztelt magyarörmény közösség!

Magyarország egyetlen örmény katolikus temploma az örmény katolikus liturgia ápolója és székháza azoknak az örmény egyházi és világi kultúrát bemutató gyönyörű tárgyaknak, könyveknek a birtokosa, amelyek az örménység hazai jelenlétét testesítik meg és reprezentálják.

A páratlan lelki, szellemi és ház-vagyont Kádár Dániel apátplébánosunk 40 évvel ezelőtt teremtette meg számunkra és ránk, a hívekre bízta ennek gondozását és megőrzését.

Híveink biztosan érzik, hogy ezeknek az értékeknek a megőrzésében közre kell működjenek és a fenntartáshoz adományaikkal úgy tudnak közreműködni, ha adományaikat a Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség **OTP 11707024-20005210** számlájára juttatják el és jelenlétükkel a vasárnapi szentmiséken, a páratlanul szép liturgián is részt vesznek.

Gondnokság

In memoriam Vrezh Israyelyan (1949–2013)

Vrezh Israyelyan (ejtsd: Vrész Iszrajélján) – örmény novellaíró, dramaturg. 1949. április 2-án született Jerevánban, meghalt 2013. június 14-én ugyanott. Tanulmányait 1971-ben fejezte be a Jereváni Állami Egyetem zurnalisztika szakán. Első elbeszélései a „Garun” (Tavaszi) folyóiratban jelentek meg. 1978-ban az „Év legjobb műve” díjra érdemesült. 1986 februárjában a jereváni televízióban bemutatták a „Csnvácsvác áskhárámász” (Meg nem hódított világrész) című színdarabját. 2010-ben a „Tonápét” (Ünnepmes-

ter) című könyvéért megkapta az Örményországi Írószövetség „Derenik Demirchyan” díját. A Hegyi-Karabah-i felszabadító háborúnak szentelt számos dokumentumfilm forgatókönyvének szerzője: „Máhic áracs jév hétó” (Halál előtt és után), „Jérkrápáhó jév kághákákánutjunó” (A határőr és a politika), „Ájszpész dárcánk jérkrápáh” (Így váltunk határőrökké), „Máhápártné” (Halálraítéltek), „Árácsin gic” (Első vonal), „Ándránik” (Elsősülött) stb.

Emléke legyen áldott!

„És akkor mi van, hogy 60 éves vagyok?”

Ebben a zavarodott, tarka világban senki, senkit, semmivel sem tud meglepni, legfőképpen nem irodalommal. A Don Quijote-t és Sancho Panza-t látott emberiség megragadásához a tehetség és a fantázia kevés.

Hogy mi kell hozzá, nem tudom, de szeretném megtudni. 60 évet élni sok idő, de a legegyszerűbb dolgokat megérteni kevés. Egész életemben az „örmény”-nek nevezett rejtélyt próbáltam felfogni, ki ő, miért ráz ki a hideg nemzetünkre gondolva, felháborodásunk miért csap át gyűlöletbe, mikor valaki azt mondja nekünk: „te nem vagy örmény”; és miért sértődik meg másvalaki, ha azt mondják neki, hogy „te örmény vagy”? Különös, nem? Ugyanaz a tulajdonság az egyiket felemeli, viszont a másikat lenyomja.

E kétféle emberiség között lehet-e a képzelődésnek helyet adni? Tud-e irodalmat alkotni az az ember, aki fájdalmát még a betűvetés előtt sajátította el? És egyáltalán, értékévé válhat-e a fájdalom?

Mikorra megértettem, hogy az „örménynek” nevezett teremtmény az, aki saját magát kíméletlenül fájdalommal tölti fel, hogy aztán élete hátralevő részében attól a fájdalomtól próbáljon megszabadulni, addigra már 50 éves lettem. Világpolgárrá válási erőfeszítéseim hiábavalónak bizonyultak. Segítségül hívtam Sherwood Anderson-t és Hemingway-t, nem sikerült. Megpróbáltam katonai egyenruhában megújítani az éneket, úgyszintén eredménytelenül. A Susi-i győzelem után egy pillanatban még az ellenségünket is elkezdtem sajnálni és arra gondoltam: kész, vége, már kimerítettem a rámrótt örökséget és szabadon írhatok valami modern dolgot, amivel pályázhatok a Nobel-díjra. Ez is önbecsapás volt. A magamfajta embert és író a sors megbélyegezte, és én arra vagyok ítélve, hogy ezt a bélyeget a végzetemig viseljem. Miért választottam írói elfoglaltságot? Ezt nem úgy fogom fel, mint mesterséget, számomra ez elhivatottság, szenvedély, szerelem, szembeszegülés, elvetemültség... ez minden. A szovjet társadalmi rendszerben, ahol a napok és az évek évszázados lassúsággal teltek, a szabadságnak nem volt ennél biztonságosabb menedéke. Az írás egy csipetnyi szabadságot biztosított számomra. Az íróknak, más művészekhez hasonlóan, egy kis pimaszkodási jogot adott ez. Az

ezt kihasználni próbálók élvezetében, természetesen, belerondítottak, de még ez a kevés is elég volt ahhoz, hogy hatalmas irodalmi és művészeti alkotások jöjjenek létre. A „szabadság” szó értékét abban az időben sokkal jobban ismertük; szerettük és dédelgettük ezt az áldást, uralkodtunk rajta. Sajnos, ma a szabadságnak nincs ura, gazdátlan vízként özönlik az utcákon, gyakran sárlévé alakulva át. Mít értem el ez alatt a 60 év alatt? Sok mindenről szerettem volna írni, de, szerencsére, ezeket már mind megírta William Saroyan. Amit írtam, jól, rosszul, azt szívből írtam, ezek az enyéme, általuk sikerült megőriznem a szabadságom, bennük él az az ember, akinek a neve Vrezh Israyelyan. Ő titeket semmire sem kötelezett, nem kért tőletek dicsőséget és babérkoszorút, csupán rövid elbeszélések által társalogni akart veletek. Neki, ahogyan nektek is, megvan az élethez való joga ebben a világban, a mondanivalója e világ számára. Nincs szégyenkezni valóm az írásaimért; amit nem írtam meg, azt szégyellem.

Akárhogy is van, 60 éves vagyok.”

Vrezh Israyelyan, 2009

Fordította: Dájbukát Borbély László

Eröss Zsolt és Kiss Péter

Kívánhat-e ember többet?

„A Kancsendzönga (Kanchenjunga) immár a székelyek hegye. Bevették tövétől hegyéig, s többé nem tágtanak.

A lábát Dardzsilingből Kőrösi Csoma Sándor teste és lelke vigyázza s a csúcására Eröss Zsolt vitte fel kitűzni székely lobogóját.

Mostantól onnan fentről Kiss Péterrel – együtt székely és magyar – egy csapatként személyesen őrzik... Nem mentek hiába.”

A Hópárduc útja rövid volt, a Világ Tetejéről a csillagokig, két város és egy Föld büszke Rád, Eröss Zsolt, szülővárosod, Alma Matered városa és egész Székelyföld. Te letél az újabb székely csillag a Hadak útján, Csaba királyfi hadseregében.

Nomen est omen, a név végzet, a név intő jel, de Te erős voltál mindhalálig. Nagynevű elődöd, Mallory és társai sok-sok évvel születésed előtt már tudták, a Himalája nem kegyelmez, Mallory eltűnése napján, 1924-ben, 8530 méter magasságban hagyta ránk üzenetét. Nem véletlenül nevezték el az őslakók az Everestet Az ország istenanyjának,

Déli madárországnak, vagy Csomo Urinak, A türkiz csúcs Istennőjének.

Sok sikeres hódítás résztvevője, a Dél Tirol-i R. Messner fogalmazta meg talán a legigazabb igazságot, „A halál zónájában a siker és kudarc olyan közel áll egymáshoz, mint a vihar és a szélcsend... és minden igazi kalandnál a sír és a csúcs között a választóvonal nagyon keskeny.”

A csillagok örökké élnek, hőseink közül sokan jeltelen sírban nyugosznak, a Tied nem jeltelen, fejfád a Kancsendzönga.

A fák állva halnak meg !!!

Amióta meghódítottál sok-sok csúcsot és emberi szívet, azóta még büszkébb vagyok, hogy székelynek születtem.

Szathmáry János,
Gyergyószentmiklós

(Szerkesztői megjegyzés: Eröss Zsolt több alkalommal volt a Fővárosi Örmény Klub vendége, szoros kapcsolata alakult ki a közöséggel.)

Szomorújelentés

Tüzes Bálint

tanár, író, költő, újságíró, a nagyváradi irodalmi élet egyik meghatározó alakja 62. éves korában Nagyváradon elhalálozott.

Lelki üdvéért június 14-én 19 órától tartották a gyászmisét a nagyváradi premontrei templomban. Temetése június 17-én 14 órakor a szamosújvári családi sírboltban megtörtént.

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Tüzes Bálint

(Nagyvárad, 1951). költő, tanár. Kolozsvárott végzett filológia szakon. Magyar irodalmat és francia nyelvet tanít. Rendszeresen publikál hazai lapokban, tagja a Nagyváradi Ady Társaságnak. Életfaárnyék című kötetét (borítóterv és grafika: Holló Barna) első

és utolsó kötetének szánja, annak ellenére, hogy nem hagyta abba a versírást, lapokban, folyóiratokban továbbra is közöl. Úgy véli, hogy az 50. éve betöltésekor, a harmadik évezred első évében megjelent kötet 33 versébe mindent sikerült belesűrítene mindarról, ami számára fontos volt.

Nagyváradi költő állampolgári esküje Borsodszentgyörgyön

Boldog vagyok – ezek voltak Tüzes Bálint első szavai magyar állampolgári esküjét követően. A nagyváradi pedagógus-költő hozzátette: az eskü akkor igazán eskü, ha közösségben mondja az ember, ezért választotta keretnek a szent misét, mert a hívek közössége az ő közössége is.

– A költő szavával élve neked két hazát adott az Isten, nekem egy volt, az is elfogyott. Mi Erdélyben a két haza közül örökölni már csak egyet kaptunk – mutatott rá a történelmi körülményekre Tüzes Bálint. – Egy pillanatig sem akarok itt élni, én a szülőföldön maradok. De papír is kell arról, hogy Magyarországhoz tartozom. Már 2004 után eldöntöttem, csak azért is megszerzem ezeket a papírokat. Szent István-napra 2012-ben ez is sikerült.

– Borsodszentgyörgyöt azért választotta helyszínként, mert jó barátságot ápol a község polgármesterével, Németh Gyulával. Így már korábban is járt a településen, irodalmi est vendégeként, ahol Életfaárnyék című kötetének verseivel ismertette meg a közönséget. Kedvesen fogadták, nyitottak voltak irodalmi tevékenységére, és Nagyvárad rohanó élete után megtetszett neki a kis észak-borsodi zsákfalú. Most pedig Borsodszentgyörgy

templomában, a Sipos Zoltán plébános által celebrált római katolikus szentmise keretében, 2012. augusztus 17-én délelőtt tett magyar állampolgári esküt Tüzes Bálint.

A 60 éves, nyugdíjas magyar-francia szakos tanár, költő, a nagyváradi Reggeli Újság publicistája rendszeresen jeleníti meg verseit a napilapban. Ötvenéves korában 33 versből álló kötetet adott ki, műveinek teljes rendezését viszont inkább másokra bízta. Ady Endrét Nagyváradon az a Fehér Dezső fedezte fel, aki Disznósdon (ma Borsodszentgyörgy) született, majd tanítóként került Nagyváradra és szerkesztőként a város meghatározó irodalmi személyisége lett. Erre a szálra akadt rá a polgármester, ez köti ma össze a bihari 200 ezres Nagyváradot – amelynek 25 százaléka magyar – Borsodszentgyörggyel.

K. I.
(Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Önkormányzat online kiadványa, 2012. október 17.)

Tüzes Bálint

Nagyúton

*kell-e térkép
hogy megtaláld hazádat
hogy bizton
eligazodj elmúláskóstolt
falvak felé
éveid országútján*

vagy

*elegendő csupán a hit
a torokszorító féltés
és
valósággá lesz
a megérkezés*

Barangolás Bácskában, Bánságban, az Al-Duna vidékein és Dél-Erdélyben

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programja – 2013

Budapest – Kiskunhalas – Tompa – Szabadka – Palics – Csóka – Feketető – Tóthfalu – Törökbecse – Aracs – Zenta – Tóthfalu – Elemér – Nagybecskerek – Újvidék – Pétervárad – Székelykeve – Pancsova – Nándorfehérvár – Zimony – Székelykeve – Szendrő – Galambóc – Donji Milanovac – Kis és Nagy Kazán-szoros – Vaskapu – Orsova – Dunaorbágy – Dunatölgyes – Herkulesfürdő – Zsilvásárhely – Novaci – Petrozsény – Csernakeresztúr – Déva – Marosillye – Máriaradna – Ópálos – Arad – Nagylak – Makó – Szeged – Budapest

Időtartam: 8 nap (2013. augusztus 4–11.)

Autóbuszos útvonalhossz: kb. 2000 km

Ellátás: félpanziós (reggeli és estebéd)

Vezetés: a csoportot Gyuri bácsi vezeti az utazás kezdetétől annak végéig

Részvételi díj: 76 000 Ft/fő – ifjúsági kedvezmény 18 éves kor alatt 16 000 Ft/fő

Az ár tartalmazza a vezetést, szállást, fél-

panzió, belépők, borkóstoló, művészi produkciók árát, kivéve a busz költséget.

Buszköltség: (ami a foglalót is jelenti) 20 000 Ft/fő, minimum 30 résztvevő esetén. A bejárt helyek hangulatát tájba illő zenével és a népköltészet remekeivel idézzük fel.

A főbb események és a részletes program az áprilisi számunkban!

Budapesten, az Örmény Katolikus Templomban (Bp. XI. Orlay u. 6.) június 16-án, vasárnap, a Világosító Szent Gergely innepi misét Fülöp Ákos celebráta. Közreműködött az Imperatrix énekegyüttes és Zsigmond Benedek

---

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)
(félévadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),
Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVII. évfolyam 199. szám
2013. szeptember

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap harmadik csütörtökén 17 órakor mindenkit szeretettel vár a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termébe,
új bejárat a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

Lépcsőima

Örmény kódexillusztráció

Pap: A népségtől, amely nem szent, a gonosz és álnok embertől szabadíts meg engem!

Diakónus: Te vagy Isten, én erősségem: miért felejtettél el engem; miért járok szomorúan ellenségem szorongatása közepette?

A zsoltárokban, de a prófétáknál is mindig, ismételten viszsztatérő kérés: az Úr szabadítson meg azoktól, akik rosszat akarnak. Hisz az Úr imája végén is mondjuk: és szabadíts meg a gonosztól. A szorongatás életünk velejárója, a szomorúság is földi életünk kísérője. Ha ezek szorongatnak minket, sokszor kérdésekben tör elő belőlünk a sóhaj. Hisz Krisztus is felkiáltott a kereszten: Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?

Dr. Sasvári László

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

A 90 éves „kis Berkenye” – magyarnak vallja magát

A Fővárosi Örmény Klub júliusi műsorára érkezett kolozsvári vendég kereste tekintetével a Nyári Pál termet a Pest megyei Kormányhivatal kerengőjében. Elkísértem. A klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta*, és a műsort rendező Budapest Főváros XIII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat elnöke, *Kabdebó János* köszöntötte őt és a többi megjelentet is.

Sokan vették a fáradságot a szép, kellemes nyári délutánon, és eljöttek, hogy megnézzék a *Bisztrai Mária* színművészről szóló filmet, amelyet *Xantus Gábor* és *Xantus Áron* készített. A klubprogram kezdetén *Dudits András* három örmény dalt szólaltatott meg dudukon – közte Szajatnova örmény énekes-költő (asug) feldolgozását, – játékát nagy tapssal jutalmazta a közönség.

Bisztrai Mária színművész, a kolozsvári Magyar Színház volt igazgatója május 25-én töltötte be kilencvenedik évét. Rendkívüli személyiség. Édesanyja *Kabdebó Duci*, aki *Kabdebó János* távoli rokona volt, s akivel a kerületi örmény elnök a rokonságot tartja inkább, nem a távolságot.

A színművésznőről készült, nemcsak az örmény gyökerekkel rendelkező családok számára készült film előtt *Dr. Kiss Margit*, a XIII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat képviselője elmondta, hogy igazgyöngy Bisztrai Mária embersége, egyénisége. Szólt arról is, hogy a színművész édesanyja *Kabdebó Duci*, a neves és ragyogó színésznő, gazdag örmény nemesi család gyermeke volt. Bisztrai Mária édesapja *Dr. Groza Péter* pedig veretes román ortodox papi család sarja, három cikluson át Románia miniszterelnöke volt. Regénybe illő

Kabdebó János

Dudits András

szerelmük öröknek bizonyult. Házasságukat mindkét család ellenezte, de az örmény és román vér keveredéséből megszületett egy csodálatos, tehetséges, remek színész, aki mindig magyarnak vallotta és vallja magát. A körülményei, tehetsége folytán akár hollywoodi díva is lehetett volna, de ő ott maradt azon a forró vidéken, ahová a sors tette, és ott képviselte a magyarságot, ahol ez nem volt könnyű. *Dr. Kiss Margittól* megtudtuk azt is, hogy lett a „kis berkenye” Bisztrai Mária. A képviselő asszony elmondta, hogy az ifjú hölgynek volt egy nagyon elegáns udvarlója, Bisztrai, akinek az apja egy kolozsvári sörgyárnak volt az örököse. Egy nagyon intelligens, gentleman

úr volt, aki meghódította Máriaét, házasságot kötöttek. Kiderült, hogy a „gentlemansága” megmaradt az esküvő után is. Úgyhogy nagyon hamar elváltak. Valószínű, hogy nem

A Fővárosi Örmény Klub júliusi közönsége

a gyengébb nemmel volt baja, hanem azt remélte, hogy ha hozzácsapódik *Groza* párjához, akkor megússza az államosítást. De senki sem úszta meg, *Groza* sem. A szépséges Mária családneve nem volt előnyös „reklámnév”, sem a *Kabdebó*, sem a *Groza* név, így megtartotta a Bisztrai nevet. Ilyen csodákat megőrizni kötelességünk – zárta a film előtti bevezetőjét a képviselő asszony.

A Bisztrai Mária-ról készült filmhez – mely felüdítő élményt jelentett minden-

ki számára – *Sarolta* annyit fűzött hozzá, hogy a füzetekben megjelent Bisztrai Mária részletes életrajza, *Bálintné Kovács Júlia* írása, aki jól ismeri a családot. Az írás az interneten a www.magyarormeny.hu honlapon a olvasható a füzetek 2012. márciusi számában.

A klubdélután végén, a nyári programok ismertetését követően, a rendező kerület pogácsával, süteményekkel és hűsítő ásványvízzel kedveskedett a vendégeknek.

Interaktív volt a „neoarmenizmus közönsége”

A Fővárosi Örmény Klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* az augusztusi klubdélutánon először arra hívta fel a figyelmünket, hogy szeptembertől a Fővárosi Örmény Klub rendezvényeit a Pest megyei Kormányhivatal Városház utca 7. szám alatti kapu bejáratán át, a gyönyörű zárt udvarokon keresztül közelíthetjük meg, ahol továbbra is a Nyári Pál teremben – minden hónap harmadik csütörtökén – megtartják a programokat.

A 4-es metró építése, valamint útfelújítások miatt dugóba kerültek, így nem érkeztek meg a délután öt órai kezdésre az augusztusi műsor rendezői. A klub háziasszonya így röviden beszámolhatott az augusztus 4-11. között tartott nyári barangolásról Bácskában, Bánságban, az Al-Duna vidékén és Dél-Erdélyben. A több mint kétezer kilométeres autóbusszos úton a túr társak remek hangulatban, nagyon jól érezték magukat a gyönyörű tájakon, a magyar

Kali Kinga

történelmi helyszíneken, bukovinai székelyek által lakott falvakban, a csodálatos természetben. Az útvonal állomásairól mondott érdekességeket figyelemmel hallgattuk, melyről a füzetekben is beszámolunk.

Az augusztusi programot rendező XVI. kerületi Örmény Önkormányzat képviselői közben megérkeztek, *dr. Szuper Géza* elnök köszöntötte *Kali Kinga* előadót és a közönséget.

Kali Kinga: Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus című tudományos előadása rövidebb változatban elhangzott már „A kulturális transzfer lehetőségei. Örmények Közép- és Kelet-Európában” című nemzetközi tudományos konferencián, ez év április 6-án az Országos Széchényi Könyvtárban. A közel ötven perces felolvasás alatt nem lankadt a figyelem, érdekes témát hallottunk, ami rólunk, magyarörményekről szól: a Szongott

Az interaktív közönség

Kristóf által megkezdett, majd az EÖGYKE által tovább izzított örmény kulturális identitástudatról, amelynek köszönhetően közösségünk létezik, és mind többet ismer meg az örmény kultúrából. Az augusztusi klubdelutánt

Vikol Kálmán és Szuper Géza

számos hozzászólás tette interaktívvá. (Az előadás szerkesztett változatát a 4–9. oldalon kezdjük közölni.)

A klub háziasszonya megköszönte a katonának és a közönségnek az aktív közreműködést, és feltette a költői kérdést: jövőre, a választások évében kiderül, hogy mennyire sikerült a neoarmenizmus mozgalmát széles körben elterjeszteni, és lesz-e

Kali Kinga

Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus*

(1. rész)

Dolgozatom középpontjában a magyarországi örmény diaszpóra első rétegének recens identitás-megőrzésre irányuló kulturális stratégiái állnak – az a kulturális irányzat, amely napjaink visszaarmenizálódási folyamatának fő mozgatórugója, és amelyet én *neoarmenizmus*nak nevezek, a 19–20. század fordulóján kibontakozó, örményidentitás-mentő *armenizmus* mozgalmára való visszaulás-ként, illetve ezzel a mozgalommal való nagy hasonlóságai miatt. (Hozzá kell tennem itt, hogy ezt a folyamatot Pál Judit történész is neoarmenizmusként aposztrofálta – egymástól függetlenül jutottunk

eredménye a húsz éves küzdelmének a magyarörmény kultúra megmentésében, terjesztésében.

Kali Kinga előadását rövid frissítő szünet követte, majd a Budapest Főváros XVI. kerületi Örmény Önkormányzat képviselői, – akik egyúttal a Tigrán együttes tagjai is – zenéltek. dr. Szuper Géza gitáron, Vikol Kálmán fúvós hangszereken játszott. Örmény dalokat, majd néhány erdélyi örmény népdalt, és kuruc nótákat is előadtak. Ugyancsak nagy tapsot kapott a ráadásként megszólaltatott, szövegében aktuális dal, Debreceni Szappanos János gyűjteményéből: a Katonák üdvözlötte Bocskai Istvánhoz 1604 című is.

erre a következtetésre, ami a 2006. áprilisában Piliscsában, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem által szervezett örmény témájú konferencián derült ki; mindez az egybeesés számomra a tézis jogosultságát hitelesíti.) Kulturális stratégiáknak nevezem ezeket a folyamatokat, mivel mindkettő valamiféleképpen egy diaszpóra-csoport kulturális identitásának megőrzését célozza – ennek kifejtésére azonban hadd térjek vissza később.

Ahhoz, hogy megértsük ezen kulturális stratégiák, örményidentitás-mentő mozgalmak létrejöttét, működésük szükségességét, először is érintőlegesen szólnunk kell a magyarországi örmény diaszpóra rétegeiről.

* (Az előadás elhangzott A kulturális transzfer lehetőségei. Örmények Közép- és Kelet-Európában című nemzetközi tudományos konferencián, 2013. április 6-án, az Országos Széchényi Könyvtárban; valamint a Fővárosi Örmény Klub 2013. augusztus 15-i műsorán.)

Az első diaszpórát azon egykori örmény kereskedők, nagyállattartók leszármazottjai, illetve ezek családjai alkotják, akik a 18. században tömegesen települtek át az erdélyi örmény központokból – és pedig gazdasági célzattal, a Nagy Alföld kínálta új lehetőségek vonzásában. Ők az asszimiláció folytán mára már teljesen beolvadtak a magyar nemzettestbe, az örmény nyelvet nem beszélik, de valamiképpen él még bennük az örmény származás tudata: önmagukat *magyar-örményeknek* nevezik, akárcsak az Erdélyben maradt örmény telepések leszármazottjai.

A második diaszpórát főként az 1915-ös törökországi genocídium eredményezte – valamint az azt megelőző, a genocídiumot előkészítő történelmi események az Oszmán Birodalomban. A kényszerű migrációs hullámot II. Abdul Hamid, a Vörös Szultán 1894–1896 közötti véres örményellenes rendelkezései, az anatóliai örménymészárlások indították el; alig néhány évvel később pedig a hatalomra kerülő ifjútörökök ultranacionalista ágának egyre brutálisabb intézkedései sürgették, mely rendeletek lehetővé tették a szabad rablást, fosztogatást, gyilkolást a török lakosság számára, s rendszerint általános örménylincselésekbe torlottak. Ezek eleinte mindössze sporadikus elmeneküléseket jelentettek – később a pogromokat, a deportálásokat, az egész népirtást túlélők tömegesen menekültek, szétszóródván a világban. A *Metz Jeghern* túlélői értelemszerűen olyan országokat céloztak meg új hazájuként, ahol az örménység *múlttal* rendelkezett – így a menekülőhullámmal érkezők egy része Magyarországra (és Erdélybe) telepedett be, az addig már teljesen integrálódott, látszólag szinte egészen a magyarsághoz asszimilálódott régi diaszpórához csatlakozván. Ezekhez az emigráns-csoportokhoz később azok az örmény

kivándorló családok is csatlakoztak, amelyek az 1988–'91-es években, az Örményországban és általában a Kaukázusban lejáratott események hatására kerestek menedéket Magyarországon (úgy mint a karabahi helyzet és háború, a polgárháborúk a kaukázusi térségben, az örményországi földrengés, Szovjetunió szétesése, a gazdaság általános hanyatlása).

Megjegyzendő, hogy habár itt két különböző időintervallumban megtörtént betelepítési hullámról van szó, mégis ugyanazon második diaszpóra réteghez tartozóként kell kezelnünk ezeket az utóbb betelepülőket is – annak ellenére, hogy legalább jó fél-századnyi, szinte-századnyi idő eltelt a két migrációs hullám között. Ugyanis csoportjellemzőik nagyjából azonosak, és az asszimiláció értelemszerűen jóval kisebb mértékű náluk, mint az első, önmagukat magyar-örményekként definiáló diaszpóra-csoport esetében. Az örménységnek ezt a (többé-kevésbé homogén) csoportját a diaszpóra első rétegének tagjai *keleti örményeknek* nevezik. Ehhez a diaszpóra-réteghez tartozó családok beszélik az örmény nyelvet, még második-harmadik generációs leszármazottjaik is, és utódaikat is törekednek megtanítani rá; továbbá többnyire az Örmény Apostoli Egyházhoz tartoznak, és magyarországi létükben is jobbra örmény hétköznapokat élnek meg a családon belül.

A teljesség kedvéért hozzá kell még tennünk itt, hogy Magyarországon kialakulóban van egy harmadik csoport is, melynek csoportjellemzői hasonlóságot mutatnak a kereskedelmi diaszpórákéval: ezt néhány tucatnyi, a kelet-európai régióban végement változások után Örményországból érkező vendégmunkás, valamint némelyük Magyarországra áttelepülő családja alkotja. Érdekes módon, habár nagyjából ugyanakkor jöttek el Örményországból, mint az

előbbieken említett, nyolcvanas-kilencvenes években kivándorló családok bizonyos része, ez a réteg mégsem nevezhető diaszpórának, mivel a csoport az átmenetiség jegyét mutatja, erősen fluktuálódik – ezek az úgynevezett *kőbányai piacos örmények*. A terep kutatások ugyanis azt igazolják, hogy ennek a laza csoportnak a tagjai nem szándékoznak huzamosabb ideig megtelepedni Magyarországon (nem kértek állampolgárságot, nem rendezkedtek be, lakóhelyüket örmény nemzeti szimbólumokkal dekorálják – úgymint örmény zászló, kötelező fénykép vagy festmény az Ararát hegység-ről a szoba falán; valamint ilyen értelemben felmutatás-szerű az a tény is, hogy vendégüket kötelezően örmény konyakkal kínálják, stb.). Az újonnan érkezettek nem tartják szorosán a kapcsolatot sem a keleti örmények csoportjával, sem a magyar-örményekkel, csupán egymás közt – valamint természetesen az otthon maradtakkal, mintegy transznacionális közösséget alkotva; ezért nem is kezelhetjük őket diaszpóráként, csupán kereskedelmi érdekcsoportként. Ugyanakkor szükséges kiemelni e harmadik csoport jelenlétét, mivel közvetve nyilván hat a másik két csoport identitására. (Például: tudvalevő, hogy a *kőbányai piacon* szinte mindent be lehet szerezni pult alatt, ami például egy jereváni piacon található – lavast, szudzsukot, fűszereket, gyümölcslavast, örmény konyakot, ésatöbbit; ami tehát nem csupán a csoportberendezkedésnek valamely fokát jelenti, de azt is, hogy alkalomadtán ki is szolgálnak egyéb örmény igényeket – ehhez persze tudni kell minderről...)

A magyarországi kisebbségi törvénynek megfelelően azonban az előbbieken felvázolt két, igen különböző történelmi diaszpórához tartozó csoport egyesült *hivatalosan* örmény kisebbséggé. Az Országgyűlés ál-

tal 1993. július 7-én elfogadott törvény kimondja: „E törvény értelmében nemzeti és etnikai kisebbség (...) minden olyan, a Magyar Köztársaság területén legalább egy évszázada honos népcsoport, amely az állam lakossága körében számszerű kisebbségben van, tagjai magyar állampolgárok és a lakosság többi részétől saját nyelve és kultúrája, hagyományai különböztetik meg, egyben olyan összetartozás-tudatról tesz bizonyosságot, amely mindezek megőrzésére, történelmileg kialakult közösségeik érdekeinek kifejezésére és védelmére irányul.”

Az így keletkezett *névleges* csoport azonban sohasem lehet homogén – és itt számot kell vetnünk e törvény elnagyoltságával és buktatóival. (Megjegyzendő, hogy az óta a törvényt már részben módosították, kissé árnyalták – de ez nyilván nem jelenthet változást a csoportok szintjén.) A lényegi különbségek, mint például az örmény nyelv birtoklása, az Örmény Apostoli Egyházhhoz, illetve az Örmény Katolikus Egyházhhoz való tartozás, a genocídiumban való érintettség húzzák meg a határokat a két réteg között – amelyek sok esetben a csoportok közti érdekellentétben fejeződnek ki. Amikor tehát általában szólnánk magyarországi örményekről, akkor tulajdonképpen nem egy összefüggő csoportról van szó, hanem több – noha egyazon ország területén belül élő – történelmi diaszpóra-réteg konfliktusoktól mentes kölcsönhatásáról; ezért identitásmegőrző folyamatainknak leírása során szükséges van a nagyobb körültekintésre a csoportokat jelölő terminusok terén.

Ahhoz azonban, hogy megragadhatjuk az említett érdekellentét kiváltó okait a magyarországi örmény diaszpóra-rétegek esetében, közelebbről meg kell vizsgálnunk a különböző diaszpóra-rétegek csoportreprodukciós stratégiáit.

Az 1672-ben I. Apafi Mihály fejedelem által Erdélyben letelepített örményeket a magyar törvény egy évszázadon át különleges jogállású idegenekként kezelte; azonban egyre inkább elmosódott a különállás a kereskedő elemek és a rendek között. Kezdetben ugyan nem vásárolhattak földbirtokot és állami hivatalokat sem tölthettek be, de Magyarországon 1776-ban sor került jogi integrációjukra: az örmények ettől kezdve rendelkezhetek a közhivatal-viselés jogával, tehát ugyanazokkal a jogokkal és kötelezettségekkel, mint a magyarok. Mindezt győzelemként élték meg, igyekeztek minél jobb magyarrá lenni – új foglalkozási ágakban próbáltak elhelyezkedni, ami megrendítette a családi tradíciókat. A 19. század elején a modernizáció beindította a nyelvvesztést; a fiatalabb generáció Erdély és Magyarország nagyobb városaiba rajzott szét; az örmények nemességét, birtokukat szereztek, s már az 1840-es években büszkén vállalták magyarságukat: *sőt* magyar neveket vettek fel. Magyarok *akartak* lenni – a hagyományörzés háttérbe szorult a társadalmi értékpreferenciák sorában.

A beolvadás folytán megtörtént nyelvvesztés, a hagyományok háttérbe szorítása ahhoz vezetett, hogy mára már a magyarországi magyar-örmények (akárcsak az erdélyi magyar-örmények is) elsősorban magyarnak vallják magukat. Hozzá kell itt tennünk, hogy különösen fontos ennek a magyarságnak a hangsúlyozása az erdélyi magyar-örmények körében, ugyanis Romániában a magyarság kisebbségi helyzete erőteljesen befolyásolja a magyar-örmény identitást. Az Erdélyben élő örmények leszármazottjai ugyanis egyöntetűen azt vallják, hogy a románokkal szemben elsősorban magyarként kell meghatározniuk önmagukat, örménységük csupán másodlagos – úgymond „színfolt a ma-

gyarságban” (mint azt Magyar Sáska Zsolt gyergyószentmiklósi interjúalanyom 1995-ben megfogalmazta). Mind a magyarországi magyar-örmény, mind az erdélyi magyar-örmény csoport örménysége szituatív, csupán bizonyos helyzetben kerül elő, identitásuk a környezettől függő, viszonylagos. Míg a 19. század fordulóján identitásuk még plurálisnak volt nevezhető – kulturálistan örményként, politikailag magyarként definiálták magukat az armenizmus ideológiájának értelmében (az értelmiségi elit legalábbis), ma már pozicionálisnak mondható inkább. Pozicionális identitás alatt értem, hogy az emlékeztetéstől függően kerül előtérbe az örmény mivolt, a nagy egyházi ünnepek, örménységgel kapcsolatos megemlékezések köré fókuszálódik (újában ezt többnyire magyar-örmény témájú könyv- és albumbemutatók, tudományos és művészeti, zenei előadások, gasztronómiai estek, „örmény vigasságok”, stb. váltják ki; vagy akár például ez az előadás is itt, a Fővárosi Örmény Klubban) – egyszóval az identitás helyzetfüggő. „Míh két közben magyarok, hét végén a templomban örmények vagyunk.” – fogalmazta meg találóan fent idézett erdélyi interjúalanyom a pozicionális identitás jelenségét (ugyancsak 1995-ben).

A magyar-örmények *örménysége* vagy *magyarsága* az emlékeztetéstől függően kerül tehát előtérbe – és emlékeztetésen ebben az esetben azoknak a befolyásoknak a halmazát értjük, amelyek az egyént érik nap mint nap, alakítván azonosságtudatát. Időlegesen megváltozik az identitás-összetevők aránya – de nem függesztődik fel egyik identitás-összetevő sem. (Például a gyergyószentmiklósi magyar-örmény közösség tagjai a templomban a nagyobb ünnepeken éppen úgy eléneklik az örmény katolikus liturgia énekeit, mint a mise befejeztével a magyar himnuszt. Vagy fordítva: a

budapesti magyar-örményeknél az egyébként inkább magyar hétköznapiakon is főznek olykor ángádzsáburlevest.)

Az adott feltételek mellett a Magyarországra települt *keleti örmény* csoport, a második diaszpóra tagjai defenzív gesztussal hártják el az asszimiláció (számukra negatívként megélt) példáját, és inkább befogadó társadalomként azonosítják a magyar-örmények csoportját, semmint valamiképpen hozzájuk tartozó örmény diaszporaként: hiszen az őshaza-élményük is különböző. Mivel a magyar-örmények nem rendelkeznek számukra egyértelmű „örmény világgal”, illetve ez a világ nem válik el egyértelműen a magyartól, ezért az ún. *keleti örmények* egyre nyíltabban nem fogadják el az örmény diaszpóra részeként őket, a kisebbségi törvény értelmében létrejött névleges közösség ellenére sem – nem vállalnak velük szinte semmiféle közösséget, sem interakciót. Mindezekért az örmény kisebbség számcsökkentése Magyarországon (is) nehézségekbe ütközik: mindkét csoportnak más és más a becsült értéke az országban élő örmények számát illetően. (Példaként felhozom: a Magyar Országgyűlés kisebbségi számlója 1996-ban 3500-10000 főre becsüli a magyarországi örmények számát, az 1992-ben alakult Arménia Népe Kulturális Egyesület adataira (1000-1500 család, azaz 3500 fő körül) és az 1995-ben létrejött Országos Örmény Önkormányzat becsléseire (10000 fő körül) hivatkozva. Mindannak ellenére, hogy az 1990-es népszámlálás során mindössze 37 fő vallotta magát örmény anyanyelvűnek Magyarországon (de 48 vallotta magát, hogy beszéli az örmény nyelvet, 2001-ben pedig 207 fő vallotta magáról ugyanezt.)

Míg a keleti örmények csoportja *kívülről* reprodukálódik, az Örményországból, Karabahból újonnan érkezők csatlakozásá-

val, addig a magyarországi és erdélyi magyar-örmények csoportja nem várhatja kívülről a reprodukciót, hanem *csoporton belül* igyekszik megoldani azt, a csoport potenciális tagjainak örménység-tudatát felerősítve, országhatárokon is átnyúlva. A magyarországi magyar-örmények intenzívebb kapcsolatot tartanak fenn az erdélyi magyar-örményekkel, mint adott esetben a velük egy városban lakó, genocídium utáni betelepülő-hullámmal érkezett, az örmény nyelvet beszélő törökországi, örményországi vagy akár karabahi, szíriai, libanoni örményekkel.

Kihangsúlyozandó tehát, hogy a magyar-örmények esetében sajátos „transznacionalitásnak” lehetünk tanúi: a közös származás tudatán túl főleg az önigazolás (és egymás visszaigazolása) köti össze a magyarországi és erdélyi közösséget, a mitikus-szentiális kapcsolat a kis őshazával, Erdélylyel; Örményországgal való kapcsolatuk inkább csak *referenciális*. Ez a geográfiailag kiterjesztett, transznacionális közösség sokkal homogénebb, mint amit a (törvény által) magyarországi örmény kisebbségként aposztrofált, laza kohéziójú „csoport” esetében tapasztalhatunk.

A kommunista rezsim bukása a közép-európai térségben már önmagában is az önön identitásuk megélése felé fordította az itt élő nemzeteket és nemzeti kisebbségeket egyaránt – és természetesen, mindez nem írható pusztán a kulturális elvágyódás számlájára a térség viszonylagos és hosszú ideig tartó zártsága miatt. Magyarországon a magyar-örmény kivált újrafogalmazását sürgették a '80-'90-es évek tájékán újonnan érkező örmények migrációs hullámai, akár letelepedés szándékával, akár vendégmunkásként érkeztek – érkezésük, letelepedésük és működésük egyféle emlékeztetés szerepét látta el, amely szükségessé tette az első di-

aszpóra-csoport, a *magyar-örmények* esetében saját örménységük újradefiniálását. Erre a sürgető szükségére még csak rátevérdött az 1993-as kisebbségi törvény, illetve az önkormányzatiság diktálta feltételek; és még inkább ezeknek szövevényes következményei, amelyek külön kutatás tárgyát képezhetik, s amelyek diszkrépanciát okoztak a két diaszpóra-réteg közt. Mindez indirekt módon adott löketet a magyar-örmények identitás-reprodukciós törekvéseinek. Mivel ez a csoport kívülről, újabb betelepülő-

érkezésével nem újulhatott meg, hiszen már látszólag egészen asszimilálódott a magyarsághoz (nyelvében, habitusában), ezért újra szükség volt egy olyan kulturális stratégiára, amely által a csoport *saját potenciális tagjainak mozgósításával* belülről tud megújulni, különösen a kisebbségi törvény kimondása utáni időkből – és ez a kulturális stratégia az, amit én a 19-20. század fordulóján végbement *armenizmus* mozgalmanak folytatásaként látok, és *neoarmenizmusnak* nevezek.

Folytatjuk

Kali Kinga

Felfalni Arméniát

fotó- és szövegkiállítás Örményországról

A kiállítás képanyaga három örményországi utazás nosztalgia-terméke; azonban nem pusztán útiképek színes egymásutánja, nem csupán az utazás során tapasztaltak kétdimenzióssá fogalmazott leképződése – Örményország „bekebelezésének” élménye a kiállított útiesszé-részletekkel lesz teljes, szerzőjük lévén elsősorban író. A cím tehát nem gasztronómiai folyamatra utal, hanem metafora: kép és szöveg együttesen igyekszik visszaadni azt az érzést, amely az Örményországba látogatót megrohanja, a kiállítás-látogatót is abban az élményben részeltetni, amely az utazót lenyűgözi és kulturális mohóságra sarkallja, különösképpen, ha felmenői örmények – egyszóval azt az érzést, amellyel az ide látogató figyel, érez, bekebelez, és a rendelkezésére álló rövidke idő alatt megpróbálja megtapasztalni e csodás kóországnak minden számára elérhető valóságát: megkísérelti felfalni Arméniát.

Megnyitó: 2013. szeptember 16., hétfő 18 óra
Budapest II. Marczibányi Téri Művelődési Központ, M Galéria (Marczibányi tér 5.)

Köszöntőt mond dr. Issekutz Sarolta elnök

A kiállítást megnyitja Forgách András író

A megnyitón Puskás Eszter és Hangist együttese örmény népdalokat ad elő, majd fogadás az örmény konyha remekeiből.

Rendezi a Budapest II. ker. Örmény Önkormányzat

A kiállítás szeptember 30-ig látogatható hétköznapi 9-18 óráig,

hétfőn a nyitva tartás függvényében (tel: 212-2820).

Kali Kinga

Felfalni Arméniát

(részlet)

Gyarapodik bennem a haza, ahogy az örmény táj szelíd vadságát szemlélem. Meg akarom tanulni a hegyek minden kitéremkedését, szépen rajzolt pliszéit, a hegyoldal voltaképpen kopár ráncain sikeresen megkapaszkodó minden egyes apró növény pontos helyzetét, az árnyékok játékát a köveken az idő múlásának függvényében. Úgy kell emlékezni, mint ahogyan Borges szereplője, Ireneo Funes, az emlékező tette, aki a fák leveleinek erezetét is képes volt egyenként felidézni, emlékezett a felhők másodpercenként változó formájára is, mind-mind. El kell raktároznom magamban későbbre minden apró részletet, amely segíthet nekem abban, hogy létrehozzam emlékeimből saját bonyolult hazámat – a belső szülőföld az egyetlen, amelynek létjogosultsága van: bárhol is élne az ember, csak ott lehet otthon.

Minden örményországi látogatásomkor megrohan ez az irracionális igyekezet. Fel akarok habzsolni mindent, ami engem érhet ez alatt a röpke néhány nap alatt, amíg az írófesztivál kint tart, mindazt, amit a szervezők átadni terveztek, minden élménylökötet. A kulturális mohóság, amivel őseim földje felé fordulok, a kényszerűen és szünet nélkül alkotó világlátás ezt még csak felfokozza – még sokkal többet élek meg az örmény vidékből, az örmény tájból, minden, az élmények hatására bennem megfogalmazódó, kiegészítő valóságát ennek a vidéknek. Minden hiányt egyszerre igyekszem pótolni magamban, amit szubjektív hazám távolléte okozhatott bennem – mert mi lehetne fontosabb, mint saját valóságunk legpontosabb megrajzolása? Minden alkalommal, amikor örmény földre látogatok, embertelenül sok mindezt megélni, szinte azonnal átkerülök egy másik dimenzióba, fel akarom falni Arméniát, mohón és minden részletében bekebelezni – összeolvadni vele, a magamévá tenni valamilyen, hazahordani magammal egyre: egyszerre bájos szertelenséggel és valamiféle tudatos gyűjtőmunka józan keretében. Nem csupán a kjufta, a khorovac, a tan, az iszhan hal vagy a gránátalmabor ízét akarom tudni, mint egy rendes turista, de a sárgabarack eredeti és ősi földből jövő zamátát is, és meg akarom tanulni minden egyes örmény ember mosolyának ráncait fekete szemek alatt-körött; vagy a *Ter Voghormia* sokfelé kanyarodó visszhangjait Geghard sziklába vájt felső templomában, amelyből mindannyiszor megpróbálok vajmi Istent kicsenni a magam számára, magamba zárni, nehéz napokra való lélek-emlékké csiszolni – hajszálpontos lenyomatot akarok emlékezetemben mindenről, amit itt láthatok, hallhatok, ízelhetek, érezhetek. Emlékezni, emlékezni és emlékezni: Haghpát kolostorának minden részletére, Paradzsánov minden kollázsdarabjára, a róla szóló anekdotákra, amelyeket Anahit, a múzeum lelkes idegenvezetője az írólátogatókkal kedélyesen megoszt; emlékezni a Nemzeti Múzeum kódexkiállításának miniatúráira másolatban, a Matenadaran kódexkiállításának miniatúráira eredetiben; tökéletes pontossággal felidézni a szerzetesek sziklába vájt celláihoz vezető lépcsőfokokat Geghard kolostora mögött, az állhatatosság metaforájaként emlékezni azoknak a lépcsőfokoknak a mélyedéseire, amelyeket egykor élt, alázatos egymásutánjában egymást éltető szerzetesek lábai vájtak ki – talán nem is tudtak attól, hogy kitarításuk átforgalmazza a követ, ahogyan az idők folyamán, évszázadokon keresztül, mindig ugyanoda léptek; már csupán attól is megérint valamiféle szent ritualitás, ha ezt végig gondolom. (...)

Dávid Katalin Budapest díszpolgára

2013. június 19-én tüntették ki Dávid Katalint, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagját a Budapest főváros díszpolgára címmel. A művészettörténész idén ősszel az Akadémia életműdíját is átveheti majd. Az erdélyi örmény közösség szívből gratulál a kiténtetésekhez és jó egészséget és hosszú életet kíván a további munkásságához, alkotásokhoz, mindenki hasznára és gyönyörűségére.

Szerkesztőség

Családja és tanulmányai

Dávid Katalin művészettörténész 1923. augusztus 16-án született Szegeden. Édesapja, Dávid Lajos (szerk. megj.: erdélyi örmény származású), a kolozsvári egyetem professzora volt, majd – Klebersberg Kunó felkérésére, akivel közeli barátok voltak – a szegedi egyetemi gyógyszerár és gyógyszerészeti intézet megalapítója és a gyógyszerészeti kar dékánja lett. Dávid Katalin 1941-ben érettségizett Szegeden. Ugyanitt járt egyetemre is, 1948-ban bölcsészdoktori oklevelet szerzett; később elvégezte a katolikus teológiát is, miután elhatározta, hogy keresztény, szakrális ikonográfiával akar foglalkozni. 1948-ban doktorált művészettörténetből, esztétikából és régészetből. Meghatározó mesterei: Kerényi Károly (klasszika-filológia, antik görög kultúra), Sík Sándor (esztétika), Bálint Sándor (néprajz), Felvinczi Takács Zoltán (művészettörténet) voltak.

Férje, Hidvégi György (1922-) okleveles könyvvizsgáló-könyvszakértő, az Állami Biztosító Közületi Igazgatóságát vezette. Hidvégi György a Magyar-Izraeli Baráti Társaság alapítója és örökös elnöke. Fia, Hidvégi Máté (1955) biokémikus, a világszerte elismert Avemar és Oncomar feltalálója. Két unokája és egy dedunokája van.

Jezsuita lelkeségben nevelkedik. Lelki atyjai Müller Lajos, Kardas József, Békési István és Hunya Dániel jezsuita atyák. Egyetemi tanulmányai a világháború éveire esnek. Páter Izay Gézával szervezi a „fiatalok órája” néven híressé vált ná-

ciellenes katolikus demonstrációt Szegeden XII. Pius koronázásának 5. évfordulójára. A holokauszt idején Izay Géza vezetésével több száz zsidót bújtatnak. Személyes kapcsolatban van Raoul Wallenberggel, a Szent Kereszt Egyesülettel, de a cionista ellenállókkal is (pl. Kaszner Rezső). Endrődy István jezsuita atyával együtt irányítja a Veritas kiadványt, és többek között szerkesztője Bálint Sándor mariológiai munkájának, amelynek a címét Dávid Katalin adja (Boldogasszony vendégségében).

Egyetemi éveit befejezése a „fényes szellemek” időszakára esik. A Mária Kongregáció szegedi elnöke és a Magyar Egyetemisták és Főiskolások Országos Szövetsége (MEFOSZ) országos alelnöke. Meghirdeti az új katolikus szociális programot: minden erőt összefogni a szegények és kismizettek megsegítésére.

Dávid Katalin 1974-ben lett a művészettörténeti tudományok kandidátusa. Tudományos pályája legelején, 1948-ban a Szegedi Tudományegyetem tanársegédjeként

dolgozott, de ezt hamarosan felváltotta az egyetemi szférán kívüli tudományos tevékenység: 1951–1954 között a Magyar Művészettörténeti Munkaközösség tudományos munkatársaként dolgozott. 1954-ben a Művészettörténeti Dokumentációs Központ vezetője lett. 1978-tól ismét az oktatás került előtérbe amellelt, hogy tudományos munkásságát is töretlen lendülettel folytatta: 21 éven keresztül a Pázmány Péter Hit-tudományi Akadémián az ikonográfia- és a tipológia professzoraként dolgozott.

Több évkönyvet és sorozatot szerkesztett: 1952–53-ban a Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyvét, 1953–1960 között a Művészettörténeti Tanulmányokat, 1962–1964 között a Művészettörténeti Dokumentációs Központ Közleményeit, 1971-től a Mai Magyar Művészet című sorozatot. Több száz tanulmánya, könyve jelent meg magyar, angol és német nyelven.

Lyka Károly tanácsára kezd el foglalkozni ikonográfiával, jelek, jelképek, szimbólumok tanulmányozásával. Unokabátyja, Barcsay Jenő, 1947-ben utolsó éves egyetemi hallgatóként elvitte Lyka Károlyhoz, aki úgy vélte, hogy a magyar szakembereknek az elkövetkezendő időkben nemigen lesz lehetőségük külföldi tanulmányutakra. Dávid Katalin ekkor határozta el, hogyha a művészettörténetet, akár csak a teljes magyart is, hát még az európai művészetet nem lehet közvetlenül tanulmányozni, akkor ikonográfiával fog foglalkozni, mert ahhoz megfelelő alapot a kitűnő reprodukciók is biztosítanak. Így került érdeklődésének középpontjába a képek és jelképek – mint például az életfa mitológikus jelentésének – kutatása a keresztény és zsidó kultúrában. Alapvetően középkori és újkori magyar művészettörténettel, tipológiával, elpusztult középkori műemlékek rekonstrukciójával és modern magyar művészet-

tel foglalkozik. Több mint öt évtizede elemzi a Bibliát, amely központi területe a keresztény ikonográfiának. Számára a Biblia az a valláshoz kötődő mű, amely abszolút biztos alapját adja az európai kultúrának.

Rabinovszky Máriusz felkérésére és ajánlására (27 évesen) megalapítja és igazgatóként vezeti a Művészettörténeti Dokumentációs Központot, a mai akadémiai intézet (MTA Művészettörténeti Kutatóintézet) jogelődjét, megteremtve ezzel a magyarországi modern művészettörténeti kutatások bázisát. Intézetében a szakma legjelentősebb személyiségei dolgoznak: pl. Balogh Jolán, Kampis Antal, Bernáth Mária, Genthon István, Supka Magdolna, Németh Lajos, id. Entz Géza, Zolnay László. Mellettük – levéltári kutatásokra – szerzeteseket alkalmaz. Tehetséges fiatalokat indít el a pályán (pl. Marosi Ernő, Beke László, Takács József). Az Építészpincében asztaltársaságában van pl. Pilinszky János, Kondor Béla, a Vujicsics fivérek. Ekkortájt ő a modern magyar művészek egyik szellemi vezetője. Konceptios vádak alapján eltávolítják az intézetből. Klerikális reakcióval, vatikáni összeesküvéssel vádolják. (Ld. Mócsy Imre SJ: Beadványom, c. önéletrajzi munkáját.) Több kötetnyi, már sajtó alá rendezett, ill. megszerkesztett munka címlapjáról leveszik a nevét, egy egész életműtől fosztják meg.

Összeállítja a magyarországi középkori titulusok kataszterét, feldolgozza a magyarországi Szent György- és Szent Anna-kultusz ikonográfiáját. Tudományszervező tevékenysége is alapvető jelentőségű, első-sorban mint az országos művészettörténeti vonatkozású levéltári, bibliográfiai kutatások megszervezője és egyik irányítója.

A Magyar Nemzeti Múzeumban dolgozik, irányítója a „Magyarország története a honfoglalástól 1849-ig” c. állandó kiállítás rendezésének.

1969-ben, amikor a magyar állam és az egyházak közötti viszony enyhülni kezdett, létrehozták az Egyházi Gyűjtemények Szaktanácsadói Testületét, amelynek vezetésével, a katolikus egyház kérésére, Dávid Katalint bízzák meg. Munkássága révén sorban nyílnak- ill. újulnak meg az egyházi és felekezeti múzeumok, gyűjtemények, kincstárak. Kétségbevonhatatlan tudományos tekintélyével és nemzetközi rangjával eléri, hogy a műkincsek egyházi- ill. felekezeti tulajdonban maradnak.

Lécai László bíboros felkérésére a Hit-tudományi Akadémia meginduló Levelező Tagozatán huszonkét évig ikonográfiát és tipológiát ad elő.

Dávid Katalin közéleti tevékenységet is vállalt: 1949 óta a Magyar Képzőművészek Szövetségének alapító tagja, majd a Művészeti Írói Szakosztály titkára. 1997-től a Magyar Művészeti Akadémia tagja, ezen kívül a Szent István Tudományos Akadémia rendes tagja. Dávid Katalin integráló személyisége a legkülönbözőbb világnézetű- és hitű embereket képes minden időkben nemes célokért mozgósítani. Tudós- és művésznemzedékek vallják nevelőjüknek és útmutatójuknak.

Díjak, elismerések

- Szocialista Kultúráért kitüntetés (1955)
- Móra Ferenc-emlékérem (1984)
- Pro Ecclesia et Pontifice pápai aranykereszt (1993)
- A Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztje (1993)
- Széchenyi-díj (1995)
- Magyar Örökség-díj (1997)
- Stephanus-díj (2003)
- Belváros-Lipótváros Díszpolgára (2003)
- Szent Adalbert-díj nagyérem fokozata (2005)

Dávid Katalint nyolcvanadik születésnapja alkalmából II. János Pál pápa saját kezűleg aláírt oklevéllel köszöntötte és audiencián fogadta. 2010-ben Dávid Katalint Prima Primiissima Díjra jelölték a magyar oktatás és köznevelés kategóriában.

(Irodalom: *Ex invisibilibus visibilia*. Em-lékkönyv Dávid Katalin professzorasszony 70. születésnapjára. Szerk. Dankó László kalocsa-kecskeméti érsek, Széll Margit és Takács József közreműködésével. Bp., 1993.)

Könyvei

- Dávid Katalin: Isten anyja a tipológiában – Egy asszony, öltözete a Nap. Budapest, Szent István Társulat. 2008.
- Dávid Katalin: Róma. Budapest, Szent István Társulat. 2006.
- Dávid Katalin: Mózes. Budapest, Szent István Társulat. 2006.
- Dávid Katalin: Kereszténység és kultúra. Budapest, Szent István Társulat. 2006.
- Dávid Katalin: A szép teológiája. Budapest, Szent István Társulat. 2006.
- Dávid Katalin: A római Santa Maria Maggiore 5. századi újszövetségi mozaikjainak ikonográfiája az Efezusi Zsinat tükrében. Budapest, Szent István Társulat. 2004.
- Dávid Katalin: Bibliai jelképek kézikönyve – A teremtett világ misztériuma. Budapest, Szent István Társulat. 2002.
- Dávid Katalin: A megváltás tipológiája. Budapest, Jel Kiadó. 1996.
- Dávid Katalin (szerk.): Anna Margit – Ámos Imre (katalógus). Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága. 1984.
- Dávid Katalin: Treasures in Hungarian Ecclesiastical Collections. Budapest, Corvina Kiadó. 1982.

- Dávid Katalin: Sakrale Kunstschaetze in Ungarn. Budapest, Corvina Kiadó. 1982.
- Dávid Katalin: Magyar egyházi gyűjtemények kincsei. Budapest, Corvina Kiadó. 1981.
- Dávid Katalin: Anna Margit. Budapest, Corvina Kiadó. 1980.
- Dávid Katalin, Kovács Endre: Magyarország-Lengyelország, A barátság ezer éve. Budapest, Corvina Kiadó – Warszawa, Krajowa Agencija Wydawnicza. 1978.
- Dávid Katalin: Az Árpád-kori Csanád vármegye művészeti topográfiája. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1974.
- Dávid Katalin: Bernáth Aurél két falkepe. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 1973.
- Dávid Katalin: Engelsz József. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 1972.
- Dávid Katalin: Masaccio. Budapest, Corvina Kiadó. 1972.
- Dávid Katalin: Moore. Budapest, Corvina Kiadó. 1968.
- Dávid Katalin: Foto Székely Aladár. Budapest, Corvina Kiadó. 1968.
- Dávid Katalin: Chagall. Budapest, Corvina Kiadó. 1966.
- Dávid Katalin (szerk.): Rabinovszky Máriusz (Válogatott művészeti írások). Budapest, Corvina Kiadó. 1965.
- Dávid Katalin (ford., előszó, jegyzetek): Van Gogh válogatott levelei. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 1964.
- Dávid Katalin: Van Gogh. Budapest, Corvina Kiadó. 1963.
- Dávid Katalin: Domján József színes fametszetei. (Előszó: Tamási Áron) Budapest Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata. 1955.
- Dávid Katalin: Courbet. Budapest, Képzőművészeti Alap Kiadása. 1953.

(Forrás: Internet, MTI)

2013. június 21-én a II. Kerület Napja díszünnepség keretében *dr. Láng Zsolt* polgármester a kerületi képviselőtestület egyhangú döntése alapján *Dr. Tahy Ádám* kardiológusnak átadta a II. Kerületért Emlékérmét. A kitüntetéshez szívből gratulál az erdélyi örmény közösség, hiszen a díjazott az erdélyi örmény nemes Lukács család leszármazottja. Kívánunk jó egészséget, hogy minél több beteg köszönhesse gyógyulását a díjazottnak.

Péter Zsuzsanna

Dr. Tahy Ádám kardiológus

Tahy Ádám iskolás korától orvosnak készült, amely elhatározásban bátyja tragikusan korai elvesztése is megerősítette. A budapesti Toldy Ferenc Gimnáziumban érettségizett, egy évet műtősegédként dolgozott, majd a budapesti orvosi egyetemen

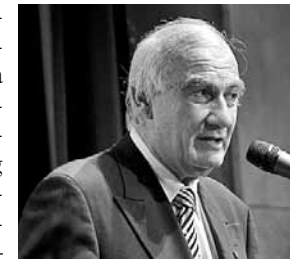
folytatta tanulmányait, ahol 1966-ban szerzett orvosi diplomát.

Dolgozott a János Kórház központi laboratóriumában, a Budapesti Orvostudományi Egyetem Szövet- és Fejlődéstani Intézetében, ahol az oktató munka mellett az egyetem

központi elektronmikroszkópos laboratóriumának munkatársa is volt. A fővárosi Balassa János Kórházban a belgyógyászati osztályos munka mellett részt vett az izotóprészleg munkájában, és megszervezte a kórház akutkoronáriáegységét. Ott indította meg – hazánkban az elsők között – a szívbeteg ambuláns rehabilitációját. Később megszervezte a Somogy Megyei Tüdőgyógyintézet Kardiopulmonológiai Osztályát, majd a balatonfüredi „Szív-kórház” főigazgató főorvosa lett. Jelenlegi munkahelyén, a Budapesti Szent Ferenc Kórházban 2007-ig igazgató főorvos és a Kardiológiai Osztály vezetője volt, ma ugyanitt a kardiológiai ambulancia főorvosa.

Pályája során számos tudományos társaság tagja volt, többször töltött be titkári, illetve elnöki funkciót is. Jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Köztestületének, a Magyar Egészségügyi Társaságnak, a Szent István Akadémiának, a Magyarországi Református Egyház Bethesda Gyermekekórháza Szakmai Tanácsadó Testülete tagja, a Budapesti Szent Ferenc Kórház Alapítványa kuratóriumi elnöke, a Kereszténydemokrata Néppárt Egészségügyi Szakbizottság szakértő tagja, a Quintess Tudásközpont szaktanácsadója, valamint a Betegoktatók és Egészségnevelők Országos Közhasznú Egyesületének alapítója és elnöke.

Több mint száz tudományos közleményt, könyvfejezetet írt, valamint több egyetemi tankönyv kardiológiai rehabilitációról szóló fejezetének írója. Számos tudományos előadást tartott hazánkban és külföldön a szövettan, nukleáris medicina, tüdőgyógyászat, kardiológia és a kardiológiai rehabilitáció területén.

Sok ezer szív- és tüdőbeteg gyógyított, visszaadta önbizalmukat, hitüket. Elindította Magyarországon a szívbeteg intézeti és ambuláns orvosi rehabilitációját, és megszervezte az ezzel foglalkozó tudományos kutatást és oktatást. A dohányzás elleni küzdelem egyik elindítója Magyarországon. Meggyőződése, hogy a rendszeres mozgás az egészséges szív- és érrendszer feltétele, e szerint él – vitorlázik, kajakozik, úszik, naponta teniszezik – és erre biztatja betegeit is. Tahy doktor nemcsak szakértelmével, hanem kedvességével, végtelen türelmével és az emberi méltóságba vetett hitével gyógyítja pácienseit. Hívóként és mélyen humánus gyógyítónak vallja: hit, remény és szeretet nélkül nem létezik orvoslás. Mindezt Tahy doktor szerint ki kell egészítenie a mindig megújuló tudásnak és az alázatnak.

Szakmai tevékenységét 2012-ben a Magyar Érdemrend Tisztikeresztjével ismerték el. Számos szakmai sikere mellett legnagyobb büszkesége a családja. Felesége gyógytornász, házasságukból három gyermek született. Egyik fia orvos, a másik jogász lett, lánya bölcsész. Gyermekei összesen öt unokával ajándékozták meg.

– Nem érdemlem meg ezt a kitüntetést – vallotta a szívgyógyász az emlékérem átvételekor.

– Egy csapat tagja vagyok, a Szent Ferenc kórház csapatának tagja, és az elismerés ezt a csapatot – orvosokat, nővéreket, asszisztenseket, és a kórház többi dolgozóját – illeti.

Tahy Ádám köszönetet mondott a kórházat a harmincas években életre hívó Assisi Szent Ferenc leányai kongregáció szerzetes nővéreinek, a Szent Ferenc Kórház Felügyelő Bizottsága és Szakmai Tanácsadó

Testülete jelen lévő tagjainak, Jávor Andrásnak, aki 2010 és 2012 között az Emberi Erőforrások Minisztériumának közigazgatási államtitkári tisztjét töltötte be és Roska Tamás professzornak, aki 1998 és 2006 között a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Információs Technológiai Kar alapító dékánja volt, Angelika szerzetes nővérek, tartományfőnököknek, valamint a II. kerületi pol-

gároknak, akik 2006-ban összesen nyolcezer aláírással álltak ki a Szent Ferenc kórház megmaradása mellett. Hálóját fejezte ki a betegeknek – legyenek bár hívők vagy ateisták, keresztények vagy más egyházhoz tartozók – akik bizalmukkal tisztelték meg a gyógyító intézményt.

(Budai Polgár – 2013. június 28., 13. szám)

Retzár Péter

beodrai gróf Karátsonyi (Krecsunián) család

Retzár család krónikája (3. rész)

A magyar-örmény családok között az egyetlen grófi család a Karátsonyi. A család már 1749-ben erdélyi nemesi oklevelet kapott, Karátsonyi Kristóf pedig 1799-ben a Torontál megyei beodrai uradalomra királyi adománylevelet nyert és innen van a „beodrai” előnév. A Karátsonyi családnak több híres tagja volt. A család őse, Karátsonyi Gratian ügy atyai, mint anyai ágon örmény eredetű volt és Szamosújvárról származott. Karátsonyi Lázár Torontál megye alispánja és ország-

Gróf Csekonics Gyuláné Karátsonyi Irma grófnő – 1923

rályi kamarás (1817–1885) 1858-ban osztrák birodalmi, 1874-ben pedig magyar grófi rangot kapott. Minden közérdekű mozgalomban részt vett. 1858-ban a magyar irodalom támogatására 40.000 forintos alapítványt létesített, amelynek kamataiból a Tudományos Akadémia az első világháború előtt két évenként 200 arannyal jutalmazott drámai munkákat (Karátsonyi Alapítvány). Sokoldalú közéleti tevékenységének és nemes lelkű adományainak, a magyar haza és tudomány körül szerzett el-évülhetetlen érdemeinek elismerése és jutalmazása volt a „valóságos belső titkos tanácsosi”, a „császári és királyi kamarási” cím, majd pedig a grófi rang adományozása, mely személyének és utódainak szólt. Hitvese, puchói és csókai Marczibányi Anna Mária Emerencia Erzsébet (szerk. javítása), férjének önfeláldozó közérdekű te-

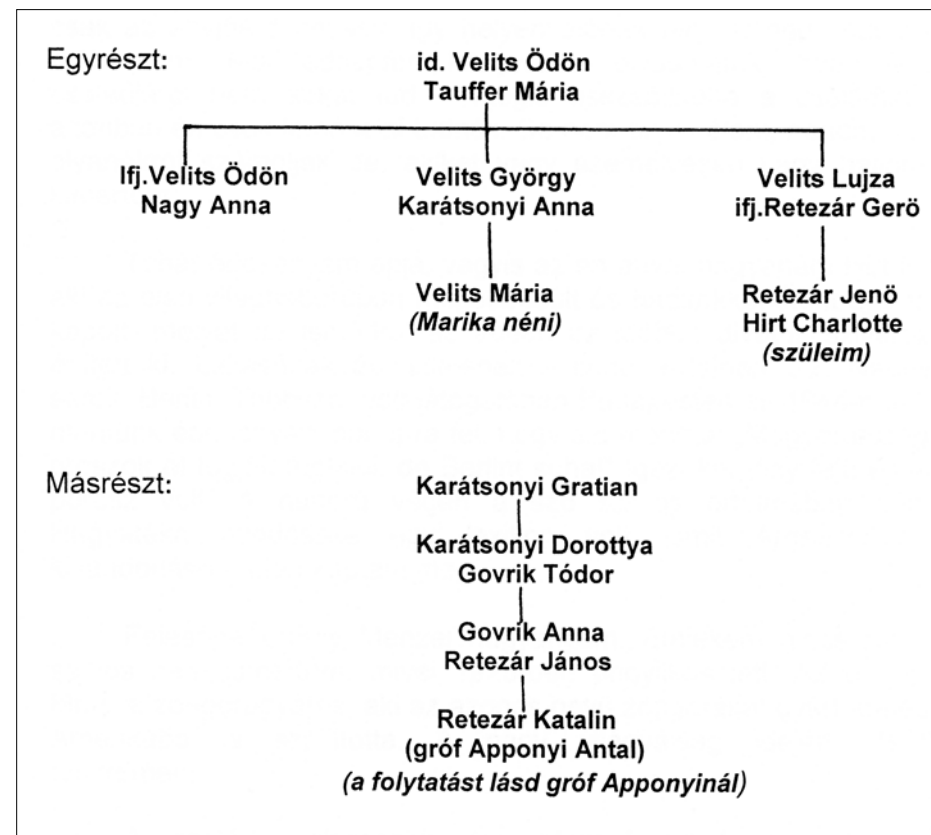
vékenységeiben odaadó munkatársnak bizonyult.

Gróf Karátsonyi Guido fia Karátsonyi Jenő (1861–1932) ugyancsak titkos tanácsos, királyi kamarás volt. Ő volt a Máltai Lovagrend budapesti nagykövete, továbbá hosszú éveken át a Budapesti Önkéntes Mentőegyesület elnöke. Az ő tulajdonát képezte a híres budai Karátsonyi palota, amely 1937-ben lebontásra került. Ebben a palotában az 1910-ben rendezett udvari bálon jelent meg az akkor Budapesten tartózkodó XII. Alfonz spanyol király és neje, va-

lamint I. Ferenc József magyar király és osztrák császár.

Karátsonyi Jenő Anna nevű leányának a lánya, tehát Karátsonyi Jenőnek unokája Velits Mária a gyermekeim által is jól ismert Marika néni, aki édesapámat halálos balesete alkalmával olyan odaadóan ápolta, és akinek csillebérci nyaralójában olyan kellemes napokat töltöttünk mindnyájan.

A gróf Karátsonyi családdal két egymástól teljesen független vonatkozásban is fennáll a rokonság, melyeket a következő családfakivonatok támasztanak alá:

Pál-Antal Sándor

Örmények Marosvásárhelyen

(3. rész)

Származásukat tekintve döntő többségük erzsébetvárosi, amit a források elég gyakran ki is hangsúlyoznak. De vannak közöttük gyergyószentmiklósiak, csíkiak és szamosújváriak is. Ez utóbbiak többen is.

Az 1840-es évekig eléggé zárt közösséget alkottak. Erre utal az a tény, hogy maguk között házasodtak, a házasságkötésekkor jelen lévő tanúk és az újszülöttek keresztszülei rendszerint örmények voltak. Azért akadtak kivételek is. Így: Novák Frigyesnek János nevű fiát 1779-ben gr. Lázár János és Matskási Ágnes, Anna nevű leányát pedig 1783-ban Radák József és özv. Sándor Jánosné keresztelték; Szentpéteri Kristófnak Anna Mária nevű leányát 1781-ben Péterfi József és Prenner Anna Borbála, az 1784-ben született János nevű fiát pedig Péterfi József és Matskási Ágnes. A későbbiekben nem örmény keresztszülőkkel Petráskó Gergely, Csíki Gergely, Issekutz Márton, Csíki János dr., valamint Jakabffy József egy-két gyerekének a keresztelésénél találkoztunk. Az elsőnek tekinthető vegyes házasságot Csíki Márton ügyvéd kötötte Kováts Franciskával 1838. november 5-én. Az örmény–magyar házasság 1848 előtt ritka volt.

Marosvásárhely társadalmába való be-

illeszkedésüket nagyban befolyásolta, hogy a döntő többségben magyarokból álló római katolikus egyházközség tagjai voltak és gyerekeiket is az itteni katolikus iskolában taníttatták, ami nemcsak az egymás mellett élést, hanem az együttélés lehetőségeit is lényegesen kitágította.

Foglalkozásukat tekintve döntő többségük kereskedő volt. Kézműves csak elvétve akadt közöttük. Érdekes, hogy az erzsébetvárosi Szentpéteri család Marosvásárhelyre költözött egyik tagja, Kristóf a kézművesmesterséget választotta. Ennek a családnak a tagjai egyszer sem szerepeltek a kereskedők között, kitarítottak a kézműves mesterség mellett. Az 1786-ban született Antal szabó lett, az 1791-ben született János pedig szűcs.

Ahogy a társadalmi érvényesülés lehetőségei az 1800-as évek első felében tágulni kezdtek, a kereskedők mellett más foglal-

kozási örmények is megjelentek, akik főként az egészségügyi és a jogi pályán való érvényesülést választották. Főként a Csíki család több tagja fordult el a kereskedelemről, János orvosi pályát választott, Ferenc (szül. 1819.) patikus lett, Márton (szül. 1812.) pedig ügyvéd. Az Issekutz családból az 1811-ben született Adeodát ugyancsak jogi pá-

Pál-Antal Sándor Csíkkarcfalván született 1939. szeptember 26-án. Középiskoláit Nagybányán és Csíkszeredában végezte. 1963-ban a Babeş-Bolyai Egyetemen történelem szakos tanári diplomát szerzett. A Marosvásárhelyi Állami Levéltárban kezdte pályáját, levéltáros (1963-67), majd főlevéltáros, 1981-től a magyar paleográfia lektora az Állami Levéltár bukaresti továbbképző központjában. 1995-től Marosvásárhelyen levéltári szakértő. Az EME marosvásárhelyi fiókjának elnöke. 2010-ben a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjává választották.

lyára lépett és bíróként városunk neves és megbecsült polgárává vált.

*

Akárcsak a város lakossága általában, az örmények is az 1848 előtti rendi társadalomra jellemző állapotokat tükröző különböző jogállásúak voltak. Találhatók közöttük egyszerű városlakók, jómódú polgárok, de nemesi kiváltságokkal élők is. A városban munkát, megélhetést találók előbb egyszerű városi lakosokká váltak. Idővel a jobb módúak polgárjogot is szereztek, akik a „városi törvénykönyvben” 1604-ben lefektetett jogokkal és kötelezettségekkel felruházott társadalmi réteg tagjaivá váltak. Becsületos megélhetési lehetőségekkel rendelkeztek, házak és örökségek birtokosai voltak, és a város épülésére, jogainak tiszteletben tartására és megvédésére eskütelletel vállalkoztak. A polgárjog megszerzése előtt minden egyes lakos, legyen az polgár leszármazott vagy idegenből jött, csak polgárjog nélküli városlakó volt. A városlakók lehettek „libertinusok”, vagyis szabadok-szabadosok (másoknak alá nem rendelték), zsellérek, napszámosok vagy szolgák, attól függően, hogy milyen munkából biztosították megélhetésüket.

A városban élő módosabb örmények megtelepedésük után igyekeztek városi polgárrá válni, ami többségüknek sikerült is. Az 1783–1844 közötti időkből legkevesebb 44-en szereztek meg a polgárjogot. Tényleges számuk magasabb lehetett, amit a fennmaradt nyilvántartások hiányossága miatt pontosan megállapítani nem tudtunk.

A módosabb örmény kereskedők egy része nemességet is szerzett. Összesen 56 magyar nemességet szerzett örmény famíliát tartanak számon. Ezek közül az ideszámazott családtagok révén többen Marosvásárhelyhez is kötődnek. Ilyen nemesi leszármazottak a Csíki, Gáspár, Issekutz, Novák,

Petráskó, Patrubán, Szentpéteri és Verzár család tagjai. Közülük Petráskó Gergely 1831-ben marosvásárhelyiként vált nemessé. (Később, az általunk tárgyalt időszak után, Issekutz Adeodát bíró marosvásárhelyi előnévvel újabb nemességet is szerzett.)

Az örmény nemességgel kapcsolatosan megjegyzendő, hogy legtöbben a 18. század második felében, Mária Terézia uralkodása idején szereztek meg ezt a kiváltságot. Ebben az időben ugyanis gyakorlattá vált a nem földműveléshez vagy fegyverforgatáshoz kötődő foglalkozásúak megnevesítése. Ilyenek voltak a bécsi udvartól kiemelten támogatott szakmát űzők, az orvosok (pl. a Marosvásárhelyhez kötődő Mátyus István) és a kereskedők.

Az örmények nemességszerzési lehetősége az uralkodó háznak főként a katonai kiadások fedezésére tett anyagi támogatás honorálásához kötődött. Jól példázza ezt a helyzetet az erzsébetvárosi Szentpéteri Kristóf nemeslevele 1760-ból. A kiváltságlevelével adományozásának megokolásában olvashatjuk, hogy mivel az uralkodóhoz benyújtott állhatatos könyörgése mellett a folyamodó a kincstárát bizonyos mennyiségű pénzzel segítette a most zajló háborúban, az uralkodó felruházta őt a birodalomban gyakorolt nemesi jogokkal. A szerzett kiváltságokat azonban tulajdonosai csak részben gyakorolhatták. Városlakók lévén, a városi jogszabályok korlátozó rendelkezései miatt adómentességet nem kaptak, pedig ez a kedvezmény volt a kiváltság legfontosabb tényezője. Polgáresküt tett városiak lévén, a város jogszabályaival szemben kiváltságaikat e téren nem érvényesíthették, és az ott lévő házaikra, örökségeik után is adót fizettek. A nemesi cím azonban rangbéli megkülönböztetést, nagyobb tiszteletet és helyzeti előnyt biztosított számukra.

*Folytatjuk
(Népujság, Marosvásárhely, 2013. máj. 31.)*

Erkedi Csaba

Nagyboldogasszony ünnepe Erzsébetvárosban

Több száz vendég gyűlt össze augusztus 15-én a Küküllő menti Erzsébetvárosban, hogy megünnepelje az 1766 és 1783 között, barokk stílusban épült örmény templom búcsúját. A szentmisét *Szakács Endre* szamosújvári örmény plébános celebrálta, a szentbeszédet pedig *Göthér Gergely* ágotai római katolikus plébános tartotta, aki kitért a Boldogságos Szűz Mária mennybevételére és a helyi örmény közösség szerepére a Szeben megyei település lakóinak mindennapi életében. A misén felléptek a szamosújvári örmény katedrális, valamint a megyesi római katolikus templom énekkarai, a megyesi *Catalan Marius* (pánsíp) és *Catalan Tünde* (orgona) pedig egy csodálatos *Ave Mariát* adott elő.

A szentmisét bemutató papok

Az ünnepi eseményt megtisztelték jelenlétükkel a csíkszeredai, a kolozsvári, a bukaresti, a szucsávi és természetesen a szamosújvári (legnépesebb) örmény közösségek képviselői is. Utóbbiakat *Esztegár János*, a Romániai Örmények Szövetsége erdélyi fiókjának elnöke, a közösség lelkes szervezője vezette. Délután örmény hangszereket felvonultató koncerten vehettek részt az egybegyűltek – szintén a

hatalmas templomban –, közreműködött a temesvári *Solos trió*. Magasztos érzés volt hallani a csodálatos, sajnos egyre ritkábban hallott zeneműveket.

Az Erzsébetvárosi templombúcsú szertevendégséggel ért véget, ahol a résztvevők felelevenítették a helyi örményekkel kapcsolatos kellemes emlékeiket. *Irimia Georgeta* polgármester elismerését és tiszteletét fejezte ki az ünneplő közösség iránt, és elmondta, hogy mindig is támogatni fogja a mostanihoz hasonló vallási és kulturális rendezvényeket.

(*Szabadság* – 2013. augusztus 17.)

A mise résztvevői

Várady Mária

Szalonzene – Opera a Várban

Rainer Maria Rilke: *Ének Rilke Kristóf zászlótartó szerelméről, haláláról* Opera zongorára és egy színészre – Zenéjét szerezte: *Kasimir von Pászthory* – Fordította: *Petra-Szabó Gizella*

2013. május 29-én 18.30-kor a Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézetének Bartók termében *Bartók Béla zongoráján* felcsendült Kasimir von Pászthory igényes muzsikája, melyet Rainer Maria Rilke balladája ihletett.

1915 februárjában Lipcsében volt a német nyelvű opera bemutatója R. M. Rilke jelenlétében, óriási sikerrel. Közel száz évig váratott magára a mű magyar bemutatója. Mint a bevezetőt mondó *Dr. Székely András Bertalan* minisztériumi főtanácsadó kiemelte: – Itt és most zene-történeti esemény tanúi vagyunk.

A felkészülés alapos és intenzív volt.

Szilasi Alex zongoraművész egyéb köztölt programját félretelve (az általa komponált operája végéhez közeledve), meszterkurzusnak is beillő módon próbált.

A próbákat *Szöke István* rendező – hihetetlen koncentrátságot követelve –, a tőle ismert lényegyet feltáró módon diktálta.

A jelmeztervező *Fekete Mária* a színész jelmezét – ámulatba ejtő precizitással (gyöngy-gyöngy viszonyításával), szakmai tiszteletre kényszerítő tudással tervezte és kivitelezte.

Petra-Szabó Gizella fordítása a rilkei mű értelmi-érzéki mélységét, gondolati gazdagságát – sodrását, nyelvünk bizarr játékoságát egyaránt tükrözi. A fordítóval a zenei előjegyzések fordításában, azoknak értelmezésében is együttműködtünk.

A Project koordinálása maradéktalanul sikerült.

Nagyon sok szerencsés véletlen játszott közre abban, hogy fáradtságos, ámde hihetetlen élvezetes munkánk gyümölcse nagy sikert aratott.

A színpadi gyakorlatnak megfelelően az operát partitúra nélkül, „fejből” „énekeltem”, amely mind Szilasi Alex, mind a szakma elismerését vívta ki számomra.

A közönség érdeklődését már a szép és pontos meghívó felkeltette.

A kivételes darabválasztás, próbák, helyszín, előadók, közönség – mind-mind hozzájárultak ahhoz a hatalmas sikerhez, amelyet a Rilke – Pászthory mű első magyarországi bemutatója kiváltott.

Támogatóink: *Zeneszalón, Budavári Önkormányzat, Budavári Örmény Nemzetiségi Önkormányzat, MTA Zenetudományi Intézet, Színházi Dolgozók Szakszervezete, Pannónia Nyomda Kft., MTVA Bartók Rádió, Várnegyed Újság és még sokan mások.*

A bemutatóról videó felvétel készült, mely ősztől a Budavári Zeneszalón honlapján lesz látható. Tervünk, hogy a színház.hu honlapjára is felkerüljön.

Köszönetet mondok minden önzetlen és nagylelkű támogatómnak bizalmukért és nem utolsósorban türelmükért! Érdemük e színháztörténeti-tünetörténeti esemény létrejöttében elvülhetetlen.

Lenyűgöző felfedező munka volt számomra, eredményét szeretném minél több emberrel megosztani.

Bíró Ernő – Bogdánffy Álmos István

A Szent Korona örmény vonatkozásai*

(1. rész)

Szeretettel köszöntök mindenkit a Szent Korona Lovagrend nevében, lovagrendünk köszöntésével: Krisztus győz! Ebben az előadásban egy érdekes szemszögből szeretném megközelíteni a Szent Korona kérdéskörét, a hit szemszögéből. Előttem két nagy elődünk példája rajzolódik ki: a Világosító Szent Gergely és a Szent István történelmet író életpéldái. Megpróbálok párhuzamba állítani a kereszténység ezen két nagy alakját és az általuk létrehozott keresztény és világi értékeket.

Világosító Szent Gergely korában a keresztény hit kikristályosodásának hajnalán vagyunk, amikor a püspök hite miatt börtönben sínylődik, de később Isten csodálatos gyógyítást visz végbe általa III. Tiridatész királyon és sikerül megkeresztelnie őt, mely keresztelésnek valamilyen ábrázolása minden erdélyi örmény templomban megtalálható. Ekkor még a római birodalomban folyik a keresztényüldözés. 313-ban fogadja el I. Konstantin nyugatrómai császár és Liciniusz keletrómai császár a keresztényekre vonatkozó türelmi engedményt, mely által a keresztények szabadon gyakorolhatják vallásukat, de a birodalomban még mindig több pogány hitgyakorlat is megengedett. Eddigre Világosító Szent Gergely királyi engedéllyel 13 fejedelem kíséretében Cezáreába ment és az ottani helyi zsinaton püspökké szentelték. Hazatérése után egyházalapítói és egyházépítői

munkájának köszönhetően 12 püspökséget és számtalan plébániát alapít. Fiai Arisztakész és Vártán püspökök folytatják apjuk mellett az evangelizációs munkát, így rövid időn belül az örmény kora kereszténység az ország államvallása lett.

Egy ilyen államban a korona Isten kegyelmét közvetíti a király felé. A király hiszi azt, hogy uralkodása egyedül Isten akaratából jöhetett létre és egyedül Isten akaratából tartható fent. Ezért minden döntést, amely az ország kormányzására vonatkozik meg kell osztania az egyház képviselőivel, tehát az ország vezetőségébe az egyházi előjáróság pont úgy bele tartozik, mint a világi előjáróság, adott esetben a király egyházszervezési kiváltságokkal is rendelkezik az illető országban, amint ez később megvalósul a Szent Korona szakrális királyságában. Az ország központosított, erős és minden olyan képességet, amely az ország javára kamatoztatható az idegenektől elfogad, cserébe ezen idegenek becsben tartják az ország értékeit, az uralkodó jogait, megteszik alattvalói kötelességeiket és így erősítik az őket befogadó országot. Ezek az elvek melyeken Örményország korai szervezése felvirágozik, hasonlítanak a pártus-hun kormányzási elvekhez melyek, a hun-magyar hagyományok által jutnak el a Kárpát-medencébe és István királyunk az Intelmek megfogalmazásakor a szokásjogi alapokat innen merítette. Egy olyan országban ahol

ezek az elvek érvényre jutnak a királyi hatalom gyakorlása égi eredetűnek van nyilvánítva. A király többlet jogokat kap, de ugyanakkor kötelezettségeket is vállal magára, mint a Jó Pásztor, ki bármilyen körülmények között megvédi nyáját.

Ezek az elvek annyira rokon értékűek, hogy nem csoda, ha egy ilyen országban a koronázás szakrális szertartás, beavatási szertartás, amelyhez szükséges egy beavatási eszköz, amely létrehozza az ég és föld közötti kapcsolatot, ez az eszköz kétség kívül egy korona. Ahhoz hogy ez az eszköz – a kezdeti, sőt a középkori keresztény templomok falfestményeinek mintájára – megvalósítsa azt a küldetést, amiért létrehozták, a képi üzenetek korában, feltétlenül egy képrendszer által kell, kifejezzen mindazt, amit hordoz. Így egészen

más megvilágítást kap a magyar Szent Korona képrendszere, hisz beleillik a kora keresztény képábrázolás virágkorába, ugyanakkor a koronázandó király részéről az Istenhez kötöttséget, az Istenhitet, az Istentől eredeztethető, a Tőle és csakis Tőle származó hatalmat fejezi ki.

Az Istentől származó égi hatalom átadási szertartása után szükségtelen az újabb használat, mert a király, népe javára fordíthatja mindazt a kegyelmet, amit kapott hite, meggyőződése és válaszos felfogása szerint, élete végéig. A Szent Koronáról elmondhatjuk, hogy a keresztény Magyar Királyság fennállása alatt, ha csak ilyen felhasználásra került volna elő ládájából, akkor az égi

Királyság értékei jobban kibontakoztak volna a földi királyságban. A Szent Koronának a képtára, a képek elrendezési sorrendje, a felhasznált szűkszavú nyelvezet és a korona formája, feltételezhetően abból az egyházi iskolából ihletődött, amelynek megalapítója Világosító Szent Gergely az örmények nagy püspöke. Neki tulajdonítható a Szentháromság tan kezdeti megfogalmazása. A Szent Koronán egyértelmű a Szentháromság jelenléte, hiszen a Kereszt alatt közvetlenül a Teremtő Atya, a homlokzatán a Teremtő Fiú, a tarkóján pedig az áldott állapotban levő Isten-

szülő Anya látható, fölötté pedig Galamb formájú ékkő, mint utalás a Szentlélekre. Világosító Szent Gergely is egyike volt az apostoli kézrátétellel átadott hatalom teljes elfogadónak és hitt

az angyalok és szentek közbenjáró erejében. A fent említett koronázási szertartásban, a megkoronázott személynek, a koronázó püspök által Istentől kézrátétellel – koronafeltétellel átadott hatalom tehát, egy püspöki szintű, egyházi jellegű, Égből származó hatalomátadás. Ez magyarázza a koronázandó személy anyaszentegyházhoz való tartozásának szükségszerűségét. A magyar királyok megkoronázása, a székesfehérvári bazilikában, az esztergomi prímás által, a Szent Koronával kellett megtörténn.

A 2011-es Katolikus Internetes Lexikon szerint, Szent Koronánk, kaukázusi örmény ötvösműhelyben készült, egy-egy egységként, hun megrendelésre. Idé-

* Elhangzott 2013. június 16-án Gyergyószentmiklóson, az örmény katolikus templomban.

zem szó szerint az ide vonatkozó részt a lexikonból.** Itt a kutatók véleménye sokban különbözik, mert egyelőre még hiányoznak a történelmileg teljesen elfogadható bizonyítékok, de felsorolnék egy pár tény, amelyből a mai kutatások kiindulnak:

- A Koronán ábrázolt két orvos szent, Szent Kozma és Szent Damján 303-ban haltak vértanúhalált, így ez a korona nem lehetett korábbi örmény, pártus, szkíta, vagy más pusztai rokon nép uralkodójának fején ez előtt a dátum előtt.

- A Korona abróncsán ábrázolt angyalok és szentek képei örmény arcvonásúak, de a katonaszenteknek, Szent Demeternek és Szent Györgynek az egyenruhái hun katonai egyenruhák.

- A teremő Pantokrátor ábrázolása megegyezik egy Egyiptomban feltárt negyedik századi kora keresztény kápolna Pantokrátor ábrázolásával, de kétfelől a Pantokrátor mellett a Szent Koronán két hun-magyar életfa van zománcba öntve, ugyanakkor fölötté a Nap és a Hold szimbólumai láthatóak, ez az

ábrázolás – a Jankovics Marcell Jelképtára alapján – csakis a hun-magyar jelképrendszerben fordul elő.

- A Szent Korona formailag megegyezik, a hun koronákkal, a sámán koronákkal és az örményeknél használatos kora keresztény koronákkal, a Koronánk elején hun-magyar párta jellegű ötvös kidolgozás van, amely aszúr zománc, minden idők legnehezebb zománckészítési eljárásával készült, mely eljárás már a negyedik században ismert volt.

- A felső időhatárt az a tény határozza meg, hogy még az örmény írás kialakulása előtt kellett elkészülnie, mivel latin és görög nyelvűek a feliratok. ***

- A hunok 373 táján indulnak meg nyugatra, de nem katonai nyomásra, hanem azért mert a IV. században meggyarapodik a hun nép és ugyanakkor elkezdődik Közép Ázsia nyári elsivatagosodása, így a hatalmas ménesek és szarvasmarha csordáknak új legelőkre van szükségük.

- A hunok 350 táján elfoglalják a mervi oázist, ahol az ottani lakosok közül feltehe-

** Idézet: „IV. A Szent Korona őstörténete (az Üngürüz őskronika alapján). A Szent Korona a kaukázusi Egre-országban (keresztény magyar állam a Fekete-tenger K-i partvidékén) készült, mint a Hun Birodalom koronája, valamint a hozzá tartozó király és királynői ékszerkészlet. Készítésének ideje Kr. u. 370–73. A valószínűsített megrendelő egy Hunor néven ismert személy, az Arsakida hun uralkodócsalád tagja, Balambér hun nagykirály veje és utóda. Az őskronika szerint 373: Hunor égi jel alapján elhatározta, hogy a hunoknak el kell foglalniuk Pannóniát és Európát. A támadást előkészítő seregszemle után azonban meghalt. Utóda, a családjából való Kattar (v. Kádár) vezér haditanácsa azonban elhatározta, hogy teljesítik Hunor végakarátát. Elindultak Pannónia felé, s 430 k. Pannóniában, Szikambriában (római alapítású város a Pilis-hegység egyik Duna-parti völgyében Esztergom közelében) királlyá koronázták Attilát. A koronázás minden bizonnyal a Szent Koronával történt. Attila 451: a catalaunumi csatában (a vízigót királyság területén, Toulouse és az Atlanti-óceán között) megsemmisítette a nyugatrómai hadakat, s 452: Róma felé indult, hogy ott császárrá koronáztassa magát. Útközben azonban álmot látott, melyben Jézus Krisztus angyala közölte vele, hogy ha megkíméli Rómát, utódai egyike a pápától megkapja (visszakapja) az örök érvényű koronát. Attila kezdetben nem akart engedelmessé válni az álomnak, s tovább vonult Róma felé. Egy látomás készítette terve megváltoztatására: a Nagy Szent Leó pápával (ur. 440–461) való találkozásakor Szent Leó mellett látta Szent Pétert és Szent Pált, mint a pápa védelmezőit. Attila visszafordult, s császárrá koronázása elmaradt.”

tően csak az örmények rendelkeztek a megfelelő ötvös technikával, a hunokról viszont tudjuk, hogy nem leigázták, hanem kölcsönösen előnyös hadi szerződésben biztosították hatalmukat a birodalmukba bekebelezett népekkel kapcsolatosan, tehát nem leöldösték, hanem integrálták az oázis lakóit kultúrájukkal együtt, Merv fénykorában több tízezer lakossal rendelkezett. Különböző katonai szerződéses viszony és az alattvalók viszonylagos szabadsága jelentette a Hun birodalom vesztét.

- A negyedik századból több olyan, a világ különböző múzeumaiban őrzött, ismert, éktárgy származik, melyek ötvös technikailag összehasonlíthatóak a Szent Koronán alkalmazott ötvösművészeti eljárásokkal, és amelyekből a Szent Korona korára és készítési helyére vonatkozó adatok elég pontosan kikövetkeztethetőek.

- A Szent Korona tetején ábrázolt három apostol Péter, Jakab és János több helyen kiemelt szerepkört töltenek be a Szentírásban, mint például a Táborhegyen az Úr színváltásánál, Jairus lányának feltámasztásánál, mondhatjuk úgy is, hogy ők a főapostolok. Pál apostol minden más nép főapostola, így az örményeké is. Ezen kívül ez a négy apostol láthatta már életében a megdicsőült Jézust.

- A Teremtő Fiúisten, Krisztus Pantokrátor, a Szent Korona homlokzatán látható. Ezen kép háta mögött közepén, az örmények térítő apostola Szent Bertalan képe van. A szkíta-hunok térítő apostolának, Szent András-

nak a képe és az Örményországon keresztül Indiába eljutott Tamás apostolnak a képe is a keresztpránt alsó sorában van ábrázolva.

- Az örményeken kívül a hunok azok, akik meg vannak győződve a kétségbevonhatatlan, Istentől származó uralkodói hatalomról, ebben hasonlóan hisznek az avarok és a magyarok is. Attila Róma alóli elvonulását, a korabeli krónikások, pont ennek az Attila által hitt, Istentől származó hatalomnak tulajdonítják.

- A Szent Koronán még 1613-ban is rajta van az áldott állapotban lévő Szűzanya fölötté a liliosomos kereszt, vagy Szentleket ábrázoló galamb formájú ékkő. Tehát a Szentháromság rá volt tervezve a Szent Koronánkra. Ezért joggal feltételezhető, hogy a Szent Korona tervét Világosító Szent Gergely készítette, vagy látta látomás formájában és közölte az ötvös mesterekkel, amikor azok hun megrendelésre koronát akartak készíteni.

Ha figyelembe vesszük azon állításokat, melyek szerint a kalandozó magyarok az Európába vezető kalandozásaik során csak bizonyos kolostorokat dúltak fel, a lakosságot nem hányták kardélre, az aszszonyokat nem erőszakolták meg, méltán elgondolkozhatunk azon a feltételezésen, hogy őseink valamit kerestek Európában. Sőt a legújabb kutatások szerint a Szilveszter pápa által küldött bulla helyes fordításában, korona visszaküldésről – visszaadásáról van szó.

Folytatjuk

*** Szent Gergelyt a pátriárkaszékhelyen ötödiknek Szent Mesrop követte, aki 420 körül a kezdetleges örmény betűk helyett tökéletes és ma is használatos ábécével ajándékozta meg népét, s ennek segítségével az örmény nyelvre lefordított Szentírást hagyta örökségül. Addig a szent iratokat görög vagy szír nyelven olvasták fel és tolmács segítségével ismertették az örmény hívekkel. 451-ben, az avarairi csatában, a perzsák az avarokkal szövetkezve, döntő csapást mértek az örményekre, megsemmisítették a teljes örmény hadsereget. Szigeti István szerint ekkor került a Korona az avarokhoz.

Bálintné Kovács Júlia rovata

Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben

(41., befejező rész)

Forrásmunkámban, Ferenczi Sándor: A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye történeti papi névtárában ugyan nem szerepel Verzár Gergely és Verzár Oxendius, de ebből a sorozatból nem maradhatnak ki.

150. Dr. Verzár Gergely vagy György (**Gregorius**) 1780–1829. 12. 30. Született: Felsőbánya, 1780. febr. 5. Sac. 1803. ápr. 19. Segédlelkész: 1803. Felsőbánya (2 és fél év), 1805. Szatmár (1 év). 1806-tól Szatmáron filozófiát tanít, majd 1810-től plébános Fehérgyarmaton és a kerület esperese. 1813-tól ismét Szatmáron találjuk ceremonárius beosztásban. 1816-tól plébános Erdődön, és 1819-ben helyezik Máramarosszigetre, mint főesperes-plébánost, ahol haláláig működik. + Máramarossziget, 1829. dec. 30. Események: 1821-ben a plébános engedélyt kap a püspöktől, hogy Alsóspán Máramaros m. (ma: Gyibrova, UA) a Hatfaludy család kápolnájában misézhesen.

- *A püspök kéri a kamarától, hogy a szlatinai és hosszúmezői hívek lelki gondozására vagy lelkészséget állítsanak fel Aknaszlatinán, vagy második kápláni helyet Szigeten.* Forrás: **A máramarosszigeti római katolikus papság névtára (1804-től).** Összeállította Jakubinyi György és Melega Péter.

A következő szócikket a **Magyar Katolikus Lexikon**-ból idézem, a rövidítéseket feloldva.

151. Verzár Oxendius, Oxendiosz Vörzárenc Boczánci, Verzereskul, Verzereski (Botosani, Moldva-Oláhország, 1655. – Bécs, 1715. márc.

10.): fölszentelt erdélyi örmény katolikus püspök. – Eredeti családi neve *Szdephánján*, a *Verzariu* román mellékneve volt a családnak. Nem egyesült örmény családban született. A gimnáziumot Lembergben végezte. Katolizált, 1670-től Rómában Propaganda Fidei Urbaniana egyetemén tanult, 1684: itt szentelték pappá.

– Újabb kutatás szerint a lemergi örmény katolikus érsek szándéka szerint ment Erdélybe a nem-egyesült örmények megtérítésére. Ott 4 nagyon nehéz évet töltött, mert különösen Besztercén, a szász környezetben élő honfitársai megreven ragaszkodtak vallási különállásukhoz, vallásháborítónak nevezték és kérték a hatóságokat tevékenysége betiltására Minász Zilifdárjással az élen, aki 1649 óta püspökük volt, és akinek vezetésével hazánkba érkeztek.

Verzár Oxendius ezzel nem törődve folytatta munkáját. Besztercén megkövezték, ami csaknem életébe került. Minászt, az öreg püspököt végül állítólag rávette, hogy menjen vele Lembergbe és tárgyaljon a varsói nunciussal.

A Propaganda Fidei archívumában talált adatok azonban cáfolják, hogy hűségnyilatkozatot tett volna a pápának, csak a püspök haláláról és annak körülményeiről számolnak be.

Az erdélyi örmények mégis kinyilvánították az uniót Lembergben és valószínűleg 1689 áprilisában letették a hitvallást Várdán Hunánján érsek kezébe. E nyilatkozat kizárólag a pápai primátusának elismeréséről szól, több kérdést nem érint: az uniált papság szociális helyzetét, fizetését és nős vagy nőtlen állapotát, a szent liturgia nyelvét, az Eucharisziában a kovásztalan kenyér használatát, a Hiszekegy filioque-részletét, a purgatoriumot és a Kalchedoni zsinatot. Mindezek pedig fontos, más keleti egyházak uniója alkalmával körültekintően tisztázott kérdések.

Verzár Oxendius, aki felsőbb iskoláit Rómában végezte, a tiszta latinizáció híve volt, de az erdélyi örmény egyház ragaszkodott ősi rítusához, és csak a pápai primátust voltak hajlandók elfogadni. Ezért Vardan Martinus Potoczky (1691–92) ebesfalvi és Elia Mendrul (1697) besztercei papok visszaléptek az uniótól.

Verzár Oxendius mégis rávette az összes örményt az unió elfogadására, de emiatt több család visszatért Moldovába. Őket igyekezett misszionálni, de ez a terve nem sikerült. –Várdán érsek Verzár Oxendius 1687. II. 13-án általános helynökké és adminisztrátorrá tette, majd az unió után (miután 1690. X. 3: VIII. Sándor pápa püspökké és vikáriussá nevezte ki) 1691. VII. 30-án püspökké szentelte. Székelye – a hívek Szamosújvárra költözéséig – Besztercén volt.

A besztercei örmények azonban ismét bántalmazták és szemére vetették, hogy helyzetük jobb volt az unió előtt (adóterhek, áru-beszerzési korlátozások, visszaélések az unitus papokkal szemben). A térítés mégis sikeresen folytatódott, mert segítségére voltak a jezsuiták

is, és 1690 végére befejeződött: majdnem 30 000 lélek tért át. Az uniós okmányt Lembergben 1691-ben írták alá Elias Mendrul örmény főpap 8 papjával, Cantelmus bíboros, pápai nunciussal, az érsekkel és 2 apostoli biztossal. Mindazonáltal a disunitusok ügye még egy ideig gondot okozott, majd Verzár Oxendius halála után a szakadás ismét feléledt.

– 1694: a törökök tatár szövetségesei a radnai szorozhoz közeledtek, sőt Erdélybe betörve szörnyű pusztítást végeztek, sokakat elhurcoltak. Verzár fegyvert ragadott, sereget gyűjtött és eljűk ment. Vitézül kiverték az ellenséget, de Verzár fogságukba került. 3 nehéz évet tölt Konstantinápolyban, csak a karlócai béke adta vissza szabadságát. Ekkor Bécsbe ment engedélyt kérni a királyhoz, hogy az örmény nemzet számára a szamosújvári vár közelében királyi várost (a legfeljebb 500x1000 méteres területért az örmények 25 000 Ft-ot fizettek!), Görgényzentimrén pedig mezővárost alapítson. Eleonóra királyné díszes ornátussal és arany mellkereszttel ajándékozta meg. Hazatérve Verzár Oxendius volt az első, aki e területeken 1700-ban házat épített.

– Minthogy Erdélyben a hatalom protestánsok kezébe került, az előzőtt *II. András* püspök számkivetéséből Verzárt kérte fel egyházmegyéje kormányzására. Így két egyházmegyét kormányzott, a király, az ország és a hívek teljes megelégedésére, a szeretet és tisztelet jeleivel halmozták el. Templomokat, kápolnákat építtetett, iskolákat nyitott, felszentelte a ferencesek mikházi templomát, székelyföldi harangokat, alig volt akkoriban Erdélyben valakinek hozzá hasonló tekintélye, befolyása.

– Erdély a Rákóczi-szabadságharc során „császári kézbe” került, de a Székelyföld a fejedelem oldalán állt. Lipót király Verzárt kérte a felkelt ország-rész kibékítésére, aki elvállalta a veszélyes küldetést, mert „hazáját jobban szeretete saját életénél”. Azonban a kurucok elfogták és Rákóczihoz vitték, aki sikertelenül próbálta rávenni, hogy mellé álljon, de nagy tisztelettel fogadta és végül bántatlanul elbocsátotta, sőt később sem neheztelt rá. – Amikor az államkaszsa kiürült, a főkormányosok az örményekhez fordult. Verzár felszólítására: „Hazánk szükségben van” napok alatt előteremtették a kért 5000 Ft-ot (amikor évek múlva visszakérték, semmitmondó választ kaptak). – Verzár pénzén készült el hazánk első örmény temploma Szamosújváron, ide telepítette hívei nagy részét. Sokat járt Bécsben az örménység ügyes-bajos dolgai miatt, utójára 1712–15-ben a Szamosújvárnak ígért diploma miatt, amellyel mindenütt bíztatták, de végül mégsem állították ki. Ott is halt meg, valószínűleg az örmény püspökségnek ígért uradalmi birtok miatt megmérgezték. Egy adat szerint Bécsben, az irgalmasok lipótvárosi templomában temették el.

– Az uniós folyamat azonban nem volt a magyarországi unió integrális része: sem a Habsburg udvar, sem a katolikus egyház nem kezdeményezte, marginális jelenségnek bizonyult. Hivatalos kinyilvánítására sem Magyarországon, hanem Lengyelországban került sor. Az erdélyi protestánsok sem nézték jó szemmel és inkább a rebellis örmény papokat támogatták.

Állandó volt félelme, hogy a Moldovába emigrált papok átjönnek visszatéríteni híveit, de izolált esete-

ket kivéve (Ebesfalva, 1708) erre nem került sor. – Verzár Oxendius unióját a többi egykorú unióhoz (rutének, szerbek, románok) képest mégis sikeresnek kell minősíteni. Ennek egyik oka, hogy sokkal kevesebb örmény élt Erdélyben más hazai uniált népcsoportokhoz képest (kivándorlás miatt is erősen csökkent a számuk). Így homogénebb, könnyebben kormányozható közösséggé váltak. Viszont az unió kulturális és nyelvi asszimilációjuk előidézője lett. Ezt a mechtaristák erdélyi működése csak átmenetileg és részlegesen tartóztatta fel, mert az egyesült örmények Versár Oxendius a diaszpóra vezetőjeként (ethnarchos) tisztelték (jó lelkipásztornak, de makacs természete miatt mégis meglehetősen erőszakos térítőnek tartották.) Erdély azonban akkoriban nehéz terep volt a hittérítők számára. Szá. L.

Szongott I: 257. (arck.) – *ARomániai Kat. Örmények Ordináriátusa, Szamosújvár*. Kolozsvár, 2001: 25. – *Arménia, Új folyam*, 1994/7; 8. (Magyar A.: Az erdélyi örmény katolikus egyház története.) – *Keresztény Szó* 2006/IV. (Interjú Kovács Bálinttal).

152. Zakariás János, Gyergyószentmiklóson született. Székelyudvarhelyen (1717) és Kolozsváron (1718–1725) a SJGA-n tanult. Szolgált: 1726: Tusnádon első plébános, 1727: Kozmáson plébános. 1732. augusztus 14-én kozmási plébánosként van jelen a Csíksomlyón tartott *generali congregatione*-n. 1741–1745: Csíkmindszenten plébános. Ott is halt meg 1745. február 7-én.

Ezzel a szócikkal a 2009. decemberében elkezdett sorozatomat egyelőre befejeztem tekintem.

Viczián István

A hemsinek, egy rejtőzködő törökországi örmény népcsoport

Törökország keleti részén, Rize várostól délre, a Fekete-tengerrel párhuzamosan magas hegylánc húzódik, amelynek legszebb, legmagasabb, majdnem 4000 m-t elérő vonulata a Kaçkar-hegység. Idén májusban turistautunkon ezt a hegységet kerestük fel. Az itt kora tavaszának tekinthető időben a hegyek tetejét még hó borította, a völgyekben pedig mindenhol bővizű, zúgó patakok, üde virágos rétek és hatalmas fákból álló, vegyesen fenyőből és lombos fákból álló erdők fogadtak. Tavasszal különösen sok az erdőkben a rododendron, magasabban a sárga, lejjebb a lila virágú bokrok élénkítik az erdők üde zöld színét.

Egy-két hegyi település rohamos mértékben épül ki idegenforgalmi központtá, úgyhogy ma már európai, alpesi mértékkel mérve is jó utak, civilizált körülmények várják a turistákat, ugyanakkor még a helybeliek hagyományos életmódja és vendégszerete sem tűnt el.

Mi elsősorban a hegység tájképi szépsége miatt kerestük fel a környéket, de jobban megismerkedve a helybeli lakossággal mindinkább megerősödött bennünk a felfedezés, hogy tulajdonképpen örmények közé kerültünk.

Az itt élő népcsoport neve: hemsin (török helyesírással: hemşin). A népcsoport létét és különleges sajátosságait a hivatalos török prospektusok és az útikalauzok is elismerik. Vannak települések is, amelyek hivatalos nevében szerepel ez a szó, ilyen például a hegyi túrák kiinduló városa, Çamlıhemşin, de van Hemşin nevű város is. A hemsinek a Kaçkar-hegység magasabb részén, de csak

annak északi oldalán élnek, a hegység déli oldala már hagyományosan inkább grúzok lakta terület, amely a középkorban még a grúz királyság része volt. Ma azonban természetesen ez is éppúgy Törökország, mint egész Kelet-Anatólia. A másik irányban a hemsinek északi szomszédjai a tenger felé a lázok, akik a hegység alacsonyabb részén, és a csapadékban gazdag, dús vegetációjú, tea- ésogyorótermő partvidéken élnek. A láz szintén egy önálló népcsoport, nekik még megvan a saját nyelvük, a grúzhoz hasonló nyelvet beszélnek. Természetesen csak otthon, családi körben, mert az nem is jöhet szóba, hogy ezeknek a nyelveknek akármilyen létjogosultsága is lehetne a nyilvános életben, a sajtóban vagy az iskolában.

A hemsin népcsoportról azt szokták megírni az útikalauzokban, hogy hagyományos foglalkozásuk a pékség és a cukrászat, ezért az egész országban szétszóródva keresik kenyerüket, és hagyományos területükön jelenleg már csak kb. 15 ezren élnek. Minden évben nyáron sokan hazajönnek szabadságra, ekkor a hagyományos táncokat és zenét is felelevenítik. Jellegzetes hangszertük a tulum, ami kecskebőrből készült dudu. Tehetséges, találékony nép, amelynek híres tréfás mondásai, furfangos meséi vannak. Az idegen számára a legfeltűnőbb a nők kendőviselete, amit különleges módon kötnek meg és régi pénzekkel díszítenek. A helyben maradt hemsinek hagyományos foglalkozásai közül a turistának kettő tűnik fel, a juh-tenyésztés a hegyi legelőkön és az erdei virágok gazdagságát kihasználó méhészet. En-

Hemsin kendőviselet

nek megfelelően fő termékeik a sajt és a különleges erdei virágméz. Erdélyi emlékeket ébreszt a magyar turistában egyik eledelük, amely a kukoricalisztből készült, és a juhtúrós puliszkához hasonló.

A hemsinek eredetéről a hivatalos magyarázat már homályosabb. Megírják, hogy iszlám vallásúak, de eredetileg keresztények voltak. Viszonylag későn tértek át az iszlám hitre, ezért jelenleg is elég könnyedén veszik ennek előírásait. Például a hemsin nők sosem viselnek fátylat, a férfiak nem vetik meg az alkoholt. Származásukról pl. a kiváló Lonely Planet útikalauzban az a homályos meghatározás van,

hogy arról a területről érkeztek ide, ahol a jelenlegi Örmény Köztársaság fekszik. A láz népcsoporttal ellentétben nincs saját nyelvük, jelenleg már csak a török nyelvet beszélik. Ezzel szemben a magyar nyelvű, de eredetileg Angliában szerkesztett Törökország útikalauz (2008, „Nyitott szemmel” sorozat, Kossuth Kiadó) egyenesen azt írja, hogy a hemsinek „egy nagyon régi török törzs, amelynek nyelve az örmény egyik nyelvjárása” (312. old.). – Ez a mondat talán csak akkor lenne igaz, ha benne a két népnevet felcserélnénk.

Közelebb kerültünk a hemsinek megismeréséhez, amikor a környéken kirándulva a festői Şenyuva völgyben egy angolul és franciául jól beszélő, hemsin nemzetiségű idős szálloda-tulajdonos úrra találtunk, aki nagyon barátságosan egy tea mellett elmondta európaiak számára is érthető nyelven és fogalmakkal, amit a néperől tudni le-

Régi hemsin ház, Ayderben

het. Ő határozottan hemsinnek vallotta magát, azt viszont határozottan nem jelentette ki, hogy a hemsinek örmények volnának. De elmondta, hogy az örmény múlt nyomai majdnem minden hegyi faluban fellelhetőek még egy-egy örmény templomrom, vagy helynevek, falvak, patakok nevei formájában. Az ő szülőfalujában már nincs egy kösem a volt örmény templomból, de az öregek még tudják, hol állt, és a templomdombnak ma is ismerik az örmény nevét. Ugyanakkor hivatalos részről rendszeresen folyik a helynevek eltörökösítése, és a térképeken már csak ezek az új nevek jelennek meg. Ilyen mesterkéltné, csinált török név szerinte az ő völgyének neve, a Şenyuva is. Ezzel kapcsolatban később jutott eszembe, hogy a hegység névadója, a 3932 m magas Kaçkar-csúcs neve is majdnem azonos a hagyományos örmény kőereszt, a khaçkar nevével. Vendéglátónk

rendkívül óvatosan még az örmény népirtás témáját is megemlítette. Biztosított felőle, hogy itt nem történt az első világháború alatt olyan „intolerancia” az örményekkel szemben, mint a tőlük délebbre eső területeken. Ennek oka éppen az volt, hogy a muszlim hemsineket már akkor igazi törököknek tekintették.

Itthon tovább kutatva a hemsinek múltját, az internetes Armeniapediá honlapon tudományos adatokat találunk, amelyek megerősítik a hemsinek örmény eredetét. A krónikák szerint a hemsinek a 8. században menekültek el Örményországból az arab hódítás elől. Jelenlegi területükön a mai Hemşin

város lett a székhelyük, ekörül évszázadokig egy viszonylag önálló keresztény fejedelemség létezett, amely különböző egymást váltó nagyobb királyságok vazallusa volt, de a nehezen hozzáférhető hegyes vidéken viszonylagos önállóságot élvezett. A korai elszakadás következtében az örménynek egy önálló, archaikus nyelvjárása alakult itt ki, amely azonban magas kultúrát is ki tudott alakítani. Hemsin nyelvjárásban készült középkori krónikákat is ismerünk. Az örmény apostoli egyháznak Kacskar nevű egyházmegyéje volt itt. Az Oszmán Birodalom 1491-ben foglalta el a területet. Az iszlámra való átérés évszázadokig folyt az ezzel járó sok feszültséggel és igazságtalansággal, és tulajdonképpen a 19. században vált teljessé. Jellemző volt ebben az időben az un. kriptokereszténység, amikor színleg áttértek az iszlám hitre, de titokban a keresztény szokásokat és sokszor a szertartásokat is megtartották. Ma a helyben lakó hemsinek nagy része töröknek vallja magát, csak néhány fiatal kezd öntudatra ébredni. 2000-ben készült el az első hemsin dialektusban beszélő film. Törökországon belül még tőlük keletre, Artvin tartományban van néhány település, ahol a hemsin nyelvjárást még beszélik, ők a nyelvüket homsecmá-nak nevezik. Törökországon kívül a Kaukázusban élnek még főleg keresztény hemsinek, részben Abházia, részben Oroszország területén. Ezen kívül nagyon sokan szétszóródtak a török nagyvárosokba és a nagyvilágba. Összlétszámukat mintegy 150 ezerre becsülik.

Egy ayderi szállodatulajdonos családja

A nemzetközi örmény közvélemény is kezdi felfedezni a hemsineket. Ennek egyik jele volt, hogy 2005-ben Szocsi-ban 3 napos tudományos konferenciát rendeztek róluk. Jeravánban létezik a hemsineket képviselő társaság is, de ez is elsősorban a Törökországon kívülieket tudja elérni.

A tenger közelsége, az onnan felszálló párák levegő az év nagy részében sűrű ködfelhőbe burkolja a Kacskar-hegységet. Egy szép legenda Het'um középkori krónikájában ezzel a köddel hozza összefüggésbe a hemsinek letelepedését ezen a tájon. Eszerint a hemsinek egy kegyetlen perzsa uralkodó elől menekültek el Örményországból, aki azt követelte, hogy áldozzanak a pogány bálványoknak. Így jutottak el a pontusi nagy hegyekig, de itt utolérte őket a pogány király serege. A király azal félreverte meg őket, hogy aki nem áldoz a pogány isteneknek, azt elevenen

széttépeti. Erre a keresztény hemsinek az Úr Jézushoz kiáltottak segítségül. Az imára válaszul sűrű köd szállt le az erdővel borított hegyes tájra, amelyben az üldöző csapatok reménytelenül eltévedtek. Az lett a büntetésük, hogy a világ végezetéig itt kell tévelygniük. A keresztények viszont megmenekültek. Átvitt értelemben mi is azt mondhatjuk, hogy az itteni örmények a kívülről évszázadok óta rájuk kényszerített sűrű homályban már alig kivehetően, szinte önmaguk elől is rejtőzve, mégis a mai napig fennmaradtak, és remélhetőleg még sokáig fenn tudnak maradni őseik földjén.

(2013. július 29.)

Kóka Rozália

A szabadkai pacsirta

(2. rész)

– Kétéves korodban meghalt az örmény édesapád, a magyar édesanyád, nagyanyád neveltek fel Szabadkán, egy magyar városban, magyar férjed volt. Hogyan tudad megőrizni mindezek ellenére az örmény identitásodat?

– Az egyik unokatestvérem megtalálta a padláson apám örmény leveleit meg egy örmény-angol szótárt. A szótár utolsó oldalán be volt írva apám bostoni címe. Azt a szótárt soha, senki meg nem fordította. Anyám mindig azt mondta, hogy nem tudja hol élt apám Amerikában.

A leveleket elküldtem a pesti bátyámnak, Bedrosián Péternek, aki fizikus volt, és a Központi Fizikai Kutató Intézetben dolgozott. Időnként kiküldték dolgozni Moszkvába is. Éppen akkor, amikor a bátyámnak felküldtük a leveleket Pestre, a bátyám barátnőjénél volt Jerevánból egy hölgyvendég. Arakszi elvitte őt a bátyámhoz, hogy bemutassa neki, hogy itt is van egy magyar örmény. Ezek a nők olvasni kezdték a leveleket és sírtak mind a ketten. Egyik jobban sírt, mint a másik. A bátyám nem tud örményül, kérdezgette tőlük:

– Mi történt? Mondjatok már valamit!

Ezekben a levelekben apám testvére, Miszák leírta azt a rengeteg szenvedést, amin keresztül mentek tizennygyben, amikor a török megszárlás volt. Megírta, hogyan próbálta megmenteni az apját és az anyját, hogyan menekültek, barlangokban bujkáltak, gyökereket ettek. Nem tudom hogyan, de végül eljutottak Jerevánba és ott telepedtek le. Ő ott megnősült és hat gyereki született, két fiú és négy lány. A két fiú meghalt a háborúban, pilóták vol-

tak, lelőtték őket, csak a négy lány maradt meg.

Most hallgass ide! Ez a jereváni nő, aki olvasta a leveleket, azt mondta:

– Ezt az embert én ismertem, ez egy matematika tanár volt, emlékszem, hogy évekig feküdt valami nagy betegségben. A gyerekei meg az unokái állandóan jártak a könyvtárba és hordták neki a könyveket, hogy csak olvasson, olvasson, olvasson! Visszamegyek és meg fogom keresni ezt a családot.

Visszament, és a negyedik helyen megtalálta Siranus nénit, a nagybácsim feleségét. Hát ugye, többször hurcolkodtak az ötven év alatt! A nagybátyám, Miszák már nem élt, 1965-ben halt meg.

A következő alkalomkor, amikor Péter bátyám ismét kiment Moszkvába, akkor elutazott Jerevánba is, és megkereste ezt a családot. Mesélte, hogy amikor kinyitották előtte az ajtót, Siranus néni rögtön tudta, hogy ki ő. Rögtön látta, hogy ez csak a Nishánnak a fia lehet!

Ami még nagyon érdekes, hogy a négy lány közül az egyikkel, Rózával (örményül Vartuhi) nagyon hasonlítunk egymásra. Négy évvel idősebb tőlem, ő geológus volt, a férje pedig fényképész. (A férje saját magát Doktor Fotográfának hívta, mert sokkal több pénzt keresett, mint tudós felesége.) A fényképeken alig lehet bennünket megkülönböztetni, neki vörös volt a haja, nekem fekete. Néha bevittem és mutogattam az ő fényképeit a kollégáimnak, azt hitték, hogy én vagyok az. Azt kérdezték, hogy mikor jártam Jerevánban?

Egy ideig leveleztünk, azután jötték csóstól a rokonok hozzánk, sokszor szardínia módra feküdtünk Belgrádban a lakásunkban. A két sógorasszony, édesanyám meg Siranus néni is összetalálkozott, ami nagyon megrázó találkozás volt.

Mikor mi összekerültünk a férjemmel, elhatároztuk, hogy az egyik gyerekünk magyar, a másik örmény lesz. A lányunk született elsőként, őt Ildikónak neveztük el, ő lett a magyar, Béla választotta a nevét. A fiának az Áram a nevet adtuk, ő lett az örmény. Előzőleg fölkerestem a belgrádi örményeket, ők írtak nekem egy örmény névlistát, hogy abból válasszak. Az Áram tetszett legjobban, ő egy király volt.

Miután megtaláltuk a rokonokat, az egész család kezdett örményül tanulni, hogyha kimegyünk Jerevánba, tudjunk beszélni. Volt a belgrádi örmények között egy öreg tanító, aki megtanította nekem az abc-t, megtanított írni, olvasni. A szabadkai Pali bátyám, a felesége, a férjem és én készültünk Örményországba.

Aztán el is jutottunk végre! Kijeven keresztül utaztunk. Én már jártam előzőleg Kijevben, láttam a repteret is, mondtam hát a többieknek, hogy rakják le a bőröndöket, én ott maradok, ők meg nézzenek egy kicsit körül. Ahogy ott ültem, odajött hozzám egy örmény férfi és kérdezte, hogy ezen az ajtón fogunk-e kimenni? Azt feleltem neki, hogy igen. Erre kezdett nekem valamit mesélni, de semmit nem érttem. Mondtam neki, hogy sajnos én nem tudok jól örményül, és ő nagyon gyorsan beszél. Erre megkérdezte:

Hát maga honnan jön?

Mondtam neki, hogy Jugoszláviából jövünk. Láttad volna, hogy az az ember mekkora felhajtást csinált! Amikor beszálltunk a repülőbe, a pilóták hozták a „sampányt”, mindenkinek elmondták, hogy ezek az emberek először mennek haza!

Jerevánban is nagyon vártak bennünket a rokonok, egy kis autóbuszocskával tizenhatan jötték elénk, gyönyörű virágcsokorral fogadtak márciusban. Később megtudtam, hogy annak a virágcsokornak akkora értéke volt, hogy egy Zorkij fényképezőgépet lehetett volna venni rajta. Meglátogattuk a rokonokat, de Béla már három-négy nap múlva szeretett volna hazamenni. Először is elvették az útlevelünket, rögtön, ahogy odaérkeztünk! Be kellett számolni, hogy hová megyünk, kihez megyünk. Tudod milyen rossz érzés, hogy vendégségben vagy valahol és félned kell, hogy bajt okozol a vendéglátóidnak?

Az is nagyon érdekes volt, hogy leültetek bennünket vasárnap délután és kedd reggelig nem tudtuk az asztaltól felkelni. Csak jöttek az emberek szüntelenül, persze azok nem mind a rokonságból valók voltak, jöttek a kíváncsiak, az ismerősök. Kik ezek az emberek, akik Belgrádból jöttek? Milyen rokonok? Csodálkoztak nagyon, amikor megláttak bennünket Rózával együtt, hogy mennyire hasonlítottunk egymásra. Pedig nem vagyunk ikrek, eddig soha nem is láttuk egymást!

Ha jártunk a városban és én valamire azt találtam mondani, hogy szép, az másnap már ott volt a szobámban. Ha azt mondtam, hogy nem, nem, nem fogadom el, akkor meg voltak bántva! Persze, nálatok Belgrádban minden sokkal szebb!

A nagy emeletes bérházban, ahol nyitva volt az ajtó, láttam, hogy mindenütt zongora volt. Az én sógorom Rigából hozta a bútorait. Gondold el, milyen messze van Jerevántól Riga! Hónapokig tartott, míg odaért a bútor. Nagyon jól ment nekik, mert mint mondtam, a sógorom fényképész volt, és Bejrúttal is kereskedtek.

Elvittek a jereváni operába is, megnéztük az Anus-t, ez egy örmény népi opera,

a címe édest jelent. A sógorom bemutatott az énekeseknek. Képzeld, az előadás után hogy mentünk haza! Az a hatalmas tömeg, ami kijött az operából még három autóbuszra se fért volna fel. Sahen sógor oda-sétált az egyik várakozó buszhoz, mit beszélt, mit nem a sofőrrel, egyszer csak intett nekünk, hogy menjünk oda. Mi hatan beültünk és az autóbusz a megállóknál meg sem állva hazavitt bennünket. Kérdeztük:

– Sahen, ezt hogy csináltad?

– Kifizettem az összes ülőhelyet, ő nem fog ráfizetni, nektek meg nem kell a tömegben tolakodni.

Természetesen elmentünk Ecsmiazinba is. Ez Jerevántól kb. húsz kilométerre van, az örmény katolikusok központja, a világ egyik legszentebb helye. Olyan hely az nekünk, mint nektek a Vatikán. Majd még mesélek róla. Azt ugye tudod, hogy az örmények már 301-ben, a rómaiak előtt államvallással tették a kereszténységet?

*

(Az ecsmiazini élmények felidézése az időnk rövidsége miatt elmaradt, de Álmaszt a kezembe nyomott egy néhány oldalas dolgozatot, amelyet ő szerkesztett, és amiből megtudhatom a legfontosabb dolgokat a világon szétszóródott örményekről.)

– Most ugorjunk egy nagyot az időben. Mikor és hogyan kerülnétek ki Jugoszláviából Amerikába?

– A férjem, Belgrád mellett, Vincsán dolgozott a Nukleáris Kutató Intézetben. Oda minden külföldi nagybembert kihordtak, az államelnököktől az úrpilótáig. Hetvenkétben vagy hetvenháromban, már nem emlékszem, egy Kovács Lajos nevű úr jött Amerikából Belgrádba, az amerikai követségre, őt is kivitték Vincsára és ott megismerkedtek Bélával. Megkérdezte a férjemtől, hogy lenne-e kedve kimenni Amerikába. Ő azt felelte:

– Nincs nekem pénzem repülőjegyre! Ha nekem itt annyi pénzem volna, soha nem mennék Amerikába!

– Kifizetem én azt magának, csak jöjjön el egy hónapra, nézze meg, hogy, hogy néz ki!

Béla el is ment egy hónapra. Édesanyám velünk élt, akkor éppen szívinfarkással feküdt a kórházban, Belgrádban. Egyszer csak a férjem küldött egy táviratot, hogy hajlandó lennék-e kimenni Amerikába? Azt hittem, hogy összeesek. Most mit tegyek? Kérdezzem meg anyámat? Felhívtam a bátyáimat, hogy mit csináljak? Merjem ezt a kérdést feltenni anyámnak? Eljöttek a bátyáim, Péter bátyám Pestről, Szabadkáról Pali bátyám, és bementünk a kórházba. Megkérdeztem anyámat, hogy mit tegyek. Képzeld el! Anyám azt mondta:

– Eridj gyerekem, ne kövesd el azt a hibát, amit én elkövettem.

Felhívtam a férjemet telefonon és beleegyeztem, hogy kivándoroljunk Amerikába.

Két évet vártunk a kivándorlási engedélyre. Húzták az időt, nem engedték be Bélát a követségre, nem beszélhetett a nagykövettel, nem beszélhetett senkivel. Kovács Lajos írta a leveleket, de mi már le is mondtunk a kimenetelről. Menjenek a csudába, nem érdekel már Amerika!

Hetvenötben éppen szabadságra készülünk, én befejeztem a szezont, Béla is szabadságot kapott az intézetben. Hála Istennek, mindig együtt tudtunk elutazni egyhónapos szabadságra. Bementünk a városba cipőt venni Áramnak, ő akkor tizenegy éves volt. A gyereket egy pillanat alatt elvesztettük valamelyik kirakatnál. Hazatelefonáltam anyámnak, hogy jelentkezett-e nála a gyerek? Azt mondja anyám:

– Gyertek gyorsan haza, az amerikai követség hívta Bélát.

A gyerek is meglelt. Hazamentünk, elmentünk a követségre. Most azonnal be-

gedtek bennünket, és azt mondta Bélának a titkárnő:

– Uram, én nem tudom, hogy maga kisoda, de itt van ez a nagy boríték, maguk holnap mehetnek Amerikába.

Nem utaztunk el azonnal, mert úgy volt, hogy két nap múlva utazunk a tengerhez egy hónapra. Elmentünk, de az egész nyaralás arról szólt, hogy hogy legyen, mint legyen. Miből vegyünk bőröndöket? El kell adni a zongorát. Mi lesz anyámmal, aki akkor már a nyolcvanegyedik évében volt? Közben jöttek a telefonok. Azt is megtudtuk, hogy John Glenn asztronauta és két kongresszusi szenátor szponzorálta Bélát.

Washington D.C.-be érkezünk repülővel, ahol Kovács Lajos várt bennünket. Onnan jöttünk át együtt, szintén repülővel ide, Columbusba, Ohio állam fővárosába. Reggel 5-kor érkezünk meg, Béla le se feküdt, már 8 óraker dolgozni kezdett.

Nagyon nehéz volt a kezdet, mert mi négyen összesen négy bőrönddel érkezünk Amerikába. Próbáltam koncertezni, hívtak is. Augusztus 13-án érkezünk ide, október 20-án már a Columbusi Szimfonikusokkal volt hangversenyünk. Az volt a címe, hogy Egy est Budapesten. Lehár Ferenc A víg özvegy című operettjéből mutattunk be egyveleget. Amerikában ez az operett nagyon népszerű volt, sőt most is az. Hozzá kell fűznöm, hogy soha életemben a kottáját nem láttam, soha az előadást nem láttam, a rádióból tudtam a dalokat. Én nem tudom, hogy mi volt velem, de semmi lámpalázam nem volt, pedig a művészeknek általában mindig van lámpalázuk, hazudik, aki azt mondja, hogy soha nincs. Aznap apám születésnapja volt. Én kiálltam a színpadra, mintha csak otthon álltam volna a zongorám mellett, és azt gondoltam:

– Apám, ez neked szól! – és énekeltem.

Nagyon nagy sikertünk volt. Egy amerikai tenoristával énekeltek a duettek. Utána hamarosan meghívtak Ohio állam egyetemének rádiójába. Ott vagy öt-hat nyelven, oroszul, szerbül, magyarul, örményül, németül énekeltem. Otthagytam a telefonszámomat és ezután egész héten hívogattak, akik hallották. Oroszok, szerbek, magyarok, németek, örmények – mind azt gondolták, hogy biztosan az ő honfitársuk vagyok. A mai barátaim is ebből a körből kerültek ki.

A nagy fájdalom az volt, hogy mindenki azt mondta, gyönyörű hangom van, de ne énekeljek klasszikus zenét, operákat! Énekeljek népdalokat! Végtelenül elkeseredtem. Azért tanultam annyit a belgrádi zeneakadémián? Tizenöt év alatt végig énekeltem egész Európát, most itt kezdjek el népdalokat énekelni? Nem azért, mert lebecsülöm a népdalokat, hiszen otthon is énekeltem, de azért nagyon rosszul esett ez a kérdés. Énekeltem itt is, ott is, nagyon sok helyen, nem is tudnám felsorolni mind, de ezek a szereplések ritkán voltak, nem lehetett belőle megélni.

A férjem jól keresett, de nem volt elég, ugye rögtön házat vettünk, azt fizetni kellett. Nekünk már 15-én nem volt pénzünk, valamit tennem kellett, nem ülhettem otthon, nem is akartam.

1976. május elsejére meghívást kaptam Miamiába. Elküldtem a kottákat, a Toscát, hogy majd Tosca nagyáriáját fogom énekelni és sok minden mást. Amikor megérkeztem, találkoztam a zenészekkel, azt kérdezték tőlem, hogy mi az a Tosca? Azt hittem, hogy elájulok. Nem tudták. Nagyon sírtam, a fiam vigasztalt:

– Anya, ez a technika országa, nem a zenéé, ezek felmentek a Holdra, de nem tudják, hogy mi a Tosca. New Yorkban biztosan tudják!

Végül hoztak oda egy öregurat, aki engem zongorán kísért. Ő azt javasolta, hogy tanuljak meg nagy slágereket, azokkal nagy sikerem lehet. Mindentől függetlenül nagyon nagy sikerem volt ezen az estén a magyar operettekkel, nótákkal is. Másnap kivittek a tengerpartra, hogy nézzem meg, milyen gyönyörű Miami Beach. Gyönyörű szállodák, gyönyörű virágok, gyönyörű idő volt. Fehér, magas sarkú cipő, fehér ruha volt rajtam. Ledobtam a cipőmet, berohantam a tengerbe, az Atlanti-óceánba, széttartam a karomat és azt mondtam:

– Na, lelkek, meg vagytok elégedve? Aztán észbe kaptam. (Most is feláll a szőröm!) Mit beszélek én? Hát anyám él! Csak apám halott! Apám mindig Amerikába akart menni, és most itt vagyok én, a „csontja”, és megyek előre!

Visszamentem a szállodámba, mondják, a férjem telefonált, hogy anyám meghalt. Úgy sírtam, és annyira mérges voltam a férjemre, hogy miért telefonálta meg, kiszírtam a lelkemet. Valahogy hazautaztam, Béla szegény várt, ő is nagyon meg volt ijedve. Nem tudta, mit csináljon, mondja, ne mondja, hogy mi történt, hát megmondtam. Egy gyönyörű nagy csokrot kaptam Miami-ban, mondtam a férjemnek:

– Én ezt nem akarom hazavinni, nem akarok még hazamenni, vigyél el egy temetőbe, találj nekem egy temetőt!

Azt hittem, hogy itt is van valahol egy olyan emlékmű, mint otthon, amit az elesett hősök tiszteletére állítanak, és aki nem tudja, hol van a halottja, az Halottak napján oda leteszi a virágokat. Képzeld! Béla elvitt engem egy 1806-ból való régi temetőbe. Kiszálltunk az autóból, hát nem mentünk többet néhány méternél, találtunk egy sírt. Ezt hallgasd meg! Az volt felírva magyarul: "Itt nyugszik Szentgyörgyi Andrásné, meghalt 1907-ben, április 28-

án, 23 éves korában". Nem hittünk a szemünknek. Én oda leraktam a virágcsokrot, és így fohászkoztam anyámhoz:

– Ez nagyon szép! Szép ez az éneklés, de ha lehetséges, segíts rajtam valahogy, hogy segíthessek Bélának! Segíts, hogy tudjuk kifizetni a számláinkat.

Hazajöttünk, Ildikó lányom azzal fogadott:

– Anya, de jó volna, ha tudnál angolul! Itt az újságban egy hirdetés, a Chemical Abstracts olyan szerkesztőket keres, akik tudnak oroszul és ismerik a cirill betűket.

Mondom a családomnak:

– Elmegyek én!

Se Ildi, se Béla nem biztatott, mert tényleg nem nagyon tudtam angolul. Elmentem az állásinterjúra. Amikor a nő meglátta, hogy Belgrádban fejeztem be a zeneakadémiát, azt kérdezte:

– Hát maga mit akar itt csinálni?

– Nézze, én sok nyelvet beszélek és kémiát is tanultam, így-úgy tudom is. Kérem, csak egy pár hónapra vegyen fel, hogy a férjemnek segíthessek! Négy bőrrönddel érkezünk ide, és nagyon nehéz a helyzetünk.

A nő felvett. Huszonkilenc évet dolgoztam le a vállalatnál. Ez a cég a világon megjelenő, összes kémiával kapcsolatos könyvből, újságból készít kivonatokat, ötvenkét nyelven. Én bibliográfia-szerkesztő voltam, az utolsó években huszonhárom nyelvből fordítottam.

Azt még nem is mondtam, hogy a sírhoz, amit kineveztem anyám sírjának, továbbra is kijártunk. Májusban, amikor még csupaszok a fák, a sírtól látni lehet azt az épületet, ahol én huszonkilenc esztendő ledolgoztam.

– Ez nagyon misztikusnak tűnik.

– Néha még ma is beleborzongok, ha arra gondolok, hogy annak idején, nagy fájdalommal mit kértem anyámtól.

Tudod, Béla a NUCON-nál (Nuclear Consulting Services) dolgozott, rengeteg találmánya volt, egész életében a nukleáris műszerek fejlesztésével foglalkozott. Olvasd el a 2009-es ITT-OTT évkönyvben a róla szóló nekrológot, amelyet Krémer Sándor írt! Istenem, miért vetted el tőlünk ilyen hirtelen?

A XX. század bő kétharmadát végigfényképező, a doni fronton haditudósítóként dolgozó, az '56-os eseményeket megörökítő, a Budapestet városvédőként dokumentáló, a Krisztinavárosi Budai Gyermekfotó műterem portréfotósa, a szenvedélyes ország- és természetjáró dr. Szentpétery Tibor munkásságát és életútját bemutató, a Klebelsberg Kultúrkúriában (1028 Budapest, Templom utca 2-10.) 2013. április 20-án elhangzott emlékülés előadásait folyamatosan közöljük.

Mészáros Atilla

Hallgatóból unokává

A tudományos emlékülések jellemzője a kutatási eredmények rendszerezése, tárgyilagos elemzése. Tőlem ezt ne várják. Hogy miért, elmondom.

A felkészülés során az emlékeimben és a gyűjteményemben egy meghatározó emléket találtam, természetesen dr. Szentpétery Tibortól, Tibor bátyámtól kaptam.

Egy vers, amely a II. világháború Donkanyari magyar áldozatainak állít emléket. Megrázó, döbbenetes erővel hat ránk és mondanivalójával összeköt bennünket egy életen át.

Vihar Béla: Egy katona megy a hóban...

A verset olvasván ott a gyűjteménykupaom tetején, átváltozott körülöttem a világ, és sorra bújtak elő emlékeim...

Az érzelmek és emlékek kavalkádjában egyik pillanatban

- a napsütötte orosz pusztán, a Don folyó partján járok,

Autó lassít a ház előtt, értem jöttek. Én is feljajdulok, olyan jó lenne még itt maradni egy kicsit! Fájó szívvel elbúcsúzom a kedves, tehetséges, megtört szívű Álmásztól. Továbbindulok, fejemben és szívemben, a magnószalagomon egy szeretetre méltó kedves pár életének emlékeivel. (Folk Magazin, 2010/2)

- a másik pillanatban Korotojak utcáin, csatazajban, átélve a sebesülése körülményeit,
- vagy a Magas-Tátra hófödte csúcsairól tekintünk a távolba,
- vagy precíz pontossággal járjuk körbe és vesszük számításba Budapest határköveit,
- vagy éppen a Szentpétery család újonnan épült Gábor Áron úti házában serénykedünk, hogy a Bódog név hallatán a testvéri szeretet minden melegsége töltsön el,
- de kutathatnánk a Remete szurdok barlangjaiban ősemlék leletek után,
- vagy az Óbudai sziget Hadrianus palota-együttes fürdőjének téglalotázatos kifolyójában sétálva, a Duna vízszintjén.

Az egy időben megjelenő emlékek közt a legfényesebben a következő: „A szeretet

soha el nem múlik!” (Pál apostol első levele a korintusiakhoz).

Tibor bátyám mindig ezzel a szeretettel fogadott minden alkalommal, amikor Nála jártam. Mind fizikai, mind szellemi értelemben valamilyen étket szolgált elém, és elengedhetetlenül ott volt az erdélyi, székelykaput ábrázoló szalvétatartó.

És ezzel a szeretettel beszélt nekem hegyről, völgyről, hazáról, családról, szülőről, testvérről, gyerekről, iskoláról, tanárról, elcsatolt országrészről, bajtársról, Don-kanyarról, csodáról, börtönről, megaláztatásról, 56-ról, munkáról, műemlékről, életről, küzdelemről és arról, ami mindezeket végigkísérte, a fotózásról.

Ezekben a beszélgetésekben tiszta irányt és erkölcsöt mutatott számomra.

Valamikor 1996 őszén jelent meg egy újsághirdetés, egy aprócska hír, programajánló, egy a sok közül:

Szil-Vay Ingrid irodalmi estje Szentendrén

Szentendrén, a Kecskés együttes klubjában szép duduk zenével kezdődött augusztus 10-én a középkori örmény költő, Nahapet Kucsak 101 hajren – Középkori örmény szerelmesversek – (Fordította Szil-Vay Ingrid, Romanika Kiadó 2013) című könyv bemutatója. A folytatásban *Szil-Vay Ingrid* rövid örmény irodalmi útmutatóját nagy érdeklődéssel hallgatta a szép számú közönség. Az irodalmi est meghívott vendége volt *Kuncz László* operaénekes, akivel Ingrid felváltva olvasott fel a verseskönyvből. Kuncz kellemes basszus hangja elbűvölte a megjelenteket. A szép esten közreműködött a Kecskés együttes is, akik *Kecskés András* által megzenésített dalokat adtak elő, ráadásokkal.

Dr. Szentpétery Tibor haditudósító előadása a Don-kanyarról a Hunyadi klubban.

Elmentem, hiszen akkor már számomra ismert volt a név. Mindig is kerestem, és szerettem hallgatni az ilyen nagy tapasztalatú embereket. Szóval, ott lettem hallgató.

Aztán a későbbiekben egyre többet jártam Tibor bátyámhoz és egy kiállításán – alig akartam hinni a fülemnek – így mutatott be: „a fogadott unokám”.

Oly’ megtiszteltetés volt számomra és oly’ nagy szeretettel mondta, hogy akkor is és most is melegséggel tölt el.

A rend szeretete és a józansága is bámulatra méltó volt. Utolsó levelében, nem sokkal halála előtt, így búcsúzott tőlem: „Eddig múltbeli emlékeimet több mint 1 400 oldalon dolgoztam fel...”

„A szeretet soha el nem múlik!”

Felhívás

Az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége (EMÖSZ) elkezd az Erdélyben élő és innen elszármazott örmények helyzetének szakszerű feltérképezését és feldolgozását. A felmérés célja az örmény identitás, az érdeklődési körök és igények felkutatása a jövő építése céljából, a történelmi és családfakutatások segítése.

A szokásos papír formában eljuttatott kérdőív mellett (amit szándékunkban van mindenképp eljuttatni) a felmérést nagyban megkönnyíti az elektronikus változat, amelyet a következő adatlapon lehet elérni:

facebook.com/emosz2013, vagy egyszerűen a saját Facebook oldalon az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége-re való rákeresés útján.

Bízunk abban a pozitív hozzáállásban és segítőszándékban, amellyel mindenki a maga módján az erdélyi magyar-örménység életének szervezését segíti, és köszönjük, hogy kitölti az adatlapot.

dr. Puskás Attila elnök, EMÖSZ

Balogh Anikó

„Azért vagyunk a világon...”

Barangolás Bácskában, Bánságban, az Al-Duna vidékein és Dél-Erdélyben – 2013. augusztus 4–11.

(1. rész)

Nagyon remélem, hogy ezt a megkezdett mondatot még ma is sokan be tudják fejezni Tamási Áron szavaival: „hogya valahol otthon legyünk benne”!

Hol érezzük magunkat otthon? Általában, *azon a helyen*, ahol születünk, amelyet ismerünk, ahol felnévelkedtünk, ahol szerettek bennünket, ahol szerettünk, tanulunk, dolgoztunk, éltünk, amelyhez jó vagy rossz élmények, emlékek kötnek.

Előfordul, hogy ismeretlen, belső erők ösztönöznek bennünket először *annak a helynek* tüzetesebb megismerésére, később pedig vonzanak térben és időben egyaránt távolabbra is.

Előfordul, hogy belső indítatásunkat külső hatások, szerencsés egybeesések támogatják, és elindulunk a „világba” kö-

rülnézni. Mi, magyarok, sajátos helyzetben vagyunk, mert szorosán értelmezett otthonunkból kitekintve és határainkat átlépve még mindig a „hazánkba” mehetünk, oda, ahol annakidején nagyszüleink, ősünk voltak otthon, s ahol a gyökereinket mi is megkereshetjük.

Életem ajándékának tartom, hogy csatlakozhattam egy olyan, az örmény nemzetből származó közösséghez, melynek ősei a magyarokhoz hasonló történelmet éltek meg, üldöztetésük során a magyarok, székelyek között találtak befogadásra, s amelynek leszármazottai ugyanott keresik gyökereiket, ahová engem húznak belső erőim: a Kárpát-medencében és a Kárpátok havasai között, Erdélyben, a Székelyföldön és a Délvidéken.

Tavaly Székelyföldön varázsolták el lelkemet az ott látottak, hallottak, tapasztaltak. Megélhettem néhány ottani hétköznapot az ott lakó emberek között. Valóságossá váltak Öregapám hargitai meséinek addig csak elképzelt helyszínei, alakjai, csavaros észjárásuk, ízes beszédük, ételeik zamata, zenéjük, dalaik, táncaik, s – áhítom – bizalmuk és szeretetük.

Ezen a nyáron, annak legforróbb, augusztusi napjain utunkat Délnek vettük. Az igazat megvallva, nagyon keveset tudtam arról, miért és mi keresni valónk van ott is. Most már tudom.

Nem tudom, hány kilométert tettünk meg a munkáját szakértelemmel, csodálatos nyugalommal és derűvel végző Viktor járgányával, de azt igen, hogy ez a túra több volt egyszerű, autóbuzsós kirándulásnál.

Ha jól emlékszem, 10 különböző emlékhelyre, szoborra, emléktáblára, sírhelyre került föl egyszerű, piros-fehér-zöld szalagos kis kocsizunk, vagy csak szalagunk, tehát *kegyeleti túra* volt.

Szarka György honismereti vezetőnk és helyi kollégája Bácskai Faragó Zoltán elmondásai, felolvasásai, valamint az utóbbi Délvidéki Magyar Útikönyve által rendkívül sok, olyan történelmi eseményről kaptunk áttekintést, melyeket már iskolai tanulmányaink óta elfelejtettünk, vagy amelyekről a valóságtól eltérő adatokat tudtunk, vagy még egyáltalán nem is hallottunk. *Nemzettudatunk, ismereteink gyarapodtak.*

Látogatásunkkal, érdeklődésünkkel, részvételünkkel érzelmileg, másrészt pedig anyagi hozzájárulásainkkal *egyaránt támogatunk a délvidéki magyarság megmaradásáért törekvéseit.*

Jártunk a Szerémség, Bácska, Bánság kövér termőföldű síkságain. Nevezetes templomokat, épületeket, romokat, természeti képződményeket kerestünk föl. Kö-

Indulás a Batthyány téri Duna-partról (a szerző felvétele)

rülnéztünk Ó-Szerbia Al-Dunai részén, körüljártuk vízből félig kimagasló várak maradványait, román területen felmáshattunk a Kazán-szoros fölött meredező sziklára, majd ámuldoztunk Herkulesfürdő szépségein a Cserna völgyében. Feljutottunk a tengerszint fölött több mint 2000 méter magasságban vezető DN 67c számú, Transzalpina (vagy más néven a román II. Károly király útjaként emlegetett) panoráma útra, ahol lélegzetünk is elállt a hegykioszorú és völgyek csodálatos látványától. *Természetjárók, kíváncsi és mindenhol fényképező turisták voltunk.*

Nyaraltunk! Megmerülhettünk, úszhattunk a Duna langyos-hús vizében, hajókázhattunk dereglyéken a Kazán-szorosban.

Átengedtük magunkat a gasztronómiai élvezeteknek, amikor megkóstoltuk, sőt, igen jó érvággal fogyasztottuk el a vendéglátóink által feltálalt, helyi specialitásnak számító étkeket, italokat, gyümölcsöket és édességeket.

Végül, de jelentőségét és érzelmi töltését tekintve nem utolsó sorban, mindenhol, ahol erre alkalom és lehetőség nyílt, közösen énekeltünk, *összekötöttek bennünket Himnuszunk, Szózatunk és Szűz-Máriához intézett kérésünk dallamai, és a közös imádkozás.*

Folytatjuk

Szomorújelentés

Nyolcvanegy éves korában elhunyt Katona Tamás történész, politikus – közölte a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának főigazgatója szombaton.

Fodor Pál – a család meghatalmazása alapján – elmondta: Katona Tamás, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének nyugdíjas munkatársa, neves történész, az 1848-49-es forradalom és szabadságharc értő kutatója pénteken (2013. június 28-án) hunyt el, hosszú betegség után. (MTI, 2013. június 29.)

Emlékét kegyelettel megőrizzük!

Hermann Róbert

Katona Tamás

Vannak személyiségek, akik szinte önálló intézményt alkotnak egy-egy szakmában. Ilyen személyiség volt a 81 évesen elhunyt Katona Tamás. Akik ismerték, akik együtt dolgoztak vele, soha nem felejtik el páratlan műveltségét, széles látókörét, remek előadókészségét s mindezekkel párosult megnyerő személyiségét és időnként csípős humorát, finom iróniáját.

Családi örökségében a magyar középosztály legjobb hagyományai egyesültek, s alig volt olyan szeglete a Kárpát-medencének, ahol ne talált volna szegről-végről rokonokra. Büszke volt erdélyi és partiumi gyökereire, de ugyanilyen szívesen emlegette nagyapját, Halász Imrét, a Nyugat egyik szerzőjét is. Gyermekként élte át és túl a második világháborút, tanúja volt az általa olyannyira szeretett budai vár 1944–1945-ös ostromának és pusztulásának, az azt követő újjáépítésnek. Gimnáziumi tanulmányait az érseki katolikus gimnáziumban végezte, majd az egyetemen 1950–1955 között ma-

gyar-arab-könyvtár szakon végzett. Tanította Germanus Gyula, s ekkor kötött életre szóló barátságot Antall Józseffel. Szívesen anekdotázott egyetemi kirúgásáról („A tanfegyelmet nyaksál viselésével lazította” – állt az indoklásban), majd a végzést követő könyvtárosi pályafutásáról. (Mindig büszkén emlegette, hogy ő hozta létre Bicskén Magyarország első cigánytelepi könyvtárát. Ugyanilyen büszke volt arra is, hogy a Kárpát-medencének nincs olyan magyarlakta települése, ahol amatőr néprajzosként ne járt volna.)

Az 1960-as évektől a Magyar Helikon, majd az Európa Kiadónál volt szerkesztő és műfordító. Rengeteget fordított németből és angolból; az utóbbi nyelven különösen az Agatha Christie krimik fordítása állt közel a szívéhez. Az 1970-es évek elején az Európa, illetve a Helikon jelentős részben az ő kezdeményezésére indította meg a magyar népszerű forráskiadás mindmáig legjobb sorozatát, a mintegy ötven kötetből álló

Katona Tamás 2011. október 3-án, az Aradi Vértanúk emlékünnepe a magyarörmény közösségben

Bibliotheca Historicát. Ennek szerkesztő-bizottságában olyan személyiségekkel dolgozott együtt, mint Dercsényi Dezső,

Gyóffy György, Klaniczay Tibor, Szűcs Jenő, Szakály Ferenc, Stoll Béla, Zolnay László; közülük Szakály Ferencel elválaszthatatlanul jó barátok (és téniszpartnerek) is lettek egymással.

Szintén az ő szerkesztésében indult a Pro Memoria sorozat, amelyben a Bibliotheca Historica egyes köteteinek népszerű kiadásai mellett ő adta közre Orbán Balázs „Torda város és környéke” című munkáját, s tucatnyi más fontos művelődéstörténeti kötetet.

De a szíve igazából nem a magyar közép- vagy kora újkorért, hanem 1848–1849-ért dobogott. Az aradi vértanúk perét bemutató, először 1979-ben megjelent, összesen három és fél kiadást megért dokumentumköteté valóságos historiográfiai fordulópontot jelzett a szabadságharc hadtörténetének kutatásában. De ő adta ki újra, remek bevezetőkkel és alapos jegyzetekkel, a korábbi közlések hiányait vagy tévedéseit korrigálva Klapka György, Vukovics Sebő és természetesen a szívének oly kedves Görgei Artúr emlékiratait. Ez utóbbit újra is fordította, bevezető tanulmánya pedig Görgei pályájának egyik legjobb, de mindenképpen legszelleme-sebb összefoglalójává sikeredett. Nevéhez fűződik az ozorai diadal, illetve a Buda 1849-es visszavételének dokumentációját tartalmazó két kötet szerkesztése is.

De Katona Tamás történészként nem csupán szorgalmas forráskiadó és -feltáró személyiség volt. Senki nem tudott olyan élvezetesen és megragadóan beszélni a nagy év eseményeiről és személyiségeiről, mint ő. Az Eötvös Kollégiumban tartott speciális kollégiumokon, a József Attila Tudományegyetemen, illetve a Károli

Gáspár Református Egyetemen tartott szemináriumain és előadásain hallgatók tucatjaival szeretett meg a korszakot, s ugyanez mondható azokról az előadásokról, amelyeket szerte az országban százszámra tartott, s amelyeknek ízes, szépen formált mondatai különös egyéni jelleget kölcsönöztek. Egykori tanítványai közül tucatnyira tehető azok száma, akik az ő hatására (is) lettek e korszak kutatói.

2003-tól, immáron nyugdíjasként volt az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa. Ráday Mihállyal közös televíziós sorozatukban a korszak szereplőinek sírjaira, emléktábláira, lakóépületeire, szobraira hívták fel a nagyközönség figyelmét, s rengeteg pusztuló síremléket óvtak meg ily módon az enyészettől. Később, a 2000-es évektől kezdve immáron a Nemzeti Kegyeleti Bizottság egyik legaktívabb munkatársaként folytatta e munkát.

A rendszerváltozást követő évtizedben a politikában is kipróbálta magát. Az első szabadon választott országgyűlés MDF-es képviselőjeként lett az Antall-kormány külügy, majd miniszterelnökségi államtitkára, majd 1994–1998 között az I. kerület polgármestere, 2000–2002 között varsói nagykövet. Élete egyik legnagyobb teljesítményének tekintette, hogy 1998-ban a budai Várban felállították Görgei Artúr újraöntött lovas szobrát.

Számos társadalmi és civil szervezetnek volt tagja, tisztségviselője vagy elnöke. Azok közé tartozott, akiket bármikor fel lehetett hívni, bármikor meg lehetett keresni. Az utóbbi hónapokban elhatalmasodó betegségét a rá jellemző derűs nyugalommal viselte. „Itt néhai Katona Tamás” – vette fel a telefont, s szinte szabódott, ha a kezelések miatt át kellett tennie egy megbeszélte vagy tervezett találkozót.

Szerette az életet, s tudta jól élni azt. Hihetetlen klasszikus zenei gyűjteménye

volt, s ugyanilyen szenvedéllyel gyűjtötte az 1945 előtti magyar filmeket is. Valóságos élő lexikonja volt a két világháború közötti magyar filmművészetnek és színiéletnek, de ugyanígy képes volt bármikor felmondani a gothai almanachot vagy a második világháborús német csatahírlékek elnevezéseit és típusait. Minden érde-

kelte, ami a kultúrával összefügg, s szinte nem volt a humán tudománynak olyan ága, amelyhez ne tudott volna hozzászólni, s amelyről ne lehetett volna őt kérdezni. Most már őt sem kérdezhajtuk. Isten Veled, Tanár Úr, Isten Veled, Tamás!

(Magyar Nemzet, 2013. június 29.)

Kedves Olvasóink!

2002-ben felhívással fordultunk olvasóinkhoz, kérve segítségüket egy „Magyar-örmény ki-kicsoda?” összeállításához. Most megismételjük felhívásunkat. Kérünk mindenkit, akiknek elhunyt, számottevő munkásságot felmutató magyar-örményekről adatai vannak (a magyar-örmény családhoz való rokoni kapcsolat, életrajzi adatok – életpálya, foglalkozás, végzettség vagy valami hasonló –, valamint az adatok forrását, vagy az adatközlő nevét) közöljék velünk, vagy küldjék el az e-könyvtar.magyar-ormeny@gmail.hu címre. További információ a júniusi számunkban.

Szerkesztőség

Egyházi hírlével

Az örmény katolikus templomban (Bp. XI. ker., Orlay u. 6.) szeptembertől ismét minden vasárnap lesz Szentmise 16.30-kor. A következő időszakban két kiemelkedő esemény lesz.

Szeptember 22-én ünnepeljük a templom búcsúját, Fogolykiváltó Boldogasszonyt. A Szentmise 16.30-kor kezdődik.

Október 6-án 16-órakor koszorúzással emlékezünk az Aradi Vértanukra és főként a magyar-örmény hős áldozatokra. 16.30-kor örmény nyelvű, énekes ünnepi szentmise lesz az *IMPERATRIX énekegyüttes* részvételével, amelyet *Avedik Hovaneszian* atya, a beyruti pátriárka személyi titkára mutat be. Örömkre, a szentmiséhez kapcsolva,

Pál atya ünnepi aranymiséjén, július 21-én aranymisés áldást adott az Orlay utcában (baloldalt Fülöp Ákos)

Avedik atya úgy készül, hogy megkeresztelhesse azokat a gyermekeket, akiket szüleik, vagy nagyszüleik erre felkészítenek és ezt a Lelkész-ség felé levélben, telefonon vagy e-mailon jelzik. (Cím: 1114 Budapest, Orlay u. 6, Örmény Katolikus Lelkész-ség, telefon: 06-01-394-5212, email: zakariasa@t-online.hu).

A keresztelés feltétele, hogy a keresztszülő(-k) bérnált katolikus(ok) legyen(ek) és házaspár esetén érvényes házasságban éljenek.

Ősszel is folytatódnak a zeneagapék. A konkrét időpontokról a következő számban tájékoztatjuk a testvéreket.

Fülöp Ákos atya

Fővárosi Örmény Klub

2013. szeptember 19., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
új bejárat a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

Műsor

(Mirzácshi) Vártig Lukács alias Merza
és a pesti telefonkönyv

Örmények a századokban,
Merzák a világban

Rendező: *Budavári Örmény Nemzetiségi Önkormányzat*

Támogató: *Fővárosi Örmény Önkormányzat*

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye:** 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),

a Budapest Főváros II. ker. Örmény Önkormányzat

és a Budapest Főváros XIII. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVII. évfolyam 200. szám
2013. október

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap harmadik csütörtökén 17 órakor mindenkit szeretettel vár a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termébe,
új bejárat a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

Lépcsőima

**Pap: Küldd el Uram világosságodat és igazságodat, azok vezet-
senek el engem és vigyenek el a szent hegyre és a Te hajlékodbá!**

**Diakónus: Belépek Isten oltára elé: az Istenhez, aki az ifjúság
örömeivel tölt el engem.**

Istentől megvilágosító kegyelmét kérjük; igazságát: ahogyan Ő akarja, ahogyan annak kell történnie. A hegy jelképes értelmű: Isten lakhelyét jelöli. Gondoljunk a jeruzsálemi templomhegyre, Sion hegyére. De a kiemelkedő helyek, a hegyek, mint például Tábor és Kármel, helyet kaptak a Bibliában. Bibliai említésű az Ararát is, mert Noé bárkája a vízözön után ott állott meg. S a történelem folyamán az örménység jelképévé vált. S itt tegyük hozzá: a vízözön vége, az Ararát hegye egyben a felemelkedést, az újrakezdést is eszünkbe juttatja.

Dr. Sasvári László

Örmény kódexillusztráció

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006.

**Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu**

Béres L. Attila

Csoportkép is készült a Merza családokról

dr. Issekutz Sarolta nyitotta meg a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál konferencia termében a Fővárosi Örmény Klub szeptemberi klubdelutánját, amelyet a Budavári Örmény Nemzetiségi Önkormányzat rendezett. A *Kabdebó-, Zakariás* családok bemutatkozása után ezúttal a *Merza* család megismerésével folytatódott az erdélyi örmény gyökerekkel rendelkező családok sorozata. *Várady Mária*, budavári örmény elnök elmondta, hogy a kerület korábbi műsoraiban már foglalkozott a *Bálint-, a Szentpétery-, a Várady* családokkal is, egy éve pedig *Voith Ági* színművész beszélt felmenőiről, örmény őseiről.

Sok mindent megtudtunk már arról, hogyan éltek régen az örmény családok. Akik megmaradtak és tudták magukról, hogy örmény ősökkel rendelkező magyarok, felhajtó erővel rendelkeztek, nem maradtak középszerűek, megmutatták: voltak, vannak és lesznek.

A családi hagyományok után kutatva *Várady Mária* megtalálta Dr. Száva Tibor könyvében a Mirzáczi Vártig Lukács alias Merza családokról szóló bejegyzéseket, a könyvben hét oldalt töltenek meg. Elmondta, a családok szétszóródtak, de bámulatos, mennyi élet virágzik ezekből az erős örmény családokból. A feljegyzések szerint az első Merza az Anima név görög változatának moldvai formája. Ebből a családból származott Mirzáczi Merza Vártig Lukács 1655-ben, aki bár Erzsébetvárosban lakott, mégis Csíkszépvíznek volt az első örmény bírása. Utóda a gyergyói Merza-Vártig családok. *Várady*

Várady Mária és Nagy Kornélia

Merza Krisztina és Merza Péter

Mária a Merza ősök közül kiemelte Merza Antalt, a gyergyószentmiklósi örmény szertartású katolikus lelkészt, címzetes esperest, majd feltette a kérdést: „Honnan is jöttek a nem magyar hangzású nevű családok, akik évszázadok óta együtt gazdagítják a magyar nem-

zetet?”

A választ megtudtuk az est folyamán. A jelenlévők közül, akik kapcsolatban álltak a Merzákkal, vagy a hozzátartozójuk Merza, értékes történeteket, fennmaradt emlékeket meséltek el a családról. Volt, aki a Merza család fotóalbumát is elhozta vetített formában. A végén pedig csoportkép is készült a megjelent „Merzákról”.

A Merza család első megszólalója, *Sasvári Merza Krisztina* képviselő asszony, – többszörös szinkronúszó országos bajnok – a Békés megyében letelepedett Merza családról az Élet és Tudomány 1981. évi 21. számában megjelent cikket

olvasta fel. A kivetített régi fényképekről a nagybácsi, *Merza Péter* és felesége is mesélt, például a Mária-völgy gyógyhatású fürdőjükről, a töltőállomásról, Marcel dédnagypapáról, majd a későbbi generációk családjáról. Megtudtuk, hogy Krisztina a vízszertétét nagymamájától, a női úszóválogatott 1925-26-27. évi, háromszoros úszóbajnoknőjétől örökölte. Láthattunk bejátszást Krisztina szinkronúszó-válogatott szerepléséről a bécsi- és sevillai Európa-bajnokságon.

Ifj. Merza Péter a gödöllői egyetemen tanult természetvédelmet, a rónaszékről származott nagyapjáról és édesapjáról, Merza Józsefről és családjukról beszélt. *Merza Józsefné Ágosházy Erzsébet* hozzátette, hogy apósáék családjának azért kellett eljönnie Rónaszékre, mert nem akarta aláírni a hűségnyilatkozatot az impériumváltás után.

Szil-Vay Ingrid zongoraművész, költő megjegyezte, hogy dédnagypja és Merza József 1900-ban az Ugocsa megyei Halmi faluban hitelszövetkezetet hozott létre.

A jelenlévő Merza családok egymástól is megkérdezték, hogy Merza József, a MTA Matematikai Kutató Intézet kandidátusa, akinek jegyzeteiből többen is tanultak, kinek a rokona. Kiderült, a klubestről hiányzó rokonságához tartozik.

A Fővárosi Örmény Klub szeptemberi közönsége

Merza Roland négy gyermek édesapja, szintén családjáról beszélt, dédnagypaja ugyancsak Rónaszékről származik, édesapja Merza Antal. Kisebbik lánya remekül készíti a bakarat, a család kedvenc örmény édeségét.

Felelevenítette gyermekkori emlékeit *Antalfy Lászlóné Erzsike* is, aki mindig a csíkszentimrei büdös fürdőn, a csíki Merzák nyaralójában nyaralt. A gyergyószentmiklósi kötődésű *Antalfy Lászlótól* pedig azt is megtudtuk, hogy a vasadi kutyamenhely elszánt állatbarátja is *Merza, Henriett*.

A székelyudvarhelyi *Nagy Kornélia* nyugdíjas testnevelő tanár, szer- és műkorcsolya edző mindkét nagymamája örmény, az egyik Merza, a másik Száva. Szívünkre helyezte, figyelmeztetni kell gyermekeinket, unokáinkat, hogy foglalkozzanak családfakutatással, örménységükkel, kamatoztassák az örmény tehetséget, amit magukkal hoztak. Óriási ováció fogadta, amikor bevallotta, 80 évesen részt vett a senior jégtánc-bajnokságon.

Opra Györgyi, örmény képviselő a budapesti telefonkönyvben tíz Merza családot talált. Négy szám nem volt élő, de telefonon beszélt Merza Mariettával, aki a fiához utazott külföldre. Merza Gábor eljött a klubest-re, de közben elment, ám feltette a Merza találkozókat a facebookra, és volt, aki az ott megjelent felhívásra érkezett. Györgyi telefonon beszélt Merza Bélával is, aki idős kora és kórházból hazajött beteg felesége ápolása miatt nem tudott eljönni.

dr. Issekutz Sarolta hozzászólásában kiemelte, hogy az erdélyi örmények nem fe-

ledkezhetnek meg a Kozlovsváron született Merza Gyula (1861–1943) magyar néprajzkutatóról, armenológusról, íróról, újságíróról, helytörténészről, turisztikai szakíróról, akinek elvülhetetlen szerepe volt az örmény katolikus vallás kutatásában is. Az Erdélyi Kárpát Egyesület jegyzője, főpénztárosa volt, valamint az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület egyik alapító tagja. Nagy szerepe volt a szamosújvári örmény múzeum létesítésében is. Síremléke a Házsongárdi temetőben található. (Az Örmény kereszt című verséről a füzetek 2003. májusi számában írtunk – a szerk.) Munkásságát a Szongott Krisztof szamosújvári helytörténész szerkesztette 21 évfolyamát tartalmazó Armenia – Magyarörmény időszak szemlében lehet végig követni. (Az Erdélyi Örmény Kulturális Egyesület két évvel ezelőtt adta ki DVD-n.) Sarolta felolvasott egy idézetet is Merza Gyula munkájából: „Az örménység közmondásos magyar érzülete, tántoríthatatlan hazaszeretete, jogaihoz és ősi szokásaihoz való szívós ragaszkodása, továbbá őseitől örökölt maradt örmény katolikus jellege, mély vallásossága ma már országszerete a rokonszenvenél is többet érő elismerést, sőt egyházi sérelmei sikeres orvoslásának, illetve az örmény püspöki szék mielőbbi betöltésének a reményét vívták ki a magyar közvélemény őszinte támogatása mellett.” Az elnökasszony hozzátette, hogy Verzár Oxendius óta nem volt örmény püspöke az örmény katolikus egyháznak. Hangsúlyozta, fontos a múltat is felkutatni, mert a hagyományokat, az általuk megszerzett tudást a mai generációnak is szükséges megismer-

Összejött a Merza rokonság

ni, hogy tovább tudja adni gyermekeinek a magyarörménység fennmaradása érdekében.

Könyvbemutatók

2013. október 28. 17,30 óra
Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme (Budapest, V. Városház u. 7.)

Benedek Katalin

Élő magyarörmény művészet (Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, 2013) – kislexikon

Bemutatója:

dr. Terdik Szilveszter muzeológus,
Iparművészeti Múzeum

***

Dávid Csaba *Dzurkühján Ábel útjai*
(Argumentum Kiadó, 2013) – regény

Bemutatója: Kali Kinga író

Közreműködik:

Dr. Szabó András előadóművész

Rendező: Fővárosi Örmény Önkormányzat és a Budapest Főv. II. kerületi Örmény Önkormányzat

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, Józsefvárosi Örmény Önkormányzat

Rozsos Tamás László

Szoboravatás Soltvadkerten

2013. szeptember 15-én vasárnap 11 órakor ünnepélyes keretek között – a szüreti fesztivál és a városi rangra emelés 20. évfordulója tiszteletére tartott ünnepségsorozat során – leplezték le Soltvadkerten a Kossuth Lajos utcában, az országos hírví Szt. Korona Cukrászda előtt az erdélyi magyar-örmény születésű, majd birtokvásárlás révén az 1800-as évek elején odaköltözött vizmai Lukács Antal szobrát, amely dr. Windecker Zoltán, volt városi aljegyző alkotása.

Rozsos Tamás László

A szobor leleplezése után a város polgármestere, Lehoczki Ferenc méltatta Lukács Antal érdemeit, amelyeket helyi birtokosként a település felvirágoztatásáért tett. Még 2012-ben a szobor tervbe vett elkészítésével kapcsolatban a településről megkerestek, mint a Lukács család „egyik igen jó ismerőjét”, hogy rendelkezem-e képpel Lukács Antaltól.

Mivel Lukács Antal gyermektelenül halt meg – s négy testvéréből kettő szintén –, így nem sikerült kideríteni, hogy maradt-e fent róla bármilyen festmény. Két leánytestvérének voltak ugyan gyermekei, akik pereskedtek a birtok miatt az Orczy bárókkal, de ha volt is festmény, ki tudja, hogy hová kallódhatott el.

A város mindenképpen akart Lukács Antalnak szob-

A temetőképolna

rot emelni, s ezen ragaszkodásuk alapján született meg az a gondolat, hogy mivel hihetetlenül hasonlítanak egymásra a vizmai és az erzsébetvárosi Lukácsok férfitagjai, azok fennmaradt képei alapján lehetne elkészíteni az alkotást, s így nem csak a fantázia szüleménye lenne. Így elküldtem 20 képet, hogy jellemző közös arcvonásaik figyelembevételével mintázzák meg a kívánt személyt.

A levelezést és az egyeztetést Légrády Andor a Városi Művelődési Ház és Könyvtár munkatársa (helytörténész) véggezte, akinek nagyon hálás vagyok minden korábbi segítségéért, amivel a Lukács családhoz kapcsolódó 2011–2012-es helyi kutatásaimat is segítette.

Néhány gondolat erejéig ismertetném azt a két legmaradandóbb alkotást, amely napjainkig is fennmaradt. Lukács Gergegy (†1805 körül) fiai, Antal és Miklós táblabírók valószínűsíthetően 1816–1818 között emelték a település központjában a téglából rakott, 8x23 méteres, 2 és ¼ láb falvastagságú, egészben alapincézett 14 szobás kúriájukat. Ez a majdnem 200 éves épület jelenleg a Polgármesteri Hivatalnak ad otthont.

A másik jelentős helyi építészeti emlék, amelyet a

család „hagyott” az utókorra, az „öregtemetőben” található, 7,5x11,2 méter alapterületű Szt. Kereszt és páduai Szt. Antal tiszteletére klasszicista stílusban épült, 1847. jan. 20-án Girk György püspök által megáldott családi kriptá feletti temető-kápolna. Ennek altemplomában temették el az 1852-ben elhunyt Lukács Antalt is, akinek születési dátuma erősen vitatható, de valamikor 1764 és 1770 között született. Az épületet utoljára 1987-ben újították fel, új tetőzetet is kapott, de közel 30 év után ismét ráférne egy renoválás. Homlokzatát a Lukács család címere díszíti (az „eredeti” címer a helytörténeti gyűjteményben található). 2011 novemberében Légrády Andor helytörténészrel sikerült lejutni az altemplomba, de a pusztulás képe fogadott minket, mert az I. világháborút követő időszakban feldúlták, így ott csak koporsódeszkák és csontok heverték szerteszéjjel.

A 200 éves kúria jelenleg Polgármesteri Hivatal

A szobor talapzatán az alábbi felirat található.

LUKÁCS ANTAL
1770-1852
VADKERT, CSÁBOR ÉS BŐSZÉR
BÉRLŐ BIRTOKOSA,
A SZENT KERESZT KÁPOLNA
ÉPÍTTETŐJE 1845-1847 KÖZÖTT
A JELENLEGI VÁROSHÁZA
ÉPÜLETÉNEK ÉPÍTTETŐJE
1820-BAN.

Fővárosi Örmény Klub

2013. október 17., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
új bejárat a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

Műsor

Virágok és szerelem

Zakariás Enikő virágkötő művész műsora

Nahapet Kucsak 101 hajren

Középkori örmény szerelmesversek – könyvbemutató
Bemutatója a fordító, Szil-Vay Ingrid zongoraművész
Közreműködik Kuncz László operaénekes-előadóművész,
valamint Puskás Eszter és a Hangist örmény népzenei együttese

Rendező: Józsefvárosi Örmény Önkormányzat, Fővárosi Örmény Önkormányzat,
Budapest Főváros XI. ker. Újbuda Örmény Önkormányzat

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Tanulmánykötet és katalógus állít emléket

Jelentős záró rendezvénnyel és könyvbemutatóval ért véget a Budapesti Történeti Múzeumban a *Távol az Ararától – Örmény kultúra a Kárpát-medencében* címmel megrendezett kiállítás.

Szeptember 16-án délután a Budapesti Történeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár közös rendezvényén Dr. Bodó Sándor, a BTM főigazgatójának köszöntő szavai után Őze Sándor történész, tanszékvezető egyetemi docens (Pázmány Péter Katolikus Egyetem), és Terdik Szilveszter művészettörténész (Iparművészeti Múzeum) mutatta be az örmény könyvnyomtatás 500. évfordulója alkalmából rendezett kiállításról készült, igen magas színvonalon megjelentetett katalógust és tanulmánykötetet. A magyar és angol nyelvű köteteket Kovács Bálint és Pál Emese szerkesztette. Az Országos Széchényi Könyvtár és a Budapesti Történeti Múzeum közös kiadásában megje-

Az első sorban középen Pál Emese és Kovács Bálint a kiállítás kurátorai, valamint Bóka László, az OSZK tudományos igazgatója

Balról jobbra: Terdik Szilveszter, Őze Sándor és Dr. Bodó Sándor

lent több mint 180 oldalas kiadvány példaértékű abban, hogy a kiadók és a szerzők együtt gondolkodásának eredményeként igényes formában és tartalommal elsőként adott áttekintést a magyarországi örmények történetéről, kultúrájáról, és közzétette az áprilisban lezajlott nem-

zetközi tudományos konferencia több tanulmányát is. A tanulmánykötet kiemelkedő része az erdélyi örmény kiállítási tárgyak tudományos értékű katalógusa.

A könyvbemutatót követően a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulattal közös programként a kiállítást záró szakmai vezetést tartott Kovács Bálint történész, armenológus (Lipcse, GWZO) és Pál Emese művészettörténész (Kolozsvár), a kiállítás kurátorai.

A könyvbemutató közönsége

(Bé)

Távol az Araráttól Örmény kultúra a Kárpát-medencében

A Budapesti Történeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár közös kiállítása
2013. április 5. – 2013. szeptember 15.

A kiállítást rendezte és a katalógust szerkesztette: *Kovács Bálint, Pál Emese*

A kiállítás katalógusát 2013. szeptember 16-án a Budapest Történeti Múzeumban
Óze Sándor és Terdik Szilveszter mutatta be.

Terdik Szilveszter művészettörténész könyvismertetését itt adjuk közre:

Terdik Szilveszter

„Elköteleződtem az örmény kultúra mellett...”

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Noha nem vagyok a hazai örmény történelem és művészet kutatója, mégis örömmel tettem eleget ennek a fölkerésnek, amit ezúton is köszönök.

Magyarországon úgy tűnik, hálás dolog örmény témákkal foglalkozni. Előbb vagy utóbb, kis túlzással élve, mindenkiről kiderül, hogy valamilyen örmény kötődése is van. A kiállítást megelőző konferencián hallottuk, hogy a magukat örménynek, vagy örménynek is vallók száma a legutóbbi népszámláláson növekedett. Néhány éve tudatosult családomban, hogy apai ágon mi is a Magyarországra került örmények kései leszármazottai vagyunk. Örültem, amikor ez kiderült, így azt is megértettem, miért is vonz már oly régóta az örmény templomok építészete, amelyet Tompos Erzsébet klasszikus építészettörténetéből ismerhettem meg. A fekete-fehér képek alapján jól ismert emlékek némelyikét egyszer aztán élőben, Örményországban is volt módom megsejtelni. Ekkor végleg elköteleződtem az örmény kultúra mellett, ha nem is tudományosan, de érzelmileg biztosan. Beigazolódott a mondás: Vér vízzé nem vá-

Dr. Terdik Szilveszter

lik, – még a sokszori hígítás ellenére sem.

Jelen kiállítás az erdélyi és a magyarországi örmények történetét, kulturális-művészeti örökségét, illetve társadalomtörténetét mutatja be, a kényeszerű együttélésre adott reakciókat, annak eredményeit fessegeti. A katalógus első részében tanulmányokat, a második részében pedig a kiállított tárgyak pontos ismertetését találjuk.

A tanulmányok többsége történeti, illetve művelődés- és társadalomtörténeti tematikát dolgoz föl, a művészettörténetet szorosabb értelemben csak két dolgozat képviseli. Végigolvastam a szövegeket, a kiállítást többször megnéztem, benyomásaimat, esetleges kérdéseimet most összegzem.

Az erdélyi örmények társadalomtörténete, korai története táruul föl Pál Judit tanulmányában. A szerző, aki a Kolozsvári Magyar Intézet igazgatója, már régóta foglalkozik az erdélyi örményekkel is. Tanulmányában kitűnően foglalja össze a kérdéshez kapcsolódó problémákat, stílusa a nem szakmai közönség számára is közérthető, olvasmányos, érződik, hogy a szerző mindent

tud erről a kérdésről, ezért a kötet terjedelmi korlátaihoz igazodva megfelelő arányban, egyenletes minőségben adagolja mondanóját.

Nagy Kornél az erdélyi örmény egyház első meghatározó személyiségéről, Oxendio Virzirescóról írt tanulmányt. A szerző Schütz Ödön utolsó nagy tanítványa, nemcsak névnek, hanem tudományos munkásságának köszönhetően is, a hazai armenológia ki-

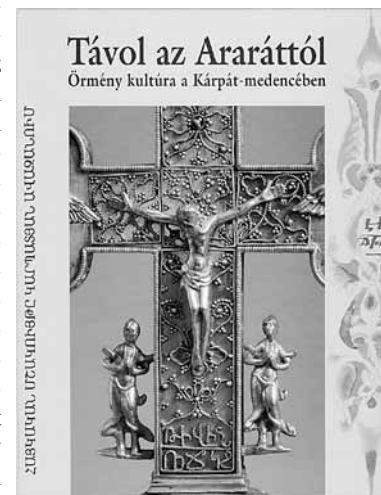
emelkedő, fiatal képviselője. Doktori dolgozatában már földolgozta az erdélyi örmény egyházi unió történetét, levéltári kutatásainak köszönhetően számos történeti legendát, régi beidegződést tudott új megvilágításba helyezni, ahogyan ez a kötetben olvasható tanulmányából is látszik. Persze a mítoszok lerombolása nem mindig kellemes. Kornél tanulmányát olvasva kitűnik, hogy a szóban forgó egyházi személy nem volt könyvnyű eset, aki persze nagyon következetesen ragaszkodott elveihez, elképzelései megvalósításához az erőszaktól sem riadt vissza, ami abban a korban teljesen normálisnak is számított. Megdöbbenett, hogy mennyire hasonló vonások jellemezték a néhány év múlva az 1720-as években ki-nevezett első fogarasi román görögkatolikus püspököt, Pataky Jánost és utódait is. Pataky, Virzirescóhoz hasonlóan, román léte ellenére latin rítusú volt, a kolozsvári jezsuitáknál nevelkedett, csak később vette fel a bizánci rítust. Persze így sebezhetővé is vált, hiszen a liturgiában elkövetett hibáit hívei rögtön észrevették, és ha teheték, arra hi-

vatkozva, hogy püspökük megváltoztatja az ősi szertartásokat, visszatértek az ortodoxiába. Érdekes, hogy míg az erdélyi örmények az uniónak köszönhetően szinte maximálisan latinizálódtak a század végére, addig a román görögkatolikusok maximálisan igyekeztek a rítus tisztaságát megőrizni, ami egészen a 19. század végéig alapvetően sikerült is nekik. A két unitus közösség eltérő reakciójának oka különböző társadalmi, és egy-

házipolitikai helyzetekkel magyarázható: míg a románok viszonylag hamar megkapták az önálló egyházmegyét, addig az örményeknek sajnos ez nem sikerült.

A következő tanulmányok az örmény írásbeliséggel foglalkoznak. Armenuhi Drost-Abgarjan az örmény írás történetének kezdeteit villantja föl, míg Meliné Pehlivanian az örmény könyvnyomtatás korai fejlődését mutatja be. Bámulatos az az erőfeszítés, hogy egy alapvetően már

diaszpóra létre kényszerült nép hogyan fedezze föl a kor technikai vívmányaiban rejlő lehetőséget, és hogyan alapozza meg ezzel azt az irodalmi keretet, amely a nyelv és kultúra továbbélésének záloga lesz a következő évszázadokban. Perger Péter külön tanulmányban foglalja össze az erdélyi Misztótfalusi Kiss Miklós szerepét az örmény tipográfia megteremtésében. A kiállítás egyik terme az örmény könyvnyomtatás korai darabjait, illetve az erdélyi örmény írásbeliség kiemelkedően szép emlékeit mutatja be. Itt azért megjelennek még az örmény miniatúrák is, igaz nem túl nagy számban, de leg-

alább nyújtanak némi ízelítőt arról a hihetetlenül pompás és finom miniatúrafestészetről, amely a 11. századtól kezdve úgy teremtett sajátos formavilágot, hogy a bizánci, a perza és más keleti népek művészetének legjavát is magába olvasztotta.

Ehhez az egységhez tartozik még Kovács Bálint tanulmánya is, amelyben az erdélyi örmény könyvkultúra sajátosságait mutatja be. A szerző a lipcei Közép-Kelet-Európa Intézet munkatársa, évek óta foglalkozik az erdélyi örménységgel. Közreműködésével készült két alapvető jelentőségű kötet, amelyek nélkül az erdélyi örmény művelődéstörténet is nehezen írható meg: az erzsébetvárosi könyvtár, és a szamosújvári gyűjtőlevéltár repertórium. A korábbi örmény tematikájú konferenciák társszervezője, s nem utolsósorban a jelen kiállítás egyik kurátora is.

A következő két tanulmány tekinthető szorosabb értelemben is művészettörténettel foglalkozónak. Tamáska Máté Szamosújvár építészeti fejlődését vizsgálja föl. Valóban lenyűgöző erdélyi viszonylatban ez a tervezett városszerkezet, amely még ma is sokat őriz egykori visszfényéből. A házak közül sok olyan áll még ma is, amely külön figyelmet érdemel. Itt jegyzem meg, hogy az erdélyi örmény szakrális építészeti kutatásába a budapesti Műszaki Egyetem hallgatói is bekapcsolódtak néhány éve Veóres András vezetésével. Megtörtént a templomok fölmérése, ezek alapján az egyik résztvevő, Nagy Gergely Domonkos az erzsébetvárosi nagy templomról külön tanulmányt is írt a B. Nagy Margit- emlékkötetben.

Pál Emese, a kolozsvári egyetemen mostanában védi a témából írt doktori dolgozatát. Munkájával az erdélyi örmények művészetének kutatása új fázisába lépett, méltó módon folytatja a nagy elődök művét, eredményeire a kutatásokat komolyan megkezdő B. Nagy Margit is büszke lehetne. Tanul-

mányának első felében ő is fölteszi azt a kérdést, ami sokakban megfogalmazódik, akik az erdélyi örmény templomokban járnak: mitől is örmény ez, hiszen szinte semmiben nem különböznek egy átlagos római katolikus templomtól? Csak a feliratok, egy-két örmény ikonográfiájú kép tanúskodik a gyökerekről. Egyrészt valóban az egyházi unióknak köszönhető ez a nagyfokú latinizáció, másrészt látni kell, hogy a többségi társadalom normái erősen meghatározzák az adott kisebbség ideáit, elvárásait. Nekik is az kezdetszeni, ami a többségnek. Az lesz az irányadó, amit a környezet annak tart. Néhány éve jártam a moldvai Suceava egyik örmény templomában, a Zamca-erődben. Erdélyhez képest ott hűen őrizték meg a hagyományos örmény liturgikus teret, bár az épület kívülről nem különbözik a korabeli ortodox templomoktól. Interneten rákerestem a többi moldvai örmény templomra is, és megdöbbenve láttam, hogy a 19. században divatba jött egy sajátos ikonosztázion is ezekben a templomokban. Független helyett egy olyan képfalat építettek a diadalívbe, amelynek nem három ajtaja van, mint a bizánciaknál, hanem csak egy nyílás közepén, hogy az oltárt is látni lehessen. Hát, ez is egy helyi fejlődés, a többségi kultúrához való igazodás jele.

Pál Emese tanulmánya első felében a szamosújvári nagy templom eddig alig, vagy egyáltalán nem kutatott aspektusaival foglalkozik. Nagyon izgalmas új adatokat közöl az egykori főoltár építés- és bontástörténetéről. Ez az oltár Erdélyben az egyik utolsó példája volt annak a baldachinos oltártípusnak, amely a 18. század közepén a gyulafehérvári székesegyház mintájára az egész tartományban elterjedt. Külön szorokoztató az a levlérszlet, amelyben a közönség finoman kifejezi egyik hittestvérenek, miért is neki kellene állnia az oltár készítésének összes költségét.

Fontos új adatokat gyűjtött össze a templom Rózsafüzéres Mária-képével kapcsolatban is. A kegyképfunckióra emlékeztet a kiállításon szereplő néhány fogadalmi kép, amelyek apró, de nagyon fontos kultúrtörténeti pillanatfelvételeit nyújtják a barokk város hétköznapjainak is.

Az erdélyi örmények Mária-tisztelete még sok izgalmas adatot tartogat a kutatás számára. Bizonyos kegyhelyek, kegyképek kultuszát ők közvetítették Erdélybe. Kovács Zsolt a dési ferences templom Mária-képeit vizsgálva jegyezte meg, hogy a csestochowai kép kultusza valószínűleg az ő galíciai kapcsolatainak köszönhető Erdélyben. De a mariazelli kegyszobor másolatait is gyakran ők hozták be, a szamosújvári templomaikban is volt, sőt a kiállításon is szerepel egy másolat.

Pál Emese, tanulmánya második felében az erdélyi templomok szinte egyetlen tisztán örmény tematikájú csoportjának, a Világosító Szent Gergelyt ábrázoló, nem csak örmény templomokban található képeknek ikonográfiáját és előképeit mutatja be nagyon meggyőzően.

A kiállítás harmadik termében tárul föl az egyházi emlékek jelentős csoportja. Nekem az a kis fogadalmi kép a kedvencem, amelyen Szongott Meszrop térdel patrónusa, az örmény ábécét megalkotó Meszrop Mastoc előtt. Van valami elragadó bája ennek a kis kompozíciónak, amelyen a magyaros ruhában térdelő ifjú kilétét még az örmény írás magyarozza, tehát együtt van az ősi, és az új, fölvetett kultúra. Talán valamelyik helyi örmény festő munkája lehet ez a kép, Kovács Zsolt a dési ferencesek adatai között találta is utalást pl. Zachariás örmény festőre. A térdelő fiú mögött fölűnik egy feliratokkal nem ismertett szakállas alak, kezében olvasóval. A Hétszűnyű Koponyáni Monyókat idéző figura nyilván nem az örmény-ma-

gyar folklór hasonulásának jele, hanem valamelyik pusztai aszkéta ábrázolása. Szerintem Szent Onufrius remete lehet, akinek tésztét 60 évnyi pusztai élet után már csak hosszúra nőtt szakállja és haja védte a sivatagi időjárástól. Tiszteletének több jelét láttam Lembergben is, míg Magyarországon és Erdélyben kevésbé volt ismert, talán ez a kép is az örmények galíciai kapcsolatainak halvány lenyomata.

Az utolsó két tanulmány társadalomtörténeti. Ifj. Bertényi Iván szemléletesen mutatja be, hogy a dualizmusban az örmények számarányukhoz képest milyen magasan voltak reprezentálva a politikai életben. Meggyőzően ismerteti és tárja föl az asszimilációs modellek működését, végeredményét. Kránitz Péter Pál pedig egy kevésbé ismert aspektust, a két háború közötti újabb diaszpóra történetét dolgozza föl, amely hiánypótló. A kiállítás utolsó termei kapcsolódnak ehhez a tematikához, ahol kitűnő portrék, kariatúrák, két nagyon szép szőnyeg és az örmény sajtótermékek villantják föl a hazai örmények társadalmi helyzetét, történelmi szerepét.

A kiállítás több hazai és erdélyi gyűjtemény együttműködésével jött létre, ami a kurátorok kitaratását dicséri, hiszen a bürokratikus korlátok leküzdése – Európai Unió ide vagy oda –, ma sem egyszerű. Nagyon fontos, hogy a hazai gyűjtemények fölterképezése is megtörtént, pl. az Iparművészeti Múzeum textiljei közül több most kerül először örmény kontextusban reflektorfénybe. Az 1950-es években ez a múzeum restaurálva adta vissza Romániának az összes, a háborúban ide menekített, a szamosújvári Örmény Múzeumból származó textilt. Ebből az anyagból mégis alig jött át valami, vagy talán semmi, hiszen régi-új hazájukban már nem mindig kerültek megfelelő körülmények közé.

Szép ez a katalógus, tetszetős kézbe venni. Mérete, formája ember- és olvasóbarát. A szépen szerkesztett kötet Lengyel János munkáját dicséri.

Ez a kiállítás és katalógus nem csupán történeti, nem csupán művészettörténeti, nem csupán művelődéstörténeti. Mind egyik szempont mindegyik egységben jelen van. A rendezők egymásba szőtték, jól összecsomózták a különböző erősségű szála-

kat, a különböző színű fonalakat. Az összkép olyan tarka lett, mint egy örmény szőnyeg. Geometrikusan rendezett ornamensek, önmagukban is szép formák, amelyek bizonyos távolságból nézve harmonikus egésszé állnak össze.

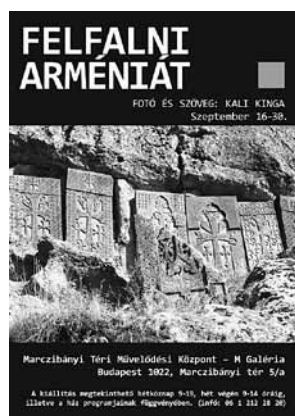
Köszönet érte.

(Elhangzott 2013. szeptember 16-án a Budapesti Történeti Múzeumban)

Értékörzés és értékteremtés

Egy szép táj, a csillogó víztükör vibráló felszínén feltűnő napfény, az alkony, mindig is megkapó látvány egy fényképen. Az üde színek egy ismerős tájon, irodalmi tartalom, mondanivaló nélkül is magával ragadnak. **Kali Kinga** író, antropológus, diaszpóra-kutató, az erdélyi örmények szellemi kulturális örökségének egyik jeles kutatója a szép fényképek mellett irodalmi élménnyel is meglepte a közönséget a Budapest II. Marczibányi Téri Művelődési Központ M Galérián szeptember 16-án megnyílt **Felfalni Arméniát** – fotó- és szövegkiállítás Örményországról című kiállításán.

Kali Kinga felvételein örmény tájakat, épületeket és embereket láthattunk, amelyek megőrizték három örményországi utazása emlékeit. Csodálatos fotókat, és hozzá magvas gondolatokat, amellyel új értéket teremtett. Isten útjai kifürkészhetetlenek a művészet területén is. Sohasem tudhatjuk, mi a célja valakivel. Lehet, hogy a megszokottól eltérő módon, új utakon kívánja felhívni a figyelmünket a bizonyos mondanivalók közlésére legalkalmasabb eszközökkel. **Kali Kinga** fotói felhívják a figyelmet. Emléket állít, és miközben fotóz, hiszem, hogy közelebb kerül Istenhez is.

társulat elnöknasszonya, majd így folytatja: „Az egyesület az erdélyi örmény kulturális értékek megmentésének, megőrzésének, bemutatásának fóruma, értékeket teremt. Az EÖGYKE a kiállításain túl köny-

veket és az Erdélyi Örmény Gyökerek füzeteket is kiadja. Szeptember 16-án két kiállítás is erre a napra esett. Az egyik az Országos Széchényi Könyvtár és a Budapesti Történeti Múzeum által közösen rendezett Távol az Araráttól – Az örmény kultúra a Kárpát-medencében c. nemzetközi kiállítás, amelynek ünnepélyes zárása volt, benne a kiállítás katalógusának bemutatásával (cikkünk a 7–12. oldalon – a szerk.). A katalóguskö-

dr. Issekutz Sarolta

tet a kiállítás anyagának bemutatásán kívül számtalan tanulmányt is tartalmaz, amelyek az áprilisban lezajlott tudományos konferencián hangzottak el. A kiállítást és katalógust támogatta az EÖGYKE és a képviselőiből alakult Fővárosi Örmény Önkormányzat, a II. kerületi-, a Józsefvárosi-, a Ferencvárosi és a Bp. Főv. XII. kerületi Örmény Önkormányzat is. A kiállítás az

Kali Kinga és Forgách András

értékörzést mutatta be a látogatók számára.

A másik – **Kali Kinga** kiállítása térben és időben is távol van az előzőtől, de mégis szorosán összetartoznak. Az értékörzésen kívül már új értéket is teremt, amikor az örmény képi világot együtt mutatja be az örmény művész lelkéből kiszakadó gondolatokkal.”

A kiállítást **Forgách András** író nyitotta meg (a megnyitó a 14–16. oldalon), amelyhez hanglejtésű örmény egyházi és népzenei műsor is társult **Puskás Eszter** és **Hangist** együttese jóvoltából. **Kali Kinga** megköszönte, hogy létrejöhett a kiállítás, a látogatóktól pedig az érte, olvassák el a képek melletti szövegeket is.

Végezetül hamisítatlan örmény ízekkel

Sergio várt bennünket terített asztalánál.

(Béres)

Puskás Eszter és Hangist együttese

Telt ház, Kali Kinga kiállításán

Forgách András

A felhő a fontos, vagy a hegy?

Az alapvető kérdés, amit az ember föltehet magának Kali Kinga Örményországban készült képeit nézegetve, nagyon kézenfekvő. Azt kell megtudnia, hogy mi a különbség egy puszta *szép* kép és egy *szenvedélyes* kép között. Csak ennyit. Ja, hogy ami

Forgách András

szenvedélyes az bizonyára szép is? Az nem olyan biztos. És hogy a szép mindig *szenvedélyes*? Még az sem.

Kali Kinga képei majdnem mind *szenvedélyes* képek, tehát nem egyszerűen képek, hanem *vallomások*. Ahhoz, hogy egy kép szép legyen, néha elég, ha szépek rajta a fények, az arányok. Itt majdnem minden képen szépek a fények. És izgalmasak az arányok. Ahhoz, hogy egy kép szép legyen, elég, ha jól komponált. Itt majdnem minden kép jól komponált – vagy *majdnem* jól komponált. Erről a *majdnemről* szeretnék beszélni.

A Facebookon, ahol Kali Kinga először tett közzé örményországi fölvételeket, több képen ő maga is látszik, ezeket a képeket értelemszerűen nem ő készítette, hanem valamelyik útítársa. Az egyik ilyen útítársat, aki azt kapta le, ahogyan Kinga éppen lefotóz egy khácskárt vagy mit, Kinga tréfásan *Baron Photographiannak* keresztelte el. Hogy mi az a khácskár? Tessék közelebb menni a khácskárokat ábrázoló képekhez. Ha az em-

Kali Kinga

ber sokáig néz egy khácskárt, könnyen egy Szergej Paradzsanov-film közepén találja magát. A Facebookon sok képet láttam, ami a Paradzsanov-múzeumban készült, Krisztus zsebkendője, fantasztikus kalapok (egyik a Kinga fején is látható), szóval Kinga nem csak a kolostorokat nézte meg, és nem csak a piacon járt, hanem még magát a megfoghatatlanul *szenvedélyes* és szüntelenül tevékeny Paradzsanovot is bekebelezte.

De vissza a fönt említett képhez, ami a gugoló Kingát ábrázolja, fotózás közben, a Jereván külvárosában található *Az ég angyalai* (Szvarnoc? Szvartnoc?) nevű katedrális előtt. A kép címe: *A valóság manipulálása*. Manipulálja-e ezeken a képeken a valóságot Kinga? Nem, dehogyan, de valamit mégis csinál a valóságból: nem egyszerűen az érzéki élményt, hanem *a leendő emléket* akarja rögzíteni. Nem azt a valóságot, ami épp ott van a szeme előtt, hanem azt a valóságot, amivé az a kép, *amelyikben ott áll ő maga is*, az emlékezetében majd válik. Mert számára Örményország, és ez abból a *szenvedélyes*, önmagát kereső, zenei fugaként áradó szövegből, amelyet a képek kíséretében írt, kiderül: egyszerre a nagyon távoli múlt és az elképzelt jövő. Stendhal szerint a szépség: *A boldogság igérete*.

Mi hát az a kicsi dolog, az a kicsi különbség, az a kicsi elmozdulás, amittől egy kép nem mindenestül szép, vagy inkább nem csupán szép, hanem *szenvedélyes* is?

A Khor Virap kolostor egyik szerzetese, nekünk háttal, a kolostor kőfala felé fordulva áll, a ház lepkeszárnyyszerű fadíszítményei árnyéket vetnek a nyers kőfalra, s a fekete ruhás szerzetes, aki épp belépni készül egy hófehér ajtón, a nap ferde sugarainak kitéve szintén árnyéket vet erre a kőfalra. Az egész kép csupa vibrálás, csupa feszültség, csupa bizonytalanság, a szélei csipkések, mint azok a papírcsipkék, amelyeket gyerekkorunkban vágunk összehajtott papírdarabokból, hirtelen megértve a szimmetria csodálatos működését. Ez a fotó, ha akarom, ügyetlen. A szerzetes profilja akár egy festmény a falon, egy ikon, mozdulata bizonytalan. *Közben* vagyunk valami *közben*, két lehetséges pillanat között.

Kinga lefotózott egy falusi házban látható kiállítási objektumot, a kötőtűvel kötött örmény valóságot: az Ararátot ábrázoló kötött kép alatt egy zenekar, egy pap, dülöngélő figurák, öregasszony, mind-mind a maga ügyetlenségében szívszorítóan kifejező, pillanatnyi, testmeleg, az ember a szagot is érzi, ami abban a parasztházban rögtönzött múzeumban megcsapja az orrát. Otthon van ott.

És itt van a hófehér hajú néni, aki egy pil-

Khor Virap egyik szerzetese

lanatra megáll, kezében alumíniumtálcán kávé dzsezza (ez a hivatalos neve az edénynek kutatásaim szerint, egyébként törökül, nem tudom, örményül hogy van), arcán finom mosoly: jön, pedig áll, és szinte kilép a képből, pedig mozdulatlan. S mindezt teszi mérhetetlen egyszerűséggel.

A kép kilép önmagából. Mert mágnesként vonzza egy tekintet.

Szép: a magyar szó eredetileg annyit jelentett, ügyes. Kali Kinga nem akar ügyes képeket készíteni. A *szenvedély* feszíti őt. Mellékesen a szó azt is jelentette, nagy – innen jön a szép-apa. Kali Kinga nagy képeket akar készíteni, nagy érzéssel telített képeket, egy egész univerzumnyi világ érződik képein a *szenvedélytől*.

Az angol beautiful jót, udvariast, vonzót jelentett eredetileg. Kali Kinga nem akar mindenáron udvariast, jó és vonzó képeket készíteni. A *szenvedély* feszíti őt. Ugyanakkor rögzít: ez ilyen, ez ilyen, ez ilyen. A *szenvedélyben* ott lappang a *szenvedés* is. Az apa, akinek halálakor nem lehetett ott, s akinek szívét talán ki kellett volna metszenie, gondolja, mint tette egy híres örmény költő fia, mereng a templomban kiterített holttestet nézve. Lüktet, pulzál benne a *szenvedély*.

A német schön ragyogó, tiszta, barátságos volt eredetileg. Persze ragyognak Kali Kinga képei, gyakorta ragyognak, mint este a nedves

A falusi ház kiállítása

kő a jereváni Köztársaság téren. És barátságosak is olykor. De nem ez a lényeg. A barátság, amit Kinga egy fénysugár iránt érez, mely végigsöpör az alkonyati tetőkön és házfalakon a völgyben, az sokkal több, mint barátság. A felhő a fontos, vagy a hegy? Ha azt mondom: mindkettő, megkerültem a kérdést. Ha válaszok közülük: megkerültem a kérdést. Így van ez már minden nagy szenvedélyben.

A hófehér hajú néni

A kiállítás címe arra utal, hogy az író – mert persze Kali Kinga elsősorban író –, na jó, a fényképész-író – meg lehetőségesen szenvedélyesen viszonyul tár-

kintet egy képről se néz vissza rád. (Elhangzott a *Felfalni Arméniát* című kiállítás megnyitóján)

gyához: nem egyszerűen látni és érezni akarja, hanem fel akarja habzsolni, magáévá akarja tenni, be akarja kebelelni ezt a világot, mint ahogyan szerelmes ölelésben teszi a szerencsés lélek.

Egy egzotikus országban a turistaipar következtében évente sokszázmillió, sőt, milliárd kép készül a hegyekről, a barlangkolostorokról, az alkonyatokról, a felhőkről, az árusokról, a szerzetesekről. Azonban ilyen megsebzett, sóvár te-

Balázs Katalin

Ünnep örmény módra

Örmény Művészeti Fesztivált tartottak harmadszorra szeptember 6-8. között Gyergyószentmiklóson, de nem is lennének örmények az örmények, ha az esemény alkalmával a tárlatok és koncertek mellett ne kapott volna helyet a gasztronómia, a gazdasági lehetőségek megbeszélése és jövőtervezés a fiatalokért.

Számos egyházi és világi méltóság, Erdély különböző településeiről érkező örmény gyökerű és más érdeklődő érkezett Gyergyószentmiklóstra, az együttlét és jövőtervezés mellett alkalmat találva a szórakozásra, ugyanakkor pedig azzal a céllal is, hogy megerősítsék a helyi közösséget: a város történelméhez és fejlődéséhez sokban hozzájáruló örménység érték, amiből a jövőben is lehet sáfárkodni.

Hamlet Gasparian Örményország romániai nagykövete végig jelen volt a fesztivál eseményein, mint elhangzott, 350 éve ő az első örmény nagykö-

vet, aki Gyergyószentmiklóstra látogat. Amint a diplomata elmondta, ha késői

Balról jobbra: Sógor Csaba, Ostváth Pál, Hamlet Gasparian, Zsigmond Barna Pál és Kulcsár László fesztiválszervező

Simó Júlia és Kalamár György, a kiállítás rendezői

is, de egy kezdet az ittléte. Szorgalmazta, hogy testvérvárosi kapcsolat jöjjön létre egy örményországi település a Szentmiklós között. Ugyanakkor a kereskedelmi kamarán keresztül segítené a vállalkozókat, hogy örmény partnerre leljenek, és ígéretet tett arra is, hogy az identitásmegőrzés érdekében közbenjár, hogy tanár érkezhessen a legnagyobb örmény közösséggel bíró Erdélyi városba, aki örmény nyelvre tanítja a fiatalságot.

Szintén a gazdasági élet fellendítését szolgálta az üzletember-találkozó, melynek vendége volt Hamlet Gasparian nagykövet mellett Sógor Csaba EP-képviselő, Osváth Pál Gambia nagykövete és Zsigmond Barna Pál magyar főkonzul is.

Szombaton tartották az örmény nyelvű vendégek és helybéliek egyaránt bejelentkeztek, nagy örömmel fogadva a bált megelőző könyvbemutatót, melyen Garda Dezső két kötetét ismertette, szólva a törvénykező örmény

A Vörösköpanyegesek jelenléte a gyergyói örménység ünnepeinek része

közösségről, hiányt pótolva a gyergyói örmény származásúak kutatásával.

Az Örmény közösségi házban ötvös-mester remekműveit, régi kódexeket csodálhattak a fesztiválozók, a legnagyobb elismerést Simó Júlia kiállítása aratta, ő az örményországi viseletet idézte meg alkotásaiban. Sikeres volt a fiatalabb korosztálynak, illetve családoknak kiírt origamipályázat, és üzenettel bírt a vasárnap délelőtti, ifjúsággal való találkozás is. Mint kiderült, az örmény gyökerű fiataloknak alapvető elvárása, hogy rendezvényeiket maguk szervezhessék úgy, hogy azokon szívesen részt vegyenek az együtt élő nemzetek ifjai is.

Az örmény katolikus templom búcsúünnepén, Szűz Mária születésnapján együtt imádkoztak az örmény közösséggel a környékről érkező keresztalják, az örmény katolikus rítus szerint tartott

Jakubinyi György

Dr. Puskás Attila elnök, EMÖSZ

Balintné Kovács Júlia (jobbra), háttérben a kiállítás tárgyai

Hamlet Gasparian és Kabdebó János

misét Szakács Endre általános helynök, Laczkó-Dávid Anaklét a hitről, mint a kegyelem feltételéről szolt prédikációjában, és szintén a hit megvallására, imádkozásra kérte az egybegyűlteket Jakubinyi György érsek, örmény kormányzó: „Imádkozatok, mert veszélyben a világbéke. Ha kitör a harmadik világháború, lehet, utána már nem lesz világ”.

A fesztivál fesztiválja a hurut dicséretét foglalta magába: négy csapat között ángádszabur levest, a gyergyószentmiklósi Mezei Anikó családjával pedig „hathetős” tejből sok petrezselyemmel főzte a hurutot, az ör-

A Szentpéteri Stúdió növendékeinek alkotásai

A Gyergyószentmiklósi Örmény Kulturális Napok ideje alatt látható volt az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület Örmény miniatúrák a XIII. – XIV. századból c. kiállítása is

mény ételizesítőt, amit még Aniból, az anyahazából hoztak az Erdélybe érkezők, s mint kiderült, ezt az ízet már csak itt őrzik, Örményországban nem lehet ilyen örmény füllevest kóstolni.

(székelyhon.ro, 2013. 09.08.)

A III. Örmény Művészeti Fesztivál szervezője volt a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Egyesület, az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége, a Gyergyószentmiklósi Örmény Katolikus Plébánia. Támogatói: Hargita Megyei Kulturális Központ, Gyergyószentmiklós önkormányzata, Magyarország Csíkszeredai Főkonzulátusa, Communitas Alapítvány.

Barabás Hajnal

Ünnepi örmény családi találkozó Szépvízen

A szépvízi örmény katolikus templom építésének 250. évfordulóját, a templomról szóló könyv kiadását, valamint az örmény emlékház felavatását ünnepelték szombaton. Immáron tizenhetedik éve, hogy összegyűlnek az örmény származásúak Szépvízen.

Közel kétszázan jelentek meg az örmény családi találkozón, mely az örmény katolikus templomban tartott szentmisével vette kezdetét. A szertartást Szilágyi Lőrinc gyergyószentmiklósi, valamint Gábor Zoltán szépvízi plébánosok celebrálta. A mise után bemutatták az 1763-ban épült műemléktemplomról készült kiadványt.

Gábor Zoltán plébános bevezetőként elmondta: „Tévesen Szent Anna-kápolnaként ismerik az emberek a régi örmény kápolnát. Valójában a felirata alapján Szent Család kápolnának hívták eredetileg, hiszen 1820-ban Száva Antal a Szent Család tiszteletére építette.” A *szépvízi örmény katolikus templom* című könyv három részből áll, Pál Emese művészettörténész, Kiss Loránd régész, valamint Bogos Mária szaktanfelügyelő munkáiból állították össze.

„Nem véletlenül a templom a könyvbemutató helyszíne, hiszen a templom találkozóhely. Kétszázötven évvel ezelőtt az ör-

Szentmise az örmény katolikus templomban

mény közösség úgy döntött, a kápolna mellé templomot épít, mely hozzájárult az örmény családok önazonosságának megőrzéséhez” – hangoztatta Bogos Mária, a könyv szerkesztője.

Az örmény családok találkozóját nagyban támogatta a zuglói örmény kisebbségi önkormányzat, melynek képviselője, Zárug Katalin ezen ünnepi alkalomból örmény zászlót ajándékozott a közösségnek, viszonzásul pedig székely zászlót adtak neki emlékebe. A szentmisét és könyvbemutatót követően a templomkertben megkoszorúzták az őseik tiszteletére 2000-ben állított emléktáblát, majd közösen elénekelték a Himnuszt és a Székely himnuszt.

Az örmény halottakért szólaltak meg a templom harangjai, miközben a kis közösség tagjai a templomkertből a közelben lévő örmény múzeumházig vonultak.

„Több évi munka után avatjuk fel az emlékházat, az egyik szobában liturgikus szent

A templomkertben koszorúztak

eszközök láthatók, egy másikban családi fényképek, okiratok, a középső terem időszakos kiállítások helye lehet, a negyedik helyiségben eredeti örmény szobát rendeztünk be, az utolsó szobában pedig technikai leírások kaptak helyet. Ezenkívül az épület hátsó részében egy nagyobb termet alakítottunk ki gyűlések, megbeszélések számára” – mutatta be az emlékházat *Ajtony Gábor*, a Szentháromság Alapítvány elnöke az avatóünnepségen.

Ferencz Tibort, Szépvíz polgármesterét kérték fel a szalagvágásra. „A község akkor élte fénykorát, mikor az örmények betelepültek, amit hoztak magukkal, azzal fel emelték az itt lévő közösséget” – hangsúlyozta az előljáró. Az ünnepi beszédekét követően a helyi plébános megáldotta a múzeumként is funkcionáló épületet.

Az örmény családi találkozó a kezdetekben egy misével kezdődött, mostanra pedig ilyen szép ünnepély lett belőle – büszkélkedett az egyik résztvevő. „Örömteli és megrendítő is egyben egy ilyen találkozó, emlékszem olyanra is, amikor 30–40 éve nem találkozott emberek ismertek egymásra” – mesélte *Nuridsány Zoltánné*, a budapesti XV. kerületi örmény kisebbségi önkormányzat elnöke, aki elmond-

Szépvíz polgármestere vágta el a szalagot, balról Ajtony Gábor elnök

ta: másfél évtizede tartják a kapcsolatot a szépvíziekkal.

„Az én édesapám és nagyatám is itt született Szépvízen, jelenleg Gyergyószentmiklóson élünk, minden évben visszajárunk az örmények találkozójára” – vallotta *Zakariás Éva Mária*. „Gyerekkoromban élet volt itt, nagyapám mesélte, hogy a most kultúrházként működő Kaszinóba gyűltek össze, és a gazdasági életéről beszéltek, szórakoztak. Ez a szokás teljesen kihalt, de most örvendek, hogy legalább felelevenítik” – mondta az örmény származású nő, miközben a kiállított családi fényképeket tekintette meg az emlékházban. Az örmény családi találkozó közös ebédrel és családiasabb hangulatú programokkal zárult. (*székelyhon.ro*, 2013. 08. 31.)

Október 6. Október 6. Október 6. Október 6. Október 6.

Szemtanú, ki jelen volt az aradi kivégzésnél

Schlesinger Jakab veszprémi lakos, ki a szabadságharcz kitörésekor kereskedő segéd volt Aradon, igen érdekes adatokat mond el egyik lapban az 1849. október 6-án történt kivégzésről. Ezekből mi is közlünk két adatot. Az Aradra vitt tábornokoknak fogóságuk ideje alatt Orth József kereskedő – kinek segéde Schlesinger volt – szállította a szükséges apróságokat. A megrendelt tárgyakat rendszeren egy szolga vitte, de evvel ment mindig Schlesinger is, ki ilyen alkalommal megbízásokat is kapott a tábornokoktól. Így Schlesinger csináltatta meg a gazdag Kiss Ernő eltört csibukaszárát és igazította ki ugyanennek szinezüstből készült sakkfiguráit...

(*Armenia*, 1890 – eredeti írásmód)

Kiss Ernő

Boldogult Törös Tivadar munkatársunk a „Fővárosi Lapok”-ban (1895, október 8, kedd) a következő sorokat adta közre:

Oda lenn, Torontálban, a hol a falvak és a városok, úgyszólván telve vannak a Kiss Ernőről szóló legendákkal, a Karátsonyiak, Dánielek és Gyertyánffyak kastélyaiban éppen úgy, mint egyszerű házacskákban, avagy nyilvános helyeken, gyakran támad bús beszéd az aradi tizenhárom közül mesés gavallériájával kitűnt vértanúról, a kinek bitóján azért nem zöldelt ki a borostyán, mert sortűz teríté le őt a halálba...

Egyszer ismét róla hallottam. Magasztalták, a rajongás szárnyalásával emlegették tetteit, és a beszéd közbe olyan adat is vegyült, a mit Kiss tábornok életirója fontolóra kell, hogy vegyen, mert nagyon sok valószínűség készítheti erre. Egy pár érdekes, jellemző vonást azonban előre kell vetnem, hogy a Kiss Ernő nagy tragédiáját előidézett körülmény érthetőbb, tisztább képet kapjon.

Az már ismert, mesékbe való bőkezűség volt, melylyel Kiss Ernő elárasztotta ezredét, mint a Hannover-huszárok parancsnoka. Még a külföldön is híre terjedt, hogy az Uj-Pécsen parancsnokló huszárezredes miként csináltatt az egész ezrednek a saját költségén egyenruhát; finomat, szépet, hogy egy-egy közhuszárja jobban festett a mondurban, mint egy más ezredből való kadét. Tisztjeit szerette, azok pedig imádták őt úgy, hogy minden gavallér huszártisztnek egyedüli vágya volt, hogy a Kiss Ernő ezredéhez jusson.

*

Egy alkalommal egy szegény kadétjából hadnagy lett. Abban az időben rengeteg pénz kellett ahhoz, hogy egy huszártiszt

kievipirozza magát. A szegény új hadnagnak minden örömét megkeserítette az a gond, hogy honnan teremtsen elő azt a mesés összeget?... Kiss Ernő, – ki nagyuri passzióval szeretett az ilyen helyzeteken segíteni, pár napra a kinevezés után feketére hívatta magához a hadnagyot.

– Tud tarokkozni? kérde Kiss a hadnagtól.

– Parancsára!

Az ezredes belenyult a dolmányába zsebébe és onnan hamarosan elővett valamit és a sapkája alá rejtette az asztalon.

Az első pártit annyiba játszott, a mennyi a sapkám alatt van! – mondá gyorsan a parancsnok és a szegény hadnagy hüledezése között osztani kezdett és játsztak. Kiss Ernő természetesen mindent elkészített... és elvesztette a partit, mire fölemelte a sapkáját és ott komolykodott az asztalon teljes valóságában, egy ezres bankó...

– Terringettét, hadnagy úr! önnel nagy a szerencséje! – tetette a dolgot Kiss Ernő, de ma tovább nem játszunk, mert még koldussá lesz... mondá csillogó szemekkel, a felett való örömeiben, hogy a hadnagnon a nélkül segített, hogy katonai önértetében megalázta volna...

*

Rendkívül szerette egy Plaján nevű főhadnagyát. Derék, magyar érzelmű tisztje vala ez, és mindennapos vendége a Kiss asztalának Egy izben ebéd után, a házi-gazda a dohányzóba vonult vissza vendégeivel. Egyik asztalkán, egy káprázatos szépségű hamutartó állott. Telisteli volt rakva drágakövekkel, míg maga a hamutartó az ötvös művészet remeke volt.

Nos főhadnagy úr, fordult társalgás közben kedvencéhez Kiss Ernő, találja ki, mi volt az ára ennek a hamutartónak?

– Nem tehetem, nem értek hozzá, szabadkozott Plaján főhadnagy.

– Csak próbálja meg, mert ha eltalálja, önnek adom.

Erre a nagy ígéretre a főhadnagy is összeszedte magát, és elkezdett találmára számokat mondogatni:

– Ezer forint.

– Sokkal több!

– Háromezer...

– Följebb!

– Ötezer...

– Négyszer annyi!... segített neki a gavalér házigazda, mire Piáján főhadnagy szinte megszedülve az örömtől mondta ki az előre sejtetett számot:

– Húszezer forint!

– Eltalálta! ... Itt van, az öné! . . .

A szerencsés tiszt aztán évek multán végig csinálta Kiss Ernő oldala mellett a szabadságharcot és mikor az aradi várból, hosszú fogságból kijött, úrrá tette – a hamutartó.

*

De mielőtt Kiss Ernő is rálépett volna a megszentelt emlékezetű tizenháromnak az útjára, megjelent a temesvári hadosztályparancsnok a garnisonban és megvizsgálta az Új-Pécsen állomásozó huszárságot. A legénység, a Kiss Ernő által csináltatott dísz-uniformisban rukkolt ki, hogy annál nagyobb hatást tegyen a legenda szerint – Haynaura. Mikor aztán a bresciai hiéna meglátta a legénységen a tündöklő ruhát, szörnyű düh fogta el és oda fordult Kiss Ernőhöz: – Micsoda komédia ez, parancsnok úr?! Jegyezze meg magának, hogy ez nem az ő felsége uniformisa. Ez hamis! Az igazi uniformis az, a mit a császártól kaptak.

Ha még egyszer ebben a maskarában látom őket, önt fogom szigorú felelősségre vonni! Adieu!...

És éppen sarkantyút akart adni a lovának, midőn a Kiss Ernő hangját hallja, ki idegesen szólt oda segédtszjének:

– Főhadnagy úr! Vegye tudomásul jövőre, hogy mikor én tartok szemlét a legénység fölött, akkor díszuniformisban vonuljanak ki, ha pedig a hadosztály parancsnok úr jön, akkor komisz ruhában kell kirkukolni... Értette, főhadnagy úr?!

Haynau tajtékozott a dühtől, midőn e szavak után Kiss Ernő szalutált neki és szó nélkül ellovagolt.

El is követett mindent, de nem tudott Kiss Ernő ellen semmi fegyelmi büntetést kivinni, mert föl, egész az udvarig ismerték a nábob-parancsnokot, a huszártisztek eszményképét.

*

De jött a bosszú napja.

Kiss Ernő olt ült az aradi vár kazamatáiban a többiekkel, kiket eljegyeztek a vértanú-halálra. Haynau pedig Budán ítelt, és terjesztett kegyelemre a nemzet vasravert nagyjai közül, a kit akart. És a míg Világos után a Kiss Ernő kincseket érő ezüst- és aranyeműi is osztrák hadizsákmányul kerültek Temesvárra, és onnan senki se tudja – hova, az alatt Haynau nagy gondja volt a Kiss Ernő sorsára, és habár előkelő kezek nyultak igen magasra, hogy azt az embert a ki eszményképe volt a lovas- katonaságnak, és a ki annyit áldozott egykor a hadseregért – megmentsék – a fogságnak, hasztalan volt.

Rukkoltassa ki most komiszban a huszárságot...

Az első sortüz csak térdre ejtette Kiss Ernőt és bekötött szemekkel, testében három golyóval így várt tovább.

A vezénylő őrnagy halálsápadtan, alig tudta a második sortüzet rávezényelni a hősök hőségének a testére.

Sz. K.

(Armenia, 1900 – eredeti írásmód)

Kuncz Béla

Elfelejtett vértanúk* (1. rész)

Még 163 esztendő elteltével is a számokkal bajlódnak a történészek, miközben sok hős már rég elfelejtődött, számtalan mártír hullott ki a nemzet emlékezetéből. Iskolások évente ismétlődő szellemi akadályversenye az aradi tizenhármak felsorolása. Tizenhárman voltak a már korábban kivégzett Nádor-huszárok; tizenhárman a pozsonyi mártírok is. De vajon hány áldozatot követelt ténylegesen az 1848–49-es szabadságharcot követő megtorlás, amely nem a nemzeti gyásznappá vált október 6-án kezdődött, s persze nem is akkor fejeződött be.

Több mint másfél évszázadig abban a kollektív (tév)hitben éltünk, hogy 1849. október 6-án – a felakasztott osztrák hadügyminiszter, Latour halálának évfordulóján – Aradon kivégzett 12 tábornok és egy ezredes (Lázár Vilmos) voltak a forradalom díszmártírjai, természetesen az első felelős kormány miniszterelnökével, a Pesten sortüzzel kivégzett Batthyány Lajos gróffal együtt. Szinte valamennyi iskolás számára gyötrelmes felidézni, pláne helyesen leírni a kacifántos neveket.

A többi – több mint száz – mártír emléke kiveszett a kollektív emlékezetből.

– A megtorlások időszakában, mely 1850 nyarán amnesztiákkal zárult le, 1849. október 6-a volt az a nap, amikor 24 óra leforgása alatt a legtöbben kerültek bitófára vagy kivégzőosztag elé. Az október 6-án kivégzettek között volt az ország első kormányfője, a honvédsereg 13 vezető személyisége: a tábornoki kar 40 százaléka – emlékezett Hermann Róbert hadtörténész.

Az újabb kutatásokból derült ki, hogy október 6-ának volt egy tizenötödik vértanúja is: a 3 éves gyermekét, majd a feleségét is elvesztő, szerencsétlen sorsú 30 éves Fekete Imre kőspallagi születésű gerillatizedes. Őt is az Újépület melletti fapiacon végezték ki golyóval reggel 7-kor, 11 órával Batthyány előtt. (Tudvalevő: a gróf sebet ejtett a nyakán, hogy ne tudják megszegyenyítésként felakasztani.)

* Népszabadság, 2012. október 7.

Feketének az volt a legsúlyosabb bűne, hogy '49 augusztusának elején „társtettesként” elfogta Achilles Gröllert, a cs. kir. 14. (Wohlgemuth) gyalogezred főhadnagyát, aki épp futárszolgálatot teljesített az orosz főhadiszállás és Bécs között. Fogságba ejtette, elvette a futártáskáját, majd szabadon engedte. A magyar politikai elitből többeket már jóval korábban vérépadra vittek.

Politikusok kötelen

Kilenc nappal a világosi fegyverletétel után, augusztus 22-én Aradon elsőként a törzstisztek közül Ormai (Auffenberg) Norbertet végezték ki, a szabadságharc csehországi születésű, német nemesi családból származó, 36 éves ezredesét. (Vécsey tábornok csak 21-én tette le a fegyvert; a széphalmi Kazinczy Lajos alezredes 25-én adta meg magát, s napra pontosan két hónappal rá, 29 évesen lőték agyon a vár sáncában. Az utókor szemében ő a „15. aradi vértanú”. Munkács várát 26-án engedték át védői az oroszoknak.) Egyetlen szűk napba belefért a boszszúhadjárat első kiemelt pere, az ítélet-hirdetés, annak megerősítése, a lelki vigasz megadása és a kötél általi kivégzés. A megtorlás örült gépezete Ormait kapta el először – derül ki Kedves Gyula alezredes kutatásaiból. Vajon miért pont ő vált felségárulás vádjával a megtorlások

szimbolikus, mendemondákkal is övezett alakjává?

Ezzel a kivégzéssel demonstrálta Haynau: nem kukoricázik, s nem a levegőbe beszélt, amikor a hadjárata megindulásakor azt írta Radetzky tábornagnak, gyökerestül fogja kiirtani a gázt. Azt tervezte: minden honvédtisztet, aki korábban a cs. kir. hadseregben szolgált, rögtönítélő eljárással fog kivégeztetni. És ebben tántoríthatatlannak bizonyult, egészen addig, míg az osztrák minisztertanács augusztus 20-án nem rendelkezett arról, hogy ne vadállat módjára öldököljenek, csak a főbűnösöket adják hóhérekre. Ugyanis az osztrák diplomáciának addigra már – a példát

statuálni hivatott pozsonyi vérengzések miatt – közutálattal kellett szembenéznie Európában, s legalább azt akarták demonstrálni, törvényesen járnak el, hivatalos bírósági eljárások alapján ítélik meg. Épp az utasítások kézhezvételének napján, augusztus 25-én érkeznek meg Haynau aradi főhadiszállására az oroszok által kiadott hadifogoly tisztek, a „főkolomposok”. Épp előző nap dicsekedett Haynau példaképének, Radetzkynek: „a dolog elkezdődött, épp tegnapelőtt akasztattam fel egy felkelővezért”. Most pedig már panaszkodnia kellett: ha 24 órát késik a futár lógva találja már valamennyi lázadó vezért.

Folytatjuk

Dávid Csaba

A végső lövések után

(történik 1849.10.06., 05 óra 30 perc és 05 óra 40 perc között)

Volt az a bizonyos három perc... Persze, az előtte lezajló napok is nehezek voltak, de ez az utolsó három perc...

Összeszorított foggal, az erőltetéstől remegő állal, de tartom magam, eléveszem selymekendőmet és saját magam kötöm be a szememet. Aztán kardsuhintás hallatszik s erre a jelre eldördül a tizenkét katona fegyvere, hiszen mind a négyünkre három-három fegyver irányul. Éles fájdalom, mert egy lövedék a vállamba hatol.

Térdre esem, megpróbálok felállni, de hátul összekötött kézzel nem megy... aztán parancsszó s lépések közelednek, bizonyára a három katona közelebb jön. Ez az a három perc... Aztán az újabb, ezúttal nagyon közlőrlől leadott lövéseknek még a torkolattüzét is látom a selymekendőn át és érzem, amint a lőpor széndarabkái az arcomba hatolnak... a lövedékek pedig...

*

Most már minden szinte időtlenül történik.

Egyelőre még a térben lebegek, felülről látom a várarkot, ahol arca borulva fekszik a Dessewffy-, a Schweidel- és a Lázár-test, csak a Kiss Ernő nevű test hever hanyatt, hátratörött lábbal. A három katona, akik két lépésről adták le a másodszori lövéseket, s amelyekből kettő pontosan telibe talált, éppen súlyban tartott fegyverrel visszavonul. Még azt is látom, hogy a Kiss Ernő nevű test arca fekete a lőportól, a koponyája pedig darabokra tört a közlőrlől becsapódó lövedékektől. Most közelít óvatos léptekkel a lassú Marchot Eduárd ferencrendi atya, a vár káplánja. Emlékszem, ő kísért a vesztőhelyre.

De én lassan távolodom. Nem, inkább nagyon is gyorsan. Hiszen tulajdonképpen megszűnik körülöttem az idő...

Megjelenik előttem, amint az utolsó levelet írom október 5-én a leányaimnak, Dániel Jánosnének és Bobor Györgynének. Ez mintha ebben a pillanatban történt volna: *Forrón szeretett gyermekeim!*

Bocsássatok meg nekem, gyermekeim, miképpen én is megbocsátok nektek – ez halni készülő apátok kívánsága...

Szerencsétlen leányaim! Felvillan egy tized másodpercnyire az arcuk, a kétségbeesésük. Vissza tudok-e menni, hogy megvizsgáljam őket? De aztán bevillan az előző napokból, hetekből a tárgyalásról néhány hazug, vagy torzított állítás:

Akkor is megmaradt a magyar hadsereg soraiban, amikor az osztrák földre lépett, hogy az általános felkelésben lévő fővárosnak segítséget nyújtson, és evégből Schwechatnál megtámadta a cs. kir. csapatokat, majd utána az osztrák hadseregnek erélyesen ellenállva fellázadt a törvényes hatalom és a király szent személye ellen; elfogadta a forradalmi kormánytól a vezérőrnagyi és altábornagyi előléptetést, az országos főhadparancsnoki kinevezést...

Megint egy hajszálnyival villanás, egy-két abszurd, a valódi értelméből kifordított, sőt, egyenest undorító megállapítás:

...a vádlott úr az említett országgyűlési határozat után is megmaradt a lázadó kormány szolgálatában...

További súlyosbító körülménynek tekinthető az az állás, amelyet a vádlott úr az osztrák hadseregben betöltött...

A katonai alá- és fölérendeltségi viszony, különösen pedig az osztrák hadsereg évszázadok óta jellemző hűség következtében az alárendelt megszokta, hogy a parancsoknak vakon engedelmességedjen...

...ha tehát előljáróit követi, úgy érzi, hogy helyes úton jár, és nem tévedhet.

Érdekes, hogy a törzshadbíró képe ismét előjön egy villanásnyira, amikor saját, hosszú írományát felolvasva, sértő megjegyzéssel lezárja:

...a vádlott úr nem rendelkezik különösebb, legfeljebb átlagos szellemi képességekkel, és ezekkel a szükséges tapintat és a jellemző hiánya párosul!...! Az én alázatos büntetési javaslatom a következő: Kiss Ernő vádlott úr felségsértés bűntette miatt ezredesi rangjának, rendjeleinek és bárhol található minden ingó és ingatlan vagyonának elvesztése mellett lőpor és golyó általi halállal büntetendő.

Arad vár, 1849. szeptember 21.

Ernst törzshadbíró

De már el is mosódik minden. A várbörtön, a hazug tárgyalás, a hadbíróság... Megszűnnek a fájdalmak. Azt már alig-alig látom, persze, kevésbé is figyelem, amikor éjjel a Kiss Ernő nevű test koponyáját egybekötözik jótét lelkek s a testet kicsempészlik a várarkból, hogy elrejtse, egyelőre egy aradi temetőben.

Túl vagyok már mindenem.

Az még ugyan fel-felrémlik előttem, hogy ekkor vagy akkor igaztalanul megsértettem valakit, csak hogy egyre inkább távolodik még ez a kevéske lelki furdalás is. Itt az egész ottani, előző világnak, az egykori dolgoknak sem céljuk, sem értelmük. Itt egy egészen más, korábban elképzelhetetlen, igazságos életben van részem.

Meleg, szerető, végtelen érzés vesz körül, olyan érzés, amelyben csodálatos boldogság örökké élni. És ezt az örökkévalóságot nem években s nem évezredekben mérik...

Bíró Ernő – Bogdánffy Álmos István

A Szent Korona örmény vonatkozásai¹

(2., befejező rész)

De hogy kerül ez az Örményországban készült korona Szilveszter pápához. Itt ismét találgatások helyett tényfelsorolásokba bocsátkozunk.

- Szulejmán udvari krónikása szerint, Nusirván perzsa királyt az ötödik században megkoronázzák egy nagyon szép koronával. Nusirván eltemeteti magát ezzel a koronával, ez a korona mégis kikerül az ő sírjából és ezt kizárólag keleti források alapján még maga Szulejmán is tudta.

- Nagy Károly keresztény térítés címen öt rablóhadjáratot indít az avarok ellen, akik a hunok utódai a Kárpát-medencében és e hadjáratok alkalmával ötször tizen négy társzeker kincset rabolnak az avarok központi kincstárából közöttük egy különösen szép koronát is.

- Érdekes tény, hogy Nagy Károly már 796-ban megkoronázott német-római császár, mégis 800 Karácsonyán még egyszer megkoronáztatja magát, német-római császárrá, Rómában, egy nagyon szép koronával. Ezzel a nagyon szép koronával temeteti el magát.

- III. Ottó német-római császár, Szent István király kereszt apja, feltöreti a Nagy Károly sírját és benne egy nagyon szép koronát talál Nagy Károly császár fején, mely koronáról a későbbiekben nincs említés a császári sír leltáraiban. Ő is megkoronáztatja magát az aacheni katedrálisban, de a koronázási szertatás végén, amikor a nép elé kijön a katedrális lépcsőjére, a korona szemébe esik, ő pedig lelép és legurul a katedrális lépcsőjén és csípőből kifecamodik a lába. Itt megjegyezzük, hogy a magyar Szent Korona az egyetlen olyan

korona, melynek kerülete jóval nagyobb egy átlag emberi fej kerületénél.

- Ezután Szilveszter pápa ajándékba kap III. Ottótól egy koronát, amit Hartvik püspök legendája szerint, a lengyeleknek szán, de Istentől jövő sugallatra mégis, idegen nép képviselőinek, a magyarok István nevű fejedelme által megbízott, Asztrik apátnak ad át, vele együtt pedig korlátlan egyházi hatalmat küld Istvánnak, mely a pápai primátus joga által teljesül ki István országában.

- Érdekes az, hogy Szilveszter pápa magát csak apostolotódnak, míg Istvánt apostolnak nevezi, ki által Isten sok népet térített meg, holott István még csak fejedelem a pápai bulla megírásának pillanatában, hiszen csak ezután lesz a Kárpát-medence megkoronázott királya. Ebből méltán következik és ezt a honfoglalás-kori sírokban talált kereszt is igazolja, hogy István király nem a pogány magyarok megtérítője. A korabeli magyarok Boldogasszonyba vetett bizodalmit kellett azonosítsa István király a Szűzanyatisztelettel. Inkább azt mondanám, hogy István király a keresztény magyar királyság világi és egyházi megszervezője, intézményesítője. Az általa alapított tíz püspökség, amelyet Szent László tizenkettőre bővít, nagyon hasonlít az örmény királyságon belül, Világosító Szent Gergely által megszervezett tizenkét püspökségre, mert mindketten a saját népük keresztény királyságba szervezésének útján úttörő munkát fejtettek ki.

Abban közös két nagy szentünk egyházi munkássága, hogy egyelőre egyházi-

lag teljesen szervezetlen, de az uralkodás Istentől származó jogát a legmagasabb szinten tisztelő népet, vezettek az anyaszentegyház és a keresztény királyság közös intézményébe. István király, 1038. augusztus 14-én az országnagyok jelenlétében, a római örökösödési jog értelmében felajánlja országát és Koronáját a Szűzanyának, vagyis utódjával hívja, megkoronázza Szűzanyánkat magyarok királynőjévé, ettől a felajánlástól számítjuk a Kárpát-medencét Mária országának, Regnum Marianumnak. Ez a ma is érvényes felajánlás, a Szent Koronát ezután már nem eltemettetésre, vagyis a föld alá, hanem az Ég felé emeli és megtartja századokon át napjainkig, minden viszontagság ellenére is az őt megillető tiszteletben.

Sokunkban felmerülhet a kérdés, hogy a XVIII. századtól a XX. század végéig a tudományos médiában, miért szenteltek annyi oldalt annak kidomborítására, hogy a Szent Koronát bizonyítatlan állítások alapján, több darabból rakták össze a XIV. században? Mondanom sem kell, hogy ez az elmélet napjainkra már teljesen elavult. Itt is a hit oldaláról szeretném megközelíteni a kérdést:

- Hogyan lehet elméletet megfogalmazni, annak alapján egy koronázási ékszeréről, hogy annak feliratai görög illetve latin nyelven íródtak, amikor a kora keresztény századokban és még a középkorban is a latin és a görög nyelv egyaránt használatos volt a keleti egyházi szertatásokon. A görög a bölcsesség a latin pedig a hatalom nyelve volt. A Szent Koronán felülről lefele jövet van előbb a latin felírás, az Égi Hatalom kifejezésére, az abroncon pedig bölcsesség nyelvén, görögül van az írás kifejezvényt, hogy a felülről, Istentől származó hatalmat, bölcsességgel kell alkalmazni.

- Ki hiheti el, hogy Dukász Mihály, ha már korona abroncsot küldött volna I. Gézának, akkor csak szegecselésre és cinre tellett volna ő császári felségének, hogy a saját képét ráforrasztassa a korona-abroncsra.

- Ha Dukász Mihály abroncsot küldött, akkor hogy lehetett kilyukasztani a keresztpánton a Dukász kép alatt levő Szent Tamás apostolt, hogy a Dukász képet felnteljük a koronára, amikor a keresztpánt Visegrádon volt, mert azt II. Szilveszter pápa odaküldte, az abroncs pedig Konstantinápolyban.

- Korona-abroncs ajándékba való elfogadása, sőt az azzal való megkoronázás, a középkori és újkori koronázási jelképrendszer szerint, egyértelműen azt jelentette volna, hogy az Isten kegyelméből uralkodó magyar apostoli király, a római hit fő védelmezője az időközben elszakadt Bizánc vazallusává alacsonyodik, ami természetesen nem igaz, viszont Dukász Mihály császár számára még álomnak is szép lett volna.

- Bizonyított tény, hogy Imre király 1203-ban, az András herceg seregébe egyedül lovagolt be, a Szent Koronával a kezében, midőn a Rába mentén a fellázadt András herceg, Imre király serege ellen tört. A király kivezette öccsét a seregből és saját táborában foglyul ejtette, mert a Szent Korona láttán senki sem mert a törvényesen megkoronázott királyra kezdet emelni.

- 1235 után IV. Béla úgy használja a Szent Koronára való utalást hatalma megszilárdításában, hogy: „A Szent Korona én úgy határozottunk...”, tehát a Szent Korona által ráruházott, Istentől származó hatalmat, előbbvalónak fogadja el, mint saját uralkodói erejét és tekintélyét.

- 1307-ben és 1308-ban érvénytelennek minősítik Anjou Róbert Károly koronázá-

sát, mert nem az eredeti Szent Koronával történt így, harmadjára 1310-ben is meg kellett őt koronázni.

- Az árpád-házi királyok korában adatumunk van arról, hogy amikor II. András 1217-ben megszervezi Európa legjobban megtervezett és kivitelezett kereszties hadjáratát, a magyar apostoli király éves jövedelme 23 tonna ezüst, ami hozzávetőlegesen egy tonna szinarany. Ehhez képest azt a két kilós koronát összetörni és bezúzni esztelenség lett volna. Elkészíttetni pedig, ha még nem lett volna meg, kicsinyeskedés, hisz tellett volna drágakövekre, gyémántokra, sőt egyéb az illető korban értékesebbnek számító díszítőelemre is.

- Hogy egy kicsit valóságosabb és kézzelfoghatóbb legyen az az érték, amelyet a Magyar Szent Korona képviselt, megemlíthetjük, hogy a Mátyás által III. Frigyes császárnak fizetett 80.000 arany váltságdíj, hozzávetőlegesen 20.000 pár ökör, ami 1.000 falu igavonó állata. Ugyanezzel a váltságdíjjal Mátyás király egy négyezres sereget láthatott volna el teljes harci-ló állományal, vagy a húszeszes Fekete-sereg négy teljes havi zsoldját fizethette volna ki, nem beszélve arról, hogy a váltságdíj arany súlya a Szent Korona súlyának a 140 szerese volt.

Tehát aki a Szent Koronáról el tudja hinni, hogy Szent István csak a keresztpántot tetette a fejére Asztrik apáttal, hogy Orszelő Péter korában elvittek a német-római császárnak, majd onnan Rómába került és ott eltűnt, vagyis beolvastották, hogy Dukász Mihály megszorultságában küldte az aroncsát I. Gézának segítségeiért, hogy a XIV. században forrasztották össze, vagy hogy az egész Szent Korona tan és eszme egy XIV. századi legendára épül, annak az ebbéli hitével baj van.

Egy másik nagy párhuzam a magyar és az örmény nép között, hogy a történelem viharaiiban nem csak a nemzeti szabadságukat voltak hivatottak megőrizni és azért harcolni, hanem az egyetemes keresztény hitet, a mohamedán és más pogány hittel szemben.²

A Szent Koronán is ábrázolt Szent Pál apostol mondja a korinthusiakhoz írt első levelében, hogy: „Ha pedig Krisztus nem támadt fel, akkor hiábavaló a mi igehirdetésünk, de hiábavaló a ti hitetek is!” A Szent Koronával kapcsolatban pedig, az ezután napvilágra kerülő történelmi bizonyítékok, csak részleteket hivatottak igazolni. Az viszont tény, hogy a Kárpát-medence Mária országa és hogy mi az Ő alattvalói vagyunk. Boldog II. János Pál pápa 2000. július 5-én, a Csomor Lajos ötvösművész által készített, Szent Korona másolatra és annak küldöttségére a következő áldást mondta: „Szent István nagy király volt, éljete az ő tanítása szerint, amit ez a korona tanít, az világosítson meg benneteket!”

A Szent Korona jelentőségét életünkben jól szemlélteti a befejezésnek szánt Endrey Antaltól vett idézet: „A Szent Korona csak akkor kerülhet méltó helyére a magyar közéletben – törvénytől és koronaórségtől függetlenül –, ha a magyar először a lelkében a helyére teszi. Oda, ahova való: benn, az emberi szívek leg-közepén. Ha majd a magyar szívekben a főhelyen ragyog a magyarságnak ez a saját, különleges kincse, ez a nagy és szent nemzeti érték, melyben, ami saját, különleges kereszténységünk és magyarságunk, egész történelmi felvállalásunk megtestesül, akkor majd nem vitatkozni és érvelni kell azon, hogy mi legyen a Szent Korona jövője, mert minden magyar egy szívvel fogja tudni és egy ajakkal fogja kiáltani: a Szent Korona a mi egész

jövönk! ... Rá fogunk döbbsenni, hogy a Szent Korona legbensőbb lényege a Szeretet. Isten és embertestvéreink iránt. ... És akkor ismét virágos kert lesz híres Pannónia. A Boldogasszony és az egymásra talált magyarság és testvérnepei boldog virágoskertje.” (D.a.J.K.)

Jegyzetek

¹ Elhangzott 2013. június 16-án Gyergyószentmiklóson, az örmény katolikus templomban
² Ebben a harcban példa értékű az a kitartás, amely a II. Sapur perzsa király 330-340 között végrehajtott szörnyű keresztényüldözés idején történt. Perzsa és örmény források szerint mártírok ezrei haltak meg az üldözések során. II. Sapur, mivel szerette volna teljesen megsemmisíteni a kereszténységet Örményországban, ezért 337-ben megtámadta az országot. Az örmény csapatok azonban Vacse Mamikonján vezetésével megsemmisítő csapást mértek az ellenségre. II. Sapur a vereség ellenére sem tett le korábbi tervéről. A következő évben még nagyobb hadsereggel indult Örményország ellen. „Hazáért, az Egyházért és a Hitért” jelszóval szálltak szembe a perzsákkal az örmény harcosok. A nehéz harcban elesett Vacse Mamikonjan is. Vartanesz katolikosz, megörököltén a harcokban elesettek emlékét, ezt a napot a vértanúk napjává tette. Egy másik és talán a legfontosabb esemény 448-ban II. Jezdegerd király azt követelte, hogy az örmények térjenek át a Zoroaszter-hitre. 449-ben Artaszatban összehívták a nemzeti egyházi zsinatot, amely a következő választ adta Jezdegerd üzenetére: Államügyekben az örmények elismerik a perzsa király illetékességét, de hitük kérdésében csak az Istent ismerik el. „Hitünkben senki sem ingathat meg, sem angyalok, sem emberek, se fegyver, se tűz, se víz, se súlyos megpróbáltatás. Mivel hitünkben fogadalmat nem embernek tettünk, hogy most, mint a gyerekek hazudjunk neked, hanem az Istennek, akivel nem bonthatjuk fel ezt a szövetséget, se most, se holnap, se soha, örökkön örök-

ké.” 451-ben a zsinat válaszára a perzsák kétszáz-ezer fős hadsereggel indultak Örményország ellen. 451 májusában volt az avarajri ütközet. A 66 ezer fős örmény sereg harcosokból, öregek-ből, nőkből, szerzetesekből állt. Az örmény sereget Vardan Mamikonjan vezette. Az avarajri csata volt a világtörténelem első olyan ütközete, ahol fegyverrel szállnak szembe a kereszténység védelmére, ahol világosság és sötétség, élet és halál, hit és hitetlenség állnak egymással szemben, amikor újra beigazolódtak az Evangélium szavai: „Bizony, bizony mondom néktek: Ha a földbe esett búzaszem el nem hal, csak egymaga marad: ha pedig elhal, sok termést hoz.” (János 12,24). A krónikairó, aki az események szemtanúja volt, ezt írja: Az avarajri csatában nem voltak sem győztesek, sem legyőzöttek. Bár az örmény csapatok vereséget és hatalmas veszteségeket szenvedtek, az avarajri csata olyannyira megnevesítette és megerősítette az örmények lelkét, hogy képesek voltak túlélni mindörökre. Vardan Mamikonjan, Nagy Szahak katolikosz unokája, vérével szentelte meg az örmény földet, és így erősítette meg a kereszténységet Örményországban. Az örmény egyház Vardan Mamikonjant és 1036 harcost, akik az avarajri csatában elesettek, szentté avatta. Emléknappjukat farsangvasárnap előtti csütörtökön tartják. Az örmények még 30 évig harcoltak Perzsiával vallásszabadságukért, míg 484-ben Perzsa és Örményország békeszerződést írtak alá, amelyben a perzsák elismerték az örmény nép azon jogát, hogy a keresztény hitet vallhassák. Az ősi hazából kiüldözött örmények különböző időkben nagyobb rajokban nyugatnak tartottak, s így jutottak el a XIII–XVII. századokban Lengyelországba, Moldvába és Erdélybe is. Az erdélyi örmények bejövételkor a „nem egyesült” keresztény egyház hívei voltak, és legfőbb lelkipásztoruk s egyúttal politikai vezetőjük: Minász Zilifdár Oghlu örmény püspök volt. Minász püspök 1686-ban – az erdélyi örmények összességével – Verzár Oxendius apostoli munkájának következtében a római katolikus egyházzal egyesült.

Minász püspök halála után a lembergi örmény érsek Verzár Oxendiust adminisztrátorrá nevezte ki, majd az erdélyi örmények apostoli helynöke lett, míg végül 1691-ben örmény katolikus püspök lett. Verzár püspöknek 1715-ben történt elhunytá után a püspökség ügyeit dr. Budakovich Lázár, Archidiaconus armenorum Transylvaniae et Apostolicus vicarius, cum iure ordinandi, vezette ideiglenesen. Ezután az örmény katolikus püspöki szék üresedésben volt. 1930. június 5-én Román Konkordátum létrehozta a Romániai Katolikus Örmények Ordináriátusát, amely közvetlen a Szentszéknek alárendelt egyházmegye. Az erdélyi örmény egyházközségek: Erzsébetváros, Szamosújvár, Gyergyószentmiklós és

Csikszépvíz ennek az egyházmegyének a joghatósága alá kerültek. Keleten az iskolaügy a legszorosabb összefüggésben van az egyházzal! Így van az örményeknél is, ahol minden községben az egyházközség tanácsa mellett a plébános elnöklete alatt az iskolaszéket is megtaláljuk. Az erdélyi örmények alig telepedtek le a későbbi Erzsébetvárosra és Szamosújvárt, első köteletségüknek tartották az iskolák fölállítást. Már 1728–29-ben örmény fiú- és leányiskolákat alapítottak, amelyeket 1891–1894-ig fenntartottak és anyagilag támogattak. Az erdélyi örmény közösségek méltó és megbecsült tagjai voltak a Szent Korona jogrendje alapján szervezett Magyar Királyságnak.

Meghívó

Az 1848/49-es szabadságharc hőseire, köztük a magyarörmény hősökre,
az Aradi Vértanúkra emlékezünk

2013. október 2-án, szerdán 17,30 órakor

a Budapest V. ker. Akadémia u. 1., I. emeleti színházteremben
(a Magyar Tudományos Akadémia oldalával szemben).

Szeretettel hívunk és várunk minden kedves Vendéget. Emlékezzünk együtt!

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Fővárosi Örmény Önkormányzat – rendezők

dr. Issekutz Sarolta elnök

Program

Az estet megnyitja *dr. Issekutz Sarolta* elnök

Emlékbeszédet tart *dr. Bona Gábor* hadtörténész

Szemelvények Jókai Mór Naplójából

Dávid Csaba: *A végső lövések után*

(történik 1849.10.06., 05 óra 30 perc és 05 óra 40 perc között)

Előadja *dr. Szabó András* előadóművész

Közreműködik: *Várady Mária* színművész és *Vörösváry Márton* hegedűművész

Koszorúzás az Aradi Vértanúk kopjafájánál (helyszínen)

Fogadás – erdélyi örmény ízek

A rendezvényt támogatja: Budapest Főv. II. kerületi-, Ferencvárosi-, XI. kerületi- és XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat.

Gyarmati Béla

Az erzsébetvárosi Lukácsok: tímárok, tőzsérek...

Elődeim történelmének kutatása közben – igen sok elszórt utalást összegyűjtve – nyilvánvalóvá vált, hogy az Erdélybe egykor betelepült örménységnek az önmagáról kialakított képe nem pontosan felelt meg a történelmi valóságnak. (Ugyanúgy, mint ahogy a befogadó magyarságé sem!) Ráadásul az átörökölt hagyományok nem csak egymásnak mondanak ellent, hanem ismert történelmi tényeknek is. Úgy gondolom, tartozunk ősainknak annyival, hogy történelmüket minél pontosabban megismerjük.

A XIX. századi hagyomány az Erdélybe egykor betelepült örmények gazdagságát azal magyarázta, hogy az – üldöztetések elől – áttelepedett mesteremberek (elsősorban tímárok) a megtakarításaikat a marhakereskedelemben fektették volna. Ez a – lényegében helyes – magyarázat azonban egy sokkal hosszabb, és még Moldvában lezajlott folyamatot ábrázol, mintegy sűrítve és kimondatlanul Erdélybe áthelyezve.

A távolsági, nagybani marhakereskedelemben ugyanis, bár kiemelkedően nagy (akár 15–20% körüli) haszonnal járt, de igen nagy tőkét igénylő, nagy kockázattal járó és hosszú megtérülési idejű vállalkozás volt. (Fennmaradt a leírás Czárán József csodjéről, amit az úton lévő kereskedő kirablása, mégpedig több mint 6000 aranyától való megfosztása okozott!) A nagybani kereskedelemben való bekapcsolódáshoz szükséges tőkét a szegény menekült tímárok hogy tudták volna néhány év alatt kigazdálkodni?! A tímárkodásnak magának is meglehetősen nagy volt az eszközigenye², és az áttelepülteknek – a lakhatás biztosítása mellett – először műhelyt kellett volna építeni, azt berendezni, a szükséges nyersanyagokat

összegyűjteni és a készterméket, vagy egyéb portékákat, a sokat dicsért alacsony haszonkulccsal szorgalmasan vásárolva pénzzé fordítani, a fáradságosan megszerzett pénzt pedig török-tatár-kuruc-labanc- és tűzvész veszedelmek ellen addig kuporgatni, míg a kellő summa egybe nem gyűlt. Ugyanakkor, áttelepülő eleink valójában nem is voltak olyan szegények, mint amilyenek magukat a múltba visszavetítve helyenkint ábrázolták! Hiszen maga Szongott írta, hogy az örménység a saját vagyoni helyzetét – az adóztatást mérséklendő – hajlamos volt némi „szépítéssel” leírni: a 6–8–10 nem örmény bérmunkást foglalkoztató örmény cserzőüzem-tulajdonos önmagát szerényen csak *tímárnak* nevezte, a távolsági marha-nyagykereskedő magát *barompásztornak* mondta, és a gazdag örmény a vagyoni állapotáról azt vallotta, hogy: *elszegényedett!* (Hasonlóképpen, a már betelepedett örménység cifrázkodást tiltó rendelkezései egyebek közt valószínűleg arra is irányultak, hogy ne keltsék fel se az adószedők figyelmét, se a kevésbé tehetős magyarság/székelység irigységét.) A betelepülésről szóló történetekben máshol azt állították magukról, hogy bejövételükkor „valamennyien nemesek és gazdagok” voltak. Ezt nyilván az államalkotó magyarsághoz való egyenrangú társulásra vonatkozó igényük megalapozása érdekében állították.³ Az örmények tényleges vagyoni állapotáról a legjobban saját adóösszeírásaik tanúskodnak, amikből leszűrhető, hogy nagyjából egyharmaduk volt valóban gazdag, és nagyjából egyharmaduk koldusszegény, vagy szegényesen élő özvegyasszony. Mindent egybe vetve, tehát úgy tűnik, hogy örmény eleink se nem üzött nincstelenként, se nem

dús nemesként telepedtek Erdélybe – még ha a befogadó magyarsághoz képest némelek valóban gazdagabbak voltak is!

Az örmények meggazdagodása fő forrása kétségtelenül a tímárkodásból kivirágzó marhakereskedelem volt.⁴ A marhakereskedelem azonban egyáltalán nem csak a kereskedők meggazdagodását szolgálta, hanem – a tenyésztéssel és feldolgozással együtt – számtalan kézműves mesterség számára biztosított megélhetést: szijgyártó, bőrös, nyerges, kötélverő, kerékgyártó, csizmadia, tímár, szűcs, fésűs, gombkötő, szűrszabó, gu-bacsapó, szaru- és csontfaragó, szappanfőző, csengő- és kolompkészítő, bocskoros, bog-nár, kovács, kosárfonó, kalapos, kádár, pinter, fazekas, csutorás, pipás, gyékény- és szalmafonó, stb.

Azt hihetnénk, hogy az ügyes tímárok nyersanyagigényük kielégítése végett fordultak volna a marhakereskedelem felé, azonban ez téves magyarázat lenne, mert a kordován- és szattyánkészítés nem marhabőrt igényel, hanem juh- és kecske alapanyagot! Más magyarázatot kell keresni!

Ha a marhahajtás történiáját vizsgáljuk, akkor kiderül, hogy azt nem a mi örményeink találták fel, sőt, mikor ők ebbe bekapcsolódtak, ez a tevékenység már túl is volt a csúcspontján! Közismert a magyar marha középkori sikere Nyugat- és Dél-Európában: szokás emlegetni a nürnbergi és velencei piacokig elhajtott magyar szürkemarhát. Kevésen tudják, de a Zrínyiek, a Frangepánok vagy a Thökölyek meggazdagodásában nem kis szerepet játszott e családoknak a XVI.–XVII. századbeli távolsági marhakereskedelemben való sikeres részvétele. Tudjuk azt is, hogy a hajdúknak Bocskai tömegesen adott nemességet már 1600 táján – amikor még igen kevés örmény járt Erdélyben. De néhány bizonyosan járt! Tudjuk azt is, hogy 1640-ben Rákóczi maga is üzletelt marhák-

kal Moldvában. Tán ekkor jött létre az az ismeretség, aminek köszönhetően a legrégebbi Lukács-dokumentum megszületett! Fennmaradt ugyanis az a fejedelmi menlevél, amit 1643-ban bizonyos Örmény Lukácsnak bocsátottak ki, aki – ha nem is tudjuk igazolni, hogy az erzsébetvárosi Lukácsok elődje lett volna, de – egy Moldvából átjáró és az 1600-as évek közepén Erdély szerte tevékenykedő igen gazdag örmény volt.⁵ Miért járt volna át egy moldvai örmény Erdélybe? Mert az „évszázados tapasztalatokkal, nagy ügyességgel üzőtt” tímármesterséget már Moldvában is réges-régen hasonlóan gyakorolták, és ebből történő meggazdagodásuk már Moldvában megtörtént, vagyonuk kamatoztatása pedig már régóta Erdélyen keresztül (is) zajlott. A tapasztalatok – és a vagyon – gyűjtése hosszú ideig odaát zajlott, a felgyülemlett tőkét pedig a felvevő piac által korlátozott tímáripárnál hatékonyabban fialó befektetésbe helyezni akkor is, ott is okos dolog volt. Köz tudatunk úgy tudja, hogy a XVII.–XVIII. században már több évszázados múltra visszatekintő marhahajtás útvonalának keleti vége Magyarország pusztáin, illetve Erdély havasi legelőin lett volna, azonban ez pontatlan: a lánc keleti végei Moldvában, Beszarábiában és Podóliában voltak! Az Erdéllyel egykor szomszédos Moldva története szinte ismeretlen mai köztudatunk számára, pedig történelmünknek több időszaka is volt, amikor Moldva és Erdély története szorosan összefonódott⁶. Az azonban bizonyos, hogy a középkorban a moldvai marha ismert és nagyra értékelt árucikk volt. A *busa* eredetileg egy nagyfejű, kevésbé tejelésre, mint igavonásra, és főleg: húsadásra tenyésztett moldvai marhafajta megnevezése volt! (A *busa-fejű* kifejezés ma is nagyfejűt jelent, még ha becsmérő melléköngével is!) Nem véletlen, hogy Moldva címerének központi alakja ma is egy marhafő! (Utalhatunk még a

Kapdebó család nevének közismert magyarázatára is!)

A mai moldvai címér a Wikipédiából

Az évszázadok óta üzőtt tímármesterségen való meggazdagodás – az ügyesebb örmények számára – már Moldvában megtörtént, és a fölös tőkével rendelkező örmények már ott kapcsolódtak a hosszú marhahajtási lánc keleti végéhez. A megtakarított nyereségen Moldva szerte össze lehetett vásárolni a jófajta marhákat, amiket a Kárpátok keleti lejtőin a havasi legelőkön fel lehetett hízaltatni, azután Erdélybe áthajtva jó pénzért lehetett értékesíteni. Ez a tevékenység ugyan néha⁸ elvileg „vámköteles” volt, de ezt a hegyekben ki lehetett játszani. A csempészéssel járó kockázatot úgy lehetett csökkenteni, hogy Gyergyóból is, Moldvából is a határ közelében lévő havasi legelőkre hajtották a jószágot. (Említettem a Zakariások legelőit, de nem ők voltak az egyedüliek!⁹) Ha ott fönne az erdélyi gulyához „véletlenül” hozzákeveredtek a vámolatlan¹⁰ moldvai marhák, amikkel aztán együtt terelték mindet Gyergyó felé, akkor a jövedelmezőség még kedvezőbbben alakult. A módszert később az erdélyi fejedelemség és a magyar királyság közti határ esetében is sikeresen alkalmazták.¹¹ (Ezt az ügyeskedést semmi sem kapcsolja az akkori Zakariásokhoz!)

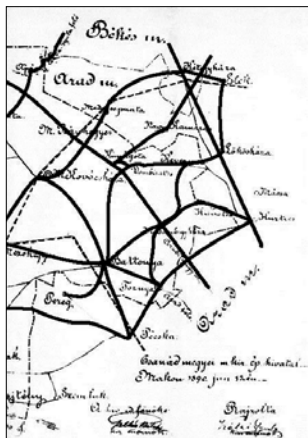
A hatalmas marhacsordák nagy távolságú hajtása nem volt egyszerű ügylet. Fel kellett vásárolni és össze kellett gyűjteni a megfelelő mennyiségű és minőségű jószágot, ismereni kellett azokat a széles útvonalakat, ahol a lakott területek és művelt földek sérelme nélkül – a tulajdonosok engedelmével – végighajthatók voltak ezek a hatalmas gulyák,

mégpedig úgy, hogy a folyókon mindig legyen alkalmas átkelőhely, a hegyeken legyen alkalmas hágó és az útvonal érintse a harmincadhelyeket (hogy legyen papír az illeték lerovásáról!). Mindeközben a jószágokat gondozni kellett, hogy legelésük, itatásuk, sóval való ellátásuk mindvégig biztosítva legyen és 10–15 kilométerenként megfelelő biztonságos pihenőhely várja a jószágot, ahol kiheverhették a fáradalmakat; továbbá gondoskodni kellett arról, hogy végig legyenek olyan megbízható hajtók („hajdúk”), akik ismerik az útvonalat, képesek megvédeni a jószágot a prédálóktól, tudnak tárgyalni az útba eső vidékek nyelvén (és a hatóság embereivel). Ha a kiadásokhoz szükséges pénzt – vámok, harmincadok, fűjogmegváltások stb. –, meg az eladásból származó bevételt a tőzsér maga akarta kezelni, akkor a több hónapos, sokszor több száz kilométeres utat is neki kellett felvállalnia.

Erdély vonzerejét a moldvai örmény kereskedők számára jelentősen megnövelte az 1606-tól vásártartási joggal rendelkező, a határ közelében lévő, gyorsan növekvő piaci forgalmú Gyergyószentmiklós fejlődése. Bár a későbbi „erzsébetvárosi Lukácsok” legrégebbi anyakönyvi említése Gyergyószentmiklósból, az 1700-as évek elejéről származik, de bizonyos, hogy kereskedelmi ügyleteik bonyolítása kapcsán már az 1600-as évek második felében gyakran, többfelé megfordultak Erdélyben.

Több marhahajtó útvonal létezett, Erdélyben, az egyik például hosszan vezetett a Maros mentén a királyi Magyarországba¹². Ezen bevált utak mentén az élelmes örmények pusztákat béreltek, amelyek az év nagy részében a megbízott pusztagondnokokra (a „pusztádszakra”) voltak bízva, így a csordák (és a hajtók) biztonságos pihentetése biztosítva volt. Ezen egykori marhahajtó pihenőhelyek némelyiké-

nek örmény kapcsolatra mai napig emlékezett a neve (például Örménykút, Örményes). A mi Lukácsainkra több helyen történik utalás úgy, mint ilyen puszták bérlői: Lukács Tódor 1747-ben Nagyósz (ma Romániában: Tomnatic) bérelte, Lukács Jakab nagyjából ugyanakkor Kaszaper-pusztát („Kaszapereg”). Különösen érdekes egy 1890-es kézzel rajzolt hivatalos térkép az akkor még ismert emlékezetű marhahajtó-utakról, amelyeken a Lukácsok által valaha lakott szinte valamennyi délvidéki település – Elek, Kétegyháza, Magyarbánhegyes, Mezőkovácsháza, Mezőhegyes, Battonya, Kaszaper, Tornya, Meződombegyháza, Kevermes, Dombiratos, Kunágota – szerepel. Ezek mind a térképen ábrázolt marhahajtó útvonalakon fekszenek és mind az egykori pihentető puszták körül nőttek ki!

Az Arad és Csanád vármegyék határvidékén az 1890 táján még számon tartott egykori marhahajtó útvonalak, amelyek szinte felfűzték az erzsébetvárosi Lukácsok (és sok más, itt nem tárgyalt örmény család) XVIII–XIX. századi délvidéki lakhelyeit (korabeli térkép nyomán). Érdekes, hogy még a mai úthálózat is szinte pontosan e régi utak vonalait követi.

Lukácsaink más ágai a Bánságban béreltek, majd vásároltak földet, azonban a Vizma, Krivobara, Kékes, illetve Bresztovác környéki birtokokról is feljegyezték, hogy eredetileg „marhahajtó örmények bérelték”.

Az úton lévő, vagy a pusztákon legeltetett jószágot könnyű volt a magyarországi származásával keverni (mind genetikailag, az állomány javítására, mind darabra, a csempeszett jószágot „vámmentessé” teendő).

Ugyanakkor az is tény, hogy a Kárpátoktól keletre eső Moldva a legkülönfélébb háborúk terepeként sokszor „huzatos vidék” volt,¹³ ami nem kedvezett a tőkefelhalmozásnak, így Erdély messziről biztonságosabb teret jelentett a Moldvában élő örmények számára a tatárok 1648-as betörése, ami az Erdélyt ismerőket arra készítette, hogy a biztonságosabbnak látszó fejedelemségbe húzódjanak. A XVII. században Erdélybe települt Lukácsok a régóta működő nemzetközi marhahajtó-út „szélgárta” moldvai, keleti végéről a békésebb Erdélybe költözve a Habsburg birodalomhoz is közelebb kerültek – jobban is, mint gondolták volna! Ugyanis az erdélyi rendek ugyanis már az 1661-es beszercei országgyűlésen kimondták a Portától való elszakadásukat és a Habsburgoknak való behódolást szándékolták! Buda felszabadítása és a török hódoltság felszámolása után az Erdélyi fejedelemség is Habsburg kézre került: 1687 őszén Lotharingiai Károly csapatai Erdélybe vonultak telelni (hogy azután a kiegyezésig ott is maradjanak). I. Apafi Mihály pártolta az örmények betelepülését a fejedelemségbe (1685), de fia, II. Apafi Mihály („megválasztott, de nem regnáló” fejedelem) már csak bécsi házi őrzetéből támogathatta az örmények meggyökeredzését az addigra Habsburg-birtokká vált fejedelemségben. A politikai helyzet változása az örménység számára önmagában nem jelen-

tett volna tragédiát, azonban a császári kormányzatnak olyan szempontjai voltak, amik fokozatosan rontották egyebek között a marhatőzsérek nyereségességét is. Az Erdélybe betelepült és rohamosan növekvő létszámú császári katonaság a maga számára igényelte szinte a teljes marhaállományt,¹⁴ másfelől az osztrák örökös tartományok és a Magyar Királyság határán felállított belső, valamint a birodalom külhatárán felállított külső vámsorompó jelentősen rontotta a távolsági kereskedelem jövedelmezőségét. (A vámleték egyes tételeknél a korábbi harmincad, azaz 3% helyett 20%-osra növekedett.) Háborús időszakban a hajítás ellehetetlenült, nem csak a megnövekedett kockázatok miatt, hanem a hatósági tilalmak miatt is.¹⁵ Európában kezdtek elterjedni a tejtermelésre kitenyészett fajták, így a piac felvevő képessége visszaesett. A marha-nagykereskedésre fájdalmas csapást jelentett az 1740-táján egész Erdélyen végigsöprő súlyos marhavész is. A Habsburg kormányzat többször is megkísérelte a marhakereskedelmet állami monopóliummá tenni, ami – ha nem is sikerült nekik –, alapjaiban fenyegette az örmény nagykereskedők életét. A XVIII. század végére az erdélyi örmény marhatőzsérek érzékenyebben felismerte, hogy itt az ideje a marhakereskedésről át térni valami más jövedelemszerzésre! Az erzsébetvárosi Lukácsok kiterjedt családja különböző ágainak a történeteiben háromféle nagyvállalkozói „profilváltási” próbálkozással találkozunk: a postamesterivel, a földbirtokosival és a bányavállalkozóival – nem egyszer kombinálva ezeket egymással.¹⁶ Ezeknek históriája külön-külön is sok érdekességet rejt, ezért róluuk majd más-más alkalommal mesélek...

Jegyzetek

¹ A tímármesterségbeli jártasság dacára sem lehetett a XVIII. századi erdélyi tímáripár olyan meghatározó sú-

lyú, mint amilyenek vélénék, mert II. Rákóczi Ferenc a felszerelendő kuruc hadsereg számára Isztambulból kényszerült a szükséges 8000 pár szattyán csizmát megrendelni...

² A tímárműhelyhez szükséges nagy mennyiségű tiszta vizet csak élővíz mellett, tervszerűen kivitelezett és szabályozott vízgazdálkodással (zsilipekkel) lehetett folyamatosan biztosítani.

³ A külföldi uralkodótól nyert nemesség önmagában ugyanis sem a Magyar Korona országaiban, sem az Erdélyi Fejedelemségben nem jelentett semmit: azt honosítani kellett (volna), a betelepült örmények történetében azonban Erdélyben külföldi nemesítések hazai honosításáról sem tudunk.

⁴ Ez azonban nem az egyetlen lehetőség volt. A Zakariás családról például feljegyezték, hogy az 1700-as évek elején hatalmas havasi legelőket béreltek a Balán körüli hegyekben, ami nem csak a legeltetés díjából hozott hasznot a számukra, hanem a fakitermelésből is. Azt is tudjuk, hogy az erdélyi örmények gyakran bérbetették a pálinkamérsi és „korcsmáltatási” jogot, aminek a jövedelmezőségét nem nehéz belátni. Állítólag a Hora–Kloska féle parasztfelkelés közvetlen kirobantó oka az oláh parasztok hagyományos szabad pálinkafőzési jogának és az örmény pálinkamérsők fejedelmüktől nyert egyedárusítási jogának ütközése miatt kirobban és elfajult vita volt. (Az ellentét nem az érintettek hibája volt, hanem szinte bele volt kódolva a feudális privilegiumrendszerbe.)

⁵ Lásd: GYARMATI BÉLA: *Adalékok az örmények bejövételéhez* (Erdélyi Örmény Gyökerek 2013. március)

⁶ Hol Mihail Viteazul moldvai vajda hódoltatta Erdélyt (1599), hol Rákóczi György erdélyi fejedelem Moldvát (1653), és bár e hódoltságok rövid életűek voltak, de a szomszédok és a kétoldalú kapcsolatok tartósak voltak. A későbbi II. Rákóczi Györgyről is feljegyezték, hogy moldvai ismereteit – még magánemberként – az 1640-es években odaítélt marhaügyletek révén is szerezte.

⁷ A családnak már a Botosaniban használt örmény neve (Jézeán = ökrös) is a foglalkozásra – és e foglalkozás fontosságára! – utalt, ami a román nyelvű környezetben Capdebora (cap de beu = ökrőrf) változott, hogy aztán ebből legyen a Gyergyóban letelepedettek Kabdebő családnéve.

⁸ Voltak olyan időszakok, amikor Moldva és Erdély közt vámmentesen lehetett a marhákat áthajtani.

⁹ A bányabérlő Fuggerek a Magyar Királyságban újték nagyban a marhacsempésztést, nem egyszer valóságos csatát vívva az államhatalom képviselőivel.

¹⁰ A Gyergyószentmiklóstól északra eső Piricske-tetőn mostanság kutatják a régészek az egykori harmincadhely épületmaradványait...

¹¹ Ezzel nem vonom kétségbe a kiváló szürkemarhák évszázados magyar tenyésztését és kiviteli sikerüket, csak azt jelzem, hogy ez nem volt annyira kizárólagos nemzeti sajátosságunk, mint ahogy azt a közvélekedés tartja. Marhakereskedő örmény eleink értehetően nem törekedtek az általuk Erdélyből kihajtott marhák netáni moldvai eredetét híresztelni!

¹² Ezek az útvonalak sokhelyütt más (például sószállító) útvonalakkal azonos nyomon futottak. Pár éve érdekes újraelészési kísérletről röppent fel egy hír: „három német, öt osztrák és négy magyar Leader csoport együttműködési megállapodást írt alá az »Európa jelentős kulturális és kereskedelmi útvonala, a marha hajtó út megismertetése« címmel”. Vajha eredményre vezetne!

¹³ SIENKIEWICZ regényei, a *Tűzzel vassal*, és a *Vízözön*

egyaránt az egykor volt lengyel-litván nagyfejedelemségben, részben a minket érdeklő Moldva területén, éppen a szóban forgó korszakban játszódnak, és egyáltalán nem békés vidéket mutatnak!

¹⁴ A kialakuló állandó katonaság nem csak irtatlan mennyiségű húst igényelt, hanem korlátlanul fogyasztotta a marhák bőrét (csizma, nyereg, szj...), szaruját (gombok, lőporszaruk), és csontját (enyv, csontliszt...)

¹⁵ 1771-ben a brassói magyar evangélikus lelkész a szószékről közhírré tette a magas hatóságok rendelkezéseit: „Az Oláh-országokban az hadakozás még durván (= tartván), az idevaló marháknak oda-való behajtások legeltetés vagy teelés végett tilalmaztatik, és ha azokban kárt fogna valaki vallani, annak bonificatiója éppen denegáltatik (= kártérítési igénye elutasítatik)”.

¹⁶ Az erzsébetvárosi Lukácsok közt ugyan a XIX. századtól igen gyakori volt az erdélyi örmény famíliáknál kedvelt gyógyszerészi/patikusi foglalkozás is (közülük több nemzedéken keresztülélően legalább tizenkét patikusról tudunk), ezek azonban inkább egyéni sikerek voltak, és nem sorolhatók a nagyvállalkozói tőkebefektetési próbálkozások közé...

A XX. század bő kétharmadát végigfényképező, a doni fronton haditudósítóként dolgozó, az '56-os eseményeket megörökítő, a Budapestet városvédőként dokumentáló, a Krisztinavárosi Budai Gyermekfotó műterem portréfotósa, a szenvedélyes ország- és természetjáró dr. Szentpétery Tibor munkásságát és életútját bemutató, a Klebelsberg Kultúrkúriában (1028 Budapest, Tempom utca 2-10.) 2013. április 20-án elhangzott emlékülés előadásait folyamatosan közöljük.

Karlócai Miklós

Dr. Szentpétery Tibor: a turista és barát

Az az érzésem, mintha Tibor bácsi ott ülne a hátsó sorokban, s bajsza alatt mosolyogva, szemével huncutul hunyorítva jelezne: el szabad kezdeni.

Tisztelt egybegyűltek, bizonyára nem én vagyok a legalkalmasabb ember arra, hogy Tibor bácsiról megemlékezzék. De Márti engem kért meg, s aki ismeri őt, az tudja, hogy neki nem lehet ellenállni.

Kivételes emberről emlékezünk meg itt ma: jogász, haditudósító, fényképész, városvédő, turista, sportszervező, egyházfi – alig hihető, hogy egyetlen emberről van szó. Meg se próbálnék arra vállalkozni, hogy átfogó képet adjak erről az életműről. Inkább az embert, a szellemét szeretném felidézni, hogy élővé váljék azok számára is, akik nem ismerhették.

Tibor bácsit, mióta az eszemet tudom, ismertem. Mivel szüleim túratársaságába tartozott, sokat túráztunk együtt. Arra azonban, hogy ő volt a társaság alapítója és mozgatója, csak felnőtt fejjel jöttem rá. A kirándulásokon minden a helyén volt: találkozó, útvonal, menetrend, látnivalók. Hogy ez előkészítést, tervezést igényel, s egyáltalán nem magától értetődik, az csak akkor tűnt fel nekem, amikor más, kevésbé jólszervezett társaságokba kerültem. A háttérből irányította a dolgokat. Elmondta, mi a teendő, s a többiek követték. Nem utasított, hanem javaslatot tett: mi lenne ha, nem lenne így jobb, talán megpróbálhatnánk? Pontosan tudta, mi a jó, és mi a megengedhetetlen. Ha a társaságban rossz irányba indult egy beszélgetés, vagy vita bontakozott volna ki, nem beleszólt, hanem bedobott egy új, érdekes témát, melyre nem lehetett nem odafigyelni, s ezzel helyreállt a békesség.

Ez nem valami lagymatag sétatársaság volt: nagy távokat tettek meg, és gyorsan. Ezért nevezték magukat Taplósoknak: úgy mentek, mintha izzó tapló lett volna a fülükben. Például keresztül a Mátrán Siroktól Pásztóig rettentő kánikulában. Amikor a túra végén szembejött egy görögdinnyét áruló paraszt, Tibor bácsi megvette a legnagyobb dinnyét, és a 9 fős társaság pillanatok alatt elfogyasztotta. Éjjeli túra a Prédikálószelekre, ott pokrócba burkolózva várni a napfelkeltét. És az első fénysugárnál gyönyörködni a pompás színekben, hallgatni és nézni a bogarak, a madarak, a nagyvadak ébredését. 5 nap a Zemplénben, egy elhagyott ház szénapadlásán töltve az éjszakákat. Ide menve történt 1955-ben az az eset, hogy Pálházára érve arra gondoltak, de jó lenne kisvasúttal utazni a 10 km-re lévő Rostálóig, hogy ne kelljen végigyalogolni a Kemence-patak völgyét. Személyszállítás viszont nem volt ezen a vonalon. Tibor bácsi bemegy a forgalmi irodába:

– Jó napot kívánok. Tudják, vagyunk itt néhányan kirándulók, és Rostálóhoz igyekszünk. Lenne rá valamilyen mód, hogy elvi-gyenek odáig?

– Nem.
– Szívesen várunk egy kicsit, ha indulna egy vonat.

– Nem.
– Meg is hálálnánk, ha felvinnének.
– Szó se lehet róla.
– Hát akkor: jó munkát kívánok!
Alig megy ki a házból, rohan utána egy mozdonyvezető:

– Várjon!
– Mégiscsak van vonat?
– Tudja, az a helyzet, hogy épp itt vannak a városból az ellenőrök. Menjenek csak tovább egy kicsit, jön mindjárt egy mozdony egy kocsi-val, és felviszi magukat.

– Mennyit kérnek ezért?
– Ha 100 Ft nem sok, akkor annyit.
Amíg a vonatra vártak, Tibor bácsi elmesélte az ott lézengő helyi embereknek, hogy mindjárt jön egy különvonat, így az 5 fős túratársasághoz még 15-en csatlakoztak. Ezután fejenként mindössze 5 forintért kényelmesen tudtak utazni.

A túratársaság nem csak túrázásból állt. Volt jelvényük, túranaplót vezettek, és pontozták a túrákat. Egy éjszakai túrán a társaság a csikóvályú Gyopár menedékházba igyekezett, de Tibor bácsi másodmagával a csobánkai Szentkútnál éjszakázott, mert az több pontot ért. Más alkalommal nagy Bakony-túra végén értek Márkóra, s egy kilométer hiányzott a százból. Hogy meglegyen a teljesítmény, még felmentek a dombra a Kálvária-kápolnához és vissza.

Túrázás és teljesítmény összekapcsolása: sokat foglalkozott ezzel a gondolat-tal. Ő szervezte az első magyar tájékoztatósi versenyt. A mai, sebességre összpontosító szemlélettel szemben nála a túrázás lel-

kületének megőrzése is számított, így aki túl gyorsan ért célba, attól is levontak pontokat. Később számtalan tájékoztatósi futóverseny rendezésében vett részt.

Kirándulásokon, társaságban ő volt a mókamester: sosem bántóan, hanem együttérzéssel tudott helyzetekre reagálni. Így állt a politikához is: nem politizált nyíltan, annál szívesebben mesélt politikai tartalmú vicceket:

Három autó ütközik: egy amerikai Buick, egy német Mercedes és egy magyar Trabant. Mindhárom autó körülbelül hasonlóan sérül. Kiszáll az amerikai, nézi az autóját, vakarja a fejét: húha, egy heti fizetésem. Kiszáll a német, nézi az autóját, vakarja a fejét: húha, egy havi fizetésem. Kiszáll a trabantos, nézi az autóját, vakarja a fejét: húha, egy évi fizetésem. Mire a másik kettő: úgy kell annak, aki ilyen drága autóval jár.

Ilyen volt ő mindig, 90 éves koráig megőrzött valamit a gyerekes kópéságból, a találó humorból, a világ vidám szemléléséből. Valószínűleg ezért lett jó fotós: másként, érdekesebben tudta látni a világot, mint a többség.

Nagyon szerette a hegyeket. Nem hegy-mászó volt, hanem túrázó. A túrázás nála a hazaszeretet megnyilvánulási formája. Ennek egyrészt erdélyi örmény gyökerei voltak: Ebesfalván éltek felmenői, akik Apafi rokonságban álltak. Másrészt Erdély visszacsatolása után Csíksomlyóra került katonatisztként, s ez lehetővé tette számára, hogy minden hétvégéjét a hegyekben töltsse. Gyalog, biciklin vagy lóháton ment. Módszeresen rózta a Kárpátok gerincét. Ez nem volt teljesen veszélytelen. Látott olyan lovat, melynek a medve megtépte a hátsó combját. Egyszer egy eszterna felé közeledett, s egész farka kutya támadta meg. Hiába csitították a pásztorok, a kutya nem tágitottak, s az egyik beleharapott Tibor bácsi ülepé-

be. Nagy szerencséjére ott volt az irattárcája, így abba mélyedtek a fogak. A kiszakadt nadrágon kívül nagyobb baj nem történt.

Ismerjük a népmesei motívumot: a győztes a királytól annyi földet kap, amennyit egy nap alatt körbe tud járni. Tibor bácsi ugyanezt tette a Kárpát-medencével, ha nem is egy nap alatt. Hogy mennyire fontos volt számára ez a körbejárás, azt az mutatja, hogy a saját maga által készített emléktábláján ez áll:

DR. SZENTPÉTERY TIBOR
emlékére, aki
ORSOVÁTÓL – DÉVÉNYIG
végigjárta a Kárpátok gerincének
kétezres sziklaösvényeit

A hegyek szeretetét igyekezett továbbadni a következő generációnak. Minket Talpasoknak nevezett. Együtt túráztunk, mesélt nekünk, anekdotázott, esti tábortűzeknél mulattunk. Úgy éreztük, végig tudnánk énekelni az éjszakát népdalokkal anélkül, hogy ismételnünk kellene. A mi gyerekeink a Tappancsok. Évente egyszer-kétszer most is összejövnünk, s visszük tovább Tibor bácsi szellemében a természet szeretetét, a közöség, a baráti társaság fontosságát.

A vallás, az örménység és az erdélyi gyökerek szorosan összefonódtak benne. Ez adott tartást a nehéz időkben. Élete végéig, még félig mozgásképtelenül is, hacsak tette, elment templomba, és örömmel beszélgetett velünk. Akkor láttam, hogy saját dolgairól, bajairól is kívülről tud beszámolni. Elmesélte, hogyan tudta meg egy barátjától titokban, hogy a boltját államosítani fogják, és erre föl, megelőzendő a problémákat, egy éjszaka alatt önkéntesen felszámolta az üzletet. Beszélt élete nehéz perceiről, családi tragédiákról, saját lába elvesztéséről. Régóta gyengülő lába egy-

szerre üszkösödni kezdett, s anélkül, hogy a helyzetet alaposan végiggondolhatta volna, már a múltban feküdt. A műtét utáni napokban apátiába süllyedt: mi értelme volt az egészsnek, hagyták volna inkább meghalni, fél lábbal nem élet az élet. Aztán bekerült a budakeszi Rehabilitációs Intézetbe. Katasztrófális körülmények, egyetlen WC a folyosó végén az alig mozgóképes betegek tömegének. A mellette lévő ágyon egy 32 éves, 2 gyerekes fiatalember feküdt. Mindkét lábát elvesztette. Ekkor döbbsent rá Tibor bácsi: mi panaszodnivalója lehet neki a 85 évével és megmaradt lábával? Visszatért az életkedve, s még 5 éven át rendezhetett kiállításokat, rendszerezte hatalmas anyagát.

A munka, az összeszedett munka volt élete alapeleme. Hihetetlen szorgalommal végezte mindazt, amibe belekezdett. A katalógus, ahogy a filmtekerceit nyilvántartotta, megfelel egy mai dupla indexű fájlserverezésnek, melyről ilyen formában nyilván nem volt fogalma, de intuitív módon ráért arra, ami évtizedekkel később a számítástechnikában mint hatékony keresési mód vált általánossá.

Fényképezni, az egy dolog. Utána bevonulni a sötétkamrába, csíkmásolatot készíteni vagy kidolgozni a képeket, az egy másik. Összeállítani egy albumot a képekből, az egy harmadik. Az album alapján összefűrt megrendeléseket kinagyítani, az egy negyedik. És mindezt rendszerezve nyilvántartani, az egy ötödik. Tibor bácsi életének alapciklusa volt ez a tevékenység. Volt lehetőségem néhány alkalommal nézni, hogyan dolgozik. Nem volt külön sötétkamrája: a konyhát elsötétítette, ott állította fel a nagytárgépet, s ott hívta elő a képeit.

A fotósnak mindent szabad, mondta. Még a Lánchíd budai hídfőjénél lévő, vörös csillagot ábrázoló virágágyáshoz is be szabad

mennie a rendőr szeme láttára, ha kamera van a kezében.

Családi fotósunk volt, minden évben jött fényképezni minket. Annak idején persze nem voltunk ezért lelkesek, díszbe öltözni, fegyelmelmeztetetten ülni, mindezt mamánk kedvéért, de manapság nézve a fényképeket látjuk, mekkora érték, hogy ezek akkor elkészültek.

Egyik utolsó élménye: felhívta őt egy középkorú nő, hogy ő-e az a Szentpétery Tibor, akinek gyerekfotó üzlete volt a Krisztina körúton. A hölgy Amerikában él: egészen kislány volt, amikor meghaltak a szülei. Ő kikerült Svájcba, majd Amerikába. Azóta se járt Magyarországon. Szüleiről jóformán semmi emléke sincs. Arra viszont emlékszik, hogy egyszer az egész család kivonult fényképezkedni, s valahogy megmaradt benne a Szentpétery név. Nem lehetséges, hogy valahol megvannak az akkor készült képek? Tibor bácsi meghívta magához a hölgyet, s pillanatok alatt előszedte a negyvenes években készült filmtekerceset. A hölgy majdnem elájult örömben: ezek az egyetlen létező fényképek a szüleiről. Tibor bácsi, szokásával ellentétben, neki ajánlódta az egész negatívot, mondván, neki már nem lesz erre szüksége. Olyan meghatótsággal mesélte nekem e történetet, mint ha élete egyik nagy tette lenne. Ez a tekerces sajnos hiányozni fog a létrejövő gyűjteményből, de azt hiszem, ezt nevezhetjük úgy, hogy örömteli hiány.

Utolsó találkozásunkkor rám bízott két gyönyörű, nagyalakú, fényképekkel teli hegyászó könyvet azzal a megbízással, hogy őrizzem, amíg nem találok számukra megítélés szerinti megfelelő helyet. Úgy gondolom, ha létrejön az emlékház a hagyatékok ápolására, e könyveknek méltó helyük lesz ott.

Folytatjuk

Kali Kinga

Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus

(2., befejező rész)

A kommunista rezsimek bukása a közép-európai térségben már önmagában is az önnön identitásuk megélése felé fordította az itt élő nemzeteket és nemzeti kisebbségeket egyaránt – és természetesen, mindez nem írható pusztán a kulturális elvágyódás számlájára a térség viszonylagos és hosszú ideig tartó zártsága miatt. Magyarországon a magyar-örmény mivolt újrafogalmazását sürgették a '80-'90-es évek tájkán újonnan érkező örmények migrációs hullámjai, akár letelepedés szándékával, akár vendégmunkásként érkeztek – érkezésük, letelepedésük és működésük egyféle emlékeztetés szerepét látta el, amely szükségessé tette az első diaszpóra-csoport, a *magyar-örmények* esetében saját örménységük újradefiniálását. Erre a sürgető szükségére még csak rátevéődött az 1993-as kisebbségi törvény, illetve az önkormányzatiság diktálta feltételek; és még inkább ezeknek szövevényes következményei, amelyek külön kutatás tárgyát képezhetik, s amelyek diszkrepanciát okoztak a két diaszpóra-réteg közt. Mindez indirekt módon adott löketet a magyar-örmények identitás-reprodukciós törekvéseinek. Mivel ez a csoport kívülről, újabb betelepődők érkezésével nem újulhatott meg, hiszen már látszólag egészen asszimilálódott a magyarsághoz (nyelvben, habitusában), ezért újra szükség volt egy olyan kulturális stratégiára, amely által a csoport *saját potenciális tagjainak mozgósításával* belülről tud megújulni, különösen a kisebbségi törvény kimondása utáni időkben – és ez a kulturális stratégia az, amit én a 19-20.

század fordulóján végbement *armenizmus* mozgalmának folytatásaként látok, és *neoarmenizmus*nak nevezek.

A magyarországi (és erdélyi) magyar-örmények napjainkban valamiképpen ugyanazt a kulturális ideológiát folytatják, mint amit a 19. század végén az *armenizmus* mozgalma képviselt Erdélyből kiindulva, Magyarországra kiterjesztve; amely az 1880-as-'90-es években hívódott létre Szamosújváron – abban a periódusban, amely a történelemben hagyományosan a „nemzeti ébredések” szakasza.

Milyen társadalmi és történelmi feltételek vezettek akkor az *armenizmus* mozgalmának szükségességéhez, illetve kialakulásához? A fluktuáció, a gazdasági elit kiáramlása az erdélyi örmény közösségek fellazulásához vezetett, következésképpen az asszimiláció ütemét gyorsította meg. A magyar törvény ugyan egy évszázadon át különleges jogállású idegeneként kezelte az örményeket, azonban egyre inkább elmosódott a különállás a kereskedő elemek és a rendek között. Kezdetben nem vásárolhatnak földbirtokot és állami hivatalokat sem tölthetnek be, mint erről már előbb is szóltunk. Az 1776-os jogi integráció után azonban az örmények is rendelkeznek a közhivatal-viselés jogával, ugyanazokkal a jogokkal és kötelezettségekkel, mint a magyarok. Értelemszerűen mindezt győzelemként élik meg, és igyekeznek minél jobb magyarrá lenni. A jogi integráció lehetővé teszi a földbirtokszerzést, ezáltal maga után vonja a területi mobilitást – ekkor lendül fel az alföldi

állattartás. Az örmény családok gazdasági célú térbeli migrációjával párhuzamosan megfigyelhető a társadalmi mobilitás is. Erdélyben a hagyományos örmény foglalkozások – marhakereskedelem, bőrkereskedelem – elveszítik a jelentőségüket, ehelyett az örmények új foglalkozási ágakban próbálnak elhelyezkedni, ami megrendíti a családi tradíciókat, kulturális diszkontinuitást eredményez. A fiatalabb generációk Erdély és Magyarország nagyobb városaiba költöznek. A modernizáció beindítja a 19. század elején a nyelvvesztést: az örmény telepeken elkezdik örmény helyett magyar nyelven vezetni a különböző társulások, céhek jegyzőkönyveit, naplót, sőt az egyháznaplókat is. A szekundér közösségek esetében pedig még gyorsabb a beolvadás, mivel nem rendelkeznek sem örmény katolikus plébániával, sem autonóm közigazgatási szervvel, amely összefogná őket, elősegítvén identitásuk megőrzését. Az elit kereskedő- és tímárcsaládok stratégiája lassacskán példaértékűvé válik: nemességet, birtokokat szereznek, s már az 1840-es években büszkén vállalják *magyarságukat*, sőt magyar neveket vesznek fel. A felemelkedő elemek elhatárolják magukat a közösségtől, és lenézik a szegényebb, magyarul jól nem beszélő örményeket: magyarrá *akarnak* válni, a hagyományörzés háttérbe szorul a társadalmi értékpreferenciák sorában. (Törös Tivadar írásainak zseniális retorikájú szereplője, Áfgánistán Vártán ezt az átváltozást figurázza ki, igen szemléletesen, érdeemes elolvasni – emiatt ki is közösítették a századvégi örmény írók. De, az irodalomnál maradva, Bányai Elemér (Zuboly) elbeszéléseiben is szépen nyomon követhető ez a társadalmi átalakulás.)

Ekkor következik be tehát az első hadas az örmények nemzeti identitásában.

Az átalakult társadalmi viszonyok közepette más lett az örmény mivolt értelme. Az örmények válaszut előtt álltak: megtartani etnikai sajátosságaikat a privilégiumokra támaszkodva, társadalmi különállással – vagy társadalmilag felemelkedni és integrálódni az örmény sajátosságok háttérbe szorulásának árán?

A történelem azonban a már ekkor is erőteljes asszimiláció javára döntötte el a kérdést – az 1848, és még inkább az 1867 utáni, modernizációt szorgalmazó adminisztratív átszervezések mind ezt szolgálták. A Bach-korszakban megszüntették az örmény társulatok autonómiáját, Szamosújvár és Erzsébetváros (addig szabad királyi városok) 1870-ben elvesztik privilégiumaikat, 1873-ban végleg szertefoszlik a *Mercantile Forum*, elhal a céhszervezet. Szamosújváron 1850-ben megszűnik a fiúiskola, a leányiskola még hamarabb – az örmény nyelv a magyar iskola tantárgyává válik; Gyergyószentmiklóson 1849-ben tiltják be az osztrák hatóságok az örmény iskolát. 1860-tól az örmény származású gyerekek az első két évben megtanulnak írni-olvasni örményül is, utána magyarul folytatják az iskolát. 1881-től ez a rendszer is megszűnik, és az örmény „iskola” teljesen beolvad a magyarba.

A hétköznapi gyakorlatában addig használt örmény nyelv így fokozatosan „archiválódik”, lassanként átkerül az egzotikumok kategóriájába – a nyelvvesztés rohamossá válik. A vegyes házasságok és az ezekkel járó valláscecsék csak kedveznek az asszimilációnak. A 19. század végére kiteljesedik a foglalkozásváltási folyamat – orvosok, ügyvédek, banktisztviselők kerülnek ki az örmények új generációinak sorából. Ezeknél a *homo novusoknál* a magyarsághoz

mint makrostruktúrához való tartozás fölébe helyeződik az örménységhez mint mikrostruktúrához való tartozásnak – az asszimilálódásból származó identifikációs zavarokkal küszködnek. Ekkor, a századforduló környékén már kettős (plurális) identitásként aposztrofálhatjuk az örmények azonosságadatát: kulturálisan örmény, politikailag magyar. (E kis történeti összefoglalót az *armenizmus* mozgalmanak történeti feltételeiről főként Nagy Pál történésznek a témában írott munkáira alapozom.)

Ilyen történelmi és társadalmi feltételek közepette hívódik létre tehát az első örményidentitás-mentő mozgalom. A Szongott Kristóf alapította, 1887 és 1907 között megjelenő *Armenia magyar-örmény havi szemle*, és a folyóirat köre, a századforduló örmény értelmiségi elitje már az 1880-as évektől létrehozza (és terjeszti) az *armenizmus* kulturális ideológiáját. (Megjegyzendő még itt, hogy az *armenizmus* mozgalma nem az egyetlen értelmiségiek által konstruált kulturális identitás: nagyon hasonlatos ehhez például Franciaországban a szintén a századforduló környékére tehető *okszitán identitásmentés*, amelyet a provanszi írók kezdeményeztek – okszitán nyelven írt almanachokat adtak ki, mely műfaj lehetővé tette, hogy a lehető legszélesebb tömegeket mozgósítsák az értékmentésre.)

Mi motiválta az örmények nemzeti-kultúra-tudatának felerősödését? Az értelmiségi örmények csoportja meg akarta érteni, meg akarta magyarázni ön maga számára és kifelé, a magyarok felé is, az örménységnek a magyar társadalomban elfoglalt helyét. Minden asszimilációs folyamat eljut erre a stációra: az örmények megpróbálták feldolgozni az elmagyarosodást – ez a sajátságos apológia

mondhatni mind a mai napig folytatódik. Egyrészt igazolni akarták az örmény népvilágtörténelmi kivételességét (a kiválasztottság hangsúlyozása mindig defenzív szerepet tölt be egy adott kultúrában), másrészt pedig igyekeztek alátámasztani azt a nézetet, hogy az örmények nélkülözhetetlenek a magyar történelemben.

Ilyen feltételek között kezdett az egykori *Armenia* folyóirat köré csoportosuló magyar-örmény értelmiségi elit örményidentitás-mentő mozgalomba – melynek kiteljesedésére csak még sürgetőbb hatással voltak a Törökországból jövő, az 1894-'96 között az Oszmán Birodalomban lemészárolt örményekről szóló híradások a századvég magyarországi és erdélyi sajtójában. Véleményem szerint ezek a hírek is felrázóan hatottak a magyar-örménységre: sürgették az örmény mivolt újrafogalmazását. Az *armenizmus* mozgalmanak szükségességét és kulturális ideológiáját Merza Gyula fogalmazta meg legelőször az *Armenia* hasábjain 1895-ben. A kiáltvány lényege: magyar hazafinak lenni, de örmény módon élni. A mozgalom azonban csak a '90-es évektől épült ki: az örmény jellegzetességek megőrzését, a hagyományok ápolását szorgalmazta – arra tanított tehát, hogyan kell jó magyarnak lenni az örménység megőrzése mellett.

Napjainkban Magyarországon körülbelül ugyanaz játszódik le a magyar-örmények körében, mint jó száz évvel ezelőtt, a 19-20. század fordulóján: sajátos vissza-armenizálódási folyamatnak lehetünk tanúi. Kívülről jövő hatásra a magyar-örmény értelmiségi elit újra identitásmentő mozgalomba kezd, pontosabban identitást konstruál (később Erdély magyar-örmény értelmiségi elitjét is bevonva mindebbe); folytatván mintegy az egykori

armenizmus ideológiáját. Mindez hosszú távon nem csupán az erdélyi magyar-örmények identitására hat ki közvetve, erősítve azt, hanem, ezzel szemben, nyilvánvalóan a magyarországi diaszpóra-csoportok közötti konfliktust is kiélezi.

A kisebbségi törvény elfogadása után az első, a magyar-örmény diaszpóra-csoport számára sürgetővé vált az örmény mivolt újrafogalmazása: ugyanúgy meg akarták magyarázni az örmény népek a magyar történelemben elfoglalt kivételes helyét, mint az egykori *armenisták*, ugyanúgy racionalizálták a nyelv elvesztését, ugyanúgy heroikus pozícióban tüntették fel a magyar-örményeket a magyar történelemben. Az immár *neoarmenizmus*nak nevezhető ideológiát a Budapesten 1997 februárjában alakult *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület* folytatja tevékenységével, valamint lapjával, a havonta megjelenő magyar nyelvű *Erdélyi Örmény Gyökerek Füzetekkel* (szükséges itt megjegyezni, hogy ezzel nagyjából egyidejűleg újraindul Kolozsváron az *Armenia* is, amelynek természetesen nem lehetett már olyan szerepe, mint egykori elődjének). Az örményidentitás-mentő törekvések között elősorolandók a laphoz tartozó *Fővárosi Örmény Klub* kulturális estjei, amelyek főként a kis őshaza, Erdély örménységének kultúrájára fókuszálnak, illetve történelmi eseményekhez kapcsolódó időszakos rendezvényekkel, és egyéb örmény kulturális programokkal emlékeztetik újra és újra származásukra a magyar-örményeket. A megemlékezés minden illetően aktusával a magyar-örmények csoportja az örményeknek a magyar történelemben ágyazottságáról is megemlékezik tehát. A mai magyar-örmények körében szintén jelentős helyet kap az önigazolás mint identitás-reprodukciós tényező

– gondoljunk csak az 1848-as forradalom örmény származású hőseiről való évenkénti megemlékezésre.

Az identitásreprodukció különböző irányai a magyarországi örmény diaszpóra két nagy történeti rétegének könyv- és lapkiadása esetében is határozottan megfigyelhetők. Míg a *keleti örményeknek* nevezett csoport inkább az örmény mondavilág, örmény történelem témái felé fordul, különös hangsúlyt fektetve az 1915-ös örmény genocídiumra és annak irodalmi feldolgozásaira; *Armenia* (régibben *Ararat*) című lapja(i) a nagyvilág örmény híreiről, valamint az örményországi politikáról adnak számot – addig a magyar-örmények csoportja esetében, érthető módon, főként az „erdélyi örmény őshaza” örmény vonatkozásainak feldolgozása gyakoribb az *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület*, illetve a magyar-örményekhez tartozó keleti kisebbségi önkormányzatok könyvkiadásában. (A témák közül a teljesség igénye nélkül álljon itt néhány: erdélyi örmény gasztronómia, egykori magyar-örmény családok címerei; de közérdekű lapozható DVD-kiadványokat is kiadnak, így például az *Armenia magyar-örmény havi szemle* összes lapszámát is, vagy az *Örmény-Magyar A, B, C Könyvszke (Szamosújvár 1834) Gyakorlati Örmény nyelvtan (Velence, 1876)* című lapozós DVD-t is megjelentetik.)

Nem sorolhatjuk fel itt részletesen a *neoarmenista* törekvések megnyilvánulásait és eredményeit, azonban fontos kiemelni a híveket a templomba hívogató *Zeneagapé* eseményét, amelynek során, az örmény katolikus templomban celebrált vasárnapi mise után, havonta egy alkalommal örmény zenészek, énekművészek szolgálnak kis koncert keretében ze-

nei offrandummal a híveknek, a szeretet-vendégség részeként.

Amit azonban egyik legnagyobb volumenű identitásreprodukciós törekvésnek látok, az az erdélyi örmény temetőket részletesen bemutató monográfiák kiadása. Két ilyen könyv jelent meg, az egyik *Balázs-Bécsi Attila A szamosújvári magyar-örmény katolikus temető monográfiája* című munkája, a másik pedig a *dr. Issekutz Sarolta* által szerkesztett tanulmánykötet, *Örmény halottkultusz és temetkezés. Erzsébetváros és örmény katolikus temetője* címen. E temetőmonográfiák kiadását mintegy a *neoarmenista* törekvések mozgalmi aktusaként is értelmezhetjük: egyszersmind az örmény ősökre való kollektív emlékezésként – a mozgósítás a cél, a figyelemfelkeltés, az örmény múlt felé fordulás az ősökre való emlékezés által, az örmény kegyhelyek tárgyi reminiscenciáinak megmentésére való felkészítés, aktivizálás. E célkitűzés nagy valószínűséggel sikeresen meg is valósult, hiszen már a monográfiák előmunkálatai is valóságos temetőmentő-mozgalmat indítottak el, mind Szamosújváron, mind Erzsébetvárosban, többek között az iskolai tanulók bevonásával. (Szamosújvár esetében például külön ki kell emelnünk a Téka Alapítvány fiataljainak és vezető tanárnőjüknek a temető megmentésére irányuló fáradtságos munkáját.) Mindkét kötet problematikája tehát a területiség, pontosabban a területen kívüliség körül forog. Amennyiben elfogadjuk, hogy a diaszpóra a területen kívüliség utópiája, annyiban e két temetőmonográfiát felfoghatjuk a magyar-örmény közösség visszatérés-mítoszának szimbolikus materializálódásaként, amely természetesen sosem járhat együtt területi revindikációkkal; poétikusabban szólva „kollektív hattyúdalként”.

Az előmunkálataik és kiadásuk által elindult „temetőmentő-mozgalom” olyan kulturális gesztus, amellyel egy mára látszólag immár teljesen asszimilálódott csoport törekszik fenntartani kontinuitását a kollektív emlékezet szintjén – megidézve és feltámasztva ekképpen az ősi múltat.

Hadd zárjunk néhány objektív adattal: a 2001-es magyarországi népszámlálás szerint 1165 fő vallotta magát örménynek, ebből 294 anyanyelvűnek – közülük 213 külföldön született anyanyelvű örmény, a maradék 81 pedig Magyarországon született örmény anyanyelvű; a magukat kimondottan örmény nemzetiségűnek vallók közül azonban a külföldön születettek száma mindössze 366, az anyaországban születettek pedig 141. A 2011-es népszámlálási adatok szerint pedig 3571 fő vallotta magát valamiképpen az örmény nemzetiséghez és kultúrához tartozónak, ebből 3293 vallotta magát ténylegesen örmény nemzetiségűnek – melyből 444 személy deklarálta az örmény nyelvet anyanyelvűnek, 496 pedig az örményt nevezte meg a családban, baráti körben használt nyelvként. A 2011-es népszámlálási adatok részemről még feldolgozásra várnak a *neoarmenizmus* témájával kapcsolatosan – ám bizton kijelenthetem már most a tézist, hogy a 2001-es adatokhoz képest *megháromszorozódott* örmény jelenlét az országban jelentős mértékben a *neoarmenista* törekvések következményének tudható be.

(Az előadás elhangzott A kulturális transzfer lehetőségei. Örmények Közép- és Kelet-Európában című nemzetközi tudományos konferencián, 2013. április 6-án, az Országos Széchényi Könyvtárban; valamint a Fővárosi Örmény Klub 2013. augusztus 15-i műsorán.)

Retezár Péter

Gopcsa család

Retezár család krónikája (4. rész)

	id. Retezár Gerő Tutsek Florianna	
Retezár Irén Dr. Bogdánffy Lajos	Retezár Cecília Gopcsa Péter	ifj. Retezár Gerő Velits Lujza (nagyzüleim)

Retezár Cecília nagyapám testvére volt és az ő férje Gopcsa Péter. Gopcsa Péter nagyon fiatalon halt meg gyermektelenül, ezért özvegye, ahogy mi nevezük Cecil néni, nagyszüleimmél lakott és a háború alatt velük együtt Tordáról Budapestre menekült. 91 évet élt és édesapám Margit nővérenek a Szent Domonkos utcai lakásában halt meg 1964-ben. Cecil néni mint jószágos öreg néni emlékszem, aki a fűszálnak sem ártott. Az az ember volt, aki se jót, se rosszat nem tett, csak egyszerűen volt.

A Gopcsa családnak legnevezetesebb tagja Cecil néni férjének a testvére, László volt. 1865-ben született Szamosújváron. 1893-ban a millenniumi kiállítás tanügyi csoportjának jegyzője volt és alig néhány évre rá miniszteri tanácsossá léptették elő. A minisztériumban államtitkári beosztásban a tanügyek élén állt. Gopcsa László nem csak

hangoztatta örmény származását, hanem intenzíven foglalkozott örmény ügyekkel. A Pallas Nagylexikonban minden örmény vonatkozású ismertetés az ő tollából származik. „Örmény közmondások” (1888), „Örmény elbeszélések, örmény regék” (1911), „Erzerumi levelek” (1924) címekkel örmény tárgyú munkái jelentek meg. Kezdeményezőként részt vett a Magyar-Örmény Egyesület megalakításában és annak vezetőségi tagja volt. Több ízben tartott felolvasásokat az örmény irodalom köréből és három évtizeden át ismertette a szaklapokban megjelent cikkeiben az örmény népet, annak ősi kultúráját és irodalmát. Az 1925-ben Budapesten megalakult Örmény Katolikus Egyházközségnek első világi elnöke volt és meghatározó módon ragaszkodott ősei vallásához, az örmény-katolikus rítushoz.

Folytatjuk

Kiss Ernő és Prielle Kornélia

Az elhunyt Prielle Kornéliát Somló Sándor, a Nemzeti Színház igazgatója bucsúztatta el. Ez beszédjét így fejezte be: Nagy idők viharában, a világosi fegyverletétel után a honvédseregben harcoló férjeddal orosz fogságban egy táborba kerültél a fogoly főtisztekkel, kiket a magyar Gotgotha felé hurcizoltak megdicsőülésük útjára. A lovagok virága, Kiss Ernő tábornok bucsúzásakor kezét nyújtotta feléd s te a viszontlátásig bucsúztál el tőle. „Nem asszonyom, – szólt – mi nem látjuk egymást többé, mi a halálba megyünk. De ígérjen meg egyet, a színésznőhöz szólok, jól jegyezze meg: Nehéz idők várnak a nemzetre, jövője az Önök kezében van. Önöknek, a színészeknek kell őt egy jobb jövő reményére lelkesíteni s fölvidítani. Ígérje ezt meg nekem.” – Megígérem! – szóltál. És ígéretedet beváltottad, kötelességedet teljesítetted. Isten veled! Sz. K. (Armenia, 1906 – eredeti írásmód)

Balogh Anikó

„Azért vagyunk a világon...”

Barangolás Bácskában, Bánságban, Bánátban, Torontálban,
Vajdaságban (2. rész)

2013. augusztus 4-én, vasárnap, kora reggel a Batthyány térről indultunk, miután búcsút vettünk Országházunk égbe szűrődő tornyocskáitól és a Gellért-hegyről szintén fölfelé nyújtózó Szabadság-szobortól.

A következő 8 napon át – hazatérésünkig – autóbusszunk kerekeit 2066 km hosszúságú út koptatta széles síkságokon, hegyeken, völgyeken keresztül.

Előre elkészített, szalagos koszorúcskáink mind elfogytak. Mindegyik méltó helyre került! Athaladva Bácska és a Bánság, Bánát síkságain, érintve Torontál egyes részeit (a többről majd később) – honismereti vezetőinktől, *Szarka Györgytől* és helyi vezetőinktől, *Bácskay (Faragó) Zoltántól* számunkra eddig ismeretlen tényeket és adatokat tudtunk meg a koszorúzások színhelyeiről, az elhunytak személyiségéről, a magyarság fennmaradásáért vívott harcokban vállalt szerepükről és ál-

Szabadka, Raichle-palota

dozattá válásuk körülményeiről. Szembesültünk a délvidéki magyarság drámai sorával, melyről itthon eddig csak hallomásból, vagy hírek olvasása révén szereztünk tudomást, de igazából át nem éreztük azt.

– Az első koszorú nyughelyéhez nyári hőségben, a parkjainak árnyékával, lombos fákkal szegélyezett utcáival hívogató, szépséges, szecessziós épületeivel elbűvölő, békésen pihengető lakóival bennünket is maradásra csábító **Szabadkán** keresztül jutottunk el. Ide-oda kapkodtuk fejünket a hajdan építőjének lakhelyeként, napjainkban étteremként, kávézóként működő Raichle-palotában, más néven Mézeskalács-házban. Minden falán, minden szegletében, még a mellékhelyiségekben is festmények, szobrok, dísz tárgyak, hangszerek, régi bútorok – képzőművészeti találkozók tárlatai – vonták magukra figyelmünket.

Nem messze tőle a „Kaptár-ház” kőből faragott, méhkasokat, lépeket, napraforgó

Szabadka egyik 20. század eleji hangulatot őrző belvárosi utcája

virágokat felidéző kapuzatát, fölötté a színes díszítésű erkélyt és ablakokat csodálhattuk.

Kívülről megnéztük a zsolnai kerámiával fedett, magyar szecessziós stílusban épített régi városházát. Az előtte elterülő park közepén a nagy, Kék Szökőkút zsolnai kerámia csempével borított medencéje terpeszkedik, melynek több pontjáról különféle alakzatú vízugarak bugyognak fölfelé. Ez Budapest ajándéka!

A városi gimnázium előtti parkban Kosztolányi Dezső mellszobrának szemébe nézhettünk.

Több nap se lett volna elég, hogy mindent megtekinthessünk. Ide vissza kellene térni – fészkelődött belém a vágyakozás.

Az idilli képekkel éles ellentétben, a naptól kiszikkadt, Zentai-út melletti temető távoli szélén, a hajdani magyar temető felszántott, ma szeméttelnek használt, gazzal benőtt hepehupáin átbukdácsolva találtuk meg az 1944–1945 között, pusztán magyarságuk miatt, válogatás nélkül lemészárolt, dög-kutakba és tömegsírokba dobált 7 000 magyar áldozat emlékművét. Böngészünk a hosszú téglafalon, fekete márványtáblákra vésett neveket, közöttük örményekét, bukovinai székelyekét is. Koszorúkat a fal előtti emelvényen he-

Koszorúzás Szabadkán

Koszorúzás Zentán

verő, törött szárnyú, sebzetten is felkelni szándékozó, hatalmas turulmadár szobrának összekötözött lábaihoz fektettük a Himnusz és a Szózat eléneklése közben.

– A második koszorút **Zentára**, a csata Tisza parton található emlékművére vittük. 1697 szeptemberében a zentai mezőn Savoyai Eugén egyesült serege világtörténelmi jelentőségű vereséget mért II. Musztafa török szultán tekintélyes hadára. E csata következtében Magyarország felszabadult az oszmán rabság alól, és az 1699-ben megkötött Karlócai Béke révén lezárult a törökök közép-európai uralma is.

Tovább haladtunk a Tisza folyásirányában lefelé, a folyó jobboldali partján. A zentai híd alatt kiszálltunk a buszból egy kicsit levegőzni, és a kora-délutáni napfényt élvezni, mielőtt átmertünk volna a hídon **Csóka** felé. A kis település katolikus templomában szép, fehér madeira és arannyal hímzett körmeneti zászlócskákat fényképeztem le.

– Harmadik koszorúnkkal a közeli **Feketető** – Boldog Bogdánffy Szilárd püspök szülőfaluja – templomában tisztelgettünk a román kommunista diktatúra áldozata előtt. Út közben meglepődtünk a mi – Hortobágyon épült – 9 lyukú hidunk kistestvérének, a csaknem kiszáradt Aracka patakon átívelő 9 nyílású hídnak látványán.

Mivel a délután még javában aranylott, visszatértünk **Zentára**, a Délvidék legmagyarabb városába egy kicsit körülnézni. Központjának több épületén – a Fő téren büszkélkedő, szürke, kupolás városházán, a Fő-utca régi lakóházain, valamint a Tűzoltóság laktanyájának földszintes házikóin a szecesszió jellegzetes díszítőelemei láthatók. Elidőztünk egy kicsit a parkban, a zenepavilon környékén. Néhányan közülünk söröztek, mások kávéztak, ettek. Magam elnyújtózkodtam egy széles padon, bámultam a felhőtlen eget, és élveztem a szökőkútból folyamatosan ismétlődő „táncrend” szerint felszökkenő vízugarak megnyugtató csobogását. Délvidéki „dolce far niente” – édes semmittevés!

Estefelé érkezünk **Tóthfaluba**. A falu büszkesége, a magyar kormány támogatásával 2002-ben épült, Kaszap István papról elnevezett

Koszorúzás Törökbecsén

Az Árpád-kori Aracs pusztatemplom

kollégium ebédlőjében közös vacsorával vártak ránk. Éjszakára csoportonként más-más porta fogadott be minket. Néhányan a Faragó I. kulcsos-házban tisztálkodtunk, és feküdtünk szép, vetett ágyba. Tücsökzenére aludtunk el.

Augusztus 5-én, hétfőn kakasok kukorékolása ébresztett. Befogadónk asztalánál bőséges „paraszt” reggelit fogyasztottunk el jó étvágygal, mielőtt a busszal tovább indultunk.

Honismereti vezetőinktől újabb történelmi, nemzettudatot erősítő tényeket, történeteket hallottunk arról, miért, hogyan szerzték meg a Délvidék „kövér” 50 koronás földjeit maguk számára a szerbek, elűzve, irgalmatlanul kiirtva a szorgalmas, magyar földművelő családokat.

– Negyedik koszorúnk már **Törökbecsén** Gróf Leiningen Westerburg Károly honvéd tábornok – aradi vértanú – 2009-ben állított szobrának talapzatát díszíti. A koszorúzást követően a békésen folydogáló Tisza partján, egy teraszon csoportképpel örökítettük meg együttlétünket.

Áthaladtunk a Tisza bal partjára. Délétjében – a legnagyobb melegben – traktorok által vontatott, nyitott pótkocsikon elindultunk **Aracsra**, a nevezetes Pusztatemplom megtekintése cél-

jából. A poros úton zötykölődtünk, fejünket, testrészeinket a nap elől nedves ruhával és ernyőkkel takarva, mégsem zúgolódott senki. Bámultuk a végtelennek tűnő bácskai lapályt, az út két oldalán bologató, óriási fejű napraforgókat, a dús kukoricatáblákat, melyek a földek termékenységét mindenél ékebben bizonyították.

Lassan közeledtünk a már messziről látható, s a síkságot uraló úti célunkhoz, amely nem más, mint egy valamikori bencés apátság őriási, vörös téglából épült templomának maradványa. Csonka tornyának, romos falainak hatalmas méretei és ég felé törekvő ívei még így is fenséges látványt nyújtanak, kissé emlékeztetnek a mi számbéki templomunkra.

Körüljártuk és minden oldalról lefényképeztük. Középső kupolájának megmaradt része alatt olyan áhítat vett erőt rajtunk, hogy ismét énekelni kezdtünk, teljes szívből, emlékezve hajdani gazdáira, a török veszedelem elől elmenekült, vagy a pestis járványban elpusztult magyarságra. Várakoztak ránk a traktorok, majd az autóbusz, amellyel tovább utaztunk.

– Ötödik koszorúnkkal **Csurogra** utaztunk. A falu mocsaras, dögtemető, lakatlan végén, ahová az 1944-1945-ös magyar-irtások áldozatait jelöletlen gödrökbe rejtették, s ahol évtizedekig tiltották, büntették

az emlékezést, 2013-ban a szerb kormány – szakadatlan magyar, hazafias nyomásra – emlékművet állíttatott. Itt oldották a harcot hivatalosan, közös emlékezéssel békévé a szerb és a magyar állam képviselői.

Koszorúnkat a többi alá, a keresztfára szegeztük. A megemlékezést követően tovább indultunk.

Érintettük **Óbecsét**, ahol a Bajánál kezdődő, Ferenc-csatorna (a Dunát a Tiszával köti össze) véget ér, és a Tiszába torkollik. 123 km-es hosszán 5 szekrényzilippel hidalja át a két folyó közötti szintkülönbséget.

A zsilipeket a híres Eiffel irodájában tervezték, akkoriban az építészet csústechnikáját képviselték. Sajnos, az óbecsei utolsó zsilip napjainkban már csak csodálatra méltó látvány, de használaton kívüli. Bezárt víztükrük évekig a jugoszláv nemzetí vízilabda válogatott edzőhelyeként hasznosult. A „szőke” Tisza nagy kanyarulatában sétány, szépen kiépített strand és üdülő terület vonzza a látogatókat.

Késő délután visszaérkezünk **Tóthfaluba**, ahol tisztelgetünk a „zenés bácskai traktát” rendeztek a tájházban. Az udvaron egy régi szekér elé befogott, szalmából készült ló figyelt bennünket. Három, fehér alapon színes kalocsai hímvészsel díszített köténykébe és mellénykébe öltözött kislány, tálcájukon házi pálinkával és házi süteménnyel, lankadt

A csurogi emlékmű

Fogadásunk Tóthfaluban

pitével és szíves szóval kínált bennünket. Rögtönzött kirakodó vásár portékáiból válogathattunk a helyben készült kézmunkák, kézműves használati tárgyak közül. Megismerhettük a cirokseprűk készítésének folyamatát, vásárolhattunk kis- és nagy- (akár boszorkány-járgánynak is alkalmas) műremekeket.

A legkisebb leányka mesét mondott, bájosan, cserfesen, hibátlan magyarsággal, nagy tehetséggel. Mindnyájunkat megnévetetett.

A hangulat fokozatosan a közös dalolásig emelkedett. Az előénekes – vendéglátóink egyike – „mellzongorával”, vagyis tangóharmonikával kísérte a népdalokat.

A kellemes délutánt ismét a kollégium éttermében elköltött közös vacsora fejezte be.

Lefényképeztem azokat a serény, barátságos hölgyeket, akik nagyon szép, ízléses, a falu hímmzett címerével és nevével díszített egyen-pólóban szolgálták fel étkeinket.

Lefekvés előtt még sétáltunk egy kicsit, bár a nappali hőség alig enyhült. Kocsma nincs a faluban. A beszélgetésre vágyók a szabadban, tetővel védett, faragott asztalok körül, padokon élvezhették egymás társaságát. Mindenhol a házi pálinka főzésére utaló törköly illat szállongott, s cirpelték a tücskök.

Folytatjuk

Szentpéteri József Ötvös Iparművészeti Stúdió

várjuk szeretettel

Helyszín: a XI. Bp. **Gazdagrét-Csíkihegyek Általános Iskola**
fsz. technika terme. 1118. Bp. Csíki-hegyek u.13-15.

Időpont: 2013. október 7-től hétfőnként **16 órától 18 óráig** gyermek alkotóműhely,
18 órától 20 óráig felnőtt stúdiófoglalkozás.

Részvétel: anyagköltség, támogatásoktól függően változhat.

4000Ft/hó gyermekeknek, **5000Ft/hó** felnőtteknek Testvérkedvezmény!

Lehetőséget nyújtunk az **ötvös** kézműves technikák, mint **ékszerkészítés**, vörösréz és sárgarézlemez **domborítás**, **forrasztás**, **öltözködés-kiegészítők** készítésére, **tűzzománcozás**, **huzaltechnikák**, **kőfoglalás** megismerésére és kipróbálására. Szentpéteri alkotóműhelyünkben igazi **egyedi** alkotások születnek, melyeket kiállítunk **kiállításainkon**, kiegészítik **játszóházaink**, táboraink.

Az elkészített tárgyak a **tanulók tulajdonát** képezik.

Ígény szerint különböző művészeti szakiskolákra **felkészítő tanfolyamot** indítunk.

Mindenkiben ott az alkotó ember, mi ezt igyekszünk felfedezni és kibontakoztatni.

Jelentkezés: **Borosnyay Klára** ötvösművésznél

T.: 06 20 534 1563 borosnyay.klara@szeptepeteri-studio.hu www.szeptepeteri-studio.hu

Fogolykiváltó Boldogasszony búcsú

megtekintették az örmény muzeális gyűjteményt. A búcsú szeretetvendégséggel ért véget.

A Budapesti Örmény Katolikus Lelkészség 2013. szeptember 22-én, vasárnap délután tartotta a Budapest XI. ker., Orlay utca 6. szám alatti templom védőszentjének, Fogolykiváltó Boldogasszonynak a búcsúját. A szentmisén Fülöp Ákos atya, adminisztrátor és Zsigmond Benedek armenológus diakónusként szolgált, közreműködött az Imperatrix ének együttes Srajber Zsolt karnagy vezetésével (képünk). Sokan jöttek el a búcsúra. A szentmise előtt többen

Felhívás

Az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége (EMÖSZ) elkezdte az Erdélyben élő és innen elszármazott örmények helyzetének szakszerű feltérképezését és feldolgozását. A felmérés célja az örmény identitás, az érdeklődési körök és igények felkutatása a jövő építése céljából, a történelmi és családfakutatások segítése.

A szokásos papír formában eljuttatott kérdőív mellett (amit szándékunkban van mindenkihez eljuttatni) a felmérést nagyban megkönnyíti az elektronikus változat, amelyet a következő adatlapon lehet elérni:

facebook.com/emosz2013, vagy egyszerűen a saját Facebook oldalon az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége-re való rákeresés útján.

Bízunk abban a pozitív hozzáállásban és segítőszándékban, amellyel mindenki a maga módján az erdélyi magyar-örménység életének szervezését segíti, és köszönjük, hogy kitölti az adatlapot.

dr. Puskás Attila elnök, EMÖSZ

Egyházi hírlevél

Az örmény katolikus templomban (Bp. XI. ker., Orlay u. 6.) szeptembertől ismét minden vasárnap lesz Szentmise 16.30-kor.

Október 6-án 16-órakor koszorúzással emlékezünk az Aradi Vértanukra és főként a magyar-örmény hős áldozatokra. 16.30-kor örmény nyelvű, énekes ünnepi szentmise lesz az **IMPERATRIX énekegyüttes** részvételével, amelyet **Avedik Hovaneszian** atya, a beyruti pátriárka személyi titkára mutat be.

Örömmel, a szentmiséhez kapcsolva, Avedik atya úgy készül, hogy megkeresztelhesse azokat a gyermekeket, akiket szüleik, vagy nagyszüleik erre felkészítenek és ezt a Lelkészség felé levélben, telefonon vagy e-mailon jelzik. (Cím: 1114 Budapest, Orlay u. 6, Örmény Katolikus Lelkészség, telefon: 06-01-394-5212, email: zakariasa@t-online.hu). A kereszteleés feltétele, hogy a keresztszülő(-k) bérmált katolikus(ok) legyen(ek) és házaspár esetén érvényes házasságban éljenek.

Fülöp Ákos atya

200., azaz a kétszázadik

lapszámot tartja kezében a kedves olvasó! Az Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek először 1997 márciusában jelent meg tizenkettő oldalon, a Fővárosi Örmény Klub időszaki kiadványaként. A címlapot már az első számtól díszíti Vákár Tibor okleveles építész mérnök és képzőművész: A gyegyószentmiklósi örmény templom című alkotása. Az első szerkesztőség tagja volt dr. Issekutz Sarolta, dr. Sasvári László, dr. Magyar István Lénárd, Juhos-Kiss János és Fancsali János. A lap első számai még képek nélkül jelentek meg, a szerkesztés nem elektronikus módon történt, a lap fénymásolva és „házi” tűzéssel készült. A füzeteket 2007 júniusától lehetett olvasni az interneten is, majd 2012-ben visszamenőlegesen is felkerült a lap az internetre digitalizált formában.

Az 1997-ben alakult Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület az örmény gyökerek iránti ragaszkodást, az identitás megőrzését kívánja erősíteni az ingyenes kulturális és információs havi lapunkkal. A kezdetektől a füzetek felelős kiadója dr. Issekutz Sarolta, aki az első 25 szám főszerkesztője és készítője is volt. A füzeteket 1999 áprilisától öt évig, 2004 áprilisáig Dávid Csaba, a 87. számtól az Artishus Bt. szerkesztette. 2005 novembertől 2008 januárig a füzetek főszerkesztője Frigyesy Ágnes volt.

Hálás szívvel mondok köszönetet azoknak, akik már nem élhették meg e napot, és azoknak is, akik ma is fáradoznak a füzetek létrehozásán, szépítésén. Köszönöm olvasóinknak, hogy évről évre figyelemmel kísérik a füzetekben megjelenteket és ezzel is szívükön viselik az erdélyi örmény hagyományok ápolását, a kultúra és a hitélet ébrentartását. A 132. számtól már a 70. lapszámot, a jubileumi kétszázadikat nyújtja át az olvasóknak

Béres L. Attila főszerkesztő

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),

a Budapest Főváros II. ker. Örmény Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Koloszvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia-Print Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVII. évfolyam 201. szám
2013. november

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap harmadik csütörtökén 17 órakor mindenkit szeretettel vár a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termébe, *új bejárat* a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

---

Lépcsőima

Pap: **Megvallak Téged áldást énekelve, Istenem én Istenem.**
Diakónus: **Miért vagy szomorú én lelkem, vagy miért háborgatsz engem? Bízál Istenben, valld meg Őt, Ő az én orcám szabadítója, és az én Istenem!**

Megvalljuk az Urat! Ám vissza-visszaesünk a legszebb pillanatokból is a szomorúságba, mert emberek vagyunk. Gyarlóságainkból, emberi voltunkból nem tudunk teljes mértékig kibújni. Ám a bizalom visszatér, megújul imáink nyomán: arcunkra nem a szomorúság ül, hanem tükrözni tudja a nyugalmat. De ez is ajándék Istentől számunkra. November a kegyelet hónapja: ilyenkor remélnünk kell – félre a gyász szomorúságával –, hogy szeretnénk látni már Isten arcát!

Dr. Sasvári László

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006.

Örmény kódexillusztráció

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Túlsorduló szerelem három ága

Három művészeti ág, az irodalom, a zene és a virágkötészet kimagasló sikerének színhelye volt a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál konferenciaterme. **Zakariás Enikő** virágkötő-művész, **Puskás Eszter** énekművész és **Hangist örmény népzenei együttese**, valamint **Szil-Vay Ingrid** zongoraművész, költő, műfordító és **Kuncz László** operaénekes-előadóművész közös műsorában **Nahapet Kucsak: 101 hajren** című kötetének középkori örmény szerelmes versei együtt jelentették a meghitt kikapcsolódást a Fővárosi Örmény Klub októberi közönségének.

Az örök témáról, a szerelemről és a virágokról mondta el gondolatait a klub háziasszonya, **dr. Issekutz Sarolta**, amikor megnyitotta az októberi klubestet, amelyet a Józsefvárosi Örmény Önkormányzat, a Fővárosi Örmény Önkormányzat és a Budapest Főváros XI. kerületi Újbuda Örmény Önkormányzat rendezett.

Zakariás Enikő virágkötő művész, a Józsefvárosi Örmény Önkormányzat elnöke elmondta, hogy a Józsefvárosi Örmény Önkormányzat is segítette a 101 hajren c. kötet kiadását, köszöntőjében pedig a szerelem és a virágok összetartozásáról is beszélt: „A kis, könnyed szerelmes versek olyanok, mint a pillangók. Szerelem nélkül nincs virág, virág nélkül nincs szerelem.”

Zakariás Enikő és dr. Issekutz Sarolta

Szil-Vay Ingrid, a könyv fordítója, kezében az örmény szerelmes verseket tartalmazó könyvvel, a 101 hajren szerzőjéről, a versek keletkezésének történetéről, az átültetés nehéz, de örömteli munkájáról beszélt. **Szil-Vay Ingrid** nemes költői munkával sorra és szótagokra azonosan fordította magyar nyelvre a szerelmes verseket. Először a férjének próbálta átadni, lefordítani, tolmácsolni, milyen csodálatos a középkori örmény szerelmi költészet, de időközben rájött, hogy prózában ver-

Hangist örmény népzenei együttes

set mondani olyan, mint gázárcban virágot szagolni. Rávilágított arra is, hogy a „gyöngyszemek” nyelvezete archaikus, mondanivalójuk a reneszánsz hangulatnak, lelkiségnek felel meg. A „háj” jelentése: örmény, Hájasztán: Örményország. A hajren tipikus örmény versforma, és a mai napig éneklük, úgy, mint a magyar virágénekeket. A hajren költött versformája hét plusz nyolc szótagból álló nyolc sor, de tartalmilag, hangulatilag szabad. „101 hajrennél több hajren is van, tegnapelőtt óta még több – mondta Ingrid –, mert én is írtam egy hajrent, sőt már két saját hajrenem is van. A kelet embere azért ragaszkodik a 101, 1001 számhoz, mert ez azt jelenti, hogy „túlsorduló, a soknál is több”. Gondoljunk az Ezeregy éjszaka meséire, vagy az „ezeregytornyú” Ánira, ahonnan a mi őseink is eljöttek. A versek születése egybeesik a menekülés idejével. Tudjuk, hogy 1239-ben menekültek el örmény őseink az „ezeregytornyú” Ániból, aminek sajnos ma már csak a romjai vannak meg Törökországban, de még így, romjaiban is impozáns, gyönyörű város. A többről beszéljenek a versek.”

Szil-Vay Ingrid és **Kuncz László** ezután kézen fogta egymást, és együtt mondták el az első hajrent, amit sok szép szerelmes vers követett. Az emberi érzelmet, a szerelmet mélyen átélte előadás tette teljessé.

Az örmény nyelv zeneiségét érzékeltük a csodálatos hangú **Puskás Eszter** örmény nyelven előadott népzenei összeállításában. A **Hangist örmény nép-**

Szil-Vay Ingrid és Kuncz László

zenei együttes hagyományos örmény hangszereken játszott: kobzon, zurnán, dudukon, furulyán és emberi hangon.

Úgy tűnt, mintha legalább száz előadáson lenne túl a nagyszerűen szerkesztett könyvbemutató műsor, és ez lenne a százegyedik, pedig a klubesti volt az első közös fellépés.

A versek és a megkapó líraiságú énekek **Zakariás Enikő** virágkötő művész remekművek elkészítésére, szép koszorúk, kardíszek, csokrok megformálására ihlették, amelyekből időnként a művésznők fejére és karjára illesztett egyet-egyet, fokozva az est varázsát. A

művész keze által formált csodálatos virágkompozíciók fontos kifejező eszközei lettek a szerelmes verseknek.

Szil-Vay Ingrid a könyvbemutató végén elszavalta saját hajrenét, „Ó te örök harmadik” címűt. Az est művészei a végén együtt hajoltak meg, együtt köszönték meg a megérdemelt nagy-nagy tapsot.

dr. Issekutz Sarolta rövid interjújából kiderült,

Puskás Eszter

A Fővárosi Örmény Klub októberi közönsége

hogyan a virágkompozíciók elkészítése előtt Zakariás Enikő elolvasta a 101 hajren kötetet, az örmény népzene is hatott rá, és a művészek ruhái is ihletették, amikor a versek közben készített

ker. Újbuda Örmény Önkormányzat, a XIV. ker. Zuglói Örmény Önkormányzat, a Fővárosi Örmény Önkormányzat és a VIII. ker. Józsefvárosi Örmény Önkormányzat támogatta.)

Fővárosi Örmény Klub

2013. november 21., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
új bejárat a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

Műsor Alatau – Ararát

Vetített képes előadás Gábori Miklós régészprofesszor örményországi kutatásairól

Előadó: Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit

Rendező: Budapest Főv. XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Támogató: Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület
és a Fővárosi Örmény Önkormányzat

te a koszorúkat, virágcsokrokat. A 101 hajren könyv a fordító, Szil-Vay Ingrid dedikálásával kerülhetett az olvasók kezébe.

A klubestet záró fogadáson Kesztharmath Enikő egzotikus örmény finomságait kóstolhattuk

(Szerk. megj.:
Nahapet Kucsak:
101 hajren – Középkori örmény szerelmes versek (Romanika Kiadó 2013) megjelenését a XI.

Méltó megemlékezés az aradi vértanúkról

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc hőseire, köztük a magyarörmény hősökre, az aradi vértanúkra emlékeztünk október 2-án, szerdán délután a Budapest V. kerület, Akadémia utca 1. szám alatti színházteremben. A hagyományos ünnepi eseményt a rendező Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület és a Fővárosi Örmény Önkormányzat elnöke, dr. Issekutz Sarolta nyitotta meg.

A magyar és az örmény himnuszt követően dr. Issekutz Sarolta köszöntötte a megjelenteket, majd az emlékműsor Fülöp Ákos atya, az Orlay utcai örmény katolikus plébánia adminisztrátorának köszöntőjével folytatódott, aki a megemlékezést a gyökereinkkel való azonosulásnak nevezte. Mint mondta: „Azok példájából, akikre emlékezünk, erőt

dr. Issekutz Sarolta és Fülöp Ákos

meríthetünk a mai kor küzdelmeihez, életünkhöz. Istenre figyelve, Isten szeretetében megerősödve szeretnénk megmutatni a mai világban, lehet jól együtt élni, lehet a kapcsolatainkat ápolni, lehet előre mutató gondolatokat megfogalmazni. Lehet úgy élni az életünket, hogy abban örömmünk, boldogságunk meglátszódjon. Ily módon tudunk tovább haladni, erőt merítve múltunkból, így módon tudunk a jövőbe tekinteni, a jó harcot megharcolni, pályánkat végig futni.”

dr. Issekutz Sarolta megnyitó beszédében tovább vitte Fülöp Ákos atya gondolatát: „Valóban azért vagyunk itt, hogy emlékezzünk a gyökereinkre. Ez különösen minket, magyarörményeket nagyon érint. 1995-ben jött létre a Fővárosi Örmény Önkormányzat.

Várady Mária

Az akkori nemzetiségi törvény lehetőséget adott arra, hogy ünnepnapokat választanak maguknak a nemzetiségi önkormányzatok. A Fővárosi Örmény Önkormányzat előterjesztésemre október 6-át választotta az év legfontosabb ünnepének. 1995-ben nemigen emlékeztek még meg máshol az aradi vértanúk napjáról. Fontosnak tartottuk, már csak azért is, mert őseink közül Erdély szerte nagyon sokan csatlakoztak honvédként

a szabadságharcokhoz. Hetven tisztet adott a körülbelül tízezer főnyi, kis örmény közösség a szabadságharcnak, létszámukhoz képest túlreprezentálták a honvédseregben való részvételüket. És országos hatáskörű vezetőket adtak. De kikerült közülük két aradi vértanú is, Kiss Ernő és Lázár Vilmos. Több örmény származású tisztre várt halálbüntetés, de szerencsére megmenekültek, például Czetzy János tábornok. Az egész örmény közösség kivette részét a szabadságharcból. Nekünk, utódainknak kötelességünk a szabadságharc kapcsolatos megemlékezéseket támogatni, október 6-át a nemzet emlékezetében megtartani. Felelőssége minden

embernek, hogy az 1848/49-es ünnepeket a gyermekeknek, unokáknak tovább adja. Ne fordulhasson elő, hogy nemrég az utcán a megkérdezett fiataloknak fogalmuk sem volt az aradi vértanúkról. Nem szabad, hogy kihaljon a jövő generáció lelkéből a példaképek útmutatása, a megemlékezés kötelessége.”

Az emlékműsor *Várady Mária* színművész szavalatával folytatódott, Ábrányi Emil: Október Hatodikán és Tompa Mihály: A madár, fiaimhoz című versét mondta el. Nagy sikert aratott *Vörösváry Márton* virtuóz hegedűjátéka, Johan Sebastian Bach: d-moll partita Chaconne tételt adta elő.

Az est ünnepi szónoka, *dr. Bona Gábor* hadtörténész, az Aradon kivégzett tizenhárom honvéd főtisztről emlékezett meg, lexikai tudással sorolta kutatásainak sok új adatát is. (Emlékbeszédének szerkesztett változatát a 8–11. oldalon adjuk közre.)

Dr. Szabó András előadóművész Jókai Mór *Naplójából* olvasta fel a szabadságharc végső stádiumára vonatkozó visszaemlékezést, majd egy kis zene után nagy átéléssel olvasta fel *Dávid Csaba: A végső lövések után (történik 1849. 10. 06., 05 óra 30 perc és 05 óra 40 perc után)* című, erre az alkalomra írott novelláját. (Majlant az októberi füzetekben.) Az író jelenlétével is hozzájárult a színvonalas emlékezés-

dr. Bona Gábor

Vörösváry Márton

Dr. Szabó András és Dávid Csaba

hez, akit a megrendült közönség nagy tapsal köszöntött.

Várady Mária mély átéléssel adta elő *Ady Endre Október 6. és Feleljetek!* című versét, majd nagy taps köszönte meg *Vörösváry Márton* ifjú művész zongora játékát, előadásában *L.van Beethoven Patetikus szonátája* hangzott el.

dr. Issekutz Sarolta záróbeszédében kifejtette, nehéz meghatottság nélkül szólni, mert olyan előadókat és előadásokat hallottunk, amelyek megerősítették, kell ilyen megemlékezéseket tartani. „Előjönnek új gondolatok – mondta *Sarolta* –, most itt *Dávid Csaba* íróra gondolok, és bemutatjuk a fiatalokat, *Vörösváry Mártonra* gondolva, akik újat hoznak nagyon magas színvonalon, mindenki épülésére. A magyarörmény közösség mindig így emlékezik. 1995 óta minden évben.

Nagyon remélem, továbbra is így fogja tenni, mert a megemlékezésekre szükség van. Az emlékhelyekre szükség van, azért, hogy aki látja, olvassa, az megéri és átérzi, amit lát, és talán emlékezni fog arra, hogy ez a történelmünknek egy olyan eseménye, amit tovább kell adni. Ilyen emlékhely az *Orlay utcai örmény katolikus templom* falán lévő „Hősök fala”, amelyenél október 6-án, vasárnap lesz koszorúzási ünnepség. De ilyen emlékhely *dr. Urmánczy*

Az emlékműsor közönsége

Nándor országgyűlési képviselő emlékére tegnap újra felállított és felavatott pad a *Margitszigeten*, a *Szabadtéri Színpad* és a *Duna pesti oldala* felé eső helyen. Az emlékpád olyan embernek állít emléket, aki a parlamenti képviselőisége idején is, de a trianoni békediktátum után is kiállt a magyar nemzet egyesítéséért. Az országzászló mozgalom az ő nevéhez fűződik és még nagyon sok minden. El kell menni ezekre az emlékhelyekre, el kell menni *Elemé*re, *Nagybecskerekre*, az aradi *Golgotára*, és elvinni a fiatalokat is. Közösségünk nemcsak erdélyi örmény, hanem székely is. Ne feledkezzünk el *Székelyföldről* sem, a *Civil Összefogás* a nagy menetelést kihirdette a székely autonómia érdekében. Október 27-én találkozunk a *Hősök* terén 10 és 11 óra között. Hiszen minket is érint, minket, magyarokat, örmény és székely vérű magyarokat. A magyar hazáért mindent meg kell tenni! Nem elég „csak” tisztességes, szeretetre méltó emberként élni, de magas színvonalon kell úzni az éppen aktuális saját mesterségünket, mindegy hogy hol és mit, suszter vagy orvos, mert ezzel segítjük hazánkat és azzal, hogy a polgári és keresztény értékek mentén neveljük a fiatalokat, hangsúlyozva a gyökerek fontos-

ságát és felvállalását. Ez az egyetlen kivezető út, hogy gyermekeink még valamit tudjanak a múltból, és abból építkezve, helyes úton alakítsák a jövőt, amikor már nem leszünk. De addig álljunk ki mellettük, és vezessük kézen fogva őket, merre van az előre.”

Az elnök végül megköszönte a fellépő művészek magas színvonalú előadását. Megköszönte a *II., IX.,*

XI. és XII. kerületi örmény önkormányzatnak, hogy támogatták a rendezvényt.

A *Szózat* és a *Székely Himnusz* együtt éneklése után a koszorúzási ünnepségen, a *Bazilika* harangjainak zúgása mellett, a *Kiss Ernő* és *Lázár Vilmos* aradi vértanú emlékére felszentelt kopjafa előtt először a *FŐÖ*, az *EÖGYKE* és a *II. kerületi Örmény Önkormányzat* nevében koszorúztak a képviselők. A jelenlévők közül a kegyeletüket leróni szándékozók méltóságteljes sorban egy-egy szál fehér rózsát helyezhettek el a kopjafa lábánál. Ezt követően az előcsarnokban rendezett fogadáson *Sergio* konyhájából finom örmény ízek várták mindazokat, akik velünk tartottak ezen a szép esten.

(*Béres A.*)

dr. Issekutz Sarolta koszorúz a kopjafánál

dr. Bona Gábor hadtörténész emlékbeszéde

„A magyarországi örmények leszármazottai méltán lehetnek büszkék”

Tisztelt hölgyeim és uraim! Kedves örmény gyökerű magyarok, vagy magyar-örmények!

Előadásomat egy egyéni benyomással kezdeném. Az 1848/49-es szabadságharc történetének kutatója voltam és vagyok. Megfogott engem az, hogy ebben a szép nagy történelmi Magyarországon volt egy olyan nemzetiség, amely teljes mellbőség-gel kiállt a befogadó ország, a magyarság mellett. Ezért aztán egy kicsit én már tiszteletbeli örménynek tartom magam, és sok mindent felkutattam és megtaláltam a magyarországi örmények történetéből.

Talán nem is ott kezdeném, ahol kedves elnökasszony, Issekutz Sarolta, hogy a 48-as szabadságharcban, amely Magyarország függetlenségéért, egyben egy új, polgári, demokratikus társadalom megteremtéséért folyt, az örmények, létszámukat, arányukat meghaladóan vettek részt, több mint hetven tisztt. Mindig kerülnek elő újabbak, több száz közkatoná, és bizony, ez a kis, 10-12 ezer fős örménység, a honvédsereg felső vezetésében is fontos szerepet játszott. Hanem még egy kicsit visszább mennék. Mert mire lehet a magyarországi örmények leszármazottja egyébként is büszke? Arra, hogy Apafi Mihály idején, még az 1600-as évek közepén tömegével betelepített örmények – jöttek előbb is, utóbb is –, ennek a Magyarországnak a polgári, kapitalista fejlődésében fontos szerepet játszottak. Kik voltak ők? Kézművesek, kereskedők. Az Erdélybe, Szamosújvárra, Erzsébetvárosba, Gyergyószentmiklósról – hogy csak a nagyobb örmény diaszpórákat

mondjam – betelepült örmények a következő évtizedekben elkerültek minden felé a történelmi Magyarországon. A Délvidékre, a magyar Alföldre is. Az iparosodást, a kereskedelmet úzva fejlesztették ezt az országot. Nos, az örménység Erdélyben autonómiát élvezett. Saját egyháza, saját iskolái voltak, senki sem bántotta őket. A magyar amúgy is mindig befogadó nemzet volt, nem bántotta a külföldieket. Aki idejött, becsülettel dolgozott, támogatta. Az örménység más szempontból is hálás volt ezért. Hiszen, amikor a Magyar Tudományos Akadémiára Széchenyi felajánlotta azt a bizonyos egy évi jövedelmét, akkor a szamosújvári örmény közösség is megtette a maga ajánlásait. 1848-ban Szamosújvár és Erzsébetváros jelentős pénzzel támogatta a magyar honvédséget. Nemcsak embereket adott a haza védelmére, pénzt is.

Ma október 6-ára emlékezünk.

Tragikus történelmünk során gyakran kell emlékeznünk áldozatokra. **Gróf Batthyány Lajos** miniszterelnökre, az első felelős magyar kormány elnökére, akit az esztelen bosszú mindenféle osztrák jog alapján is elfogadhatatlan módon ítélte kőtel általi halálra. És hogy ne ezt a gonosztevőket sújtó halált szenvedje el, felesége által becsempézett törrel nyaki sebet ejtett magán, hogy mégiscsak agyonlőjék. A szabadságharc utáni bosszúállás lerendezője Julius Jakob von Haynau tábornok azt mondta akkor: gyökerestől irtom ki a gázt, száz évig nem lesz forradalom Magyarországon. És íme, 164 év után, még mindig emlékezünk erre a szabadságharcra, és emlékezünk a szabadságharc hő-

seire. Mindegyik élete megérne egy „misét”, hiszen sok helyről jöttek sokféleképpen vélekedtek, egyben viszont azonosak voltak. A magyar népet szolgálták, a magyar nép célkitűzéseit, azt, hogy egy új világ jöjjön el ezer év után Magyarországra. Polgári egyenlőség. Szabadság, egyenlőség, testvériség, ahogy ők, kicsit idealisztikusan gondolták. Ezért még ma is van mit tennünk.

Hogy mennyi helyről jöttek és mennyi-féle felfogást képviseltek? Csak fussuk át ezeket a neveket.

Aulich Lajos. 56 éves. Pozsonyi születésű német. A magyarországi németiség jelentős része szintén magáénak érezte, mint az ország polgára ezt a szabadságharcot. Leszámítva az erdélyi szászokat. A szepességi németiség viszont tömegével adott katonákat a harcokhoz. Amikor Windisch-Grätz elfoglalta a szabadságharc első felében Budapestet, írja Bécsbe: „Felháborító, ezek a németek mind Kossuthra esküdnek.” Aulich is. A szabadságharc egyik legszimpatikusabb tábornoka, a szabadságharc győzelmei nagyrészt rajta múlnak, mert ő az, aki Görgey támadását fedezi, magára vonja a császári főereget Budapest előterében, hogy közben a sereg nagy része mehessen előre, szabadítsa fel Komáromot.

Damjanich János. Mesébe illő, mázsás súlyú kardját meg kell nézni a Hadtörténeti Intézetben, csak ő tudott ilyen nagy kardot forgatni. Szerb, az istenadta. Akkor még nem volt világos, hogy a nemzeti fejlődés hova megy. Magyarország nemzetiségei jelentős részben hazájának tekintette Magyarországot, és ennek az országnak a jogaiért küzdeni kell. Damjanich ilyen volt. Az a napi parancs, amit a délvidéki magyarokat, románokat irtó szerb felkelőkhöz írt, mármint: „Ti kutyák, én most elmegyek,

de ha nem viselkedtek rendesen visszajövök, és írماغig kiirtalak benneteket, ... Átkozott fajunkból egy hírmag sem maradjon, az utolsó szerbként én is főbe lövöm magamat” nem ez volt a lényeg. Hanem ő volt az a rendíthetetlen hadvezér, aki minden csatáját megnyerte.

Dessewffy Arisztid. Felvidéki nagy, híres család tagja. Magánélete szerencsétlen volt, fiatalon elhunyt felesége. Talán ezért kereste ő is a halált a csataterén. Amikor megtörténik a világosi fegyverletétel, az orosz és magyar tisztek összeültek. Nem haragudtak akkor ránk az oroszok, akkor még olyan „úriember világ” volt. Megkérdezi az orosz: „Ki volt az a tábori püspök, aki 1849. július 20-án a turai ütközetben a huszárjai élén vágatott, vágta le a kőzákot sorra?” Azért vélték püspöknek, mert Dessewffy egy szép nagy aranykeresztet viselt, és a vörös tábornoki egyenruhájában vagdalkozott. Hát ő volt a tábori püspök.

Knézich Károly. Horvát. „Galícia végtelen nyomora szította fel az én szememet, hogy ezen a világon változtatni kell.” – írja, mint császári-királyi tisztt, aki Galíciában szolgált. Lehet ez is, meg Kapitány Kata, akit Egerben vett feleségül. Valószínűleg ő is azt mondta, hogy hát Károly barátom, gondold meg 48-ban, hogy most mit csinálsz. Jó asszony irányítja a férjét.

Láhner György. A szabadságharc szürke eminenciása. Nem a csataterén aratta a babérokat, ő volt a magyar honvédsereg felszerelési főfelügyelője. Egy olyan országban, ahol ipar nem nagyon volt, kézműipar sem, puskművek sem, csizmadiák, szabók, és valami ipar volt a felvidéken. Össze kellett fogni, hogy egy 170 ezres hadsereget fel lehessen szerelni. Ő volt a nagy szervező. 54 éves.

Gróf Leiningen Westerburg Károly. Az angol királynő rokona. A családban volt egy kis gond, mert az édesapja egy polgárlányt vett el feleségül. Ettől még Leiningen a császári hadseregben szolgált Magyarországon. És megint csak az ügyes magyarnő, Sissányi Erzsébet Elízke (szerk. megj.: örmény gyökerű), akit elvett feleségül Bácskában. Leiningent nem kellett, hogy a felesége különösen győzködjön, napirenden volt a német egység kérdése. Ki fogja Németországot egyesíteni? Leiningen leírja a naplójában: „Ne az osztrák császár, nem kell nekünk egy abszolutisztikus rendszer, egy demokratikus, új Németország kell!” Aki Magyarországon a Habsburgok ellen harcolt, az ellen harcolt, hogy a Habsburgok egyesítsék majd Németországot.

Nagysándor József. Azt mondjuk, hogy 164 év után nem tudunk újat mondani. Dehogyan nem tudunk. Megtalálták, hogy nem 1804-ben, hanem 1803-ban született. Apróság, de az aradi vértanúról van szó! 1803-ban született Nagyváradon, és Sándor József János néven anyakönyvezték. Lehet, hogy Nagy Sándorról sokat olvasott, vagy sok volt a Sándor, elé kellett biggyeszteni valamit. Ő volt a republikánus tábornok, nagy struccollal a fején. A korabeli ember a külsőségeiben is jelét adta annak, hogy hova tartozik. A tábornokok nagy része király-párti volt, de nem Habsburg király-párti. Magyarország hagyományosan királyság volt, Nagysándor József viszont republikánus volt. Rendkívül bátor volt, Buda ostrománál az első között mászott föl a lajtörjén. Halotról vagy jót, vagy semmit. De nem szabad a történelmet úgy nézni, hogy minden fekete vagy fehér, ahogy Jókai Mór mondta, mindig meg kell találni az igazságot.

Poeltenberg Ernő. Itt is mindenféle születési adatokat írnak a lexikonok, kiderült,

sikerült megtalálni, hogy 1808-ban született. Egy magyar huszár ezred osztrák kapitánya volt, a magyar huszárak átálltak a szabadságharc oldalára, ideát ő is letette az esküt, attól kezdve a szabadságharc végéig hűen szolgált. Poeltenberg magyarul is tudott, állítólag tíz percig tudott úgy káromkodni, hogy egy magyar szót sem ismért.

Schweidel József. 53 éves, vezérőrnagy, a huszárparancsnok. Hazarendelték Bécsből. Mostantól – mondták 1848 tavaszán – a Batthyány kormány az elől jár. Letette az esküt a magyar alkotmányra. A szabadságharc első csatáiban részt vett, tábornokká avatták. Megbetegedett, a kormány mindenkor székelyének helyőrségparancsnoka lett. Ő védte Kossuthékat és az Országgyűlést. Nem nagyon kellett védeni, mert akkor még nem volt ilyen, hogy talapatárról lerántjuk a vezért és focizunk a fejével. Pest-Buda lakossága 1848-ban nagyobb részt német volt, aztán a kormány Debrecenbe került, ahol jó magyarok vannak, egyik sem bántotta volna Kossuthot, de azért nem ártott, hogy védelem legyen.

Török Ignác. A tudós katona, mérnök, hadmérnök, a komáromi vár erődítője, a szegedi nagy sánc építője. Sőt még Tihanyánál is úgy gondolták, hogy a félszigetet elvágják a Balatontól, oda bevonul a honvédsereg, amíg az a tízezer sátoralja magyar, ami még a honfoglalásnál a Keleten maradt, bejön segíteni. Kicsit romantikusak, félrevezettek voltak akkoriban is az emberek.

Gróf Vécsey Károly. Hiába kerestem én a solti anyakönyvben, mert testvérei ott születtek, Solton, Pest megyében, nem találtam. Aztán egy kutató megtalálta, hogy Rzeczniov nevezetű orosz (lengyelországi) városban született, ahol az apja éppen akkor szolgált. Mindig tudunk újat mondani ezekről a hősekről. Ismeretes,

1849. március 5-én egy osztrák dandárt Damjanichék jól elpüföltek. Csata után jó magyar szokás szerint a két magyar hadtestparancsnok, Damjanich és Vécsey összeveszett, Damjanich mondta: „Barátom elkéstem, korábban kellett volna megjelenni a csatatéren, mert én délről támadtam, Te meg ugye keletről kellett volna, hogy támadj, ezért nagyobb volt a veszteségem.” Úgy összeveszték, ahogy csak a magyarok tudnak, tartották a haragot a szabadságharc végéig. Egészen az aradi bitófáig, amikor a hagyomány szerint az a szép jelenet történt. Vécseyt végezték ki utoljára, már nem volt, akitől búcsúzzon. Odament Damjanich fölakasztott teteméhez és megcsókolta a kezét.

Utoljára hagytam azt a két embert, ami önöknek bizonyára a legkedvesebb, bár nem lehet válogatni a hősök között.

Kiss Ernő és Lázár Vilmos. Mind a kettőről tudjuk, Erdélyből kirajzott örmények családjából származtak. **Kiss Ernő,** a bánáti nábob, jelentős birtokkal rendelkezett, császári-királyi ezredes volt. Saját pénzén egy századot díszegyenruhában fölöltöztetett, elment Hannoverbe bemutatni Ágoston királynak, hogy íme, itt a magyar huszár százada. No, de nem ezért emlékezünk rá, hanem azért, mert a szabadságharc kitörése után a teljes család ezüstöt, több mázsát a Kossuth-bankó megalapozására adott. Akkor úgy gondolkodtak, hogy papírpénznek csak akkor van értéke, ha annyi arany, meg ezüst fedezet van mögötte. Kell az adakozás. Kiss Ernő is odaadta. Altábornagy lett. 1848 nyarán a szerbek ellen jól vívőkedett, de igazán jó hadtestparancsnok ő sem volt. Viszont az a példája, hogy ezredét áthozta a szabadságharcba és később Országos Főhadparancsnok lett, ez egy nagyon fontos momentum.

Lázár Vilmos. Róla is csak a legutóbbi időben derült ki, hogy 1817-ben született Nagybecskerekben, Zrenjaninban, ahogy a szerbek mondják. 32 éves, kilépett császári-királyi hadnagy. Már iparosodik Magyarország, mert az első magyar vasút főpénztárnokaként lett honvéd. Ez nagyon nagy dolog volt. Még nagyobb, hogy egy özvegyasszonyt vett feleségül, három gyermekét a legnagyobb szeretetben nevelte. És még nagyobb dolog volt az, hogy a szabadságharc első felében csak utásztiszti, segédtszti beosztást töltött be, és tulajdonképpen az ő igazi nagy tevékenysége az orosz betörés után következik be, amikor hadosztályparancsnok, sőt, hadtestparancsnok lett. Több, komoly csatában ügyesen vezette a magyar sereget. A tábornoki rangot már nem kapta meg, a hadtestparancsnoknak a tábornoki rang dukált, de ez nem akadályozta meg Haynaut abban, hogy mint önálló seregtestparancsnokot, őt is halálra ítélje.

Ezzel a névsor persze nem merül ki, hiszen kevesen tudják, hogy a magyar honvéd tüzéség megteremtője, szervezője **Lukács Dénes** 1816-ban Nagyváradon született, szintén örmény eredetű volt. Az aradi törvényszék halálra ítélte, majd 16 évi várfogságot kapott. Vagy, hogy az erdélyi hadsereg „agytrösztje”, vezérkari főnöke, Bem mellett, aki szintén tábornok lett, a gidófalvi születésű **Czetz János** volt.

Őnök, magyarországi örmények leszármazottai, méltán lehetnek ezekre a hősekre büszkéek, és kívánom, hogy emléküket őrizzék, és a jövő generációjának adják át, hiszen ez egy olyan közösség, amelynek funkciója van.

Köszönöm, hogy meghallgattak!

(Elhangzott 2013. október 2-án, az aradi vértanúk emlékünnepségen, Budapesten)

Aradi Vértanúk ünnepség Jászkiséren

Október 12-én a Jászkisériek Baráti Egyesülete „Kik érted haltak, Szent Világszabadság” címmel az aradi vértanúk tiszteletére rendezett ünnepségén ünnepi beszédet mondott *dr. Issekutz Sarolta* EÖGYKE elnök, eleméri és ittebei Kiss Ernő honvéd altábornagy leszármazottja. A Makovecz Imre által tervezett Művelődési Házban tartott ünnepségen az erdélyi örmények Kárpát-medencébe kerülé-

dr. Issekutz Sarolta emlékbeszéde

A jászkiséri közönség

séről, a magyar polgárosodásban betöltött szerepükről, a magyar szabadságért folytatott küzdelemben résztvevő őseinkről, köztük az aradi vértanúkról, a Kiss családról, Kiss Ernőről, mint emberről és mint hazafiról tartott előadás igen nagy

dr. Issekutz Sarolta és dr. Szabó András koszorúzás

sikert aratott újszerűségével. Ezt követően *dr. Szabó András* előadta Dávid Csaba: *A végső lövés után (történik 1849.10.06., 05 óra 30 perc és 05 óra 40 perc között)* c. művét, melynek hatása leírhatatlan volt. Az ünnepség koszorúzással fejeződött be a parkban a 13 aradi vértanú emlékművénél, majd baráti beszél-

A megemlékezők átvonulnak az emlékműhöz

getéssel egybekötött díszbéd várta a meghívottakat. Ismét egy alkalom, mellyel az erdélyi örménység történetét, vértanúink dicsőségét ismertethettük meg az érdeklődőkkel.

M

Kuncz Béla

Elfelejtett vértanúk* (2., befejező rész)

Még 163 esztendő elteltével is a számokkal bajlódnak a történészek, miközben sok hős már rég elfelejtődött, számtalan mártír hullott ki a nemzet emlékezetéből. Iskolások évente ismétlődő szellemi akadályversenye az aradi tizenhármak felsorolása. Tizenhárman voltak a már korábban kivégzett Nádor-huszárok; tizenhárman a pozsonyi mártírok is. De vajon hány áldozatot követelt ténylegesen az 1848–49-es szabadságharcot követő megtorlás, amely nem a nemzeti gyásznappá vált október 6-án kezdődött, s persze nem is akkor fejeződött be.

A „pozsonyi tizenhármak”

Ormai szálla volt kortársai szemében, s nem voltak túl nagy véleménnyel róla. Mártírként tisztelték, mert életét adta a magyar szabadságért, de nagyjából úgy vélekedtek erről, mint Mészáros Lázár, aki emlékirataiban úgy festi le őt (neve említése nélkül), hogy „egész élete alatt csak Haynau által történt felakasztatásakor mutatott bátorságot”.

A politikusok közül Csány László közlekedés- és közmunkaügyi minisztert és Jeszenák János báró, nyitrai és pozsonyi kormánybiztost október 10-én, a felsőház elnökét, Perényi Zsigmond bárót és a képviselőház jegyzőjét, Szacsavay Imrét október 24-én Pesten, a fapiacson, a mai Batthyány-örökmécses helyén kötél által végezték ki. Perényi neve egyetlen szabadságharc-történetből sem hiányzik, mégis 1848 „ismeretlen hősei” közé sorolható. Csány neve is keveseknek mond még valamit, pedig a dunántúli haderő, majd Erdély kormánybiztosaként fontosabb szerepet játszott az önvédelmi harcban, mint az Aradon kivégzett tábornokok némelyike. Jeszenák névéhez a lipótvári erőd magyar kézre juttatása fűződik, aminek 1849 elején volt jelentősége.

A szaktörténészek legalább 150 vértanút említenek, de csupán 147-ről vannak pon-

tos, kataszterbe rendezett adataik – mondja Hermann. Például három magyarról, akikkel Bécsben számoltak le 1848 novemberében és 1849 májusa között. Közülük kettőt is Horváth Jánosnak hívtak: egyiküket fegyverrejtegetésért, másikukat a bécsi forradalomban való tevőleges részvételért ítélték halálra. A harmadik, Melko Ferenc vasúti tisztviselő azért került a kivégzőosztag elé, mert átállásra biztatott két cs. kir. katonát. Szintén osztrák területen végeztek ki 13 huszonéves, nőtlen és gyermektelen Nádor-huszárt, kiknek csapata 1849 júniusában akart hazaszökni Linz közeléből, de elfogták és példastatuálásként „megtizedelték” őket – vörös és fekete golyók közül kellett „vakon” húzniuk.

Magyarországon 25 ember sorsapecsételődött meg valamilyen összezapás után: rögtönítélettel küldték őket a túlvilágra. 19 vértanúnk van, kiknek nevét nem ismerjük. Őket hivatalos eljárás nélkül végezték ki.

Nincsenek megbízható adatok a bebörtönzöttek pontos számáról. 550 honvédtiszt szenvedett hosszabb-rövidebb vár-, illetve vizsgálati fogságot, 800 és 1800 közé teszik a kutatók az összes rács mögé került meghurcolt számát.

Nem vált a mártírkultusz részévé a 13 pozsonyi vértanú. A XX. század elején

* Népszabadság, 2012. október 7.

egy lelkes helytörténész írt összefoglalót a „pozsonyi tizenhármakról”. Mivel nem jutott hozzá az eredeti peranyagokhoz (ezeket akkoriban hét lakat alatt őrizték Bécsben), csupán a korabeli sajtó, a visszaemlékezések és az ítéletek alapján alkotta meg művét. A „pozsonyi tizenhármak” reprezentálták szinte a teljes társadalmat. Volt közöttük honvédtiszt (báró Mednyánszky László őrnagy, a festő Mednyánszky nagybátyja; s Gruber Fülöp százados), vármegyei tisztviselő (Petőcz György másodalispán), katolikus plébános (Mészáros Dávid), evangélikus lelkész (Rázga Pál), falusi jegyző (Trexler Ferenc), vasúti mérnök és honvédszázados (Giovanni Baldini), gerilla (Bartha József), földbirtokos (Stift József), földműves (Bugyik József, Tóth József) és sütősegéd (Nimnichter János). A vádak sora a fegyveres lázadástól a nép izgatásán át a magyarok számára végzett újoncoszásig terjedt. Valamennyien már 1849 derekán hóhérekre jutottak.

Amikor 1850. március 26-án az uralkodó 63 olyan magyar tisztet részesített kegyelemben, akik rangjuk megtartása nélkül hagyták el a cs. kir. hadsereget, Haynau mélyen sértve érezte magát s kegyelmezési jogkörét, s tiltakozott is a minisztertanácsnál. Bosszúból alaposan elodáztatta az amnesztia végrehajtását, s csak június közepén jelentette a tisztek szabadon bocsátását. Többségükben olyanokat, akiket a hadbíróóság első fokon halálra ítélte: Bayer József (Görgei vezérkari főnöke), Földváry Károly (a 3. honvédszázalaj legendás parancsnoka), valamint az ozorai diadal legfőbb részese: Csapó Vilmos. Ráismerünk-e a hősök arcképcsarnokában Koffler Bódog őrnagy ábrázátára, jut-e hely Bem vezérkari tisztjének, Bauer Lajos őrnagynak, illetve Virágh

Gedeon őrnagynak, aki 1848 októberében Csehországból hazavezette 180 huszárát; vagy a 7-8 évnyi sánctáborból csak az utolsók közt szabadult Josef Emmanuel Wewera vezérkari őrnagynak s a fogságból legutoljára kikerült Stefan Jovic vezérőrnagynak, Eszék egykori parancsnokának, akinek nem tudták megbocsátani, hogy miatta került magyar kézre a város. Törlődtek a nemzet emlékezetéből, aligha akad, aki számon tartja (hős)tettüket. Így járt Ludwig Hauk is.

Kártyacsata kivégzés előtt

Februárban volt 162 éve, hogy kivégezték. Hol máshol – Aradon. A nemzetközi felháborodás miatt 1849. október vége és 1850. január vége között a kivégzéseket szüneteltették. Hauk reménykedhetett, hogy végül megússza. De (a pár hónappal később menesztett) Haynau nem hallgatott Felix zu Schwarzenberg miniszterelnökre, s nem egyezett bele, hogy 20 év várfogsággal megváltásáért a bécsi születésű Hauk életét, aki egyébként nem is beszélt magyarul. Jókai minden bizonnyal ráhibáztott, amikor Haynauval mondatja a kőszívű ember fiaiban: „Mert a sebet még megbocsátjuk, de a pasquillt (gúnyiratot – a szerk.) soha.”

Hauk többszörösen ujjat húzott a sorsal. Vesztét nem az okozta, hogy kilépett császári tiszt volt (hadnagyként szerelt le), aki aktívan részt vett a bécsi forradalomban; hogy átállt a magyarok oldalára; hogy harcolt a bántási hadjáratban, hanem hogy elárulta, mi jár a fejében, sőt ezt le is írta pamfletekben, kifigurázta az uralkodóházat, ország-világ előtt nevetségessé tette Latourt.

A legenda szerint egy kártyacsata közben jött érte a porkoláb, rábeszélvén „egy kis szívességre”: mivel elszólítják a ha-

laszthatatlan családi ügyek, ezért arra kéri, ha nincs ellenére, hadd hajtsa végre egy nappal korábban az ítéletet. S mivel Hauk udvarias ember volt, megtette neki ezt a „kis szívességet”.

Nem volt kézcsók

– Nem véletlen, hogy a szabadságharc kiemelkedő szereplői közül Damjanich János tábornok alakja vésődött be legmélyebben az utókor emlékezetébe – vélekedik Pelyach István történész. – Talán egyedül róla mondhatjuk el: egyetlen csatát, ütközetet sem veszített. Diadalai jelentős részét ráadásul a Bánságban aratta a szerb határőr-felkelő csapatok ellen, tehát az ország alkotmányos jogait védte saját nemzetével, a szerbekkel szemben. 1848 tavaszán szembe mert szállni akkori felettesével s későbbi hóhérral, Haynauval is, aki jelenlétében becsmérelte a magyarokat, s ezért Damjanichot büntetésül Észak-Itáliába vezényelték. Az „ügy” megjelent a korabeli sajtóban, s Damjanich a magyar alkotmányos jogok mellett kiálló idegen származású tiszt szimbóluma lett. Impozáns termete, közvetlensége, honvédekhez való közvetlen viszonya is szépítette a róla alkotott képet a nemzet emlékezetében. Közismert volt, többen is megírták, hogy esténként gyakran együtt vacsorázott, iszogatott katonáival. Ő volt talán az egyetlen honvédtiszt, kinek özvegye, Csernovics Emília 1909-ben (!) bekövetkezett haláláig fáradhatatlanul ápolta az emléket. Az irodalmi alkotások (versek, novellák, regények) igen gyakran az ő személyiségén keresztül mutatták be 1848–49 szépségét és tragikumát.

– Mítoszának erejét az elhíresült „kézcsók” is jól példázza. Az október 6-án Aradon utolsóként felakasz-

tott Vécsey gróf mártíromságáról a következőket olvashatjuk az egyik szemtanú, Baló Béni református lelkész beszámolójában: „Gróf Vécsey Károly e látványon egészen megzavarodott (ti. az előtte felakasztott Damjanich hosszú haláltusáján), s mikor a porkoláb eléje lépett és láncait leoldá, körülfordult, keresve, kit csókoljon meg búcsúzóul, mint ahogy őt sorba csókolták azóta már kivégzett társai. Majd hirtelen odalépett Damjanichhoz, s annak mindkét lelógó kezét többször megcsókolta. Aztán felállott a zsámolyra, s hosszú haláltusa után kimúlt ő is. A hóhér fülét Vécsey mellére tette, s hallgatózott, a halál konstatálása után még egy percig működött a vért hajtó szív, növelve a kivégzett kínjait.” E sorokat azonban nem közvetlenül a kivégzés után vetették papírra.

Kacziány Géza 1905-ben megjelent munkájában (Magyar Vértanúk Könyve) olvashatjuk őket a következő megjegyzéssel: „Baló Béni ref. lelkész, keresztatyám, többször beszélt el házunknál így e rémes esemény lefolyását”.

Pelyach szerint a kivégzéseket követően egyetlen pap, szerzetes sem emlékezett meg e könnyfakasztó eseményről, pedig szinte mindegyik megírta hiteles beszámolóját a tragikus órákról. Baló 1849 novemberében hosszú levélben számolt be Leiningen-Westerburg Károly gróf özvegyének férje utolsó óráiról, de említést sem tesz a kézcsókról. Ez a motívum 1899-ben bukkan fel először Hamvay Ödön Damjanichról szóló életrajzában. Bizton állíthatjuk, a kézcsókra nem került sor. A XIX. század végének, a XX. század elejének romantikus műltszemlélete erősítette meg ezzel is Damjanich és a forradalom mítoszáat.

Specziár Ferencz 1848. szeptember 3-án szüleinek írt levele a délvidéki (Perlasz és Écska környéki) harcok idején

Minekutána életem hazámért feláldoztam a nemzeti őrsereggel Pestről eljöttem, több ütközetben vettem részt, hol csak az utolsó Földvári ütközetbe szerencsétlenül egy sebet kaptam a jobb czombomon és egy huszártól, jobb kezemre ugratott, innen a Szege-di ispotályból felgyógyultam ismét a gyors vadászcsapatba önkénytelen beállottam, honnan tüstént a Perlaszi sáncokat bevenni igyekeztünk, ami ugyancsak szerencsésen sikerült, reggel 4 órakor megkezdettük a lövöldözést, 10 órakor már tűzbe és lángba volt az

egész Servianus láger, és a magyar zászló kitéve volt, jólehet az ágyú és puska-golyó zápor gyanánt hullott közénk, úgy hogy talán majd minden 4-ik ember elesett, de az Isten ismét mindekkoráig megmentett, hol az emberek mind a két részről úgy feküdtek, hogy rajtuk szalad-gáltunk, itt a veszteség bizonytalan, 11 ágyút foglaltunk el, raboltunk, öltünk, gyilkoltunk, ahol csak egyetlen egyet értünk hamar meg volt is halva, megéget-tük, itt ismét egy szerb ifjonc egy kés-sel nekem jött, és felém vágott, de roz-szul, én bal karommal elütve egy lö-vésre szörnyű halált halt, de azért én is az ütés által bal kezem használhatatlan-ná tettem – most itt megszüntünk, most Pancsován próbáljuk szerencsénket, én ugyan részemről most mást nem kíván-nék, csak még 24 óráig kedves Szülei-m és testvérim még egyszer ölelhetném, de ha azt nem tehetném és levelemmel soká kimaradnék gondolhatják kedves szülö-im, hogy a hazám áldozatjává lettem, de azért ne búsljanak, szép a hazáért élni, de szebb halni. Az igaz sok ithagyja éle-tét, de sok szerencsésen ismét megszaba-dul, kedves szülei kérem tudassák töb-bi testvéreimmel is, mivel itt az írásra ke-vés idő van, mert ha egy fél nap vagy egy nap szüniünk, hát ismét két nap éjjel nap-

pal dolgozunk, mi máj 11 napja, hogy ágyba nem jöttünk, de alkalmatosság sincs a le-vélírássra, írni ugyan tudnék vagy 10 árku-st, de úgysis tudom, hogy az újságokból is ol-vassák.

Feleletet nekem nem küldhetnek, mert minden nap máshol vagyunk, ha pedig fegyver-nyugvás lenne, vagy győznénk, a fölírás ilyen lengyen: N.N. Herczeg Woronyetzki gyors vadász csapatban lévő vadásznak 2-ik század 4. osztály ..... más különben egészsé-gem jól van sat. sat. és ugyan azon jókat kívánok, mind a szülei-mnek, mind a testvérei-mnek maradván holtig igaz szerető fiuk

Écska 3. aug. 1848.

Specziár Ferenc
Gyorsvadász

Ezen levél..... postán kezünkhöz érkezett, azóta hol lehet a fiunk Ferkó

Megjegyzés: Specziár Ferencz 1919. december 17-én született a Komárom megyei Mocsán, 1890-ben még élt Pesten, mint alhadnagy. A levél végén a dátumot elírta, nem augusztus, hanem szeptember 2-án volt a perlaszi ütközet, 3-án írta a levelet. Fenti le-vél a Füzetek XV. évf. 172. szám (2011. június) Gazdag Ervin: Az écskai uradalom – a Lázár család története 7. részben említett eseményekkel kapcsolatos.

Dr. Specziár Attila

Ajtony Gábor

Örmény családok találkozója Szépvízen

Augusztus 31-én ismét sor került – immár a 17. alkalommal – az örmény családok ta-lálkozására, amelyet a Csíkkörzeti Szenthá-romság Alapítvány szervezett, és amelyre az anyagi támogatást a Zuglói Örmény Önkor-mányszat biztosította. Hozzájárulást kaptunk a XV. kerületi Örmény Önkormányzattól is.

A találkozó két téma körül szerveződött: megünnepeltük a szépvízi örmény katoli-ku templom építésének 250. évfordulóját és felavattuk az Emlékházat.

A családok Erdély több örmény lakta vá-rosából érkeztek, de megtisztelt jelenlétével Sógor Csaba EP képviselő, Tánczos Barna szenátor és Borboly Csaba megyei tanács-elnök is, személyes megbízottján keresztül.

Az ünnepség hagyományos módon szentmisével kezdődött, amit Szilágyi Ló-rinc gyergyószentmiklósi plébános Gá-bor Zoltán szépvízi és Drócsa László csíkszentmiklósi plébánosokkal együtt mu-tatott be. A gyergyószentmiklósi örmény kórus emelte a latin szertartás szentmise hangulatát.

A szentmise végén az Alapítvány elnö-ke üdvözölte a jelenlevőket, majd átvette a zuglói örmény önkormányzat képviselőjétől az örmény nemzeti lobogót, viszonzáské-pen pedig egy székely zászlót nyújtott át.

Ezután a templom építésének évforduló-jára megjelentetett „250 éves a szépvízi ör-mény katolikus templom” című kiadványt

ismertette a szerző, Bogos Mária szaktanfelügyelő, ezt egészítette ki Gábor Zoltán plébános úr egyházi vonatkozásokkal.

Ezt követően a zuglói vendégek, a jelenlevő politikai személyiségek és a Szentháromság Alapítvány képviselője koszorút helyeztek el a templom kerítésében elhelyezett emléktáblánál.

Az ünneplő közönség innen átvonult a már teljesen felújított Örmény Emlékházba, ahol *Ferencz Tibor* polgármester és *Ajtony Gábor*, az Alapítvány elnöke elvágta az örmény nemzetiszínű szalagot és ezzel hivatalosan is megnyílt a közgyűjteményt bemutató épület. Gábor Zoltán plébános úr ezután megáldotta a Házat.

Az ünnepség a község sportcsarnokában felszolgált szeretetvendégséggel folytatódott, ahol nagyon jó hangulatban, kötetlen beszélgetéssel, könyvvásárlással és tomlóval tarkítottan telt az idő. Itt került sor a Megyei Tanács elnöke meglehangú üdvözlétének felolvasására is.

(*Gyergyói Hírlap* – 2013. szeptember 24.)

Balázs Katalin

Üzletember-találkozó: ingyen sajt csak az egérfogóban van

A székely vállalkozó termékét, szolgáltatását akár az afrikai Gambiában, Sierra Leoneban is értékesítheti, de arra is van esélye, hogy Örményországban találjon üzleti partnert. Mindennek az alapja a kommunikáció és megbízhatóság – derült ki a szombati üzletember-találkozáson.

Üzletember-találkozó is részét képezte a III. Örmény Művészeti Fesztiválnak. A helybéli, csíkszéki és marosszéki vállalkozók számos diplomata szájából hallhatták, milyen lehetőségek vannak most, annak ellenére, hogy beszűkülőben a piac, hogy még nem sikerült kilábalni a válságból. A tanácsok mellett konkrét ígéretek is elhangzottak, együttműködési lehetőségek körvonalazódnak.

Összetartozunk és összetarthatunk!

Hamlet Gasparian, Örményország romániai nagykövete először találkozott a gyergyószentmiklósiakkal, de többször is ismételte: ez az együttműködésnek csupán a kezdete. Célja az, hogy az országban élő örmény gyökerűeknek valós kapcsolatuk legyen az anyahazával, így Gyergyószentmiklós esetében is szorgalmazza,

hogy testvértelepülési kapcsolatot építsen ki. Október végére hívta Gyergyószentmiklós polgármesterét Örményországba a kapcsolatfelvétel elindítására.

Hangsúlyozta: az örmény származásúaknak ápolniuk kell a rokoni kapcsolatokat, a kereskedelmi érzékéről híres nép meg kell és meg fogja találni az együttműködés útját. Felsorolta, hogy milyen erősségei vannak az örményországi gazdaságnak, hogy befektetési lehetőség van fémiparba, mezőgazdaságba, növényiparba, de lehet együttműködést kialakítani a turizmusban is. Hamlet Gasparian nagykövet kijelentette: létezik örmény-román kereskedelmi kamara, bizalommal kell keresni, hisz a nagykövetség szívesen segíti a gazdasági kapcsolat kialakulását, és jó tudni: gazdasági együttműködések érdekében Bukarestet megkerülni nem lehet, azaz nem ajánlott.

Elvándorlásra nagy család a válasz

Zsigmond Barna Pál főkonzul miután köszönetet mondott az örménységnek azért, hogy Erdély gazdasági fejlődéséhez hozzájárult, a magyarországi gazdasági helyzetről, illetve a magyar-román gazdasági kapcsolatokról, kitérő-

Balról jobbra: Osváth Pál nagykövet, Hamlet Gasparian örmény nagykövete, Zsigmond Barna Pál főkonzul és Kulcsár László fesztiválszervező

si pontokról szólt, javaslatokkal szolgált. „A pénzügyi unió csak részben valósult meg földrajzilag is, ezért sok az improvizáció” – jellemezte a helyzetet Zsigmond Barna Pál, beszélve Magyarország gazdasági cselekvéseiről, melyek időnként megdöbbentően tűnhetnek, olyan kérdéseket vetve fel, hogy lehet-e, szabad-e a nagy pénzügyi intézmények ellen tevékenységet folytatni. A főkonzul segítséget ígért a Románia és Magyarország közötti üzleti kapcsolatok bővítésére, az erdélyi kitérés pontok között pedig legfontosabbnak a hagyományos, székely termékeket, a turizmust és a faipart említette. Felhívta a figyelmet: a védjegyek fontosak, és egymást erősítik, ha ugyanazon terméken több található, különböző vásárlói réteget vonzhat. A turizmus terén számítani lehetne a magyarországi, gyerekes középosztálybeli családokra, viszont ahhoz, hogy nagy számban látogassanak Székelyföldre, alapkövetelmény, hogy autópálya legyen. A faipar tekintetében a nyersanyag minél jobb feldolgozását ajánlotta a főkonzul, hozzátéve: nem szakembere a gazdaság ezen szegmensének, így inkább másokra hagyná a faipar kitérés pontjainak elemzését.

Azon kérdésre, hogyan lehet megállítani „a szürkeállomány elvándorlását”, Zsigmond Barna Pál kifejtette: a nyugati szakmai tapasztalatszerzés fontossága nem kérdőjelezhető meg. Ami pedig az elvándorlást illeti, nem újkeletű, mindig voltak a történelem során olyan személyek, akik szülőföldjüktől távol találtak rá boldogságukra. A különbség múlt és ma között anynyi, hogy míg egykor hat gyermek volt a családban, és abból három elment, addig ma az egycsás családból, ha egy megy külföldre, egy sem marad itthon. Nem az elvándorlást kell gátolni, hanem a gyermekvállalási kedvet növelni, hogy jusson is,

maradjon is, „hogy évszázadok múlva is legyen itt valaki belőlünk”.

Belefejezni a kinyújtott tenyérbe

„Mi magyarok halmozottan képesek vagyunk a kinyújtott tenyérbe belefejezni, hogy pofon legyen belőle” – így jellemezte Magyarország jelenlegi kormányának néhány intézkedését Sógor Csaba európai parlamenti képviselő, felvetve azt a kérdést is, hogy feltétlen szükséges-e Isten neve szerepeljen egy ország Alkotmányában.

A székelyföldi vállalkozók lehetőségeinek latolgatását a címben is idézett gondolattal kezdte: „Ingyen sajt csak az egérfogóban van”, majd a szavahihetőség fontosságára tért rá saját példával. Közvetítő szerepet töltött be, hogy Csíkszéken egy japán üzleti kapcsolat alakuljon, Gyergyószéken pedig egy korzikai. Egyik székely vállalkozó sem volt képes határidőre legyártani a prototípusokat, illetve termékmennyiséget, így nemcsak ezt a két üzletet veszítették el, hanem a térség hírnevében is kárt tettek. Olyan „apróságokat” is megemlített egy üzleti kapcsolat alapjaként, mint a település infrastruktúrája, hogy ha idejön egy vállalkozó, a szállodából kijövet ne tócsába lépjen, hogy a fogadó félnek szükséges a magas szintű nyelvtudás. Országos szinten csökkenteni kellene a bürokráciát, oktatásba és egészségügybe fektetni, hogy túlélhessük az előrevetíthető jövőt. „A következő 20 évben 14,7 százalékkal csökken Európa lakossága, Afrika lakosságának száma megduplázódik, Ázsiáé 4 milliárdról ötre nő. A lakosságcsökkenést pótolni kell.” Sógor Csaba szerint a legfontosabb teendő kisemberek szintjén a pénz kezelési módjának megváltoztatása, vissza kell térni a reneszánsz világába, amikor még működött a cserekereskedelem.

Afrikai üzleti lehetőségek

Osváth Pál Gambia nagykövetségéért, illetve Siera Leone küldöttségként mutatta be az általa képviselt afrikai térséget, beszélt a lehetőségekről, illetve a megszorításokról. Olyan területről szólt, mely sokféle beruházásra alkalmas lehet, hisz például az onnan importált termékek után nem kell adót fizetni, így került Marosvásárhelyre jelentős kedvezményrel egy olyan felszerelés, mely a tavak alján lerakódott iszap feldolgozása révén állít elő energiát. Szintén Marosvásárhelyen tervezik kereskedelmi iroda létrehozását, de amíg az megvalósul, a nagykövetséget lehet keresni üzleti kapcsolatok teremtéséhez. Jó tudni azt is, hogy a konzulátus eljár a cégbejegyzés esetén, segít a munkavállalási engedélyek beszerzésében. Osváth Pál a területvásárlás lehetőségét hozta fel, mint a befektetési lehetőség alapja: tud egy tengerparti, jelenleg eladó területet, melyen akár többféle faház-prototípus is bemutatásra kerülhetne, ha négy-öt székelyföldi fafeldolgozó összefogna. Jó árat adnak Gambiában a termékekért, munkaerőben sincs hiány, viszont a szabályok szigorúak, aki azok ellen vét, akár halálbüntetéssel is számolhat. Így számos külföldi turista várja a halálos ítélet végrehajtását, mert kábítószerrel találtak náluk, ugyanakkor tilos az értékes fafélék exportja is, azok csupán képzőművészeti alkotás-ként, kis szobrok formájában, megvámolva hagyhatják el az országhatárokat. Szabály az is, hogy a befizetendő adó felett lehet alkudozni, de ha a kiegyezett összeget év végéig nem fizeti be a vállalkozó, elkobozzák teljes vagyonát. Törvényen kívüli a homoszexualitás, Gambiából nem lehet gyereket örökbe fogadni, tilos az utcán csókolózni. Egyébként az egész Afrikában a fehér embert pénzeszsáknak nézik, van korrupció is, a jó hír viszont, hogy kis

pénzért lehet információkhoz, előnyökhöz jutni az üzleti világban – jelentette ki teljes nyíltsággal Osváth Pál nagykövet. Szintén ő számolt be arról, hogy a tavaly Gambiába szervezett szakmai körútról a 15 cégképviselő közül tizenketten szerződéssel tértek vissza. Idén novemberben újabb szakmai

körútra nyílik lehetőség, csupán jelentkezni kell, akár az üzletember-találkozót szervezők közvetítésével, akár a gambiai nagykövetség magyarországi honlapján található elérhetőségek által.

(Gyergyói Hírlap 2013. 09. 11.)

Vincze Csilla

Hírlevelet és kalákát terveznek az örmény származásúak

A Gyergyói Örmény Katolikus Egyesület és az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége (EMÖSZ) szervezésében az elmúlt hétvégén örmény származású fiatal családok táboroztak Gyergyószentmiklóson. Eldöntötték, hogy jövőre ifjúsági kalákát szerveznek a szépvízi örmény templom megmentése érdekében, és hírlevélben értesítik az örmény származásúakat az erdélyi eseményekről.

A Batthyány Ignác Technikai Kollégiumban zajló kétnapos rendezvényre Erdély különböző településeiről érkeztek a résztvevők, a programok során a gyerekekkel közös játékokra is sor került, a felnőttek számára tartott előadások, szakmai beszélgetések alatt pedig három óvónő foglalta le a kicsiket.

A szépvízi örmény templom állapotát *Zakariás Botond* ismertette, *Bogos Ernő* műépítész szerint első lépésként az olajfestéket kell eltávolítani a falakról, mivel a szakszerűtlen beavatkozás már mostanig felmérhetetlen károkat okozott. A tábor ideje alatt az elszállásolást és az étkezést megoldják, az örmény származású és velük szimpatizáló fiatalok számára szóló felhívást, amint az időpont tisztázódik, nemzetközi szinten is meghirdetik.

A márkanevek jelentőségéről, az Erdélyi Magyarörmények Szövetségének jelképek általi meghatározásáról *Balázs Áron* tartott előadást, a jelenlévők pedig eldöntötték,

hogy a közeljövőben pályázatot írnak ki a szövetség logójának elkészítésére. A résztvevők *Gergely Imrénének*, a Gyergyói Hírlap főszerkesztőjének szakmai tanácsait meghallgatva elhatározták, hogy először internetes portálon teszik közzé az erdélyi örménység körében zajló eseményekről szóló írásokat, miközben megpróbálják megtalálni az anyagi keretet nyomtatott változat megjelenítéséhez is.

A Bethlen Gábor Alap által támogatott rendezvényt *dr. Puskás Attila* és *Kulcsár László* szervezők hatékonyak ítélték, és ezt támasztja alá a résztvevők véleménye is. *Zakariás Eszter* szerint jó lenne, ha jövőben többen vehetnének részt a táborban, Magyar *Sáska Zsolt* azt emelte ki pozitívumként, hogy olyanok is megjelentek, akik korábban nem voltak jelen az örmény eseményeken, és annyira jól érezték magukat, hogy még 2-3 nappal szívesen megtoldották volna az együttlétet. *Sheffer Emese* úgy véli,

az örmény fiatal családok akár hosszabb nyári táborokban is részt vennének. A játékokat szervező *Debreceeni Orsolya* elégedetten nyugtázta, hogy az édesanyák még több közös játékot igényelnének. *Székely Szilárd* a hétfévi tapasztalatok alapján ideálisnak tartaná, ha negyedévenként sor kerülne szakmai, stratégiai találkozókra. *Puskás Attila Barna* javasolta, hogy a résztvevőket előre értesítsék a megvitatásra kerülő témákról, mert hatékonyabb lesz a találkozó, ha felkészülten, konkrét véleményekkel érkeznek, és érdemben tudnak hozzászólni.

A rendezvény keretében generációk közötti találkozóra is sor került, a gyergyószentmiklósi örmény katolikus egy-

háztanács, a kórus és az Oltáregylet tagjainak dr. Puskás Attila elnök mesélt az EMÖSZ létrehozásának fontosságáról, és arról, hogy mennyire nagy szükség van az idősek élettapasztalattal átítatott bölcs véleményeire, míg *Fehér Antal* kántor az örmény származású családok feltérképezését szorgalmazta. A fiatal családok találkozásán megerősítést nyert, hogy szükséges a különböző települések közötti kapcsolattartás, az összefogás minden téren meg kell valósuljon, a kis helyi szeretkezőségek által erősödhet meg az erdélyi magyar-örménység, amelynek önszervező képessége történelmi tény.

(*Gyergyói Hírlap* – 2013. szeptember 24.)

Bakó Zoltán

Ünnepeltek a marosvásárhelyi magyar-örmények

A Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesületet (MÖMKE) öt évvel ezelőtt jegyezték be hivatalosan. Ennek megünneplésére szervezett háromnapos, nagy sikernek örvendő rendezvényt az egyesület vezetősége.

Pénteken este a Kultúrpalota Kistermében került sor a hivatalos ünnepségre, amelyre hivatalos volt a vásárhelyi magyar-örmény közösség, de a Hargita és Kovászna megyei magyar-örmény testvéregyesületek képviselője is. A vártak megfelelően a teremben alig akadt üres hely. Jelen volt *Csige Sándor Zoltán*, Magyarország Csíkszeredai Főkonzulátusának vezető konzulja, valamint a megyei közgyűlés alelnöke, *Lokodi Edit Emőke* és Marosvásárhely alpolgármestere, *Peti András*. A MÖMKE elnöke, *Puskás Attila* először az egyesület történetét ismertette.

Századokra nyúlik vissza

A 2008. december 8-án bejegyzett Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturá-

lis Egyesület szám szerint öt éves, ám valójában sokkal régebbi keletű múltra tekint vissza – mondotta. „A háromszáz éve Erdélyben megtelepedett örménység évtizedekkel, sőt századokkal ezelőtt jelen volt a városban, jelen van, és vélhetőleg még nagyon sokáig jelen lesz, különleges színfoltjával, kultúrájával, tudásával gazdagítva Vásárhely amúgy sem színtelen összképét. Maradandót kell alkotnunk, mint ahogyan ezt tették elődeink is, hogy legyen mit átadnunk, ráhagynunk az utánunk következő nemzedékeknek” – emelte ki beszédében.

Rendezvények havonta

Az egyesület havi rendszerességgel tartja kulturális, ismeretterjesztő, szórakozta-

tó rendezvényeit, ám ha alkalom és szükség adódik rá, ennél gyakrabban is. „Azért is van az, hogy ha csupán a számokra hagyatkozunk, akkor kiderül, hogy az öt év alatt nem havi egy-egy találkozónk volt, hanem egészen pontosan 1,16. Ezt mutatja ugyanis a száraz statisztika, meg a hetven rendezvény jegyzőkönyve” – mondta tréfásan az elnök, aki a kötetlen hangulatú előterjesztését megtoldotta egy már ismert magyar-örmény vélekedéssel: Erdélyben kétféle ember van – az egyik, aki örmény, a másik, aki még nem tudja, hogy az. Ha számba vesszük a városban élő Péterfiakat, Ábrahámokat, Dombiakat, Domokosokat, Gáborfiakat, Fogolyánokat, Lászlófiakat, Novákokat, Rádulyokat, Stefánovicsokat – hogy az Ávédokról, Patrubbyokról, Kábdebókról már ne is beszéljünk –, bizony nagy igazság rejtőzhet a tréfás vélekedés mögött.

Az ünnepi hangulatot csak fokozta az *Aszalos Enikő* szopránénekes, *Kecskés Ávéd Erika* és *Ávéd Éva* előadóművészek, a *Grazioso* vonósnégyes és *Kilyén Ilka*

A Marosvásárhelyi Örmény-Magyar Kulturális Egyesület ülése, dr. Puskás Attila elnök

színművész előadása, ami újfent bizonyította, hogy a magyar-örmények Ani-beli őseiktől magukkal hozták a kultúra iránti évezredes vonzalmukat.

Az évfordulós rendezvény támogatását felvállalta a *Communitas* Alapítvány, a *Bethlen Gábor* Alap, Magyarország Csíkszeredai Főkonzulátusa, és az *Optica* Optofarm Kft.

(*Vásárhelyi Hírlap*, 2013. október 12.)

K. Nagy Botond

Kisebbség a kisebbséggel

Ötéves a Marosvásárhelyi Örmény–Magyar Kulturális Egyesület

Kétnapos ünnepségsorozattal, valamint erdélyi kirándulással ünnepelte fennállásának ötödik évfordulóját a Marosvásárhelyi Örmény–Magyar Kulturális Egyesület. A MÖMKE, eddigi tevékenységének, nívós rendezvényeinek köszönhetően kivívta a marosvásárhelyi, az erdélyi magyarság megbecsülését. A péntek délutáni tárlatnyitón és a szombati gálaesten szépszámú közönség tette tiszteletét.

Pénteken *Duha István* képzőművész faragványaiából nyílt kiállítás a Bernády Ház emeleti galériáiban, míg szombat délután a Kultúrpalota kistermében zajlott a születésnap ünnepség. Utóbbi ceremóniamestereként

Biluska Annamária színművésznő lépett a kisterem színpadára, rövid köszöntőbeszéde után a *Grazioso* vonósnégyes játszott.

Dr. Puskás Attila az egyesület elmúlt öt évének tevékenységét, az elért eredménye-

ket ismertette vetített képes előadása során. – Kétfajta ember él Erdélyben: aki örmény és aki még nem tudja, hogy az – nyitotta poénos felütéssel beszédét Puskás Attila, majd az egyesület mottóját, Ingrid Bergman mondatait ismertette: „Légy önmagad. A világ imádja az eredetit!” – Nemcsak öt éve fedeztük fel, hogy kik vagyunk. Vásárhelyen már az 1900-as évek elején is tartottak örmény bált. Egyesületünk hét éve alakult, öt éve jegyeztetjük be és váltunk hivatalossá. Nagyon fontos volt számunkra, hogy meghatározzuk, mi az, ami örménnyé és magyarrá tesz minket itt, Marosvásárhelyen. A Budapesten élő dr. Issekutz Sarolta segítségével, Kilyén Ilka, Várady Mária szorgalmazása nélkül ma nincs MÖMKE. Minden hónap első szerdáján tartjuk rendezvényeinket. Az elmúlt öt év alatt körülbelül hetvenet. Eseményeink meghatározott stratégia szerint zajlanak: időrendi sorrendben kiállítás-megnyitó, örmény kaleidoszkóp, megemlékezés az örmény genocídiumra, őszi gasztronómiai rendezvény, az örmény kultúra napjai, adventi koncert. A nyár folyamán kirándulásokon, búcsúkon való részvétel. Irányelveinket az identitáserősítés, az egyéni motiváció, a kívülálló meghallgatása határozza meg. Az örmények kuláklistán voltak, hallgatniuk kellett, így sokakból kitörlődött a hovatartozás érzése. Mi a szentistváni sokszínűség, erdélyiség hívei vagyunk. Befogadók, ahogyan minket is befogadtak ide. Az erdélyi kultúra részei vagyunk, az erdélyiség gondolatát próbáljuk megélni, megvalósítani. Tevékenységeinknek része az ismeretterjesztés (történelem, kultúra, irodalom, egyházi tematika, családfakutatás, személyiségek, helytörténeti kutatások), a tematikus kiállítások, a rendezvényszervezés, a hitéleti tevékenység, a gasztronómia, a tanulmányutak Európában és Örményországban, vala-

Fotó: Kaáli Nagy Botond

mint a más egyesületekkel való kapcsolat-tartás.

– Örmény-Magyar Kulturális Egyesület – a névben benne van az identitás, a gyökerek és a befogadó régió – tette hozzá *Lokodi Edit*, a megyei tanács alelnöke, az egyesület védnöke. – Nagyon tartalmasan repült el ez az öt év, a rendezvények színvonalasak voltak, minőségiek, érdekesek. Az egyesület vallja, hogy az örmény származás része az erdélyi magyar kultúrának. Erre kívánnak utat építeni. Közösen, kisebbség a kisebbséggel. Az örmények nemesi származásúak vagy kulákok voltak, gazdagok, legtöbbjük értelmiségi. Első erdélyi iskolájukat a XVII. században alapították. Sorsuk párhuzamos a magyarságéval, ők is az egyetemes keresztény hit védelmezői voltak.

– Sorstársak vagyunk, történelmünkben sok közös vonás található – mondta beszédében *Peti András* alpolgármester. – A genocídium, Örményország 90%-ának elvesztése, a Trianon utáni, Magyarország-ra való kitelepedés. Önök halmozottan kisebbségi létre kényszerültek, de ez nem gátolta meg Önöket az érvényesülésben. Az oszmán birodalom örményországi betelepítései, az ottani többszörös közigazgatási átrendezések, amelyek mind az örmények ellen irányultak – milyen tanulságos ez számunkra manapság...

(*Népújság* – 2013. október 13.)

Háromszéki Eszter

Bemutatták Murádin Jenő új kötetét

Murádin Jenő Függőhidak című, válogatott művészettörténeti tanulmányokat és kritikákat tartalmazó könyvét mutatták be szerdán délután a Minerva-ház Cs. Gyimesi Éva-terében. A szerző elmondta, hogy a kötet az elmúlt negyven év azon írásait tartalmazza, amelyek folyóiratokban, szaklapokban, évkönyvekben és katalógusokban jelentek meg. Címnek pedig azért választotta a *Függőhidakat*, hogy érzékeltesse: a magyar kultúra csak úgy érthető a gyökereitől kezdve, ha az egész Kárpát-medencei térségre koncentrálunk.

Tibori Szabó Zoltán, a Minerva Művelődési Egyesület elnöke kifejtette: néhány évvel ezelőtt ő javasolta *Murádin Jenőnek*, hogy foglalja össze, és írja meg Kolozsvár XIX–XX. századi összefüggő képzőművészet-történetét, egy másik kötetbe pedig kritikái munkáit gyűjtse össze. Harmadik feladatot is ajánlott, mégpedig azoknak az anekdotáknak a leírását, amelyeket a művészettörténész ismer a különböző művészekről és „házuk köréről”. Tibori utalt ugyanakkor arra is, hogy a most bemutatott könyv számos írása korábban a *Szabadság* hasábjain jelent meg.

A kötetet *Vécsi Nagy Zoltán* művészettörténész méltatta, hangsúlyozva: a *Függőhidak* kézikönyvként is hasznosan forgatható, hiszen tekintélyes válogatást ad közre Murádin Jenő művészettörténeti és kultúrtörténeti írásából. Erdélyi művészettinket illetően szokatlanul széles időhatárokat fog át a biedermeier kortól a historizmuson át egészen az avantgárdig. Kiemelte: a kötet első tanulmánya tekinthető akár a kiadvány művészettörténeti gerincének is, amely olyan lényegi összefoglalását adja Erdély XIX–XX. századi művészetének, amelyhez hasonló eddig nem jelent meg. Ilyen tekintetben művészettörténetünk elsajátításának és oktatásának alapköveként is használható. A művészettör-

Murádin Jenő, Vécsi Nagy Zoltán és Kopacz Attila (Fotó: Rohonyi D. Iván)

ténész hozzáfűzte: az írások közlésének helye utal arra a szakmai igényességre és változatos kulturális közegre, amelyet a szövegek szolgálnak. A könyv értékes részét képezik továbbá az ismert művészekről, mecénásokról és műgyűjtőkéről közölt, eddig ismeretlen tények és hiteles történe-

tek, valamint egy sor elfeledett, vagy háttérbe szorított alkotói életmű, egy-egy műalkotás vagy gyűjtemény szellemi feltámasztása.

Kopacz Attila, a sepsiszentgyörgyi ARTprinter kiadó vezetője felelevenítette a Murádin Jenővel való közös munka kezdetét. Elmesélte, hogy tőle tanulta meg, hogyan néz ki egy tökéletesen megszerkesztett és előkészített kézirat, amiből egy nyomdász vagy egy tördelőszerkesztő könnyedén tud dolgozni, ezután már a többi szerzőtől is elvárta ugyanezt a színvonalat.

Murádin Jenő köszönetet mondott feleségének, aki heteken át segítette összeállítani az 1500 nevet tartalmazó névmutatót, majd levetítette a kötet illusztrációs anyagát. Mint mondta, kezdetben úgy tervezte, hogy a tanulmányok után közli a kapcsolódó illusztrációkat, hely szűke miatt viszont erre nem volt lehetőség. Ezért döntött úgy, hogy két tömbben, harminckét ritkasággal és képzőművészeti csemegével illusztrálja a kötetet. (*Szabadság*, 2013. október 4.)

Gyarmati Béla

Az erzsébetvárosi Lukácsok földbirtokos nemessége

Az erzsébetvárosi Lukácsok tímár- és marhatózsér tevékenységéről szóló történet azzal fejeződött be, hogy a XVIII. század végére célszerűnek tűnt a marhakereskedésről áttérniük valami más tevékenységre. Az erzsébetvárosi Lukácsok kiterjedt familiája különböző ágainak történetében háromféle „profilváltási” próbálkozás figyelhető meg: a földszerzési, a bányavállalkozói és a postamesteri. Több szempontból is a földbirtok-szerzés tűnt volna a legjobb befektetésnek: a régóta űzött marhahajtás közben a pihentető-hízaló pusztákon megismerkedtek a földbirtoklásban rejlő lehetőségekkel, és nyilvánvalóvá lett, hogy a birtok nem csak a család presztízsének emelésére lenne alkalmas, de jövedelmező megélhetést is biztosíthatna. (Búza, kukorica, dohány termesztése, vagy selyemhernyó-tenyésztés...) A XVIII. században azonban Erdélyben csak a „honfiak” – akiket ma elismert magyar állampolgároknak neveznénk – tulajdonolhattak földbirtokot, miközben az örménységnek éppen sajátos nemzeti jellegére hivatkozva sikerült kereskedelmi előjogokkal kivételezett olyan közösségeket létrehozni, mint Szamosújvár, és főleg Ebesfalva-Erzsébetváros! Az előjogokról való lemondás túlságosan nagy árnak tűnt a honfiúsításért. A dilemma feloldásán nem segíthetett volna címeres nemeslevelek vásárlása sem, hiszen ez nem járt földbirtokkal (az 1667 és 1867 közt megnevesített mintegy félszáz erdélyi örmény család közül alig kettő kapott birtokot is). Az örmények Erdélyben

akkor nem „bírhattak”, csak bérelhettek birtokot, ámbar egy-egy jól kifundált tartós bérlés (haszonbérlés – szerk.) már-már pótolhatta a tulajdonlást. Mivel a magyar nemesség nem volt partner a bérlésbe-adásra, ezért a Lukácsok (és a többi, hasonlóan befektetési lehetőséget kereső örmény) főként a Magyar Királyság délkeleti, általuk a marhahajtó utak révén jól ismert vidékein már igen korán, és sikerrel próbálkoztak pihentető puszták, vagy környékük bérlésével. Örményeink dinamizmusára jellemző, hogy 1735-ből még nyoma van a régi moldvai kapcsolatoknak (vissza-visszajárnak), de 1747-ből már nyoma van annak, hogy Lukács Tódor „ebesfalvi örmény” pusztát bérelt a bánáságbeli Nagyöszön, és hamarosan tulajdonosnál több hasonló bérlés keletkezett, elsősorban a Csanád-Arad-Csongrád vármegyék hármastárterületjén, valamint Temes vármegyében.

Az örmények sorsának alakulása nem választható el a történelmi eseményektől, hiszen éppen nagyszerű alkalmazkodó képességüknek köszönhetően tettek szert legendás vagyionokra! A török kiűzésének befejeztét szokás Temesvár 1716-os felszabadításához kötni. A béke helyreállása után az országrészt az Udvar fegyverrel szerzett zsákmánynak tekintette és az összes földbirtokot lefoglalta, eredeti tulajdonosaiknak nem, vagy csak jelentős „váltságdíj” ellenében adta vissza – már ha volt olyan, aki igazolni tudta a tulajdonjogát az Újszerzeményi Bizottság előtt. A kincstári kezelésbe ke-

rült birtokokon azonban alig volt élő lélek! A földek megműveltetése érdekében nagy, szervezett lakosságtelepítésekre volt szükség. A birodalom nyugati és északi, nem-magyar (sváb, bajor, tót stb.) vidékeiről állami szervezésben megvalósított telepítési folyamat közismert. Mária Terézia intézkedéseinek egyike volt a benépesítést támogató 1758-as azon rendelkezése, mely szerint ha a birtok nélkül címeres levelet bírósági személyek (armalisták) birtokot vásárolnak a Bánáságban, akkor teljes jogú birtokos nemessé kell elismerni őket! (Ez ugyan ütközött a feudális magyar jogrenddel, de nem ez volt a Habsburgok egyetlen törvénybe ütköző intézkedése...) A királynői rendeletre válaszul 1760 és '62 közt az erdélyi örmények „tömegesen” váltották ki birtok nélküli nemeslevelüket és a magyar nemesség országgyűlési tiltakozásaira fittyet hányva, a honosítással nem veszködve, rögtön megvették a korábban bérelt kincstári földeket, és ezzel egycsapásra a magyar birtokos nemesség teljesjogú tagjaivá váltak¹. (1758 és 1762 között 27 örmény családnak sikerült ilyen módon a magyar nemesi nemzet részévé válnia: a Trianon-előtti térképeket böngészve szinte valamennyinek a nevét fellelhetjük a bánásági települések közt.)

¹ 1667 és 1758 között 12 örmény család örmény nemesítéséről van adat, de 1762 és 1939 közt is összesen alig több mint 20 örmény családot nemesítettek (vagyis ezekben az évtizedekben átlag 8-9 évente történt egy-egy címereslevél-adományozás). Ezzel szemben az 1758 és '62 közötti négy év alatt 25 armalistát váltottak ki (azaz évente több mint hatot), a növekedés ebben az időszakban tehát kiugró: az örmény családok címeres leveleinek a felét az 1758 és 1762 közötti négy évben adományozták!

Kézenfekvő, hogy az erzsébetvárosi Lukácsok földvásárlásainak célpontjává a korábban megismert puszták, vagy az azok környékén megszerezhető birtokok váltak. Az 1762-ben nemességszerző Lukács Jakab egyik unokáját (Lukács Antal, 1767–1836) már „kaszaperegi nagybirtokos”-ként ismerjük. Nagybirtokosságának értékéből semmit se von le az az érdekes tudósítás, amit a Vasárnapi Újság közölt a XIX. század közepén: „Hogy milly könnyen lehetett az ember földesurrá ezelőtt 60–70 évvel, azt az »Aradi Híradó« példakal bizonyítja. Így a XVIII. század utolsó felében a B(ékés)-Csanádmegyében fekvő kaszaperegi pusztán, mintegy 15 000 hold, egypár ezüst sarkantyús sárga kordován csizmaért volt haszonbérbe adva, s csak később todatott meg e bér egy tucat kikészített juhbőrrel. Később az egész birtokrész, a turi jószággal egyetemben, 800 bankóforintért adatott zálogba. Ugyanekkor a szomszédváros határát ingyen osztották ki örökösen, s ki a neki ez alkalommal kimutatott földet elfogadni vonakodott (mert fordult elő illy eset is), annak bírására bortal kényszerítették. Félszázad alatt a dolog nagyon megváltozott. Most száz akadna egy helyett, ki örömet kiálana huszonötöt a javából, ha illy módon földeket szerezhetne.” (Nem tudjuk, Jakab fia Lukács Antal mennyiért vásárolta meg a peregi pusztát, de megvette!)

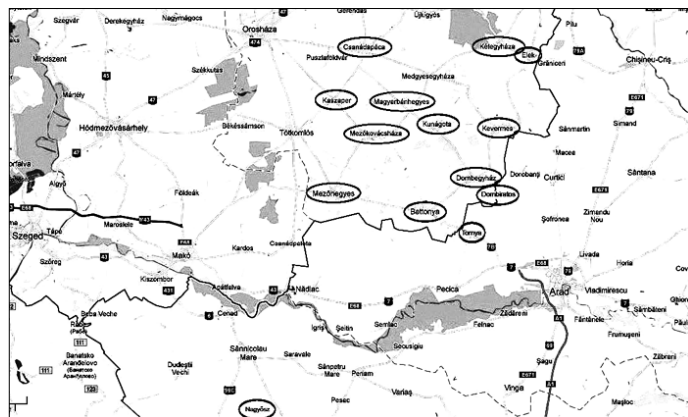
Jakab öccsének, az 1760-ban armalist szerzett Miklósnak a gyermekei még az armális kézhez vételének évében kihirdették nemességüket több magyarországi vármegyében, az akkori Csanádban, Biharban, Aradban és Temesben, azaz minden megyében, ahol a fiaknak birtokai feküdtek. Az erzsébetvárosi Lukácsok egyes ágai tehát birtokos ne-

messé válva sikeresen beolvadtak az államalkotó magyar nemességbe.

A „birtokban gondolkodó” Lukácsok a megszerzett földeken elsősorban búza, vagy dohány termesztésével próbálkoztak, amihez maguk is telepítettek be külföldi telepeseket. A mai Mezőkovácsháza (korábban: Reformátuskovács háza) 1813-ban erzsébetvárosi Lukács Miklós alapította, a mai Végegyháza korabeli neve (Tótkovács háza) pedig a szlovákokkal való, szintén Lukács Miklós által szervezett (1817-es) betelepítésre emlékeztetett.

A telepítések, illetve az új tulajdonosok törekvései néha konfliktusokkal jártak: például a mai Soltvadkerten birtokot szerzett „vadvalkerti” Lukácsok a birtokokon élő szabad parasztokat megkísérelték jobbágyi szolgáltatásokra szorítani. (Nem kellett ehhez zsarnoknak lenni, hiszen akkoriban ez volt a feudális birtokosi modell, az újdonsült örmény tulajdonos is a magyar feudalizmusban „szocializálódott”.)

Az örmény családok által – javarészt armális nemesként – vásárolt birtokok

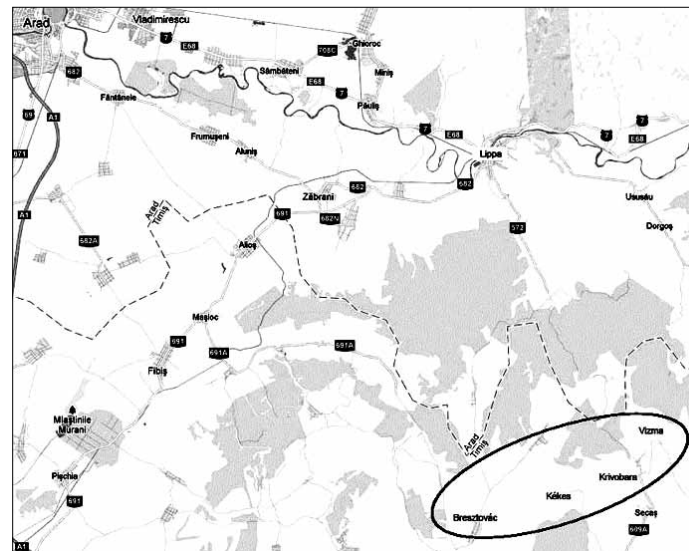
1. ábra: az erzsébetvárosi Lukácsok néhány jelentősebb délvidéki birtoka a XVIII.-XIX. sz. fordulóján

Orosháza és Arad között feltűnően halmozódnak. A Lukácsok történetében leggyakrabban előforduló néhány település az 1. ábra mutatja. (Más örmény famíliák birtokaival kiegészítve a térkép már áttekinthetetlenül sűrű lenne.)

Két megjegyzést kell a térképekhez fűzni: nem teljeselek, amennyiben a szétzórót tanyákat egyenként lehetetlen lenne ábrázolni, továbbá sem a nádudvari, sem a soltvadkerti stb. birtokok nem értek el (mint ahogy a Szarvashoz közeli egykori Örménykút sem). Hozzá kell fűzni továbbá azt is, hogy a térképen szinte nyüzsgő Lukács birtokok nem képeztek családi különlegességet. Sok más örmény családnak volt akkoriban ugyanott, ugyanolyan érdekeltége: régi, nagy léptékű térképeket böngészve tucatszámra találhatjuk meg a Czárán, a Cziffra, a Kiss, a Jakabffy, a Vertán, a Verzár stb. családok neveit is.

Igen érdekes négy, egymáshoz viszonylag igen közeli egykor volt Lukács-birtok elhelyezkedése, amelyek élesen elkülönültek a többi, ugyan a síkvidéken látszólag meglehetősen elszórtan, mégis „egy kupacban” fekvő Lukács-birtoktól. (E síkvidéki birtokok szétszórtsága a marhahajtó útvonalak szabad, hegyektől nem korlátozott vonalvezetésének lett a következménye.) E síkvidéki birtoktól eltérően Vizma, Krivobara (Crivobara), Kékes (Cheches) és Bresztovác (ma: Aga) már Temes vármegyé-

ben a Béga folyó völgyére nyíló külön-külön északi oldalvölgyekben, az egykori postaúttól ugyan nem messze (a Déva–Temesvári vonal Bozsor és Lugos postaállomásaitól alig 25–30 kilométerre (3,5 mér-földre) feküdtek, erdőktől övezve, már az

2. ábra: Az erzsébetvárosi Lukácsok birtokai Vizmán, Krivobarán, Kékesen és Bresztovác

Erdőháti hegyek (ma: Podisul Lipovei, Románia) lábánál, a forgalmas útvonaltól azonban egyértelműen félreesően.

A különös elhelyezkedés magyarázatát az adja, hogy Bresztovác és Krivobara 1783 és 1789 között (az örmény) „marhakereskedők által bérelt pusztá” volt!² Errefelé haladt a Dévától Temesvár felé vezető marhahajtó út! Az itteni földek előbb ideális pihenő-legelő helyek voltak, utóbb pedig, immár „jól belakottan” a Lukácsok birtokaivá válhattak. Az ehelyt megtelepedett Luk-

² Borovszky Sámuel: „Magyarország vármegyéi – Temes vármegye”

ácsok is nyilvánvalóan a marhahajtásból eredően váltak „vizmai” (és egyéb) Lukácsokká. Bresztovác, Kékes, Krivobara és Vizma megszerzésével az 1760-ban nemességet szerzett Miklós legkisebb fia, erzsébetvárosi Lukács Lázár és fiai – a maguk korában a Bánság egyik legnagyobb földbirtokos famíliájává lettek, Lázárnak Gergely nevű bátyja pedig a „vadvalkerti Lukácsok” atyja lett...

A marhakereskedelemből a XVIII. század második felében csendesen kilépő erzsébetvárosi Lukácsok kiterjedt famíliájának egy része – elsősorban Lukács Miklós leszármazottai – tehát a Mária Terézia telepítési programja révén megnyílt rendkívüli lehetőséget felismerve a távolsági marha-nagykereskedelemben felgyűlt tőkét földbirtokká változtatta, magyar birtokos nemessé lett!

Az erzsébetvárosi Lukácsok földszerzési kísérletei történelmileg rövid ideig, általában 1–2 nemzedékig működtek: utána vagy kihalt a család, vagy eladták a birtokot és máshol, az addigra jelentősen megváltozott körülmények közepette próbálkoztak. A sikeresen birtokot szerző és így nemessé váló erzsébetvárosi Lukácsok tragédiája, hogy alig-hogy sikerült bejutni a feudális nemzeti rendbe, a magyarországi feudalizmus véget ért! 1848-ban az áprilisi törvények

eltörölték a nemesi adómentességet, és a győztes hatalom első intézkedései közé tartozott (már 1849 őszén!) az arányos közteherviselést megalapozó kataszteri felmérés elrendelése. Az erzsébetvárosi Lukácsok birtokszerző próbálkozásai közül egyedül a Vizmán megtelepedett ágé lett tartós (Miklós unokája, János Mihály és leszármazottai). A birtokok alapján magukat ettől kezdve vizmainak nevező Lukács-leszármazottak azonban „névadó” délvidéki birtokukat viszonylag rövid idő múlva eladták és helyette Pest-környékén vásároltak hatalmas területeket: a vizmai Lukácsok folyamatosan korszerűsített csömöri birtoka egészen a II. világháború utáni államosításokig virágzott!

Míg a birtokszerzés a Lukácsok magas vagyoni szinten való beilleszkedésének

a feudális, hagyományosnak mondható útja volt, addig a család más ágai – Miklós bátyjának, a címereslevelét két évvel később, 1762-ben kiváltó Jakab és lezármazottai – a polgárosodás felé mutató irányzatot választották. Úgy tűnik, hogy a földszerzésen kívül az erzsébetvárosi Lukácsok két másik „túlélési” stratégiában láttak fantáziát: a bányavállalkozói és a postamesteri tevékenységben.³ Ezek történetei azonban már más történetekbe tartoznak...

³ Ne tévesszen meg bennünket az erzsébetvárosi Lukácsok körében feltűnően gyakori patikáriusi karrier: ezek ugyan nagyszerű egyéni életpályák voltak, de annak ellenére nem tekinthetők családi befektetéseknek, hogy egyes vonalakon több nemzedék lett egymás után gyógyszerész.

Orgovánné Macskásy Judit – Rozsos Tamás László

Lukács Béla szoboralapítvány

(1. rész)

Az alapítvány elsődleges célja, hogy elérje *erzsébetvárosi* LUKÁCS BÉLA erdélyi magyar-örmény származású miniszter szobrának (újra)felállítását. Ennek a szoboralpítási tervnek az előzménye az, hogy Lukács Bélának 1904. augusztus 14-én az erdélyi bányakapitányság székhelyén, Zalatnán már állítottak egy egészalakos szobrot országos gyűjtés alapján befolyt pénzüsszegekből, de ezt a szobrot a román vasgárdisták 1940-ben ledöntötték

(az erről szóló írást lásd EÖGY füzetek 2009. dec.-i szám 16-17. oldalán).

Az eredeti szobor gipsz mellalak része azonban átvészelte az eltelt több mint egy évszázadot és felhasználásával ismét állhat – bár ezúttal Budapesten – annak az erdélyi örmény származású írónak, politikusnak, pénzügyi szaktekinélynek ércebe öntött portréja, aki Baross Gábornak is barátja és munkatársa volt.

A Fővárosi Törvényszék-nél az alapítvány bejegyzésé-

ig göröngyös és rögös út vezetett, a földhivatal, az önkormányzat, a számlavezető pénzügyintézet igazolásainak, valamint az MTA névhasználatra vonatkozó engedélyének beszerzésén kívül még számtalan menetközben felmerülő problémát kellett megoldani. Végül a 2013. február 21-én a Fővárosi Törvényszék meghozta azt a végzést, amely elrendelte az alapítvány nyilvántartásba vételét, s ez március 22-én emelkedett jogerőre.

Röviden ismertetjük az alapítványkezelő szervezetének tagjait, az ez idáig rendelkezésre álló vagyon támogatóit és majdani felhasználási módját.

Adományozó	Összeg	
Gyarmati Béla	25 000 Ft	Woyciechowskyné Lukács Róza ükunokája
dr. Issekutz Sarolta	10 000 Ft	több neves örmény család leszármazottja
Varga Ágnes	10 000 Ft	(erdélyi székely, marosvásárhelyi születésű)
alapító		
Orgovánné Macskásy Judit	10 000 Ft	Lukács Béla dédunokája
Rozsos Tamás L.	10 000 Ft	Lukács Béla élettörténetének kutatója
Macskásy-Orgován Ildikó	10 000 Ft	Lukács Béla szépunokája
Rozsos Zsolt	8 000 Ft	
Orgován Emese	5 000 Ft	Lukács Béla szépunokája
Lukács Katalin	1 000 Ft	Lukács Tódor táblabíró ükunokája
(Nagy Józsefné)		
Szakay Gabriella	1 000 Ft	Lukács Dénes ezredes dédunokája
Szakay Andrea	1 000 Ft	Lukács Dénes ezredes dédunokája

A szoboralpítási terv az alapító (és támogatók) által első körben összeadott 100 000 Ft-on felül még további 430 000 Ft került az alapítvány számlájára támogatási szerződések megkötése által.

Az alapítvány induló vagyona (lásd a fenti táblázatot)	100 000 Ft
Fővárosi Örmény Önkormányzat	200 000 Ft
Ferencvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat	100 000 Ft
Bp. Főv. II. ker. Örmény Önkormányzat	70 000 Ft
Bp. Főv. XII. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat	30 000 Ft
Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület	30 000 Ft
összesen:	530 000 Ft

A XX. század bő kétharmadát végigfényképező, a doni fronton haditudósítóként dolgozó, az '56-os eseményeket megörökítő, a Budapestet városvédőként dokumentáló, a Krisztinavárosi Budai Gyermekfotó műterem portréfotósa, a szenvedélyes ország- és természetjáró dr. Szentpétery Tibor munkásságát és életútját bemutató, a Klebelsberg Kultúrkériában (1028 Budapest, Templom utca 2-10.) 2013. április 20-án elhangzott emlékülés előadásait folyamatosan közöljük.

Dr. Sárközy Réka

Egy különös barátság története

Szentpétery Tiborhoz különös barátság fűzött. Keretét „szigorú üzleti alapok” szolgáltatták – jogdíjakat fizetni jártam fel hozzá nagyjából félévenként sokféle fórumon megjelent fényképei után – de ennél sokkal többről volt szó. Hosszú éveken át tartott kapcsolatunk, a munkámmal járó adminisztratív kötelezettségek, és az ennek ürügyén megtett látogatásaimnak köszönhetően 6-8 éven át kerestem fel őt időnként. Magas kora miatt mindig volt bennem egy kis félsz, amikor egy hosszabb kihagyás után bejelentkezni készültem hozzá: felveszi-e vajon a telefon? Hálstennek sokáig felvette. Megtanultam csodálni élelsrueretét, erejét és hitét, ami akkor sem hagyta el, amikor egyszer csak tolókokcsiban jött elélem az ajtóhoz, éppen ő, akinek a mozgás, a túrázás, a séták oly sokat jelentettek. Sok mindenről beszélgettünk ezeken a látogatásokon, sosem kisebb dolgokról, mint életről, halálról. Foglalkoztatta az elmenés – ez érthető – mindig tárgyilagosan kedvesen beszélt arról mennyire szeretné képeit rendezni – amelyek persze addig is tökéletes rendben voltak – hogy mindent ideális állapotban hagyjon hátra az utókornak. Úgy tudom be tudta fejezni munkáját, és ez a rendezési folyamat most, hogy életműve egyben, a maga teljességében méltó helyre kerül, ez a hosszú, ha-

lála után is tartó konzerváló munka végére lezárulhat.

Nem is emlékszem mikor ismertem meg. Egy újságcikk vezetett el hozzá? Esetleg a Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtárban mesélt róla először Stemplerné Balog Ilona vagy Jalsovszky Katalin? A Népszabadság cikkének fénymásolata 1997-ből¹ még ma is szobám falán van az 1956-os Intézetben, ahová azokat a névjegyeket, képeket, cikkeket gyűjtöttem, amelyekkel „feltétlenül kezdeni” akartam valamit. Bár a közös munka lezárult, a cikk másolata azóta is ott van a falon, egyszerre kabala, és emlék.

Az biztos, hogy először az 1956-os Intézet éppen akkor formálódó fotodokumentációs adatbázisa számára kértem tőle fényképeket a forradalmi sorozatából. A Nemzeti Múzeumban őrzött pozitív kópiákból válogattam ki a számomra legizgalmasabbakat, és nagyon hálás voltam a sorsnak, hogy a sok vitathatatlanul magas dokumentációs értékű, rossz minőségű, „üres” amatőr fotó után végre igazí, a történeti értéken túl komoly esztétikai értéket hordozó képek közül válogathatok. Megelevenedtek a szétlőtt pesti utcák, gyerekek játszottak hatalmas lövegekben, vörös keresztet lepedővel borított szá-

¹ Csordás Lajos: A haditudósító békeben kariatidát fényképez. Népszabadság, 1997. november 26.

guldó autó után néztek bámész járókelők, körmét rágó kislíú betűzött kirakatüvegre ragasztott hirdetések. És a kirakat belső oldaláról láttuk a kislíú arcát... Ezek a képek aztán a digitális adatbázis bestselleréi váltak, és ezeknek köszönhető, hogy hosszú éveken át látogathattam meg őt „üzletileg” a Gábor Áron utcában.

A következő közös munkánk egy film volt, amely róla szólt, és amelyet e konferencia záróakkordjaként le is vetítenek majd az érdeklődőknek. A tudósító című film forgatása, bemutatása a Duna TV-ben és a Magyar Televízióban újabb alkalmakat teremtett a beszélgetésekre. Utolsó alkalmunk a „közös munkára” nem is olyan régen volt, portréfilmje részleteit válogattam ki az Open Society Archive Don kanyar emlékezetéről készült kiállításához 2013 elején.

Mostani előadásom Szentpétery Tibor életének ehhez a fontos állomáshoz kötődik, a Don kanyarhoz. Nem sebesüléséről, és a legendás Leicáról szeretnék beszélni, hanem mindezek utóéletéről, arról, amit már nem volt időnk megbeszélni személyesen egymással. Szentpétery Tibornak fontos volt a második magyar hadsereg katasztrófájának emlékezete, őt is sújtotta az elmaradt gyász, a kibeszéletlenség terhe, és ami a legfontosabb, ő is tevékenyen részt vett az áldozatok emlékezetének ápolásában. Erről szeretnék most néhány szót szólni, kicsit tágabb keretek közt, mint kizárólag az ő személyes kontribúciója.

A második magyar hadsereg sorsának felidézése, hivatalos „kommunikációja” már nagyon korán, közvetlenül a katasztrófát követően, de még a háború éveiben problémákat okozott. Nem illett bele a háborús propaganda narratíváiba, az átélte kudarc, a háború elvesztése kézzelfogható közelségbe került, az elhallgatás fo-

lyamata megkezdődött. Látványos propaganda kísérlet volt a közhangulat befolyásolására az ún. „haditudósító kiállítás” 1943. májusában a pesti Vigadóban, itt Szentpétery Tibor képei kitüntetett szerephez jutottak:

„A kiállítás megnyitásának időpontja sem lehetett véletlen, ekkor tértek haza ugyanis a Donnál elpusztult 2. magyar hadsereg maradványai. A háború poklát megjárt katonák személyes beszámolóját akarták ellensúlyozni a nagy sajtókampánnyal támogatott tárlattal. Az eredetileg két hétre tervezett nyitva tartást a rendkívüli érdeklődés miatt meghosszabbították, több mint százezren zárandokoltak el a Vigadóba. A fokozott érdeklődés érthető. Látni akarta mindenki, aki kint volt a fronton, de elmentek a kiállításra mindazok; akiknek fiuk, férjük, vőlegényük nem tért vissza, remélve, hogy a sok száz fénykép valamelyikén felfedezhetik szeretteik arcát vagy nevét a dokumentumokon. (...) Vereségekről, veszteségekről nem szólt a kiállítás, a vezető politikusoktól vett, optimizmust sugárzó idézetek; feliratok voltak hivatva erősíteni a győzelembe vetett hitet. A kiállítás hangszílyosan szerepelt és szinte a haditudósító jelképévé vált az a dr. Szentpétery Tiborról készült nagyméretű fénykép, melyen sebesülten, kezében szétlőtt Leica fényképezőgéppel volt látható. A gépet fényképezés közben érte a találat.”²

A XX. századi magyar történelem bizonyos témái 1945 után csak a privát emlékezet részeként hagyományozódhattak tovább, naplók, versek – és fényképek – őrizték az emlékezetet, sokáig a nyilvánosság minden reménye nélkül. El nem

² Stemplerné Balogh Ilona: Haditudósító kiállítás <http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/historia/92-09/ch09.html>

mondható, meg nem írható történet lett a magyar világháborús részvétel *egésze* is – egészen pontosan ennek minden értelmelési kísérlete, amely eltért a hivatalos, a szovjet szempontoknak alárendelt történeti megközelítéstől, akár tudományos munkákban akár publicisztikában. Lehetetlen volt az átélt második világháborús tapasztalat kibeszélése azoknak is, akik végigélték és elszenveték következményeit. Az egyéni és közös tapasztalatok értékelése így a rendszerváltás előtt a társadalomtörténet számára sem volt lehetséges. Szentpétery Tibor a saját bőrén is tapasztalhatta ezt. Egy 1943-as Képes Vasárnap számára készített címlapfotó miatt, amely egy remetét ábrázolt a csíksomlyói búcsún egy kereszt előtt – a képet haditudósítóként készítette – elbocsátották állásából, a Kohó és Gépipari Minisztérium tervezőirodájáról.

A hetvenes években a helyzet kezdett megváltozni. A 2. magyar hadsereg sorsáról szóló első írás, amely egyben a doni katasztrófa elemzésére is kísérletet tett, Nemeskürty István *Requiem egy hadseregért* című műve volt 1972-ben, amely nagy vitát váltott ki a történészek körében, mégis úttörő jelentőségű volt, mert a nyilvánosságba emelte a második világháborús magyar részvétel témáját. A kötet a szerző életének legnagyobb könyvsikere lett.

Hasonló a helyzet Kádár Gyula egykori vezérkari ezredes néhány évvel később megjelent memoárjával.³ „1978-ban igaz politikai szenzáció volt, hogy Magyarországon legálisan megjelenhetett Kádár

³ Kádár (1978). A művet Kádár eredetileg az ÁVH-nak, pontosabban a II/5., illetve a III/III osztálynak írta, kéziratát ma is az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL) őrzi.

Gyula egykori vezérkari ezredesnek, a Vkf/2, a hírszerzés-kémelhárítás katonai szervezete (a magyar Deuxieme Bureau) 1943 júliusa és 1944 áprilisa között működött parancsnokának az emlékirata. A könyvet elsősorban az tette szenzációvá, hogy a megjelenés körülményeiből kitűnt, a memoár a nevezetes Aczél-féle »három T« tekintetében a »támogatott« művek csoportjába tartozik. Az addigi gyakorlathoz viszonyítva ugyancsak újszerű múltismertető mű megjelenését az akkori hatalom uralma fenntartása szempontjából hasznosnak ítélte” – írja Szabó Miklós a könyvről.⁴ Megjelenésének mégis volt jelentősége, mert először kapott nagy nyilvánosságot egy jobboldali katonatiszt, aki megbízatásai révén a második világháború fontos szereplője lett. Emlékirata felcsillantotta az árnyaltabb történelmi ábrázolás lehetőségét.

1982-ben Hanák Gábor – Csoóri Sándor és Sára Sándor nagyszabású, 24 részes televíziós dokumentumfilm sorozatban tárta nagy nyilvánosság elé a Doni harcok emlékezetét „Kronika” címmel. A filmet a 17. epizód vetítése után betiltották a szovjet tiltakozás következtében, de így is hatalmas jelentőséggel bírt, hogy az eseteket, végre, 30 év után hangosan el lehetett siratni. Elkészült számukra egy filmes emlékmű, amely azóta is kiállta az idők próbáját, és „ércnél maradandóbbnak” bizonyult, akkor is, ha magán viseli annak a kornak a nyomait, amelyben készült. A Kádár korszak adta azokat a narratív kereteket, amelyeken belül beszélni lehetett a harcokról, a katonák szenvedéstörténetéről, a munkaszolgálat keserveiről, és nem utolsósorban az orosz tél jéghidegéről. A sorozat egyik teljes epizódja egy haditudósító önkéntes, Gallyas Ferenc zászlós –

⁴ Szabó M. (1998).

mint Tibor bácsi – visszaemlékezéseit tartalmazza, aki újságíróként volt jelen, az ő és mások által írt beszámolók, tudósítások mellett szerepeltek a haditudósító század fotósainak képi illusztrációi. Az „Élet”, „A képes tábori újság”, a „Magyar Erő” c. katonai újságok számára.

1989-ben végképp megszűnt a kontroll a második világháborús magyar részvétel emlékezetének megőrzése felett. Nagyon korán, közvetlenül a rendszerváltás után, 1990-ben készült egy újabb filmfeldolgozás a Don-kanyar emlékezetéről, ez Kóthy Judit filmje, a *Valahol Oroszországban*. A Magyar Televízió által készített film alapmotívuma a siratás, a gyász felszínre törése és az érzelmek szabad kiadása, mint az újonnan elnyert szabadság egyik alapélménye. Kerettörténete pedig a 2. magyar hadsereg túléliből és az elesettek hozzátartozóiból szervezett csoport Don-kanyarban tett látogatásáról készült úti beszámoló. Itt végre egymással szemben állhattak magyarok és a helyi lakosság képviselői a kamera előtt. A doniak megértően szemlélték a háború nyomai után kutató magyarokat. A magyar hozzátartozók egy kopjafát szerettek volna felállítani valamelyik Don melletti településen, ahol súlyos harcok folytak, ez akkor, a szovjet hatóságok ellenállása miatt meghiúsult.

A film központi szereplője Mártha Tibor, ma Fényeslitke polgármestere. Ő az, aki a kopjafa-állítást megtervezte, azt elkészítette, és később – ez a filmben már nem szerepel – felállította Voronyezsnél. Azóta 25 kopjafát, illetve keresztet állított fel Mártha Tibor alapítványa a magyar hadifogolytáborok helyén, katonai temetőkben, évente szerveznek zarándoklatot a helyszínekre. Az egyik ilyen túrán, pontosabban zarándoklaton vett részt Szentpétery Tibor is, a Pastelpiano blog

által közölt részletes interjúban így emlékszik vissza erre az útra:

„1996-ban visszamentem a Don-kanyarhoz. Fájdalmas. Fél évvel sebesülésem után egy nap alatt több mint 40 ezer ember halt meg. Hogy összesen mennyien, azt nem lehet tudni. Egy biztos: több tízezerrel az ezer fölött. Négy éve láttam a tömegsírok nyomait, rátaláltam arra a helyre, ahol megsebesültem. Tisztán kiemelkedik az egykori futóárok a maga elszíneződött vörösés zöldjével. Egyik 42-es fotómon a szélmalom épen állt, előtte a rohanó, állig felfegyverzett, akcióban lévő rémült katonák. Ma a szélmalomból már csupán csak az alapzat kivehető...”

Különös felelősséget adott a Don kanyarhoz való viszonyának, közéleti aktivitásának serkentéséhez az a több mint 700 fénykép, amit tudósítóként a Don kanyarban készített. Egyedülálló képanyagáról csak véletlenül szereztek tudomást a közgyűjtmények is:

„Néhány évvel később muzeológusok jöttek fel hozzám, hogy az 1956-os forradalomról készült fotóimból válogassanak ki egy kiállításra valót. Egyikőjük véletlenül a nyitott könyvszekrényre pillantott, és meglátta az albumba rendezett háborús képeket.

– Önnek vannak doni képei? – kérdezte. Vannak – válaszoltam. Még fél év sem telt el, a Várban kiállítást rendeztek a Don-kanyarnál készült képeimből, amely hét hónapon keresztül nyitva volt.”⁵

A Hadtörténeti Intézet és a Magyar Nemzeti Múzeum is felismerte milyen egyedülálló kincsről szerzett tudomást, így születtek a Don kanyaros fényképkiallítások, amelyekkel Szentpétery Tibor egyedülállóan tudott hozzájárulni az em-

⁵ <http://pastelpiano.blogspot.hu/2012/11/az-életmento-leica.html>

lékezet ápolásához. Ez a felfedezés egyben annak a különös vetélkedésnek a kezdetét is jelentette, amelyben a két nagy közgyűjtemény igyekezett megszerezni Szentpétery Tibor fényképeit, saját archívumuk számára, minden bizonnyal a legjobb szándékok által vezérelve.

Kósa Judit így méltatja a 2003-ban rendezett nagyszabású Don-kanyar kiállítást a Hadtörténeti Múzeumban, amely az át-törés 60. évfordulójára készült:

„Dr. Szentpétery Tibor haditudósító egész katonai karrierje kibontakozni látszik az üveg mögé került néhány személyes emlékből. Fél évszázad után is összeszoruló gyomorral nézzük a szétroncsolódott fényképezőgépet, a szétlőtt kulacsot és a levágott ujjú, véres zubbonyt. Még akkor is, ha egy korabeli fotón jól látni magát a tartalékos zászlóst is, amint felkötött karral a telibetalált masinát vizsgálhatja. A kiállítás semmit sem magyaráz túl, egyáltalán, alig magyaráz. A látvány hivatott mindent elmondani. A kormányzó hadparancsa, a hátrországnak szánt, ömlengően drámai, hősiess küzdelemről szónokló plakátok és mellettük Jány 1942 júniusában kelt levele, amelyben szüksézáví mondatokkal a nehézségekről szól, és a téli ruha meg a füstölt szalonna utánpótlását sürgeti. Az itt kiállított fotók a front hétköznapi pillanatait mutatják. Az őzikét dédelgető borostás és piszkos honvédeket, a friss kenyérbe boldogan beleharapó suhancot, meg azt a katonát, aki szinte megsi-

mogatja a táborig posta ütött-kopott levél-szekrényét.”⁶

„Én soha nem megbízásból fényképeztem. Azért készítettem a felvételeket, mert úgy éreztem, az esemény mond valamit. És énnekem a fényképezőgép mindig a lételemem volt.”⁷

Felhasznált irodalom:

Kádár Gyula: A Ludovikától Sopronkőhidáig. Budapest 1978.

Szabó Miklós: A Ludovikától a Magvetőig. <http://beszelo.c3.hu/98/10/13szab.htm>
Csordás Lajos: A haditudósító békében kariatidát fényképez Népszabadság, 1997. november 26.

Stemlerné Balogh Ilona: Haditudósító kiállítás <http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/historia/92-09/ch09.html>

http://www.magyarkronika.com/rovid_hirek/00506.htm

<http://pastelpiano.blogspot.hu/2012/11/az-eletmento-leica.html>

Méry Zsuzsa: A tudósító. Dokumentumfilm operatőr: Kiss Róbert. 1956-os Intézet Budapest 1999.

Sára Sándor: Pergőtűz. Dokumentumfilm sorozat 1-24. operatőr: Kurucz Sándor MTV 1982.

Kóthy Judit: Valahol Oroszországban. Dokumentumfilm MTV 1990.

⁶ http://www.magyarkronika.com/rovid_hirek/00506.htm

⁷ Méry Zsuzsa: A tudósító. Dokumentumfilm 1999. 45 perc

Zeneagapé

2013. november 24-én az örmény katolikus templomban, (Budapest XI., Orlay u. 6.) a 16,30 órakor kezdődő szentmise után, melyen Szilvay Ingrid előadóművész kápráztatja el közönségét. Minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Szongoth Gábor szervező

„Az ember, akit nem győztek le” (Invictus, 2013 október)

Az Urmánczy Nándor-emlékpad újraállítása

Tisztelet a nemzeti összetartozás gondolatát hirdető államférfi előtt

A Hargita megyei Maroshévízen 1868-ban született Urmánczy Nándor politikai és közéleti tevékenysége rendkívül sokoldalú volt. Célját és lényegét tekintve azonban mind egy kérdés, a nemzeti összetartozástudat és cselekvőkészség megőrzése iránti elkötelezettség gondolata köré csoportosítható. A szászrégeni választókerület küldöttként tizenhat éven keresztül (1902-1918) volt tagja a magyar képviselőháznak, ahol nemzetét és szülőföldjét igyekezett szolgálni. Aktív képviselői tevékenységének köszönhetően fejezték be és adták át – többek között – 1909. október 29-én a székely körvasút Szászrégen és Gyergyószentmiklós közötti szakaszát, amely a Székelyföld gazdasági fejlődésében jelentett mérföldkövet. Az első világháború ideje alatt 1917-ben önként vult be katonának. Negyvenkilenc évesen a 9-es honvédhuszárok önkéntese lett, és a bukovinai fronton teljesített szolgálatot. Hősiességéért vitézségi érmet kapott. 1918 októberében kormánybiztossá nevezték ki és Pólába küldték, hogy az ott szolgálatot teljesítő mintegy húsz ezer magyar tengerész helyzetéről készítsen jelentést. Ugyanezen

Az ünnepség résztvevői

év novemberében Budapesten Jancsó Benedekkel, zilahi Sebess Dénessel és Ugron Gáborral közösen megalakították a Székely Nemzeti Tanácsot.

Az impériumváltást követően Urmánczy távozni kényszerült szülőföldjéről. A trianoni döntést követően nevéhez fűződik a Védő Ligák Szövetségének megalapítása, amelynek két fő kezdeményezője: a pesti Szabadság téren felállítandó Észak, Dél, Kelet, Nyugat elnevezésű szoborcsoport, valamint a „Nemzeti Hitvallás és Jelmondat” megalkotására vonatkozó pályázat kiírása volt. Az ő indítványára született a nemzeti összetartozást jelképező, a Szabadság téren 1928-ban felállított Ereklés Országzászló, és annak egész Magyarországra kiterjedő mozgalma. Ennek eredményeként a két világháború között több mint ezer országzászlót állítottak fel. Az Ereklés Országzászló Mozgalom egy hatalmas nemzeti gondolat, a nemzeti egyiüvé tartozás érzésének meghatározó kifejezőeszköze volt. Benne testesült meg mindaz, ami akkor minden magyar ember szívében ott lakozott: a vágy a nemzeti újjáépítés és cselekvőképesség újbóli megteremtésére.

Fülöp Ákos megszentelte az emlékművet

Urmánczy Nándor politikai folyamatokban és eseményekben betöltött szerepét a marxista és posztmarxista történetírás minden eszközzel igyekezett elhallgatni és eltorzítani. Urmánczy végigélte mindazt, ami a XX. századi magyar történelem szempontjából sorsfordító esemény volt. Tanúja volt az ország háborúba lépésének, a forradalmak korának és hazánk katonai megszállásának. Fennmaradt ugyanakkor 68 kötetes naplója, amely kortörténeti dokumentumot olvasva nemcsak egy nagyszerű államférfi és egy aktív közéleti tevékenység bontakozik ki előttünk, hanem egy nagyon szeretni való ember lénye is. Magyar volt, aki szenvedélyesen szerette fajtáját és hazáját, és ebben nem ismert megalkuvást. Egy adottság és két erény, amelyek közül bármelyikért sokat lehetett szenvedni a XX. században. És néha, nagyon ritkán, boldognak is lehetett lenni. Neki mindkettőből kijutott.

Urmánczy Nándor 22 évi kényszerű távollét után, 1940. október 23-án tért haza Maroshévízre. Szülőföldjén nyolc boldog napja volt, amely részben pótolta számára a 22 évnyi kényszerű száműzetést. 1940. október 31-én – a reggeli után – unokája, Urmánczy Gizella holtan találta szobájában, kedvenc karosszékében ülve, amely a Marosra tekintő ablak előtt állt. Ahogy Herczegh Ferenc, a kor írófejedelme írta róla: „A számkivetés fájdalmat még elbírta, de belehalt a boldog viszontlátás izgalmaiba.” Teste most a család maroshévízi kriptájának csendes lakója, de emlékezete ott él minden öntudatos magyar ember lelkében.

Halálát követően tiszteletére az Erdélyi Férfiak Egyesülete 1942. október 25-én – kedvenc platánfája alatt – emlékpadot állított a Margitszigeten. Az alkotást, amely a Szabadtéri Színpad mellett, a romok felett álló Szent Mihály kápolna és a Pest felé néző parti sétány által határolt parkrészen, az évszázados platánfák árnyékában állott, a ditrói születésű

Az Urmánczy emlékpadon ül (jobbról balra): *Tarlós István főpolgármester, Dr. Gortvay István unoka, Németh Szilárd Budapest kulturális és turisztikai tanácsnoka, Csepel polgármestere, Czirják Károly (Maroshévíz)*

Siklódy Lőrinc készítette. A pad egyik oldalán csobogó, másik oldalán pedig egy kis oszlop állott, amelyet három mélyített dombormű díszített. Egyiken a politikus portréja, a másodikon az Ereklés Országzászló előtt szónokoló Urmánczy, a harmadikon pedig az Erdélyi Férfiak Egyesületének címere volt látható.

Urmánczy Nándorra, az egykori országgyűlési képviselőre és a XX. század egyik jelentős közgondolkodójára ma annak ellenére egyetlen jel sem emlékeztet a fővárosban, hogy nemzeti összetartást erősítő tevékenységét többségében itt fejtette ki. Szülővárosában, az erdélyi Maroshévízen, a katolikus templom kertjében 2011-óta szobra áll emléket élvülhetetlen érdemeinek. Budapest régi adósságát törleszti akkor, amikor emléket állít egy olyan államférfi számára, aki tevékenységét a magyar nemzet feltétlen szolgálatában fejtette ki.

(Szerk. megj.: Az Urmánczy emlékpad újrafelállításának ünnepsége 2013. október 1-én 14 órakor zajlott a Margit-szigeten, melynek során *Fülöp Ákos* atya örmény katolikus rítus szerint megszentelte az emlékművet. Az erdélyi örmény gyökerű család meghívására a rendezvény meghívottja volt *dr. Issekutz Sarolta* EÖGYKE elnök is.)

1942 október

Urmánczy Nándor-emlékmű állítás

Részletek a *Pesti Hírlap* 1942. október 27-én megjelent tudósításából

A Margit-szigetnek a Szabadtéri Színpad bejárájának jobb oldala, a romok felett álló kis kápolna és a Pest felé néző parti sétány által határolt parkrészen, a nap-sütéses őszi verőfényben úszó évszázados fák sárguló lomjai alatt sokszázan gyülekeztek vasárnap. Itt avatta fel az Erdélyi Férfiak Egyesülete a Székesfővárosi Közmunkák Tanácsának támogatásával az Urmánczy Nándor emlékezetére felállított padot és oszlopot [...].

E helyen pihent meg sokszor harcai közepette Urmánczy Nándor, kedvenc fájának árnyékában, amikor már Erdélytől szülőföldjétől végleg elszakította a magyar sors kegyetlen változása és nem jutathott többé szülőföldjére.

Az avatóünnepségen ideiglenes felállított Országzászló-lobogó most mégis a sírjánál, Maroshévízen hirdeti majd, hogy küzdelme nem volt hiábavaló. Itt állítják fel ugyanis az ünnepség után. A művészi domborműveket Siklódy Lőrinc szobrászművész alkotta.

Az avatáson ott voltak Urmánczy Nándornak még életben lévő régi képviselőtársai közül többen: így Barabás Samu volt kolozsvári esperes és mások. A hazafias egyesületek küldöttségei, a székesfővárosi és más erdélyi testületek élén Pávay Vajna Viktor ny. altábornagy, Kolossváry Bálint egyetemi tanár, dr. Avedik Félix, a marostordaiak küldöttségei, ott voltak vitéz Rátvay Imre ny. vezérőrnagy, Dalmady Ödön miniszteri osztályfőnök, dr. Légrády Ottó főszerkesztő, Gortvay Tibor, dr. Grill Lóránt és mások.

Dr. Sándor László ny. főkapitány mondott az EFE nevében avatóbeszédet. [...] Utalt azokra a súlyos nehézségekre, amelyekkel harcaiban, Trianon után, különösen az első évtizedben az antant állandó tiltó rendelkezései miatt meg kellett küzdenie, hogy a magyar feltámadás gondolatát ébrentarthassa.

A Felvidékiek nevében Kalmár Elek ny. tankerületi főigazgató vázolta Urmánczy Nándor munkásságának jelentőségét Erdély háláját Dr. Dániel Áron, az Országos Magyar Sajtókamara főügyésze tolmácsolta megkapó szavakkal, majd a felszabadult délvidékiek nevében dr. Fall Endre a Revíziós Liga igazgatója méltatta Urmánczy Nándor döntő szerepét a magyar feltámadásban való hit felébresztésében még akkor, amikor a menekültek ezrei lepték el a megszállott területekről kétségbeesetten a megmaradt országot.

Az Ereklés Országzászló Nagybizottsága nevében dr. Cselényi Pál országgyűlési képviselő mondott köszönetet az emlékmű megalkotásáért, mint annak a testületnek a társelnöke, amelynek élén Urmánczy Nándor munkásságát folytatta. A Közmunka tanács nevében Koffka Péter műszaki tanácsos vette át az emlékművet.

Végül a koszorúk elhelyezése következett, amelyek során a Pesti Hírlap, a cserkészparancsnokság, leventék és több egyesület koszorúját tették le.

(A szöveg a korabeli helyesírással írt, szó szerinti cikket tartalmazza.)

Ma 99 éves Senkálzsky Endre

Senkálzsky Endre 1939. szeptember 1-jétől tagja a kolozsvári magyar teátrumnak, amelynek igazgatója is volt a legnehezebb időkben. Tanított a kolozsvári Magyar Művészeti Intézetben, azaz a Színművészeti Főiskolán. Rendezett is, többek között az 1977-es nyugdíjaztatása után tizennégy darabból álló görög tragédiásorozatot mutatott be.

Tanulmányait 1935-1937 között végezte Hetényi Elemér színiiskolájában. Szabadkai József, majd Jódy Kámlly színtársulatában játszik (1937–1939), 1939-től a kolozsvári Thália, a Magyar Színház, a Nemzeti Színház, az Allami Magyar Színház tagja. 1948–1949 között a kolozsvári Állami Magyar színház művészeti igazgatóhelyettese. Vendégként Szatmáron, Nagyváradon, Marosvásárhelyen szerepel, Szatmáron és Nagyváradon rendez is. 1949-1954 között a Kolozsvári Színművészeti Főiskola előadótanára, 1964-1969 között a Kolozsvári Állami Magyar Színház igazgatója. 1977. július 1-jén nyugdíjba ment, de megszakítás nélkül tovább játszott 2010-ig, kilencvenhat éves koráig, így hosszú ideig Európa egyik legidősebb aktív színésze volt.

Senkálzsky Endre, mindenki Bandi bácsija nyolcvankét éve lépett először színpadra. 1992-től a Kolozsvári Állami Magyar Színház Örökös tagja. Együtt dolgozott többek között Janovics Jenővel, Harag Györggyel, Tompa Gáborral, Vlad Mugurral. A Kolozsvári Állami Magyar Színház több mint hatvanöt előadásában játszott.

Tíz évvel ezelőtt, 2003-ban a Magyar Játékszíni Társaság Életműdíjának átadá-

sakor a következőket mondta: „Én hiszek abban a szigorú felelősségben, amivel az életnek, a közösségemnek tartozom. Én a színházat nem kellemes dolognak látom, hanem kemény, éber, fájdalmas keresésnek, a rend, a tisztesség, a világosság, az igazság keresésének. Nem tudjuk, hogy milyen lesz a jövő színháza, de felelősek vagyunk a jelenéért. Ránk az a nemese feladat hárul, hogy kimagasló művészeti tettekkel tiltakozunk minden megalakulás ellen. Csak az lehet vesztes, aki feladja a harcot, hiszen felejthetetlen elődeinktől útmutató szilárd erkölcsi meggyőződést, hitet és biztatást kaptunk. Ők adták át stafétaként a gondolat, a lélek és a szó fáklyáját, hogy méltóképpen és méltósággal adhassuk át az utánunk jövőeknek. Mert ennek a lángnak, a lélekbe öltözött hitnek, a gondolatba öltözött felelősségnek, a szóban, az édes anyanyelvben született lángnak soha nem szabad kialudnia.“

Nagyon boldog születésnapot kívánunk!

(Kolozsvári Állami Magyar Színház, Sajtóközlemény – 2013. ok. 3.)

Bálintné Kovács Júlia

Örménymagyar családok a Beszterce-Naszód megyei Óradnán és Borberekén

Óradna Naszódtól 41 km-re, északkeletre, a Radnai-havasok déli, a Borgói-hegység északi lábánál, a Nagy-Szamos két partján fekszik. Szomszédja a „legendás” Borberek, ide járt pihenni felejthetetlen költőnk Reményik Sándor, aki számos versében örökíti meg e varázslatos táj szépségét.

Több évtizedes kutatómunka után *Silvestru Leontin Muresanu*, aki Radnán és környékén volt tanító, 2001-ben megjelentette 804 oldalas munkáját a Tinerama kiadónál: **Dictionar** (fonetikusán: dikcionár) **Genealogic Rodean 1690–1990** címmel. Magyarul a címe lehetne: Radna geneológiai szótára 1690–1990 között. Könyve tartalmazza a borbereki családokat is.

Ebből a rendkívül alapos, anyakönyvi kivonatok adatait feldolgozó műből írtam ki azoknak a családoknak a nevét, akik véleményem szerint neveik, foglalkozásuk, származási helyük, vagy rokonaik neve alapján örmény gyökerekkel is rendelkezhetnek.

Bányai család. A 19. század végén, 1870-ben Désről az ottani örmény családból három testvér: András, István és Tódor telepedett le, mint kereskedő Radnán. Az egyikük fia, Károly vitte tovább a nevet, aki ott is maradt élete végéig. A két házukból egyik összeomlott, a másikat az új tulajdonos átalakította. Magyar utód nincs.

Bárány család. Bárány Gregorius Antonius Bárány és Mária fiaként született 1854-ben. Huszonnégy évesen 1878-ban nősült, Tersánszky Caterinával kötött házasságából született fiának, Bárány Antalnak nyolc gyermeke volt, akiknek leszármazottai közül senki sem él ma Óradnán.

Kabdebo család. Az 1832-ben született Kabdebo Jakab került bányásként Óradnára. Borberekre nősült. 1887-ben, alig 54 évesen tüdőgyulladásban halt meg. Nyerusan vezetéknevű feleségétől született hat gyermeke közül három fia is volt. Ma is élnek Borberekén Kabdebok, de nincsen közöttük fiú, aki továbbvinné a nevet. Az 1879-ben született Rozália örmény anyától (Bárány Mária) született fiúhoz ment feleségül, elhagyták Radnát, Dorna Vátrán telepedtek le.

Karácsonyi család. Karácsonyi Simon és János voltak az elsők, akik 1860 után költöztek át a közeli településekről az akkor felülülőben lévő „bányavárosba”, Radnára. Mindketten Karácsonyi András kereskedő és Turcsa Anna fiai voltak, és folytatták az édesapjuktól megtanult szakmát, kereskedők lettek. Az 1848. október 10-én született Karácsonyi Simon 1878-ban nősült örmény gyökerű családból. Feleségül vette a 23 éves Flore Annát, Flore Kajetán és Szenkovics (Semkovics) Mária leányát. A lány családja is kereskedő volt egy közeli faluban. Karácsonyi Simon egyik lányának, Vilmának életét követem nyomom, aki 1882. október 27-én született, és 1901-ben feleségül ment a nála húsz évvel idősebb, – tehát 1860-ban született –, de örmény gyökerű Amirás Antalhoz. Ez az Amirás család is a környéken élt, Antal szülei Amirás Joachim és Harmath Katalin voltak.

Karácsonyi János 1840-ben született, felesége Korbuly Mária volt. Gyermekeik már Radnán születtek, Irma 1874-ben, ő a kolozsvári születésű Csegezi Árpádhoz ment

feleségül, és három gyermekükkel együtt Kolozsvárra költöztek. Az 1876-ban született Ernő 1914-ben lelte halálát, gyermekekenél halt meg, vele kihalt a Karácsonyi név Radnán.

Pár évvel ezelőtt még láttam a központban lévő sarokházat, amelyben a néhai Karácsonyi-bolt működött, de ma már hült helye van.

Ostian család. (Osztián, Osztian) Osztián János, a Szamosújvárról érkezett mészáros az egyetlen olyan óradnai polgár, aki örmény-katolikus vallásúként van bejegyezve Muresanu úr könyvében az anyakönyvi kivonatok alapján 1896 szeptember 26-án, mikoris feleségül vette Kmetty Paulinát. Fiuk Ostian Eugen családja román.

Ostian József is mészáros volt Óradnán. Utód nélkül maradt a család, barátom

Osztrovszki Erzsébet szüleinek szomszéd-ságában, a Szamos partján volt a házuk, telkük. Kézenfekvő volt, hogy Erzsike és férje tartották, gondozták és temették el Ostián Józsefeket, és örökölték a telket, amelyen nagyon szép házat építettek.

Napjainkban S. Osztrovszki Erzsébet az óradnai magyarság lelkes összetartója, a „nemzet napszámosa”, az Óradnai Magyar Napok fáradságot nem ismerő szervezője.

Ötvös család. Csak onnan következtek örmény gyökereikre, hogy a Borberekre nősült Ötvös Béla kőműves és festő lánya, Ötvös Erzsébet Szenkovics Gergelyhez ment feleségül. Gyermekeik Attila és Árpád korán árvaságra jutottak apjuk halála után. További sorsukról nem ír a „fáma”.

Közösségi élmény

Zártkörű vetítésen, csaknem telt ház előtt, szeptember 30-án mutatták be a Kecskemétfilm és a Docler Video Productions koprodukciójában készült „A jókedvű örmény temetése” című animációs filmet az Uránia Nemzeti Filmszínházban. A számos örmény önkormányzati képviselővel, a Fővárosi Örmény Klubból jól ismert erdélyi örmény gyökerű EÖGYKE taggal együtt végignézt film a kikapcsolódás mellett egy újabb közösségi élményt is jelentett. A filmet a nézők figyelmébe ajánlotta *Orosz István* Kossuth-díjas grafikus, filmrendező, közreműködött *Herczku Ágnes* és zenekara.

A 20. században élt Hunyady Sándor író, drámaíró novellájának alapötletére épülő, közel félórás rajzfilm alkotója *Szilágyi Varga Zoltán*. A Balázs Béla-díjas filmrendező a kolozsvári Képzőművészeti Főiskola grafika szakán, majd a bukaresti Színház- és Film-művészeti Főiskola animációs filmrendező

szakán szerzett diplomát, a kecskeméti animációs filmstúdió rendezője. A film gyártása 2004-ben kezdődött a Kecskeméti rajzfilmstúdióban, és kisebb megszakításokkal egészen 2013 augusztusáig tartott. A képes forgatókönyv a világ legnagyobb animációs filmfesztiválján, a franciaországi Annecy Animációs Nemzetközi Filmfesztiválon nyerte a nagydíjat.

A díszbemutató utáni fogadáson Szilágyi Varga Zoltán nem tudott választ adni arra a kérdésemre, hogy stábjában van-e erdélyi örmény gyökerű. A rendező szerint a családi film az élet szeretetéről szól: „Egy életvidám örmény borkereskedő a téli hófúvás miatt a saját temetéséről is késik. Ezért a búcsúztatására messziről érkezett nagyszámú rokonság gyászhangulatát fokozatosan felváltja a találkozás öröme. A keserűséget a vigasz felvillanása váltja fel, a sötét színeket az ironia és a humor könnyed hangvé-

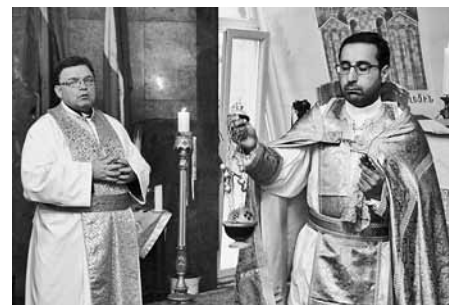
tele. A filmben drámai erővel egyesül a humor és a tragikum. Mindezek vizualizálása eredeti zenei szövetbe ágyazva tárul a közönség elé.”

Elbeszélgettem a film zenéjét szerző *Melis László* zeneszerzővel is, aki elmondta, hogy az elhangzott dallamok egy része Erdélyben

gyűjtött régi népdal, a befejező dal pedig egy eredeti, negyedik századi örmény altató. A zeneszerző nagy hozzáértést bizonyítja, hogy a film dramaturgiájába jól illesztette be a különböző szerkezetű dalokat.

A rajzfilmet hamarosan vetítik a filmszínházak. (Béres)

Ünnepi szentmise, keresztelő és bérmálás örmény nyelven

Fülöp Ákos atya és Avedik Hovannisiján atya

Az öt gyermek és a rokonság

Október 6-án koszorúzásra gyűltünk össze az örmény katolikus templom falán elhelyezett Hősök falánál. Ákos atya ünnepi beszéde után elhelyeztük koszorúinkat az aradi vértanúk emlékplakettjei alatt. Az ünnepi szentmisét ismét *Avedik Hovannisiján* atya, a bejruti XIX. Nersesz Bedrosz örmény katolikus pátriárka titkára tartotta, melyen közreműködött Ákos atya, *Zsigmond Benedek* diakonusként, valamint az *Imperatrix énekegyüttes*. A szentmise után öt gyermek megkeresztelésére, egyúttal bérmálására került sor örmény katolikus rítus szerint igen nagy érdeklődés mellett (balról): *Rozsos-Macskásy Ákos Nigol* (*Macskásy-Orgován* és *Rozsos család*), *Sinka Dániel* és *Sinka Sára* (*Issekutz-Balogh-Sinka család*),

Sinka Sára bérmálása

Szongoth János Máté (*Szongoth és Maksa család*) és *Eszes Hunor Amira István* (*Kövér és Eszes család*) örmény katolikusokkal bővült örmény gyökerű közösségünk. Az ünnepi estet szeretetvendégség zárta.

Szeretettel köszöntjük az örmény katolikus gyermekeket, keresztzüleiket, szüleiket és nagyszüleiket. M

(Fotók: Balabianian Harry)

Imperatrix énekegyüttes

„Hozzalépett s reaült”

Mindazt, amit most leírok, valójában talán egy nyelvészeti szaklapnak kellene írnom. De hát nem nyelvész vagyok, bár a varsói egyetemen tanultam lengyel nyelvészetet és összehasonlító szláv lingvisztikát. Magyart persze nem. (Igaz, máig emlékszem egy „magyar” kalandomra: ószláv egyházi szöveget kellett mai lengyelre fordítanunk, amelyet valóban cirill – és nem mai orosz – betűkkel írnak. Az „igo bozse” szókapcsolatot így tettem át lengyelre: „Isten igája”. Csakhogy magyar ésszel fordítottam – igen, mert az „igo” lengyelül semmit nem jelent, a szót nem ismerik. Ő, persze, az „jarzmo”! A kavarodás bennem onnan eredt, hogy a magyar a déli és az északi szláv nyelvekből – egy kissé más-más jelentéssel – egyaránt mindkét kifejezést átvette „iga” és „járom” alakban! S ettől is a magyar nyelv lett gazdagabb!)

Ez jut eszembe most, miután egyébként a „hozza” s „rea” – meg még jó néhány igeikötő – sorsáról akarok beszélni.

Jól ismert magyar igeikötőinknek ez az alakja (a „hozza” és a „rá” testvérei) valamiként üldözést szenvednek. És még jó néhány szófordulatot, kifejezést üldöznek. Könyvkiadók irtják, lektoraik átírják. Kivételt csak Tamási Áron művei jelentenek, esetleg – ahol használja őket – Sütő András írásai. (Lám, írás közben még az „őköt” szóalakot is aláhúzta számítógépem helyesírási programja.)

Vajon itt kezdődik a baj?

A korszerű magyar helyesírás nagy harcosai, Kazinczy, majd Kölcsey Felső-Tisza-vidékiek voltak. Azon a tájon nem igazán ismerték a zárt „ë” hangot, amely például Szeged körül enyhe „ö”-re vált. (Egy tápéi, beszédhibás gyermek – ez saját tapasztalatom – még nem tudta kimondani rendesen az „ö” hangot, ugyanakkor gyönyörű „őző” nyelvjárásban beszélt. Hiszen nem „ö” hangot mondott, amikor az iskolapéldának számító mondatot kimondotta: „észem kënyeret mëggyel”. „Ë”-t mondott, csak egy kicsikét még zártabban, vagyis „ö”-zött. Ennek persze a mai, átlagos magyar fül szerint úgy kell hangoznia, hogy „öszöm kënyeret möggyel”. Igen jó fül kell hozzá, hogy az ember az „ö” hangot megkülönböztesse a zárt „ë”-ből születő, „őző” tájnyelv „ö”-jétől.)

De a nyelvújítás idejében a leginkább „ë”-ző nyelvjárásokat, az erdélyi székelység, Kalotaszeg, a Küküllő- és a Maros-mente tájnyelveinek zárt „ë” hangját kihagyták az írásból. Meg még jó néhány tájnyelv írásmódjából. (A továbbiakban e hang jelölését csak a néprajz, elsősorban a dalkincs kutatói alkalmazták s alkalmazzák ma is.)

Ez önmagában mégsem volna baj.

Vagy az-e a gond, hogy a magyar helyesírás hangzójelölése vegyes rendszerű? Tehát kétféle megoldást alkalmaz. Az egyik véglelet az angol, amely a latin ábécéhez nem csatol vesszőket, pontokat a betűknél, hanem betűcsoportokkal jelöli különféle hangjait. (Lásd „th”, „wh”, vagy „ow”). A másik véglelet a cseh: a latin ábécé betűit oly sok jellel látta el, hogy minden cseh hangnak megfelel valamelyik. (Lásd: „č”, „ř”, „š”). A magyar – mint egyébként a legtöbb latin betűs nyelv – vegyes rendszerben alkalmaz betűcsoportokat is, betűkhöz kapcsolt pontokat, vesszőket is. (Cs; sz; ly; és ó; ő; ú; stb.)

De bizonyára nem ez a baj forrása.

A nagyobb baj inkább másutt rejlik: ez pedig az egész magyarság (nem csak a mai Magyarország!) iszonyú Budapest-centrikussága. Sok okot lehet felhozni, hogy miért történt így, s a legtöbb ok igaz is. Az egyik legfontosabb talán az, hogy évszázadok óta létezett a „fent, Budán” vagy „felmelegyek Budára” képzelet a magyar nyelvben – mintegy a lelkileg létező főváros megbecsüléseként. Buda tehát a nemzeti képzetben valamiként „fent volt”, hiszen a Mátrában vagy a Hargitán egyaránt azt mondták: „fent, Budán”, holott sok száz métert mentek lefelé, ha valóban Budára akartak „felmenni”.

Közben viszont Buda is, a helyét jószerivel átvevő Pest ugyancsak sváb, osztrák, szlovák, cseh, szerb, zsidó és görög betelepültekkel telt meg, akik a 19. század során nagyrészt tisztességgel elmagyarosodtak. Természetes, hogy ez nyelvi, szóhasználatban és kiejtésben megnyilvánuló alakulást jelentett. Egyszerűsödést. Félig angol kifejezéssel élve egy „pidzsin-magyart” hoztak létre! Tehát a budapesti nyelvből már jó százvalahány éve kiveszett minden különös szín. (Ahogy tartották s tartják ma is: a „vidékiek” szóhasználat és kiejtés.)

De mi az, ami igazán baj?

Nem az, hogy így történt, hiszen az egységesülő kultúra ösztönösen az egységesülő kiejtés felé törekszik. De az baj, hogy elfeledkeztünk minden másról. Minden tájnyelvről. Némelyiket ugyan felkaptuk, de csupán, mint egy-egy szerző sajátját. Pedig ezeket használják, városokban és falvakban egyaránt. (Fiatal koromból emlékszem egy szomszéd családra, akik a Hajdúságból jöttek Budára: a nálam 10-15 évvel fiatalabb gyermekek még azt kiabálták a folyosón: „ídesanyám!”)

Térjünk irodalmi vizekre. Sohasem felejttem el azt az 1980-as évek eleji előadást, amikor a Sepsiszentgyörgyi Magyar Színház (akkor így hívták) elhozta (talán a Víg-színházba) Sütő Andrástól az „Egy lócsiszár virágvasárnapja” című színdarabot. Máig emlékszem arra, ahogyan a budapesti közönség pontosan értette az elhangzó szöveg minden szavát! Tudom, ott voltam: nem csak erdélyi származású volt a nézősereg, hanem mondhatni „sült budapestiek”! S élvezték a székely, „ë”-ző kiejtést, az összes „rea” s „hozza” igeikötővel együtt (a „rá” és „hozza” helyett).

Később láttam a Nemzetiben ugyancsak Sütőtől a „Szuzai menyegző”-t, majd az „Advent a Hargitán” előadását (ezt ráadásul két olyan, nem erdélyi származású színésszel, akinek azonban volt füle a székely beszédre: Agárdi és Sinkovits) s a közönség értette minden szavukat! Most mesélik, hogy Tamási Árontól a „Vitéz lélek” előadásán a jelenlegi Nemzetiben csak úgy suvadnak a „rea” és „hozza” igeikötős igék, s a közönség – most sem kizárólag erdélyi származásúak, hanem egykori svábok, karinthiai osztrákok, szerbek, stb. leszármazottai, azaz „sült budapestiek” – ért minden mondatot.

Vajon meddig tart még ez a mánia, hogy írott szövegben – az amúgy igencsak művelt, mert könyvet kézben tartó – olvasót attól féltik a kiadók, hogy nem érti meg a budapesti aszfaltnyelvtől eltérő, egyébként élő magyar nyelvet? Másként szólva, miért kellene valamelyik tájnyelvet kizárólag egy-két szerző kizárólagos találmányának vélni? Azért-e, mert a kérdésben nem írhatom így: „azért-ë”? De azt, hogy „rea” s „hozza” még a ma használatos ábécé szerint is leírhatom! Vagy mégsem?

dcs

Felhívás

Az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége (EMÖSZ) elkezdte az Erdélyben élő és innen elszármazott örmények helyzetének szakszerű feltérképezését és feldolgozását. A felmérés célja az örmény identitás, az érdeklődési körök és igények felkutatása a jövő építése céljából, a történelmi és családfakutatások segítése.

A szokásos papír formában eljuttatott kérdőív mellett (amit szándékunkban van mindenkire eljuttatni) a felmérést nagyban megkönnyíti az elektronikus változat, amelyet a következő adatlapon lehet elérni:

facebook.com/emosz2013, vagy egyszerűen a saját Facebook oldalon az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége-re való rákeresés útján.

Bízunk abban a pozitív hozzáállásban és segítőszándékban, amellyel mindenki a maga módján az erdélyi magyar-örménység életének szervezését segíti, és köszönjük, hogy kitölti az adatlapot.

dr. Puskás Attila elnök, EMÖSZ

Szentpéteri József Ötvös Iparművészeti Stúdió

várjuk szeretettel

Helyszín: a XI. Bp. **Gazdagrét-Csíkihegyek Általános Iskola**
fsz. technika terme. 1118. Bp. Csíki-hegyek u.13-15.

Időpont: 2013. október 7-től hétfőnként **16 órától 18 óráig** gyermek alkotóműhely,
18 órától 20 óráig felnőtt stúdiófoglalkozás.

Részvétel: anyagköltség, támogatásoktól függően változhat.

4000Ft/hó gyermekeknek, **5000Ft/hó** felnőtteknek Testvérkedvezmény!

Lehetőséget nyújtunk az **ötvös** kézműves technikák, mint **ékszerkészítés**, vörösréz és sárgarézlemez **domborítás**, **forrasztás**, **öltözködés-kiegészítők** készítésére, **tűzzománcozás**, **huzaltechnikák**, **kőfoglalás** megismerésére és kipróbálására. Szentpéteri alkotóműhelyünkben igazi **egyedi** alkotások születnek, melyeket kiállítunk **kiállításainkon**, kiegészítik **játszóházaink**, táboraink.

Az elkészített tárgyak a **tanulók tulajdonát** képezik.

Ígény szerint különböző művészeti szakiskolákra **felkészítő tanfolyamot** indítunk.

Mindenkiben ott az alkotó ember, mi ezt igyekszünk felfedezni és kibontakoztatni.

Jelentkezés: **Borosnyay Klára** ötvösművésznél

T.: 06 20 534 1563 borosnyay.klara@szepteteri-studio.hu www.szepteteri-studio.hu

Balogh Anikó

„Azért vagyunk a világon...”

Barangolás Bácskában, Bánságban, Bánátban, Torontálon, Vajdaságban (3. rész)

Augusztus 6. kedd – napsütéssel virradt ránk Tóthfaluban. A kollégium előtt Szabó Dénes – kegyetlen kínzásokat követő mártírhalált halt – plébános mellszobra mosolygott ránk egy téglatalapzat tetejéről. Körülötte üde zöld, virágos parkocská, közepén dísz-tavacska, melyből az élet jeleként ki-kibukkan néhány fickándozó hal.

Az étteremhez vezető ösvény mellett a századfordulón élt módos földbirtokos gazda, országgyűlési képviselő, templomépítő és falualapító, kackiás bajszú Tóth József 2009-ben emelt mellszobra fogadja a vendégeket.

Tóth József mellszobra Tóthfaluban

Reggeli után idegenvezetőnk elmondta szülőfalujának történetét, majd egy kis séta során megmutatta nevezetességeit, értékeit és szépségeit. A napjainkban 650 lelket számláló falucska minden részében a tördés, gondosság, jó ízlés megnyilvánulásait észleltük. A falutérkép szép, faragott, lakkozott keretben, színes képekkel, szerb

és magyar nyelven tájékoztatja a kíváncsi idegeneket. A kollégiumhoz még épülőben lévő, de már működő iskola, több futballpálya, teniszpálya, sportpálya tartozik.

A katolikus templom mellett szoborpark, benne vendég-szobrászok művei láthatóak.

Hatodik koszorúnk ebben a faluban, a templommal szemben, a Délvidék legnagyobb turul emlékműve talapzatán lévő fehér márványtábla kampójára akasztottuk. A reggeli nap bearanyozta a madár kiterjesztett szárnyait, és megvilágította a táblán a magyar koronát, alatta a „Hiszek egy isteni, örök igazságban” feliratot is. Ismét jó alkalom nyílt a Himnusz eléneklésére, majd

Törökpolya katolikus temploma

integetős búcsút vettünk vendéglátóinktól és tovább indultunk a bácskai vármegyék székhelyei felé.

Az úton végig, mindenfelé sok gabonátárolót, gabonasiló tornyot láttunk, hiszen a bácskai földek mindig jó terméssel hálálták meg a művelést.

Többször áthaladtunk a Tisza fölött ívelő hidakon. Az autóbuszozást a nézelődésen kívül egymás megismerésére, bemutatkozásra is hasznosítottuk.

Csak áthaladtunk **Nagykikindán**. Szép, szecessziós házak, árnyas fasorok, a „Tündéerkert” idejéből –, de nem álltunk meg.

Déltájban betértünk **Töröktopolya** katolikus templomába, amely a környéken nevezetes csodatévő hely, ahol a Szűzanyát látták megjelenni. Óriási meglepetés, egyzersmind utunk egyik legemlékezetesebb vizuális élménye volt számomra a templom belseje! Nem más, mint Patay László, a ráckevei születésű, Munkácsy díjas festőművész alkotta a falakat borító freskókat 1990-ben. (Ő festette az egyik ráckevei katolikus templom freskóit is, aki azokat látta, mint én, műveit bárhol rögtön felismeri összetéveszthetetlen stílusjegyeiről.)

Az oltárkép előtt és két oldalán különlegesen színezett, aranyozott, fa asztal és bútorzat, barna, faragott padok, színes orgona a karzaton – az egyházi és népi díszítőművészet különös, jól sikerült keverék stílusában. A freskók fölött piros és zöld színnel festett, matyó, növényi girlandot ábrázoló, kazettás mennyezet ejtett ámulatba. (A Google és a Wikipédia ismeretterjesztők egyikében sem találtam utalást Pataynak ezekről a műveiről, sem töröktopolyai tartózkodásáról.)

Hetedik koszorúnkkal az örmény eredetű családban született Kiss Ernő – altábornagy, az 1848-as szabadságharc levezését követően Aradon kivégzett 13 vitéznőgyike – vörös márvány síremlékét tiszteltük meg **Eleméren**, a templom kriptájában. A kis, visszhangzó helyiségben különösen szépen hangzottak Szózatunk hangjai. A koszorúzás előtt az éppen felújítás alatt lévő templom felállványozott belsejében 13 gyertyát gyújtottunk, egyenként megemlékezve valamennyi aradi kivégzetről.

Koszorúzás Kiss Ernő síremlékénél Eleméren

A széles síkságon tovább haladtunk Torontál megye székhelye **Nagybecskerek (Zrenjanin)** felé. Ezt a várost a Bega csatorna összeköti Temesvárral, vízi úton szállították rajta a gabonát. Lakosságának 14 %a magyar. A városháza Lechner Ödön építette meg **Eleméren**, a templom kriptájában. A kis, visszhangzó helyiségben különösen szépen hangzottak Szózatunk hangjai. A koszorúzás előtt az éppen felújítás alatt lévő templom felállványozott belsejében 13 gyertyát gyújtottunk, egyenként megemlékezve valamennyi aradi kivégzetről.

A széles síkságon tovább haladtunk Torontál megye székhelye **Nagybecskerek (Zrenjanin)** felé. Ezt a várost a Bega csatorna összeköti Temesvárral, vízi úton szállították rajta a gabonát. Lakosságának 14 %a magyar. A városháza Lechner Ödön építette meg

Koszorúzás Nagybecskereken

tőművészetének remeke, neobarokk stílusú, három kupolával, Zsolnai tetővel.

Nyolcadik koszorúnkat a Székesegyházba, Lázár Vilmos – örmény származású honvédezedes, aradi vitéz – domborműve alá, nagy emléktáblája mellé, a Fővárosi Örmény Önkormányzat által 2012-ben rögzített fekete márványtábláskára rögzítettük, miután Issekutz Sarolta, az EÖGYKE elnöknője rövid megemlékezést tartott.

Átkeltünk a Ferenc-csatorna egyik hídján, majd a Dunán, és áthaladtunk **Újvidéken** is, mielőtt **Péterváradra**, a hajdani ciszterci monostor erős várá alakított, hegytetőn magasló kulcs-erődítményéhez értünk. 1526 nyarán ott kezdte a Dunán való átkelést – útban Mohács felé – Szulejmán szultán hadserege, és elfoglalta a várat. Csak 1688-ban sikerült visszafoglalni tőle.

Dunakanyar Újvidéknél (a szerző fotói)

Felkaptattunk a hegyre, áthaladtunk a várkapukon. Az erődítményt jelenleg turisták látogatják, és élvezik a teraszról és bástyákról Újvidékre, valamint a Duna és a Tarcál hegység felé eléjük táruló, szép kilátást. Közben néhányan közülünk pihentek, nézelődtek, éhségüket és szomjukat oltották, körüljártam a bástya belső részét, és fényképeztem, például a „részes” tornyórát.

A fordított mutatójú óra Péterváradon

A nézelődést követően, már késő délután, több Száva-hídon és egy Duna-hídon áthajtva folytattuk utunkat Belgrád felé, majd a várost is elhagyva, a Temes hídján keresztül megérkeztünk második szálláshelyünkre, **Székelykevére**. Ez a falu a legdélebbi magyar „sziget” a „nagy szerb tengerven”. Itt kaptak letelepedési engedélyt a korábban Madéfalváról, a katonai behívs veszedelme elől menekült csángók, vagyis bukovinai székelyek. Itt látható a legdélebbi székely kapu és templom. Itt vártak bennünket vacsorával Dani Ernő vendéglője, és takaros házaikban, vetett ágyakkal vendéglátóink.

Augusztus 7-én, kedden a bőséges reggelitől jóllakva foglaltuk el üléseinket autóbuszunkban. Szerbia fővárosa, **Belgrád**, azaz **Nándorfehérvár** felé vettük az irányt. A Száva és a Duna összefolyásánál elterülő városnál találkozik a Kárpát-medence a Balkán-félszigettel. Szép természeti adottságai ellenére a várost csúnyának találtam. Még mindig magán viseli a belviszályok nyomait lebombázott és romosan hagyott házainak riasztó látványával. Idő hiányában csak a várat és az azt övező belvárosi parkot, a Kalemegdant, néhányan a Bajraki mecsetet néztük meg.

Pihenő a teraszon Nándorfehérváron

Nándorfehérvár csaknem egy évszázadon keresztül szenvedte a törökök – Magyarország elfoglalására irányuló – támadásait. 1456 tavaszán II. Mohamed szultán 150 ezres sereggel érkezett a vár ostromlására, és gyűrűjébe vonta azt. A római pápa déli harangszó elrendelésével hívta imára a keresztényeket a török veszély miatt, és elküldte Kapisztrán János itáliai teológust és hitszónokot, hogy hirdesse, és bűnbocsánat ígéretével szervezze meg a kereszties hadjáratot – segítsége ebben ki is merült.

Nándorfehérvári erőd

Hunyadi János tehetős magyar főúr, hadvezér saját költségén zsoldos hadsereget toborzott. Kapisztrán János a Délvidéken egyszerű, fegyverforgatásban képzetlen és gya-

Száva-Duna torkolat

korlatlan emberekből toborzott kereszties se-
reget. Hosszas, elkeseredett küzdelmet kö-
vetően – melyben mindkét ellenálló magyar
sereg megtette a tőle telhetőt – a török sereg
két tűz közé szorult, majd megfutamodott.

A keresztény világ megmenekült. A ró-
mai pápa a nándorfehérvári győzelem nap-
ját szent ünneppé nyilvánította, és a déli ha-
rangszó azóta is ezt a győzelmet hirdeti. A
csata emlékét a várban nagy, földön nyug-
vó, fehér kő őrzi, melyre szerb és magyar
nyelven vésték rá a dátumot és Hunyadi Já-
nos nevét. Ide nem jutott koszorúnk, néhány
szál mezei virágot helyeztünk el rajta.

A csata emlékköve Nándorfehérváron

A nándorfehérvári várból körülnéz-
ve ellátni **Zimonyig**, amely ma Belgrád
egyik kerülete. Ott látható az 1986-ban
állított Millenniumi emlékmű, a Hunya-
di torony.

Zimony, Hunyadi torony

Felkerestük ezt a hajdan határkőnek szánt
épitményt is. Talapzata 3 emelet magas, egy-
ben kilátóul szolgál. Rajta építése idején kar-
dot tartó, széttárt szárnyú turulmadár nézett át
a Száván, Nándorfehérvár felé. Azóta – bár a
toronyt meghagyták – Trianon után eltávolít-
tatták róla Hungária ülő szobrát és a turult.

Miután kissé beteltünk a történelmi em-
lékhelyekkel, visszatértünk az 1886-ban
alapított **Székelykevére**.

Az idők folyamán innen is szerteszét vándor-
oltak a fiatalok, hogy boldogulásukat,
munkájukat – főleg Nyugat-Európában –
megtalálják. Jelenleg annyian vannak kül-
földön, amennyi az itthon maradt lakosság.
Mégis, minden évben hazatérnek augusztus
20-a környékén, hogy közösen ünnepeljenek,
találkozzanak soha meg nem tagadott
honfitársaikkal. A helyben maradtak közül
csaknem minden második család falusi vendéglátásból él.

Ellentétben Tóthfalual, ebben a faluban
van kocsmá, sőt, kocsmák utcája is! Falu-
ház, iskolai színpad, több vendéglő, nagy
szabadtéri rendezvényekkel, kulturális elő-
adásokkal, gasztronómiai napokkal, főző-
versenyekkel várja a látogatókat.

Bennünket is szívesen láttak délután, va-
csora előtt a Faluház tornácán és kertjében.
Gyerekeimnek megmutatás céljából végig
fényképeztem a hátsó udvarban kiállított,
rég, falusi közlekedési- és munkaeszközö-
ket, a hordós-, később tartályos tűzoltó sze-
keret, a kukoricagórét, a galambdúcot, a ke-
rekes kutat és a hosszú házban – eredeti bú-
torokkal és használati tárgyakkal – berende-
zett lakószobát (benne bölcsőben fekvő al-
vó-babával és fából készült gyermek-etető
székkel), a konyhát (általam még ismert tűz-
hellyel, edényekkel, házi szöttesekkel, falv-
dőkkel, mosdó-sarokkal)

Székelykeve, paraszt szoba belső

A bevezető részben idéztem Tamási Áron
ismert mondatát „Azért vagyunk a vilá-
gon, hogy valahol otthon legyünk benne”.
Székelykeve lakói az idézetet így *folytat-
ták*: „Mi itt vagyunk, és maradunk – Honn.
1886–1996.” Nos, láttuk, komolyan gon-
dolják, hiszen hatalmas, feketére festett szé-
kely kapun át térhetnek meg végső nyughe-
lyükre, a temetőbe is.

Folytatjuk

Csak zenélni, mindig csak zenélni
rekordkísérletben Szenthelyi Miklós hegedűművész

4 koncert – 10 óra

Kísérje Ön is végig a Magyar és GUINNESS Rekord megdöntését!

Rekordkísérlet időpontja:
2013. november 16-án, szombaton,
a koncertek kezdő időpontja:
12 óra, 14,30 óra, 17 óra, 19,30 óra
a Budapesti Kongresszusi Központban
– 1123 Budapest, Jagelló út 1-3.

2013. november 16-án, most már 5. alkalommal
ismét egy fantasztikus maratoni sorozattal várja a koncertlátogató közönséget

Szenthelyi Miklós Kossuth-díjas hegedűművész,
és a 25 éves fennállását ünneplő Magyar Virtuózok Kamarazenekar.

Műsoron: Haydn, Dvorak és Mendellsohn művei

A koncertsorozat sztárvendége: *Onczay Csaba* Kossuth-díjas csellóművész
Fellépő művészek: *Szenthelyi Judit* zongoraművész, *Kiss Gyula* zongoraművész,
Homoki Gábor hegedű- és brácsaművész és *Medveczky Ádám* karmester.

További információk: www.szenthelyimiklos.hu, www.magyarvirtuozok.hu

---

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com),

és a Budavári Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia Nyomda Kft.

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK

az Erdélyi Örmény Gyökerek
Kulturális Egyesület
havonta megjelenő kiadványa
XVII. évfolyam 202. szám
2013. december

f z e t e k

„Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék...”
(Vörösmarty Mihály)

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap harmadik csütörtökén 17 órakor mindenkit szeretettel vár a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termébe, bejárat a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

Lépcsőima

Pap: **Dicsőség az Atyának, és a Fiúnak, és a Szentléleknek.**
Diakónus: **Most és mindenkor és örökkön örökké. Amen.**

Ezt kis dicsőítésnek (doxológiának) nevezzük. Szemben a nagy dicsőítéssel: Dicsőség a magasságban... Ahogyan az angyalok énekelték az első karácsonykor Betlehemben! A kis dicsőítést, akár a nyugati egyházban, akár a keleti egyházakban – így az örményben is – zsoltárok végén mindig imádkozzuk. Némi szövegtérés van Kelet és Nyugat között a diakónustól idézett szövegrészben. Az utóbbinak az elején még szerepel: miként kezdetben... Talán a keletiek nem emlegettek annyira a múltat, hanem a jelen és a jövő bizalmával néztek Isten felé. A kis dicsőítést bárhol-bármikor imádkozhatjuk fohászszerűen, s így Isten jelenlétében maradhatunk. Állandóan előtte járhatunk.

Dr. Sasvári László

Gyermekrajz
(Sokunk karácsonya,
NapKút Kiadó, 2011)

* Szent Liturgia örmény katolikus szertartás szerint, Bp. 2006.

Lapunk az interneten: a www.magyarormeny.hu honlapon is olvasható.
Elektronikus levélcímünk (e-mail): magyar.ormeny@t-online.hu

Béres L. Attila

Örmény úti emlékeket idézett

A Fővárosi Örmény Klub novemberi műsorában Ala Tau – Ararát címmel Gábor Miklós régészprofesszor örményországi kutatásairól emlékezett meg **Dr. Kelemené Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit**, a rendező Budapest Főváros XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat elnöke.

A klub háziasszonya, *dr. Issekutz Sarolta* köszöntötte a borongós, őszi klubdélutánon megjelenteket. Megemlékezett arról, hogy minden évben a XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat különleges előadással rukkol elő, majd felkérte az önkormányzat elnökét az előadás megtartására.

Dr. Kelemené Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit

Dr. Kelemené Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit negyvenöt illusztrációval színesítette előadását, a képeket a kivételtől *Balogh Jenő* jóvoltából láthattuk. A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál konferenciatermében rendezett előadás a jeles tudós életéből csak egy vékonyka szeletet mutatott be, ám ez is jó alkalmat teremtett arra, hogy emlékéit felidézze, és a vetített képes előadással tevékenységét ne feledjük. A novemberi műsort rendező önkormányzat elnöke köszönetet mondott a bemutatott térképanyagért *Zsigmond Benedek* armenológusnak is. (Az előadás szerkesztett változatát a 3–10. oldalon adjuk közre.)

A nagy érdeklődéssel hallgatott előadást követően a közönség soraiból elhangzott kérdés, azaz „Mikor megyünk oda?” – nagy derűtséget okozott. A klub

A Fővárosi Örmény Klub novemberi közönsége

háziasszonyának válasza nemkülönben: „Amikor megszervezitek!” Emlékeztette a hallgatóságot arra, hogy 2005-ben az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület által szervezett utazáson sok olyan helyszínen voltak, amelyeket most látunk. Az elnök asszony hozzáfűzte, hogy nála lehet jelentkezni, mert a Fővárosi Örmény Önkormányzat anyagiilag is támogatna egy ilyen utat.

A klubest végén a klub háziasszonya a karácsonyi klubdélutánnal, illetve jövő évi parlamenti- és önkormányzati-, nemzetiségi önkormányzati választásokkal kapcsolatos információkat adott át, melyekre a füzetekben külön is felhívjuk olvasóink figyelmét.

Dr. Kelemené Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit

Gábori Miklós: Ala Tau – Ararát

Régészeti utazások (Gondolat Kiadó 1978)

I. rész

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves Vendégeink!

Mindig nagy örömet jelent számomra, ha olyan könyv akad a kezembe, amely Örményországról, az őshazáról ad új, számomra addig ismeretlen információkat. Külön örömet és büszkeséget jelent, ha írója olyan magyar tudós, aki kutatásaival az egyetemes kultúrát gazdagítja és megbecsülést szerez nemzetünknek a nagyvilágban is.

Ilyen tudós volt *Gábori Miklós* professzor, az ősember-kutatás nemzetközi hírű szakértője. A Magyar Tudományos Akadémia segítségével az 1970-es években hosszabb időt töltött a Kaukázuson-túli országokban azzal az érdekes, tudományos céllal, hogy az ősember korának lelőhelyeit, régészeti hagyatékát, az emberi civilizáció legrégebb nyomaait kutassa.

Gábori Miklós 1925-ben Kárpátalján született. A Pázmány Péter Tudományegyetemen ősrégészet-embertan szakon muzeológus oklevelet szerzett 1949-ben; doktorált 1958-ban; kandidátusi fokozatot szerzett 1960-ban; és akadémiai doktor lett 1972-ben.

1955-85 között a Budapesti Történeti Múzeum Régészeti Osztályának tudományos munkatársa, majd osztályvezetője. 1980-tól az ELTE Bölcsészettudományi karának c.

Gábori Miklós

egyetemi tanára, az MTA Régészeti Bizottság tagja. 1996-ban hunyt el Budapesten.

Tudományos pályafutásának elején az ún. Szeleta-kultúra lelőhelyeinek és anyagának teljes feldolgozását végezte el, majd nyíltszíni lösztelepek régészeti és rétegtani kutatásával foglalkozott. Alapvető eredményeket ért el a közép- és késői paleolitikum kultúráinak Kárpát-medencei kutatása terén. Számos tudományos népszerűsítő könyvet és útleírást írt.

1978-ban jelent meg az „Ala Tau – Ararát: Régészeti utazások” c. könyve, amelyben hosszú utazásra hívja meg az olvasót. Hatalmas területet járt be Közép-Ázsiában, valamint a Kaukázuson túl, és olyan lelőhelyekre jutott el, amelyeket külföldi kutatók addig még nem látott. Éles szemmel figyelte az ott élő emberek életét, a csodálatos tájakat, a múltból a jelenbe nyúló régi szokásokat, hagyományokat. Könyvéből megismer-

hetjük az üzbég nép múltját, jelenét, az ott folyó kutatásokat. Kirgiziai és tadzsikisztáni utazásai után egy hosszú, izgalmas expedíció következik: a Pamir szélén, a Turkesztán hegység láncán, sivatagokon keresztül, a Fergánai-medence ősi selyemútján kanyarog végig a terepjáró kamion. Ásatások, világtól távol eső barlangok, újonnan felfedezett sziklarajzok követik egymást. Majd a

Kaukázustól délre a műemlékekben gazdag Grúzia és Örményország kietlen-szépséges világa következik. Fejlett ókori kultúrák, kisebb-nagyobb birodalmak váltották egymást és tűntek el ezen a vidéken.

Az ősember korának régészeti kutatása a történeti folyamatok rekonstruálása. Honnét indult el az emberiség, hol jelent meg az első szerszámot készítő ember, milyen utakon, hányféle áttétellel jutott Európába, Ázsiába, hol vannak és mik ennek a bizonyítékai?

A nagy jégkorszakok közül az utolsó nagy jégkorszak kezdetén következett be az a hirtelen embertani és kulturális fejlődés, amikor az előemberből ősember lett. A korszak végén különböző embertani táj típusok, rasszok alakultak ki.

A Kaukázuson túl helyenként több holdnyi területen, tömegével hevernek a felszínen az ősember kőszerszámai. Az erózió lehordta róluk a földréteget. A barlangok rétegeiben meglepő, sokszor 50-60 ezer évet átfogó folyamatos fejlődés figyelhető meg. A legkorábbi civilizáció kb. 400 ezer évvel ezelőtt kezdődött.

Gábori Miklós a munkatársaival – térben és időben – hatalmas utat tett meg az expedíciója során. Ennek a hosszú, kanyargós útnak a szélső földrajzi határait kívánja jelezni az útikönyv címében szereplő két név, két hegység: az Ala Tau és az Ararát.

*

Ezúttal csak az örményországi kutatásokról fogunk beszélni. A helyszíneket abban a sorrendben tekintjük át, ahogyan Gábori Miklós azokat felkereste.

A szerző kalandos repülőút után érkezik meg Jerevánba, ahol a benyomásoktól, a látottaktól kissé elakad a szava, mert annyira egyedi ez a város, ez az ország, és az emberek, akikkel naponta találkozik. Külön kis világ, éppúgy, mint Grúzia, de: felfokozva.

Gábori Miklós utazásai Közép-Ázsiában

Már nem érzi Európában magát. Itt közel-keleti, kelet-anatóliai szél fúj. Forró a város, iz-zanak a falak, árnyékban 42 fokot mutat a hőmérő. Este hat óra körül kellemes szél fúj a város északi részéről, a magasan fekvő Nork-fennsíkrol. A város főterén színes fényekkel megvilágított szökőkutak vize hűsíti a levegőt, rejtett hangszórókból zene szól: hallható itt Rossini, Debussy, a Rákóczi-induló, és egy többször ismétlődő, rendkívül fülbemászó, megragadó zeneszám: Edgár Hovhanniszján Erebuni-Jereván című kórusműve, amelynek csodálatos hangulata van.

Örményország túlnyomó részét 3000-4000 méteres hegyek alkotják, a fennsíkok átlag 1500-2000 méter magasak, még a völgyei is 800 méteren vannak, s ezek a völgyek nyáron, ősszel forró katlanok. Kihalt, félig működő vulkánok világa ez: bazalt-hegyek, andezit mezők, kietlen-szépséges platók.

Vulkáni kőzetek világa: sötét, rózsaszín és vöröses tufák, fényes-fekete, néha pirosas obszidián folyások, halott lávamezők – kőország. Az ókori görög történetíró, *Plutarkhosz*, tüzes kemencének nevezte **Jerevánt**. Dél és kelet felé nyíló katlanban fekszik a város, hihetetlen a hőség még az ősz közepén is.

A fennsíkon egyszerre látszik a két híres hegy: az *Aragac* és az Ararát. Az *Ararát* min-

den más hegytől eltérő, mert egy nép történelme, egész élete fűződik hozzá. A határon túl, a török oldalon van a Nagy-Ararát, az 5165 m magas vulkáni kúp. Uralja az egész tájat. A felső harmadáig, néha a derekáig sűrűn lefelé nyúló hómezők, hó barázdák láthatók. Távolabb a Kis-Ararát tökéletes alakú, fehér süveges kúpa fénylik.

*

A régészek a jereváni tónál, a *Hrazdan* folyó felduzzasztott vízű kanyonjában, közvetlenül a parton kezdik meg az ásásokat. Ez a *Jereván I. barlang*. Olyan, mint egy lapos, félbevágott kupola. Vulkáni barlang, amely a geológiai múltban úgy keletkezett, hogy a vulkáni gázok kisebb-nagyobb hólyagokat képeztek a folyékony kőzetben, és később, amikor a folyó kivájta a medrét a sziklák között, amikor meredek falú kanyont alakított magának, ezek az üregek felnyíltak, félbe vágódtak, barlangokká váltak. A bazaltoszlopok mind függőlegesek, csak a barlang félkör alakú kapuja felett vízszintes a kőzet, mintha emberkéz építette volna.

A barlang lassan feltöltődött rétegekkel, kívülről ülepedett le a por. A talaj puha, az ásás így jól halad. Alig fél méter mélységben nem földet, hanem pattintott eszközök tömegét hozta fel az ásó. A talaj zsúfolva van kőszerszámokkal, valamennyi fényes, fekete vagy vöröses-csíkos obszidiánból készült (obszidián = lávaüveg). Ezek az ősember munkaeszközei. Parádés és hatalmas leletanyag, a járó felszín obszidiánból készült szerszámok szőnyegéből áll.

Több réteg fekszik itt egymás fölött Minden egyes réteg évezredekkel jelent az ember evolúció útján. A legelső a würem-jégkor első hideghulláma előtt keletkezett, a legelső pedig a würem-I. után. Az ember, a *Homo neanderthalensis* állandóan visszatért ide, a nyersanyagot a folyópartról, néhány méterről hozta. Ez a hely Örményország leggazda-

gabb lelőhelye. A barlang bejárata hét méter széles, a mélysége öt méter.

Az ásás precíz módszerrel történik. Öt centiméteres rétegenként, négyzetméterenként hámozzák a finom, porszerű rétegeket. A földet kihordják, de a szerszámok, a szilánkok a helyükön maradnak. Olyan sűrűn fekszenek a szerszámok, mintha összepréselt falevelek lennének.

*

II. rész

Mielőtt az örmények megalapították volna államukat, Örményország területén egy jelentős birodalom jött létre **Urartu** néven.

A birodalomnak régészeti szempontból két fontos régiója van: az egyik a Van-tó vidéke, itt található a főváros, **Tuspa** (mai nevén Van), a másik pedig az Ararát völgye. Az utóbbi helyen egymás közelében fekszik két erőd: **Teisebaini** (örmény néven Karmir-blur), valamint **Erebuni** (ma Arin-berd-nek hívják).

A mai Jereván hagyomány szerinti elődje, az ókori urartui birodalom egyik fontos városa Erebuni volt, amelyet kb. 2800 évvel ezelőtt alapított **Argisti** király. Az egykori citadella, a hatalmas palotakomplexum szinte teljes épségben áll. Ma ennek tövében találjuk az urartui emléket bemutató múzeumot.

A palotába teljesen ép kőlépcsők hosszú sora vezet. Az oldalfalak nagy, téglalakú kövekből, kötőanyag nélkül készültek. Egész Erebunit több méter vastag, rendkívül magas kőfalak veszik körül.

A csarnok két végén két hatalmas bronz állatszobor látható, asszír-babiloni előképek vegyülnek bennük. A csarnok tetejét faoszlopok tartják, a hátfalon kék-sárga mintás, eredeti freskók.

Az egész ősi város, az állatszobrok, az egymást követő termek, a szebbnél-szebb falfestmények stílusa, az ember- és állat-

alakokból álló zárófrízek a mennyezetek alatt mezopotámiai, talán asszír-babiloni hatást sugároznak. Világos ez a hatás, pedig az urartui birodalom lakosságának háromnegyed része örmény volt. A klasszikus ókori kelet elevenedik meg benne, a távoli két folyó, a Tigris és az Eufrátesz völgyének kultúrája, északra sugárzó hatása. Az ékírás a sumér-akkád írásból kialakult asszír írás, amelyet az urartuiak alkalmaztak saját nyelvükre.

A múzeumban hatalmas köveken egyenletes sorokban vésett ékírásos szöveg, az alapító kő felirat látható. „*Haldi isten nagysága révén Argisti, Menua fia építette ezt az erős várat és elnevezte Erebuninak.*” – írja az Argisti király. (Kr. e. 782-ben épült a palota és körülötte a domboldalon a város.)

*

Az örménység eredete a bronzkorig nyúlik vissza. Kevés olyan, ma élő nép létezik a világon, amelynek a folyamatos történelme ilyen régi időkre vezethető vissza.

Egy nép mindig sokkal előbb jelenik meg a valóságban, mint ahogy az írott nevével valahol megtalálnánk. Ez vonatkozik egyébként ránk, magyarokra is – sőt, még erősebben, mint az örményekre – egyszerűen azért, mert olyan földrajzi régióban éltünk, ahol elég későn jelent meg az írás. Az örményeket is mások említik először. *Dareiosz Hüsztaszpész* perzsa uralkodó kőbe vésett, ékírásos feliratában, a Kr. e. VI. században fordul elő először az *Armina* szó, ekkoriban jött létre az első örmény állam, amely azonban perzsa fennhatóság alá került.

Néhány évszázad múlva *I. Artasesz* idején Örményország újra függetlenné vált, és innentől fogva több száz éven keresztül virágzott. *I. Artasesz* új fővárost építtetett *Art ásat* néven, amelynek

Kamir-Blur-i hombáredények

neve *Sztrabón* ókori görög földrajztudós művében is szerepelt. A mai Artasat város közelében fekszik.

Artasesz kései utódja, *Nagy Tigrán*, szintén új fővárost alapított, ezt Tigranakertnek nevezte el. Örményországban ekkoriban a hellenista kultúra dívott: Tigrán király görög mesterembereket, kereskedőket hozott a városba. Ebben az időben Örményország területe kiterjedt Palesztinára és Észak-Mezopotámiára. Nagy Tigrán Szövetséget kötött *VI. Mithridatész* pontuszi királlyal, feleségül vette annak lányát, és harcot indított Róma ellen. Kr. e. 63-ban *Pompeius* legyőzte Tigránt, ezzel elvesztek a meghódított területek.

Az Artaseszida-dinasztia után az Arsakidá-dinasztia következett a trónon. Ennek legjellegesebb alakja *Nagy Tiridat* király volt (a hagyomány szerint III., az újabb kutatások szerint IV. Tiridat). Ő tette államvallássá a kereszténységet a hagyomány szerint Kr. u. 301-ben, a mai államok közül elsőként a világon.

Karminr-Blur más néven Teisebaini Urartu egyik fontos erődje volt (Kr. e. 9-8. század), amelyet később a szkíták leromboltak. Küklöpszfalak veszik körül a domb alját, mint Erebuniban. A palota egyik termében nyolcvan, a képen látható hombáredényt találtak földbe ásva, tele voltak búzával, kölessel, árpával. A termekben, a falakon több ékírásos feliratot és több bronz- és aranytárgyat találtak, mint Erebuniban.

A régészek hétvégenként – az ásatások szünetében – kirándulásokat tesznek a környéken. Az első nevezetesség, amit megtekintenek **Sengavit – a bronzkori falu**, amely a Kr. e. III. évezredből származik ugyan, de a szerszámok nagy részét még

mindig obszidiánból gyártották a sengaviti őslakosok.

Az ásatás helyén a kör alakú bronzkori házak alacsony falmaradványai vannak (mind egyik közepén ott áll a tűzhely, ahogyan találtak), a leletek pedig a melléjük épült múzeumban láthatók. (A képen látható hölgy, a szerző felesége mutatja, hogyan örölték kövekkel a gabonát a középkorban.)

A múzeum egyetlen hatalmas terem. A vitrinekben edények, őrlőkövek, bronzöntő minták, fényes, fekete agyagfazekak. Egészen szokatlan alakú, több lyukú edénytartó tűzhelyek, és néhány feltartott kezű, agyagból formált emberszobor. Ezek a házi istenek voltak odakinn a kerek házakban.

A következő különlegesség, amit megtekintenek **Mecamor**, amely teljesen páratlan hely a régészetben és talán az egész világon. Óskori városka, késő bronzkori, erődtett fémműves és kereskedő központ volt. Kr. e. 3000-tól kb. Kr. e. 1800-ig lakták. A fémműves központ kora itt átnyúlik a korai vaskorba.

Bibliai környezet – bibliai hangulat. Északra az Aragac fehér tetejű, széles tömbje látszik, délre pedig egészen közel az Ararát. Különös, rózsaszínű domb Mecamor, a felhők vetnek árnyékot a tájra.

A múzeum épülete modern. A termekben a fémműves módja, egész menete, folyamata látható. Agyag olvasztókemencék, különféle ércék, kőzetek, kőmoszarak, öntőkanalak, bronztárgyak tömege, öntőnegatívok a török, kardok, sarlók, lándzsák, fejszék számára, továbbá ékszerek, használati tárgyak. Bronzveretek tömege, kőből csiszolt istenszobrok.

A dombtetőn szinte meglevenedik a bronzkori város. Súlyos, sima kövekből álló falak védték az itt lakókat az ellenségtől.

A sziklatetőn egymást követik az óskori kohók, olvasztók. A mesterek két-három méter átmérőjű, szabályos alakú gödröket, szín-

Óskori kohók Mecamorban

te hengereket véstek a vulkáni kőzetbe, amelyeket szabályos csatornákkal kötöttek össze.

Ezek az olvasztók és csatornák lépcsőzetesen sorakoznak lefelé egymás után. Az olvasztott nyersanyag a csatornákon keresztül gödörből-gödörbe folyt, lassan megtisztult a salaktól. Az egész dombtető tele van ilyen öntő váj átokkal. Rozsdaszínű minden.

A domb tövében vannak a bronzkori lakóházak. Kör alakú kőházak, méternyi magas, szabályos kőfalak. (A házak fedele valahányszó, sárból volt.)

Négy bronzkori házat védőtető alatt tartanak. Mindegyik hátfalánál majdnem embernyi magas, agyagból formált istenszobor áll. Erősen stilizált, szögletes alakok, fejük tulajdonképpen nincs, csak elkeskenyednek felül, de szemük van. A lábuk előtt lépcsőzetes áldozati oltárok, kis medencék vannak.

Misztikus a táj, a fémműves város hangtalansága, a különös szobrok, a kihalt kis lakások, és az urartui-korú sírok bibliai hangulatot árasztanak. A régészt is elfogja egy furcsa hangulat, mintha egy másik dimenzióba került volna ennek a régészeti szenzációnak a megtekintésével.

Dzsörahovit egészen kis falu Jerevántól délre. A fák lombjai között becsillan az Ararát kúpja, kacsák úszkálnak a békalencsés tóban, a házaknál lavast sütnek, és olyan bé-

kesség van, amilyen csak lehet egy szép őszi napon. A régészek a közelmúltban kezdtek el itt az ásásokat és találták meg a Kr. e. 3000-2000 közötti bronzkori települést. A bronzkori utcán bronzkori házak állnak. Közülük ötözer esztendő, szabályos kör alakú, magas agyagházak. A tetejük (egykor) nád-ból készült. Égetetlen agyagtégeléből épültek. Mindegyiknek a közepén agyagból formált, égetett tűzhely volt, négy karéj os, azaz négy lyukú edénytartó tűzhelyek – mindegyik mellett edények, örlő kövek, kőszerszámok. A falu többször leégett, lerombolódott, elpusztult, de mindig újjáépítették.

A régészek a kutatómunka kezdetén a házak mögött ötször ötméteres, kb. 15 m mély szondát ástak. A gödörben *huszonkét lakóréteg* látható. Őskori falvak rétegeiből halmozódott fel az egész dombhát, és látható a kronológia. Olyan település ez is, mint Trója, azaz a különbséggel, hogy ott „csak” *kilenc réteget* találtak.

Másik érdekesség, hogy Kr. e. 2000 után, a jelenleg látható falak fölött, helyenként valamivel fiatalabb építmények maradványai láthatók. Mintha miniatűr gyárkémények lennének. Ezek őskori lavassütő kemencék. A lavas ősrégi kenyérfajta, egy egészen vékony tészta, amelyet forró agyagedényben sütnék meg.

A leletek között találtak szabályos, nyeles bélyegzőket agyagból. Kerek, 4-5 cm átmérőjű az aljuk, sűrű, domborított mintákkal, a nyelük állatfejet utánzó kis szobor. Így kezdődött el az írás. Ezek a szép agyagpecsételők az írás előzményei voltak Kr. e. 3000 táján.

*

Lavas sütés – jobb sarokban a tonir, azaz a sütőkemence

Egyik vasárnap reggel a régészek **Ecsmiadzin**-ba, az örmény Vatikánba autóznak ki, hogy megtekintsék a székesegyházat és meghallgassák a katolikuszt, az Örmény Apostoli Egyház főpapját, aki a misén beszélni fog.

Ecsmiadzin Kr. u. 117-től kezdve – egy ideig – Örményország fővárosa volt. Ma sem csupán templomváros ez, mert hagyomány nemcsak vallási, hanem kulturális tartalmú is. Ecsmiadzin közelében található Osakan, itt nyugszik *Meszrop Mastoc*, az örmény írás megalkotója.

Az ecsmiadzini székesegyházban csodálatos középkori himnuszokat hallhatunk, amelyek a gregorián énekekkel egyidősek. Korábban itt őrizték azt a több ezer kéziratot, amelyek ma már a jereváni Matenadaranban találhatóak. Ezek között nemcsak egyházi, hanem földrajzi, természetrajzi, orvosi művek is vannak.

Az örmény zene ősidőkre nyúlik vissza. A mai népi dallamok is rendkívül régi hagyományokat őriznek, a műzenében pedig m. 5. század óta fejlődő keresztény egyházi zene él tovább, amelyben bizánci és szíriai hatások találhatók.

Az örmények valószínűleg az 5. század óta jegyzik le az énekek zenei részét ún. neumákkal (örmény szóval khaz), amelyek évezredek fejlődésén mentek keresztül. A legnagyobb örmény zeneszerző, *Komitász* megpróbálta megfejteni őket. Komitász szintén Ecsmiadzinban tanult. Ő az örmények Kodálja: sok száz örmény népdalt gyűjtött a 19. század végén. Neki köszönhetjük, hogy ezek az Örmény Népirtás ellenére fennmaradtak. Komitász mind az

egyházi énekekből, mind a népdalokból sokszólamú felolgozásokat készített.

A város keleti részén áll a Hripsime-kolostor, az örmény építészet egyik legszebb példája. Itt alakult ki, ezen a földön született meg ugyanis a görögkereszt alakú alapra épített, négyszögletes, fenn toronysisakban végződő, kereszt alakú bazilika stílusa. A kolostor teljes épségben áll, remek a felnyúló pillérek, szinte összeszorítják a keskeny ablakokat. Itt a falakon nincsenek szentképek, freskók, itt az építészet uralkodik.

A következő kirándulás célja a **Szeván-tó**, amely a világ egyik legmagasabban fekvő, nem gleccser-eredetű tava. 1914 m magasan fekszik, 70 km hosszú, 30-40 km széles. Harminc hegyi patak, kis folyó táplálja. A parton (Lőcsasen falunál) a híres bronzkori sírok Kr. e. 1100-ból. Alig pár méter mélyek, üresek és mindegyiknél egy sziklára festett szám látható. Eddig mintegy 500 temetkezést tártak fel, a többi – az egész sírmező – még a föld alatt van.

A tó iszapja mindent konzervált. Itt kerültek elő a teljesen ép, fából készült kocsik. Ezek egy része halotti kocsi volt. Az egyiknek tömörök a kerekei olyanok, mint egy hatalmas orsó. A másik már küllős. Van kétkezes, négykeresű. Megmaradt az ekhós székere emlékeztető, hajlított fából készült tetejük is. Épségben találták meg a kocsikat díszítő bronzszobrokat is. Ezek néha állatokat, néha egész jeleneteket ábrázoltak. A kocsik fekete deszkaoldalán spirálmeander faragások vannak. Ez talán az Égeikum hatása.

A sírokban különös festésű edényeket, ékszerek tömegét, intarziás töröket találtak. A

Örmény ABC Ecsmiadzinban

leletek a jereváni múzeumban külön teremben állnak.

Jerevántól 45 km távolságban van a **Geghard kolostor**. Kanyargós út vezet fel a hegyekbe, az út a szakadék szélén vezet, lenn egy kis folyó kanyarog. Mondhatni, hogy nemcsak a természet művel csodákat, de néha az ember is egészen különös helyeket keresett magának: a magasban megközelíthetetlen, a völgy felől megmászhatatlan sziklafalakat. A kolostort magas erődfalak veszik körül.

A belső bazilikát nem építették, hanem a sziklába, a hegybe faragták a 13. század

elején. Az egyik teremben sírhelyek láthatók a földön, a másikban két kis víz-medence, ezeket a hegyből szívargó forrás táplálja.

A külső templom melletti lépcsőről egy hideg, rövid folyosó vezet a hegy gyomrába. Sötét, kétszintes kupolás termek nyílnak egymásból, itt ismét minden egyetlen sziklaóriásba faragva. A kupolák tetején kerek kis nyíláson világít be a fény. Az építész-szobrász zseni ezen a lyukon búj be, és egyetlen szál vésővel, egy életen át felülről lefelé faragta ki a termeket, fenn a kupola galériáját, aztán lefelé haladva az oszlopokat, domborműveket, és ugyanaból a sziklából körben a díszes ülőpadkát. Mérnöki pontossággal, egyetlen ember alkotta az egész templomkolostort. A neve: Galdzak.

A következő látnivaló **Garni**. Szép kis falu, zsúfolva gyümölcsfákkal. Aombok között már messziről látszanak a hatalmas bazalttömbökből épült falak, közepén a magas kőkapu. Az első században I. Tiridat király nyári palotája állt itt. A furcsa alakú föld-

nyelv csúcán, hihetetlen panorámában ott a görög templom romja. A szabályos alaprajzú, oszlopos, timpanonos templomot 1975-ben állították helyre és közben ásatásokat folytattak. 1679-ig teljesen épén állt a görög mintára épült templom. Akkor egy földrengéstől a felső kétharmada ledőlt, de olyan szerencsésen, hogy minden egyes köve, darabja lezuhanva a helyszínen maradt.

A kőfaragványok mintái között látható a helyi mesterek keze nyoma, a mindig visszatérő gránátalma. A templomtól néhány lépésre feltárt, konzervált falak, szobák láthatók. Padlófűtéses terem, szép szobortöredékek, karéjos falú szobák. Minden görög-római hatású.

Még egy hely van hátra, amit feltétlenül meg kell nézni, ez a híres **Szatanidar**. Kis falu a világ végén. Világhírű régészeti hely, nincs olyan jelentős kézikönyv, olyan szaklexikon, amelyben ne olvassánk róla. Száz éve rá hivatkozik minden kutató. 1888-89-ben *Jacques de Morgan*, az ismert egyiptológus elsőként járta be az Aragac-hegység nyugati oldalát, és mindenről írt, amit itt látott. A nyugati világban azóta Szatanidar nélkül nincs ősemberkutatás. Itt nem egyetlen kultúra vagy korszak embere gyártotta iszonyú tömegben a szerszámaikat, hanem mintegy 200 ezer éven át egészen az újkőkorig, legalábbis a Kr. e. 8-6. évezredig tartott a finom lávaüveg szinte nagyipari feldolgozása. A helyszínen feküdt a nyersanyag.

Szatanidar különlegességét az adja, hogy az egyetlen hely keleten, ahol rendkívül vasos aljú, rendkívül durva kidolgozású, sú-

Geghard sziklái

lyos, a nyugateurópaiakhoz hasonló szakócák fordulnak elő. A feltűnő ebben az, hogy ezeknek túlnyomó része (és éppen a legszebb példányok) nem obszidiánból, hanem tompa, vörösesbarna bazaltból készültek. Ezek az ún. „özüvív előtti időkből” származó kőbalták.

*

A kutatómunka befejeződött, minden fontos lelőhelyet, régészeti leletet sikerült megtalálni, a búcsúzás következik. Fájdalmas búcsú, a barátoktól, a munkatársaktól. A szerző felteszi a kérdést: mit jelent tulajdonképpen Közép-

Ázsia, Transzkaukázia? Őt idézem:

„Egy idegen, számunkra ismeretlen világot. Nagyobb, mélyebb műlra támaszkodnak, mint mi, és talán mégis tisztábbak az agyak, a tettek, a szándékok. A múltat nem ismerjük világosan; a tudomány számára ma is ott az a számtalan fehér folt, hatalmas területek, ahol a kutatás, a felfedezés lehetősége szinte határtalan. A megismeréséhez nem kell más, csupán egy ösztön, egy hajlam, a dolgok meglátása és megértése.

Azsiakutatónak, orientalistának születni kell. Nem véletlen, hogy az utazók, kutatók rendszeresen visszajártak, visszavágyódtak oda. Vonzotta őket, hogy ebben a keleti világban van valami örök, végtelen. Csendes, kopár, határtalan hegyek, sárga dombtetők, kietlen hegycsúcsok, napfényes sívatakok, soha meg nem szakadó, évezredes utak, történelmi fonalak, amelyek térben és időben vezetnek a végtelenségig tovább.”

(Elhangzott 2013. november 21-én, a Fővárosi Örmény Klubban)

Kettős könyvbemutató

A Fővárosi Örmény Önkormányzat, a Budapest Főváros II. kerületi Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kettős könyvbemutatót rendezett október 28-án, hétfőn délután a Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál termében. Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület kiadó által az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat 19. köteteként megjelentetett *Benedek Katalin Élő magyarörmény művészet* című könyv a Fővárosi Örmény Önkormányzat, a Budapest Főváros II. kerületi Örmény Önkormányzat és a Ferencvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat, valamint a Magyar Nemzeti Galéria támogatásával tudott megjelenni, míg a másik könyv *Dávid Csaba* tollából egy izgalmas fordulatokban bővelkedő történelmi regény, *Dzurkithján Ábel útjai* címmel ugyancsak örmény nemzetiségi önkormányzatok támogatásával látott napvilágot.

A kettős könyvbemutatót rendező önkormányzatok elnöke, dr. *Issekutz Sarolta* köszöntőjében elmondta, hogy amikor évekkel ezelőtt, 1997-ben elindult az Erdélyi Örmény Múzeum sorozat, elhatározta, hogy az örmény művészetek minden ágát könyvben is bemutatja. Tavaly az egyesület kiadta *Murádin Jenő: Magyarörmény paletta* könyvét, amely a legismertebb harminchat magyar-örmény képző- és iparművészt vonultatta fel. „De még mindig nincs vége, – mondta Sarolta –, pedig a két kötetben 78 művészt mutattunk be, de már további tíz örmény gyökerű művészről tudok, és ki tudja, mennyi lesz még a leendő harmadik kötetben. Nagyon nagy dolog, ha egy nemzeti kisebbség össze tudja gyűjteni a múlt, a jelen és a jövőbe mutató művészeti ágak képviselőinek munkáit, könyvbe tudja „kötni” a nemzetiség gasztronómiáját, történelmét, és ezeket a könyveket nemcsak a saját közösségének mutatja be, de a többségi magyar társadalom felé is felmutatja, mint kisebbségi jelenlétet. Nagy sikert aratott a genealógia, már második kiadását érte meg. Nagy sikert arattak történelmi tárgyú kiadványaink, és a képző- és iparművészekről szóló első kötet is. Remélem, ugyanilyen

nagy sikert fog aratni a mai kiadványunk, Benedek Katalin: *Élő magyarörmény művészet* című kislexikonja.”

A könyvbemutatót *Szilvay Ingrid* zongoraművész játéka vezette be, aki *Bartók Béla: Román táncok* című művével örvendeztette meg a hallgatóságot.

Benedek Katalin: Élő magyarörmény művészet című kötetét dr. *Terdik Szilveszter* muzeológus (Iparművészeti Múzeum) mutatta be. (A szerkesztett változatát 18–19. oldalon adjuk közre...)

Benedek Katalin hozzászólását azzal kezdte, hogy *Terdik Szilveszter* is hamarosan fel kell venni a következő kötetbe: ő is egyik „szócikke” lesz a következő

Terdik Szilveszter, Benedek Katalin, dr. Issekutz Sarolta

lexikonnak. A köszönő és hálálkodó szavak után a könyv címeről beszélt: miért élő ez a művészet. „Tágas műfaji sokszínűségről szól a könyv: nemcsak képzőművészekről szól, hanem az iparművészek, a restaurátorok, a festők, szobrászok, grafikusokon keresztül olyanokról is beszél, mint a művészetük által élő magyar-örmény művészekről, akik már évtizedekkel ezelőtt elhunytak, sőt van, aki a 19. században. Akkor miért élő? Számomra a cím azt jelenti, hogy továbbélő. Olyan magyar-örmény művészet, amelyet egybegyűjtöttünk, számon tartunk, amelyet megőrzünk, ápolunk. Egy ilyen könyvvel értéket mentünk, hiszen foglalkozunk ezekkel a művészekkel és művészetükkel. Akár egy előadás, egy könyv, egy kiállítás keretében. Foglalkozunk vele, életben tartjuk. Tehát ennek a címnek több jelentése van. Mindenkinek köszönöm a munkáját, odaadását, aki a könyv létrehozásában közreműködött. Ez elsősorban dr. Issekutz Saroltára vonatkozik, aki szó szerint, mindent megtett a megjelenésért. Meglepetéskönyv. A fotó, illetve képanyag átadása, szakmai lektorálása után, a könyv elkészítésében nem vettem

A könyvbemutatón megjelent tíz művész, balról Dr. Benedek Katalin irodalomtörténész

te sok-sok kiállítás a 2010-es évek elejéig. Ez azt jelenti, hogy a lexikonban szereplő számos kiállító művész nagy részének munkáit, de őket magukat is jól ismerem, ismerem. Másrészt vannak az én szakterületemről való kollegák, muzeológus szakemberek is, akikhez személyes kapcsolat fűz. Például egy munkahelyen dolgozunk. Hétköznapi szóval drukkere vagyok alkotó munkájuknak. A kiállítás-megnyitó feltevése a kiállítás. Ahhoz, hogy egy művész alkotása bezárulhasson egy lexikonban, albumban, ahhoz előbb kiállításokon kellene bemutatni, ahogyan és amikor az eredeti mű érezhető, látható. Végezetül komoly köszönet illeti meg a könyv alanyait, a benne szereplő művészeket. Igen sok adattal illusztrációnak szánt fotókkal segítettek munkám talán legnehezebb részét, az anyaggyűjtést. Kérem, vegyék kézbe ezt a kis lexikont befogadó szeretettel!”

A rögtönzött beszéd után dr. Issekutz Sarolta megkérte a könyvben szereplő és jelen lévő művészeket, jönnének előre, hogy a közönség is ismerje meg őket személyesen. Pál János festő, grafikus, Schnedarek Réka festőművész, Fabók-Dobridán Fatime

Jobbról: Kali Kinga, Dávid Csaba, Dr. Szabó András

me festőművész, Balogh Edit iparművész, Gopcsa Paula festőművész, Fáy Piros építész, grafikus, Fáy András festőművész, restaurátor, Szentkirályi Miklós festőművész, restaurátor, Borosnyay Klára festőművész állt a közönség és a fényképezőgépek elé. Sarolta elmondta, hogy a könyvben szereplő valamennyi művész (vagy hozzátartozója) tiszteletpéldányt kap a könyvből.

Benedek Katalin: Élő magyar-örmény művészet könyvében szereplő művészek: Balogh Edit, Batári Ferenc, Beczásy Antal, Bocsák Krisztina, Borosnyay Klára, Brassai, Csergező Pál, Csiky András, Csiky László, Dávid Attila, Dávid Katalin, Fabók-Dobridán Fatime, ifj. Fáy Aladár, Fáy András, Fáy Piros, Gajzágó Donáta, Gajzágó Dorottya, Gajzágó Jolán, id. Gajzágó Sándor, ifj. Gajzágó Sándor, Gopcsa Katalin, Gopcsa Paula, Kacsóh Cecília, Korniss Péter, Kovrig Miklós, Kövér Gyula, Lázár Imola, Ligeti Dorottya, Ligeti Edina, Madarassy György, Murádin Jenő, Nákó Berta, Papp Gábor, Pál János, Pálos Miklós, Pongrácz Antónia, Schnedarek Réka, Sz. Bach Hedda (Hédi), Szentkirályi Miklós, Szentpétery Tibor, Sziráczky Brigitta.

A kettős könyvbemutató másik könyvének bemutatása előtt Szilvay Ingrid remek zongorajátékkal szólaltatta meg Bartók Bélától a *Három csikmezei népdalt. Dávid Csaba: Dzurkithján Ábel útjai* című regényét Kali Kinga író, örmény diaszpóra-kutató mutatta be, a szerzővel beszélgetve a regényírás titkairól. A dinamikus interjú olykor-olykor derűtséget fakasztott a hallgatóságból: a kérdések és válaszok egyaránt megragadták a közönség figyelmét.

– Én a pódiumbeszélgetések híve vagyok könyvbemutatókkor, mivel ha egy regény bemutatása kapcsán az írótól kérdezünk, közelebb jöhet a regény világa a hallgatóság számára: az író személyes megismerése óhatatlanul nagyobb kedvet csinál az olvasáshoz – kezdte Kali Kinga a beszélgetést a közönség felé fordulva. – Kamaszkoromban olvastam egy Moldova Györggyel készült interjúban, hogy szerinte magyar ember azt az író olvassa, akit személyesen ismer. Gondolom, itt mindannyian jószerevével Jókain, Mikszáthon, Móriczon nőttünk fel, így ennek a tézisnek cáfolata is van bőven, ugyanakkor abban is hiszek, hogy ez egy működő marketing-stratégia; ezért köszöntsük személyesen köreinkben Dávid Csabát, akinek a következőkben néhány kérdést fogok neki-szögezni, új regényét bemutatván.

A közönség nagy tapsa után Kali Kinga így folytatta:

– A regényírás egyféle párhuzamos élet, mivel az író behelyezkedik szereplőinek világába, az ő szemükkel lát, általuk érez, és ezt napi szinten csinálja – mondom én úgy, hogy még sosem volt merszem regényt írni. Mindez egyfajta meghasonlást is jelenthet, de mindenképpen nevezhető párhuzamos létezésnek. Azt hiszem, különösen igaz ez akkor, amikor történelmi

regényről beszélünk. A történelmi regény megírásakor ugyanis egy egészen más korba kell belehelyezkednie a szerzőnek. Egy olyan korba, amelynek mások a problémái, más az értékrendje, mint annak a korának, amelyben az ő emberi mindennapjai telnek, ugyanakkor ezek a problémák valóságosak és megmásíthatatlanok. Más környezetbe, társadalmi feltételek színpadára kell belegondolnia magát az írónak (hitelesen, hiszen csak így hozhat létre hiteles regényvilágot), a szerző sajátjától különböző létezés-mátrixba kell belehelyezkedni ennek az írói párhuzamos létnek, hogy megtudhasson szereplőiről, azok problémáiról, életéről bármit is – lehetőleg mindent. Hogy az általa megálmodott, megalkotott karakterek elkezdjenek a fejében beszélni, és hogy ő íróként tolmácsolhassa mindazt, amit gondolnak, mondanak, cselekszenek, teljes tevékenységük mozgatórugóit, stb. Problémáikat, céljaikat, dilemmáikat, egyszerűen: teljes életüket. A *Dzurkhithján Abel útjai* elsősorban történelmi regény – mondhatni több is, mint történelmi regény. Feltehetően hosszadalmas kutatásnak kellett megelőznie a mű megírását, könyvtári, levéltári, netán családtörténeti kutatásoknak is. Dávid Csabát kérdelem: mikortól munkálkodott benned ez a regény, mikor kezdted el a regény előmunkálatait?

– Évekkel ezelőtt kezdődött. Néhány hónappal ezelőtt az *EÖGYKE* füzetekben írtam egy rövid sóhajról, hogy mit gondolnak az emberek az ihletről. Leírtam azt, hogy például egy ilyen regénynél, maximum egy százalék az ihlet, negyvenkilenc százalék a rettenetes komoly tanulás, kutatás, és ötven százalék a kemény munka. Nos, ez négy-öt évre visszamenőleg történt ennél a könyvnél. Azaz sok-sok évvel ezelőtt kezdődött, amikor megéreztem valamit...

– Kimerítően matematikus válasz! A történelmi regény megírása tehát precíz tervezést igényel, szabályos százalékarányokat, szívós munkát, fegyelmet. De fedjük fel a közönség előtt, mit is jelent a regénynek az eddig emlegetett történetisége! El kell mondanunk, hogy a cselekmény az 1840-es évek Erdélyében játszódik, közvetlenül az 1848-49-es forradalom és szabadságharc előtt. A főszereplő Dzurkhithján Abel személyes történetén keresztül jönnek át mindazok a problémák, amelyekkel az illető társadalmi réteghez tartozó egyes ember foglalkozhatott akkor, a nagy történelmi történések árnyékában – vagy, nyugodtan mondhatjuk, még inkább fényében. Egy kicsit mikro-történelem is a regény, hogy a történeti antropológia eme terminusával éljünk; mivel az író, Dávid Csaba belehelyezkedik az erdélyi magyar-örmény szereplő életébe (és már a regény címéből is „kihallszik”), és átéli azokat a problémákat, azokat a gondokat, amelyekkel abban az időben ennek az örmény férfiembernek feltehetőleg meg kellett birkóznia. Ki kell térnünk itt arra is, milyen volt akkoriban, azok között az egykori társadalmi-történelmi feltételek között az erdélyi magyar-örmények helyzete. Gondolom, a jelenlévők többsége tudja, hogy akkoriban már megkezdődött, és javában zajlott az asszimiláció, szinte észrevétlen, de nagy erővel; akkorra már az erdélyi magyar-örmények politikailag magyarnak vallották magukat, kulturálisan viszont örmények voltak. Vesszőparipám az armenizmus-neoarmenizmus párhuzama, de leállítom magam, azonban annyit itt el annyit kell mondanom még, hogy közvetlenül a forradalom után következtek be azok a nagy társadalmi változások, amelyek az örményeket is egyre „jobb magyarrá” tették – közvetlenül ez után az idő-

szak után kezdődött el az örmény *nemzeti* identitás tulajdonképpen elvesztése, elalakulása, *pluralis*, magyar-örmény identitássá válása. Nagyon szépen átjön a regény szövetén, egész közegén az is, hogy Dzurkhithján Abel, aki egy felvilágosult ember, haladó szellemű fiatalember, személyesen hogyan éli meg ezt a *homo novus* státuszt. Ugyanis 1776-tól már megtörtént az örmények jogi integrációja, ekkortól az örmények új generációi felhagynak tradicionális családi szakmákkal (mint például addig a marhakereskedés, tímármesterség, stb. voltak), akkortól már az örmények is elhelyezkedhetnek egyéb szakmákban, nincsenek a kereskedelemhez kötve, állami hivatalokat is betölthetnek. Ennek megfelelően Dzurkhithján Abel maga is a marosvásárhelyi törvényszéken, a királyi táblánál törvényszéki gyakornok, jurátus. Nem folytatja az apja által ráhagyományozott családi tradíciót, felhagy a marhakereskedéssel. Viszont a regényből kiderül, hogy azért még visszakacsint a tradícióhoz, eltávozott apja üzleteit folytató, elkerekítendő... Olyan periódus tehát a regény színpada, amikor az örmények maguk is saját identitásukat keresik, a régi és új társadalmi rend között „billegve”, saját jelentőségük megfogalmazását kutatják a magyar történelemben – ugyanis a regény a főhős által megélt az örmények sorsának általános lenyomata az illető periódusban, 1846-tól 1849 márciusáig, a forradalom előestéjén, illetve annak kitörésekor. Nagyon okos választásnak tartom ezt a periódust, hiszen erős társadalmi metamorfózisról szól, sűrű történések tarkítják ezt az időszakot – Dávid Csaba könyvtári, levéltári, családtörténeti kutatások alapján hozza össze mindezt egy rendkívül fordulatos regényben, amit, ígérem, nem lehet letenni, nagyon ajánlom Önöknek, kapva kapja-

nak az alkalmon, és már ma este fogjanak neki olvasni.

A családtörténetnél tartottunk: Dávid Csaba felfogásában a regény fejezetei utakká fogalmazódnak, 11 útja van a műnek; Dzurkhithján Abel útjai azonban nem csupán fizikai értelemben vett utazások, hanem belső zárandoklatok is. Mivel egy erzsébetvárosi örmény nagycsaládról beszélünk, Erzsébetvárosról kiindulva, Marosvásárhely, Küküllőszőlő és Kolozsvár négy szögében történnek ezek az utazások, belső zárandoklatok, kocsin zötykölődős vagy sáros-gyalogos ráeszmélések, amelyek során Abel személyisége fejlődik, amelyek által megtanulja előbb a férfi, majd a családfenntartó felelősségét, legvégül pedig, egy levél által felidézett nagyszabeni utazás által, a magyar hazafinak a felelősségét is... legyen itt elég ennyit elárulnom. De térjünk vissza Erzsébetvárosra. A helyszínválasztás, gondolom, nem véletlen... természetesen metaforikus tartalommal is bír, hiszen itt volt az Apafi-birtok, Ebesfalva, amelyet az örmények várossá építettek ki – azé az I. Apafi Mihályé, akiknek az örmények letelepítésüket köszönhetik Erdélyben; ilyen értelemben a fő helyszín a „legörményebb” örmény városként is értelmezhető.

– *Erzsébetváros mint helyszínválasztás annyiban nem véletlen, hogy amikor 12 évvel ezelőtt Saroltával ott jártam, nekem nagyon tetszett mindaz, ami még örmény benne a mai napig. Egyébként dédanyámat úgy hívták, hogy Erzsébetvárosi Csiki Lilla.*

– Próbáltam családtörténeti szálakat is kifigyelni, de annyira sodró a cselekmény, hogy azt gondoltam, régi nagynénik, nagybácsik elmeséléseiből is származhat javarészt, az ő örmény történeteik is közrejátszanak a teljes kép kialakításában...

– Természetesen. Igaz, én nem itt születtem, hanem Marosvásárhelyt, de Budapesten voltam gyermek, ilyen értelemben én budapesti vagyok, de édesapám, nagyapám, nagyanyám, nagynéném, az egész rokon környezet természetesen erdélyi magyar-örmény. Nagyobb részük Kézdivásárhelyről, Marosvásárhelyről való. Ez elég sokat mond. Nem ismertem például gyermekfejjel azt a kifejezést, hogy partvis, ami sváb szó, hanem úgy tudtam, hogy kefeseprő.

– Az örmények letelepedhettek, aztán pedig sok idő múltán jó magyarokká lehettek a társadalmi változásoknak, a modernizmusnak a beköszöntével – ott tartottunk, hogy a mű nemcsak történelmi regény, hanem fejlődés-regény is. Eleinte azt gondoltam, hogy nem biztos, hogy megfelelő a címválasztás, de körülbelül a tizedik oldalon meggondoltam magam; ugyanis ízelgessük ezt a nevet: Dzurkhithján... mennyire vad! Egy olyan örmény családnév, amelynek hangzásához leginkább vadságot társítanék, ami erőszakos hangzókkal kezdődik, olyan, mint egy ökölcsapás... Az Ábel viszont... ki mondhatatlanul lágy, földtől emelkedő: a magyar keresztnévben így feloldódik a vadság. Ezt a nevet most már úgy látom, mint egy önmagában vett életutat: szép íve van. Viselője valahol, valamikor, valamiért megszületett, és eljutott önmaga megvalósításáig – ezt sugallja számomra ez az ív. Ez a név már önmagában véve is egy belső út, egy beteljesítő zárandoklat; életút, melynek kezdete és vége van. A név hordozója, az örmény fiatalember az indulat, vad természettől jut el apránként a megfontolt felelősséggig. Mint örmény férfiember, családapa – és mint magyar hazafi. A testi szerelemtől eljut az igazi, tiszta, minden ízében beteljesült szerelem megéléséig. Mert, mint

minden jó regényben, itt is végigvezetődik egy erős szerelmi szál, dilemmákkal és bizonyosságokkal tarkítottan. Azonban annyira egymásra épülnek a cselekmény mozzanatai, hogy nem tudok ennél többet elárulni, mivel nem szeretném elrontani az olvasmányélményüket. Biztos, hogy már a kezdet kezdetén feltették maguknak a kérdést, mit jelenthet Dzurkhithján név. Már a regény elején kiderül, így én is megmondhatom: görbeorrút jelent, igazából ferde orrút. Egy olyan örmény, görbeorrú embernek az életéről van szó, aki csakis egyenes utat tudott járni. A regény végén kiderül, hogy miért. Miért pont ezt a nevet választottad?

– A Dzurkhithján úgy született meg, hogy egyszerűen felütöttem Szongott könyvét, az örmény genealógiát, és ott elkezdtem egy olyan családnévet keresni, amelyik már kihalt. Ne legyen nekem a leszármazottakkal elszámolnivalóm...! A Dzurkhithján megtetszett. Bocsnát, de Dzurkhithján János nem lehet! Így lett, jött hangzásra Ábel. Van a kemény vezetéknev és jöjjön egy lágy keresztnév.

– A szereplő személyisége rendkívül jól átjön ebben a névben – de mondok mást is, számomra valahol megidéződik benne Tamási Áron Ábelje is, kicsit ezt asszociálok hozzá, azt az önmagát kereső, székely Ábelt. Azt kívánom Dávid Csabának, legyen ez a regény, ez a szereplő a magyar-örményeknek ugyanaz, mint a székelyeknek, az erdélyi magyaroknak Tamási Áron Ábelje!

– Csak egy tizedét lehetne az...!

– Végül egy utolsó kérdés: miért ír az író a 21. században történelmi regényt, mely egészen más időkre nyúlik vissza, amely egy másik század problémáit hozza elő? Én úgy gondolom, hogy a regénynek van ebben a században is üzenete... mi volt a szerzői szándék?

– Szerintem azért ír az ember történelmi regényt, mert a máról akar írni. Csak hát hadd legyen egy játék, egy csavar a dologban. Tehát úgy beszélget a tegnapelőtről, ahogy tulajdonképpen az én mai napomról beszélek.

– Ez sikerül is, metaforikusan a máról beszélni. Szilvay Ingrid Hadd fűzzem hozzá halkán, hogy annak ellenére, hogy egy magyar-örmény férfi szereplőről beszélünk, gyakran magamra ismertem a szereplő karakterében – nem tudom, hogy ez számomra jó-e vagy sem... de a karakterológiát nagyszerűen áthozod a szereplő jellemén keresztül. Ki szeretném még emelni azt is itt utoljára, hogy különböző mesterségekben való jártasságot is fel-felvillantottál a regényben. Például a nyomdász mesterséget behatóan ismered, ez derül ki feketén-fehéren. Később megtudtam, de a regényből is jócskán kiderül, nagyon benne vagy ebben a szakmában. Vagy ott van például a népi építészet is – a regényben a tájházak leírása, a szakértelem, amivel dolgozol, nem lehet pusztán megfigyelés. Hatalmas kutatást feltételez például a Küküllő-menti tájházak szerkezetét tudni, leírni egy akkor létezett falut – így a regény szinte a szociográfia határát súrolja...

– Talán szociografikus munka nem lehetne, de a már meglévő szociográfiát persze egy kicsit segítségül hívtam. Tizenhat éves koromban először kútfúró voltam, tizennyolc éves korom után, miután jelesen leérettségiztem a Rákóczi gimnáziumban, segédmunkás lettem a Madách Kamara Színházban, ahol a falazástól, a gyaluláson keresztül nagyon sok mindent megtanultam a két kezemmel. Innen jött az, hogy később,

gyakorlatilag az elmúlt évtizedig az egész életemet végigvezették az ilyen munkák. Az, hogy egy vályogfalat meg tudtam különböztetni egy téglafaltól, magától értetődő.

– Nagyon tetszett az is, ahogyan gondoltál arra, a regény nyelvezetén keresztül is jöjjön át Erdély, regionalizmusokat, archa-

izmusokat keversz a szövegbe, ízesen beszéltetted a szereplőidet.

– Mennyit kellett kínlódnia utólag a kiadóval! Mindenünnen ki akarták irtani ezeket! „Mi az, hogy oda megy hozzá? Ezt nem fogják megérteni Budapesten!” – mondták. Hát nem, csak az, akinek van füle. Már pedig azért legtöbbszörnek van. Vagy reáültek. Nem reá ült, vagy ráült! Alig tudtam elmagyarázni, illetőleg „kiverni belőlük” azt az egyetértést, hogy a ráült egészen más, mint a reáült. Ég és föld. Egy más világ.

Miután Kali Kinga megköszönte Dávid Csabának a beszélgetést, Dr. Szabó András előadóművésztől nagyszerű ízelítőt is kaptunk a regényből, két, jellemzően fordulatoss részletet olvasott fel; majd Szilvay Ingrid elbűvölő zongorajátéka érlelte tovább a regényrészletekhez kapcsolódó gondolatainkat, Bartók Béla: Este a székelyeknél című darabja hangzott el.

A könyvbemutató végén dr. Issekutz Sarolta gyönyörű virágcsokrokat adott át a fellépő művészeknek: ki-ki egyéniségének megfelelő virágkölteményt kapott. A közönségtől nagy taps volt a jutalom – és az agapé alatt is sorban álltunk, hogy a két szerzővel dedikáltassuk könyveinket.

(Béres A.)

Terdik Szilveszter

Benedek Katalin: Élő magyarörmény művészet

Könyvbemutató

Ez a kötet Murádin Jenő, *Magyarörmény paletta* című, 2012-ben megjelent, 36 örmény gyökerekkel is rendelkező hazai művészt bemutató könyvének folytatása. Benedek Katalin majd egy tucattal több, összesen 41 alkotó pályaképevel és válogatott műveik bemutatásával tudta bővíteni a paletta színvilágát. A kötet különlegessége, hogy nem csak képző- és ipar-, hanem restaurátor-művészek is helyet kaptak benne. Sőt, ami igazán különlegessé, talán kicsit különössé is teszi, hogy megjelenjen a művészettel elméleti síkon foglalkozó szakemberek, a művészettörténészek is. Személy szerint örülök ennek, nem csak szakmai érintettségem okán, hanem abban bízom, hogy sokakban segít tudatosítani azt a nem mindig magától értetődő igazságot, hogy a művészettörténész nem feltétlenül ellenség, hanem a művészetet szerető ember, akire néha még számítani is lehet...

A kötet első felében, a magyarörmény-mivoltról szóló bevezetés után, 41 hosszabb-rövidebb, a 19. századtól egészen napjainkig terjedő, abc rendbe osztott pályaképet olvashatunk. A szövegek változó hosszúságúak, változó műfajúak, gondolom a kortárs szereplők esetében alapvetően az alkotók tollából, egyfajta rövid bemutatkozás, néha hivatalos cv-jelleg érződik. Az írott összképet portréfotó, vagy művészi portré egészíti ki. A kötet másik felében 34 művész legalább egy, időnként több művének reprodukciója látható. A restaurátorok ebben a részben *in persona*, munkavégzés közben is föltűnnek, hogy a hagyományos művésztől eltérő alkotói szerepük világosan kitűnjön.

A könyvbemutató közönsége

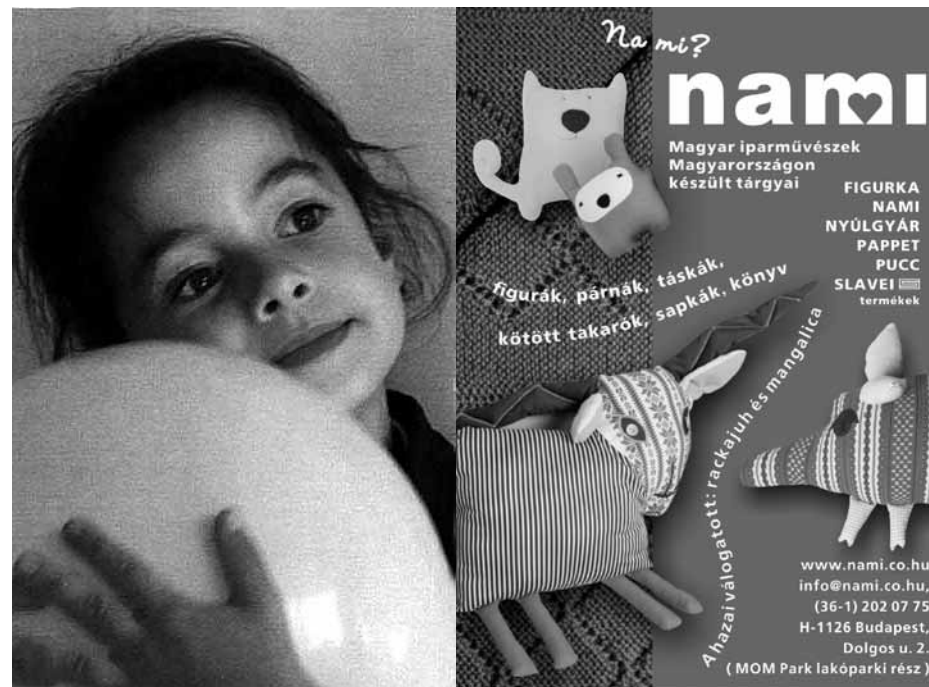
Azon tűnődtem, talán nem lett volna jobb közvetlenül a bemutatkozások, életrajzok után reprodukálni az egyes alkotók műveit. Aztán többször átlapozva a könyvet megerősödtem, hogy mégis csak ez a megoldás tűnik célravezetőbbnek a művészet szempontjából, mivel a második rész úgy tud hatni, mint egy album. A művek önmagukban, alkotójuk árnyékából kilépvé szólítják meg a szemlélőt.

Sokszínű világ tárul föl az olvasó előtt. Nagyon különböző műfajokban született alkotások sorozata bontakozik ki. A válogatás szempontja, ti. hogy alapvetően azok a művészek jelenhessenek meg egy antológiában, akik éreznek még magukban valami kötődést az egyre távolabbi homályba vesző örmény ősökhöz, vagy az örmény kultúrához, művészeti szempontból nehezen értelmezhető. Sokféle területen dolgozó művészek és műalkotások sorozata állt össze, akiket és amelyeket nem lehetett könnyű egy közös fonálra fölfűzni. A műfajok, stílusok szerinti csoportosítás óhatatlanul olyan értékítéletek-

hez vezetett volna, amelyek talán nem feltétlenül tükrözik az egyes alkotói szándékot. A fő fonál kiválasztásakor semleges szempont, az abc rend érvényesült, ami változatos, és a véletlenek mentén szerveződő, de mégis izgalmas műtárgycsoportokat hozott létre a kötet oldalain. Persze ez a véletlenszerűség a szerkesztői munka során tudatosan kellett módosuljon, eredménye a szerkesztő szépjérzékét, és jó kvalitásérzékét dicséri.

A kötetet tanulmányozva meglepődtem, ki mindenkiről ki nem derül, hogy örmény gyökerekkel rendelkezik. Saját példából tudom, hogy gyakran ez csak a véletlennek köszönhetően tudatosodik, de amikor fény derül rá, sok mindenre magyarázatot vélünk találni. Egy kicsit sajnálom, hogy a kötet lexikon részében ritkán derül ki, hogy az egyes alkotó számára személyesen mit

is jelent az örmény fonál az életében, ez talán egy következő, riportokkal operáló kötet alaptémája is lehetne. Bocsánat, hogy személy szerint nem emelek ki senkit a kötetből. Van akit ismerek, személyesen is, vagy csak hírből, többekhez barátság is fűz, viszont sokakat nem ismerek, ami persze saját korlátaimat is tudatosítja bennem. A kötetnek köszönhetően viszont már azokat is ismerőseimnek tarthatom, akikről eddig még nem hallottam. Fölvettem őket abszolút virtuális, csak a fejemben létező facebook oldalakra, sőt még lájkoltam is őket. Örülök, hogy ennek a tetszetős kötetnek a segítségével megismerhettem ezeket az alkotókat, s kívánom, hogy művészetükkel, műveikkel számos, a művészet és a szépség iránt nyitott ember életét gazdagítsák!
(Budapest, 2013. október 28.)

Dr. Szentpétery Tibor, a fotográfus

„A fényképezőgép mindig a lételemem volt...”

November 22-én du. 17 órakor a Klebersberg Kultúrkúriában mutatta be a közönségnek *Cservenka Judit* a 2013. április 20-án ugyanítt tartott emlékülés előadásait tartalmazó könyvecskét. Az emlékülés előadói, a könyv szerzői és közreműködői osztották meg gondolataikat a hallgatósággal, majd a *Szentpétery lányok* emlékeztek Édesapjukra, végül *dr. Issekutz Sarolta* EÖGYKE elnök az erdélyi örmény katolikus, az Örmény Katolikus Egyházközség gondnoka – *Kádár Dániel* apátplébános idejében – több évtizeden keresztül végzett önzetlen munkáját, a templom és műtárgyai megóvását, valamint a magyar anyanyelvű örmény gyökerű közösség összetartását emelte ki, aki mind ezért az EÖGYKE-től Szongott Kristóf-díjat vehett át. Az előadás után került sor a dr. Szentpétery Tiborról készült dokumentumfilm bemutatására, amely csak részben sikerült a DVD lejátszó műszaki hibája miatt. Ezen alkalomból megtekintettük a december 4-ig nyitva tartó kiállítást: a második világháborúban, az 1956-os forradalom napjaiban, illetve az erdélyi szász erődtemplomokról készített fotókból.

A fotográfus

Jó volt feleleveníteni dr. Szentpétery Tibor szeretett alakját, sokszínű egyéniségét, önzetlenségét, természetzeretét, értékmentését, az Örmény Katolikus Lelkészségen végzett több évtizedes önzetlen munkáját, a történelem és kultúra iránti elkötelezettségét, a dokumentumfotóiból is áradó hazaszeretét.

M (Szerk. megj.: A Dr. Szentpétery Tibor emlékülés előadásait a füzetek júniusi–novemberi számaiban olvashatják.)

A Szentpétery-est közönsége

A Szentpétery-est közönsége

Díjátadó ünnepség a Duna Palotában

A Magyar Művészeti Akadémia – májusi közgyűlésének döntése alapján – évente Életműdíjat és Nagydíjat adományoz a magyar szellemi élet egy-egy kiemelkedő személyiségeinek. A Duna Palotában 2013. november 5-én tartott első ünnepélyes díjátadáson az MMA Életműdíját *Dávid Katalin* művésztörténész, a Nagydíjat pedig *Csoóri Sándor* író kapta, aki az ünnepségen betegsége miatt nem tudott részt venni.

Az első díjazottak minősítik magát a díjat is; *Dávid Katalin* és *Csoóri Sándor* is mércét állítanak a további díjazottak elé – mondta az elismerések átadása előtt az emberi erőforrások minisztere. *Balog Zoltán* hangsúlyozta: két olyan alkotóról van szó, akiknek az életműve a nemzet felemelkedését, megmaradását szolgálta. Az MMA-ról szólva a miniszter kiemelte, hogy a magyar művészet és művészek méltóak és érdemesek arra, hogy saját akadémiajuk legyen, amelyre „fényes jövő vár”.

A díjátadó *Fekete György* és *Balog Zoltán*, a díjazott *Dávid Katalin* (Fotó: MMA honlap)

Fekete György, az MMA elnöke elmondta: „a sorsukat, tehetségüket, szívósságukat, egész életművüket nekünk ajándékozókát” kívánják díjazni a két elismeréssel, hiszen „sem mire sincs akkora szükség, mint (...) nagy formátumú példákra”. Az MMA döntése nem ítékezés, hanem józan választás, a kortársak méltó megbecsülése – fűzte hozzá *Fekete György*.

Dávid Katalin és Csoóri Sándor kapja az MMA díjait

Dávid Katalin művésztörténész kapja a Magyar Művészeti Akadémia (MMA) életműdíját, Csoóri Sándor író pedig a szervezet nagydíját veheti át az ebből az alkalomból tartandó november 5-i budapesti ünnepségen – közölte az akadémia kedden az MTI-vel. (MTI, 2013. október 29.)

Javaslat *Dávid Katalin* MMA Életműdíjára

Dávid Katalin nemzetközileg elismert művésztörténész professzor, aki elvégezte a teológiát is. Természetes tehát, hogy a művésztörténet és a teológia határterületét kutatja, a teológiát ismerve a művésztörténetet, művésztörténészként a teológiát. Ám a legfőbb kérdése mégsem szakmai kérdés, hanem létértelmező: *Máté* evangélista szavaival: „Mire való az embernek

megnyerni az egész világot, ha elveszíti a lelkét?” – európaiként, egy kétezer éves kultúra örököséként.

Legutóbbi, a Szent István Társulat kiadásában megjelent *Egy keresztény értelmiségi Európára néz* című dolgozata szerint célja „magyarozatot találni arra a mindenkitől megtapasztalható tényre, hogy Európa mára megtagadta, feladta, sőt az élet perifériájá-

ra kívánja szorítani a létezését kialakító, magatartását, erkölcsi alapjait megformáló, történelmi hagyományait meghatározó, a sajátos európai kultúrát kibontakoztató, s mindezeknek gyökeret adó kereszténységét.” Ezt a leginkább válságnak nevezett kiüresedést talán mindannyian érezzük, tudjuk, átéljük, ám egyértelmű, egyszerre egzakt és lelki választ kevesen tudnak és még kevesebben mernek adni.

Dávid Katalin számára a Biblia az a mű, amely abszolút biztos alapját adja a megtartó európai kultúrának, önazonosságnak, életben maradásunknak. Legismertebb munkáiban – *Adatok a Mária-tipológiához* (1995); *A megváltás tipológiája* (1996); *Bibliai jelképek kézikönyve – A teremtett világ misztériumai* (2002); *Kereszténység és kultúra* (2006); *Isten anyja a tipológiában – Egy asszony öltözete a Nap* (2008) – a keresztény ikonográfia és bibliai jelképek világát tárja fel. Az apostoli időktől kezdve az első ezredév végéig sorra veszi a képzőművészeti alkotásokat, a dokumentumokat, a szent hagyományt, így érthetővé válik, hogy a jelenségek mögött nagyobb kontextusok vannak, amelyek kozmogonikus felelősségekre és lehetőségekre utalnak. A tudós könyvei aggodó figyelmeztetések: ma a történelmi tévutak következtében a jelképeket értők köre egyre szűkül, holott a mögöttünk hagyott század drasztikusan bizonyítja, hogy a meg nem értett szimbólumok ideológiai pusztítás eszközévé válnak.

Dávid Katalin 1923-ban Szegeden született. Kerényi Károly és Sík Sándor tanítványa volt, egyetemi tanulmányai alatt, a vészkor-szak idején Izay Géza atya vezetésével több száz zsidót bújtatott. Lyka Károly tanácsára kezdett el ikonográfiával, a keresztény és zsidó kultúrában előforduló jelek, jelképek, szimbólumok tanulmányozásával foglalkozni. 1954-ben megalapítója volt a Művészet-történeti Dokumentációs Központnak, az

MTA Művészettörténeti Kutatóintézete jogelődjének, ahonnan a Vatikánnal való összekülvés koncepciók vádjával távolították el. 1966-tól a Magyar Nemzeti Múzeum, majd a Magyar Nemzeti Galéria tudományos főmunkatársa, irányítója a „Magyarország története a honfoglalástól 1849-ig” című állandó kiállítás rendezésének. Összeállítja a magyarországi középkori titulusok kataszterét, feldolgozza a magyarországi Szent György- és Szent Anna-kultusz ikonográfiáját. Tudományos szervező tevékenysége is alapvető jelentőségű. 1969-ben létrehozták az Egyházi Gyűjtemények Szaktanácsadói Testületét, amelynek vezetésével az egyház kérésére Dávid Katalint bízták meg. Munkássága révén sorban nyílnak, ill. újulnak meg az egyházi és felekezeti múzeumok, gyűjtemények, kincstárak (Esztergomi Bazilika).

Több száz tanulmánya, könyve jelent meg magyar, angol és német nyelven, több évkönyvet és sorozatot szerkesztett. A Magyar Képzőművészek Szövetségének alapító tagja (1949 óta), a Szent István Tudományos és a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja. Munkásságát a Magyar Köztársaság és a Vatikán magas szakmai és társadalmi díjakkal ismerte el. Nyolcvanadik születésnapján II. János Pál pápa saját kezűleg aláírt oklevéllel köszöntötte és audienciáján fogadta.

Integráló személyisége minden időben képes volt a legkülönbözőbb világnézetű és hitű embereket nemes célokért mozgósítani. Tudós- és művésznemzedékek vallják mestertüknek. Dávid Katalin lenyűgöző tárgyi tudással, a teljesség igényével, ugyanakkor olvasmányos stílusban megírt munkái mindenkinek ajánlhatók: szakembereknek és laikusoknak, hívőnek és nem hívőnek egyaránt – méltó döntés tehát, hogy a Magyar Művészeti Akadémia „Életmű-díjjal” ismerje el Dávid Katalin munkásságát. (Budapest, 2013 október)

Dávid Katalin felszólalása az életműdíj átvételekor

Tisztelt Elnök Úr, Miniszter Úr, Főtitkár Úr, Hölgyeim és Uraim!

Juhász Judit mondta nekem, hogy néhány mondattal kapcsolódjak be a műsorba, amit jó szívvel megtehetnek, mert így személyesen mondhatok köszönetet minden akadémikus társamnak, hiszen közgyűlés szavazta meg számunkra ezt a csodálatos kitüntetést. És ehhez hozzá kell tennem, hogy történelmi pillanatként élem ezt meg, mert első alkalommal adja át a Magyar Művészeti Akadémia. Természetes,

Dávid Katalin (Fotó: MMA honlap)

hogy emlékezni akarok arra az emberre, aki meghívott az akadémiába és laudált is: Makovecz Imrérre gondolok. Nem akarok róla beszélni, hiszen két nem is rövid tanulmányban elmondtam, amit művészetéről, személyiségéről, emberségéről el akartam mondani. Most csak felidézem alakját ezekben a számomra jelentős percekben. Ugye tudják, hogy a modern magyar művészet nemzetközi elismertségében a külföldi szakirodalom két embert emel ki egymás mellett, mint univerzális jelenséget: Bartók Bélát és Makovecz Imrét. Nem semmi! Széchenyi István a legnagyobb magyar jelzöt kapta az országtól. Ezt a jelzöt, ugyanígy fogalmazva: „legnagyobb magyar”, olvasva a nekrológokat, a külföld Makovecz Imrének is odaítélte. Legyünk büszkéek arra, hogy ilyen személyiség álmodta meg az MMA-t.

Ami pedig engem illet, úgy fogom fel az életműdíjat, mint ami megelőlegezi további munkámat. Több évtizedes római kuta-

tásomat az elmúlt tíz évben mintegy hat könyvben és néhány tanulmányban publikáltam. Csupán néhány kisebb kérdés maradt nyitva, aminek kutatása, és publikálása folyamatban van. Ami igazán fontos: aki 1923-ban született és 2013-ban még él, az olyan tudományosan is elfogadott történelmi periódust élt át, ami kezdődött az első világháború után és most zárul egy sajátos nemzetközi gazdasági krízissel. Nos, aki ezt megélte, az látta az eseményeket, az ideológiák egymásnak feszülését, a társadalom pusztítását, a

társadalom alapjának, a családnak megtámadását, két diktatúrát élt át, látta a krematóriumokat, a haláltáborokat, a koncepciók perkeit, az internálótáborokat, a tömegsírokat, átélte a háborút, a pusztítást, a kultúra, a művészet pusztulását. De kortársai voltak a mártírok, hősök, szentek. Ennek az embernek el kell mondania, hogyan élte ezt meg a gyermek, a felnőtt, hogy látja az öregember. Száz szónak is egy a vége: készül az emlékiratom. És ez egy olyan műfaj, amit abbahagyni lehet, de befejezni nem. Ez kitölti az időt, addig kell csinálni, amíg az ember meg nem hal.

Még egyszer köszönöm a kitüntetést. Isten áldja a MMA-t!

Dávid Katalin

(Az EÖGYKE büszke arra, hogy az erdélyi örmény közösség tagja, Dr. Dávid Katalin nyerte el elsőként az MMA első díjátadásán az életműdíjat. Szívből gratulálunk a díjazottnak!)

Ft. Mátyás Károly szentszéki tanácsos főesperes-plébános

A Székelyudvarhelyi Magyar Örmény Kulturális Egyesület ünnepségen

Ferencsek templomában, Székelyudvarhely, 2013. november 22-én

Testvéreim! Ma az esztendő utolsó templomszentelési emléknapiját ünnepeljük. Annak a templomnak a felszentelését, amelyet Jeruzsálemben 543-ban a Szűzanyának szenteltek. Azért kötötték a templomszentelést a mai naphoz, mert a hagyomány úgy tudja, hogy az Ószövetség szokása szerint a kicsi Máriát 10 hetes korában szülei föl vitték a templomba és miként az

Ft. Mátyás Károly

elsőszülött zsidó fiúkat szokták, bemutatják az Úrnak. A bemutatás pedig úgy történt, hogy szülei a kicsit átadták a papnak, az ölbe vette, föl vitte az oltárhoz, és följánlotta az Úristennek, mondván: „Íme, Uram, a te gyermeked!”

Aztán a hagyomány azt is elmondja, hogy amikor Mária elmúlt 3 éves, szülei ismét elvitték őt a jeruzsálemi templomba. Mária nem tudott saját maga föl menni a számára túl magas 15 fokból álló lépcsőn. Mégis, amikor az első lépcsőfokra állították őt, Isten erejének segítségével gyorsan felfutott a lépcső legmagasabb fokára. Amikor ezt meglátta Zakariás, Keresztelő János édesapja, akkor bevezette Máriát a templom legszentebb helyére, a Szentek szentjébe, ahová a pap is csak évente egyszer, áldozatbemutatáskor mehetett be. És ezt ünnepeljük a mai napon – Szűz Mária bevezetését a templomba –, mely ünnep bizonyítéka annak, hogy Mária hívatott arra, hogy Istenanya legyen.

A hagyomány azt is tudja, hogy Máriát kb. 6 éves korában szülei ismét föl vitték a templomba és rábízták a papokra, hogy 13-15 éves koráig más Istenfélő szűzekkel együtt ott nevelkedjen. Olvasták a Tórárt, kézimunkával foglalatostak, imádkoztak és gyakorolták a felebaráti szeretetet.

A mai ünnep azt üzeni, hogy Isten ígéreteinek teljesülése, a mi üdvösségünk föltételezi a mi részünkről a befogadást, a szív fölajánlását. Mert az üdvösség ott születik meg, ahol ez a kettő – Isten kegyelme és ennek a kegyelemnek a befogadója – találkozik tud.

Most, amikor hálát adunk a Szűzanyának, – legfőképp azért, hogy e nemes cél összehozott benneteket kedves örmény Testvéreim az első székelyudvarhelyi közös ünneplésre –, akkor arra kérjük: segítsen nekünk, hogy mi, akik arra kapunk meghívást, hogy a Szentlélek templomaiként éljünk, oda tudjuk adni szívünket, hogy bennünk is az Úr tudjon testet ölteni, és hogy Krisztus nagy teste, az Egyház belőlünk is tudjon táplálkozni és épülni.

Amint a szentmise bevezetőjében már említettem, nem szokványos ünnepségre gyűltünk össze, hogy közösen imádkozunk s egy olyan népcsoportra emlékezünk, akiknek a történelem folyamán bőven kijutott a kereszthordozásból.

A tegnap, november 21-én ünnepeltük a Boldogságos Szűz Mária bemutatását a templomban, vagy ahogy a keleti liturgia nevezi, Szűz Mária bevezetését a templomba. Ma, itt és most az örmény nemzet Székelyudvarhelyen élő tagjait szeretnénk a Szűzanya oltalmába ajánlani és tevékenységükre, valamint céljaik elérésére anyai segítségét kérni.

Néhány nap múlva két éve lesz annak, hogy 2011. december 9-én hivatalosan is megalakult a Székelyudvarhelyi Magyar Örmény Kulturális Egyesület, vagy ahogy a 32 alapító tag szereti magát nevezni, az Örmény Klub.

Az egykori székely Anyaváros nem rendelkezik az örmény nemzet olyan múltjával, mint Erdély több városa: Szamosújvár, Gyergyószentmiklós, Erzsébetváros, Csíkszépvíz, s még sorolhatnám, de biztosak lehetünk abban, hogy a 19. század második felétől már tekintélyes létszámban öregbítették a város kulturális és gazdasági fejlődését.

Gróf Majláth Gusztáv Károly püspök, Erdély főpásztorja 1906-ban felszólította azon helységek plébánosait, hogy azokban a helységekben, hol több örmény család él, Világosító Szent Gergely napján az örmény híveknek ünnepélyes szentmisét végezzenek, s a papi zsolozsmát is a szentről végezzék. Ebből az alkalomból magyar nyelven megjelentette az örmények nagy szentjének életét. Az akkori főesperes-plébános Gróf Zabolai Mikes János nagy szeretettel fogadta, és igénybe vette az udvarhelyi örmények segítségét a lelkipásztori munkában. Az egyháztanács tagjai között pedig ott találjuk Dragomán Domokost, Esztégár Gerőt, Flórián Kristófot, valamint az Oltáregylet akkori elnökeként Dr. Vass Lajosnét.

Azonban a ti őseiteknek, szeretett jó Testvéreim, hosszú és nem kis veszéllyel járó utat kellett megtenniük, amíg a Kárpát-medencében letelepedhettek. A több mint 2000 éves aránylag nyugodt élet után a Krisztus utáni 14. században kénytelenek voltak elhagyni hazájukat, és Nyugat felé keresni új hazát és otthont. A Moldvában letelepedett örmények közül I. Apafi Mihály több mint 4000 örményt (*Lábjegyzet szerk. megjegyzés*) telepített be Erdélybe, mert megérezte, hogy ez az üldözött nép csakis hasznára lehet az országnak. S nem csalódott, hiszen rövid idő alatt, ahol örmény kereskedők, iparosok és értelmiségiek megtelepedtek, ott rohamos fejlődést lehetett észlelni mind gazdasági, mind kulturális téren.

Szeretett, jó Testvéreim! Az alakuló gyűléseken elhangzott, hogy az örmény hagyományokat, szokásokat, a kultúrát, gasztronómiát szeretnétek ápolni és megismertetni Székelyudvarhely lakosságával. De e nemes cél mellett szándékokban áll egyben helyi kultúránkat is gazdagítani, gyarapítani.

Ehhez a munkátokhoz kérjük ma a Szűzanya támogató segítségét. Ugyanakkor azt, hogy nagy szentetek, Világosító Szent Gergely esdje ki számotokra a világos és tisztán látás kegyelmét, hogy mindig és mindenben felismerjétek mi a jó és helyes, hogy ezáltal tudjatok Székelyudvarhelynek olyan polgárai lenni, mint nagy eleitek, és akiknek az utókor a nevét megörökítheti a város történetében. Ámen.

(Szerkesztői megjegyzés: Az örmény hagyomány szerint 3000 családot fogadott be Erdély. A történészek szerint a ténylegesen beköltözők száma töredéke ennek.)

A gyergyóditrói Jézus Szent Szíve templom

Ez az a templom, ahova *Keresztes Zoltán*, erdélyi örménymagyar közösségünk őrizője, a Szongott Kristóf szerkesztette Arménia Új folyamának alapító szerkesztője is járt vasárnaponként – és nemcsak akkor – népes családjával és a többi valószínűleg a szomszédos Gyergyószentmiklósról átköltözött örménymagyarral együtt.

A Keleti Kárpátokban, a Gyergyói és Görgényi havasok által pártázott fennsík északnyugati részén fekszik Ditró község. A Gyergyószentmiklósról Szárhegy felől műúton érkező, elhagyva a községet, nemsokára kilép a medencéből, és a Maros mellett kanyargó országúton folytatja útját Maroshévíz felé. Az átutazóban ez a település városias képet villant fel, s valóban Ditró a medence egyetlen községe, mely egy ugrásnyira van a kisvárosi cím felé.

Éghajlata megegyezik a medence többi helységeinek éghajlatával. A tréfás megállapítás, miszerint Gyergyóban kilenc hónapig hideg van és három hónapig nincs meleg, jórészt megállja a helyét.

Gyergyóditróban két római katolikus templom van, az egyik valószínűleg a 16. században épülhetett és Szent Katalin tiszteletére szentelték fel. A másik, Jézus Szent Szívéről elnevezett templomot 1908–1911 között építették, a falu középpontjában található. Hargita megye műemlékeinek hivatalos jegyzékében mindkettőt műemlék épületként tartják nyilván.

A 75 m toronymagasságú, 56 m hosszú, 23 m széles, 1000 ülő- és 2000 állóhellyel bíró kéttornyú templom azóta Ditró büszkesége, Székelyföld messze földön híres temploma. Tanúja a Ditróban is viharos 20. századnak, világháborúknak, szenvedésnek, de oltalma az Istenbe kapaszkodó léleknek, otthona az imádságnak és az Is-

tennel való megbékélésnek, sok egyházi és közéleti eseménynek.

Akárcsak a gyergyóditrói nagytemplom építése során, fennállásának centenáriumi évében is hangsúlyos szerepet kapott az összefogás. Az egész évre terjedő ünnepségsorozat a község önkormányzata, római katolikus plébániája és a Ditrói Közbirtokosság közös szervezésében valósult meg. Az intézmények mellett a hívek áldozat- és szerepvállalása is a régiók példája szerinti. Az ünnepségsorozat novemberben ért véget.

Felépültekor, azaz száz éve szentelték fel Jézus Szent Szíve tiszteletére a gyergyóditrói nagytemplomot, most a centenáriumi évfordulón a hittitokból merítve erőt készült a búcsúünnepre a község. A szeretet, a hála, a köszönet, az elismerés és az összefogás jegyében zajlott a templombúcsú. Pompával, ugyanakkor alázattal és hálával ünnepelt nagytemplomának búcsúján, Jézus Szent Szíve ünnepén Gyergyóditró.

Az istenházának száz évvel ezelőtt történt felszentelési ceremóniájából ihletődve, most is a falu szárhegyi végénél fogadták a ditróiak és vezetőik a szentmise ünnepi szónokát, s akárcsak annak idején Gróf Majláth Gusztáv Károly püspököt, ezúttal Jakubinyi György érseket is díszmenet kísérte a templomig.

Az úton átívelő virágkapun, székely ruhás fiatalok sorfala között vonult a főpásztort szállító díszhintó és a menet, az istenházába pedig virágszönyegen léptek be az ünnepre összegyűlt helyiek és zárandokok.

A templom restaurálásának 2007 óta zajló munkálatait végző és támogató személyek, intézmények nevét őrzi az a márványtábla, melyet a templom előterében helyeztek el. A Székelyföld-szerte egyedüli szép-

széggel bíró, impozáns templom építésének, felszentelésének körülményeit, a történelmi események templom- és hitpusztító hatásait *Baróti László Sándor* helyi plébános ismertette, részletezve a felújításra szorult állapotokat, a restaurálás folyamatát.

„Azok az emberek jöttek segíteni, azok javították ki a ditrói nagytemplomot kívülről, belül a ma látható szépségében, akik a templom javításával egy időben saját lelküket és szívük szeretetét is igyekeztek megújítani” – fogalmazott az emléktábla leleplezése előtt a lelkipásztor, az egyházközség köszönetét tolmácsolva mindazoknak,

A főpásztor megáldotta a templomot, átadták a centenáriumi zászlót

akik áldozatot hoztak a templom felújításáért pénzben, imádságban, munkában és időben. A templom javításának az összköltsége 1 millió 300 ezer lej, az összeg a hívek, helyi és megyei intézmények, illetve a két ausztriai testvérplébánia adományaiból gyűlt össze – hangzott el.

„Mi templomépítő nép vagyunk, egyházközségünk tudott, és ma is tud templomot építeni, a ditróiaknak ezt az erejét, képességét hirdeti a kolosszális templomunk 100. évfordulója” – mondta a plébános, arra kérve a híveket, járuljanak hozzá a felszegi Szent Imre-kápolna és a tervezett ravatalozó felépítéséhez.

Áldási szertartással folytatódott a vallási ünnep. A ceremóniát a főpásztor végezte, szenteltvízzel hintve meg a falakat, tömjénfüsttel illetve a templomot, hogy az a felújítás után is Istennek méltó hajléka legyen.

Az ünnepség keretében a centenáriumi zászló átadására is sor került, a templom részére *Puskás Elemér* polgármester és *Kovács Árpád András* közbirtokossági elnök adta át a lobogót. A községvezető a településen megvalósult összefogás fontosságát emelte ki beszédében, gondolatát továbbszöve az elnök egy kívánságot fogalmazott meg: „Szeretném, ha ez a zászló nemcsak arra emlékeztetne minket, hogy százéves a templomunk, hanem dédapáink, nagyapáink, apáink összefogására, és a mi összefogásunkra is. Legyen ez példakép az elkövetkezendő nemzedékek számára” – mondta Kovács Árpád András.

A Jézus Szíve-tisztelet megnyilatkozási formáiról szolt prédikációjában Jakubinyi György érsek, felhívva a hívek figyelmét a szeretet, a hit és Krisztus követésének fontosságára. „Isten színe előtt egyedül a szeretet számít. Nincsenek nagy és kis tettek, csak szeretet van, amit tetteinkbe belevisszünk. Így van ez az egyházközséggel is. Hogyha ez, az egykor kilencezer, aztán hat-ezer, majd ötezer lelket számláló ditrói római katolikus egyházközség nagy egyházközség akar lenni Isten színe előtt is, akkor legyen bennetek szeretet, összetartás, egymásnak a megsegítése” – hangzott el a prédikációban.

Az ünnepség keretében oklevéllel tüntették ki mindazokat, akik valamilyen módon hozzájárultak a templom felújításához, a főpásztor által átadott 21 elismerés személyek, közösségek, intézmények részére szolt. Köszönettel illeték továbbá azokat, akik a búcsúünnep szervezésében, kivitelezésében nyújtottak segítséget.

A szentmisét követően került sor Lovag Takó János, a ditrói egyházközség egykori plébánosa, a nagytemplom építetője mellszobrának leleplezésére. A templomkertben felállított bronzalkotást a ditrói származású Munkácsy-díjas *Kolozsi Tibor* szobrászművész készítette, (*Róla írtam már, ő az, akit nekem meglátni, és benne örmény gyökereket feltételezni, csak egy pillanat műve volt.*) a művet ajándékképpen ajánlotta fel. Amint a szoboravatáson elmondta, ezzel kíván hozzájárulni az áldozatvállalásra mindig kész ditrói közösség építéséhez.

A szoboravatáson elhangzott, Takó János főesperes-plébános huszonhét éven át, 1888-1915 között volt Ditró plébánosa. Ezt

a közel három évtizedes időszakot a nagytemplom építésének előkészítése, tervezése, felépítése töltötte ki. Az őt ért gyanúsítgatások, rágalmazások, számonkérés miatt áthelyezését kérte a Szeben melletti Vízaknára, ott nyugszanak földi maradványai.

„Takó János hazajött. Azt üzeni nekünk, ne torpanjunk meg, ébredjünk fel, építsünk templomot és éljünk Jézus Krisztus tanításai szerint” – ezzel a gondolattal zárta a szoboravatás ceremóniáját, egyben a vallási ünnepséget Baróti László Sándor plébános.

(Tallózta: *Bálintné Kovács Júlia – Pethő Melánia* írásának felhasználásával. Forrás: *Székelyhon.ro*, 2013. 06. 08.)

Fővárosi Örmény Klub

2013. december 19., csütörtök, 17 óra

A Pest megyei Kormányhivatal Nyáry Pál terme,
új bejárat a Budapest V., Városház utca 7. szám felől

Szent Karácsony ünnepi műsor

- *dr. Issekutz Sarolta* elnök köszöntője és Beszámoló az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2013. évi működéséről
- Szongott Kristóf-díjátadás. Díjazott: *Dr. Kovács Bálint* történész, armenológus és *Pál Emese* művészettörténész

Közreműködik: *Petrás Mária* csángó népi énekes-keramikumművész,
dr. Szabó András előadóművész és *Vörösváry Márton* ifjú hegedűművész

Ajándékozás és szíveslátás
Könyv- és ajándékvásár
Fogadás

Rendezi: *Fővárosi Örmény Önkormányzat*, *Budapest Főv. II. ker. Örmény Önkormányzat* és az *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület*

A rendezvény támogatói: *Ferencvárosi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat*,
Bp. Főv. XII. ker. Örmény Nemzetiségi Önkormányzat

Mindenkit szeretettel várunk!

Dr. Issekutz Sarolta elnök

Tájékoztató

2014 a választások éve lesz. Úgy a parlamenti, mint az önkormányzati, nemzetiségi önkormányzati választásokra sor fog kerülni a később kitűzendő időpontban.

Amit már tudni lehet, hogy január elsejétől általános tájékoztatót fognak bedobni valamennyiünk postaládájába (valószínű ismét feladónélküli borítékban, tehát figyelni kell, nehogy kidobjuk a szóróanyagokkal együtt), melyben szerepelni fog a nemzetiségi regisztrációra történő felhívás is, hasonlóan, mint az előző választás előtt. A jogszabályok megváltozása miatt szervezetünk beszerzi a részletes írásbeli hivatalos tájékoztatót és azt időben a füzetekben megjelentetjük, illetve e-mail útján megküldjük. Ennek megtörténteig szíves türelmet kérünk, addig ne töltsenek ki regisztrációs lapot. Amit feltétlenül minden örmény gyökerűnek tudnia kell: a magyarörmények *magyar anyanyelvűségét* a 2011. évben meghozott nemzetiségi törvény elismerte, tehát bátran válaszolhatunk arra a kérdésre a regisztráció során, hogy ismerjük e a nemzetiség nyelvét, ami esetünkben a magyar.

dr. Issekutz Sarolta elnök

Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

Egyházi hírlevél

Az örmény katolikus közösség életéről

December eleje, advent kezdete mindig kicsit a megújulásra irányítja figyelmünket. Új egyházi évet kezdünk, szeretnénk új lendülettel haladni hitünk útján, a krisztusi úton.

Advent a karácsonyra készít elő minket. Jézus születése a megváltás kezdete. Isten belép a világba, emberré lesz, hogy mindenben hasonlónak legyen hozzánk a bűnt kivéve. Ezért belülről formál bennünket. Szeretete odáig megy, hogy életét adta értünk. Karácsony ünnepe összehozza kicsit a családokat. Így kell ennek történnie az egyház nagy családjában is. Figyeljünk kicsit jobban egymásra! Keressük a kapcsolatokat, szeretetünk kifejezését.

Örmény katolikus közösségünk programjai a következő időszakban:

Vasárnaponként 16.30-kor Szentmisét mondunk az Orlay utcai templomban.

December 22-én kicsit a karácsonyt elővételezve, a Szentmise végén a jelenlevő családokat megáldom. Ugyanezen a napon lesz zeneagapé is.

A keleti hagyomány számára kiemelkedő ünnep a Vízkereszt ünnepe. Terveink szerint *Avedik atya* (Bejrutból) **2014. január 5-én**, vasárnap, 16.30-kor ünnepi Szentmisét mutat be örmény nyelven az Orlay utcában.

Nagy szeretettel hívom és várom a testvéreket vasárnaponként!

Fülöp Ákos lelkész

Zeneagapé

Zeneagapé lesz 2013. december 22-én az örmény katolikus templomban (Budapest XI. ker., Orlay utca 6. szám), a 16,30 órakor kezdődő ünnepi Szentmise után, amelyen DJ Szongoth Gábor karácsonyi CD-jét forgatja Blue Christmas 14 változatban.

Szongoth Gábor szervező

Bőjte Csaba testvér adventi gondolatai

Ülök és látom, hogy jön Krisztus Király, közeledik csendesesen.

Körülottem forrong minden! Vitázó politikusok, választásra készülnek, jót akarnak, dicsérik magukat és szidják egymást. Kapzsi bankárok által felhergelt, főlősleges üvegyöngyök után futkosó, kapkodó emberek kiabálnak, vagy értetlenül, tanácstalanul néznek maguk elé. És itt vannak a naponta megfagyó hajléktalanok, a harcot a hitelek súlya alatt feladó vállalkozók, a munkanélküliek, az olcsó termékeket reklámozó médiák, és sorolhatnám tovább, de minek, hisz mindezt hihetetlen nagy példányszámban megteszi a sajtó, sok-sok csatornán önti a televízió, a megannyi honlap.

Ülök és látom, hogy jön Krisztus Király, közeledik csendesesen, méltósággal, hozzám, hozzánk, mint hajdan Jeruzsálem falai felé.

Megáll, és hosszan néz. Testemben hatalmas félelem remeg. Csak le ne borulj sírva előttünk, Istenünk!

Mindenkinek igaza van! Nem mehet ez így tovább! Tudom az eszemmel, hogy túl sok már a hazugság, a léha képmutatás. Magam is érzem, hogy jó lenne betörni néhány ablakot, szétverni az álnokok között.

Türelmetlenek vagyunk. Egy értelmetlen, nagyon hosszúra nyúlt diktatúrából jövőnk. Naivan, tisztán indultunk 89-ben, egymás kezét fogtuk, és a sárba borulva több nyelven is együtt imádkoztunk, boldogan kacagtunk. Akkor értettük, most miért nem értjük egymás nyelvét, vágyát, álmait?

Forrong a világ! Tudom, hogy mindenkinek jót akar. Jót magának, minél több jót! Mint a gyermekek, veszekszünk ócska baronyokon, és észre sem vesszük, las-

san szabadul el körülöttünk a pokol. Nem igaz, hogy ez a világ csak sírásból és vérből tisztulhat meg, léphet tovább! Hogy lehetünk ilyen vakok?

Uram, te hányszor próbáltál összegyűjteni bennünket, mint kotló a csibéit? Jó szóval biztatsz, adtad a szeretet parancsát, és megmosod könnyeiddel lábainkat. Mindent jószágon nekünk adtál, élhetnénk csendes paradicsomi békeségben. Jól feltarisznyáztál, mindenünk megvan. A föld csodás termékenysége szaporít nap mint nap kenyeret nekünk, és van annyi agyag, kő, hogy építhetünk mindenkinek házat, tanyát, otthont ezen a földön. Van annyi vasérc, réz, mangán, hogy egy-egy autó is jutna a családjainknak. Jut könyv, jó film, tiszta bor és csók, szerelem mindenkinek. Nem sajnálsz tőlünk a boldogságot.

És juthat gyermekáldás, vagy vér a vérunkból, vagy mint Józsefnek a te szent akaratodból. Testvérem lásd, van, kit szerethetsz, kit otthonodba fogadhatsz, kivel törődhetsz, kibe beléálmodhatod álmodat. És ültethetsz virágot, plántálsz diót, és megéred, hisz jó orvosaid vigyáznak rád, hogy fád nagyra nőjön, és árnyékával enyhét adjon családodnak. Tudósaink, mérnökeink mennyi kérdésre kerestek, találtak választ az évezredek alatt? Lassan, de biztosan hajtjuk uralmunk alá a Földet, ahogyan te kérted, Istenünk a teremtés hajnalán, még a bűnbeesés előtt. Élhetnénk békés testvériszeretben, tudhatnánk, hogy a részizgazságoknál fontosabb az élet.

A gonosz kacag. Ugyanazzal a süket dumával jön, ígér minden kőből kenyeret, fogyassz, habzsolj! Ha kell, ha nem, legyen! És ha leborulsz előtte, mindent

csak neked ígér, az egész bevásárlóközpontot, repülőt, jachtot - de minek? És felvisz csodás templomok ormára, sztarleszel, dobd le magad, fürödj a csodáló emberek tekintetében, hatalmad lesz felettük. Uralkodj, miért vállalnád a szeretet szolgálatát?

Fogyasztás, birtoklás, hatalom. Habzsolva kacagsz, és szétmarcangolod világunkat. Azt hiszed, hogy győztél, pedig rabszolga vagy. Rosszabb, testvéred farkasa, szép tiszta világunk elpusztítója.

Itt állsz, Uram a XXI. századi Jeruzsálem falai előtt, előttünk. Szemedben könnycsepp, és nekem nincsenek érveim. Mégis arra kérlek, hogy ne bűneinket nézd, hanem újabb adventünkben jószággal jöjj közénk.

Ajándékozz meg érdemtelen gyermekeidet egy újabb eséllyel, egy szép karácsonnyal. Istentől áldott adventi megtérést, szent időt kívánok

Szeretettel:
Csaba testvér

„Soha ne engedd, hogy valaki ne legyen boldogabb a veled való találkozás után, mint előtte.”

Teréz anya

A múlt század elején történt

Magányos férfi utazott le egy vidéki kisvárosba. Barátai hívták, hogy ne töltsd egyedül a szentestét. Az utolsó vonattal érkezett. Már erősen szürkül, alig járt valaki az utcákon. Az egyik kirakat előtt észrevett egy kopott ruhás kisfiút. Nagy, vágyódó szemei egy kis betlehemre szegeződtek. A férfi megszólította: „Ezt szeretnéd megvenni?” A fiú bólintott, de nem vette le szemeit a kirakatról. „Nem is lehet drága” – folytatta a férfi.

A kisfiú kihúzta kezét a zsebéből, tíz krajcáros csillogott benne.

„Ezt az előbb találtam, de ezért nem adnak semmit.” A férfi elkérte a pénzt, s a fény felé tartotta. „Hallod-e, ez nem közönséges pénz, bizonyára az angyalok ejtették el.” A gyerek csodálkozva nézett a férfira. „Gyere, menjünk be az üzletbe” – és megfogta a hideg kis kezét. Bent már senki sem volt, csak az idős kereskedő. Udvarias mosollyal szólott: „Éppen zárni készülök.” A férfi hunyorított a szemével: „Akkor a legjobbkor jöttünk. Kis barátom egy rendkívüli pénzt talált. Az angyalok vesz-

tették el. Azt vehet rajta, amit csak akar.” Ezzel ismét ráhunyorított a kereskedőre, és az megértette. Kezébe vette, megvizsgálta a pénzt. Aztán sugárzó arccal mondta: „Micsoda szerencse, te aztán jó fiú lehetsz. Válaszd ki hát, amit szeretnél.”

A gyerek először a kereskedőre, azután az ismeretlen férfira nézett. Mindkettő tekintetéből biztatást olvasott ki. Erre rámutatott a kirakatban csillogó betlehemre: „Ezt szeretném.” A kereskedő szépen becsomagolta, szaloncukrot is adott hozzá. A gyermek boldogan hagyta el a boltot.

Az ismeretlen férfi ekkor elővette pénztárcáját, s fizetni akart.

„Szó sincs róla, uram, szólt a kereskedő. Ma este nekem is karácsonyom van. Az a Jézus, akit ma ünnepelek, figyelmeztetett bennünket: Amit egynek tesztek a legkisebbek közül, azt nekem tesztek.”

A két férfi egymás szemébe nézett és kezét szorított. Mindketten tudták, hogy ebben a pillanatban született meg a szívükben a kis Jézus.

Karácsonyi csend

Minden évben van egy este, amikor csak az a néhány ember van körülöttem, akiket mindenkinél jobban szeretek. Kint, bent nagyon nagy a csend. Mellettem áll, fogja a kezem régen halott anyám. Mosolygunk, mindannyiunk szemében könny csillog. A karácsonyeste az élet legboldogabb pillanata. A fenyőszagú félhomályban tudom és hiszem, hiszem és tudom: minden megtörtént és minden megtörténhet. Karácsonyeste nem félek, sem az élettől, sem a haláltól.

Feleségemmel együtt kívánunk minden barátunknak csendbe burkolódzó, áldott Karácsony estét.

Táplálja szívünkben a reményt *Dsida Jenő* verse.

Szigethy Gábor

Közeleg az Emberfia

Tudom, hogy közeleg már a jó ember fia, aki nem tőlem és nem tőled kap életet. Néhány pásztornak, akik sohasem öltek nyulat, nem hordoznak emberlő szerszámot, megjelenik az angyal és megjelenik a csillag és tele lesz dallal a decemberi hegyoldal. Csak ránézünk a kisdedre és tudni fogjuk, hogy Ő az. Eljönnek az acéltrösztök fejedelmei, a petróleumbányák frakkos császárai s könnyel a szemükben letérdelnek elé. Mert Ő lesz, akinek legtisztább kék a szeme, legerősebb lészen a karja és szelíd arcáról ragyog az örök építők acélos vidámsága. Ő megmutatja minden vándornak az utat, minden töprengőnek az igazságot, minden haldoklónak az életet. Ő megmagyarazza

nekünk a gépek dalának igazi értelmét, megmagyarazza és megáldja a fáradt költőt] legsajgóbb szavait és mosolyogni fog és kék] fehér galamb fog ülni a vállán kétfelől. Ő nem ad országot nekünk, hanem otthont.] nem ad fegyvert, hanem kenyeret. Ma még sírunk, mert a mosolygás nem én vagyok. Ma még sötét van, mert nem jöttem világosságnak, hanem hogy bizonyosságot tegyek a világosságról.] Már közeledik az éj, mely szüli a Hajnalt. Eljön Ő, minden bizonnal eljön.

MEGHÍVÓ

Az Örmény Katolikus Egyházközség helyiségében (V. Semmelweis u. 9. II. 6.)
1951. december 2. vasárnap d. u. 6 órakor
1951. december 23. vasárnap d. u. 7 órakor
1952. január 6. vasárnap d. u. 6 órakor

KARÁCSONYI MYSTÉRIUM JÁTÉKRA

melynek szövegét írta
zenéjét szerezte
betanította
Közreműködik a Pro arte énekkar

S. Koenig Cedor
Dr. Pfeiffer István
S. Koenig Cedor
vezényel: Csongor Dénes

Szereplők:

Angyal	Gámenczy Anikó	Boldizsár	Szenkovits Viktor
Mária	Keve Mária	I. Katona	Pongrátz András
József	Buslig Béla	II. Katona	Szabó József
Ördög	Pongrátz Bálint	I. Férfi	Buslig Gabi
I. Pásztor	Daniel Gyula	II. Férfi	Asboth Gyula
II. Pásztor	Krausz György	I. Asszony	Buslig Ilona
III. Pásztor	Vákár Péter	II. Asszony	Somsits Eszter
IV. Pásztor	Jenkovszky Iván	Angyalok	Keve Katalin és Kinga
V. Pásztor	Simon Józsika		Govrik Marika
Gáspár	Szabó Kornél		Pongrátz Marika
Menyhért	Somssich Andor		Vákár Ágnes
			Daniel Etelka

December 2-án a Mystérium játék előtt adventi koszorúgyújtás

Beszédet mond: dr. Pfeiffer István

December 23-án a Mystérium játék után karácsonyfa gyújtás

Beszédet mond: Kónya Kálmán

Mindenkit szeretettel hív és vár
az Örmény kath. Egyházközség Elnöksége
Kádár Dániel örm. kath. lelkész

(A családi dokumentumtárban találta Keve Mária)

Örvendjünk együtt

Már áll a **Mária a gyermek Jézussal** – 403 centiméteres bronz szobor – Mátyássy László szobrászművész csodálatos alkotása a budai vár Dunára néző középkori pilléréen.

Rohanó világunkban milyen jó tudni és felpillantva látni, hogy Mária és a kis Jézus vigyázza életünket.

„Budapest népének, függetlenül attól, hogy ki mit vall, kiblen hisz, ez a veretes Mária szobor spirituális erőt sugároz, s az oly annyira vágyott belső nyugalom ígérését hordozza. Nemcsak nekünk magyaroknak, hanem mindenkinek, aki hozzánk téved és föltekint a vár fokára. Fölragyog a magasban az Anya alakja, a sajátja éppen úgy, mint az emberiségé” (Erdélyi Zsuzsanna).

(Szerk. megj.: *Büszkék vagyunk rá, hogy az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület, a Budapest Főv. II. kerületi Örmény Önkormányzat és a Fővárosi Örmény Önkormányzat is hozzá tudott járulni az Immaculata Alapítvány által meghirdetett közadakozáshoz.*)

Bálintné Kovács Júlia tallózása

Ismerjük meg az erdélyi örménymagyar Komlóssy Józsefet

„Komlóssy József erdómérnök, a nem kormányzati szervezetek képviselőjeként nemzetközi szervezetekben küzd a határon túli magyarok és más kisebbségek jogaiért.

Családját a háború vihara sodorta Erdélyből Magyarországra. Az 1956-os magyar felkelés leverését követően mint a soproni Erdészeti Egyetem diákja teljes évfolyamával, és az oktatók egy részével mint a forradalom célkitűzéseivel egyetértő, abban tevékenyen résztvevő, emigrált. Először Ausztriába majd Kanadába távozott. Vancouverben a University of British Columbia 1960-ban szerzett mérnöki oklevelet. Erdómérökként a kanadai őserdőkből dolgozott, majd 1962-t követően a svájci hegyekben épített utakat.

Honnan ered a kisebbségi kérdés iránti elkötelezettsége? A maga megfogalmazása szerint: „1963 telén Kolozsvárott, erdélyi körutam során tanár nagybátyám visszautazásom előtt azt kérdezte tőlem: *Beutaztad fél Erdélyt, láttál, tapasztaltál. Gyermekként, nem önszántadból, mentél el, és ma ott élsz Svájcban, abban a szabad és szép országban. Mondd, mit fogsz tenni az itthon maradtakért?*” Azóta életcélja, hogy lehetőségeit kihasználva szolgálja az egyetemes magyarság érdekeit. Nemzetközi téren 1986-tól számítható aktív szerepvállalása. Egyik alapító tagja és alelnöke volt a zürichi **Kisebbség Védő Társaságnak**. Első alkalommal Bécsben vett részt az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezleten. 1989-ben több más nem kormányzati szervezettel együtt közreműködött abban, hogy az ENSZ

Emberi Jogi Bizottsága a tervezett falurombolás miatt marasztalja el Ceausescu Romániáját. 1993 óta az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának betartását ellenőrző Emberi Jogi Bizottság ülésein is rendszeresen felszólalt. 1990-ben elvégzett munkája nyomán – mint a közép-kelet-európai térség nemzetiségi problémáiban, különösen a magyarokat érintő kérdésekben jártas személyt – meghívták az **Európai Népek Föderális Uniójának** (FUEV) az elnökségébe. A FUEV keretében több tényfeltáró utat szervezett a Kárpát-medence magyarok régióiba.

Kiemelt fontosságot tulajdonított annak, hogy a térség országainak az emberi jogok és a kisebbségi jogokkal kapcsolatban vállalt kötelezettségei betartását az ENSZ, az EBESZ vagy az ET ellenőrizze és számon is kérje.

A 2001. május 4-i, a moldvai csángókról szóló, a finn Tytti Isohookana-Asunmaa asszony által beterjesztett ET-jelentés igaz ugyan, hogy egy nemzetközi csapat munkájának eredménye volt, de kétségtelenül Komlóssy József volt az ötlet gazdája és kivitelezésének is a motorja. A veszélyeztetett arumun és ural-altaji kultúrákról szóló jelentés elkészítésében is közreműködött, s így a csángókérdést már hiteles személyként vihette az ET Kulturális, Tudományos és Oktatási Bizottsága elé. A jelentést több csángóföldi tényfeltáró út előzte meg. Évekig tartott, amíg a román ellenlépéseket – amelyeknek célja volt, hogy a jelentés elfogadá-

sát meggátolják – végül is sikerült leküzdeni. Tény, hogy a helyi lakosság és a tanítók áldozatvállalásának eredményeként Moldvában évtizedes megfélemlítések után, a román hatóságok jóváhagyásával több iskolában fakultatív alapon beindult a magyar nyelv oktatása. Ez az ET fellépése és Komlóssy József nélkül a mai napig vártna magára.

Svájci tapasztalatai ihlették a Székelyföld számára is életbevágóan fontos mezőgazdasági és az erdőparcellák tagosítására vonatkozó kezdeményezését. A *mezőgazdasági területek és erdőparcellák összevonása Közép- és Kelet-Európában* című jelentésének célja, hogy egy minta tagosítási projekt megvalósításához Gyergyóremetén megteremtse az Európa Tanács erkölcsi és politikai támogatását.

Komlóssy József következetesen továbbra is útpítéssel foglalkozott, de elsősorban már nem a mérnöki tudását használta – településeket, régiókat, embereket, egymástól elválasztott magyar közösségeket segített és segít ma is közelebb hozni egymáshoz. Kis- és Nagyszelmenc esete is ezt példázza (*közbenjárására az Európa Tanács (ET) támogatásával, a szlovák és az ukrán kormány pozitív hozzáállása mellett 60 év után 2005 karácsonyára a két Szelmenc között megnyílt a határ, „eggyé lett a megfelezett székelykapu”*).

Az egymástól 200 méterre lakó testvérek újra találkozhattak, nem kellett 160 km-t utazniok. A határnyitás emlékére a falu közös főutcáját **Komlóssy József út**-nak nevezik.

A nem kormányzati szervezetek (NGO) képviselőjeként nemzetközi szervezetekben a határon túli magyarokért és más kisebbségek jogaiért küzd, tanácsadóként segíti az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének magyar képviselőit. Az Európa Tanácsban 2000-2004 között öt határozati javaslatot indított útjára sikerrel. Lankadatlan

életerejével ma is az ET fáradhatatlan munkatársa.”
(*Székely Nemzeti Tanács honlap, Székelyföld portál*)

*

Életem egyik nagy ajándékának érzem, hogy Budakalászon, a Halász Péter és Romhányi András szervezte Kárpátmedencei Magyar Közművelődési Egyesületek Fórumain részt vehettem, és többek között ott sokat tanulhattam a meghívott előadóktól.

A 2007. június 7-10 között zajló Fórum egyik előadója éppen Komlóssy József volt.

Sok minderről tájékoztatott bennünket, majd az identitásról szólott, emígyen: „Van az embernek egy európai identitása. Emellett vagyok egy magyar ember. Emellett pedig van egy harmadik, egy helyi identitásom is, mert én eredendően székely vagyok és gyergyói.”

Több se kellett nekem. A hozzászólások alkalmával megkérdeztem, hogy ez a gyergyói kötődés nem jelent-e örmény gyökereket? De igen, örmény őseim is vannak, volt a válasz.

Azóta kikutattam az ősokeket.

Édesanyja: az 1906-ban született **Puskás Margit**, anyai nagyapja: az 1872-ben született **ditrói Puskás Kálmán Dénes**.

„Komlóssy Józsefet számos díjjal tüntették ki:

Díjak:

* Kisebbségért-díj (1996)

* Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje (2004)

* Gábor Áron-díj (2008)

Ady szavaival fogalmazva: Komlóssy József az Értől indulva elért az Óceánig. A szülői ház szelleme, a családi hagyományok, a gyökerekből fakadó örökség, a küldetésessé nemesedett kitartó közügyi elkötelezettség méltó elismerése az, hogy Komlóssy József ma a magyar parlament kisebbségi szakér-

tőjeként a magyar Európa tanácsi küldöttség tanácsosa Strasbourg-ban. És mára már megcáfolhatatlanul a belső önrendelkezés, a regionális önkormányzatiság vagy a területi autonómia témákban a Kárpát-medencében, de az Európa Tanácsban is egyik legjárta-sabb szakemberként tiszteljük. De nemcsak szakembere az autonómiának, hanem mun-

kájával, vagyonával, egész életével hűséges szolgálja is. Tálalóan írta a vele készült élet-interjú elé a riporter: Komlóssy József, Az Autonómia APOSTOLA.

Illesse elismerés és tisztelet ezt az apostoli munkát, annak végzőjét, Komlóssy Józsefet!”

Sógor Csaba

Olvasói levelek – Bálintné Kovács Júlia rovata

Kedves Júlia!

Kérlek, valamilyen formában juttasd el az alábbi rövid levelet Issekutz elnökasszonyhoz. Külön is köszönöm ezúton, a hozzánk eljuttatott összefoglaló köteteket. Reméljük, hogy jó egészségségben talál ez a levélke.

Tolnay István

Tisztelt Elnök Asszony!

Bálint Júlia jóvoltából évek óta hűséges olvasója vagyok kiadványuknak, s ezúton is szeretném megköszönni a lehetőséget, hogy – közvetett módon bár – részese lehetek egy nagy múltú közösség kultúrájának, szinte-szinte mindennapjainak. Nagy érdeklődéssel követem/ követjük azt a sokrétű tevékenységet, amelyet az örmény közösség saját gyökereinek felkutatásáért, vallásának, művelődésének megtartásáért, identitásának megőrzéséért és fejlesztéséért folytat.

Számunkra, kisebbségben élő erdélyi-partiumi magyarok számára példaértékű mindaz, ami ezekben a füzetekben olvasható. S mint példaértékűt, engedelmmükkel én fel is szoktam használni a megjelent anyagok egyikét-másikát a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemen tartott előadásaimon. Talán nem annyira köztudott, hogy a magyar kormány által támogatott két egyetemen – a Partiumi Keresztény Egyetemen és a Sapientia-Erdélyi Magyar Tudományegyetemen, a hallgatóknak, bármilyen szakra iratkoztak is be, fel kell venniük a Magyarságtudomány nevű tantárgyat. E tantárgy keretében sok olyan, az identitástudat erősítését segítő hivatott téma van, amelyhez jól felhasználhatók az örménység hányatott történelmét, erdélyi letelepedésüket, itteni gazdasági-kulturális szerepüket bemutató cikkek, tanulmányok, beszámolók.

Elnök asszony életére és szolgálatára Isten gazdag áldását kérve, kívánok erdélyi és anyaországi örmény testvéreinknek erőt és kitaratást a megmaradásért folytatott küzdelemhez.

Nagyvárad, 2013. november 13.

Tolnay István egyházkerületi v. főjegyző,
a Partiumi Keresztény Egyetem Igazgatótanácsának elnöke

(Szerk. megjegyzés: A Partiumi Keresztény Egyetem működéséhez évek óta jelentős adományokkal járul hozzá a Fővárosi Örmény Önkormányzat is.)

360fokbringa falinaptár 2014

„Mi egy magyar házaspár vagyunk, Zárug Zita (28) és Harkányi Árpád (30). 2011. június 4-én összeházasodtunk és egy hétre rá szó szerint felkerekedtünk és elindultunk két, a mozgó otthonunkkal felpakolt fekvőkerékpáron, hogy felfedezzük a világot. Azóta 27 országban bicikliztünk és 21 ezer kilométert tettünk meg. Útközben rengeteget fotózunk és olyan helyeken is megfordulunk, ahová „normális” ember akkor se menne, ha fizetnének neki. Az így ért élményekről és kalandokról részletes útinaplót vezetünk, melyet a <http://360fokbringa.hu> oldalon olvashattok.

Tavaly egy barátunk ötletére kiadtunk egy falinaptárt tele a legjobb fotóinkkal 12 ázsiai országból, és ez a naptár a legnagyobb meglepetésünkre és még nagyobb örömtünkre nagy siker lett. Ezért 2014-ben ismét kiadunk egy falinaptárt, amelynek egy-egy havi oldalán az alábbi országok és vidékek fognak szerepelni: *Laosz, Vietnám, Kambodzsa, Thaiföld, Malajzia, Szingapúr, Jáva, Bali, Lombok, Floresz* (ez négy sziget Indonéziában), *Kelet-Timor és Ausztrália*.

A falinaptár további újdonsága lesz egy *extra online tartalom*. Ez a naptár minden oldalán egy QR „vonal”-kódot és egy egyszerű, leolvasható webcímet fog jelenteni, melyek a <http://360fokbringa.hu> weboldal 12 „titkos” oldalára fognak mutatni. Ezek az oldalak mindig csak az adott hónap elsejétől lesznek elérhetőek és a naptároldal témáját fogják bemutatni röviden és érdekesen, értelemszerűen csupa olyan plusztartalommal, ami a naptároldalon nem fér el: *történetek, helyleírások, videók, még több kép, sőt néhány esetben timelapse videók* is.

A naptár ára *bruttó 2000 forint, de ha ötöt rendelsz, akkor darabja már csak 1700 forint*. Minden *további részletet* megtaláltok a weboldalunkon ahol az *előrendeléseket* is le tudjátok adni: <http://360fokbringa.hu/falinaptar-2014>”

Zita és Árpád

Felhívás

A tavaly és idén megjelent 2 kötetes lexikonszerű mű feldolgozta 78 magyarörmény *képző- és iparművész, művészettörténész* munkásságát, bemutatva néhány alkotásaikat is. Ezzel sokat tettünk az erdélyi magyarörmények magyar kultúrába beágyazott művészetének megismertetéséért. Azóta már bővült a kör, várunk további művészek jelentkezését, bejelentését.

Ezen sorozatba illően szeretnénk csokorba gyűjteni és megjelentetni az *irodalom* területén ismertté vált magyarörmény írókat, költőket, irodalomtörténészeket is. Ugyancsak megkezdjük a *színészek, filmszínészek, előadóművészek* lexikonjához is a gyűjtést.

Kérjük minden kedves Olvasónkat, hogy segítsenek minél több örmény gyökerű művészt felkutatni, örmény gyökereiket megismertetni! Ezzel tudjuk biztosítani azt, hogy a magyarörmény gyökereük művészetét, mint a magyar kultúra részét, megismerje és megőrizze a jövőnek nemcsak az örmény közösség, hanem a magyar művelődéstörténet is.

Erdélyi Örmény Gyökerek Kiadó
(magyar.ormeny@t-online.hu)

Kegyess Csaba

Mi vagyunk az elmenekült árnyéksor

„Mi vagyunk az elmenekült árnyéksor,
A nyugatra vagy csak nyugatabbra vonult csapat,
Ki hazát, házat, temetői ősokeket hagyott,
S az akkor megkopni látszó materi falat.”

(Horváth György László)

Amikor először hallottam arról, hogy az „Egri csillagokból” ismert, híres-nevezetes Dobó István Szamosújvár kapitánya is volt, nem jött, hogy elhiggyem. Visszagondolva – talán negyedikes lehettem. Jóval később – úgy nyolcadikos koromban, az egyik – Jani bácsitól kapott – Szongott Kristóf könyvben olvastam aztán róla.

Amikor „Szamosújvár, a világ közepe” címmel előadást tartottam, ennél a pontnál sok kételkedő arcot láttam. Vártam is erre, készültem.

„Dobó István

Ruszkai báró Dobó István (1502 körül–Szereďnye, 1572. június közepe) leginkább Eger várkapitányaként ismeretes. Felvidéki nagybirtokos nemesként, a mohácsi csatát követően a két király küzdelmében végig Ferdinánd pártján állt.

Dobó édesapja Dobó Domokos, aki 1498-ban kötött házasságot Cékei Zsófiával. Házasságukból hat gyermek született: Ferenc, László, István, Domokos, Anna és Katalin. Felesége Sulyok Sára volt, akivel 1550. október 17-én kötött házasságot.

1548-tól Zay Ferencsel együtt az egri vár várnagya. (1551-től Zay helyett Mekcsy István volt a másik várnagy.) Dobó kapitánysága alatt folytatódott a vár megerősítése. Az 1552. évi török ostrom tette ismertté a nevét, amikor az egyenlőtlen erőviszonyok ellenére meg tudta védeni a várat. A védők létszáma kö-

rülbelül 2000 lehetett, míg az ostromló török katonák száma negyven és nyolcvan-ezer fő közöttire becsülhető. Az ostrom során Dobó maga is megsebesült.

Dobó és a várvédők hőstettét Tinódi Lantos Sebestyén két históriás énekben öröktette meg, Chiabai Mátyás pedig két latin nyelvű dicsőítő költeményt írt róla.

Dobó Déva és Szamosújvár várát kapta jutalmul I. Ferdinándtól, aki 1553-ban erdélyi vajdává nevezte ki és bárói rangra emelte.

1556-ban az erdélyi országgyűlés elhatározta, hogy visszahívja Izabella királynét. Ekkor a szultáni parancsra török, moldvai és havasalföldi seregek nyomultak Erdélybe, Dobó több mint tíz hónapig védte Szamosújvárt, de mivel Ferdinándtól nem jött segítség, kénytelen volt feladni a várat.

1552-ben Eger várát a törökök nem tudták elfoglalni. Hős védőjét, Dobó Istvánt, Ferdinánd király Erdély vajdájává, székely ispánná és Szamosújvár kapitányának nevezte ki. Szulejmán tudára adta az erdélyi rendeknek, hogy csak akkor nem bántja Erdélyt, ha visszahívják Izabella királynőt és János Zsigmondot.

1556 februárjában a tordai országgyűlés visszahívta Izabellát és János Zsigmondot. Csak Dobó István tartott ki Ferdinánd oldalán, ezért még 1556 tavaszán megindult Szamosújvár várának ostroma.

Az ostromot Petrovics helytartó és Balassa Menyhért vezette. Áprilisban kezdődött és egész novemberig tartott, amikor a várat Dobó István Ferdinánd király utasítására, szabad elvonulás feltétele mellett átadta. Az elvonuló csapatot Perényi Gábor megtámadta, Dobót elfogták, és a kolozsvári ítélet szerint egész családjával börtönbe került – Szamosújvárra. A vitéz élet furcsa firtora: ott raboskodott egy évig, míg a király egy másik családdal kicserélte.

1590-ben Szamosújvár kapitánya az a Wass György volt, akinek családja a vasaszentenyedi és cegei birtokot bírták. Ezért is szoktam mondani, hogy földim, Wass Albert.

Izabella a megígért szabad elvonulás ellenére bebörtönözte Dobó Istvánt Szamosújváron, ahonnan azonban 1557-ben megszökött.

1558-ban, amikor Erdély ismét elszakadt a Habsburgoktól, elveszett birtokai helyett Léva várát kapta meg. Az 1560-as évekre az ország egyik legnagyobb föld-

birtokosa lett.

1569-ben a pozsonyi országgyűlésre csalták és ott rokonával, Balassa Jánossal (Balassi Bálint apjával) együtt elfogták, felségárulás gyanújával börtönbe zárták. Élete utolsó éveit fogságban töltötte a pozsonyi várban.

Szabadulásakor (1572) egészsége már erősen megromlott. Visszatért szerednyei várába, ahol hamarosan elhunyt. A családi birtokon, Ruszkán (ma Dobóruszka) temették el.

Három gyermeke volt, Damján, Ferenc és Krisztina. Ferenc fia állíttatta apja emlékére azt a sírlepleket, amely 1832 óta az egri várban látható.”

A vár történetét, sajnos, nem tanították nekünk, sem magyarul, sem románul. Pedig volna mit tanulni belőle. Még a minket a magyar történelem sorsfordulatairól oly sokat mesélő Böske néni is csak vajmi keveset tudott róla. Gabányi Jani bácsi mesélt erről, Boga bácsi szomszédunktól hallottam először a bebörtönzött várkapitányról.

Könyvajánló

Mánya Anna: Tündöklő tarisnya

– Mesés székely történetek

Mánya Anna Csíkrákoson született 1912-ben. „Kemény székely ősnayak leszármazottja vagyok. Örmény vér is folyik ereimben. Apám – módos ember lévén – gondot fordított a taníttatásomra, de abban az időben a lányok nem tanulhattak sokáig. Örök fájdalom, hogy nem szerezhettem diplomát. Ezt a hiányt rengeteg olvasással, művelt emberekkel folytatott beszélgetésekkel pótoltam. A székely származás meghatározta gondolkodásomat, ér-

tékrendemet” – vallotta egy 2002-es interjúban.

Szülőföldje utáni honvágyát székely környezetben játszódó írásokban fejezte ki. Drámát írt Apáczai Csere Jánosról, amelyet Németh László így méltatott: „Műve ajándék Erdélynek, és a nyelvezete gyönyörű.” Hagyományörző, ismeretterjesztő szándékkal megörökítette a régi székely mesterségeket és eszközöket. A Móra Könyvkiadónál megjelent

kötetei megidéznek a gyerekkort. Általános iskolás gyerekeknek írt népi báb-játékokat. A rádió sorozatban adta esti meséit, hangjátékait. E kötet összegyűjtött történeteivel emlékezünk a tíz esztendeje elhunyt Mánya Anna írói munkásságára.

Székelyek: Erdély délkeleti részében, a Székelyföldön él magyar népcsoport.

Mesetermő vidék a Székelyföld, ahonnan Mánya Anna, a történetek írója származik. Szellemi kincsestárából, a tündöklő tarisnyából önti elénk valóság és képzelet szülte meséit.

Pengő Zoltán

A világ egyik legszebb Demmers boltja kolozsvári

Kolozsvár egyik lehangulatosabb, legeredetibb, békebeli hangulatot árasztó lokalja a Főtérs és a Jókai utca sarkán álló Rhédey palotában található Demmers teázó. A 90-es évek közepe táján indult vállalkozás alapítója és társtulajdonosa Szarukán László, aki első teázója megnyitásakor még nem rajongott a távol-keleti eredetű italért, időközben azonban a tea szerelmese lett.

A testnevelő tanár végzettségű fiatalember 18 éve vágott bele, gyermekkori barátjával, Dani Zoltánnal közösen az első vállalkozásba, amely, egy főleg ázsiai termékeket forgalmazó ajándékbolt volt. Lévéen az első ilyen jellegű üzlet Kolozsváron, rövid idő alatt népszerű lett, sok volt a visszajáró vásárló, akik gyakran betértek, ha csak nézelődni is. A tulajdonosok úgy döntöttek, hogy ezeknek a hűséges kuncsafatoknak egy-egy csésze ingyen teával fognak kedveskedni. A teázás annyira megtetszett a két vállalkozónak, hogy rövidesen megnyitották a Kincses Város első teázóját a Szentegyház (Iuliu Maniu) utcában. A piac még szűz volt, teázók nemigen voltak, teaforgalmazással is kizárólag a Plafar foglalkozott.

Életre kelnek szerethető hősei: Eperke királykisasszony, Kíváncsi Mócsi, Amarillia, Engedelmes Kelemen, Aniska, Kicsinagy Rózsika, Fűzfa Jankó meg a legyőzendő gonosz ellenfelek: Kuporizsugori Zsiga, Berebura boszorkány, Zsagamuci uraság, Döme Dömötör, Cifra Zsuzsanna. Mellettük szelíd szavú édesanyák, szigorú, ám jóságos édesapák tanítják a gyerekeket szépre, jóra, munkára és mindennapi helytállásra az életben. *Mánya Anna: Tündöklő tarisnya – Mesés székely történetek (Romanika Kiadó Irodalmi építőkövek sorozat, 2013)*

„Menet közben tanultuk, hogy mit jelent vállalkozni. Semmi pénzzel, 1000-1500 márkával vágtunk bele. Körülnéztünk Európában, teakereskedéseket keresve, s így kopogtunk be a bécsi Demmer céghez, hogy 15 fajta teából 1-1 kg-t vásároljunk” – idézi fel a kezdeteket Szarukán László. A nagykereskedés terén is Kolozsváron tették meg az első lépést, amikor az akkor még szintén a Szentegyház utcában működő *Insomnia* kocsmában is elkezdtek teát árulni. „Demmer urat az utolsó bécsi úriemberként emlegetik, akivel tíz éven át szerződés nélkül, kézfogás alapján dolgoztunk. Természetesen ez a viszony annak volt köszönhető, hogy az első pillanattól korrektek voltunk”

A nagykereskedelmi tevékenység folyamatosan bővült, majd 2007 novemberében

megnyitották az első teaboltot a Győzelem mozi előcsarnokában. Fontos mozzanat volt a harmadik társtulajdonos, Adriana Ursoiu megjelenése. Ő korábban a Coca-Cola erdélyi területi képviselője volt, s tapasztalatának, szakértelmének nagy szerepe lett a vállalkozás fejlesztésében.

A cég évről-évre fejlődik, a forgalom 5-15 százalékkal nőtt, még a gazdasági válság idején is. Hat éve megkapták a Demmertől a kizárólagos forgalmazási engedélyt és a névhasználati jogot. A cég zászlóshajója a főtérsi teázó, mely a világ egyik legszebb Demmer boltja, jelenti ki büszkén Szarukán László. A cégnek még négy, franchise rendszerű teázója van, kettő Konstancán, egy-egy pedig Bukarestben és Slatinán, nagykereskedőként pedig mintegy 5 ezer viszonteladóval dolgoznak.

„350 fajta teát árulunk. A Demmer a teák Mercedesze, ami természetesen az árban is tükröződik. Ez az egyetlen európai cég, amely nyomon követi minden teafajta eredetét, folyamatosan ellenőrzi a minőségüket, szennyezett vidékről nem vásárol. Minden szállítmányt átvizsgálunk sugárzásdetektorral is, s a fukusimai szerencsétlenség óta Japánból nem vásárolnak teát” – magyarázza Szarukán László.

Hozzáteszi, hogy a Demmer teák esetében az ár mindig a minőséget tükrözi. Egyes teafajtákból 10 deka belekerül 60-70, sőt akár 100 lejbe is, ám ezeknek 4 grammjából 3-8 főzet minőségi tea készíthető. A 15 lejes tea ellenben egyetlen alkalommal főzhető ki. Hogy ne veszítse el az aromáját, a teát háromfalú papírszacskóban árulják. Nagy gondot fordítanak a munkatársak képzésére is, elvárás több idegen nyelv ismerete, s egyhónapos képzésen mennek keresztül, melynek végén mindent tudniuk kell a teáról.

Szarukán László

A cég néhány éve 400 ezer eurós beruházással létrehozott egy logisztikai központot a háromszéki Kőröspatakon, ahol a teát csomagolják is. A közelmúlt legfontosabb történése a menedzsment átszervezés volt. Korábban a tulajdonosok minden döntést közösen hoztak, ami nehézkessé tette a működést. Jelenleg meg vannak osztva a feladatok, egy-egy társtulajdonos felel a nemzetközi kapcsolatokért, a nagykereskedelmi, illetve a kiskereskedelmi ágazatért, ami jelentősen növelte az operativitást.

A közeljövő tervei között szerepel további franchise boltok megnyitása Bukarestben, illetve az ország néhány nagyobb városában, az export beindítása Bulgáriába és Törökországba, valamint a gyógynövénygyűjtés elkezdése. Szarukán László bizakodó, elmondása szerint a kolozsvári teázó tavaly zárta az eddigi legjobb évet. Optimizmusát részben arra alapozza, hogy a piacban hatalmas potenciál rejlik, a teakultúra folyamatos népszerűsítése ellenére az egy főre jutó hazai fogyasztás még nagyon alacsony, az évi 100 grammot sem éri el (a teafogyasztó népek esetében meghaladja az 1 kg-ot).

A fogyasztás folyamatos növekedése mellett a fogyasztói szokások átalakulásának lehetünk tanúi, magyarázza a vállalkozó. A hazai fogyasztók sosem favorizálták a fekete teát. A 90-es években a gyümölcs-teák voltak a legkelendőbbek, aztán a fehértea, a dél-afrikai roiboos lett a kedvenc. Jelenleg a zöld teák és a gyógynövény keverékek a legnépszerűbbek. A legnagyobb teafogyasztók az egyetemi hallgatók, illetve a 30 és 50 év közötti értelmiségiek, a teafogyasztási trendeket pedig inkább a nők diktálják.

(Új magyar szó online – 2013. július 23.)

Balogh Anikó

„Azért vagyunk a világon...”

Barangolás Bácskában, Bánságban, Bánátban, Torontálon,
Vajdaságban (4., befejező rész)

2013. augusztus 8-án reggel elbúcsúztunk vendéglátóinktól, valamint takaros portáiktól. Folytattuk utunkat a széles, szépen zöldellő termőföldek között lefelé, a Duna jobb partján. Honismereti vezetőnk közben népdalcsokor gyönyörű szövegeivel és dallamával kényeztetett bennünket.

A Jezava folyócska torkolatánál már messziről megpillantottuk Szendrő várának hatalmas tornyait és bástyáit. Az építmény annakidején Európa legnagyobb ilyen jellegű erőssége volt, egyszerre szolgált a török elleni védelemként és a középkori szerb királyi udvartartás, később a Hunyadiak céljaira. Történelmi események (csaták, ostromok) zajlottak le a közelében, szerződések kötöttek falai között. Tulajdonosai többször változtak, szerbek és törökök birtokolták felváltva. Többször is átépítették, mind a csatározásokban, mind a két világháborúban súlyos károkat szenvedett. Jelenleg az Öregvár látogatható a turisták által. Mi is bementünk az „udvarába” – szabadtéri színpadot és nézőteret találtunk ott – megmásztuk lépcsőit,

Szendrő vára

és néztük bástyái, falai tetejéről a Duna szélesen elterülő medrét.

Kanyarogtunk a szerbiai panoráma úton, amerre a folyó haladt tovább. A víz néhol szűkebb, sziklák közé ékelt szorosokon tört át, másutt tónak álcázta magát. Galambóc vára előtt például alig láttuk a túlsó partját. Galambócot még a régi rómaiak építették, őseink a honfoglalás után vették birtokba. Tornyait és kőfalait a törökök szerint kilenc eleven ördög építette a magyaroknak, akik vele szemben, a Duna bal partján felépítették László várát is. Murád szultán hadai mindent megtettek, hogy elfoglalják. A magyarok – Rozgonyi István temesi főkapitány és felesége, az Arany János által is megénekelt, szép Cicelle asszony – derekasan küzdöttek, hogy visszafoglalják. Végül – 53 év után – Mátyás király fekete hollós lobogója került a török zászlók helyére. Azóta hadászati jelentősége egyre csökkent, majd a törökök lemondtak róla. Falaira felmászni életveszélyes, ettől eltekintettünk.

Galambóc vára

Felolvastuk viszont a Rozgonyiné című verset. Az irodalmi élvezetet gasztronómiai is követte: sillópnikiken egy kis, part-közei vendéglőben frissen sült, fűszeres halat ebédeltünk.

Délután a főként magasodó sziklák között, azokat kerülgetve haladtunk. A túloldali, romániai parton érdekes látványt nyújtottak a magaslatokon cigánykereköző „szél-erőművek”. Felfedeztük egy túloldali táblán Baross Gábor nevét, aki közlekedésügyi minisztersége idején sokat tett az al-dunai hajózás megteremtéséért, de az egységes dunai hajózási út vonal megnyitását már nem érte meg.

Egy kis levegőzésre megálltunk Donji Milanovac-nál, kisétáltunk a mólóhoz, majd haladtunk tovább. Izgatottan vártuk a Kazán-szoros látványát. Áthaladtunk néhány, a Dunába torkolló folyócska hídján, amíg a „cél-egyenesbe” értünk. Ez a rész a Duna egyik legszebb szakasza. Időközben megtudtuk az elnevezés eredetét, hallottunk a római időkre visszanyúló próbálkozásokról a folyó és partjának járhatóvá tétele érdekében. Láttuk Traianus római császárnak a jobb-parti sziklába vésett emléktábláját. Bővültek ismereteink Széchenyi István és Vásárhelyi Pál folyószabályozási terveiről és a feltérképezésről, a Vaskapu csatorna hajózhatóvá tételéről, valamint a Millennium évében tartott

Kicsi kolostor a román oldalon

megnyitó ünnepségről méltatlanul mellőzött magyarokról.

A Kis- és Nagy Kazán-szorosok mellett elhaladva, élesen jobbra kanyarodva át haladtunk a Vaskapu erőmű gátkoronáján, majd a szerb-román határállomáson is.

A gátról beláttunk az erőmű hatalmas, tengergyáró hajók befogadására is alkalmas zsilip kamráiba. Megtudtuk, hogy az erőmű gátjának vízszint duzzasztó hatására a Duna mindkét partján elborította az ottani településeket, később azonban a vízszint fölött újra felépítették őket. Víz alá került Jókai Mór „Senki Szigete” a legendás Ada-Kaleh is. Már semmi nem látszik ki belőle, emlékét csak régi képek és elbeszélések őrzik. (Szerk. megj.: a füzetek májusi és júniusi számaiban olvasható róla.)

Már esteledett, amikor első romániai szálláshelyünkre, a 963-as folyamkilométernél található „Duna Csillaga” nevű szállodába megérkeztünk. Vacsorával vártak. Az étterem terasza a Duna vize fölé, cölöpökre épült, étkezés közben is érezni lehetett a folyó – hőséget kissé enyhítő – jelenlétét, illatát. Néhányan nem tudunk ellenállni a késői fürdőzés csábító lehetőségének. Bár a Dunát már Ingolstadt-tól Bajáig végig kajakoztam, még soha nem volt alkalmam arra, hogy éjszaka, ilyen sima, langyos vízbe merüljek. Ahogy úsztam, mozdulataimtól fodrozódott, éppen csak annyira, hogy érezem bőrömön a simogatását. Alattam hallgatott a titokzatos, sötét mélység, fölöttem az ég csillagos burája, a távolban Orsova esti fényei ragyogtak – így, együtt felejthetetlenek.

Augusztus 9. Ez a nap is a különleges élményeké. Szobánk ablaka és erkélye keletre nyílt, pirkadatkor kiosontam, hogy meglessem a napfelkeltét. A kulturálnak mondható szálloda környezete még nagyon lehangoló, elhanyagolt, gazos, szemetes domboldal. A napot egy csúnya házikó és elektro-

mos vezetékek, oszlopok takarták el. Alkalmam volt végignézni a környékbeli kutyák hajnali randevúját, majd nászát is, mire a fénysugarak kibukkantak a háztető mögül, narancssárgára festették az eget, és rózsaszínre a vizet, amelyről még az éjszakai páratartó sem libbent el.

Reggelizés közben is gyönyörködtünk a Kis Kazán-szoros látványában. A Duna két, szemben lévő partjának sziklái alul majdnem összeérnek, nagy V betűhöz hasonló nyílást alkotnak.

Kora délelőtt a társaság többsége két nagy, ponyvatetős, motoros ladikkal a vízre merészkedett, hogy közlőről megtekintse a Kazán-szorosokat. Magam azért nem tartottam velük, mert régebben egyszer már jártam ott egy naszád fedélzetén, és sok fényképet is készítettem. Ezúttal a ladikázás helyett úsztam egy nagyot, majd leheveredtem egy nagyon kényelmes, állítható ernyős napozóágyra, és élveztem az édes semmittevést...

Visszatérve a többiek elmesélték, hogy bent jártak két kisebb barlangban, melyeknek a víz felől volt bejárata, és látták Traianus római császár sziklába vésett emléktábláját, valamint Decebal dák király óriási, sziklába vájt dombormű arcát is.

Ebédünket is a teraszon fogyasztottuk el. Kora délután gyalogtúrára indultunk a víz fölé magasodó „Nagy Sukarra”. Ez a föl-

A gyalogtúrázóknak csoportja

felé mászás könnyebb volt, mint amilyenre számítottam. Ritkás, alacsonyabb fákkal, kövekkel borított erdei út vezetett a bozótos fennsíkra, amelynek peremén szemben találtuk magunkat a szerb oldali, hatalmas, 786 m magas Nagy Strbac sziklával.

Kiültünk a kövekre, és gyönyörködtünk az alattunk feltárult látványban, a délutáni ragyogástól zöld színű vízben, rajta a motorcsónakok bajuszában, a sziklás túloldalon szalagként látszó panoráma útban, amelyen előző nap errefelé haladtunk, és fényképeztünk.

Kellemesen elfáradva – magam még egy újabb, késői úszás után – tértünk nyugovóra.

Másnap, augusztus 10-én, a korai indulás előtt néhányan még megmártóztunk az álmos Dunában. Autóbuszunkkal Orsova felé kanyarodtunk vissza. Megálltunk a modern, betonból épített templomnál. Bejárata mellett fehér márványtábla emlékezteti a látogatókat arra, hogy a közelben volt elásva 1849-1853 között a magyar Szent Korona. Később a rejtekhely fölé kis „koronázó” kápolnát emeltek a magyarok, de az a felduzzasztott Duna vize alá került.

A templom belül sokkal szebb, mint amilyennek külsejéről feltételeztem. Nemesen egyszerű, fehér falakkal, hosszú, bordó szőnyeggel, természetes fa berendezéssel és gerendákkal. Legszebb dísz a különlegesen kialakított tető nyílásán át az oltárra özönlő fény.

Futottunk egy kört a piacon, gyümölcsöket és helyi ínycségeket vásároltunk az útra, majd Herkulesfürdő felé vettük az irányt. Hogy az úti célhoz méltó, romantikus hangulatba kerüljünk, Gyuri bácsi megszólaltatta a „Kék-Duna”, „A Duna hullámain” és a „Herkules-fürdői emlék” című keringők fülbemászó dallamait.

A hajdanán híres-nevezetes gyógyfürdőhely, melynek Erzsébet királyné és udvar-

Csoportkép Herkules lábainál

tartása is gyakori vendége volt, ma már csak romjaiban – remélhetőleg felújításra várva – őrzi a régi pompát, szépséget, életörömet. Bekukkantottunk a lezárt, romos épületek ablakain, felkaptattunk egy kis ortodox kápolna lépcsőin, megnéztük belül, csoportképet készítettünk a Herkules szobor lábainál, gyönyörködtünk a Cserna vadregényes völgyében, hallottuk hőforrásainak csobogását, lefényképeztem a kecses zenepavilon korlátjának és tetejének rozsdásodó fém csipkéit, megsimogattam az óriás mamutfenyő törzsét – sajnos, ennél többre nem jutott az időnkből.

Nagy út volt még előttünk: Havasalföld és a Transalpina panorámaút! A „nagy” jelző több értelemben is érvényes rá. Románia és a Kárpátok hegláncának legmagasabb, végig 2000 méter fölött, észak-déli irányban, az Olt és a Zsil völgyei között haladó közútja. 1935 óta volt járható, a II. világháború idején a németek hozták rendbe, később azonban 70 éven át nem lehetett használni. 2009–2012 között a román kormány hozzájárulásával végig leaszfaltozták, rendezték az út menti töltéseket, felszerelték a korlátokat, stb. Az út végig gyönyörű és félelmetes egyben. Legmagasabb pontja az Urdele-hágó 2145 méterrel érinti a felhőket.

A kilátás fantasztikus élményt nyújt. Lépésben kanyarogtunk följebb és följebb. Amikor már semmi nem volt előttünk a felhőkön kívül, egy-egy újabb kanyar után újabb emelkedő következett. Elhaladtunk Ranca mellett – amely ma Románia legújabb, legfelkapottabb síterepe –, megkerültük a Pápasa kúpját, majd a Cerbu tetőn lévő autós parkolóban megálltunk, körülnéztünk a kirakodóvásár és a kiütőskálács-sütő bódék között, és gyönyörködtünk a körpanorámában. Életemben nem láttam még az elénk tároló tájhoz hasonlót. Fák ott már nem nőnek, mindenütt sziklák és tavacsok tűnnek mélyedések, vastag, puha, alacsony sás-szerű növényzet. Körben a hegyek, közöttük, fölöttünk csak a felhők és a nyiladékok közül előtörő fénysugarak. Láttuk, honnan jöttünk, és merre vezet még tovább az út. Lassan, a kanyarokat kicentizve araszoltunk lefelé a Lotru völgyébe. Erős idegzetű sofőrünk mesterien végezte munkáját, mi, utasai még a lélegzetünket is visszafojtottuk, amíg le nem értünk.

Utolsó szálláshelyünk a Bukovinából visszatelepült székelyek által lakott Csernakeresztúron volt. A falucska széles Fő-útját nagyjából egyforma, gondozott házak, kertek szegélyezik, mindenütt a szorgalmas munka eszközeit és jeleit láttam. Zenés, hangulatos, közös vacsorán vettünk részt,

A panoráma-út

majd hamisítatlan falusi portákon, régi parasztbútorok között, faragott ágyakon hajtottuk álomra fejünket.

Augusztus 11-én reggel a nap még nem döntötte el, hogy süssön-e vagy nem. Bőséges reggeli után mindannyian elmentünk a vasárnapi misére, melyen Tóth János atya beszélt hozzánk. A lelki táplálékfelvételt követően hazafelé indultunk a Maros völgyében.

Marosillye, Bethlen Gábor szülőháza

Marosillyén betértünk Bethlen Gábor volt erdélyi fejedelem szülőházába, ahol a falakra függesztett tablók hű képet nyújtottak a történelmi személyiség életéről, tetteiről, építkezéseiről. Felolvastuk Áprily Lajos hozzá írott versét.

Megálltunk még a nevezetes zarándokhelyen Máriaradnán, és föllépkedtünk a most éppen felújítás céljából felállványozott kegytemplomhoz. Valódi szépségét csak egy plakáton láthattuk. Nagyon tetszett szép, barokk orgonája.

Kissé megfáradva, megszomjazva, útba ejtettük a környék nevezetes borvidékén Ópálost, ahol egy hangulatos fogadóteremben borkóstolón vettünk részt. A fopiszkálókra szúrt oliva-olajos kenyérkatonákat a könynyútól a testesig vezető skála sorrendjében különféle borokkal öblítettük le a torkunkon, miközben kellemes, „virágos” hangu-

latba kerültünk, és ajándéknak szánt nedűket is vásároltunk.

Utolsó, megmaradt koszorúkat még elvittük Aradra, és elhelyeztük a Szabadság-szobor talapatán Kiss Ernő bronz domborművénel, amely fölött a bronz Hungária bronz koszorút emel az égre a vértanúk örök emlékezetéül.

Hálás köszönet illeti honismereti vezetőinket azért, hogy ez a délvidéki kirándulás is több volt egy átlagos turistaútnál. Nemcsak néztünk, hanem láttunk, megértettünk, és éreztünk is mindent, amit számunkra szeretettel megmutattak, és felkínáltak. És emlékeztünk őseinkre, erdélyi örmény – székely-magyar gyökereinkre.

Beszámolóm elkészítése – bár sok időt igényelt – nagy örömmel is járt. A szerzetét szállingózásra hajlamos emlék-foszlanynokat szépen időrendbe raktam, és fölfűztem egy képzeletbeli fonalra, remélve, hogy ilyen módon tovább megmaradnak.

Fogolyán-est

2013. november 24-én az örmény katolikus templomban, (Budapest XI, Orlay u. 6.) a szentmise után a Zeneagapén Fogolyán Kristóf ifjulevőművész kápráztatta el közönségét. Elhangzott: J. S. Bach: Air, Bist du bei mir és Vivaldi G-moll koncertje.

Felhívás

Az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége (EMÖSZ) elkezdte az Erdélyben élő és innen elszármazott örmények helyzetének szaksterű feltérképezését és feldolgozását. A felmérés célja az örmény identitás, az érdeklődési körök és igények felkutatása a jövő építése céljából, a történelmi és családfakutatások segítése.

A szokásos papír formában eljuttatott kérdőív mellett (amit szándékunkban van mindenképp eljuttatni) a felmérést nagyban megkönnyíti az elektronikus változat, amelyet a következő adatlapon lehet elérni:

facebook.com/emosz2013, vagy egyszerűen a saját Facebook oldalon az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége-re való rákeresés útján.

Bízunk abban a pozitív hozzáállásban és segítészándékban, amellyel mindenki a maga módján az erdélyi magyar-örménység életének szervezését segíti, és köszönjük, hogy kitölti az adatlapot.

dr. Puskás Attila elnök, EMÖSZ

Szentpéteri József Ötvös Iparművészeti Stúdió

várjuk szeretettel

Helyszín: a XI. Bp. Gazdagrét-Csíkihegyek Általános Iskola
fsz. technika terme. 1118. Bp. Csíki-hegyek u.13-15.

Időpont: 2013. október 7-től hétfőnként 16 órától 18 óráig **gyermek** alkotóműhely,
18 órától 20 óráig **felnőtt** stúdiófoglalkozás.

Részvétel: anyagköltség, támogatásoktól függően változhat.
4000Ft/hó gyermekeknek, 5000Ft/hó felnőtteknek Testvérkedvezmény!

Lehetőséget nyújtunk az **ötvös** kézműves technikák, mint **ékszerkészítés**, vörösréz és sárgarézelemes **domborítás**, **forrasztás**, **öltözködés-kiegészítők** készítésére, **tűzzománcozás**, **huzaltechnikák**, **kőfoglalás** megismerésére és kipróbálására. Szentpéteri alkotóműhelyünkben igazi **egyedi** alkotások születnek, melyeket kiállítunk **kiállításainkon**, kiegészítik **játszóházaink**, táboraink.

Az elkészített tárgyak a **tanulók tulajdonát** képezik.

Ígény szerint különböző művészeti szakiskolákra **felkészítő tanfolyamot** indítunk.

Mindenkiben ott az alkotó ember, mi ezt igyekszünk felfedezni és kibontakoztatni.

Jelentkezés: **Borosnyay Klára** ötvösművésznél

T.: 06 20 534 1563 borosnyay.klara@szeptpeteri-studio.hu www.szeptpeteri-studio.hu

Erdélyi Örményi Gyökerek füzetek 2013. (XVII. évfolyam) évi tartalomjegyzéke

XVII. évfolyam 191. szám, 2013 január

- Lépcsőima – Dr. Sasvári László
- Örömszerzés tizenhetedszer – Béres L. Attila
- Fővárosi Örmény Klub január 17-i műsora: Rozsos Tamás László: Az erdélyi örmény eredetű nemes Lukács család genealógiája és Kobzos Kiss Tamás
- Beszámoló az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2012. évi működéséről – dr. Issekutz Sarolta
- Laudáció: A Csíkkörzeti Magyar-örmény Közösség Szentháromság Alapítványa – I.S.
- Nemzetiségek Napja – (Béres)
- Hollósy Simon emléktábla a XII. kerületben – Budapest Főv. XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat
- Zeneagapé – Szongoth Gábor – Benkő Dóra Rózsa
- „Akit magyarnak teremtett az Úristen...” – gróf Széchenyi István
- Mindenki becserkészhető – Kasza Tamás (1. rész) – Ozsváth Judit
- A szamosújvári Verzár család (1. rész) – Éble Gábor
- Abedik gróf csodálatos élete (1. rész) – dr. Kallos Lajos, dr. Kerekesházy József, dr. báró Nyáry Pál (heraldikai rész) (1937)
- Országos Levéltár K szekció anyagából: 22. Az örmények magyarok akarnak maradni – Bizalmas értesítések, 1920. november 18.
- Karavánúton Örményországban, Besse János utazása 1830-ban (3., befejező rész) – Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (34. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- „Nemzetünknek mindig az volt egyik legnagyobb hibája ...” – gróf Széchenyi István
- Az 1849–1850. évi megtorlások (3., befejező rész) – Dr. Hermann Róbert
- Szomorújelentés: Balatoni Lászlóné
- Elhunyt Jakobovits Miklós festőművész – Dr. Issekutz Sarolta
- Örmény utakon Kelet-Anatóliában – dr. Puskás Attila
- Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein – Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programvázlata 2013
- Felhívás: személyi jövedelemadó 1% felajánlása
- Kiszakadt az angyalok dunnája... – Szász Ávéd Rózsa és Dr. Puskás Attila

XVII. évfolyam 192. szám, 2013 február

- Lépcsőima – Dr. Sasvári László
- Együtt a nemes Lukács család több évszázados öröksége – Béres L. Attila
- A kutató (szerző) gondolatai a könyvhöz – Rozsos Tamás
- Bevezető ajánlás – Gudenus János József

- Év végi jókívánságok – Jakubinyi György érsek, Tőkés László az EP erdélyi képviselője
- Korniss Péter fotóművész kapta a Kölcsey-díjat – (Szabadság, 2013. január 21.)
- Szongott díjazott köszönete – Ajtony Gábor
- Barcsay-kiállítás a Nemzeti Színház előcsarnokában – (MTI)
- Hollósy Simon emléktábla a XII. kerületben – Budapest Főv. XII. kerületi Örmény Nemzetiségi Önkormányzat
- Koltó-Katalini Református Egyházközség Lelkipásztori Hivatala felhívása – Varga Károly lelkipásztor-esperes
- Az ének és a zene szerepe a liturgiában – Száva Péter
- sárágán – Tallózta: Bálintné Kovács Júlia
- Zeneagapé – Szongoth Gábor
- Az eddigi zeneagapé
- Régi Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek... – Szerkesztőség
- Mindenki becserkészhető – Kasza Tamás (2. rész) – Ozsváth Judit
- Abedik gróf csodálatos élete (2. rész) – dr. Kallos Lajos, dr. Kerekesházy József, dr. báró Nyáry Pál (heraldikai rész) (1937)
- Fővárosi Örmény Klub február 21-i műsora: Örményépítészeti Gyergyószentmiklóson; 105 éve született Vákár Tibor építész és festőművész – ifj. Vákár Tibor
- Az örmény – Dérénik Démircsján – fordította Dájbukát Borbély László
- Vörösmarty Mihály: Tartson meg az Isten (vers-részlet)
- A jászol – Dávid Csaba
- Országos Levéltár K szekció anyagából: „Kisebbségi ügyek” (1932)
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (35. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Örmény miniatűrök a karácsony jegyében – Lovas Éva
- Magyarörmény nemesi családok otthonai – kastélyok, kúriák, nyaralók (2. rész) Dombegyháza – Lonovics kastély – (Tallózta: I. S.)
- A szamosújvári Verzár család (2. rész) – Éble Gábor
- Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein – Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programvázlata 2013
- In memoriam Jakobovits Miklós – Németh Júlia
- Szomorújelentés: vitéz Zakariás Gábor
- A Szentpéteri József Ötvös Iparművészeti Stúdió... – Borosnyay Klára
- Örmény utakon Kelet-Anatóliában – dr. Puskás Attila
- A Hosszú az nem Srég (meghívó) – Várady Mária
- Felhívás: személyi jövedelemadó 1% felajánlása
- Állást keres!
- Örményország – EU-turizmus – (MTI)

XVII. évfolyam 193. szám, 2013 március

- Lépcsőima – Dr. Sasvári László
- A magyar haza és az örmények javát szolgálta – Béres L. Attila
- Fővárosi Örmény Klub március 21-i előadói: Hermann Róbert és Dr. Szarka György

- Emléktábla Hollósy Simon festőművésznek – (Hegyvidék, 2013. 02. 08.)
- Hollósy Simon – Murádin Jenő
- Murádin Jenő: Magyarörmény Paletta c. lexikon (művészek névsora)
- Jakobovits Miklós-díjat alapítottak – Ciucur Losonczy Antonius
- Örmény ládafia – kaftán a divatban – Simó Júlia és Kalamár György
- Újraértelmezett művészettörténet (Ázbej Kristóf) – J. E.
- Adalékok az örmények bejövételéhez – gondolatok egy új könyv kapcsán – Gyarmati Béla
- Régi Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek... – (Szerkesztőség)
- Mindenki becserkészhető – Kasza Tamás (3., befejező rész) – Oszváth Judit
- Mária a gyermek Jézussal – Immaculata Alapítvány
- Örmény magyarok ivadéka – Novák Ferenc
- Tüzes Bálint: Itt a húsvét ünnepe (vers)
- Előszó helyett – dr. Medvigy Endre
- Örmény kultúra a Kárpát-medencében – kiállítás
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (36. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Kiss Ernő – (Armenia 1900)
- Czetz Jánosra emlékezve – Dr. Wotsch Gyula
- Abedik gróf csodálatos élete (3., befejező rész) – dr. Kallos Lajos, dr. Kerekesházy József, dr. báró Nyáry Pál (heraldikai rész) (1937)
- A szamosújvári Verzár család (3., befejező rész) – Éble Gábor
- A Hosszú az nem Srég – Várady Mária
- Te és a világ – Wass Albert
- Szomorújelentés: Ajtony Gábor író, szociálpszichológus – (MTI, Magyar Hírlap Online, Irodalmi jelen, 2013. jan. 23.)
- Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein – Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programvázlata 2013
- Szomorújelentés: vitéz Zakariás Gábor – Nagy László Gerő
- Szomorújelentés: Korolovszky Vivien
- Szomorújelentés: Fogolyán Kristóf Miklós
- Zeneagapé: Bakó Mária
- Kedves gyerekek és kreatív felnőttek! – Borosnyay Klára
- Örmény utakon Kelet-Anatóliában
- Szomorújelentés: Gáspár Ernő
- Felhívás: személyi jövedelemadó 1% felajánlása
- Egyházi hírlevél – Fülöp Ákos örmény lelkész

XVII. évfolyam 194. szám, 2013. április

- Lépcsőima – Dr. Sasvári László
- Kuriózumok történelmi tettekről és helyekről – Béres L. Attila
- Fővárosi Örmény Klub április 18-ai műsora: Kerékpárral világkörüli nászúton: Zárug Zita és Harkányi Árpád

- Tavaszi megemlékezés Szongott Kristófról Marosvásárhelyen – Szász Ávéd Rózsa
- Mária a gyermek Jézussal – Immaculata Alapítvány
- Karácsony János örmény katolikus pap és az erzsébetvárosi Lukácsok – Gyarmati Béla
- Tűzzel festett képek – Lázár Imola találkozása a tűzzománccal – Tóth Eszter
- Hollósy Kornélia, a „magyar csalogány” (1. rész) – Tallózta: Bálintné Kovács Júlia
- Kinek tele a marka, még barátjával sem foghat kezét – Czirják Árpád (Erdélyi Magyar Breviárium)
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (37. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület Pénzügyi beszámolója 2012 – dr. Issekutz Sarolta
- A kulturális transzfer lehetőségei – Örmények Közép- és Kelet-Európában, nemzetközi tudományos konferencia programja (OSZK 2013. április 5-6.)
- „Örmény” építészlet Gyergyószentmiklóson – Vákár Tibor
- Vákár Tibor építészmérnök (1908–2002)
- Magyarörmény nemesi családok otthonai – kastélyok, kúriák, nyaralók (3. rész) Kunágota–Vörös Kupa, Jakabffy–Verzár kastély – Tallózta: I. S.
- Majtényi Mihály – B. Z.
- Flórián Tibor író, műfordító – Tallózta: Bálintné Kovács Júlia
- Meskó Lajos Géza piarista szerzetes – Felsővályi Ákos
- Kedves gyerekek és kreatív felnőttek! – Borosnyay Klára
- Az erdélyi örmény kereszténység – I. S.
- Ásatás Szamosújvár főterén – Országos Levéltár K szekció anyagából 1943. (3. rész)
- Utazás az óriás tenyerén – K. Nagy Botond
- Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein – Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programvázlata 2013
- Egyházi hírlevél – Gondnokság
- Zeneagapé: Bakó Mária (fotó)
- Örmény utakon Kelet-Anatóliában
- Kedves Olvasóink! – felhívás „Magyar-örmény ki-kicsoda?” – Szerkesztőség
- Felhívás: személyi jövedelemadó 1% felajánlása
- Gyergyószentmiklós főtere 1911 körül (Fotó)

XVII. évfolyam 195. szám, 2013. május

- Lépcsőima – Dr. Sasvári László
- Egy nem mindennapi utazásról – Béres A.
- Fővárosi Örmény Klub május 16-ai műsora: Örményországi utazások: Dr. Szilágyi András
- Székelyföldi magyarörmény családok. Szubjektív gondolatok dr. Száva Tibor-Sándor új könyve kapcsán (1. rész) – Gyarmati Béla
- Felhívás (Magyarországi Örmények Egyesülete 41/922. szám) – Dr. Ávedik Félix

- gróf Apponyi Antal (1. rész) – Retezár Péter
- Zeneagapé – Szongoth Gábor
- Hollósy Kornélia, a „magyar csalogány” (2. rész) – Tallózta: Bálintné Kovács Júlia
- Magyarörmény kultúra két erdélyi kutatója Keresztes Zoltán és Jakobovits Miklós emlékezete – Miklósi-Sikes Csaba
- Megalakult a Jakobovits Miklós-emléktársaság – Tóth Hajnal
- 40 éve a Duna mélyén a titokzatos Senki-szigete (1. rész) – Jamrik Levente–Jungmayer Mihály
- A konferencia előadói és hallgatói is örmény hagyományt őriztek (1. rész) – Béres L. Attila
- Örmény kincsek bővületében – Megmaradás és értékkerentés a Kárpát-medencében – Szathmáry István Pál
- Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében – Budapesti Történeti Múzeum: Meghívó – dr. Issekutz Sarolta
- Egyházi unió, katolizáció, rekatolizáció, latinizáció. Az egyházi unió, mint integrációs példa az erdélyi örmények esetében – Nagy Kornél
- Nem fényűző, hanem fényt hozó emberekre van szükség – Czirják Árpád (Erdélyi Magyar Breviárium)
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (38. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Csodák és szentek – Kacsóh Cecilia és Mátyássy László – r. a.
- Szomorújelentés: Nits Péter. Köszönjük, hogy Te voltál az édesapánk – Nits Réka és Emese
- Szomorújelentés: Zakariás Sándorné sz. Ágoston Anna
- Kedves gyerekek és kreatív felnőttek! – Borosnyay Klára
- Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein – Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programvázlata 2013
- Kedves Olvasóink! – Felhívás „Magyar-örmény ki-kicsoda?” - Szerkesztőség
- Felhívás: személyi jövedelemadó 1% felajánlása
- Erdély megtartotta igazi hagyományait (Csíkszereda, fotó)

XVII. évfolyam 196. szám, 2013. június

- Lépcsőima – Dr. Sasvári László
- Nostalgia utazás a körtemplomok világába – Béres L. A.
- Fővárosi Örmény Klub június 20-ai műsora: Dr. Száva Tibor-Sándor: Székelyföldi magyarörmény családok és Dohnányi Ernő: C-mol szonáta (Kirkósa Ágnes, Arany Zsuzsanna)
- Székelyföldi magyarörmény családok. Szubjektív gondolatok dr. Száva Tibor-Sándor új könyve kapcsán (2. rész) – Gyarmati Béla
- Milyenek voltak? (műhelyforgácsok, de nem „titkok”) – dcs
- Meghívó és felhívás! – Dr. Puskás Attila
- Székelyudvarhelyi kitüntetettek – Szálasy Ferenc
- Meghívó: Ízek utcája a II. kerületben – dr. Issekutz Sarolta

- Orvosi szigorral írja a verseket – Szász Cs. Emese
- Örmények Marosvásárhelyen (1. rész) – Pál-Antal Sándor
- Emlékkülés – A XX. század történetírója, a fotográfus: Dr. Szentpétery Tibor életműve – meghívó
- Rezümé – Dr. Szentpétery Tibor emlékkülés, 2013. április 20. – Szentpétery Márta
- 40 éve a Duna mélyén a titokzatos Senki-szigete (2., befejező rész) – Jamrik Levente–Jungmayer Mihály
- Koltó-Katalini Református Egyházközség Lelkipásztori Hivatala felhívása – Varga Károly lelkipásztor-esperes
- A konferencia előadói és hallgatói is örmény hagyományt őriztek (2. rész) – Béres L. Attila
- vajdahunyadi Bogdánffy és hatskuj Tutsek családok – Retezár család krónikája (2. rész) – Retezár Péter
- Éljenjáró külföldi politikusok, hadvezérek – Tallózta: Bálintné Kovács Júlia
- Régi Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek... – Szerkesztőség
- Örmény betűk, magyar betűmetszők – Dr. Esztegár László (Ararát – 1901)
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (39. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Genocídiumi koszorúzás – Fotó
- Sokat vártunk, de megérte – I. S.
- Világosító Szent Gergely ünnepe 2013-ban
- Az Örmény Katolikus Plébánia hírlevele – Fülöp Ákos lelkész
- Tisztelt magyarörmény közösség! – Gondnokság
- Szomorújelentés: Takács Lajosné csíkbánfalvi Keresztes Gabriella
- Szomorújelentés: Jakabné Gopcsa Aranka
- Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein – Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programvázlata 2013
- Mária a gyermek Jézussal – Immaculata Alapítvány

XVII. évfolyam 197–198. szám, 2013. július–augusztus

- Lépcsőima – Dr. Sasvári László
- A történelem fogja értékelni – Béres L. A.
- Emlékkülés – A XX. század történetírója, a fotográfus: Dr. Szentpétery Tibor életműve – Schanda Tamás
- Megalakult az Erdélyi Magyarörmények Szövetsége – (Szabadság, 2013. június 17.)
- A magyarörmény őrmagyarok – Balázs Katalin
- Erdélyi Magyarörmények Szövetsége (EMÖSZ) – Szász Ávéd Rózsa
- Dr. Puskás Attila elnök ünnepi beszéde – EMÖSZ, Gyergyószentmiklós
- Fővárosi Örmény Klub július 18-i műsora: Film Bisztrai Mária színművészről, közreműködik Dudits András dudukon
- Világosító Szent Gergelyt ünnepelték – Riti József Attila
- Szentbeszéd Szamosújvárott – Drócsa László plébános
- Világosító Szent Gergely búcsús emlékezete – Szász Ávéd Rózsa

- A szamosújvári búcsún – Kabdebó János
- Krónikás a krónikásról – Lukács Éva
- Kádár József, Dés városának és a Szamosok vidékének krónikása – Kiss Ferenc
- Világosító Szent Gergely ünnep Zuglóban (fotók)
- Egy melodráma margójára – Székely András Bertalan
- Örmény-török valóságmatrix – Kali Kinga
- Fővárosi Örmény Klub augusztus 15-i műsora: Kali Kinga – Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus
- Lépcsőima – Dr. Sasvári László
- A konferencia előadói és hallgatói is örmény hagyományt őriztek (3., befejező rész) – Béres L. Attila
- Távol az Araráttól – Örmény kultúra a Kárpát-medencében – (Barátság, 2013. jún. 15.)
- Világosító Szent Gergely ábrázolások Erdély örmény templomaiban – Szász Ávéd Rózsa
- Az erzsébetvárosi Lukácsok – gazdagok és vallásosak – Gyarmati Béla
- Örmények Marosvásárhelyen (2. rész) – Pál-Antal Sándor
- Kedves Olvasóink! – Felhívás: „Magyar-örmény ki-kicsoda?” – Szerkesztőség
- Helyreigazítás – Bogdánfy Géza
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (40. rész) – Bálintné Kovács Júlia
- Hátha valaki nem tudja... – Dobai Miklós
- XIII. kerületi Nemzetiségek Fesztiválja – Kabdebó János
- Ízek utcája a II. kerületben – dr. Issekutz Sarolta
- A történelem sodrában – A szabadkai pacsirta (1. rész) – Kóka Rozália
- Egyházi hírlevél – Fülöp Ákos lelkész
- Tisztelt magyarörmény közösség! – Gondnokság
- In memoriam Vrezh Israyelyan (1949–2013)
- „És akkor mi van, hogy 60 éves vagyok?” – Vrezh Israyelyan (Fordította: Dájbukát Borbély László)
- Erőss Zsolt és Kiss Péter – Szathmáry János
- Szomorújelentés: Tüzes Bálint
- Nagyváradi költő állampolgári esküje Borsodszentgyörgyön (Tüzes Bálint) – K. I.
- Tüzes Bálint: Nagyúton (vers)
- Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein – Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület programvázlata 2013
- Világosító Szent Gergely ünnepi mise az Orlay utcában (Fotó)

XVII. évfolyam 199. szám, 2013. szeptember

- Lépcsőima – Dr. Sasvári László
- A 90 éves „kis Berkenye” – magyarnak vallja magát + Interaktív volt a „neoarmenizmus közönsége” – Béres L. A.
- Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus 1. rész – Kali Kinga
- Felfalni Arméniát – fotó és szövegkiállítás Örményországról (Meghívó) – Kali Kinga

- Felfalni Arméniát (részlet) – Kali Kinga
- Dávid Katalin Budapest Díszpolgára – Forrás: Internet, MTI
- Dr. Tahy Ádám kardiológus (II. Kerületért Emlékérem) – Péter Zsuzsanna
- beográi gróf Karátsonyi (Krecsunián) család – Retezár család krónikája (3. rész) – Retezár Péter
- Örmények Marosvásárhelyen (3. rész) – Pál-Antal Sándor
- Nagyboldogasszony ünnepe Erzsébetvárosban – Erkeddi Csaba
- Szalonzene - Opera a Várban – Várady Mária
- A Szent Korona örmény vonatkozásai 1. rész – Bíró Ernő – Bogdánffy Álmós István
- Örmény szertartású és örmény gyökerű római katolikus papok Erdélyben (41., befejező rész) – Bálintné Kovács Júlia
- A hemsinek, egy rejtőzködő törökországi örmény népcsoport – Viczián István
- A szabadkai pacsirta (2. rész) – Kóka Rozália
- Hallgatóból unokává (dr. Szentpétery Tibor) – Mészáros Attila
- Szil-Vay Ingrid irodalmi estje Szentendrén
- Felhívás – dr. Puskás Attila
- „Azért vagyunk a világon...” Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein 2013 (1. rész) – Balogh Anikó
- Szomorújelentés: Katona Tamás
- Katona Tamás – Hermann Róbert
- Kedves Olvasóink! – Felhívás „Magyar-örmény ki-kicsoda?” – Szerkesztőség
- Egyházi hírlevél – Fülöp Ákos atya
- Pál atya ünnepi aranymiséje (fotó)
- Fővárosi Örmény Klub szeptember 19-i műsora: (Mirzáchi) Vártig Lukács alias Merza és a pesti telefonkönyv – Örmények a századokban, Merzák a világban

XVII. évfolyam 200. szám, 2013. október

- Lépcsőima – Dr. Sasvári László
- Csoportkép is készült a Merza családkról – Béres L. Attila
- Könyvbemutatók október 28-án
- Szoboravatás Soltvadkerten – Rozsos Tamás László
- Fővárosi Örmény Klub október 17-i műsora: Virágok és szerelem, Nahapet Kucsak 101 hajren
- Tanulmánykötet és katalógus állít emléket – (Bé)
- „Elköteleztem magam az örmény kultúra mellett...” – Terdik Szilveszter
- Értékkörzés és értékteremtés – (Béres)
- A felhő a fontos vagy a hegy? – Forgách András
- Ünnepe örmény módra – Balázs Katalin
- Ünnepi örmény családi találkozó Szépvízen – Barabás Hajnal
- Szentanú, ki jelen volt az aradi kivégzésnél – (Armenia 1890)
- Kiss Ernő – (Armenia 1900)
- Elfelejtett vértanúk (1. rész) – Kuncz Béla
- A végső lövések után (történet 1849. 10. 06., 5 óra 30 és 5 óra 40 között) – Dávid Csaba

- A Szent Korona örmény vonatkozásai (2., befejező rész) – Bíró Ernő – Bogdánffy Álmós István
- Meghívó október 2-ára, az Aradi Vértanúk emlékünnepre
- Az erzsébetvárosi Lukácsok: tímárok, tőzsérek... – Gyarmati Béla
- Dr. Szentpétery Tibor: a turista és barát – Karlócai Miklós
- Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus (2., befejező rész) – Kali Kinga
- Gopcsa család – Retezár család krónikája (4. rész) – Retezár Péter
- Kiss Ernő és Prielle Kornélia – (Armenia 1906)
- „Azért vagyunk a világon...” Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékein 2013 (2. rész) – Balogh Anikó
- Szentpétery József Ötvös Iparművészeti Stúdió – Borosnyay Klára
- Fogolykiváltó Boldogasszony búcsú – kép és képaláírás
- Felhívás – dr. Puskás Attila
- Zeneagapé
- 200., azaz kétszázadik – Béres L. Attila

XVII. évfolyam 201. szám, 2013. november

- Lépcsőima – Dr. Sasvári László
- Túlcsonduló szerelem három ága – Béres L. Attila
- Fővárosi Örmény Klub november 21-i műsora: Alatau – Ararát
- Méltó megemlékezés az aradi vértanúkról – (Béres A.)
- „A magyarországi örmények leszármazottai méltán lehetnek büszkék...” – dr. Bona Gábor
- Aradi Vértanúk ünnepség Jászkiséren – M
- Elfelejtett vértanúk (2., befejező rész) – Kuncz Béla
- Specziár Ferencz 1848. szeptember 3-án szüleinek írt levele a délvidéki (Perlasz és Écska környéki) harcok idején – Dr. Specziár Attila
- Örmény családok találkozója Szépvízen – Ajtony Gábor
- Üzletember-találkozó: ingyen sajt csak az egérfogóban van – Balázs Katalin
- Hírlevelet és kalákát terveznek az örmény származásúak – Vincze Csilla
- Ünnepeltek a marosvásárhelyi magyar-örmények – Bakó Zoltán
- Kisebbség a kisebbséggel – K. Nagy Botond
- Bemutatták Murádin Jenő új kötetét (Függőhidak) – Háromszéki Eszter
- Az erzsébetvárosi Lukácsok földbirtokos nemessége – Gyarmati Béla
- Lukács Béla szoboralapítvány (1. rész) – Orgováné Macskásy Judit – Rozsos Tamás László
- Egy különös barátság története (dr. Szentpétery Tibor) – Dr. Sárközy Réka
- Zeneagapé – Szongoth Gábor
- Az Urmánczy Nándor-emlékpad újraállítása – (Invictus, 2013 október)
- Urmánczy Nándor-emlékmű állítás – (Pesti Hírlap 1942. október 27.)
- Ma 99 éves Senkálzky Endre – (Koloszvári Állami Magyar Színház, Sajtóközlemény – 2013. okt. 3.)
- Örménymagyar családok a Beszterce-Naszód megyei Óradnán és Borberekén – Bálintné Kovács Júlia

- Közösségi élmény (A jókedvű örmény temetése animációs film) – (Béres)
- Ünnepi szentmise, keresztelő és bérmlás örmény nyelven – M (Fotók: Balabanian Harry)
- „Hozzálépett s reált” – dcs
- Felhívás – dr. Puskás Attila
- Szentpétery József Ötvös Iparművészeti Stúdió
- „Azért vagyunk a világon...” Barangolás Bácskában, Bánságban, Torontálban, Vajdaságban (3. rész) – Balogh Anikó
- Csak zenélni, mindig csak zenélni – rekordkísérletben Szenthelyi Miklós hegedűművész

XVII. évfolyam 202. szám, 2013. december

- Lépcsőima – Dr. Sasvári László
- Örmény úti emlékeket idézett – Béres L. Attila
- Gábori Miklós: Alatau – Ararát – Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit
- Kettős könyvbemutató – (Benedek Katalin: Élő magyarörmény művészet, Dávid Csaba: Dzurkhitján Ábel útjai) – (Béres A.)
- Benedek Katalin: Élő magyarörmény művészet (Könyvbemutató) – Terdik Szilveszter
- Nami hirdetés
- Dr. Szentpétery Tibor, a fotográfus – M
- Díjátadó ünnepség a Duna Palotában (MMA Dr. Dávid Katalin Életműdíj)
- Dávid Katalin és Csoóri Sándor kapja az MMA díjait – (MTI, 2013. október 29.)
- Javaslat Dávid Katalin MMA Életműdíjra – (Laudáció)
- Dávid Katalin felszólalása az életműdíj átvételekor
- A Székelyudvarhelyi Magyar Örmény Kulturális Egyesület ünnepségén – Mátyás Károly
- A gyergyóditrói Jézus Szent Szíve templom – (Tallózta: Bálintné Kovács Júlia – Pethő Melánia írásának felhasználásával)
- A Fővárosi Örmény Klub december 19-i műsora: Szent karácsony ünnepén
- Tájékoztató – dr. Issekutz Sarolta
- Egyházi hírlevél – Fülöp Ákos
- Zeneagapé – Szongoth Gábor
- Bőjte Csaba testvér adventi gondolatai
- „Soha ne engedd, hogy valaki ne legyen boldogabb...” – Teréz anya
- A múlt század elején történt
- Karácsonyi csend – Szigethy Gábor
- Közéleg az Emberfia – Dsida Jenő verse
- Meghívó Karácsonyi mysterium játékra 1951 – (A családi dokumentumtárban találta Keve Mária)
- Örvendjünk együtt – M
- Ismerjük meg az erdélyi örménymagyar Komlóssy Józsefet – (Székely Nemzeti Tanács honlap, Székelyföld portál, Sógor Csaba) – Bálintné Kovács Júlia tallózása
- Olvasói levelek – Bálintné Kovács Júlia rovata: Tolnay István levele
- 360fokbringa falinaptár 2014 – Zárug Zita és Harkányi Árpád

- Felhívás – Erdélyi Örmény Gyökerek Kiadó
- Mi vagyunk az elmenekült árnyéksor – Kegyes Csaba
- Mánya Anna: Tündöklő tarisnya – Mesés székely történetek (Könyvajánló)
- A világ egyik legszebb Demmers boltja kolozsvári – Pengő Zoltán
- „Azért vagyunk a világon...” Barangolás Bácskában, Bánságban, Torontálton, Vajdaságban (4., befejező rész) – Balogh Anikó
- Fogolyán-est (fotó)
- Felhívás – dr. Puskás Attila
- Szeptéteri József Ötvös Iparművészeti Stúdió – Borosnyay Klára
- Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek 2013. évi tartalomjegyzéke
- A Fővárosi Örmény Klub 2013. évi műsorai
- Kazán-szoros , Útban a 768 m magas Strbac felé (fotó)
- Krizdosz dznáv – ávédisz! = Krisztus megszületett – hirdessétek!
- Shnorhavor szurp znunt jév Nor Tari! = Áldott karácsonyt és boldog új évet kívánunk!

A Fővárosi Örmény Klub 2013. évi műsorai

Január 17.

- Rozsos Tamás László: Az erdélyi örmény eredetű nemes Lukács család genealógiája Közreműködik: Kobzos Kiss Tamás lant- és gitárművész

Február 21.

- ifj. Vikár Tibor: Örmény építészet Gyergyószentmiklóson – 150 éve született Vákár Tibor építész és festőművész – vetítettképes előadás

Március 21.

- Hermann Róbert hadtörténész – Az Aradi Ereklémúzeum kincsei
- Dr. Szarka György – Barangolás Bácskában, Bánságban és az Al-Duna vidékén 2013. augusztus 4–11. között – vetítettképes előadás

Április 18.

- Kerékpárral világszerte: Zárug Zita és Harkányi Árpád – Közreműködik: Zárug Kati és Heim Pál – vetítettképes előadás

Május 16.

- Örményországi utazások – Dr. Szilágyi András orvos-művész vetítettképes előadása

Június 20.

- Könyvbemutató – Dr. Száva Tibor Sándor: Székelyföldi magyarörmény családok Közreműködik: Kirkósa Ágnes hegedűművész és Arany Zsuzsanna zongoraművész

Július 18.

- Film Bisztrai Mária színművészeiről (Xantus Gábor és Áron filmje) – Bevezetőt mond: Kabdebó János és dr. Kiss Margit – Közreműködik: Dudits András dudukon

Augusztus 15.

- Kali Kinga – Kulturális stratégiák: armenizmus és neoarmenizmus – előadás. – Közreműködik: a Tigrán zenekar

Szeptember 19.

- (Marzácchi) Vártig Lukács alias Merza és a pesti telefonkönyv – Örmények a századokban, Merzák a világban

Október 17.

- Virágok és szerelem – Zakariás Enikő virágkötő művész műsora
- Nahapet Kucsak: 101 hajren – Bemutatja a fordító: Szil-Vay Ingrid zongoraművész – Közreműködik: Kuncz László operaénekes-előadóművész, Puskás Eszter és a Hangist örmény népzenei együttese

November 21.

- Ala Tau – Ararát – Dr. Kelemenné Csíkszentgyörgyi-Ficzus Margit vetítettképes előadása Gábori Miklós régészprofesszor örményországi kutatásairól

December 19.

- Szent Karácsony ünnepén – Ünnepi műsor
- dr. Issekutz Sarolta elnök köszöntője és beszámoló az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 2013. évi működéséről
- Szongott Kristóf díjátadás – Díjazott: *Dr. Kovács Bálint* történész, armenológus és *Pál Emese* művészettörténész
Közreműködik: *Petrás Mária* csángó népi énekes - keramikusművész, *dr. Szabó András* előadóművész és *Vörösváry Márton* ifjú hegedűművész

Kazán-szoros

Útban a 768 m magas Strbac felé

„Azért vagyunk a világon...” Barangolás Bácskában, Bánságban, Torontálton Vajdaságban – cikkünk a 42–46. oldalon.

*Szomorhavor szurp
szunt jév
Nor Tari!*

*Áldott Karácsonyt
és Boldog
Új Évet
kívánunk!*

A szerkesztőség

Krisztosz dznáv – ávedisz! Krisztus megszületett – hirdessétek!

*Az erdélyi örmény katolikus templomokban felcsendülő karácsonyi ének szövegével
áldott karácsonyi ünnepeket, jó egészséget és bőséget kívánunk az új esztendőben*

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület folytatja a **pénzadományok gyűjtését** az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Pénzbeli adományok az egyesület bankszámlájára befizethetők.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Királyhágó fiók: 10100792-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület székhelye: 1015 Budapest, Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest, Pf. 70. **Telefon:** 201-1011, **fax/tel.:** 201-2401

Elnök: dr. Issekutz Sarolta

ERDÉLYI ÖRMÉNY GYÖKEREK – füzetek

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület havonta megjelenő kiadványa

A kiadványt támogatja:

a Fővárosi Örmény Önkormányzat

(1054 Budapest, Akadémia u. 1. II. emelet 280, telefon: 332-1791)

(félfogadás: hétfőn 16.30–18.30 óráig, fovarosiormeny@gmail.com)

Nyilvántartási szám: 2.2.4/78/2002.

Főszerkesztő: **Béres L. Attila**

Felelős kiadó: **dr. Issekutz Sarolta**

Munkatársak: Dr. Sasvári László, dr. Issekutz Sarolta, Bálintné Kovács Júlia (Kolozsvár),

Dr. Puskás Attila (Marosvásárhely)

Szerkesztőség: 1251 Budapest, Pf. 70. Tel.: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401

Lapzárta: minden hónap harmadik csütörtökét követő hétfő!

Tördelés: Szakmány György

Nyomdai munkák: Pannónia Nyomda Kft.